Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 103

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

УДК 80(082)
Н72

Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету (Протокол № 5 від 12 жовтня 2026 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Ганна Іллівна,** доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та лінгводидактики, Запорізький національний університет, Україна.

Члени редакційної колегії:

Залужна Марина Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики, Запорізький національний університет, Україна.

Капранов Ян Васильович, доктор філологічних наук (Україна) / габілітований доктор (мовознавство) (Польща), професор, Економіко-гуманітарний університет у Варшаві, Республіка Польща, постдокторант, Університет Оулу, Фінляндія.

Козлова Тетяна Олегівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та лінгводидактики, Запорізький національний університет, Україна.

Лазебна Наталія Валеріївна, доктор філологічних наук (Україна) / габілітований доктор (мовознавство) (Німеччина), доцент, доцент центру викладання та навчання, Вюрцбурзький університет імені Юліуса-Максиміліана, Німеччина.

Ланчаріч Даніел, PhD з філології, професор, професор кафедри англістики та американістики, Університет імені Я. Коменського, Словаччина.

Осовська Ірина Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародної та гуманітарної діяльності, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Україна.

Тупахіна Олена Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури, проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародної та проєктної діяльності, Запорізький національний університет, Україна.

Уберман Агнєшка, PhD з філології, доцент, доцент Коледжу гуманітарних наук, директор Інституту сучасних мов, Університет Жешува, Республіка Польща.

Урбанавічене Йоліта, PhD з філології, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник дослідницького центру літературної мови, Інститут литовської мови, Литва.

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Університетська, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: http://novafilolohiia.zp.ua

Н72 Нова філологія. Збірник наукових праць. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2026. № 103. 282 с.
ISSN 2414-1135
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку XXI століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIH PLUS, DOAJ.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 928 від 11.06.2026 року (додаток 15) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у кластері Гуманітарні науки та мистецтво (В11 – Філологія).

Періодичність виходу: 4 рази на рік.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2607 від 29.08.2024 року. Ідентифікатор медіа: R30-05412

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Запорізький національний університет (вул. Університетська, буд. 66, м. Запоріжжя, 69600, znu@znu.edu.ua, тел. +38 (061) 228-75-08).

УДК 80(082)

ISSN 2414-1135 (Print)

© Запорізький національний університет, 2026

ЗМІСТ

Баклан І. М.
ПОСТРЕДАГУВАННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ ТА СПОСОБИ ЇХ УСУНЕННЯ (НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМ) 7

Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M.
CONSTRUCTING FEMALE IDENTITY THROUGH BEAUTY AND RESILIENCE IN DANIELLE STEEL'S NOVEL BEAUTIFUL 14

Бафян Г. М.
КОГНІТИВНІ МОДЕЛІ ТА ПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ КЕРІВНИКІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ 21

Верезубенко М. М.
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ 29

Душкевич А. Я.
МЕТАФОРИЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: КОГНІТИВНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 37

Дяків Х. Ю.
КОНЦЕПТ ВТОМА ВІД ВІЙНИ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ І ДИСКУРСИВНО-СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТИ 47

Ігнатів Н. Є.
«ЛИСТИ З КИТАЮ» СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ: ЧУЖИНА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСОВИХ ВІДЧУТТІВ ОПОВІДАЧКИ 54

Кінащук А. В., Лакієнко Н. В.
ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У РЕКЛАМНИХ ГАСЛАХ БРЕНДІВ КОСМЕТИКИ ТА АКСЕСУАРІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ) 61

Козлова Т. О.
ІМ'Я, СУТНІСТЬ І ЗНАК У СТАНОВЛЕННІ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ: ВІД КОСМОГОНІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДО АНТИЧНОЇ ЛОГІКИ 72

Коляда А. В.
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ВИМІР ШІ: АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНОМОВНОГО ДИСКУРСУ 79

Кривенчук В. М.
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПТАХ У МОВОТВОРЧОСТІ С. В. ШУМИЦЬКОГО 87

Крисанова Т. А., Малаховська Я. І.
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОГРАМИ ELAN У ДОСЛІДЖЕННІ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕОДИСКУРСУ 94

Кубишко І. В., Шкворченко-Осадца Н. М.
СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ WAR У БРИТАНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 106

Легкоконець В. О.
ЛІНГВІСТИКА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЯК НОВІТНІЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ НАПРЯМОК 114

Нечипоренко І. В.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ СПІВЧУТТЯ В ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ СТАНДАРТНОЇ АРАБСЬКОЇ МОВИ 126

Олійник О. С.
ВАРІАТИВНІСТЬ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ І ЙОГО ВИДІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСІВ США ТА УКРАЇНИ) 133

Павлюк О. О., Салтикова Т. О.
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ «СВОЇ» – «ЧУЖІ» В ПОВІСТІ А. ГАВАЛЬДА «L'ÉCHARPÉE BELLE» 140

Пеліван О. К.
ЖАНРОВА СИСТЕМА ФОЛЬКЛОРУ 147

Решетник О. А.
СЕМАНТИКО-АСОЦІАТИВНА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ КРИЗА В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ 153

Rudik I. V., Ter-Grygorian M. H.
AI-ASSISTED ACOUSTIC ANALYSIS OF LEGAL DISCOURSE PROSODY: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS 162

Саєнко Н. В.
ПРИТЧА ЯК ЖАНР: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ФОРМИ 170

Сидельникова Л. В.
ОРФОГРАФІЧНІ ВИПРАВЛЕННЯ 1990 РОКУ ТА МЕЖІ ФОНОГРАФІЗАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОГО ПИСЬМА 178

Строченко Л. В., Єрьоменко С. В., Телецька Т. В.
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ВІДТВОРЕННІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГЕРМАНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВ 187

Стрюкова В. В.
ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЕЗІЇ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА «BOOTS» ЗАСОБАМИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ) 193

Тасмасис О. О.
КОНЦЕПТИ ЯК КОГНІТИВНІ ДОМІНАНТИ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ 203

Токарчук В. А.
МУЛЬТИФРАКТАЛЬНА СТРУКТУРА АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ 215

Томчаковська Ю. О., Швелідзе Л. Д., Сташук Т. І.
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ (КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ) 223

Томчаковський О. Г.
ПОЛІКОДОВІСТЬ AI-ГЕНЕРОВАНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ 230

Ushchyna V. A., Kyrychuk L. M., Shyrokov V.
BEYOND EQUIVALENCE: TRANSLATION PRACTICES IN GLOBAL COMMUNICATION 237

Fabian M. P.
CONTRASTIVE CORPUS ANALYSIS OF THE NOTION DIGNITY IN UKRAINIAN AND ENGLISH LINGUOCULTURES 243

Харкевич Г. І.
СТАН ТРИВОГИ В МОВНОМУ ТА ПСИХОЛОГІЧНОМУ РАКУРСАХ: НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 250

Shevchenko O. I.
TELEOLOGICAL MODALITY IN POLITICAL DISCOURSE: THE THEORETICAL PREREQUISITES OF SEMANTIC SCRUTINY 257

Юхимець С. Ю.
ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ ТИПОГРАФІЧНИХ НОВАЦІЙ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО НАРАТИВУ 269

Негер О. Б.
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ КОСМЕДИ ТЕТЯНИ АНАТОЛІЇВНИ ТА ПАПІШ ВІТАЛІЇ АНДРІЇВНИ «УКРАЇНСЬКА ПСИХОЛІНГВІСТИКА: ІСТОРІОГРАФІЯ (ДР. ПОЛ. XIX – ПОЧ. XXI СТ.)» ПОВЕРНЕННЯ ВКРАДЕНОГО ГОЛОСУ: ІСТОРІОГРАФІЧНА РЕПАТРІАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ 278

CONTENTS

Baklan I. M.
POST-EDITING MACHINE TRANSLATION OF USER MANUALS IN THE GERMAN–UKRAINIAN LANGUAGE PAIR: TYPICAL ERRORS AND THEIR CORRECTION 7

Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M.
CONSTRUCTING FEMALE IDENTITY THROUGH BEAUTY AND RESILIENCE IN DANIELLE STEEL'S NOVEL BEAUTIFUL 14

Bafian H. M.
COGNITIVE MODELS AND PRAGMATIC STRATEGIES FOR REPRESENTING INTERNAL COMMUNICATIONS IN THE PUBLIC DISCOURSE OF LEADERS OF UKRAINE'S SECURITY AND DEFENCE SECTOR 21

Verezubenko M. M.
PECULIARITIES OF RENDERING MEDICAL TERMINOLOGY IN THE TRANSLATION OF GERMAN-LANGUAGE MEDICAL INSTRUCTIONS 29

Dushkevych A. Ya.
METAPHORIZATION OF ENGLISH TERMINOLOGY OF INCLUSIVE EDUCATION: COGNITIVE-LINGUISTIC ASPECT 37

Dyakiv Kh. Yu.
THE CONCEPT OF WAR FATIGUE IN GERMAN-LANGUAGE DISCOURSE: COGNITIVE-LINGUISTIC AND DISCOURSE-STRATEGIC ASPECTS 47

Ihnativ N. Ye.
"LETTERS FROM CHINA" BY SOFIA YABLONSKA: A FOREIGN LAND THROUGH THE PRIZM OF THE NARRATOR'S TEMPORAL PERCEPTIONS 54

Kinashchuk A. V., Lakiienko N. V.
THE FEATURES OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS IMPLEMENTATION IN THE ADVERTISING SLOGANS OF COSMETIC AND ACCESSORY BRANDS (BASED ON THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGE MATERIAL) 61

Kozlova T. O.
NAME, ESSENCE, AND SIGN IN THE FORMATION OF LINGUOSEMIOTIC THOUGHT: FROM COSMOGONIC CONCEPTIONS TO ANCIENT LOGIC 72

Koliada A. V.
MORAL AND ETHICAL DIMENSIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: AN ANALYSIS OF CONCEPTUALIZATIONS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN DISCOURSE 79

Kryvenchuk V. M.
VERBALIZATION OF THE BIRD CONCEPT IN THE LINGUISTIC CREATIVITY OF S. V. SHUMYTSKYI 87

Krysanova T. A., Malakhovska Ya. I.
METHODOLOGICAL POTENTIAL OF THE ELAN SOFTWARE IN THE STUDY OF MULTIMODAL EDUCATIONAL VIDEO DISCOURSE 94

Kubyshko I. V., Shkvorchenko N. M.
GENDER ASPECT OF THE CONCEPT OF POWER IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL MEDIA DISCOURSE 106

Lehkokonets V. O.
HYBRID WARFARE LINGUISTICS AS AN EMERGING RESEARCH FIELD 114

Nechyporenko I. V.
LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF EXPRESSING CONDOLENCE IN THE DIPLOMATIC DISCOURSE OF MODERN STANDARD ARABIC 126

Oliinyk O. S.
TERMINOLOGICAL VARIATION OF CRIMINAL OFFENSES AND THEIR TYPES AS A TRANSLATION PROBLEM: A CASE STUDY OF THE US AND UKRAINIAN CRIMINAL CODES 133

Pavliuk O. O., Saltykova T. O.
REPRESENTATION OF THE BINARY OPPOSITION "US" VS. "THEM" IN A. GAVALDA'S NOVEL "L'ÉCHAPPÉE BELLE" 140

Pelivan O. K.
GENRE SYSTEM OF FOLKLORE 147

Reshetnyk O. A.
THE SEMANTIC-ASSOCIATIVE STRUCTURE OF THE CRISIS CONCEPT IN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF UKRAINIANS 153

Rudik I. V., Ter-Grygorian M. H.
AI-ASSISTED ACOUSTIC ANALYSIS OF LEGAL DISCOURSE PROSODY: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS 162

Saienko N. V.
PARABLE AS A GENRE: INTERPRETATIONAL MODELS AND THE EVOLUTION OF LITERARY FORM 170

Sydelnykova L. V.
THE 1990 ORTHOGRQPHIC REFORMS AND THE LIMITS OF PHONOGRAPHIZATION IN FRENCH WRITING 178

Strochenko L. V., Yeromenko S. V., Teletska T. V.
TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN RENDERING LEGAL TERMINOLOGY OF GERMANIC AND ROMANCE LANGUAGES 187

Striukova V. V.
REPRODUCING THE LINGUISTIC AND STYLISTIC POTENTIAL OF RUDYARD KIPLING'S POEM «BOOTS» THROUGH TRANSLATION STRATEGIES (A CASE STUDY OF THE AUTHOR'S RENDITION) 193

Tasmasys O. O.
CONCEPTS AS COGNITIVE DOMINANTS OF THE ENGLISH-LANGUAGE LITERARY: A LINGUOSTYLISTIC ANALYSIS 203

Tokarchuk V. A.
MULTIFRACTAL STRUCTURE OF AN ACADEMIC TEXT 215

Tomchakovska Yu. O., Shvelidze L. D., Stashuk T. I.
FUNCTIONING OF ECONOMIC AND LEGAL TERMS IN ENGLISH MEDIA TEXTS (A CORPUS-BASED STUDY) 223

Tomchakovskyi O. H.
THE POLYCODED NATURE OF AI-GENERATED ADVERTISING DISCOURSE: A LINGUOPRAGMATIC ANALYSIS 230

Ushchyna V. A., Kyrychuk L. M., Shyrokov V.
BEYOND EQUIVALENCE: TRANSLATION PRACTICES IN GLOBAL COMMUNICATION 237

Fabian M. P.
CONTRASTIVE CORPUS ANALYSIS OF THE NOTION DIGNITY IN UKRAINIAN AND ENGLISH LINGUOCULTURES 243

Kharkevych H. I.
STATE OF ANXIETY IN LINGUISTIC AND PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVES: BASED ON THE ENGLISH LANGUAGE 250

Shevchenko O. I.
TELEOLOGICAL MODALITY IN POLITICAL DISCOURSE: THE THEORETICAL PREREQUISITES OF SEMANTIC SCRUTINY 257

Yukhymets S. Yu.
GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE STUDY OF TYPOGRAPHICAL INNOVATIONS IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE LITERARY NARRATIVE 269

Neher O. B.
REVIEW OF THE MONOGRAPH BY TETIANA A. KOSMEDA AND VITALIIA A. PAPISH "UKRAINIAN PSYCHOLINGUISTICS: HISTORIOGRAPHY (SECOND HALF OF THE 19TH – EARLY 21ST CENTURY)" RECLAIMING THE STOLEN VOICE: HISTORIOGRAPHICAL REPATRIATION OF UKRAINIAN PHILOLOGICAL THOUGHT 278

УДК 811.112.2’25:62-777
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-1

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ПОСТРЕДАГУВАННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ ТА СПОСОБИ ЇХ УСУНЕННЯ (НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМ)

Баклан І. М.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2579-9862
i.baklan.kpi@gmail.com

Ключові слова: *нейронний машинний переклад, Deepl, інструкції з експлуатації, помилки машинного перекладу, постредагування.*

У статті досліджено типові помилки машинного перекладу німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою та визначено способи їх ефективного усунення під час постредагування. Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком систем нейронного машинного перекладу та необхідністю забезпечення високої якості перекладу інструкцій з експлуатації, від чого залежить правильне користування побутовою технікою. Метою дослідження є визначення помилок машинного перекладу та розроблення практичних рекомендацій щодо їх усунення. Матеріалом статті послугували німецькомовні інструкції з експлуатації до побутових приладів Philips, а також їх машинний переклад українською мовою, виконаний за допомогою сервісу DeepL. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняльного, кількісного та дискурсивного аналізу, а також метод моделювання. На основі зіставлення наявних класифікацій помилок машинного перекладу запропоновано узагальнену класифікацію, релевантну для перекладу інструкцій з експлуатації. Вона включає помилки, які пов’язані з відсутністю перекладу, надмірним, нульовим та неправильним перекладом. У проведеному дослідженні виявлено та систематизовано помилки, спричинені неправильним перекладом. Серед них виокремлено лексичні, стилістичні, правописні, семантичні та граматичні помилки. Встановлено, що найбільш поширеними причинами виникнення помилок машинного перекладу є термінологічна неузгодженість, буквальний переклад, неврахування стилістичних норм українських інструкцій з експлуатації, наявність лексичних кальок та неврахування контексту. Обґрунтовано необхідність створення та використання термінологічних глосаріїв, урахування норм сучасного українського правопису, стилістичних особливостей технічної документації та застосування перекладацьких трансформацій під час постредагування машинного перекладу. Запропоновані рекомендації можуть бути використані у професійній діяльності перекладачів технічної документації та під час навчання майбутніх перекладачів навичкам постредагування машинного перекладу.

POST-EDITING MACHINE TRANSLATION OF USER MANUALS IN THE GERMAN–UKRAINIAN LANGUAGE PAIR: TYPICAL ERRORS AND THEIR CORRECTION

Baklan I. M.
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory,
Practice and Translation of the German Language
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Beresteiskyi Ave., 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2579-9862
i.baklan.kpi@gmail.com

Key words: *neural machine translation, DeepL, user manuals, machine translation errors, post-editing.*

The article focuses on analyzing typical errors in machine translation of user manuals from German into Ukrainian and identifies methods to effectively correct them when doing post-editing. The relevance of this subject is due to the rapid development of neural machine translation systems and the need to provide high-quality translations of user manuals, on which the proper use of household appliances depends. The aim of this case study is to identify errors in machine translation and to provide practical recommendations for correcting them. The research is based on German user manuals for Philips household appliances, as well as their machine translation into Ukrainian using the DeepL service. The study uses methods of analysis and synthesis, comparative, quantitative, and discursive analysis, as well as the method of modeling. By comparing existing classifications of machine translation errors, a generalized classification has been suggested that is relevant for identifying machine translation errors in user manuals related to omission, overtranslation, non-translation, and incorrect translation. This study reveals and classifies errors caused by incorrect translation. These errors include lexical, stylistic, orthographic, semantic, and grammar errors. It has been found that the most common causes of machine translation errors are terminology inconsistencies, literal translation, ignoring the stylistic norms of Ukrainian user manuals, the occurrence of lexical calques, and disregard for context. The paper emphasizes the importance of developing and using terminological glossaries, adhering to the norms of modern Ukrainian orthography, the stylistic features of technical documentation, and the applying of translation transformations during the post-editing of machine translation. The recommendations suggested can be used in the professional practice of translators of technical documentation and in training students in the skills of post-editing machine translation.

Постановка проблеми. З огляду на стрімке збільшення кількості перекладацьких замовлень на сучасному ринку перекладацьких послуг машинний переклад стає невід'ємною складовою роботи перекладача. Інструкції з експлуатації належать до технічної документації, яка має різний обсяг і якість тексту. Поняття тексту оригіналу і тексту перекладу інструкцій з експлуатації є певною мірою умовними, оскільки йдеться про багатомовні технічні тексти, що розробляються та локалізуються для різних мовних аудиторій. Аналіз інструкцій не дає змоги визначити, яка версія була текстом оригіналу, з якого робили переклад певною мовою. Дослідження німецькомовних та українськомовних інструкцій за допомогою зіставного аналізу, а також порівняльний аналіз української версії оригінальної інструкції з машинним перекладом німецької версії українською мовою створює повну картину невідповідностей, які допомагають визначити наявні помилки машинного перекладу. Актуальним постає дослідження типових помилок машинного перекладу інструкцій з експлуатації. Отримані результати аналізу допоможуть перекладачеві виявляти у тексті машинного перекладу відповідні фрагменти, які потребують

редагування, та виконувати якісне постперекладацьке редагування.

У розділі міжнародного наукового довідника (handbook) The Routledge Handbook of Translation Technology and Society на тему "Translation Technology and Machinic Agency in Contemporary Multilingual Societies" Штефаном Баумгартеном та Міхаелем Тібером порушується дискусійне питання щодо ефективності нейронного машинного перекладу та витіснення професії перекладача у майбутньому, а також оцінки впливу генеративного ШІ на етику, культуру, суспільство та глобальну політичну економіку [Baumgarten & Tieber, 2025, с. 1]. У галузі перекладознавства існує значний розрив між теоретичними та практичними дослідженнями, націленими на затребуваність ринку. Широке впровадження технологій нейронного машинного перекладу, попри допомогу в найрізноманітніших професійних та особистих ситуаціях, створює певні виклики [Baumgarten & Tieber, 2025, с. 14]. У статті Іасера Калікcто та Цюня Лю "An Error Analysis for Image-Based Multi-Modal Neural Machine Translation" (Calixto & Liu, 2019) представлено таксономію типових помилок машинного перекладу. Єва Вісманн (Wiesmann, 2019) досліджує застосування машинного перекладу в галузі права у межах італійсько-німецької мовної пари. Порівняльний аналіз систем нейронного машинного перекладу Google Translate та DeepL проведено у дослідженнях Марії-Хосе Варели Салінас та Рут Бурбат (Salinas & Burbat, 2023), а також Сантьяго Родрігеса-Рубіо (Rodríguez-Rubio, 2024). Цікавим і важливим для ринку перекладацьких послуг залишається дослідження якості машинного перекладу технічної документації у межах німецько-української мовної пари, зокрема інструкцій з експлуатації для побутових споживачів.

Мета статті полягає у визначенні шляхів виправлення типових помилок машинного перекладу інструкцій з експлуатації. Для реалізації мети перед нами постає низка завдань, зокрема:

– узагальнити класифікацію типових помилок машинного перекладу;

– провести порівняльний аналіз машинного перекладу інструкції з експлуатації та українську версію оригінальної інструкції, визначити наявні помилки та проаналізувати їх;

– запропонувати рішення щодо постперекладацького редагування машинного перекладу та скласти порадник для перекладача.

Об'єктом дослідження постає машинний переклад німецькомовних інструкцій з експлуатації українською мовою, а **предметом** – типові помилки, які виникають під час машинного перекладу, та способи їх усунення у процесі постредагування. Матеріалом дослідження послугували німецькомовні версії інструкцій з експлуатації до побутових приладів Philips [Philips, 2019; Philips, 2022; Philips, 2024] загальним обсягом 35 038 др. знаків. Машинний переклад інструкцій з експлуатації українською мовою виконано за допомогою сервісу німецької компанії DeepL (https://www.deepl.com/uk/translator). Загальна кількість помилок машинного перекладу склала 196 одиниць.

У дослідженні застосовано методи аналізу та синтезу для узагальнення наявних підходів у дослідженні машинного перекладу та виокремлення класифікації типових помилок. Метод порівняльного аналізу дозволив визначити типові помилки машинного перекладу. Кількісний аналіз слугував вибору та підрахунку одиниць дослідження. Метод дискурсивного аналізу допоміг визначити відповідність перекладу нормам технічного дискурсу. За допомогою методу моделювання вдалося розробити алгоритм постредагування машинного перекладу інструкції з експлуатації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стандартна модель нейронного машинного перекладу являє собою єдину нейронну мережу, яка перекладає задану вихідну послідовність (source sequence) $X = (x_1,...,x_N)$ у послідовність $Y = (y_1,...,y_M)$, безпосередньо навчаючись обчислювати $p(Y \mid X)$, при чому x_1 є індексом рядка в матриці пошуку вихідного тексту (source lookup matrix), а кожне y_1 – індексом у матриці пошуку цільового тексту (target lookup matrix) [Calixto & Liu, 2019, с. 159]. До категорій помилок машинного перекладу належать такі [Calixto & Liu, 2019, с. 165]: 1) відсутні слова (missing words); 2) неправильно перекладені слова (incorrect words) – неправильно обраний перекладацький відповідник (mistranslation) та неправильна форма (incorrect form) з орфографічними помилками, помилками у флективній формі слова, випадки надмірного чи коструватого перекладу; 3) інші помилки, наприклад, порядок слів, пунктуація або неперекладені фрагменти тексту оригіналу. У статті наведено класифікацію типових помилок нейронного машинного перекладу за van Brussel et al. [Wiesmann, 2019, с. 124–125]: неврахування регістру (case sensitivity) – написання слів з великої чи малої літери, повторення слів (word repetitions), опущення слів (word omissions), додавання слів (word additions), беззмістовні слова в контексті (words that make no sense in context), порушення стандартизації термінології (terminological inconsistency), неправильні цифри (wrong numbers). У дослідженні Є. Вісманн було виявлено 28 категорій помилок [Wiesmann, 2019, с. 136–137]: 1) Відсутність перекладу речень і фраз (non-translation of sentences and phrases); 2) Відсутність перекладу слів (non-translation of words);

3) Відсутність перекладу або неправильний переклад абревіатур (non-translation or incorrect translation of abbreviations); 4) Неправильний переклад власних назв (mistranslation of proper names); 5) Слова, що не мають сенсу в контексті (words that do not make sense in context); 6) Англійські слова (English words); 7) Опущення слів (word omissions); 8) Повторення слів (word repetitions); 9) Переклад часткових синонімів, з'єднаних сполучником «і», одним і тим самим терміном (translation of partial synonyms linked by "and" with the same term); 10) Повторення літер та послідовностей літер (repetition of letters and letter sequences); 11) Термінологія (terminology); 12) Термінологічна невідповідність (terminological inconsistency); 13) Невиправдані додавання (unexplainable additions); 14) Послідовності слів без синтаксичного взаємозв'язку (word sequences without syntactic interrelationship); 15) Розділення речень, що змінює зміст (sense-changing sentence separations); 16) Неправильне синтаксичне тлумачення (wrong syntactic interpretation); 17) Неправильне тлумачення синтаксису у випадку елементів речення після двокрапки (misinterpretation of the syntax in case of clause elements after colon); 18) Неправильні посилання (wrong references); 19) Неправильне тлумачення анафор (wrong interpretation of anaphors); 20) Неправильний порядок слів (wrong word order); 21) Помилки у часових формах (tempus errors); 22) Неправильне тлумачення певних граматичних структур (misinterpretation of certain grammatical structures); 23) Неправильна інтерпретація прикметника, коли прикметник відповідає іменнику з ідентичною формою (wrong adjective interpretation when the adjective corresponds to a noun with an identical form); 24) Використання штампованих виразів (formulaic usage); 25) Використання еліптичних форм (elliptical usage); 26) Морфологічні проблеми (morphological problems); 27) Нерозпізнавання специфічних для тексту відхилень від звичайного мовного вжитку (non-recognition of text-specific deviations from normal language usage); 28) Проблеми зі спеціальними нормами щодо складання окремих типів текстів (problems with specific drafting and text type conventions).

За класифікацією М.-Х. В. Салінас та Р. Бурбат [Salinas & Burbat, 2023, с. 249] категорії помилок машинного перекладу охоплюють прагматичні, орфографічні, лексичні (термінологічні), стилістичні, лінгвокультурні помилки, а також помилки граматичної еквівалентності, пов'язані з неправильним розумінням тексту оригіналу, вибором нееквівалентних мовних засобів або нездатністю передати в тексті перекладу ту саму ідею чи комунікативну функцію. Орфографічні помилки можна узагальнити у категорію 'спотворені словоформи' (word forms with 'small' perturbations) або 'неканонічні словоформи' (non-canonical word forms) [Rodríguez-Rubio, 2024, с. 90]. На прикладі машинного перекладу юридичних текстів [Wiesmann, 2019, с. 121] можна виокремити особливості, які можуть впливати на якість машинного перекладу інструкцій з експлуатації, зокрема такі: синтаксична складність, лексична багатозначність (у тому числі термінологічна), наявність фразеологічних одиниць і скорочень, дефекти тексту оригіналу.

Зіставивши наведені вище класифікації типових помилок машинного перекладу, доречно виокремити ті групи, які можуть бути актуальними для перекладу інструкцій з експлуатації: 1) Недопереклад (вилучення слів у перекладі); 2) Надмірний переклад (невиправдане додавання лексичних одиниць); 3) Нульовий переклад (передача елементів тексту оригіналу мовою оригіналу); 4) Неправильний переклад. Остання група помилок машинного перекладу може включати лексичні помилки (напр., неузгоджена термінологія, кальки), граматичні помилки (напр., неправильне відтворення категорії модальності), семантичні помилки (напр., контекстуально неузгоджений текст); стилістичні помилки (напр., невідповідність лексики виду тексту, наявність повторів); орфографічні помилки (правопис слів з великої чи маленької літери, закінчення іменників у родовому відмінку однини), а також неправильно передані цифри.

У ході дослідження помилок машинного перекладу не було виявлено недоперекладу, надмірного та нульового перекладу. Натомість, яскраво представлена група помилок машинного перекладу, пов'язана з неправильним перекладом (лексичні – 80 од., граматичні – 2 од., семантичні – 12 од. та стилістичні помилки – 65 од., а також помилки правопису – 37 од.). Усі цифри були відтворені правильно під час машинного перекладу.

Лексичні помилки (80 од.) здебільшого пов'язані з термінологічною неузгодженістю (71 од.) та лексичними кальками (9 од.). Аналіз засвідчив відсутність послідовності у відтворенні термінів. Наприклад, термін *das Gerät* під час машинного перекладу відтворюється як *прилад* або *пристрій*, що суперечить принципу термінологічної стандартизації. Подібна варіативність спостерігається під час перекладу термінів *der Stecker* (штекер, вилка), *der Luftbefeuchter* (зволожувач, зволожувач повітря), *der Luftbefeuchterfilter* (фільтр зволожувача, фільтр зволожувача повітря), *die Dampfeinheit* (гаряча головка парогенератора, паровий блок, парогенератор, паровий пристрій). Термін *die Bedienungsanleitung* (інструкція з експлуатації) під час машинного перекладу відтворено як *посіб-*

ник з експлуатації (нім. das Bedienungshandbuch). Тенденція до буквалізму машинного перекладу особливо простежується під час відтворення назв структурних елементів приладів. Наприклад, *die Reinigungsstation* (укр. дезінфікувальний блок) перекладено як станція для очищення, стерилізатор, станція очищення; *die Schutzscheibe* (укр. захисний екран) – захисне скло; *die Filterhalterung* (укр. тримач фільтра) – кріплення фільтра; *der Drehschalter* (укр. регулятор) – поворотний перемикач; *der Lufteinlass* (укр. вхідні отвори для повітря) – повітрозабірники, отвори для подачі повітря. Крім того, у машинному перекладі трапляються лексичні кальки, зокрема: *die Reinigung* – чистка (нормативний український відповідник – чищення), *die Zubehörteile* – комплектуючі (нормативний український відповідник – комплектувальні), *die Reinigungsmittel* – миючі засоби (нормативний український відповідник –мийні засоби), *bei Temperaturen* – при температурі (нормативний український відповідник – за температури), der Verpackungsinhalt – вміст упаковки (нормативний український відповідник – вміст паковання). Усунення зазначених помилок потребує попереднього укладання термінологічного глосарія з фіксованими перекладацькими відповідниками, їх послідовного використання в тексті перекладу, а також виявлення й редагування лексичних кальок відповідно до норм сучасної української мови.

Стилістичні помилки (65 од.) представлені лексикою, що не відповідає виду тексту «інструкція з експлуатації» (62 од.) та повторами (3 од.). На відміну від інших типів помилок, стилістичні невідповідності складніше виявити під час постредагування машинного перекладу. Для їхнього усунення потрібно враховувати особливості виду тексту «інструкція з експлуатації». Хоча інструкція з експлуатації для побутового споживача орієнтована на спрощення розуміння тексту, наявність просторічь може провокувати стилістичні невідповідності (напр., *das Netzkabel – mex.* кабель живлення, *побут.* шнур живлення). Натомість машинний переклад може передавати лексику, характерну для технічних текстів, розрахованих для фахівців, що призводить до погіршення сприйняття тексту пересічним читачем. Наприклад,

нім.: *Prüfen Sie* ***vor Inbetriebnahme****, ob die Spannungsangabe auf der Unterseite des Luftbefeuchters mit der örtlichen Netzspannung übereinstimmt* [Philips, 2019, с. 49]

укр.: *Перед тим як* ***під'єднувати*** *зволожувач* ***до мережі****, перевірте, чи збігається напруга, вказана на дні зволожувача, з напругою мережі* [Philips, 2019, с. 213]

переклад DeepL: *Перед* ***введенням у експлуатацію*** *перевірте, чи відповідає значення напруги, вказане на нижній частині зволожувача повітря, місцевій напрузі мережі.*

Стилістичні помилки можуть бути пов'язані з повторами, для усунення яких рекомендовано застосувати парафразування. Наприклад,

нім.: *Dieses Gerät* ***erfüllt die entsprechenden*** *Normen und Vorschriften bezüglich Gefährdung durch elektromagnetischen Felder* [Philips, 2024, с. 13]

укр.: *Цей пристрій* ***відповідає чинним*** *стандартам та правовим нормам, що стосуються впливу електромагнітних полів* [Philips, 2024, с. 75]

переклад DeepL: *Цей прилад* ***відповідає відповідним*** *нормам і вимогам щодо небезпеки, пов'язаної з електромагнітними полями*.

Перекладачу потрібно вміти оперувати набором сталих словосполучень і розрізняти їхні відтінки у значенні. Певні вирази є стилістично недоречними для інструкції з експлуатації. Наприклад,

нім.: *UV-Licht kann* ***für das menschliche Auge*** *und die Haut schädlich sein* [Philips, 2022, с. 17]

укр.: *УФ-світло може бути шкідливим* ***для очей*** *і шкіри людини* [Philips, 2022, с. 114]

переклад DeepL: *УФ-випромінювання може бути шкідливим* ***для людського ока*** *та шкіри*.

Рекомендовано звертати увагу на просторіччя та невдалі синтаксичні конструкції. Наприклад,

нім.: ***Falls vorhanden****, verwenden Sie nur das Original-USB-Kabel und -Netzteil* [Philips, 2022, с. 18]

укр.: *Використовуйте лише оригінальні USB-кабель і USB- блок живлення (****якщо входять до комплекту****)* [Philips, 2022, с. 115]

переклад DeepL: ***Якщо є****, використовуйте лише оригінальний USB-кабель та блок живлення.*

Підрозділи німецьких інструкцій з експлуатації містять назви у формі запитань (напр., *Was ist in der Verpackung?*). У машинному перекладі зберігається питальне речення (*Що входить до комплекту поставки?*), що не є характерним для стилю українських інструкцій з експлуатації, які тяжіють до номінального стилю викладу (напр., *Комплектація*).

Серед орфографічних помилок (37 од.) спостерігається неврахування регістру написання слова «рисунок» у скороченій формі в дужках (Рис.) – 33 од., форми родового відмінка іменника «блок» (1 од.) на позначення частини пристрою (блока), а не **блоку** як об'єднання держав, організацій, партій, упаковки сигарет, серії однотипних теле- або радіопрограм, статей, заміток у газеті, захисту, перешкоди, захисного прийому у спорті. Під час дослідження встановлено, що машинний переклад не враховує норми чинного Українського правопису щодо написання слів з іншомовним компонентом *веб-* (3 од.). Замість нормативної форми *вебсайт* (нім. die Website) використовується застарілий варіант *веб-сайт*.

Семантичні помилки під час машинного перекладу спричинені контекстуально неузгодженим текстом (12 од.). Причиною появи цих помилок є тенденція машинного перекладу до буквалізму. Під час редагування потрібно застосовувати перекладацькі трансформації, наприклад конкретизацію:

нім.: *Der vollständige Text* ***der EU-Konformitätserklärung*** *ist unter der folgenden Internetadresse verfügbar: www.philips.com/support* [Philips, 2022, с. 19]

укр.: *Повний текст декларації* ***про відповідність нормативам ЄС*** *опубліковано на [вебсторінці]: www.philips.com/support* [Philips, 2022, с. 116]

переклад DeepL: *Повний текст декларації* ***про відповідність ЄС*** *доступний за наступною інтернет-адресою: www.philips.com/support.*

Виявлені граматичні помилки (2 од.) пов'язані з некоректно відтвореною в перекладі модальністю можливості з дозволу, виражену за допомогою модального дієслова *dürfen*. В інструкціях з експлуатації недоречно використовувати в перекладі модального дієслова dürfen відповідник *можна*. Рекомендовано замінювати його квазімодальними дієсловами «дозволено»/ «заборонено», словами з модальним значенням «потрібно» / «необхідно» або відтворювати за допомогою наказового способу. Нерідко при цьому використовується додавання заперечного займенника «жоден», якщо йдеться про категоричну заборону виконання якоїсь дії, що може призвести до негативних наслідків користування побутовим приладом. Наприклад,

нім.: Die Produktteile ***dürfen nicht*** in der Spülmaschine ***gereinigt werden*** [Philips, 2022, с. 18]

укр.: ***Не мийте жодних*** частин виробу в посудомийній машині [Philips, 2022, с. 115]

переклад DeepL: *Деталі виробу* ***не можна мити*** *в посудомийній машині.*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Постперекладацьке редагування машинного перекладу передбачає комплекс дій перекладача, спрямованих на усунення лексичних, граматичних, семантичних, стилістичних та орфографічних помилок. Лексичні помилки виникають через багатозначність термінів та лексичні кальки. Система нейронного машинного перекладу DeepL поки не здатна розрізняти відтінки значень окремих слів, стилістичні особливості технічної документації, а також враховувати норми написання скорочення (Рис.) з великої літери та нещодавні зміни в Українському правописі. Для ефективного виконання постредагування машинного перекладу потрібно досконало володіти мовою перекладу (у межах цього дослідження – українською мовою), знати її лексичні, стилістичні, правописні та граматичні норми, уміти укладати термінологічні глосарії, працювати з лексикографічними джерелами (одномовними тлумачними та двомовними перекладними словниками), враховувати жанрово-стилістичні особливості німецьких та українських інструкцій з експлуатації, володіти необхідними навичками застосування перекладацьких трансформацій, а також брати до уваги особливості цільової аудиторії (фахівці / нефахівці) та комунікативну функцію тексту перекладу. Перспективним напрямом подальших розвідок можна розглядати дослідження якості машинного перекладу, виконаного за допомогою різних систем нейронного машинного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baumgarten S., Tieber M. Translation technology and machinic agency in contemporary multilingual societies. *The Routledge Handbook of Translation Technology and Society*. Routledge, 2025. С. 1–18. URL: https://doi.org/10.4324/9781003271314-1 (дата звернення: 29.07.2026).
2. Calixto I., Liu Q. An error analysis for image-based multi-modal neural machine translation. *Machine Translation*. 2019. Т. 33. С. 155–177. URL: https://doi.org/10.1007/s10590-019-09226-9 (дата звернення: 29.07.2026).
3. Philips HU4801, HU4811 : інструкція з експлуатації / Koninklijke Philips N.V. 2019. 224 с. № 3000 039 83821.
4. Philips Sonicare : інструкція з експлуатації. Netherlands : Philips, 2022. 134 с. № 300005978843.
5. Philips. Handheld Steamer 5000 Series. Type STH5030/20 : інструкція з експлуатації. Drachten, Netherlands : Versuni Holding B.V., 2024. 80 с. Док. № 642001015050, ред. 03/06/2024.
6. Rodríguez-Rubio S. An analysis of Google Translate and DeepL translation of source text typographical errors in the economic and legal fields. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*. 2024. № 81. С. 88–105. URL: 10.58992/rld.i81.2024.4188 (дата звернення: 29.07.2026).
7. Salinas M.-J. V., Burbat R. Google Translate and DeepL: Breaking taboos in translator training. Observational study and analysis. *Ibérica*. 2023. № 45. С. 243–266. URL: 10.17398/2340-2784.45.243 (дата звернення: 29.07.2026).
8. Wiesmann E. Machine translation in the field of law: A study of the translation of Italian legal texts into German. Comparative Legilinguistics. 2019. Т. 37. С. 117–153. URL: 10.14746/cl.2019.37.4 (дата звернення: 29.07.2026).

REFERENCES

1. Baumgarten, S., & Tieber, M. (2025). Translation technology and machinic agency in contemporary multilingual societies. *The Routledge handbook of translation technology and society* (с. 1–18). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003271314-1
2. Calixto, I., & Liu, Q. (2019). An error analysis for image-based multi-modal neural machine translation. *Machine Translation*, (33), 155–177. https://doi.org/10.1007/s10590-019-09226-9
3. Philips. (2019). Philips HU4801, HU4811: User manual. Koninklijke Philips N.V.
4. Philips. (2022). Philips Sonicare: User manual. Koninklijke Philips N.V.
5. Philips. (2024). Handheld Steamer 5000 Series. Type STH5030/20: User manual. Versuni Holding B.V.
6. Rodríguez-Rubio, Santiago. (2024). An analysis of Google Translate and DeepL translation of source text typographical errors in the economic and legal fields. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 81, 88–105. https://doi.org/10.58992/rld.i81.2024.4188
7. Salinas, M.-J. V., & Burbat, R. (2023). Google Translate and DeepL: Breaking taboos in translator training. Observational study and analysis. *Ibérica*, (45), 243–266. https://doi.org/10.17398/2340-2784.45.243
8. Wiesmann, E. (2019). Machine translation in the field of law: A study of the translation of Italian legal texts into German. *Comparative Legilinguistics*, 37, 117–153. https://doi.org/10.14746/cl.2019.37.4

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

UDC 821.111(73)(091)
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-2

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

CONSTRUCTING FEMALE IDENTITY THROUGH BEAUTY AND RESILIENCE IN DANIELLE STEEL'S NOVEL *BEAUTIFUL*

Banias N. Yu.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Philology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Koshut Square, 6, Berehove, Transcarpathian region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6974-0790
banyasz.natalia@kmf.org.ua

Banias V. V.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Philology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Koshut Square, 6, Berehove, Transcarpathian region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6880-8805
banyasz.volodimir@kmf.org.ua

Lizak K. M.
Associate Professor at the Philology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Koshut Square, 6, Berehove, Transcarpathian region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7873-0535
lizak.katalin@kmf.org.ua

Key words: *Danielle Steel, Beautiful, female identity, beauty, resilience, feminism, gender studies, self-realization.*

The article examines the construction of female identity in Danielle Steel's novel *Beautiful*, focusing on the interconnected concepts of beauty, resilience, and self-realization. The study explores how the protagonist's personal journey challenges traditional gender stereotypes and demonstrates the transformative power of inner strength in overcoming social expectations and personal adversity. Through literary analysis, the article investigates the ways in which physical beauty functions both as a social construct and as a source of empowerment, while emphasizing that authentic identity is ultimately shaped by moral values, emotional maturity, perseverance, and the capacity for self-reflection.

The research applies feminist literary criticism, gender studies, and narrative analysis to examine the representation of women's experiences in contemporary popular fiction. It argues that Steel redefines conventional notions of femininity by portraying beauty not merely as an external attribute but as a multidimensional concept closely connected with dignity, compassion, courage, and psychological resilience. The protagonist's experiences reveal the complexity of negotiating personal aspirations, professional success, family relationships, and societal expectations. Rather than presenting beauty as an idealized or superficial quality, the novel illustrates how emotional endurance and personal integrity become the essential foundations of female identity.

The article further analyzes the role of beauty in shaping interpersonal relationships and self-perception, demonstrating that resilience enables the heroine to reconstruct her identity despite emotional challenges and external pressures. The findings suggest that Steel's narrative promotes an inclusive

understanding of womanhood based on autonomy, confidence, empathy, and continuous personal growth. The novel contributes to contemporary discussions of gender by questioning restrictive cultural standards and encouraging readers to recognize the value of inner transformation over external appearance.
The study concludes that Beautiful presents female identity as a dynamic and evolving process formed through the interaction of individual agency, emotional resilience, and social experience. Danielle Steel's work reinforces the importance of self-acceptance and resilience as central components of modern femininity, offering an optimistic vision of women's empowerment in contemporary literature.

КОНСТРУЮВАННЯ ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ КРАСУ ТА СТІЙКІСТЬ У РОМАНІ ДАНІЕЛИ СТІЛ *ПРЕКРАСНА*

Баняс Н. Ю.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
площа Кошута, 6, Берегове, Закарпатська область, Україна
orcid.org/0000-0002-6974-0790
banyasz.natalia@kmf.org.ua

Баняс В. В.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
площа Кошута, 6, Берегове, Закарпатська область, Україна
orcid.org/0000-0001-6880-8805
banyasz.volodimir@kmf.org.ua

Лізак К. М.
доцент кафедри філології
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II
площа Кошута, 6, Берегове, Закарпатська область, Україна
orcid.org/0000-0002-7873-0535
lizak.katalin@kmf.org.ua

Ключові слова: *Даніела Стіл, Прекрасна, жіноча ідентичність, краса, життєстійкість, фемінізм, самореалізація.*

У статті досліджується проблема конструювання жіночої ідентичності через категорії краси та життєстійкості у романі Даніели Стіл Прекрасна крізь призму категорій краси, життєстійкості та самореалізації. Основну увагу зосереджено на аналізі художніх засобів, за допомогою яких письменниця репрезентує процес становлення особистості героїні, її боротьбу із суспільними стереотипами, внутрішніми сумнівами та життєвими випробуваннями. У дослідженні розглядається краса не лише як зовнішня характеристика, а як багатовимірний соціокультурний феномен, що поєднує моральні цінності, емоційну зрілість, силу характеру та здатність до самопізнання. Застосування методів феміністичної літературної критики, гендерних студій і наратологічного аналізу дає змогу простежити особливості художнього моделювання жіночого досвіду в сучасній популярній літературі.
Доведено, що Даніела Стіл переосмислює традиційні уявлення про жіночність, демонструючи, що справжня краса формується насамперед

через внутрішню гармонію, людяність, співчуття, наполегливість і психологічну стійкість. Роман відображає складний процес поєднання професійної самореалізації, особистих прагнень, сімейних цінностей та соціальних очікувань, підкреслюючи важливість автономії особистості й свободи вибору. Особлива увага приділяється символічному значенню краси як чинника самосприйняття та міжособистісної взаємодії, а також ролі життєстійкості у подоланні кризових ситуацій і формуванні цілісної жіночої ідентичності. Зроблено висновок, що роман Прекрасна, пропонує сучасну модель жіночності, засновану на самосприйнятті, емоційній витривалості, моральній силі та безперервному особистісному розвитку. Твір актуалізує проблематику жіночого самоствердження й розширює сучасні уявлення про взаємозв'язок зовнішньої краси та внутрішньої стійкості.

Problem Statement. Contemporary women's fiction has increasingly moved beyond the traditional representation of female characters primarily through romantic relationships and family roles. Modern narratives often explore more complex processes of identity formation, including self-discovery, psychological recovery, and the negotiation of personal values within changing social contexts. Within this framework, the concepts of beauty and resilience have acquired new meanings: beauty is no longer limited to physical appearance, while resilience represents not only survival after hardship but also the ability to reconstruct one's identity.

Danielle Steel's novel *Beautiful* provides an insightful example of how contemporary popular fiction engages with these issues. Although Steel is one of the most widely read contemporary authors, her works have received comparatively limited attention in academic literary studies. Her fiction is frequently discussed within the framework of romance literature; however, many of her novels address broader cultural and psychological questions concerning identity, trauma, personal transformation, and social expectations. Therefore, Beautiful deserves scholarly consideration as a literary text that reflects current understandings of femininity and self-realization.

The central problem addressed in this study concerns the representation of beauty as a multidimensional concept connected with female identity construction. In Steel's novel, beauty functions not merely as an aesthetic characteristic but as a symbolic category related to self-perception, emotional development, and personal strength. The protagonist's journey demonstrates that authentic identity emerges through the ability to overcome challenges, redefine personal values, and achieve psychological independence.

Despite the popularity of Danielle Steel's fiction, the relationship between beauty, resilience, and female identity formation in Beautiful remains insufficiently explored. This research attempts to fill this gap by examining how the novel constructs female identity through the interaction of external perceptions, internal transformation, and the experience of overcoming adversity.

Aim of the Research. The aim of this article is to analyze the ways in which Danielle Steel's novel Beautiful constructs female identity through the interconnected concepts of beauty and resilience. The study seeks to demonstrate that beauty in the novel functions as a dynamic process of self-recognition and personal development rather than as a purely physical or socially determined quality.

To achieve this aim, the research focuses on the following objectives:

to examine the representation of beauty as a cultural and literary concept in the novel;

to analyze the protagonist's process of identity formation and transformation;

to explore the role of resilience in overcoming personal and social challenges;

to identify the narrative strategies used by Danielle Steel to portray female psychological development;

to determine the significance of the novel within the context of contemporary women's fiction.

Object and Subject of the Research. The object of the research is Danielle Steel's novel *Beautiful* as a representative text of contemporary women's fiction.

The subject of the research is the representation of female identity construction through the concepts of beauty, resilience, and personal transformation in the novel.

Theoretical Background. The theoretical framework of this study is based on contemporary approaches to gender, identity, and representation in literature. Feminist literary criticism, which was analyzed by Waugh, P., provides an essential foundation for examining the ways female characters negotiate personal identity within cultural and social frameworks [Waugh, 2006].

The concept of female identity has been widely discussed in feminist theory, particularly through the idea that identity is not fixed but socially and culturally constructed, by such famous scholars as Butler J., Bordo S. who focused on gender trouble [Butler, 2002; Bordo, 2009]. Herman J. L. and

McRobbie A. explored the aftermath of feminism [Herman, 2022; McRobbie, 2003] In this context, women's experiences, choices, and self-perceptions are shaped through interactions between individual agency and external expectations. Herman, D. analyzed problems and possibilities of narrative [Herman, 2002]. Such an approach is relevant to the analysis of *Beautiful*, where the protagonist's development involves both confrontation with social ideals and the creation of an independent sense of self.

Outline of the Main Material.

Beauty as a Cultural and Literary Construct

The concept of beauty has traditionally occupied a significant position in literary and cultural discourse. For centuries, beauty was frequently associated with physical attractiveness, social desirability, and external perfection, particularly in representations of female characters. Such interpretations often positioned women as objects of observation and evaluation rather than as active subjects capable of defining their own identities. However, contemporary literary studies increasingly approach beauty as a complex cultural construct shaped by social expectations, personal experience, and individual perception.

In Danielle Steel's *Beautiful*, the title itself establishes beauty as a central thematic category. However, the novel challenges a simplified understanding of beauty by presenting it as a concept that extends beyond physical appearance. Beauty becomes connected with emotional strength, dignity, and the ability to preserve one's identity despite difficult circumstances. Through the protagonist's experiences, Steel suggests that genuine beauty emerges from the relationship between external representation and internal transformation.

The novel reflects a broader tendency in contemporary women's fiction to reconsider traditional ideals of femininity. Rather than presenting beauty as a fixed quality possessed by an individual, the narrative presents it as something continuously constructed through personal choices, relationships, and experiences. This perspective corresponds with modern approaches to identity, which emphasize that the self is not a static entity but a dynamic process shaped by social interaction and personal development.

The symbolic meaning of beauty in *Beautiful* is therefore closely connected with the protagonist's search for authenticity. Her journey demonstrates that social recognition and external admiration cannot provide a complete sense of identity unless they are accompanied by inner confidence and self-acceptance. Beauty becomes meaningful only when it reflects an individual's personal values and psychological integrity.

Female Identity Construction in Danielle Steel's *Beautiful*

The construction of female identity represents one of the central concerns of Danielle Steel's novel. The protagonist's development is presented as a gradual movement from dependence on external perceptions toward a more independent understanding of selfhood. This process reflects a significant theme in contemporary women's narratives: the transition from socially imposed definitions of femininity to personally created identities.

At the beginning of the narrative, the protagonist's understanding of herself is influenced by the expectations of others. Being only twenty-two years old, Veronique Vincent, a protagonist of the novel, bravely steps into the business of modeling. Nevertheless, she never considered her job as a precious time of opportunities. She considered being a model in a way of ordinary profession which has neither insignificant differences between other important industries such as teaching: *"She never lacked for assignments, and had to juggle them all. She was part of an industry in which she was the commodity she was selling"* [Steel, 2022, p. 5]. Like many female characters in contemporary fiction, she encounters cultural assumptions regarding appearance, success, relationships, and personal value. However, it appeared horribly clear to the main character of the story that her life would never be calm and straightforward. Terrorist bomb attack in Brussels Zaventem Airport was a point in the life of Veronique where her past life abruptly vanished in a blink of an eye. Her thoroughly built world crashed in a second.

Steel's portrayal of female identity does not reject beauty or social recognition completely. Instead, the novel explores the possibility of redefining these concepts. The protagonist does not achieve empowerment by denying her femininity; rather, she develops a more complex understanding of femininity based on confidence, independence, and emotional maturity. *"…You have to find a way to live with it. That's true for the people who lost their limbs too. Some of them are remarkable in how they view it and are adjusting to it. It's the ones who are filled with hate or anger or self-pity who don't survive it, or not well"* [Steel, 2022, p. 214].

This aspect of the novel can be examined through feminist literary perspectives, which emphasize the importance of female agency and self-representation. The protagonist's transformation illustrates the movement from being defined by external expectations to becoming an active participant in shaping her own life narrative.

Identity formation in *Beautiful* is therefore represented as a process involving both vulnerability and strength. The protagonist's experiences reveal that personal identity develops through challenges,

reflection, and the ability to reinterpret difficult experiences as opportunities for growth.

Trauma, Resilience, and Self-Transformation

A significant dimension of identity construction in *Beautiful* is the relationship between trauma and resilience. Contemporary literary representations of trauma often move beyond portraying suffering as a final state and instead examine how individuals reconstruct meaning after painful experiences. In this context, resilience becomes an essential element of personal transformation.

In Steel's novel, difficulties experienced by the protagonist serve as catalysts for psychological development. The challenges she encounters disrupt previous assumptions about herself and the world around her, forcing her to reconsider her values and priorities. Rather than presenting hardship solely as destruction, the narrative emphasizes the possibility of renewal and personal growth. *"…she was determined to learn to live with her altered face, rather than comb the world looking for surgeons who made empty promises and couldn't do anything about it anyway"* [Steel, 2022, p. 113].

Resilience in Beautiful is represented as an active process. It involves emotional adaptation, self-reflection, and the gradual restoration of personal confidence. The protagonist's strength does not emerge from the absence of suffering but from the ability to confront and overcome it.

This interpretation corresponds with contemporary understandings of resilience as a multidimensional phenomenon. Psychological resilience includes not only endurance but also transformation, the capacity to create a renewed sense of identity after significant life changes. *"…Veronique Vincent] discovered in the end that life with all its beauty and tragedy and terror at times was worth living after all"* [Steel, 2022, p. 270] Within the novel, resilience becomes inseparable from beauty because both concepts represent forms of inner development.

The connection between beauty and resilience allows Steel to challenge conventional representations of female perfection. The protagonist becomes "beautiful" not because she remains untouched by difficulties, but because she develops authenticity and emotional strength through overcoming them.

Narrative Strategies and Character Development

Danielle Steel's narrative technique contributes significantly to the representation of female identity transformation. The author employs a character-centered narrative approach that focuses on emotional experiences, internal conflicts, and personal relationships. This allows readers to follow not only external events but also the protagonist's psychological development.

One of the important narrative strategies in *Beautiful* is the gradual revelation of the protagonist's inner world. Rather than presenting identity as an established characteristic, Steel portrays it as something evolving throughout the narrative. *"Life is beautiful, and nothing could change that, scars and all"* [Steel, 2022, p. 270].

The structure of the novel reflects a movement from uncertainty toward self-awareness.

Character development is achieved through contrasts between past and present experiences. The protagonist's transformation becomes visible through changes in perception, emotional responses, and personal choices. *"She was a free woman, heading for her future, and all the surprises it had in store for her. She intended to reach out and grab them. She wasn't the same woman she'd been a year before, and she could sense that she wouldn't be the same after the trip either. Everything was new to her, and every day was a gift"* [Steel, 2022, p. 228]. These contrasts highlight the importance of experience in shaping identity.

The narrative also relies on emotional engagement, which is a characteristic feature of contemporary popular fiction. However, emotional accessibility does not prevent the novel from addressing significant issues related to self-worth, social expectations, and personal autonomy. Through accessible storytelling, Steel explores questions that remain relevant within broader cultural discussions about women's identity.

The protagonist's development follows a movement from externally defined beauty toward internally established self-value. This narrative progression reinforces the novel's central message that identity is not discovered as a finished product but constructed through experience.

Beauty as an Ethical and Existential Category

The final stage of the protagonist's development demonstrates that beauty in Beautiful functions as an ethical and existential category. By the conclusion of the narrative, beauty is no longer associated primarily with appearance or social approval. Instead, it represents qualities such as authenticity, compassion, emotional resilience, and personal integrity.

This transformation of meaning reflects a broader cultural shift in representations of femininity. Contemporary women's fiction increasingly questions traditional standards that evaluate women primarily through external characteristics. Instead, it emphasizes individuality, agency, and the right to define personal identity.

Steel's novel contributes to this discussion by presenting beauty as inseparable from personal experience "*She no longer met anyone's standards for beauty"* [Steel, 2022, p. 149].

The protagonist's struggles become part of what defines her strength and individuality. Her identity is not constructed despite adversity but through the process of responding to adversity.

Thus, Beautiful offers a reinterpretation of the traditional beauty narrative. The novel does not reject the importance of beauty but expands its meaning, presenting it as a combination of appearance, character, emotional depth, and self-knowledge. Through this approach, Steel connects beauty with the broader human search for authenticity and meaning.

Conclusion. The analysis of Danielle Steel's *Beautiful* demonstrates that the concept of beauty functions as a complex narrative and symbolic category connected with the process of female identity construction. Rather than presenting beauty as a purely external characteristic determined by social standards, the novel reinterprets it as a multidimensional phenomenon that includes emotional maturity, personal integrity, resilience, and self-awareness.

The study has shown that the protagonist's identity develops through a gradual movement from externally imposed definitions of selfhood toward an autonomous understanding of personal value. The challenges experienced by the protagonist become essential elements of this transformation, allowing her to reconsider traditional assumptions about beauty, success, and femininity. Consequently, resilience emerges as a central mechanism of identity formation, enabling the protagonist to transform vulnerability into personal strength.

The research also demonstrates that *Beautiful* reflects important tendencies of contemporary women's fiction. Although Danielle Steel's novels are frequently classified as popular literature, this analysis reveals that her work engages with significant cultural and psychological questions concerning female agency, self-perception, and social expectations. The novel contributes to the ongoing redefinition of femininity by presenting a female character whose identity is not determined exclusively by relationships, appearance, or external recognition.

The narrative strategies employed by Steel support this interpretation. Through gradual character development, emotional narration, and attention to psychological experience, the author constructs a story of transformation in which beauty becomes inseparable from personal growth. The protagonist's journey suggests that authentic beauty is achieved through the integration of external identity and internal self-knowledge.

The analysis of female identity construction through beauty and resilience in Danielle Steel's Beautiful opens up promising directions for further research. It could employ an interdisciplinary perspective combining feminist literary criticism, gender studies, psychology, and cultural studies. Such an approach would allow researchers to examine female identity as a dynamic process shaped by individual experience and broader cultural discourses.

BIBLIOGRAPHY

1. Butler, J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York and London: Routledge, 2002. 256 p. URL: https://selforganizedseminar.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/butler-gender_trouble.pdf
2. Bordo, S. Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body. Berkeley: University of California Press, 2003. 361 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=yagwDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
3. Herman, J. L. Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror. New York: Basic Books, 2022. 336 p. URL: https://www.amazon.com/Trauma-Recovery-Aftermath-Violence-Political/dp/0465061710?asin=0465061710&revisionId=&format=4&depth=1
4. Herman, D. Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative. Lincoln: University of Nebraska Press, 2002. 304 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=6jAy0Yml51gC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
5. McRobbie, A. The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change. London: SAGE Publications, 2009. 192 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=vjWTlJKRK8cC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
6. Steel, D. Beautiful. New York: Dell Mass Market Edition. 2022. 352 p.
7. Waugh, P. Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide. Oxford: Oxford University Press, 2006. 575 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=7LXMA_7Ko9YC&pg=PR7&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

REFERENCES

1. Bordo, S. (2003). Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body. Berkeley: University of California Press, 361 p. https://books.google.com.ua/books?id=yagwDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
2. Butler, J. (2002). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York and London: Routledge, 256 p. https://selforganizedseminar.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/butler-gender_trouble.pdf
3. Herman, J. L. (2022). Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror. New York: Basic Books, 336 p. https://www.amazon.com/Trauma-Recovery-Aftermath-Violence-Political/dp/0465

061710?asin=0465061710&revisionId=&format=4&depth=1
4. Herman, D. ((2002) Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative. Lincoln: University of Nebraska Press, 304 p. https://books.google.com.ua/books?id=6jAy0Yml51gC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
5. McRobbie, A. (2009). The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change. London: SAGE Publications, 192 p. https://books.google.com.ua/books?id=vjWTlJKRK8cC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
6. Steel, D. (2022). Beautiful. New York: Dell Mass Market Edition. 352 p.
7. Waugh, P. (2006). Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide. Oxford: Oxford University Press, 575 p. https://books.google.com.ua/books?id=7LXMA_7Ko9YC&pg=PR7&hl=uk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

Дата першого надходження статті до видання: 19.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’42:355.1(477)
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-3

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

КОГНІТИВНІ МОДЕЛІ ТА ПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ КЕРІВНИКІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Бафян Г. М.
аспірантка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики
Національна академія Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, Україна
orcid.org/0009-0002-0605-5187
anika72672@gmail.com

Ключові слова: *публічний дискурс, внутрішні комунікації, колективна суб’єктність, реляційне лідерство, інституційна довіра, концептуальна метафора, займенникова дейктика, деонтична модальність, професійне позиціювання, легітимація.*

Статтю присвячено дослідженню когнітивних моделей і прагматичних стратегій репрезентації внутрішніх комунікацій у публічному мовленні керівників сектору безпеки і оборони України. У фокусі перебувають мовні механізми, за допомогою яких внутрішньоінституційну взаємодію осмислюють, оцінюють і подають як нормативну модель професійних відносин. Мета дослідження – реконструювати когнітивні моделі внутрішніх комунікацій, визначити прагматичні стратегії їх актуалізації та встановити мовні засоби позиціювання керівника, колективного суб’єкта й учасників професійної взаємодії. Матеріал становлять 18 функціонально завершених фрагментів із семи інтерв’ю, офіційних звернень і публічних виступів Кирила Буданова, Євгенія Хмари, Василя Малюка, Михайла Федорова та Михайла Драпатого, оприлюднених у 2024–2026 роках. Застосовано когнітивно-дискурсивний, фреймовий, контекстуально-семантичний і функційно-прагматичний аналіз; метафоричні одиниці ідентифіковано за принципами MIPVU.

Установлено, що семантичне ядро матеріалу формують *довіра, єдність, слухання, синхронізація, підтримка, відповідальність і результативність*. Реконструйовано моделі ЛІДЕРСТВО – ЦЕ ПРИСУТНІСТЬ І СЛУХАННЯ, ДОВІРА – ЦЕ УМОВА СПІЛЬНОЇ ДІЇ, КОМУНІКАЦІЯ – ЦЕ СИНХРОНІЗАЦІЯ, КОЛЕКТИВ – ЦЕ ЄДИНЕ ЦІЛЕ та ЛІДЕРСТВО – ЦЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕЗУЛЬТАТ. Їх мовну реалізацію забезпечують інклюзивне «ми», деонтична модальність, комісивні форми майбутнього часу, оцінні предикати, професійні номінації та метафори сім’ї, організму й системи. Виявлено стратегії консолідації, легітимації, професійного позиціювання, підтримки та нормування. Жанрове зіставлення засвідчило перевагу пояснення й самопозиціювання в інтерв’ю, ритуальної консолідації в офіційних зверненнях, раціоналізації через дані, завдання та критерії результативності в парламентському виступі й брифінгу. Обґрунтовано модель асиметричної комунікативної взаємності: керівне право ухвалювати рішення поєднується з епістемічним визнанням досвіду підлеглих, обов’язком слухати, пояснювати, підтримувати й відповідати за наслідки. Наукова новизна полягає в системному співвіднесенні мовного маркера, когнітивної структури, позиціювання учасників та інституційної функції висловлення; запропонована схема придатна для відтворюваного аналізу публічного керівного дискурсу.

COGNITIVE MODELS AND PRAGMATIC STRATEGIES FOR REPRESENTING INTERNAL COMMUNICATIONS IN THE PUBLIC DISCOURSE OF LEADERS OF UKRAINE'S SECURITY AND DEFENCE SECTOR

Bafian H. M.
Postgraduate Student at the Department of Strategic Communications and Applied Linguistics
National Academy of the Security Service of Ukraine
Mykhaila Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0002-0605-5187
anika72672@gmail.com

Key words: *public discourse, internal communications, collective agency, relational leadership, institutional trust, conceptual metaphor, pronominal deixis, deontic modality, professional positioning, legitimation.*

The article examines the cognitive models and pragmatic strategies through which internal communications are represented in the public discourse of leaders of Ukraine's security and defence sector. It focuses on the linguistic mechanisms used to interpret, evaluate, and present intra-institutional interaction as a normative model of professional relations. The study aims to reconstruct cognitive models of internal communications, identify the pragmatic strategies of their actualisation, and determine the linguistic means that position the leader, the collective subject, and other participants in professional interaction. The data comprise 18 functionally complete fragments selected from seven interviews, official addresses, and public speeches by Kyrylo Budanov, Yevhenii Khmara, Vasyl Maliuk, Mykhailo Fedorov, and Mykhailo Drapatyi, published between 2024 and 2026. The methodology combines cognitive-discursive, frame-semantic, contextual-semantic, and functional-pragmatic analysis; metaphorical units are identified according to MIPVU.

The semantic core of the material is formed by trust, unity, listening, synchronisation, support, responsibility, and result orientation. Five models are reconstructed: LEADERSHIP IS PRESENCE AND LISTENING, TRUST IS A CONDITION FOR JOINT ACTION, COMMUNICATION IS SYNCHRONISATION, THE COLLECTIVE IS A SINGLE WHOLE, and LEADERSHIP IS RESPONSIBILITY FOR RESULTS. They are realised through the inclusive pronoun we, deontic modality, commissive future forms, evaluative predicates, professional designations, and metaphors of family, organism, and system. The analysis identifies strategies of consolidation, legitimation, professional positioning, support, and normative regulation. Genre comparison shows that interviews foreground explanation and self-positioning, official addresses favour ritual consolidation, whereas parliamentary speech and media briefing rationalise interaction through data, tasks, and performance criteria. The study substantiates asymmetric communicative reciprocity: decision-making authority is combined with epistemic recognition of subordinates' experience and the leader's obligation to listen, explain, support, and assume responsibility for consequences. The novelty lies in correlating linguistic markers, cognitive structures, participant positioning, and institutional functions; the framework supports replicable analysis of public leadership discourse.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. У безпекових і оборонних інституціях комунікативна взаємодія забезпечує не тільки рух службових відомостей, а й спільне конструювання професійної ситуації: учасники співвідносять знання про подію, уточнюють цілі, узгоджують послідовність дій, межі повноважень і критерії результату. Тому лінійна модель «*джерело – повідомлення – одержувач*» описує формальне передавання інформації, але не пояснює, за яких умов повідомлення стає підставою для скоординованої дії. Такими умовами

є сумісність ситуаційних моделей, довіра до джерела, визнання компетентності адресата й розуміння розподіленої відповідальності. Комунікативна результативність, отже, визначається не лише точністю формулювання та оперативністю передавання, а й здатністю учасників однаково інтерпретувати мету, співвіднести власну роль із діями інших і перетворити отримане знання на узгоджене рішення.

Публічні інтерв'ю, звернення, парламентські виступи та брифінги керівників не є безпосередніми зразками внутрішньослужбової комунікації. Проте вони фіксують її рефлексивне й нормативне моделювання: мовці пояснюють, які дії легітимують керівника, який досвід має бути почутий і як комунікативне узгодження пов'язується з результатом. Формула Євгенія Хмари про «пласку структуру», де «будь-який боєць має таке ж слово, як командир», не усуває ієрархії, а наділяє підлеглого епістемічним правом бути почутим [Ukraïner, 2024]. Ряд Василя Малюка «порадитися», «заслухати», «підтримати», «промотивувати» подає присутність керівника як отримання знання, визнання внеску й підтримання мотивації [Довганюк, 2025]. У формулах Михайла Федорова «правильний діалог», «правильна синхронізація», «правильні завдання» прикметниковий повтор установлює нормативний зв'язок між якістю взаємодії та результативністю системи [Кравченко, Коваленко, 2026]. Повтор Кирила Буданова «єдність – єдиний», посилений конструкцією «якщо порушується єдність, нічого не буде», перетворює єдність із позитивної характеристики на умову колективної стійкості [Суспільне Новини, 2025]. Отже, предметом аналізу є не фактичний стан усіх внутрішніх практик, а їхня вибіркова дискурсивна репрезентація.

Таке розмежування відповідає застереженню Mats Alvesson і Dan Kärreman щодо автоматичного перенесення властивостей локального тексту на організацію загалом [Alvesson, Kärreman, 2000]. Реляційний підхід Gail T. Fairhurst і Mary Uhl-Bien трактує лідерство як процес, що формується у взаємодії, мовному визначенні ситуації та розподілі агентності [Fairhurst, Uhl-Bien, 2012]. У цій перспективі дієслова «слухати», «радитися», «підтримувати», «синхронізувати» не просто називають окремі операції, а визначають, які дії роблять керівну позицію розпізнаваною і прийнятною. Соціокультурна концепція Mary Bucholtz і Kira Hall дає підстави розглядати професійну ідентичність як результат мовної категоризації та встановлення належності [Bucholtz, Hall, 2005], теорія позиціювання Bronwyn Davies і Rom Harré – як приписування учасникам прав, обов'язків і можливостей дії [Davies, Harré, 1990], а дослідження Anna De Fina – як конструювання солідарності й відповідальності через займенниковий вибір [De Fina, 1995]. Номінації «команда», «побратими», «сім'я» тому розглядаються не як стилістичні прикраси: вони по-різному окреслюють межі внутрішньої групи, активують функційну взаємозалежність, моральну солідарність або тривалі зобов'язання.

Когнітивний рівень аналізу спирається на фреймову семантику Charles J. Fillmore [Fillmore, 1982], теорію концептуальної метафори George Lakoff і Mark Johnson [Lakoff, Johnson, 2003] та соціокогнітивне розуміння контексту Teun A. van Dijk [Van Dijk, 2008]. Лексема «довіра», наприклад, активує не абстрактну позитивну оцінку, а фрейм, що охоплює присутність керівника, право учасника висловитися, передбачуваність поведінки, підтримку й готовність діяти на підставі узгодженого рішення. Прагматичні стратегії встановлено з урахуванням підходу Martin Reisigl і Ruth Wodak [Reisigl, Wodak, 2009] та моделі легітимації Theo van Leeuwen [Van Leeuwen, 2007]. Невирішеним залишається системний зв'язок між конкретним мовним маркером, активованою структурою знання, позиціюванням учасників та інституційною функцією висловлення; водночас потребує послідовного дотримання межа між публічною репрезентацією і реальною службовою практикою.

Мета і завдання статті. Мета статті – реконструювати когнітивні моделі та визначити прагматичні стратегії репрезентації внутрішніх комунікацій у публічному дискурсі керівників сектору безпеки і оборони України, установивши лексико-граматичні засоби їх реалізації. Для цього визначено семантичне ядро вибірки; проаналізовано займенникову дейктику, модальність, оцінні предикати, професійні номінації й метафоричні одиниці; встановлено способи позиціювання керівника, підлеглих і колективного суб'єкта; зіставлено функції виявлених засобів у різних жанрах.

Об'єкт, предмет, матеріал і методи дослідження. Об'єктом є публічний інституційний дискурс керівників сектору безпеки і оборони України; предметом – когнітивні моделі, прагматичні стратегії та мовні засоби репрезентації внутрішніх комунікацій. Вибірку становлять 18 функціонально завершених фрагментів із семи текстів 2024–2026 років: інтерв'ю Кирила Буданова; матеріал Ukraïner та офіційне звернення Євгенія Хмари; інтерв'ю Василя Малюка; парламентський виступ і медійний брифінг Михайла Федорова; публічне висловлення Михайла Драпатого. Посаду мовця встановлено на дату висловлення. Не залучено журналістські узагальнення без доступної прямої мови, дублікати та фрагменти з невстановленими датою, жанром або інституційним статусом.

Одиницею аналізу є тематично й функціонально завершений фрагмент, у якому експліцитно або контекстуально репрезентовано лідерство, довіру, слухання, координацію, підтримку, професійну ідентичність, відповідальність чи результативність. Така одиниця дає змогу врахувати взаємодію мовних засобів: комісивна форма майбутнього часу, наприклад, набуває інституційного значення в поєднанні з інклюзивним «ми», оцінною лексикою і контекстом публічного зобов'язання. Когнітивно-дискурсивний і фреймовий аналіз застосовано для реконструкції структур знання та рольових відношень; контекстуально-семантичний – для уточнення значень у жанровому оточенні; функційно-прагматичний і позиційний – для встановлення мовленнєвої мети, розподілу агентності й відповідальності. Спочатку зафіксовано жанр, адресатне спрямування, лексичні, займенникові, модальні та оцінні маркери; далі визначено фреймові ролі й причинні зв'язки; повторювані конфігурації узагальнено як когнітивні моделі та прагматичні стратегії. Метафоричність перевірено через зіставлення контекстуального й базового значень за MIPVU [Steen et al., 2010]. Аналітична категорія визнавалася обґрунтованою лише за підтримки взаємопов'язаних лексичних, граматичних і прагматичних ознак; через цілеспрямований якісний характер вибірки частотні відсотки не наводяться.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантичне ядро вибірки утворюють довіра, єдність, слухання, синхронізація, підтримка, відповідальність і результат. Йдеться не про рейтинг окремих лексем, а про повторювану конфігурацію значень: керівник має бути включеним у ситуацію; досвід учасників – визнаним релевантним; цілі – зрозумілими; дії – узгодженими; рішення – співвіднесеними з наслідками. На цій основі реконструйовано п'ять моделей.

ЛІДЕРСТВО – ЦЕ ПРИСУТНІСТЬ І СЛУХАННЯ. У матеріалі Ukraïner присутність керівника пов'язано з потребою «розуміти, як все відбувається насправді» та готовністю йти туди, куди він спрямовує підлеглих [Ukraïner, 2024]. Прислівник «насправді» протиставляє знання, здобуте через безпосередню участь, опосередкованому уявленню про ситуацію; ментальний предикат «розуміти» подає фізичну включеність як спосіб уточнення ситуаційної моделі. Співмірність ризику додає етичний компонент: право вимагати дії пов'язується з готовністю приймати її можливі наслідки. У Малюка ряд «порадитися – заслухати – підтримати – промотивувати» розгортає присутність у послідовність епістемічних і реляційних дій [Довганюк, 2025]: перші два предикати визнають досвід підлеглих релевантним для рішення, наступні підтверджують цінність учасників. Займенник «я» персоніфікує включеність, а «наші» формує спільну належність. Отже, легітимність керівника пов'язується не лише з посадою, а й із доступом до досвіду, слуханням і готовністю відповідати за наслідки.

ДОВІРА – ЦЕ УМОВА СПІЛЬНОЇ ДІЇ. Формула Хмари «я показую, що відправляю їх туди, куди готовий піти сам» концептуалізує довіру як перевірювану відповідність між словом і поведінкою [Ukraïner, 2024]. Дієслово «показую» має доказову семантику: підлеглий позиціонується як суб'єкт, здатний оцінювати послідовність керівника. Статусна асиметрія зберігається, але доповнюється етичною взаємністю. У висловленнях Малюка довіра реалізується через процедуру визнання: «порадитися» і «заслухати» надають локальному досвіду епістемічної ваги, а «підтримати» й «промотивувати» – реляційного підтвердження [Довганюк, 2025; Davies, Harré, 1990]. Модель охоплює епістемічний параметр – придатність повідомлення для коригування ситуаційної моделі; реляційний – передбачуваність позиції керівника; прагматичний – готовність діяти на підставі узгодженого рішення. Їх причинний зв'язок має вигляд: присутність і слухання забезпечують доступ до досвіду; визнання досвіду створює підстави довіри; довіра підтримує зворотний зв'язок і можливість синхронізації. Публічний дискурс подає цей зв'язок як норму, але не доводить фактичного ефекту в кожній службовій ситуації.

КОМУНІКАЦІЯ – ЦЕ СИНХРОНІЗАЦІЯ. У Малюка формула «це все було синхронізовано» поєднується з указівкою на вирішальне значення таймінгу, актуалізуючи одночасність, послідовність і взаємну залежність дій [Довганюк, 2025]. У Федорова паралель «правильний діалог, правильна синхронізація» вводить деонтичний критерій функційно достатньої взаємодії [Кравченко, Коваленко, 2026]. Повтор «правильний» відмежовує комунікацію, що забезпечує спільне розуміння, сумісні цілі й коректні завдання, від формального обміну повідомленнями. Метафора системи, яка без належних завдань «починає хворіти», переносить фізіологічне значення на організаційне функціонування й репрезентує неузгодженість не як одиничну помилку, а як порушення цілісності [Кравченко, Коваленко, 2026; Steen et al., 2010]. Дискурсивна логіка моделі охоплює інтерпретацію ситуації, узгодження мети, формулювання завдання, координовану дію та оцінювання результату. Комунікація вважається завершеною не після отримання повідомлення, а після досягнення когнітивної й діяльнісної сумісності.

КОЛЕКТИВ – ЦЕ ЄДИНЕ ЦІЛЕ. Кирило Буданов визначає єдність як «єдиний висновок і варіант, як нам стояти»; кореневий повтор «єдність – єдиний» і конструкція «якщо пору-

шується єдність, нічого не буде» переводять її з позитивної оцінки в безальтернативну умову стійкості [Суспільне Новини, 2025]. Інклюзивне «нам» включає мовця до кола відповідальних, а невизначене «нічого» максимально розширює сферу негативного наслідку. У матеріалі Ukraïner формула «ми є організм, ми одне ціле» структурує колектив через функційну взаємозалежність частин [Ukraïner, 2024]. Сімейна метафорика додає значення тривалої належності: Малюк називає родини загиблих частиною «великої сім'ї» інституції та визначає їх підтримку як обов'язок «до кінця наших днів» [Довганюк, 2025]. В офіційному зверненні Хмари вокативи «військовослужбовці» і «побратими» поєднують статусну та солідаризаційну категоризації, а «стоїмо пліч-о-пліч і разом захищаємо» переводить просторову близькість у спільну агентність [Служба безпеки України, 2026]. Рухоме «ми» може позначати підрозділ, інституцію або ширшу спільноту, розширюючи сферу колективної відповідальності [De Fina, 1995]. Такі метафори нормативно фреймують солідарність, але не є доказом фактичної одностайності.

ЛІДЕРСТВО – ЦЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕЗУЛЬТАТ. У мовленні Малюка анафоричний повтор «обов'язок» співвідноситься з ролями військовослужбовця, співробітника та керівника, подаючи статус як розширення персонального зобов'язання [Довганюк, 2025]. Деонтичні форми «маємо», «не маємо права» включають самого керівника до сфери норми. У парламентському виступі Федорова три короткі конструкції «Усе має базуватися на даних. Це мій пріоритет. Ми будемо вимірювати ефективність усього» послідовно фіксують загальну вимогу, особисту позицію та інституційний комісив [Верховна Рада України, 2026]. Перехід від «мій» до «ми будемо» перетворює самопозиціювання на програму колективної дії, а лексеми «дані», «вимірювати», «ефективність» установлюють критерій перевірності рішення. У Драпатого відповідальність поєднано з навчанням, технологічним розвитком і збереженням людей; результативність тим самим не відокремлюється від організаційного навчання, етичної межі та здатності командира відповідати за наслідки [АрміяInform, 2026].

Прагматична організація репрезентації. Реконструйовані моделі реалізують стратегії консолідації, легітимації, професійного позиціювання, підтримки та нормування. Консолідацію забезпечують інклюзивні «ми», «нам», присвійні «наш», «наші», номінації «команда», «побратими», «сім'я» та предикати спільної дії. Легітимація поєднує авторизацію посадою й обов'язком, моральне оцінювання через «довіру», «життя», «підтримку», раціоналізацію через дані, технологічність і результат та міфопоезис через пам'ять про загиблих і тяглість місії [Van Leeuwen, 2007]. Позиціювання ґрунтується на переході від «я» – особистої присутності й відповідальності – до «ми» як інституціоналізованої агентності [De Fina, 1995]. Так, послідовність «Це мій пріоритет. Ми будемо вимірювати…» перетворює особисто прийняту норму на публічне зобов'язання інституції. Підлеглий позиціонується подвійно: як виконавець у статусній вертикалі й як носій локального знання, без якого керівне рішення втрачає ситуаційну точність. Підтримку виражають подяка, слухання, визнання та комісиви допомоги; нормування – деонтичні «маємо», «повинні», «потрібен», «не маємо права» і форми «будемо», «зробимо». Різні конструкції по-різному розподіляють відповідальність: «потрібен правильний діалог» подає норму як вимогу системи, «ми будемо вимірювати» – як самозобов'язання, «командир має відповідати» – як рольовий припис.

Жанрова зумовленість. Жанр змінює співвідношення моделей і стратегій. Інтерв'ю тяжіють до причинного пояснення, ретроспективної рефлексії та особистого «я»: у них розгортаються зв'язки між присутністю, знанням, довірою і підтримкою. Офіційне звернення концентрує вокативи, формули пам'яті, подяку, інклюзивне «ми» та комісиви майбутньої дії, тому виконує передусім ритуально-консолідаційну функцію. Парламентський виступ і брифінг актуалізують деонтичність, лексику даних, завдань, пріоритетів і вимірюваного результату, раціоналізуючи керівну позицію через перевірність. Коротке публічне висловлення тяжіє до смислової компресії: повтор «єдність – єдиний» або формула «командир має відповідати» концентрують норму в мінімальному мовному обсязі. Попри відмінності, механізм є спільним: мовний маркер активує фрейм, фрейм розподіляє ролі, а прагматична стратегія спрямовує модель на інституційну мету.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Публічний дискурс керівників сектору безпеки і оборони репрезентує внутрішні комунікації як узгодження знання, ролей, рішень і відповідальності, а не як одновекторне передавання розпоряджень. Реконструйовані моделі ЛІДЕРСТВО – ЦЕ ПРИСУТНІСТЬ І СЛУХАННЯ, ДОВІРА – ЦЕ УМОВА СПІЛЬНОЇ ДІЇ, КОМУНІКАЦІЯ – ЦЕ СИНХРОНІЗАЦІЯ, КОЛЕКТИВ – ЦЕ ЄДИНЕ ЦІЛЕ та ЛІДЕРСТВО – ЦЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕЗУЛЬТАТ утворюють послідовність: присутність забезпечує доступ до досвіду; слухання надає йому епістемічного статусу; довіра підтримує зворотний зв'язок; синхронізація переводить спільне розуміння в координовану дію; відповідальність співвідносить рішення

з наслідками. Їх мовну реалізацію забезпечують займенникова дейктика, деонтична модальність, комісиви, оцінні предикати, професійні номінації та метафори сім'ї, організму й системи.

Практичне значення результатів полягає в можливості застосувати запропоновану схему для дискурсивного аудиту публічних звернень, підготовки комунікативних рекомендацій і навчальних матеріалів із керівного мовлення. Вона дає змогу перевіряти, чи узгоджені в тексті проголошена цінність, розподіл ролей, модальна сила вимоги та заявлений критерій результату; чи не підмінюється інклюзивність формальним уживанням «ми»; чи підкріплюється апеляція до довіри засобами слухання, пояснення й прийняття відповідальності. Водночас висновки обмежені невеликим цілеспрямованим корпусом, нерівномірним представленням інституцій і жанрів та публічною природою матеріалу: висловлення могли зазнати редакційної або медійної реконтекстуалізації, а їх вплив на професійну аудиторію не вимірювався. Тому встановлені моделі слід тлумачити як якісно реконструйовані способи нормативного фреймування, а не як статистично доведені характеристики всіх внутрішніх комунікацій сектору.

Узагальнений результат визначено як модель асиметричної комунікативної взаємності: нерівність повноважень поєднується з визнанням професійного досвіду підлеглих, слуханням, поясненням, підтримкою й відповідальністю. Вона описує нормативний образ, сконструйований у публічному мовленні, а не весь масив внутрішньослужбових практик. Новизна полягає у співвіднесенні мовного маркера, когнітивної структури, позиціювання учасників і прагматичної функції. Перспективними є перевірка моделі на збалансованому корпусі, кількісний аналіз маркерів і дослідження рецепції.

ЛІТЕРАТУРА

1. АрміяInform. «Командир із реальним відчуттям бою»: що відомо про нового Головнокомандувача ЗСУ Михайла Драпатого. 2026. 22 лип. URL: https://armyinform.com.ua/2026/07/22/%E2%80%9Ckomandyr-iz-realnym-vidchuttyam-boyu%E2%80%9D-shho-vidomo-pro-novogo-golovnokomanduvacha-zsu-myhajla-drapatogo/ (дата звернення: 25.07.2026).
2. Верховна Рада України. Стенограма пленарного засідання 14 січня 2026 року. Виступ М. А. Федорова. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_el_h2?data=14012026&nom_s=14 (дата звернення: 25.07.2026).
3. Довганюк В. Василь Малюк про секрети «Павутини», боротьбу зі шпигунами та спецоперації: ексклюзивне інтерв'ю. Ми – Україна. 2025. 13 серп. URL: https://weukraine.tv/exclusive/vasil-maljuk-pro-sekreti-pavutini-borotbu-zi-shpihunami-ta-spetsoperatsiji-ekskljuzivne-intervju/ (дата звернення: 25.07.2026).
4. Кравченко С., Коваленко О. Головне зі спілкування міністра оборони Федорова з журналістами. Бабель. 2026. 20 січ. URL: https://babel.ua/news/124420-nasha-cil-vbivati-50-tisyach-rosiyan-na-misyac-golovne-zi-spilkuvannya-ministra-oboroni-fedorova-iz-zhurnalistami (дата звернення: 25.07.2026).
5. Служба безпеки України. Привітання т. в. о. Голови СБУ з Днем ЦСО «Альфа» СБУ. 2026. 23 черв. URL: https://ssu.gov.ua/novyny/pryvitannia-tvo-holovy-sbu-z-dnem-tsso-alfa-sbu (дата звернення: 25.07.2026).
6. Суспільне Новини. Кирило Буданов – про виклики перед Україною на кінець 2025 року, ресурси Росії та логіку Трампа. Інтерв'ю. 2025. 27 груд. URL: https://suspilne.media/1199212-kirilo-budanov-pro-vikliki-pered-ukrainou-na-kinec-2025-roku-resursi-rosii-ta-logiku-trampa-intervu/ (дата звернення: 25.07.2026).
7. Alvesson M., Kärreman D. Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis. *Human Relations*. 2000. Vol. 53, No. 9. P. 1125–1149. DOI: 10.1177/0018726700539002.
8. Bucholtz M., Hall K. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*. 2005. Vol. 7, No. 4–5. P. 585–614. DOI: 10.1177/1461445605054407.
9. Davies B., Harré R. Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 1990. Vol. 20, No. 1. P. 43–63. DOI: 10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x.
10. De Fina A. Pronominal choice, identity, and solidarity in political discourse. *Text & Talk*. 1995. Vol. 15, No. 3. P. 379–410. DOI: 10.1515/text.1.1995.15.3.379.
11. Fairhurst G. T., Uhl-Bien M. Organizational discourse analysis (ODA): Examining leadership as a relational process. *The Leadership Quarterly*. 2012. Vol. 23, No. 6. P. 1043–1062. DOI: 10.1016/j.leaqua.2012.10.005.
12. Fillmore C. J. Frame semantics. Linguistics in the Morning Calm / ed. by The Linguistic Society of Korea. Seoul : Hanshin Publishing, 1982. P. 111–137.
13. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. 2nd ed. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 256 p.
14. Reisigl M., Wodak R. The discourse-historical approach. Methods of Critical Discourse Analysis / ed. by R. Wodak, M. Meyer. 2nd ed. London : SAGE, 2009. P. 87–121.

15. Steen G. J., Dorst A. G., Herrmann J. B., Kaal A. A., Krennmayr T., Pasma T. A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2010. 238 p. DOI: 10.1075/celcr.14.
16. Ukraïner. ЦСО «А» СБУ: від боротьби з тероризмом до війни з окупантами. 2024. 26 верес. Оновлено 26.11.2025. URL: https://www.ukrainer.net/tsso-a-sbu/ (дата звернення: 25.07.2026).
17. Van Dijk T. A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 282 p. DOI: 10.1017/CBO9780511481499.
18. Van Leeuwen T. Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*. 2007. Vol. 1, No. 1. P. 91–112. DOI: 10.1177/1750481307071986.

REFERENCES

1. ArmiiaInform. (2026, July 22). "Komandyr iz realnym vidchuttiam boiu": shcho vidomo pro novoho Holovnokomanduvacha ZSU Mykhaila Drapatoho ["A commander with a real sense of battle": What is known about the new Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine, Mykhailo Drapatyi]. https://armyinform.com.ua/2026/07/22/%E2%80%9Ckomandyr-iz-realnym-vidchuttyam-boyu%E2%80%9D-shho-vidomo-pro-novogo-golovnokomanduvacha-zsu-myhajla-drapatogo/
2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2026, January 14). Stenohrama plenarnoho zasidannia 14 sichnia 2026 roku: Vystup M. A. Fedorova [Transcript of the plenary sitting of 14 January 2026: Speech by M. A. Fedorov]. https://w2.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_el_h2?data=14012026&nom_s=14
3. Dovhaniuk, V. (2025, August 13). Vasyl Maliuk pro sekrety "Pavutyny", borotbu zi shpyhunamy ta spetsoperatsiiamy: ekskliuzyvne interviu [Vasyl Maliuk on the secrets of "Pavutyna", countering spies, and special operations: An exclusive interview]. My – Ukraina. https://weukraine.tv/exclusive/vasil-maljuk-pro-sekreti-pavutini-borotbu-zi-shpihunami-ta-spetsoperatsiji-ekskljuzivne-intervju/
4. Kravchenko, S., & Kovalenko, O. (2026, January 20). Holovne zi spilkuvannia ministra oborony Fedorova z zhurnalistamy [Key points from Defence Minister Fedorov's conversation with journalists]. Babel. https://babel.ua/news/124420-nasha-cil-vbivati-50-tisyach-rosiyan-na-misyac-golovne-zi-spilkuvannya-ministra-oboroni-fedorova-iz-zhurnalistami
5. Sluzhba bezpeky Ukrainy. (2026, June 23). Pryvitannia t. v. o. Holovy SBU z Dnem TsSO "Alfa" SBU [Address by the Acting Head of the SSU on the Day of the SSU Special Operations Centre "A"]. https://ssu.gov.ua/novyny/pryvitannia-tvo-holovy-sbu-z-dnem-tsso-alfa-sbu
6. Suspilne Novyny. (2025, December 27). Kyrylo Budanov – pro vyklyky pered Ukrainoiu na kinets 2025 roku, resursy Rosii ta lohiku Trampa: interviu [Kyrylo Budanov on Ukraine's challenges at the end of 2025, Russia's resources, and Trump's logic: Interview]. https://suspilne.media/1199212-kirilo-budanov-pro-vikliki-pered-ukrainou-na-kinec-2025-roku-resursi-rosii-ta-logiku-trampa-intervu/
7. Alvesson, M., & Kärreman, D. (2000). Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis. *Human Relations*, 53(9), 1125–1149. https://doi.org/10.1177/0018726700539002
8. Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4–5), 585–614. https://doi.org/10.1177/1461445605054407
9. Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43–63. https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x
10. De Fina, A. (1995). Pronominal choice, identity, and solidarity in political discourse. *Text & Talk,* 15(3), 379–410. https://doi.org/10.1515/text.1.1995.15.3.379
11. Fairhurst, G. T., & Uhl-Bien, M. (2012). Organizational discourse analysis (ODA): Examining leadership as a relational process. *The Leadership Quarterly*, 23(6), 1043–1062. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2012.10.005
12. Fillmore, C. J. (1982). Frame semantics. In The Linguistic Society of Korea (Ed.), *Linguistics in the morning calm* (pp. 111–137). Hanshin Publishing.
13. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). Metaphors we live by (2nd ed.). University of Chicago Press.
14. Reisigl, M., & Wodak, R. (2009). The discourse-historical approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), Methods of critical discourse analysis (2nd ed., pp. 87–121). SAGE.
15. Steen, G. J., Dorst, A. G., Herrmann, J. B., Kaal, A. A., Krennmayr, T., & Pasma, T. (2010). A method for linguistic metaphor identification: From MIP to MIPVU. John Benjamins. https://doi.org/10.1075/celcr.14
16. Ukraïner. (2024, September 26). TsSO "A" SBU: vid borotby z teroryzmom do viiny z okupantamy [The SSU Special Operations Centre "A": From counterterrorism to the war against the occupiers]. Updated November 26, 2025. https://www.ukrainer.net/tsso-a-sbu/

17. Van Dijk, T. A. (2008). Discourse and context: A sociocognitive approach. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511481499

18. Van Leeuwen, T. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*, 1(1), 91–112. https://doi.org/10.1177/1750481307071986

Дата першого надходження статті до видання: 12.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’25:811.112.2:61
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-4

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ

Верезубенко М. М.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0002-3533-8525
verezubenko@ukr.net

Ключові слова: *медичний переклад, медична інструкція, німецька мова, медична термінологія, перекладацькі трансформації, науковий стиль, спеціалізований текст, еквівалентність перекладу, фармацевтичний текст, термін.*

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу німецькомовних медичних інструкцій українською мовою. Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком міжнародної фармацевтичної галузі, розширенням міжмовної професійної комунікації та зростанням потреби у високоякісному перекладі спеціалізованих текстів. Медичні інструкції належать до текстів наукового стилю, для яких характерними є термінологічна насиченість, стандартизованість, логічність викладу, точність формулювань та уніфікованість мовних засобів. Наголошено, що будь-які неточності під час перекладу таких документів можуть призвести до викривлення змісту інформації та негативно вплинути на безпеку застосування лікарських засобів.

У роботі охарактеризовано специфіку медичних текстів, розглянуто основні типи інструкцій до лікарських препаратів, визначено їхні структурні та мовні особливості. Особливу увагу приділено функціонуванню медичної термінології, абревіатур, латинських назв, епонімів, багатокомпонентних німецьких термінів-композитів та специфіці їхнього відтворення українською мовою. Проаналізовано труднощі, що виникають у процесі перекладу внаслідок відсутності прямих еквівалентів, розбіжностей у наукових традиціях та особливостей словотвору німецької й української мов.

Визначено основні перекладацькі прийоми, які забезпечують адекватне відтворення змісту медичних інструкцій, серед яких використання усталених еквівалентів, калькування, транскрипції, транслітерації, описового перекладу, конкретизації, генералізації та модуляції. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до перекладу медичних текстів, що передбачає поєднання лінгвістичної компетентності перекладача зі знаннями медичної термінології, фармакології та нормативних вимог до оформлення інструкцій. Зроблено висновок, що якісний переклад медичних інструкцій є важливою передумовою ефективної професійної комунікації, забезпечення точності передавання спеціальної інформації та безпечного використання лікарських засобів у практичній діяльності.

PECULIARITIES OF RENDERING MEDICAL TERMINOLOGY IN THE TRANSLATION OF GERMAN-LANGUAGE MEDICAL INSTRUCTIONS

Verezubenko M. M.
Candidate of Philological Sciences (PhD),
Associate Professor at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
Shevchenko str., 1, Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3533-8525
verezubenko@ukr.net

Key words: *medical translation, medical instruction, German language, medical terminology, translation transformations, scientific style, specialized text, translation equivalence, pharmaceutical text, term.*

The article examines the peculiarities of translating German-language medical instructions into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the growing demand for high-quality translation of pharmaceutical documentation in the context of international scientific cooperation and the rapid development of the healthcare industry. Medical instructions are regarded as specialized scientific texts characterized by terminological density, standardization, logical structure, accuracy, objectivity, and strict compliance with linguistic and regulatory requirements. Since such texts directly influence the safe use of medicinal products, their translation requires maximum precision and professional responsibility.

The paper analyzes the linguistic features of medical texts and describes the structural characteristics of medical instructions intended both for healthcare professionals and patients. Particular attention is paid to the translation of medical terminology, abbreviations, Latin nomenclature, eponyms, and German compound terms. The study identifies the major translation difficulties caused by lexical gaps, differences in word-formation systems, and the absence of direct equivalents between German and Ukrainian.

The research highlights the most effective translation techniques used in rendering medical terminology, including established equivalents, calque, transcription, transliteration, descriptive translation, concretization, generalization, and modulation. It is emphasized that the translator should possess not only advanced linguistic competence but also sufficient knowledge of medicine, pharmacology, and the conventions governing pharmaceutical documentation.

The study concludes that accurate translation of medical instructions ensures reliable transmission of specialized information, contributes to effective professional communication, and plays a significant role in guaranteeing the safe and appropriate use of medicines. The findings may be applied in translator training, terminology studies, and the practice of translating German-language medical and pharmaceutical texts.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток міжнародної фармацевтичної галузі, активізація співпраці між країнами та постійне зростання обсягів обігу лікарських засобів зумовлюють підвищення вимог до якості перекладу медичної документації. Особливе місце серед спеціалізованих текстів займають інструкції до лікарських засобів, оскільки вони містять інформацію, що безпосередньо впливає на безпечне та ефективне застосування препаратів. Будь-яка неточність або помилка під час перекладу медичної термінології може призвести до неправильного розуміння інформації, порушення рекомендацій щодо застосування лікарського засобу та створити потенційну загрозу здоров'ю пацієнтів.

Переклад німецькомовних медичних інструкцій ускладнюється значною термінологічною насиченістю, наявністю багатокомпонентних термінів-композитів, латинських назв, абревіатур, епонімів і специфічних мовних конструкцій, що потребують від перекладача не лише високого рівня володіння мовами, а й ґрунтовних знань у

галузі медицини та фармакології. Крім того, відмінності між німецькою та українською мовними системами, а також відсутність усталених відповідників для окремих термінів зумовлюють необхідність застосування різноманітних перекладацьких трансформацій.

У зв'язку з цим актуальним є дослідження особливостей відтворення медичної термінології під час перекладу німецькомовних інструкцій українською мовою, визначення найбільш ефективних способів передачі спеціальної лексики та аналіз чинників, що забезпечують адекватність, точність і зрозумілість перекладу.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей відтворення медичної термінології під час перекладу німецькомовних інструкцій українською мовою, визначенні основних перекладацьких труднощів та аналізі ефективних способів передачі спеціальної лексики з урахуванням норм української мови й вимог до медичної документації.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- охарактеризувати особливості медичної термінології як складника наукового стилю;
- визначити структурні та мовні особливості німецькомовних медичних інструкцій;
- проаналізувати основні труднощі, що виникають під час перекладу медичної термінології;
- дослідити перекладацькі трансформації, які застосовуються для відтворення медичних термінів українською мовою;
- з'ясувати специфіку перекладу багатокомпонентних термінів, абревіатур, латинізмів та епонімів;
- визначити чинники, що забезпечують точність, адекватність і функціональну еквівалентність перекладу медичних інструкцій.

Об'єктом дослідження є німецькомовні медичні інструкції до лікарських засобів як різновид спеціалізованих текстів наукового стилю.

Предметом дослідження є особливості відтворення медичної термінології під час перекладу німецькомовних інструкцій українською мовою, а також перекладацькі трансформації та способи передачі спеціальної лексики, що забезпечують точність, адекватність і функціональну еквівалентність перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медичний переклад є однією із найбільш складних та найбільш важливих сфер перекладів у сучасному світі. Ця галузь є вузькою, тому переклади таких текстів повинні бути точними, щоб достеменно передавати відомості та правильно передавати поняття. Під час хвороби пацієнти потребують безпомилкової інформації, адже це важливо для їхнього здоров'я, тому вищезазначені критерії є обов'язковими.

Як і для будь-якого тексту наукового стилю, вагомою деталлю медичних інструкцій є насиченість термінами.

Медичний термін – це однозначна лінгво-семантична одиниця з обмеженим набором семантичних компонентів, що має чітко визначений зміст, який забезпечує його легке розпізнавання та інтерпретацію фахівцями, які належать до певної галузі знань.

Багато термінів з англійської мови вливаються у медичну термінологію, адже саме англійська мова домінує у цій галузі. Медичні перекладачі не лише перекладають інструкції, багаті на складну термінологію, а й є посередниками між лікарем та пацієнтом. Саме тому вони вкрай цінні. Вони перекладають тексти переважно для фармацевтичних компаній, клінік, лікарень та лабораторій тощо.

Перекладачі мусять володіти не лише глибокими знаннями з мови оригіналу, а ще й бути обізнаними у галузі медицини. Найчастіше перекладачі мають справу із медичними довідками, результатами аналізів та обстежень пацієнтів, інструкціями до препаратів, науковими публікаціями, звітами щодо випробувань лікарських засобів, довідниками та іншими видами спеціалізованої літератури.

Звісно ж, під час роботи над перекладом виникають труднощі. Перекладачі мають справу з термінологічною насиченість, контамінацією термінології, наявність скорочень та абревіатур. Немало понять з'явилися з грецької та латинської мов. Ці терміни також можуть створювати певні труднощі під час роботи, адже перекладачам варто добре на них знатися. Ці моменти потребують тривалого дослідження та обережності.

Варто згадати, що «фальшиві друзі перекладача» також заплутують під час роботи над медичними текстами. Наприклад, "*cardial*" – «шлунковий», "*angina*" – «стенокардія». Перекладачі неодмінно повинні звертати на них увагу і якісно перевіряти кожен термін [Карабан, 2018, с. 137].

Медична сфера стрімко розвивається, відповідно, з'являються нові терміни, зокрема такі, які названі на честь людини, яка запровадила. Наприклад, *Addison's disease* – хвороба Аддісона, *Reye's syndrome* – синдром Рея. У такому випадку варто дослідити природу терміна та його будову, щоб якісно та коректно його перекласти [Черноватий, 2021, с. 214].

Переклад німецьких медичних текстів теж має свою своєрідність. Вона полягає у стандартизованості, термінологічній точності та інтернаціональному характері. Окрім цього, для німецьких медичних текстів характерне використання номінативних конструкцій та складних слів.

Однією з характерних ознак німецької медичної термінології є багатокомпонентні та складно-організовані терміни-композити зі складною морфологічною структурою. В українській мові подібні терміни зазвичай передаються описовими фразами. У цьому випадку кожен компонент німецького слова перекладається індивідуально. Наприклад, термін *Nüchternblutzuckerwerte – «показник концентрації глюкози в крові натще»* [Карабан, 2018, с. 137]. Варто розуміти та аналізувати слово, щоб правильно підшукати еквіваленти, які будуть точно передавати цей термін.

Іноді виникають певні утруднення через відсутність у мові відповідників, які б точно передали зміст перекладу. У таких випадках варто вдаватися до різних видів перекладу, зокрема, до описового перекладу, калькування (*die Pantothensäure – пантотенова кислота*), транскодування (*das Lanolin – ланолін*), конкретизація (*der B-Komplex – комплекс вітамінів групи В*) чи заміна інтернаціоналізмів [Кияк, 2014, с. 331].

Також можуть виникати ускладнення через несхожість у нормах науково-технічного стилю української та німецької мов. Для німецьких текстів характерний формалізм, структурованість та складні словосполучення, тому під час перекладу українською треба дбати про зрозумілість та брати до уваги цільову аудиторію.

Загалом, перекладач повинен досконало володіти не лише мовою оригіналу, а й вільно володіти знаннями у медичній галузі. Від точності перекладу, зокрема інструкцій, безпосередньо залежить якість та ефективність лікування пацієнтів.

Медична інструкція – це документ, який містить інформацію про медичний препарат, його дозування та побічні ефекти. Він має на меті детально пояснити пацієнтам порядок дій простою мовою. Медична інструкція створюється фармкомпаніями та регулюється офіційними органами.

Медичні інструкції бувають двох типів – для пацієнтів (інформаційні інструкції для пацієнтів), а також для лікарів (інформація про лікарський засіб).

Однією з характерних рис для інструкцій першого типу є вживання спрощеної мови. Це створено для того, щоб усі користувачі могли прочитати текст та зрозуміти його сенс, навіть якщо вони не є фахівцями у галузі медицини. Складні терміни та порядок дій для отримання бажаного результату пояснюються в інструкції детально та покроково.

Другий тип інструкцій призначений для працівників медичної сфери. Саме на його основі формується інструкція для пацієнтів. Цей документ містить детальну інформацію про фармакологію, склад та клінічного застосування. Також для нього питома складна термінологія та точні наукові дані.

Медичні інструкції належать до фармацевтичних текстів, які мають не лише медичні терміни, а й терміни із галузі фармації та ботаніки. Такі тексти містять у собі безліч пунктів, які так чи інакше характеризують медичний препарат. Наприклад, серед них можуть бути такі: загальна характеристика препарату, форма випуску, фармакотерапевтична група, фармакологічні властивості, показання, протипоказання та інші. Їхній порядок може бути усіляким.

Медичні тексти містять у собі інформацію щодо здоров'я пацієнта. Для усіх медичних текстів є характерним використання специфічної термінології на позначення препаратів, назв хвороб чи складових препарату. Наприклад, *Cellulose powder* – порошок целюлози, *feverish illness* – гарячка, *iron deficiency anemia* – залізодефіцитна анемія тощо [Карабан, 2018, с. 72].

Переклад інструкцій це багатошаровий процес, для якого потрібно враховувати безліч різноманітних факторів. Від якості перекладу таких текстів залежить здоров'я, а може й життя пацієнтів, тому варто передати значення написаного тексту влучно та дохідливо.

Характерною прикметою медичних інструкцій є їхня перенасиченість термінами. Вони мають свої власні особливості при перекладі, тож потребують ретельної уваги та обережності.

Медицина – це точна наука, для якої характерний високий ступінь точності. При перекладі текстів із галузі медицини краще використовувати еквівалент чи аналог для терміну. Саме такий спосіб допомагає передати термін найбільш достовірно. Сучасна медицина щоденно розвивається та збагачується новими термінами, саме тому перекладачі можуть стикатися із певними ускладненнями при перекладі.

Медична термінологія – це впорядкована система понять, що використовується для позначення станів і процесів, які відбуваються в організмі людини, наприклад, різних захворювань і їхніх симптомів, методів діагностики, лікування, а також лікарських засобів. Вона забезпечує точність фахової комунікації між медичними працівниками, сприяє ефективному обміну інформацією та допомагає уніфікувати професійне мовлення у цій сфері.

Існує кілька ключових аспектів, які є вкрай важливими під час перекладу термінології. До них відноситься обізнаність у певній галузі медицини та вміння орієнтуватись у її поняттях. Окрім цього професіонали мусять аналізувати словотвірну та морфологічну структуру термінів та знатися на їхній класифікації. Перекладачі повинні усвідомлювати, що під час роботи можуть виникати певні труднощі із спеціалізованої лексики.

Зокрема, до таких проблем входять: необізнаність щодо додаткової інформація про термін (його походження, класифікацію і т.д.), а також відсутність еквівалента чи аналога у мові перекладу.

Під час роботи з інструкцією у перекладача можуть виникати ускладнення через терміни, адже для їхнього перекладу потрібно мати додаткові знання про його походження, класифікацію, способи функціонування та специфіку перекладу цього типу лексики. Може виникати проблема із відтворенням термінологічної лексики, кліше, формул, абревіатур, латинських словосполучень та ін.

У більшості європейських мов медичні терміни мають грецьке та латинське походження. У таких випадках їхній переклад зводиться до пошуку усталеного еквівалента.

1. Усталений еквівалент – це використання усталеного відповідника *(liver – печінка, kidney – нирка, heart – серце, das Gesundheitswesen – система охорони здоров'я, der Wirkstoff – діюча речовина, die Schleimhaut – слизова оболонка)* [Кияк, 2014, с. 438].

Якщо ж у мові немає еквівалента чи аналога, тоді рекомендується вдаватися до перекладацьких трансформацій. Серед найбільш розповсюджених способів перекладу медичної термінології є транслітерація *та* транскрипція.

1. Транслітерація – це перекладацька трансформація, що відтворює слово шляхом передачі його літерного складу засобами іншої мови *(heparin – гепарин, der Dexpanthenol – декспантенол)*.

2. Транскрипція ж, у свою чергу, передає слово відповідно до його звучання *(rheumatism – ревматизм, das Lanolin – ланолін)*.

Окрім вищезгаданих трансформацій використовується калькування та описовий переклад.

1. Калькування – це спосіб перекладу, при якому певні складові частини слова чи словосполучення перекладаються певними елементами мови перекладу (*acetylsalicylic acid – ацетилсаліцилова кислота, die Pantothensäure – пантотенова кислота*).

Описовий метод – це спосіб перекладу, при якому термін замінюється словосполученням, яке краще описує його значення і при цьому краще розкриває його суть (*deviated septum – процедура виправлення носової перегородки, das Depotpräparat – лікарський засіб із тривалою дією*).

Також варто зазначити, що під час перекладу медичних термінів іноді використовується конкретизація, генералізація, а також модуляція.

Генералізація – це перекладацький прийом, який полягає у пошуку більш нейтрального та узагальненого аналога до слова *(feverish illness – гарячка, die Salbe – лікарський препарат)*.

Конкретизація – це протилежність генералізації. Її суть полягає у тому, щоб знайти більш точний відповідник до терміну *(volume depletion – зменшення об'єму рідини, die Creme – крем для зовнішнього застосування)*.

Модуляція полягає у зміні смислового акценту або зміщенні когнітивної категорії під час перекладу *(nonsteroidal inflammatory drugs – нестероїдні протизапальні препарати, außer Reichweite von Kindern aufbewahren – зберігати в місці, недоступному для дітей)* [Кияк, 2014, с. 443].

Дослідження медичної термінології у перекладі потребує поєднання перекладознавчого й термінознавчого підходів. Перекладознавство зосереджується на співвідношенні вихідного та цільового текстів, еквівалентності, адекватності й функціональності перекладу, тоді як термінознавство розглядає термін як одиницю спеціального знання, пов'язану з певним поняттям і його місцем в терміносистемі [Сайко, 2021, с. 32].

В. Коллер розглядає еквівалентність як відношення між перекладом та оригіналом і наголошує на багатовимірності такого відношення [Коллер, 2011, с. 27]. Для медичної інструкції це означає, що якість перекладу не визначається формальною тотожністю слів. Важливішими є збереження релевантного змісту, функції повідомлення та однозначності інформації. К. Норд, розвиваючи функціональний підхід, пропонує враховувати адресата, мету, ситуацію комунікації та текстові характеристики [Норд, 2009, с. 153]. Це особливо важливо для інструкцій, які можуть бути адресовані як медичним працівникам, так і пацієнтам.

У термінознавстві М. Т. Кабре розглядає термінологію як міждисциплінарну сферу, пов'язану з мовою, знанням, комунікацією, документацією та комп'ютерними технологіями [Кабре, 1999, с. 42]. Сучасний термінологічний підхід передбачає врахування поняттєвих зв'язків, реального функціонування одиниць у спеціальних текстах, стандартизації та термінологічних баз. Для перекладача це означає необхідність перевіряти не лише словниковий відповідник, а й його нормативність та функціонування у фаховому контексті.

Важливим для цієї роботи є поняття перекладового термінознавства. М. А. Сайко наголошує на взаємозв'язку перекладознавства і термінознавства та виокремлює такі параметри, як еквівалентність, нормативність, варіантність, термінологічна однорідність і вплив відповідника на адекватність перекладу [Сайко, 2023, с. 49]. Отже, медичний термін у перекладі має розглядатися одночасно як мовна одиниця, носій спеціального поняття та елемент цілісної терміносистеми.

Практичний аналіз має якісно-зіставний характер і ґрунтується на прикладах, наведених у мате-

ріалах статті, та на типових лексико-граматичних моделях німецькомовної фармацевтичної документації. Не ставимо за мету встановлення статистичної частотності трансформацій, оскільки для цього необхідний окремий репрезентативний паралельний корпус. Натомість аналіз спрямований на виявлення залежності між структурою терміна, його поняттєвим змістом, контекстом і перекладацьким рішенням.

Застосовано описовий, зіставний, компонентний, контекстуальний та трансформаційний методи. Компонентний аналіз дає змогу встановити структуру композитів; контекстуальний – визначити значення багатозначних одиниць; трансформаційний – описати зміни форми під час перекладу. Окремо враховано принцип термінологічної послідовності: тотожне поняття в однаковій функції повинно, за можливості, передаватися тим самим українським відповідником.

Найпоширеніші моделі перекладу систематизовано в таблиці 1. Наведені одиниці мають ілюстративний характер і дають змогу простежити не лише назву перекладацького прийому, а й умову його застосування.

Структурні трансформації. Найвиразніше мовна асиметрія проявляється у перекладі німецьких композитів. *Nüchternblutzuckerwerte* не можна адекватно передати механічним перекладом компонентів, оскільки українська термінологічна норма потребує розгортання відношень між ними. Відповідник «показник концентрації глюкози в крові натще» зберігає поняттєвий зміст, хоча має іншу формальну структуру. Подібно *die Nierenfunktion* → «функція нирок» і *die Überempfindlichkeitsreaktion* → «реакція гіперчутливості» демонструють адаптацію словотвірної моделі до української мови.

Усталені відповідники та калькування. За наявності нормативного еквівалента перевага має надаватися йому: *der Wirkstoff* → «діюча речовина», *die Schleimhaut* → «слизова оболонка». Калькування є продуктивним, коли компоненти німецької одиниці мають прямі українські відповідники й результат відповідає нормі: *die Pantothensäure* → «пантотенова кислота». Отже, критерієм є не кількість збережених компонентів, а нормативність і точність отриманого терміна.

Транскодування та епоніми. *Lanolin* → «ланолін», *Dexpanthenol* → «декспантенол» демонструють доцільність транскодування міжнародних назв із закріпленою українською формою. Епоніми потребують іншої логіки: *Addison-Krankheit* → «хвороба Аддісона», *Reye-Syndrom* → «синдром Рея». Родовий компонент перекладається, а власна назва адаптується до української норми. Формальне копіювання німецької графіки в таких випадках є невмотивованим.

Описовий переклад і конкретизація. *Das Depotpräparat* → «лікарський засіб із тривалою дією» показує, що описова конструкція може бути точнішою за формально близький відповідник. Die Anwendungsgebiete → «показання до застосування» демонструє контекстуальну конкретизацію: значення визначається не лише словником, а й назвою та функцією відповідного розділу інструкції. Генералізацію, навпаки, у медичних текстах слід застосовувати обережно, щоб не втрачати клінічно важливої інформації.

Таблиця 1

Найпоширеніші моделі перекладу

Німецький термін	**Український відповідник**	**Прийом**
der Wirkstoff	діюча речовина	усталений еквівалент
die Schleimhaut	слизова оболонка	усталений еквівалент
Nüchternblutzuckerwerte	показник концентрації глюкози в крові натще	описовий переклад + конкретизація
die Pantothensäure	пантотенова кислота	калькування
das Lanolin	ланолін	транскодування
der Dexpanthenol	декспантенол	транскодування
der B-Komplex	комплекс вітамінів групи В	описовий переклад + конкретизація
das Depotpräparat	лікарський засіб із тривалою дією	описовий переклад
die Anwendungsgebiete	показання до застосування	контекстуальний термінологічний відповідник
die Überempfindlichkeitsreaktion	реакція гіперчутливості	калькування + переструктурування
die Haltbarkeit	термін придатності	описовий відповідник
außer Reichweite von Kindern aufbewahren	зберігати в місці, недоступному для дітей	модуляція + перебудова
die Nierenfunktion	функція нирок	калькування
Addison-Krankheit	хвороба Аддісона	комбінований спосіб
Reye-Syndrom	синдром Рея	комбінований спосіб

Модуляція та термінологічна послідовність. *Außer Reichweite von Kindern aufbewahren* → «зберігати в місці, недоступному для дітей» є прикладом модуляції та синтаксичної перебудови. Змінюється спосіб концептуалізації, але зберігається регулятивний зміст. Практичний аналіз також засвідчує важливість послідовного використання термінів. Якщо одне поняття без причини передається кількома назвами, виникає ризик хибного розмежування понять. Тому термінологічний список або база є доцільним інструментом контролю якості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що медична інструкція є жанрово специфічним фаховим текстом, у якому термінологія виконує не лише номінативну, а й інформаційно-регулятивну функцію. Це зумовлює підвищені вимоги до точності, однозначності та послідовності перекладу.

Встановлено, що основні труднощі німецько-українського перекладу пов'язані зі структурною складністю німецьких композитів, термінологічною варіантністю, інтернаціоналізмами, латинськими компонентами, епонімами, абревіатурами та контекстуально залежними одиницями. Формальна подібність вихідної й цільової одиниць не гарантує еквівалентності.

Практичний аналіз показав, що усталений еквівалент є пріоритетним за наявності нормативної відповідності; калькування ефективне за умови нормативності результату; транскодування доцільне для міжнародних назв; описовий переклад і конкретизація потрібні для розкриття понятєвого змісту; модуляція та синтаксична перебудова забезпечують адаптацію німецьких конструкцій до українських жанрових норм. Отже, перекладацьке рішення має визначатися не формою окремого слова, а сукупністю семантичних, системних, функціональних і нормативних чинників.

Якість перекладу медичної інструкції доцільно оцінювати за комплексом критеріїв: семантичною точністю, функціональною еквівалентністю, нормативністю, термінологічною послідовністю, жанровою відповідністю та зрозумілістю для адресата. Поєднання перекладознавчого й термінознавчого підходів створює надійну основу для такого оцінювання.

Перспективи вбачаємо у формуванні репрезентативного паралельного корпусу німецькомовних інструкцій та українських перекладів із кількісним аналізом перекладацьких стратегій. Окремого дослідження потребують фармакологічна, анатомічна, клінічна, біохімічна та ботанічна термінологія.

Перспективним є також укладання двомовної термінологічної бази з фіксацією рекомендованих відповідників і контекстів їх уживання, а також аналіз можливостей CAT-систем, машинного перекладу та штучного інтелекту за умови обов'язкової людської термінологічної верифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина І. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. 5-те вид. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник для студентів закладів вищої освіти. 3-тє вид., доп. і перероб. Чернівці : Букрек, 2014. 639 с.
3. Сайко М. А. Відтворювання і стандартизація медичної термінології в німецько-українських лексикографічних джерелах : дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021, 266 с.
4. Сайко М. А. Перекладове термінознавство в Україні: виникнення, засади та перспективи. Мовні і концептуальні картини світу. 2023. № 2. С. 45–54. DOI: 10.17721/2520-6397.2023.2.04.
5. Черноватий Л. М., Карабан В. І. Переклад англомовної медичної літератури : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2021, 496 с.
6. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 1999, 246 p. DOI: 10.1075/tlrp.1.
7. Kockaert H. J., Steurs F. (eds.). Handbook of Terminology. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2015, 500p. DOI: 10.1075/hot.1.
8. Koller W., Henjum K. B. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 8., neubearb. Aufl. Tübingen : A. Francke, 2011, 456 S.
9. Nord C. Textanalyse und Übersetzen. 4., überarb. Aufl. Tübingen : Stauffenburg, 2009, 288 S.
10. Pschyrembel. Klinisches Wörterbuch. 268. Aufl. Berlin : De Gruyter, 2023, 2296 S.
11. Roche Lexikon Medizin. 6. Aufl. München : Urban & Fischer, 2021, 2288 S.
12. Wermke M. (Hrsg.). Duden. Das Wörterbuch medizinischer Fachausdrücke. 10. Aufl. Berlin : Dudenverlag, 2022, 864 S.

REFERENCES

1. Karaban, V. I. (2018). Pereklad anhliiskoi naukovoi i tekhnichnoi literatury. Chastyna I. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Part I. Grammatical difficulties, lexical, terminological, and genre-stylistic problems] (5th ed.). Vinnytsia: Nova Knyha. 656 p. [in Ukrainian].

2. Kyyak, T. R., Naumenko, A. M., & Ohui, O. D. (2014). Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam) [Translation Studies (German-Ukrainian direction] (3rd ed., rev. and enl.). Chernivtsi: Bukrek. 639 p. [in Ukrainian].
3. Saiko, M. A. (2021). Vidtvorjuvannia i standartyzatsiia medychnoi terminolohii v nimetsko-ukrainskykh leksykohrafichnykh dzherelakh [Rendering and standardization of medical terminology in German-Ukrainian lexicographic sources]: PhD dissertation, 035 Philology. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. 266 p. [in Ukrainian].
4. Saiko, M. A. (2023). Perekladove tterminoznavstvo v Ukraini: vynyknennia, zasady ta perspektyvy [Translation-oriented terminology studies in Ukraine: emergence, principles and prospects]. Movni i kontseptualni kartyny svitu, (2), 45–54. DOI: 10.17721/2520-6397.2023.2.04.
5. Chernovatyi, L. M., & Karaban, V. I. (2021). Pereklad anhlomovnoi medychnoi literatury [Translation of English-language medical literature]. Vinnytsia: Nova Knyha. 496 p. [in Ukrainian].
6. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 246 p. DOI: 10.1075/tlrp.1.
7. Kockaert, H. J., & Steurs, F. (Eds.). (2015). Handbook of Terminology. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 500 p. DOI: 10.1075/hot.1.
8. Koller, W., & Henjum, K. B. (2011). Einführung in die Übersetzungswissenschaft (8th, rev. ed.). Tübingen: A. Francke. 456 p.
9. Nord, C. (2009). Textanalyse und Übersetzen (4th, rev. ed.). Tübingen: Stauffenburg. 288 p.
10. Pschyrembel. Klinisches Wörterbuch (2023). (268th ed.). Berlin: De Gruyter. 2296 p.
11. Roche Lexikon Medizin (2021). (6th ed.). München: Urban & Fischer. 2288 p.
12. Wermke, M. (Ed.). (2022). Duden. Das Wörterbuch medizinischer Fachausdrücke (10th ed.). Berlin: Dudenverlag. 864 p.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’373.612.2:37.091
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-5

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

МЕТАФОРИЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: КОГНІТИВНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Душкевич А. Я.
аспірантка кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0001-7838-9616
dushkevych.alina@chnu.edu.ua

Ключові слова: *когнітивне термінознавство, вторинна номінація, концептуальна метафора, термінотворення, англомовна термінологія, сфера-донор, когнітивне моделювання, інклюзивний дискурс, семантичне перенесення.*

У статті досліджено особливості метафоризації англомовної термінології інклюзивної освіти як одного з провідних механізмів вторинної номінації та концептуалізації спеціальних знань. Актуальність дослідження зумовлена активним розвитком інклюзивної освіти, що супроводжується формуванням нової термінологічної системи, значна частина якої виникає внаслідок когнітивного переосмислення загальновживаної лексики. Теоретичним підґрунтям роботи стали положення когнітивної лінгвістики та теорії концептуальної метафори, представлені у працях Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Т. Петрової, Н. Овчаренко, С. Булик-Верхоли, Ю. Теглівець та інших дослідників.

Метою статті є виявлення специфіки функціонування метафоричних термінів у сучасній англомовній терміносистемі інклюзивної освіти, визначення основних концептуальних сфер-джерел їх походження та класифікація за типами подібності, що лежать в основі метафоричного перенесення. Для досягнення поставленої мети використано описовий, структурно-семантичний, когнітивний, компонентний і класифікаційний методи дослідження.

У результаті аналізу встановлено, що 58 термінологічних одиниць, або 8% досліджуваного матеріалу, утворені шляхом метафоричної номінації. Визначено вісім основних концептуальних сфер-донорів, серед яких найбільш продуктивними є «Будівництво та архітектура» і «Просторова орієнтація та подорож». З’ясовано, що найпоширенішим механізмом концептуального перенесення є функціональна подібність, яка охоплює 17 термінів. Проаналізовано особливості функціонування термінів barriers, building та stepping stones, що репрезентують складні соціально-освітні явища через образи фізичного простору, будівництва та руху.

Отримані результати підтверджують, що метафоризація є одним із ключових когнітивних механізмів формування англомовної термінології інклюзивної освіти, забезпечуючи концептуалізацію абстрактних понять через зрозумілі образні моделі та сприяючи ефективній професійній комунікації.

METAPHORIZATION OF ENGLISH TERMINOLOGY OF INCLUSIVE EDUCATION: COGNITIVE-LINGUISTIC ASPECT

Dushkevych A. Ya.
Postgraduate Student at the Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsiubynskoho str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7838-9616
dushkevych.alina@chnu.edu.ua

Key words: *cognitive terminology studies, secondary nomination, conceptual metaphor, term formation, English terminology, source domain, cognitive modelling, inclusive discourse, semantic transfer.*

The article examines the peculiarities of metaphorization in the English terminology of inclusive education as one of the leading mechanisms of secondary nomination and conceptualization of specialized knowledge. The relevance of the study is determined by the rapid development of inclusive education, which is accompanied by the formation of a new terminological system, a considerable part of which emerges through the cognitive reinterpretation of common vocabulary. The theoretical framework of the research is based on the principles of cognitive linguistics and conceptual metaphor theory developed in the works of G. Lakoff, M. Johnson, T. Petrova, N. Ovcharenko, S. Bulyk-Verkhola, Yu. Tehlivets, and other scholars.

The aim of the article is to identify the specific features of metaphorical terms functioning in the modern English terminology of inclusive education, to determine the principal conceptual source domains of their origin, and to classify them according to the types of similarity underlying metaphorical transfer. The research employs descriptive, structural-semantic, cognitive, component, and classification methods.

The analysis revealed that 58 terminological units, representing 8% of the investigated corpus, were formed through metaphorical nomination. Eight major conceptual source domains were identified, with Construction and Architecture and Spatial Orientation and Travel proving to be the most productive. Functional similarity was established as the dominant mechanism of conceptual transfer, encompassing 17 metaphorical terms. Particular attention is paid to the functioning of the terms barriers, building, and stepping stones, which conceptualize complex social and educational phenomena through the images of physical space, construction, and movement.

The findings confirm that metaphorization constitutes one of the key cognitive mechanisms in the development of the English terminology of inclusive education. It facilitates the conceptualization of abstract notions through familiar figurative models and contributes to more effective professional communication within the field of inclusive education.

Постановка проблеми. Сучасна англомовна термінологія інклюзивної освіти формується в умовах активного розвитку нових освітніх практик, концепцій доступності та підходів до забезпечення рівної участі здобувачів освіти. Одночасно з появою нових спеціальних понять відбувається переосмислення вже наявних мовних одиниць, які набувають спеціалізованого значення в інклюзивному дискурсі. Одним із механізмів такого переосмислення є метафорична номінація, що забезпечує концептуалізацію складних і абстрактних понять через більш конкретні та досвідно освоєні сфери знань [Клочко, Ісаєва, 2020, с. 84; Петрова, 2021, с. 177].

Когнітивний підхід до термінологічної метафоризації дає змогу розглядати термін не лише як номінативну одиницю спеціальної мови, а і як результат певного способу структурування знань. У цьому аспекті метафоричне перенесення пов'язане з установленням подібності між об'єктами, процесами або явищами різних понятєвих сфер [Гуменюк, 2016, с. 263]. Для термінології інклюзивної освіти такий механізм є особливо показовим, оскільки значна частина її понять стосується соціальних, психологічних, педагогічних та правових явищ, які складно безпосередньо репрезентувати через конкретні предметні образи.

Проблема метафоризації термінології вже розглядалася в межах когнітивного термінознавства та досліджень фахових мов [Селіванова, 2008; Кочан, 2014; Овчаренко, 2021; Петрова, 2021]. Водночас специфіка метафоричної номінації в англомовній термінології інклюзивної освіти потребує окремого системного аналізу, зокрема щодо джерел концептуального перенесення, характеру подібності між вихідним і спеціальним значеннями та способів концептуалізації інклюзивних освітніх явищ.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження когнітивної метафоризації закладено в фундаментальних працях Дж. Лакоффа та М. Джонсона, які довели, що метафоричні моделі є не просто стилістичним прийомом мовлення, а базовим когнітивним механізмом людського мислення [Lakoff, Johnson, 1980]. Вивчення метафоризації як когнітивного феномену та шляху збагачення словесного фонду значно поглиблено у працях сучасних вітчизняних науковців: О. Селіванова досліджує напрями когнітивного моделювання [Селіванова, 2008], І. Кочан аналізує загальні тенденції розвитку українського термінознавства [Кочан, 2014], В. Гладка розмежовує метафоричні та метонімічні перенесення [Гладка, 2018], а Н. Лутай і Т. Бесараб розкривають специфіку аналізу концептуальних метафор у когнітології [Лутай, Бесараб, 2020].

У контексті галузевого термінотворення Н. Овчаренко зазначає, що у когнітивному дискурсі метафора слугує засобом осмислення абстрактних понять через категорії конкретно-почуттєвого досвіду, констатуючи переважання метафоричних утворень серед термінів вторинної номінації [Овчаренко, 2021, с. 111]. Т. Петрова акцентує на тому, що когнітивне метафоричне терміностворення є свідомим і керованим пізнавальним процесом, у якому термінологічна метафора постає інструментом репрезентації нових спеціальних понять через відомі об'єкти й реалії інших сфер [Петрова, 2021, с. 177]. Т. Гуменюк наголошує на тому, що механізми утворення фахової метафори завжди спираються на встановлення подібності між об'єктами за формою, функцією, розташуванням чи іншими ознаками [Гуменюк, 2016, с. 263]. Дослідники С. Булик-Верхола, Г. Наконечна та Ю. Теглівець підкреслюють здатність метафори будувати асоціативні зв'язки, що полегшують інтерпретацію складних наукових явищ [Булик-Верхола, Наконечна, Теглівець, 2016, с. 99]. Напрями метафоричного термінотворення у суміжних галузях вивчали Т. Клочко та В. Ісаєва [Клочко, Ісаєва, 2020], О. Тіщенко та І. Гаврилюк [Тіщенко, Гаврилюк, 2022], В. Борисов [Борисов, 2024], К. Молчанова та С. Лупаренко [Молчанова, Лупаренко, 2024], а також А. Білоус і С. Стройкова [Білоус, Стройкова, 2024]. Зокрема, питання використання метафоричних конструкцій безпосередньо у сфері інклюзії порушувала С. Нейсі [Nacey, 2025].

Попри наявність численних розробок, присвячених когнітивному термінознавству та метафоризації фахових лексиконів, англомовна терміносистема інклюзивної освіти досі не ставала об'єктом цілісного структурно-семантичного та когнітивного аналізу. Зокрема, залишаються неналежним чином з'ясованими специфіка розподілу метафоричних термінів за концептуальними сферами-донорами, співвідношення типів подібності між первинним та спеціальним значеннями, а також особливості функціонально-семантичного переосмислення ключових понять інклюзивного дискурсу. Окреслена проблематика зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу англомовних терміноодиниць інклюзії з метою виявлення їхньої когнітивно-понятєвої природи, чому й присвячена ця стаття.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає у виявленні та когнітивно-лінгвістичному аналізі особливостей метафоризації англомовної термінології інклюзивної освіти, а також у визначенні основних сфер-джерел метафоричного перенесення й типів подібності, на основі яких формуються відповідні термінологічні значення.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: 1) визначити критерії відбору метафоричних терміноодиниць та виявити їх у досліджуваному англомовному корпусі; 2) зіставити прямі та спеціалізовані значення відібраних одиниць і встановити характер семантичного перенесення; 3) класифікувати метафоричні терміни за концептуальними сферами-донорами; 4) типологізувати їх за основними ознаками подібності між вихідним і термінологічним значеннями; 5) визначити найбільш продуктивні моделі метафоризації та з'ясувати їхню роль у концептуалізації понять інклюзивної освіти.

Дослідження базується на фундаментальних працях Дж. Лакоффа та М. Джонсона про концептуальну метафору [Lakoff, Johnson, 1980], а також на наукових здобутках вітчизняних фахівців із когнітивного термінознавства та метафоризації [Селіванова, 2008; Кочан, 2014; Гладка, 2018; Лутай, Бесараб, 2020]. Теоретичні положення спираються на тези Т. Петрової про свідомий та керований характер термінологічної метафоризації [Петрова, 2021, с. 177], міркування Н. Овчаренко щодо переважання метафоричних утворень у вторинній номінації [Овчаренко, 2021, с. 111], дослідження Т. Гуменюк стосовно механізмів встановлення подібності між об'єктами [Гуменюк, 2016, с. 263], праці С. Булик-Верхоли, Г. Наконечної та Ю. Теглівець щодо здатності мета-

фори будувати асоціативні зв'язки [Булик-Верхола, Наконечна, Теглівець, 2016, с. 99], розвідки Т. Клочко та В. Ісаєвої [Клочко, Ісаєва, 2020, с. 84], О. Тіщенко та І. Гаврилюк [Тіщенко, Гаврилюк, 2022, с. 63], В. Борисова [Борисов, 2024], К. Молчанової та С. Лупаренко [Молчанова, Лупаренко, 2024], А. Білоус та С. Стройкової [Білоус, Стройкова, 2024], а також праці С. Нейсі з питань метафоризації інклюзивного дискурсу [Nacey, 2025].

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є англомовна термінологія інклюзивної освіти.

Предмет становлять метафорично мотивовані термінологічні одиниці та когнітивні механізми їх формування, зокрема особливості перенесення ознак, властивостей і відношень із різних сфер людського досвіду на поняття інклюзивної освіти.

Матеріали та методика дослідження. Фактичний матеріал дослідження становить корпус англомовних термінологічних одиниць, дотичних до інклюзивної освіти, сформований на основі нормативно-правових документів, матеріалів міжнародних організацій та фахових науково-педагогічних видань. Аналіз здійснювався поетапно.

На першому етапі було здійснено відбір термінологічних одиниць, потенційно пов'язаних із метафоричною номінацією. Основним критерієм відбору була наявність семантичного зв'язку між первинним значенням мовної одиниці та її спеціалізованим значенням в інклюзивному дискурсі, за якого ознака або структура вихідного поняття проектується на інше поняття. Такий підхід відповідає когнітивному розумінню метафори як способу осмислення однієї понятєвої сфери через іншу [Lakoff, Johnson, 1980; Гуменюк, 2016, с. 263].

На другому етапі застосовано дефініційний та компонентний аналіз. Пряме значення відібраних одиниць зіставлялося з їхнім спеціалізованим значенням у сфері інклюзивної освіти. При цьому враховувалися спільні семантичні компоненти, на основі яких встановлювався характер перенесення. Така процедура дала змогу відмежувати метафоричну номінацію від випадків звичайної полісемії, прямого термінологічного вживання або лексичних одиниць, семантичний зв'язок яких не передбачає актуалізації образної основи.

На третьому етапі за допомогою концептуально-метафоричного аналізу було встановлено співвідношення між сферою-джерелом та сферою-мішенню. Вихідною вважалася конкретніша або краще освоєна в досвіді людини сфера, ознаки якої проектуються на абстрактні соціальні, педагогічні, психологічні чи правові поняття інклюзивної освіти [Овчаренко, 2021, с. 111; Петрова, 2021, с. 177].

На четвертому етапі відібрані терміноодиниці було систематизовано за концептуальними сферами-донорами та за характером подібності між вихідним і спеціальним значеннями. Ураховувалися подібність форми або структури, просторової організації, масштабу чи інтенсивності, фізичних властивостей, соціальної цінності або функції. Завершальний етап передбачав кількісну обробку результатів: визначення кількості одиниць у кожній групі, їхньої питомої ваги та співвідношення між виділеними моделями метафоризації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах когнітивного термінознавства метафора вивчається як універсальний інструмент, за допомогою якого абстрактні, складні чи новаторські поняття осмислюються через терміни більш конкретних, емпірично освоєних категорій [Селіванова, 2008; Молчанова, Лупаренко, 2024, с. 88]. Н. Овчаренко зазначає, що таке перенесення є фундаментальним прийомом пізнання та категоріальної концептуалізації дійсності, адже вивчення розмаїтих галузевих терміносистем засвідчує, що переважна більшість термінів, котрі постали внаслідок вторинної номінації, утворилися саме завдяки метафоричному переосмисленню [Овчаренко, 2021, с. 111]. Своєю чергою, Т. Петрова звертає увагу на те, що когнітивне метафоричне термінотворення – це не стихійне мовленнєве явище, а свідомий, керований пізнавальний процесс продукування нових фахових понять [Петрова, 2021, с. 177]. При цьому когнітивна термінологічна метафора постає ефективним інструментом, що дає змогу репрезентувати нове спеціальне поняття через відомі об'єкти й реалії іншої сфери знань.

У результаті опрацювання корпусу з 725 англомовних термінологічних одиниць, сформованого на матеріалі освітнього, нормативно-правового та фахового дискурсу інклюзивної освіти, було відібрано терміни, семантична структура яких засвідчує метафоричне переосмислення загальновживаних або термінологічних одиниць інших предметних сфер. За результатами відбору сформовано масив із 58 метафоричних терміноодиниць, що становить 8% від загального обсягу досліджуваного корпусу.

Так, у результаті метафоричного переосмислення значення в термінології інклюзивної освіти сформувалася потужна група термінів із ключовим компонентом *barriers* (*Barriers (to learning / in education)*, *Removal of barriers*), покликана позначати будь-які чинники (від негнучких програм та відсутності адаптивних технологій до соціальних упереджень і бідності), які обмежують доступ людини до розвитку, знань та повноцінної участі в суспільному житті [Nacey, 2025]. У первинному (прямому) значенні лексема *barrier* номінує конкретний матеріальний, фізичний об'єкт, як-от паркан, загородження, стіна, шлагбаум чи завал,

що блокують прохід чи проїзд на дорозі. Проте в інклюзивному дискурсі бар'єри концептуалізуються не лише як дефекти архітектури (як-от сходи без пандуса для людини, яка пересувається на кріслі колісному). Набагато складнішими постають невидимі, ментальні, інституційні та інформаційні бар'єри: стереотипи у свідомості соціуму, дискримінаційне законодавство, відсутність доступу до адаптованих форматів даних, маргіналізація. Якщо традиційна «медична модель» сприймала неуспішність чи обмеження життєдіяльності індивіда як його особистий дефект, то сучасна інклюзивна концепція *barriers* докорінно змінює цей вектор: деструктивний чинник криється не в людині, а в зовнішніх штучних перешкодах, створених суспільством. Відтак, інклюзія спрямована на виявлення та ліквідацію цих абстрактних «невидимих парканів», а процес усунення перешкод (*removal*) кодує демонтаж та комплексне знесення архітектурних, правових і психологічних бар'єрів для створення повністю безбар'єрного середовища [Nacey, 2025].

Виокремлення метафоричних терміноодиниць здійснювалося з урахуванням трьох взаємопов'язаних критеріїв. Першим був критерій семантичної невідповідності між первинною предметною сферою та сферою інклюзивної освіти: одиниця мала функціонувати в новому контексті не у своєму буквальному значенні. Другим критерієм була наявність спільної ознаки, яка забезпечує можливість перенесення значення між двома поняттєвими сферами. Третім – можливість реконструювати концептуальну проекцію від конкретнішої сфери-джерела до абстрактнішої сфери-мішені. Отже, метафоричним вважався такий термін, у якому спеціальне значення мотивується певною ознакою первинного значення та зберігає з ним концептуальний зв'язок.

Застосування цих критеріїв до досліджуваного матеріалу дало змогу сформувати вибірку метафоричних терміноодиниць, подальший аналіз яких здійснювався за характером концептуального перенесення. Показовими прикладами є *Barriers (to learning / in education)*, *Building inclusion and equity* та *Stepping stones*.

Не менш продуктивними у досліджуваній терміносистемі є номінативні одиниці з процесуальним компонентом *building* (*Capacity building*, *Community building*, *Building inclusion and equity*, *Building an inclusive society*). У загальновживаній мові лексема *building* позначає спорудження комплексу будинків, процес будівництва споруди з використанням матеріальних конструкцій. Термінологічна метафоризація у цьому випадку ґрунтується на уподібненні соціально-освітнього процесу до тривалої, покрокової та архітектурно вивіреної праці. Когнітивний ланцюжок передбачає першочергове закладання правового та ціннісного «фундаменту», на якому згодом крок за кроком, послідовно формуються, вибудовуються «стіни» – державні програми підтримки, підвищення кваліфікації педагогів, забезпечення доступності інфраструктури. Це вимагає постійного системного зміцнення конструкції та підготовки людей і громад (*capacity building*), а також створення такої соціальної атмосфери солідарності (*community building*), де різноманітність є цінністю, а не причиною ізоляції.

Також у досліджуваній терміносистемі заслуговує на увагу термін *Stepping stones*, який у первинному значенні позначає окремі пласкі камені, навмисно викладені в ряд у річці або на болоті, щоб по них можна було сухо та безпечно перейти на інший берег. Метафоричне переосмислення цієї лексеми призвело до того, що в терміносистемі інклюзії цей термін почав означати покрокові етапи, адаптаційні заходи та проміжні реформи, які допомагають людині чи дискримінованій групі досягти повної рівноправності. Замість того, щоб змушувати дитину з особливими освітніми потребами робити один величезний і неможливий для неї стрибок через «глибоку воду» абстрактної програми, педагоги викладають перед нею умовні «камінці для переходу». У такому контексті кожне маленьке, спрощене та досяжне завдання виступає надійною опорою під ногами учня, яка веде його до загальної освітньої мети без стресу та страху «потонути» в навчальному матеріалі.

Аналогічний виразний метафоризм демонструє термін *Access intimacy*, де лексема *intimacy*, що традиційно позначає глибоку, особисту емоційну чи фізичну близькість між партнерами, переноситься на сферу інклюзивного простору та технічних чи фізичних потреб людини з інвалідністю. Термін описує рідкісне, глибоке відчуття взаєморозуміння, коли інша людина або інституція без зайвих слів, нагадувань чи виправдань розуміє і повністю забезпечує твої потреби в доступності. Також показовим є термін *Meltdown*, вилучений із галузі ядерної фізики та термодинаміки (де він позначає розплавлення активної зони ядерного реактора через перегрів); у контексті інклюзії (зокрема при роботі з людьми з розладами аутистичного спектра) він метафорично кодує неконтрольовану нервову реакцію особи на сенсорне чи емоційне перевантаження, коли людська психіка «перегрівається» і «вибухає», подібно до реактора [Тіщенко, Гаврилюк, 2022, с. 63].

Відповідно до теорії концептуальної метафоризації Дж. Лакоффа та М. Джонсона, у межах когнітивної лінгвістики процес метафоротворення завжди ґрунтується на взаємодії двох структур знання – когнітивній структурі «джерела» (сфера-донор) і когнітивній структурі «мети»

(сфера-мішень) [Lakoff, Johnson, 1980; Гуменюк, 2016, с. 263]. Проєктування концептуальних ознак із добре відомої та емпірично освоєної людиною вихідної сфери дозволяє структурувати, категоризувати та термінологічно закріпити нові, складні й абстрактні поняття [Кочан, 2014, с. 25; Гладка, 2018, с. 72].

На основі аналізу зібраного фактичного матеріалу здійснено систематизацію виявлених 58 термінологічних одиниць за 8 ключовими концептуальними сферами-донорами:

Будівництво та архітектура (11 термінів): *Barriers (to learning / in education)*, *Removal of barriers*, *Capacity building*, *Community building*, *Building inclusion and equity*, *Building an inclusive society*, *Assessment framework / Conceptual framework*, *Digital divide*, *To bridge gaps / divides*, *Learning platform*, *Stepping stones*.

Просторова орієнтація та подорож (11 термінів): *Inclusion*, *Exclusion*, *Disability drift*, *Continuum of support*, *Achievement Gap*, *Marginalization / marginalized*, *Inclusive orientation*, *Out-of-school learners*, *School cluster*, *Learning pathways*, *Educational journey*.

Економіка, виробництво та ринок (7 термінів): *Educational inputs*, *Educational outputs*, *Educational outcomes / Learning outcomes*, *Educational wastage*, *Stakeholder*, *Benchmark*, *Labor market*.

Фізика, техніка та термодинаміка (5 термінів): *Meltdown*, *Burnout*, *Key driver*, *Transparency*, *Resilience*.

Природа, біологія та екологія (7 термінів): *Climate of trust*, *Intersectionality*, *Inclusive environment / Inclusive learning environment*, *Learning environment*, *Least Restrictive Environment*, *Virtual learning environment*, *Thrive*.

Соціополітичні відносини та право (8 термінів): *Global citizenship*, *Ally*, *Community of Practice*, *Social cohesion*, *Functional / Medical / Social Model of Disability*, *Inclusive model for inclusive teaching*, *P-I-C model*, *Knowledge society*.

Культура, релігія та сакральний простір (2 терміни): *Enshrine*, *Stigma*.

Антропоморфні та ментальні властивості (7 термінів): *Open educational resource*, *Open-mindedness*, *Hidden curriculum*, *Non-judgmental stance*, *Tokenism*, *Access intimacy*, *Lifelong learning*.

С. Булик-Верхола, Г. Наконечна та Ю. Теглівець, досліджуючи процеси термінологічної метафоризації, стверджують, що важливою властивістю метафори є її здатність створювати гнучкі асоціативні зв'язки: складні наукові поняття чи соціальні явища, що безпосередньо не виявляються, через метафору зіставляються із простішими, наочними та добре знайомими явищами [Булик-Верхола, Наконечна, Теглівець, 2016, с. 99]. Механізм утворення термінологічної метафори завжди ґрунтується на виявленні інтелектуально-концептуальної подібності між об'єктами [Гуменюк, 2016, с. 263]. Цей процес передбачає зіставлення та подальше переосмислення спеціального наукового значення на основі внутрішньої форми первинного номінативного знака. Порівнювані предмети, процеси та явища можуть виявляти схожість за формою, зовнішньою структурою, просторовим розташуванням, ступенем щільності чи стійкості, рівнем інтенсивності, функцією або характером суспільної цінності.

На основі зазначеного критерію було здійснено типологізацію досліджуваного лексичного матеріалу (58 термінів) за 6 основними ознаками подібності між поняттями. За формою, структурою або каркасом (9 термінів): *Assessment framework / Conceptual framework*, *Inclusive model for inclusive teaching*, *P-I-C (Prevention-Intervention-Compensation) model*, *Benchmark*, *Intersectionality*, *School cluster*, *Stepping stones*, *Learning pathways*, *Functional / Medical / Social Model of Disability*. За розміщенням у просторі (орієнтацією, векторністю та межами) (9 термінів): *Inclusion*, *Exclusion*, *Disability drift*, *Continuum of support*, *Achievement Gap*, *Marginalization / marginalized*, *Inclusive orientation*, *Out-of-school learners*, *Educational journey*.

За розміром, кількістю, масштабом або інтенсивністю (8 термінів): *Digital divide*, *To bridge gaps / divides*, *Educational inputs*, *Educational outputs*, *Educational outcomes / Learning outcomes*, *Educational wastage*, *Meltdown*, *Burnout*. За міцністю, стійкістю або фізичними властивостями (6 термінів): *Resilience*, *Transparency*, *Key driver*, *Learning platform*, *Climate of trust*, *Thrive*. За ступенем соціальної цінності або статусом (9 термінів): *Global citizenship*, *Ally*, *Community of Practice*, *Social cohesion*, *Tokenism*, *Enshrine*, *Stigma*, *Knowledge society*, *Labor market*. За виконуваною функцією, роллю або призначенням (17 термінів): *Barriers (to learning / in education)*, *Removal of barriers*, *Capacity building*, *Community building*, *Building inclusion and equity*, *Building an inclusive society*, *Open educational resource*, *Hidden curriculum*, *Learning environment*, *Inclusive environment / Inclusive learning environment*, *Virtual learning environment*, *Least Restrictive Environment*, *Open-mindedness*, *Stakeholder*, *Non-judgmental stance*, *Access intimacy*, *Lifelong learning*.

Загальний кількісно-категоріальний розподіл за ознаками поняттєвої подібності засвідчує, що найбільшу номінативну продуктивність має функціональна ознака – 17 термінів (29,31%). Рівномірну й високу представленість виявляють ознака розміщення у просторі (9 термінів; 15,52%), ознака за формою та структурою (9 термінів; 15,52%), а також ознака за ступенем соціальної цінності

(9 термінів; 15,52%). Меншу частку становлять терміноодиниці, сформовані за ознакою розміру, масштабу та інтенсивності (8 термінів; 13,79%) та за ознакою міцності й фізичних властивостей (6 термінів; 10,34%). З метою забезпечення наукової строгості та унаочнення отриманих результатів узагальнимо кількісно-пропорційний розподіл 58 метафоричних терміноодиниць за концептуальними сферами-донорами у таблиці 1.

Когнітивна інтерпретація зафіксованих диспропорцій дає змогу розкрити глибоку понятєву специфіку формувальної терміносистеми. Аналіз свідчить про абсолютне домінування сфер-джерел «Будівництво та архітектура» та «Просторова орієнтація та подорож», які сукупно покривають 37,94% усієї вибірки. Така тенденція має фундаментальне наукове пояснення: інклюзивна освітня парадигма у своїй основі вирішує завдання деконструювання межевих ліній, розмежування внутрішнього і зовнішнього простору («включення / виключення»), демонтажу інституційних й інформаційних перешкод, а також покрокового зведення нової соціально-освітньої інфраструктури.

Натомість найменшу частку виявлено у сфері «Культура, релігія та сакральний простір» (3,45%). Це виступає свідченням того, що сучасний англомовний інклюзивний дискурс свідомо дистанціюється від сакралізації, милосердно-патерналістських чи архаїчних метафор, надаючи виразну перевагу прагматичним, раціональним, правовим та конструктивно-технологічним когнітивним моделям сприйняття людської різноманітності.

Як свідчить проведений аналіз, сучасна англомовна терміносистема інклюзивної освіти значною мірою побудована на концептуальних метафорах, оскільки саме вони дозволяють доступно, переконливо та системно пояснити складні соціально-гуманітарні, психологічні та правові явища. Здійснений розподіл 58 термінологічних одиниць за концептуальними сферами-донорами та типами подібності унаочнює глибокий когнітивний потенціал вторинної номінації у формуванні гуманістичного парадигмального простору сучасної науки про освіту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз засвідчив, що метафоризація є продуктивним механізмом формування англомовної термінології інклюзивної освіти. Метафоричні терміноодиниці виникають унаслідок перенесення концептуальних ознак із конкретніших і досвідно освоєних сфер на поняття соціального, педагогічного, психологічного та правового характеру. У результаті абстрактні явища інклюзивної освіти отримують структуровану мовну репрезентацію, пов'язану з просторовими, предметними, процесуальними та соціальними моделями.

У досліджуваному корпусі виокремлено 58 метафоричних терміноодиниць, що становлять 8% його загального обсягу. Їх систематизація засвідчила наявність восьми основних сфер-донорів. Найбільш продуктивними виявилися сфери «Будівництво та архітектура» і «Просторова орієнтація та подорож» – по 11 термінів, або 18,97% кожна. Сукупно вони охоплюють 37,94% метафоричного корпусу, що вказує на особливу роль концептів простору, меж, руху, побудови та поетапного формування у мовній концептуалізації інклюзивної освіти.

Типологізація за ознаками подібності показала переважання функціонального принципу: за функцією, роллю або призначенням утворено 17 терміноодиниць, що становить 29,31% вибірки. По 9 одиниць (15,52%) припадає на моделі, засновані на подібності форми та структури, просторового розміщення, а також соціальної цінності або статусу. За розміром, масштабом та інтенсивністю виокремлено 8 термінів (13,79%), за міцністю, стійкістю та фізичними властивостями – 6 термінів (10,34%).

Таблиця 1

Розподіл метафоричної термінолексики інклюзивної освіти за сферами-донорами

Концептуальна сфера-донор	Кількість термінів	Частка від метафоричного корпусу (%)
Будівництво та архітектура	11	18,97%
Просторова орієнтація та подорож	11	18,97%
Соціополітичні відносини та право	8	13,79%
Економіка, виробництво та ринок	7	12,07%
Природа, біологія та екологія	7	12,07%
Антропоморфні та ментальні властивості	7	12,07%
Фізика, техніка та термодинаміка	5	8,62%
Культура, релігія та сакральний простір	2	3,45%
Усього	58	100%

Аналіз окремих одиниць *Barriers*, *Building inclusion and equity*, *Stepping stones*, *Access intimacy* та *Meltdown* показав, що метафоричне перенесення не обмежується формальним використанням образної лексики. Воно бере участь у структуруванні спеціального знання: соціальні перешкоди концептуалізуються через фізичні бар'єри, процеси суспільних змін – через будівництво, поступовий розвиток – через переміщення між опорними точками, а складні психологічні або соціальні явища – через знайомі фізичні та міжособистісні моделі.

Отже, метафоричні терміноодиниці в англомовній інклюзивній термінології формують системний пласт, у якому простежується взаємодія конкретного досвіду та абстрактного спеціального знання. Виявлені моделі засвідчують, що метафоризація виконує не лише номінативну, а й концептуалізувальну функцію, сприяючи структуруванню понять інклюзивної освіти та їхньому закріпленню у фаховому дискурсі.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у зіставленні метафоричних моделей англомовної та українськомовної термінології інклюзивної освіти, а також у вивченні особливостей їх перекладу та функціонування в різних типах фахового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов В. Метафора в процесах термінотворення. *Сучасні філологічні і методичні студії: проблематика і перспективи* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24 квітня 2024 р.). Харків, 2024. С. 29–30. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/15459 (дата звернення: 21.07.2026).
2. Булик-Верхола С. З., Наконечна Г. В., Теглівець Ю. В. *Основи термінознавства* : навч. посіб. 3-тє вид., допов. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. 192 с.
3. Білоус А. В., Стройкова С. В. Вивчення метафори у когнітивній лінгвістиці. *Міжособистісна комунікація та перекладознавство: сучасні перспективи розвитку* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2024. С. 15–16.
4. Гладка В. А. Метонімія і метафора: питання диференціації понять. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 71–75. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25107 (дата звернення: 21.07.2026).
5. Гуменюк Т. І. Лексико-семантичні процеси в сучасній телевізійній фаховій мові. *Мова: класичне – модерне – постмодерне* : збірник наукових праць. 2016. Вип. 2. С. 262–269.
6. Клочко Т. В., Ісаєва В. І. Метафоризація в медичній термінології. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 1, ч. 2. С. 84–88. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/17.
7. Кочан І. М. Українське термінознавство сьогодні. *Studia Philologica*. 2014. Вип. 3. С. 24–31. URL: https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/235/219 (дата звернення: 21.07.2026).
8. Лутай Н. В., Бесараб Т. П. Дослідження метафори в когнітивній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*. 2020. № 10 (78). С. 21–25. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10(78)-21-25. URL: https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2898 (дата звернення: 21.07.2026).
9. Молчанова К. К., Лупаренко С. Є. Когнітивна лінгвістика та концептуальні метафори. *Мислення – мова – мовлення. Від Ґ. Ґійома до Л. М. Мінкіна: століття авангардистських ідей* : матеріали Міжнародної конференції з актуальних проблем лінгвістики та дидактики (м. Харків, 11–12 жовтня 2024 р.). Харків, 2024. С. 87–91. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/16968 (дата звернення: 21.07.2026).
10. Овчаренко Н. М. *Метафора і метафоризація: філософсько-антропологічний вимір* : дис. … д-ра філос. за спец. 033 «Філософія». Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2021. 228 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0822U100316 (дата звернення: 21.07.2026).
11. Петрова Т. О. Сучасні аспекти вивчення метафоризації термінів в українському термінознавстві (актуалізація когнітивного підходу). *Мова*. 2021. № 35. С. 174–181. DOI: https://doi.org/10.18524/2307-4558.2021.35.237852. URL: https://mova.onu.edu.ua/article/view/237852 (дата звернення: 21.07.2026).
12. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми* : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
13. Тіщенко О. В., Гаврилюк І. В. Метафоризація загальновживаної лексики в англійській фаховій мові медицини. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. 2022. Вип. 835–836. С. 62–69. DOI: https://doi.org/10.31861/gph2022.835-836.62-69.
14. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press,

1980. 256 p. DOI: https://doi.org/10.7208/chicago/9780226470993.001.0001.
15. Nacey S. Metaphors of Inclusive Education: Reflections from a Global South Conference. *European Journal of Inclusive Education*. 2025. Vol. 4, № 1. P. 31–35. DOI: https://doi.org/10.7146/ejie.v4i1.152381. URL: https://tidsskrift.dk/ejie/article/view/152381 (дата звернення: 21.07.2026).

REFERENCES

1. Borysov, V. (2024). Metafora v protsesakh terminotvorennia [Metaphor in the processes of term formation]. In *Suchasni filolohichni i metodychni studii: problematyka i perspektyvy: Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Modern Philological and Methodological Studies: Problems and Prospects: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference] (pp. 29–30). Kharkiv. https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/15459
2. Bulyk-Verkhola, S. Z., Nakonechna, H. V., & Tehlivets, Yu. V. (2016). *Osnovy terminoznavstva* [Fundamentals of Terminology Studies] (3rd ed.). Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky.
3. Bilous, A. V., & Stroikova, S. V. (2024). Vyvchennia metafory u kohnityvnii linhvistytsi [The study of metaphor in cognitive linguistics]. In *Mizhosobystisna komunikatsiia ta perekladoznavstvo: suchasni perspektyvy rozvytku: Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Interpersonal Communication and Translation Studies: Current Development Prospects: Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference] (pp. 15–16).
4. Hladka, V. A. (2018). Metonimiia i metafora: pytannia dyferentsiatsii poniat [Metonymy and metaphor: The question of differentiation of concepts]. *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies], (1), 71–75. https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25107
5. Humeniuk, T. I. (2016). Leksyko-semantychni protsesy v suchasnii televiziinii fakhovii movi [Lexical-semantic processes in contemporary television professional language]. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne* [Language: Classical – Modern – Postmodern], (2), 262–269.
6. Klochko, T. V., & Isaieva, V. I. (2020). Metaforyzatsiia v medychnii terminolohii [Metaphorization in medical terminology]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii* [Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Philology. Social Communications], 31(70), Pt. 2, 84–88. https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/17
7. Kochan, I. M. (2014). Ukrainske terminoznavstvo sohodni [Ukrainian terminology studies today]. *Studia Philologica*, (3), 24–31. https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/235/219
8. Lutai, N. V., & Besarab, T. P. (2020). Doslidzhennia metafory v kohnityvnii linhvistytsi [The study of metaphor in cognitive linguistics]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Filolohiia* [Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Philology], 10(78), 21–25. https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10(78)-21-25
9. Molchanova, K. K., & Luparenko, S. Ye. (2024). Kohnityvna linhvistyka ta kontseptualni metafory [Cognitive linguistics and conceptual metaphors]. In *Myslennia – mova – movlennia. Vid G. Guioma do L. M. Minkina: stolittia avanhardystskykh idei: Materialy Mizhnarodnoi konferentsii z aktualnykh problem linhvistyky ta dydaktyky* [Thinking – Language – Speech. From G. Guillaume to L. M. Minkin: A Century of Avant-Garde Ideas: Proceedings of the International Conference on Current Issues in Linguistics and Didactics] (pp. 87–91). Kharkiv. https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/16968
10. Ovcharenko, N. M. (2021). *Metafora i metaforyzatsiia: filosofsko-antropolohichnyi vymir* [Metaphor and metaphorization: Philosophical and anthropological dimension] (Doctoral dissertation). V. N. Karazin Kharkiv National University. https://uacademic.info/ua/document/0822U100316
11. Petrova, T. O. (2021). Suchasni aspekty vyvchennia metaforyzatsii terminiv v ukrainskomu terminoznavstvi (aktualizatsiia kohnityvnoho pidkhodu) [Contemporary aspects of studying metaphorization of terms in Ukrainian terminology studies: Updating the cognitive approach]. *Mova* [Language], (35), 174–181. https://doi.org/10.18524/2307-4558.2021.35.237852
12. Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy* [Modern linguistics: Directions and problems]. Dovkillia-K.
13. Tishchenko, O. V., & Havryliuk, I. V. (2022). Metaforyzatsiia zahalnovzhyvanoi leksyky v anhliiskii fakhovii movi medytsyny [Metaphorization of common vocabulary in the English professional language of medicine]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriia Fedkovycha. Seriia:*

Hermanska filolohiia [Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Series: Germanic Philology], (835–836), 62–69. https://doi.org/10.31861/gph2022.835-836.62-69

14. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/chicago/9780226470993.001.0001
15. Nacey, S. (2025). Metaphors of inclusive education: Reflections from a Global South conference. *European Journal of Inclusive Education, 4*(1), 31–35. https://doi.org/10.7146/ejie.v4i1.152381

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’42:316.77:327.5
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-6

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

КОНЦЕПТ *ВТОМА ВІД ВІЙНИ* У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ І ДИСКУРСИВНО-СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Дяків Х. Ю.
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри німецької філології
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-2196-738X
khrystyna.dyakiv@lnu.edu.ua

Ключові слова:
Kriegsmüdigkeit, Ukrainemüdigkeit, лінгвоконцептологія, медійний дискурс, стратегічна комунікація, фреймінг, когнітивістика, німецька мова.

У статті досліджено концепт ВТОМА ВІД ВІЙНИ та його німецькомовні вербалізації *Kriegsmüdigkeit, kriegsmüde* й *Ukrainemüdigkeit* у сучасному медійному дискурсі. Метою є моделювання когнітивної структури концепту, з’ясування його семантичної відкритості, оцінної амбівалентності та дискурсивно-стратегічних функцій. Матеріал охоплює словникові дефініції, історичні джерела та німецькомовні медійні публікації. Застосовано контекстуально-семантичний, лінгвокогнітивний, фреймовий, дискурс-лінгвістичний і прагматичний методи. Встановлено, що ядро концепту формують ознаки тривалості війни, надмірного навантаження і виснаження ресурсів. Його периферія охоплює демотивацію, байдужість, дистанціювання, послаблення солідарності та скорочення допомоги. Досвід фізичної втоми метафорично переноситься на колективні й абстрактні суб’єкти: суспільство, державу, Європу, Захід, медіа та міжнародну спільноту. Семантична недовизначеність вислову дає змогу не називати суб’єкта втоми, її причини та політичних наслідків. Особливу увагу приділено композиту Ukrainemüdigkeit, який зміщує причинний акцент із війни та агресора на Україну як країну-жертву, хоча в критичних контекстах використовується для делегітимації байдужості. Виокремлено дескриптивну, емпатизаційну, діагностичну, легітимаційну, делегітимаційну, мобілізаційну, пропагандистську та перформативну функції. Доведено, що повторення вислову може не лише описувати, а й нормалізувати очікування послаблення підтримки України. Наукова новизна полягає в поєднанні когнітивного моделювання та функціональної типології стратегічних уживань вислову, що дає змогу розкрити механізми мовного конструювання суспільних настроїв і політичної відповідальності в умовах російської агресії.

THE CONCEPT OF WAR FATIGUE IN GERMAN-LANGUAGE DISCOURSE: COGNITIVE-LINGUISTIC AND DISCOURSE-STRATEGIC ASPECTS

Dyakiv Kh. Yu.
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of German Philology
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2196-738X
khrystyna.dyakiv@lnu.edu.ua

Key words: *Kriegsmüdigkeit, Ukrainemüdigkeit, linguistic conceptology, media discourse, strategic communication, framing, cognitive science, German language.*

The article examines the concept of WAR FATIGUE and its German-language verbalizations *Kriegsmüdigkeit*, *kriegsmüde*, and *Ukrainemüdigkeit* in contemporary media discourse. The study aims to model the cognitive structure of the concept and to determine its semantic openness, evaluative ambivalence, and discourse-strategic functions. The research material comprises dictionary definitions, historical sources, and German-language media publications. The study employs contextual-semantic, cognitive-linguistic, frame-based, discourse-linguistic, and pragmatic methods. It has been established that the core of the concept comprises the duration of war, excessive strain, and the depletion of resources. Its peripheral components include demotivation, indifference, distancing, weakening solidarity, and reducing assistance. The experience of physical fatigue is metaphorically transferred to collective and abstract entities, including society, the state, Europe, the West, the media, and the international community. The semantic underspecification of the expression makes it possible to leave the subject of fatigue, its causes, and its political consequences unnamed. Particular attention is paid to the compound *Ukrainemüdigkeit*, which shifts the causal focus from the war and the aggressor to Ukraine as the victim of aggression, although in critical contexts it is used to delegitimize indifference. The descriptive, empathizing, diagnostic, legitimizing, delegitimizing, mobilizing, propagandistic, and performative functions of the expression are identified. It is demonstrated that the repeated use of the expression may not only describe but also normalize expectations of declining support for Ukraine. The novelty of the study lies in combining cognitive modelling with a functional typology of the expression's strategic uses, which makes it possible to reveal the mechanisms through which language constructs public attitudes and political responsibility in the context of Russian aggression.

Постановка проблеми. Російська війна проти України істотно змінила європейський політичний, медійний і суспільний дискурси. Поряд із номінаціями воєнних дій, безпекових загроз і форм підтримки поширилися вислови, що описують емоційні та когнітивні реакції суспільств на тривалу війну. До них належить Kriegsmüdigkeit – «втома від війни», яка у німецькомовному публічному дискурсі позначає не лише фізичне чи психічне виснаження, а й слугує інтерпретацією для пояснення зниження політичної волі, медійної уваги та суспільної солідарності. Проблемність вислову полягає в його семантичній недовизначеності: не завжди зрозуміло, хто саме втомився, від чого виникла втома і до яких дій вона має спонукати. Така відкритість уможливлює його використання для різних, інколи протилежних, комунікативних цілей: від емпатичного позначення виснаження людей, які живуть у війні, до легітимації скорочення допомоги, закликів до переговорів або критики суспільної байдужості. Особливо показовим є вислів Ukrainemüdigkeit – «втома від України», який переносить джерело негативного стану з війни та агресора на країну-жертву. Унаслідок цього Україна дискурсивно постає як об'єкт, що нібито надто довго потребує уваги, допомоги й ресурсів. Тому аналіз Kriegsmüdigkeit доцільно здійснювати на перетині лінгвокогнітивного, дискурс-лінгвістичного та прагматичного підходів.

Теоретичним підґрунтям дослідження є праці з політичного фреймінгу, лінгвістики дискурсу та стратегічної комунікації. У концепції політичного

фреймінгу мовні одиниці розглядаються як тригери когнітивних рамок, які спрямовують інтерпретацію подій і активують певні цінності та причинно-наслідкові моделі [Wehling, 2016]. У межах проєкту *Diskursmonitor* ключові вислови описуються як семантично відкриті, оцінно навантажені та стратегічно використовувані одиниці, за допомогою яких формуються образи «своїх» і «чужих», легітимуються або делегітимуються позиції [Vogel, 2022]. Поняття дискурсивної інтервенції дає змогу трактувати публічне введення або переозначення ключового вислову як цілеспрямоване втручання в суспільні інтерпретаційні процеси [Vogel, Deus, 2020].

Історичні приклади засвідчують, що *Kriegsmüdigkeit* не є новотвором XXI століття. Вислів фіксується в публіцистиці Першої світової війни, зокрема в Карла Крауса, який критикував саму логіку «пізньої» втоми від війни та наголошував, що скепсис щодо війни мав би передувати її початку [Kraus, 1918, с. 153]. У пропагандистських контекстах Другої світової війни втома від війни могла стигматизуватися як боягузтво або брак патріотизму [Unterstöger, 2024]. Сучасні словникові й публіцистичні джерела фіксують два основні значення: послаблення бойового духу та поступове зниження готовності людей або держав підтримувати країну, що воює [Dyakiv, 2025; Gesellschaft für deutsche Sprache].

Водночас у наявних працях переважають або словниково-дефініційні описи, або аналіз окремих медійних прикладів. Недостатньо досліджено внутрішню структуру концепту ВТОМА ВІД ВІЙНИ, співвідношення його ядра і периферії, роль семантичної недовизначеності та метонімічного перенесення стану на політичні рішення. Так само потребує систематизації функціональний спектр вислову в сучасній стратегічній комунікації.

Мета статті полягає у комплексному моделюванні концепту ВТОМА ВІД ВІЙНИ та встановленні дискурсивно-стратегічних функцій його німецькомовних вербалізацій Kriegsmüdigkeit, kriegsmüde й Ukrainemüdigkeit. Для досягнення мети поставлено такі **завдання:** 1) визначити поняттєве ядро та периферійні компоненти концепту; 2) встановити його метафоричні, метонімічні й фреймові механізми; 3) описати семантичну відкритість і оцінну амбівалентність вислову; 4) проаналізувати історичні та сучасні дискурсивні реалізації; 5) класифікувати основні комунікативні стратегії й функції.

Предмет дослідження становлять когнітивна структура концепту, його мовна репрезентація, оцінні параметри, метафоричні та метонімічні моделі, а також стратегічні функції у публічній комунікації. **Об'єкт дослідження** – дискурсивні реалізації концепту ВТОМА ВІД ВІЙНИ в німецькомовних медійних і політичних текстах. Матеріал дослідження охоплює дефініції Товариства німецької мови, історичні джерела, німецькомовні медійні публікації та політичні висловлювання. До вибірки включено тексти, у яких лексеми Kriegsmüdigkeit, kriegsmüde або Ukrainemüdigkeit становлять смисловий центр заголовка, ключового пасажу чи аргументаційної структури. Застосовано контекстуально-семантичний аналіз для встановлення актуального значення; лінгвокогнітивний і фреймовий аналіз для реконструкції концептуальних ознак; дискурс-лінгвістичний аналіз для виявлення позиціонувань; прагматичний аналіз для визначення комунікативної мети й ефекту. Наукова новизна полягає в системному описі концепту як багатошарового когнітивно-дискурсивного утворення та у функціональній типології його стратегічних реалізацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт ВТОМА ВІД ВІЙНИ є складним ментально-мовним утворенням, у якому поєднуються уявлення про тривалість війни, надмірне фізичне та психічне навантаження, поступове вичерпання індивідуальних і колективних ресурсів, зниження емоційної залученості та послаблення готовності до подальших дій. Його зміст не обмежується психологічним станом людини. У політичному й медійному дискурсах концепт охоплює суспільні настрої, рівень солідарності, інтенсивність медійної уваги, готовність підтримувати постраждалу сторону та ставлення до продовження або завершення війни.

Поняттєве ядро концепту становить уявлення про виснаження внаслідок тривалого впливу війни. Війна постає як джерело постійного навантаження, а втома – як його закономірний наслідок. У структурі концепту актуалізується каузальна модель: ТРИВАЛА ВІЙНА СПРИЧИНЯЄ ВИЧЕРПАННЯ РЕСУРСІВ. Ресурсами можуть бути фізичні сили, психічна витривалість, емоційна здатність співпереживати, економічні можливості, політична воля, суспільна увага та готовність до солідарних дій.

Концепт має виразну фізично-метафоричну основу. Первинний досвід фізичної втоми переноситься на абстрактні й колективні суб'єкти. Втомленими від війни називаються не лише військові або цивільні, які безпосередньо переживають бойові дії, а й суспільство, держава, Європа, Захід, міжнародна спільнота, політична адміністрація або медіа. У такий спосіб фізіологічна властивість людини метафорично приписується складним соціальним утворенням, які концептуалізуються як єдиний організм з обмеженим запасом енергії. Прототиповий сценарій концепту можна подати

як послідовність: тривале воєнне навантаження → накопичення негативного досвіду → зменшення фізичних, емоційних або матеріальних ресурсів → зниження уваги й мотивації → прагнення дистанціюватися від війни або припинити пов'язані з нею дії. Для безпосередніх учасників війни центральними є небезпека, втрати та фізичне виснаження; для зовнішніх суспільств – медійне перенасичення, економічні витрати та послаблення емоційної залученості.

У структурі концепту доцільно виокремити когнітивний, емоційний, фізичний, соціальний, політичний і медійний компоненти. Когнітивний компонент охоплює усвідомлення тривалості війни та відсутності швидкого розв'язання. Емоційний пов'язаний зі страхом, горем, розпачем, фрустрацією, байдужістю або перенасиченням. Фізичний передбачає виснаження організму, порушення сну, зниження працездатності й постійну напругу. Соціальний стосується послаблення солідарності. Політичний охоплює прагнення зміни курсу, скоротити допомогу, перейти до переговорів або дистанціюватися від війни. Медійний виявляється у зниженні інтересу до теми та її витісненні іншими подіями.

З мовного погляду конструкція *Kriegsmüdigkeit* є семантично недовизначеною. Вона називає стан і його загальну причину, але не уточнює суб'єкта втоми, конкретного джерела навантаження та можливих наслідків. Не завжди зрозуміло, хто саме втомився: військові, цивільне населення, політики, виборці, журналісти чи міжнародні партнери. Так само невизначеним залишається, від чого виникає втома: від безпосередньої загрози, постійних втрат, медійних повідомлень, фінансових витрат, політичної відповідальності чи необхідності надавати тривалу підтримку. Саме семантична відкритість забезпечує високу дискурсивну продуктивність вислову. У контексті України «втома від війни» може означати виснаження людей, які щоденно живуть у небезпеці. У західноєвропейському медійному дискурсі той самий вислів може стосуватися зниження уваги аудиторії або небажання надалі нести економічні витрати. У політичному дискурсі він здатен позначати прагнення скоротити військову допомогу чи перейти до переговорів. Спільна мовна форма, отже, об'єднує різні й не завжди співмірні досвіди.

Концепт має градуальний і процесуальний характер, що виявляється у сполуках *zunehmende Kriegsmüdigkeit, wachsende Kriegsmüdigkeit, Anzeichen von Kriegsmüdigkeit, tiefe Kriegsmüdigkeit.* Такі формулювання репрезентують втому як процес, який розгортається в часі, накопичується і поступово охоплює дедалі ширші групи. Медійні висловлювання часто подають цей процес як майже природний і неминучий наслідок тривалості війни. Натуралізація втоми може приховувати конкретних політичних акторів і рішення. Формулювання *Europa ist kriegsmüde* замінює називання окремих урядів, партій або соціальних груп узагальненим колективним суб'єктом. Воно створює враження, що послаблення підтримки є спільною й об'єктивною реакцією всієї Європи, хоча позиції держав і суспільних груп істотно відрізняються. Концепт у такому разі виконує функції узагальнення, персоніфікації та часткового приховування агентності.

Важливим є метонімічний механізм, за яким назва стану позначає можливі політичні або суспільні наслідки. *Kriegsmüdigkeit* може фактично означати зменшення військової допомоги, падіння рівня суспільної підтримки, відмову від санкційної політики або прагнення до якнайшвидших переговорів. Замість прямого називання конкретного рішення використовується назва емоційного стану, завдяки чому політичний вибір подається як природна психологічна реакція. Концепт характеризується виразною оцінною амбівалентністю і здатен одночасно виконувати емпатичну, критичну, мобілізаційну й делегітимаційну функції.

Як дескриптивне, так і апелятивне вживання ідеї втоми від війни має тривалу історію. Уже в античних текстах наявні формули на позначення виснаження війною: у Цицерона фіксується *Veientes bello fessi – «веєнти, виснажені війною»* [Cicero, 1923]. У документах доби Першої світової війни *Kriegsmüdigkeit* характеризує масове невдоволення, пов'язане з голодом, кризою постачання, втратами й розчаруванням населення [OÖLA, 1917].

Карл Краус у журналі Die Fackel полемічно називав kriegsmüde одним із найдурніших слів свого часу, оскільки втома від убивства, брехні, голоду, хвороб і хаосу мала б існувати ще до початку війни, а не лише після тривалого досвіду насильства [Kraus, 1918, с. 153]. У цьому випадку вислів стає об'єктом метамовної критики: автор викриває нормалізувальну пресупозицію, ніби спочатку людина може бути «свіжою» для війни, а втома настає лише згодом.

У пропагандистських контекстах Другої світової війни концепт використовувався інакше: втома від війни прирівнювалася до браку патріотизму, боягузтва або відмови від національної ідентичності [Unterstöger, 2024]. Таке вживання демонструє моралізацію й стигматизацію природного стану виснаження. Втома перетворюється на ознаку нелояльності, а її називання – на засіб дисциплінування.

У 2020-х роках Kriegsmüdigkeit набуває посиленої медійної присутності у зв'язку з російсь-

кою агресивною війною проти України, а також війною між Ізраїлем і Газою. Сучасне вживання поєднує історичну семантику воєнного виснаження з новими значеннями медійного перенасичення, політичного дистанціювання та зниження міжнародної солідарності.

Аналіз медійних прикладів дає змогу виокремити кілька типових способів функціоналізації вислову:

1. Емпатизація та індивідуалізація. У матеріалі taz про мобілізацію в Україні вислів *zunehmende Kriegsmüdigkeit* включено в контекст індивідуальних доль військових і членів їхніх родин [Oertel, 2024]. Втома тут пов'язана з тривалістю служби, виснаженням на фронті, страхом родичів та суспільною напругою. Метою є не делегітимація опору, а привернення уваги до людської ціни війни. Комунікативна функція – емпатична й діагностична.

2. Релігійно-ідеологічна легітимація. У повідомленні Domradio.de про висловлювання патріарха Кирила *Kriegsmüdigkeit* постає як ознака браку запалу до так званої «священної війни» [Domradio.de, 2024]. У первинній риториці поняття моралізується й подається як небажаний стан, який треба подолати. Водночас лапки в журналістському тексті сигналізують дистанціювання редакції від пропагандистського слововживання. Отже, один і той самий вислів використано у двох позиціонуваннях: у легітимації війни з боку релігійного актора та в критичному викритті цієї легітимації з боку медіа.

3. Політичне дистанціювання. У публікації про адміністрацію Дональда Трампа втома стосується не фізичного чи суспільного виснаження, а небажання надалі витрачати час, ресурси й репутаційний капітал на посередництво між Росією та Україною [Arnold, 2025]. Формула «це не наша війна» змінює рамку відповідальності та легітимує можливий вихід із переговорного процесу. Тут *Kriegsmüdigkeit* функціонує як евфемістичне пояснення стратегічного відсторонення.

4. Контрнаратив солідарності. Заголовок *Keine Spur von Ukrainemüdigkeit* у taz прямо заперечує припущення про втрату підтримки України [Johnson, 2024]. Заперечна конструкція утворює контрнаратив: замість нормалізації втоми наголошується на зростанні усвідомлення необхідності підтримувати Київ. Функція вислову – мобілізаційна, а мета – зміцнення політичної й моральної залученості.

5. Критика медійного самовідтворення. У метамедійному коментарі Рюдіґера Вальтера слово *kriegsmüde* аналізується як невизначена формула, яку медіа повторюють без належного вимірювання [Walter, 2025]. Автор стверджує, що постійне повідомлення про нібито зростаючу втому саме створює настрій, який начебто лише описує. У цьому випадку йдеться про перформативний ефект: ключовий вислів не просто віддзеркалює суспільну реальність, а бере участь у її формуванні.

6. Делегітимація послаблення підтримки. У тексті про «втому Заходу» вислів *Ukrainemüdigkeit* названо явищем, яке політично грає на руку Володимиру Путіну [Dunz, 2022]. Моральна асиметрія між зростанням страждань України та зменшенням співчуття Заходу перетворює втому на геополітично небезпечний стан. Вислів функціонує як слово-стигма щодо позицій, спрямованих на обмеження допомоги, й одночасно як дискурсивна інтервенція на користь солідарності.

Окремою дискурсивною реалізацією концепту є *Ukrainemüdigkeit.* На відміну від *Kriegsmüdigkeit,* де джерелом утоми граматично й семантично постає війна, у композиті *Ukrainemüdigkeit* цю позицію займає Україна. Унаслідок цього причинно-наслідковий акцент зміщується: країна, яка зазнає агресії, мовно конструюється як об'єкт, від якого можна втомитися. Таке номінування може приховувати агресора й саму воєнну причину постійної потреби в допомозі. Україна постає не як суб'єкт захисту й жертва тривалої агресії, а як джерело надмірних запитів, витрат або морального тиску. Композит створює фрейм, у якому проблема локалізується не в продовженні агресії, а в тривалості присутності України в політичному та медійному порядку денному. Водночас Ukrainemüdigkeit часто вживається критично – саме для делегітимації байдужості й попередження про небезпеку послаблення підтримки. Отже, оцінний потенціал композита залежить від позиціонування мовця. Він може або нормалізувати дистанціювання, або стигматизувати його. У будь-якому випадку вислів є дискурсивно сильнішим за нейтральні формули на кшталт «зниження підтримки України», оскільки активує тілесний сценарій виснаження та створює враження природності відповідної реакції.

Аксіологічна структура ВТОМИ ВІД ВІЙНИ особливо виразно виявляється у протиставленнях «втома від війни – стійкість», «втома від війни – солідарність», «втома від війни – готовність до захисту» та «втома від війни – готовність до війни». Перший компонент цих опозицій пов'язується зі зниженням активності та вичерпанням ресурсів, тоді як другий репрезентує здатність продовжувати дії, чинити опір і зберігати колективну мобілізацію.

Як історично близькі антонімічні поняття можна назвати *Kriegseuphorie* та *Kriegsbegeisterung* – емоційне залучення до воєнної мети. У сучасному німецькому безпековому дискурсі дедалі поміт-

нішим є слово *kriegstüchtig*. Після висловлювань федерального міністра оборони Бориса Пісторіуса воно стало позначати не лише боєготовність Бундесверу, а й ширшу політичну, економічну та психологічну стійкість суспільства [ZDF, 2024; Tröger, 2024]. У медійній формулі *Kriegstüchtig oder kriegsmüde?* дві номінації утворюють бінарну рамку стратегічного вибору [YouTube, 2024]. Kriegsmüdigkeit у цій опозиції символізує відступ, послаблення солідарності та стратегічну слабкість, тоді як Kriegstüchtigkeit – готовність до захисту й мобілізації. Така поляризація спрощує складний спектр суспільних позицій, але водночас чітко демонструє аксіологічний потенціал аналізованого концепту.

Узагальнення матеріалу дає підстави виокремити сім основних функцій вислову *Kriegsmüdigkeit* у медійному та політичному дискурсах. Дескриптивна функція полягає в називанні реального фізичного, психічного або суспільного виснаження. Емпатизаційна функція актуалізує індивідуальні страждання та створює близькість до досвіду постраждалих. Діагностична функція подає вислів як назву суспільного або політичного стану. Легітимаційна функція обґрунтовує зміну курсу, скорочення допомоги або перехід до переговорів. Делегітимаційна функція стигматизує байдужість, відступ або недостатню солідарність. Мобілізаційна функція закликає подолати втому та зберегти підтримку. Пропагандистська функція моралізує виснаження, перетворюючи його на ознаку нелояльності чи слабкості. Окремо слід говорити про перформативну функцію. Постійне повторення вислову в заголовках і коментарях може сприяти нормалізації самого уявлення про неминуче послаблення підтримки. У цьому випадку медіа не лише описують «втому», а й формують очікування щодо неї. Саме тому критичний аналіз таких ключових висловів є важливою частиною медіаграмотності та стратегічної комунікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концепт ВТОМА ВІД ВІЙНИ у німецькому дискурсі є багатошаровим когнітивно-дискурсивним утворенням. Його ядро формують ознаки тривалості, навантаження, виснаження та зменшення здатності продовжувати певні дії. Ближню периферію становлять емоційні й поведінкові наслідки – демотивація, байдужість, дистанціювання та прагнення припинити участь. До дальньої периферії належать політичні інтерпретації, моральні оцінки та стратегічні способи використання вислову.

Лінгвокогнітивною основою концепту є перенесення первинного досвіду фізичної втоми на колективні й абстрактні суб'єкти. Семантична недовизначеність вислову дає змогу об'єднувати різні досвіди – від виснаження людей під обстрілами до зниження медійної уваги чи небажання фінансувати підтримку. Метонімічно назва емоційного стану може заміщувати конкретне політичне рішення, завдяки чому дистанціювання подається як природний наслідок тривалості війни.

У медійному та політичному дискурсах *Kriegsmüdigkeit* виконує дескриптивну, емпатизаційну, діагностичну, легітимаційну, делегітимаційну, мобілізаційну, пропагандистську й перформативну функції. Його оцінний потенціал є амбівалентним: втома може викликати співчуття, але може також маркуватися як слабкість або морально неприйнятний відступ. Особливої критичної уваги потребує *Ukrainemüdigkeit,* оскільки цей вислів здатен зміщувати відповідальність із війни та агресора на країну-жертву.

Перспективи подальших досліджень полягають у кількісному корпусному аналізі динаміки *Kriegsmüdigkeit* після 2022 року, зіставленні німецькомовного, англомовного й українськомовного дискурсів, дослідженні колокацій і синтаксичних моделей, а також у вивченні рецепції вислову різними суспільними групами. Окремого аналізу потребують візуальні та мультимодальні способи репрезентації втоми від війни в цифрових медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Arnold J. Trump Administration Is Tired of War, Tired of Peace Talks with Russia, Ukraine. The Washington Stand. 2025. URL: https://washingtonstand.com/ commentary/trump-administration-is-tired-of-war-tired-of-peace-talks-with-russia-ukraine (05.05.2025).
2. Cicero M. T. De Senectute, De Amicitia, De Divinatione / trans. by W. A. Falconer. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1923.
3. Domradio.de. Moskauer Patriarch bemängelt „Kriegsmüdigkeit“ in Russland. 2024. URL: https://www.domradio.de/artikel/moskauer-patriarch-bemaengelt-kriegsmuedig keit-russland (05.05.2025).
4. Dunz K. Krieg in der Ukraine: Die Kriegsmüdigkeit des Westens ist Putins mächtigste Waffe. RedaktionsNetzwerk Deutschland. 2022. URL: https://www. rnd.de/politik/krieg-in-der-ukraine-die-kriegsmuedigkeit-des-westens-ist-putins-maechtigste-waffe-6Q26KCGKCFGMBLT-BOB5Q4KFFC4.html (05.05.2025).
5. Dyakiv, Khrystyna (2025): Kriegsmüdigkeit. In: Diskursmonitor. Glossar zur strategischen Kommunikation in öffentlichen Diskursen. Hg. von der Forschungsgruppe Diskursmonitor und Diskursintervention. Veröffentlicht am 29.08.2025. Online unter: https://diskursmonitor.de/glossar/kriegsmuedigkeit/.

6. Gesellschaft für deutsche Sprache. Kleines Lexikon Krieg und Sprache: Russland–Ukraine. URL: https://gfds.de/kleines-lexikon-krieg-und-sprache/ (05.05.2025).
7. Johnson D. Militärische Unterstützung für Kyjiw: Keine Spur von Ukrainemüdigkeit. taz – die tageszeitung. 2024. URL: https://taz.de/Militaerische-Unterstuetzung-fuer-Kyjiw/!5991842/ (05.05.2025).
8. Kraus K. Die Fackel. 1918. Heft 474–483. S. 153.
9. Oertel B. Verschärfte Mobilmachung in der Ukraine: Zunehmend kriegsmüde. taz – die tageszeitung. 2024. URL: https://taz.de/Verschaerfte-Mobilmachung-in-der-Ukraine/!5999179/ (05.05.2025).
10. OÖLA – Oberösterreichisches Landesarchiv. Geheime Präsidialakten 1915–1921, Briefwechsel zwischen Toggenburg und Meran. 1917.
11. Tröger M. Kriegstüchtig als Leitbild? Institut für Sozialwissenschaftliche Forschung e. V. 2024. URL: https://www.isw-muenchen.de/online-publikatioen/texte-artikel/5356-kriegstuechtig-als-leitbild (05.05.2025).
12. Unterstöger H. Sprachlabor: Kriegsmüdigkeit. Süddeutsche Zeitung. 2024. URL: https://www.sueddeutsche.de/kolumne/sprachlabor-deutsche-sprache-kriegsmuedigke it-li.3138669 (05.05.2025).
13. Vogel F. Freund- und Feind-Begriffe. Diskursmonitor. Glossar zur strategischen Kommunikation in öffentlichen Diskursen. 2022. URL: https://diskursmonitor.de/glossar/freund-und-feind-begriffe (05.05.2025).
14. Vogel F., Deus F. (Hrsg.). Diskursintervention. Normativer Maßstab der Kritik und praktische Perspektiven zur Kultivierung öffentlicher Diskurse. Wiesbaden : Springer VS, 2020.
15. Walter R. „Kriegsmüde“. Weltexpresso. 2025. URL: https://weltexpresso.de/index.php/zeitgesehen/33981-kriegsmuede (05.05.2025).
16. Wehling E. Politisches Framing. Wie eine Nation sich ihr Denken einredet – und daraus Politik macht. Köln : Herbert von Halem Verlag, 2016.
17. YouTube. Kriegstüchtig oder kriegsmüde? – Würde die NATO-Front im Kampf gegen die Russen kollabieren? 2024. URL: https://www.youtube.com/watch?v=COd D1OyRR44 (05.05.2025).
18. ZDF. Boris Pistorius-Interview: Was nun? ZDF Mediathek. 2024. URL: https://www.zdf.de/video/magazine/berlin-direkt-104/boris-pistorius-interview-was-nun-100 (05.05.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 12.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 82.09.–3+ 821.161.2-992
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-7

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

«ЛИСТИ З КИТАЮ» СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ: ЧУЖИНА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСОВИХ ВІДЧУТТІВ ОПОВІДАЧКИ

Ігнатів Н. Є.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0009-0005-2510-5719
ihnativnadija@gmail.com

Ключові слова: *епістолярна проза, жанр, часові координати, автор-оповідач, свій-чужий, імагологія.*

У статті досліджено особливості сприйняття часу авторкою «Листів з Китаю» Софією Яблонською, а через часові відчуття – специфіку репрезентації Китаю, який авторка відкриває для себе, і, відповідно, – для читача. Підкреслено, що відчуття плинності часу подається доволі часто крізь призму часових координат, якими живуть представники народу, в середовищі котрого перебуває оповідачка. Виявлено специфіку сприйняття та відтворення часових вимірів, сутність яких полягає у філософській площині буття.

Зосереджено увагу на сприйнятті оповідачкою часу як способу дотичности до життєвих циклів народу, особливості життя якого вона намагається пізнати. Китай як неповторний світ, що потребує занурення в його глибинну цивілізаційну сутність, постає в циклі листів Софії Яблонської у постійному віддзеркаленні в часових вимірах минулого-сьогодення-майбутнього.

Підкреслено, що занурення оповідачки у чужий світ викликає неодмінне повернення до своїх рідних витоків, до України. Це єднання з рідним краєм постає в оазах творення українських куточків там, де перебуває авторка листів з Китаю, у часових переміщеннях летом думки в рідні місця. Туга за батьківщиною теж виливається у своєрідному осмисленні далеких відстаней через часові виміри.

Своєрідність плинності часу в залежності від ситуацій, у яких перебуває авторка «Листів з Китаю», дозволяє у найрізноманітнішому спектрі відтворити таку незбагненну і разом з тим своєрідну в найрізноманітніших можливостях осягнення чужину. Софія Яблонська заглиблюється в історичне минуле Китаю та детально змальовує те, що відкривається її погляду мандрівниці й дослідниці, даючи читачеві можливість уявити вулички давніх міст, картини побуту тубільців, сприйняття ними людини іншого світу. Зазначено, що відчуття авторки листів у новому для неї часопросторі є важливим способом відтворення екзотичного сходу.

"LETTERS FROM CHINA" BY SOFIA YABLONSKA: A FOREIGN LAND THROUGH THE PRIZM OF THE NARRATOR'S TEMPORAL PERCEPTIONS

Ihnativ N. Ye.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0009-0005-25105719
ihnativnadija@gmail.com

Key words: *epistolary prose, genre, temporal coordinates, author-narrator, self-other, imagology.*

The article explores the peculiarities of time perception by Sofia Yablonska, the author of Letters from China, and how these temporal sensations shape the specific representation of China – a world the author discovers for herself and, consequently, for the reader. It is emphasized that the sense of time's fluidity is frequently presented through the temporal coordinates of the people among whom the narrator resides. The study identifies a specific mode of perceiving and reproducing temporal dimensions, the essence of which lies within the philosophical plane of existence.

Attention is focused on the narrator's perception of time as a means of connecting with the life cycles of a nation whose unique way of life she strives to understand. In Yablonska's cycle of letters, China appears as a singular world requiring immersion into its profound civilizational essence, constantly reflected in the temporal dimensions of past-present-future.

The study underscores that the narrator's immersion into a foreign world inevitably triggers a return to her own roots – to Ukraine. This union with her native land manifests in the creation of 'Ukrainian corners' wherever the author finds herself, as well as in temporal shifts where her thoughts take flight back to her home places. Longing for the motherland is also expressed through a unique contemplation of vast distances measured by temporal dimensions.

The idiosyncratic flow of time, varying with the situations the author of Letters from China encounters, allows for the reproduction of an incomprehensible yet distinctive foreign land through a diverse spectrum of cognitive possibilities.

Постановка проблеми. Творчість Софії Яблонської, талановитої письменниці та мандрівниці, яка відкривала українському читачеві в далеких 1930-х роках свої враження про перебування у країнах Сходу, ще донедавна залишалася відомою вузькому колу поціновувачів художнього слова, адже упродовж декількох десятиліть її ім'я замовчувалася. Сьогодні ж творче надбання цієї авторки є об'єктом ґрунтовних наукових досліджень, нові видання книг письменниці одразу стають бібліографічною рідкістю. Та все ж, як зазначає дослідниця Матусяк Г., «попри те, що твори талановитої галичанки нарешті перевидані в ЛА «Піраміда» завдяки шляхетним зусиллям В. Габора, її доробок ще не досягнув того рівня рефлексії в літературознавстві, на який насправді заслуговує» [Матусяк, 2024, с. 156].

Серед розмаїтого у жанровому плані творчого доробку Софії Яблонської (подорожні нотатки, спогади, оповідання, новели, есеї, інтерв'ю) особливо вирізняються «Листи з Китаю». У формі листування з рідним українським читачем, який очікує від подорожуючої цікавої інформації про нові враження від мандрів далекими дорогами екзотичних країн, С. Яблонська вміло та яскраво фіксує картини буття чужинців. Відтворюючи побачене та власні переживання, авторка листів з глибоким психологізмом відображає деталі побуту, особливості традицій народу, серед якого проживає новий та неймовірно цікавий етап свого життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, якими збагатилася українська літературознавча наука останніх років та в яких різносторонньо висвітлюється творчість Софії Яблонської, слід назвати праці Василя Габора [Габор, 2015], Тимофія Гавриліва [Гаврилів, 2017, Далекі обрії; Гаврилів, 2017, З країни рижу та опію], Олени Галети [Галета, 2025], Ольги Католи [Катола, 2022], Ярослава Поліщука [Поліщук, 2006] та ін.

Зокрема, у дослідженні В. Габора «Екзотичний східний світ, відчутий серцем українки: *моза-*

їка», зосереджено увагу на широкому діапазоні бачення екзотичних світів Софією Яблонською [Габор, 2015].

Тимофій Гаврилів, розглядаючи творчість письменниці, акцентує увагу на різносторонності обдарування авторки, подаючи величний портрет талановитої українки [Гаврилів, 2017, Далекі обрії].

Картину творчого доробку письменниці у розмаїтті його жанрових та тематичних спектрів подають дослідники Ярослав Поліщук, Олена Галета, Ольга Катола та ін. Така багата палітра публікацій про творчість Софії Яблонської підтверджує, що її спадщина є незглибимим джерелом для наукового осмислення.

Мета нашого дослідження – розглянути, які принципи сприйняття та відтворення плинності часу простежуються в оповідній структурі листів Софії Яблонської з Китаю та як ці часові відчуття сприяють репрезентації чужини.

Завдання дослідження – висвітлити специфіку сприйняття часу авторкою-оповідачкою «Листів з Китаю» та простежити, наскільки своєрідним постає відчуття часових характеристик у ракурсі «свій-чужий».

Матеріалом нашого дослідження є твір епістолярного характеру «Листи з Китаю» Софії Яблонської. **Об'єкт дослідження** – час та його відчуття й сприйняття авторкою «Листів з Китаю». **Предмет дослідження** – часові характеристики як спосіб дотичности оповідачки до життєвих циклів народу, особливості життя якого вона прагне пізнати та відтворити.

Методи дослідження. Ключовими в процесі дослідження є біографічний та описовий методи, які дали можливість висвітлити особливості відчуття часу авторкою «Листів з Китаю», а відтак, способи відтворення дійсности, яку вона осягає.

Виклад основного матеріалу дослідження. Живе прагнення української мандрівниці пізнавати світ та одночасно фіксувати це знання у слові зачаровує читача. Як зазначає О. Катола у статті «Тематичне новаторство публікацій Софії Яблонської у галицькій пресі міжвоєнної доби», «ця молода галичанка, охоплена жагою пізнання світу, об'єктивно оцінювала реалії тогочасся як на рідній землі, так і у далеких краях. І, перерісши свій час, прозорливо проглядала майбутнє людства, продемонструвавши яскравий приклад абсолютного розуміння і сприйняття нових засад його виживання, – з минулого» [Катола, 2022, с. 218].

Підкреслюючи нездоланне бажання галичанки мандрувати світами, дослідник Тимофій Гаврилів зауважує, що «Яблонською веде туга за джерелами себе – за своїм і людства дитинством, за втраченим раєм. Сила біблійного міфу рухає донькою священика, жадання віднайти його – те місце, той топос, ту утопію» (Гаврилів, 2017, Далекі обрії).

Осягаючи творчий доробок Софії Яблонської, дійсно, переконуємося, що неможливість зупинитися у часі та просторі супроводжує мандрівницю з краю в край із метою осягнення раю на землі. Та все ж у «Листах з Китаю», а саме в розділі «Мандрівка по Юнані», Софія Яблонська зауважує: *«В моїх мандрівках, з краю в край, я ніде не зустріла раю, якого від них сподівалася. Зате іноді, хоч здалека, схопила кілька відблисків земного щастя, яке тепер має для мене більшу вартість, ніж уявлені раї. Ось чому далі їду в дорогу, що довгою смугою стелиться ще переді мною»* [Яблонська, 2018, с. 211–212].

Олена Галета, роздумуючи про мандри Софії Яблонської, акцентує на тому, що, «на відміну від описаної у першій книжці «Чар Марока» (1932) подорожі до Марракеша й Сахари, «китайська подорож» Яблонської стане не просто кількамісячною виправою – за тогочасною паризькою модою – у пошуках нових вражень і натхнення, а тривалим життєвим вибором, наполегливою працею, яку не раз супроводжуватимуть самотність, нерозуміння, побутові нестачі й етнічні, релігійні та ґендерні упередження. Як кожна тривала мандрівка, вона змінюватиме саму авторку, про що та неодноразово зізнаватиметься у своїх текстах, а також у листах до редакторів, друзів і знайомих в Україні та Франції. Що більше, інші культури ставатимуть дзеркалами для її власної, спонукатимуть до глибшого розуміння себе, плекання стійкості й відкритості» [Галета, 2025, с. 181].

В одному з листів із Китаю Софія Яблонська, окреслюючи свої плани, звертається до усіх зацікавлених її мандрами: *«Ви, певно, цікаві на мій план побуту і мандрівок. Поки що Китай. Китай до вичерпання. До осені. Потім назад у Тонкій, потім, мабуть, Лаос, Японія, а потім уже не знаю, – чи, властиво, боюся складати проекти, щоби не сполохати їх. Рік, два чи довше – також не знаю, але напевне якнайдовше. А потім – відважно! Потім приїду хоч на короткий час до Вас у гості. Я ж майже чужою Вам стала, далекою, неначе привид, неначе давно забутий спомин.*

Це ж уже так давно! Чотири, п'ять, шість літ, як я не бувала у моїх рідних сторонах, не бачила моїх братів і друзів. Львів, галицькі Карпати, Поділля, Тернопіль, все це дванадцять тисяч кілометрів, півтора місяця їзди пароплавом і шість літ розлуки» [Яблонська, 2018, с. 154].

Як бачимо, традиційне розуміння протиставлення «свій-чужий» постає у цьому зверненні мандрівниці до рідного читача як усвідомлення себе доволі віддаленою у часі від обріїв родинних, дружніх, від обріїв свого краю, який навіть у найвіддаленішій чужині залишається назавжди з авторкою книги.

Слушною є думка дослідниці Г. Бокшань щодо тісних зв'язків з усім рідним, висловлена в праці «Феномен національної ідентичності у збірці тревелогів Софії Яблонської «Листи з Парижа. Листи з Китаю»: «Мандрівниця повсякчас підкреслювала свою приналежність до української спільноти і плекала пам'ять про залишений край, намагаючись триматися за коріння роду» [Бокшань, 2021, с. 218]. Мандри ж постають своєрідним способом подолати час та відстані. Думки про рідний край не покидають подорожуючу, вона лине до своїх джерел, творить на чужині з великою любов'ю оази рідного побуту, чи то висіваючи дорогі для душі квіти з України, чи зберігаючи на видноті привезені сюди предмети вжитку [Ігнатів, 2025, с. 44]. Долаючи відстані, оповідачка лине думкою до дорогих рідних місць: *«Вертаюсь скоро… Що значить скоро по-тутешньому?.. Люди рахують тут час із засівом піль…вони кажуть «скоро знову треба буде вироблятиземлю під мак», хоч недавно вони садили риж. Значить, виїду звідси, коли китайці садитимуть мак, а приїду в Європу, коли вони садитимуть вже риж. Риж тут садять у маю, червні. А в нас побачу сінокоси.*

А, може, вийде інакше…» [Яблонська, 2018, с. 129].

Ось таке глибинне відчуття часу з урахуванням циклу праці «тубільців» в землеробстві та довгою у тривалості в часі дорогою додому. В іншому ж фрагменті листування звучить думка про сповільнений хворобою час, коли чоловік пропонує неодмінно виїхати в рідні краї:

«– Власне, щоб якнайскоріше повернутися до нормального стану, ти повинна якнайскоріше виїхати!

– Виїхати сама і залишити тебе самого?

– За рік я теж повернуся до Європи, я прискорю мою відпустку!.. Цей рік скоро промине.

– Звичайно, для здорової людини. Для мене рік, навпаки, видається неосяжним шматом життя» [Яблонська, 2018, с. 144].

Своєрідне сприйняття часу відчуваємо і в роздумах Софії Яблонської щодо епістолярного спілкування. Колекція листів, які назбирались упродовж року від знайомих та незнайомих людей із *«запитами, докорами, проханнями», на які автори очікують відповіді, «кожен просить «описів зі Сходу», оповідань з життя дикунів, трошки екзотики, синього неба, вражень»* [Яблонська, 2018, с. 155]. Відповісти на кожен лист зокрема практично неможливо, тому авторка підкреслює, що ледве спільним листом чи книжкою можна було б відізватися на всі запитання, які вона отримує [Ігнатів, 2025, с. 44], зазначаючи при цьому специфіку сприйняття та відчуття часу різними народами: *«Дехто мені заздрить і пише: «бачите, яка я багата!..» А я відповім: «ось вам доказ моєї вбогости, бо ж час – це безумовно, найбільше багатство життя». Та тільки люди Сходу можуть це зрозуміти, вміють використати та оцінити час, бо в нас усі турбуються, кудись поспішають, начеб назустріч до самої смерти»* [Яблонська, 2018, с. 155].

Іноді час для подорожуючої зупиняється, стишує свою ходу. Зокрема, запам'ятовується читачеві опис зупинки в Амі-Чау по дорозі до Юнан-Фу, поселення в готелику та очікування чаю: *«Вже з півгодини минуло, відколи я непорушно чекала на замовлений чай, спершися на поруччя балкону, що повис під високим вікном моєї кімнати над сумовитою, захмареною від вечора долиною. А чай все ще десь варився на триніжках, довкола яких з давніх-давен, певно, грали на скрипці та співали чарівних пісень»* [Яблонська, 2018, с. 160].

Надалі час у сприйнятті оповідачки ще більше сповільнюється, коли вона виходить у містечко Амі-Чау, маючи на меті знайти місцевого мешканця, з яким разом їхали у поїзді, та ось наближається вечір, місто вороже налаштоване до чужинки, до всього її ще й переслідують двоє китайців. Лише зустріч із *«ескортою китайських жовнірів»* [Яблонська, 2018, с. 163], які супроводжують згодом мандрівницю, вносить нарешті спокій у тривожний ритм прогулянки містом.

У потоці часу осмислюється оповідачкою і сам характер її мандрів, метою яких було знайти картини раю: *«Коли згадаю, як два роки тому, перед моїм виїздом у подороож довкола світу я солодко та романтично уявляла собі приємність подорожувати, то сьогодні на цей спомин тільки всміхаюся вибачливо. Скільки ілюзій! Тепер я вже знаю, що значить подорожувати по диких закутках Азії»* [Яблонська, 2018, с. 211].

«Небо і я сама» – екзистенційна ситуація Яблонської-подорожувальниці: «я сама» означає не лише самість, а й самотність – таку саму незглибну, як небо. Прозоре небо, котре в одній виправі нагадує попередню» [Гаврилів, 2017, Далекі обрії], – так вдало означив дослідник Тимофій Гаврилів особливості настільки різносторонньої особистості української мандрівниці незвіданими світами.

У потоці та розмаїтті часових відчуттів Софія Яблонська вражаюче яскраво, як художник на полотні, подає красу довкілля, що відкривається їй: *«А поїзд без огляду на небезпеки нетривкого шляху, навислі над ним гори і провалля під ним, їхав собі назустріч хмар за течією воркітливої ріки.*

Під вечір, з одною пересадкою на другий поїзд, що їхав з Її-Лянґ через каміння, що засипало дорогу нашій машині і присипало її до половини, – ми врешті виїхали понад чарівне озеро, – дзеркало всіх довколишніх гір.

Хтось з пасажирів сказав: «За годину Юнан-Фу» [Яблонська, 2018, с. 164].

І ось тут, у сприйнятті ритму життя нового простору, знову відчутне те дивовижне відчуття авторкою «Листів з Китаю» часових ритмів, адже вони виявляють себе у русі – чи то в спокійному, тихоплинному, чи в бурхливому: *«Моє здивування від перших вражень було безмежне. Я уявляла собі Юнан-Фу на зразок індокитайських міст, де ніхто нікуди не поспішає, де людська активність проявляється в кількох найнеобхідніших зусиллях.*

А тут така ворухлива юрба, таке муравлище, стільки криків, вигуків, галасу!» [Яблонська, 2018, с. 165].

Неймовірний у своєму бурхливому ритмі плин часу змінюється згодом на уповільнену його ходу, – і це теж уміє дуже своєрідно підкреслити Софія Яблонська: *«Зате на бічних вуличках віднаходжу старий Юнан, такий, яким він був зроду. Там у навстіж відкритих крамничках китайці чешуть бавовну, прядуть, тчуть полотна, шиють традиційні одяги… виробляють з міді посудину, зі срібла та золота – перстені та браслети… »* [Яблонська, 2018, с. 167].

Тут слід зазначити, що оце яскраве відтворення образу «чужого» світу, такого мінливого у сприйнятті авторки «Листів з Китаю», є одночасно відображенням контексту епохи, у якій живе оповідачка, адже вона у цій ситуації є свідком подій, які проходять через її сприйняття, а згодом – через відображення у слові.

Софія Яблонська доволі часто подає сприйняття певних просторових реалій у різних часових площинах – тут передусім відчутнє авторське сприйняття деяких змін у довкіллі: *«Багато, багато змінився мій Юнан від кількох літ. Порізано старе місто – новими широким вулицями, звідки вже щезли малі крамнички з гарячим чаєм та кип'ятком… Нема вже крамниць з опієм, ні зі свіжим тютюном, ні з лакованими, мальованими капелюхами. Тепер китайці навіть тут зачали носити фільцові капелюхи з Европи та назагал щораз то більше закидають свої старі одяги»* [Яблонська, 2018, с. 253].

Завжди відкрита до сприйняття нового, оповідачка у «Листах з Китаю» все ж з певною пересторогою сприймає стрімкі прагнення до нового у тому середовищі, в яке настільки органічно їй вдалося увійти. Тому й з'являються на сторінках листів наступні роздуми: *«Старому Китаєві, мабуть, призначено дожити віку по-давньому, і краще б було це для нього, ніж убирати на своє поороване обличчя модерну маску нової культури, якої вони ніколи не збагнуть та якої ніколи не сприймуть з відкритим серцем. А може?…»* [Яблонська, 2018, с. 172].

Осягнення найрізноманітніших сторін буття тубільців подано Софією Яблонською у «Листах з Китаю» – і часові виміри завжди підкреслюють важливі деталі описів. Зокрема, авторка зазначає, що один китайський лікар, який витратив десятки літ на протиопійну працю, запевнив її, *«що це зайвий труд, що краще китайцям відібрати риж, бо тоді їм лишився б опій, а коли їм забрати опій, тоді їм нічого вже не лишиться»* [Яблонська, 2018, с. 130].

Є у книзі Софії Яблонської розділи «Китайські фільми» та «Китайський театр». Захоплююча розповідь про хитрощі фільмування у Юнан-Фу постає як яскраве дійство, у якому переможницею обставин виходить подорожуюча з можливість таємно фільмувати те, що для неї є важливим – часові виміри тут постають як особливі характеристики витривалості чужоземки: *«По закінченні цієї інсталяції я могла годинами спокійно сидіти з моїм апаратом перед віконцем, вичікуючи на відповідне світло та інтересні сцени. Згодом нових сцен ставало щораз то менше. Тоді приходилося мені не раз чекати по п'ять-шість годин у темній кімнаті, заки щось нового з'явилося на вулиці.*

Врешті мені вдалося за фільмувати не тільки щоденний рух караван, носіїв, возіїв, похід засуджених, але навіть весільний похід і парадний похорон одного юнанського багатія» [Яблонська, 2018, с. 221].

Особливо яскравими постають враження авторки «Листів з Китаю» від театрального дійства, які уміщують порівняння східного та європейського театральних принципів. Загальне враження від сценічного дійства знову ж постає у часовому вимірі: *«Ще два дні по виставі я чула далеку дивачну музику війни чи похоронів, що все ще бренькотіла у моєму спомині. А навіть кожного разу, як тільки я заплющила очі, знову з'являлися перед моїми зіницями дефіляди масок, піруети танків або постаті артисток із смертельно блідими обличчями. Це незабутнє враження, що мені залишив по собі китайський театр, ще більше переконало мене про його великі емотивні засоби»* [Яблонська, 2018, с. 229].

Висновки. Беручи до уваги дослідження, присвячені творчості Софії Яблонської, та зосередивши увагу на особливостях відчуття й відтворення дослідницею часових координат, приходимо до висновків про те, що відчуття часу оповідачкою в «Листах з Китаю» є надзвичайно багатогранним. Часові сприйняття авторки накладаються на конкретні ситуації, і, таким чином, проявляються у найрізноманітніших гранях. Час іноді ущільнюється, невпинно біжить, а згодом відчуваються його уповільнення, стишена хода.

Розповіді про чужого/іншого у листах Софії Яблонської до рідного читача дають можливість

відчути, наскільки важливими для неї були переосмислення певних уявлень про чужі краї, сформованих раніше. Вплив нового середовища упродовж довгого періоду, відчуття себе у новому часопросторі – все це сприяло глибшому усвідомленню чужого довкілля, яке вона так прагнула пізнати, а згодом – передати це все у слові своєму читачеві [Ігнатів, 2025, с. 45]. Безсумнівно, що досвід письменниці, яка репрезентує у своєму творі невідомий багатьма гранями чужий світ, сприяв формуванню образу Китаю у рідному їй українському світі.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи майбутніх досліджень, на нашу думку, полягають у висвітленні нерозривно пов'язаних із часовими координатами просторових відчуттів, виражених в «Листах з Китаю». Софія Яблонська, неперевершено володіючи словом, навіть в епістолярному доробку з глибокою образністю змальовує завжди нове для неї бачення та відчуття світу: пізнати цей досвід письменниці, використовуючи новітні методології сучасної літературознавчої науки, є важливим завданням для дослідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бокшань Г. Феномен національної ідентичності у збірці тревелогів Софії Яблонської «Листи з Парижа. Листи з Китаю». *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць.* Київ: Талком. 2021. С. 214–218.
2. Габор В. Екзотичний східний світ, відчутий серцем українки: мозаїка. *Софія Яблонська. Чар Марока. З країни рижу та опію. Далекі обрії. Подорожні нариси.* Упоряд., передм. і літ. редакція Василя Габора. Львів: ЛА «Піраміда». 2015. С. 7–21.
3. Гаврилів Т. Далекі обрії. *Збруч.* 2017. URL: https://zbruc.eu/node/63795 (дата звернення: 20.03.26).
4. Гаврилів Т. З країни рижу та опію. *Збруч.* 2017. Режим доступу: URL: https://zbruc.eu/node/63477 (дата звернення: 08.04.26).
5. Галета О. Ключ до розуміння тексту: Долаючи кордони, встановлюючи межі: «З країни рижу та опію Софії Яблонської». *Яблонська С. З країни рижу та опію*. К.: Віхола. 2025. С. 179–199.
6. Ігнатів Н. «Листи з Китаю» Софії Яблонської: особливості сприйняття часу оповідачкою. *The Future of Science, Technology and Economy: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference. International Scientific Unity.* October 29–31, 2025. Sofia, Bulgaria. P. 43–46. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2025/10/Sofia_Bulgaria_29.10.25.pdf (дата звернення: 15.04.26).
7. Катола О. Тематичне новаторство публікацій Софії Яблонської у галицькій пресі міжвоєнної доби. *Пресознавство*. 2022. Вип. 1. С. 217–226. DOI: https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-14.
8. Матусяк Г.І. Багатовимірний образ Китаю в тревелогах Софії Яблонської. *«Південний архів» (філологічні науки).* 2024. Вип. 99. С. 54–61. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2024-99-5.
9. Поліщук Я. Далекі обрії Софії Яблонської. *Всесвіт.* 2006. URL: https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/237/41/ (дата звернення: 19.02.26).
10. Яблонська С. Листи з Парижа. Листи з Китаю: Подорожні нариси, новели, оповідання, есеї, інтерв'ю. Упоряд., передм. і літ. редакція Василя Габора. Львів: ЛА «Піраміда». 2018. 368 с.

REFERENCES

1. Bokshan, H. (2021). Fenomen natsionalnoi identychnosti u zbirtsi trevelohiv Sofii Yablonskoi «Lysty z Paryzha. Lysty z Kytaiu» [The phenomenon of national identity in Sofia Yablonska's travelogue collection "Letters from Paris. Letters from China"]. *Natsionalna identychnist v movi i kulturi*: zbirnyk naukovykh prats [National Identity in Language and Culture: Collection of Scientific Papers]. Kyiv: Talkom, pp. 214–218.
2. Habor, V. (2015). Ekzotychnyi skhidnyi svit, vidchutyi sertsem ukrainky: mozaika [The exotic oriental world felt by the heart of a Ukrainian woman: A mosaic]. (V. Habor, Ed.). *Sofia Yablonska. Char Maroka. Z krainy ryzhu ta opiiu. Daleki obrii. Podorozhni narysy*. Lviv: LA «Pyramida», pp. 7–21.
3. Havryliv, T. (2017). Daleki obrii [Distant horizons]. Zbruc. URL: https://zbruc.eu/node/63795
4. Havryliv, T. (2017). Z krainy ryzhu ta opiiu [From the land of rice and opium]. Zbruc. URL: https://zbruc.eu/node/63477
5. Haleta, O. (2025). Kliuch do rozuminnia tekstu: Dolaiuchy kordony, vstanovliuiuchy mezhi: «Z krainy ryzhu ta opiiu Sofii Yablonskoi» [The key to understanding the text: Crossing borders, establishing boundaries: "From the land of rice and opium" by Sofia Yablonska]. *S. Yablonska. Z krainy ryzhu ta opiiu.* Kyiv: Vikhola, pp. 179–199.
6. Ihnativ, N. (2025). «Lysty z Kytaiu» Sofii Yablonskoi: osoblyvosti spryiniattia chasu opovidachkoiu [Sofia Yablonska's "Letters from China": Peculiarities of time perception by the

narrator]. *The Future of Science, Technology and Economy*: Collection of Scientific Papers, Sofia, Bulgaria, pp.43–46. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2025/10/Sofia_Bulgaria_29.10.25.pdf7.
7. Katola, O. (2022). Tematychne novatorstvo publikatsii Sofii Yablonskoi u halytskii presi mizhvoiennoi doby [Thematic innovation of Sofia Yablonska's publications in the Galician press of the interwar period]. Presoznavstvo [Press Studies], vyp.1, pp. 217–226. DOI: https://doi.org/10.37222/2786-7552-2022-1-14
8. Matusiak, H. I. (2024). Bahatovymirnyi obraz Kytaiu v trevelohakh Sofii Yablonskoi [Multi-«Pyramida», 368 p.
dimensional image of China in Sofia Yablonska's travelogues]. *Pivdennyi arkhiv* (filolohichni nauky) [Southern Archive (Philological Sciences)], vyp. 99, pp. 54–61. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2024-99-5
9. Polishchuk, Ya. (2006). Daleki obrii Sofii Yablonskoi [Distant horizons of Sofia Yablonska]. Vsesvit. URL: https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/237/41/
10. Yablonska, S. (2018). Lysty z Paryzha. Lysty z Kytaiu: Podorozhni narysy, novely, opovidannia, esei, interviu [Letters from Paris. Letters from China: Travel essays, short stories, novellas, essays, interviews] (V. Habor, Ed.). Lviv: LA

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’25:659.1
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-8

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У РЕКЛАМНИХ ГАСЛАХ БРЕНДІВ КОСМЕТИКИ ТА АКСЕСУАРІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Кінащук А. В.
доктор філософії, старший викладач кафедри іноземних мов
Національний університет водного господарства та природокористування
вул. Соборна, 11, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0002-5675-240X
a.v.kinashchuk@nuwm.edu.ua

Лакієнко Н. В.
вчитель англійської мови
Дубровицький ліцей Дубровицької міської ради
вул. Макарівська, 11, Дубровиця, Рівненська область, Україна
orcid.org/0009-0006-8695-4244
nata17voitovich@ukr.net

Ключові слова: *переклад, перекладацькі перетворення, споріднені та неспоріднені мови, реклама, зіставний аспект.*

У статті здійснено комплексний аналіз особливостей імплементації перекладацьких трансформацій у процесі перекладу рекламних гасел брендів косметики та аксесуарів з англійської мови українською. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі реклами у сучасному комунікативному просторі та необхідністю забезпечення адекватного відтворення змістових, стилістичних і прагматичних характеристик рекламних повідомлень у процесі міжмовної комунікації. Метою дослідження є виявлення та аналіз перекладацьких трансформацій, що застосовуються під час перекладу англомовних рекламних гасел косметичних та аксесуарних брендів українською мовою. Теоретичну основу роботи становлять сучасні підходи до класифікації перекладацьких трансформацій, зокрема класифікація А. Задорожної, відповідно до якої виокремлено лексичні, лексико-граматичні, граматичні та стилістичні трансформації. У процесі дослідження застосовано методи зіставного аналізу, описовий метод, аналіз словникових дефініцій та елементи кількісного аналізу. Матеріалом дослідження стали рекламні гасла відомих світових брендів косметики та аксесуарів, зокрема Dior, Chanel, Fenty Beauty, Glossier, YSL, Prada та e.l.f. Результати дослідження засвідчили, що найпоширенішими лексичними трансформаціями є модуляція, транскрибування, диференціація та генералізація. Лексико-граматичні трансформації представлені додаванням і вилученням слів, а також антонімічним та описовим перекладом. Серед граматичних трансформацій зафіксовано заміну частин мови, зміну синтаксичної структури речення, перестановку членів речення та об’єднання речень. Стилістичні трансформації репрезентовані переважно експресивацією. Установлено, що рекламне гасло як особливий тип тексту потребує максимальної лаконічності, емоційності, виразності та легкості запам’ятовування. Перекладацькі трансформації виступають необхідним інструментом адаптації рекламного повідомлення до культурних, мовних і комунікативних особливостей цільової аудиторії. Зіставний аспект аналізу дозволив виявити лінгвокультурні маркери, правильне відтворення яких визначає успіх маркетингового впливу на споживача. Окреслено й перспективи подальших розвідок у тому ж руслі, але

тепер вже на предмет вивчення специфіки перекладу англійською україномовних рекламних гасел відомих вітчизняних компаній, які вже є популярними на міжнародному ринку косметики та аксесуарів.

THE FEATURES OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS IMPLEMENTATION IN THE ADVERTISING SLOGANS OF COSMETIC AND ACCESSORY BRANDS (BASED ON THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGE MATERIAL)

Kinashchuk A. V.
PhD, Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National University of Water and Environmental Engineering
Soborna str., 11, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5675-240X
a.v.kinashchuk@nuwm.edu.ua

Lakiienko N. V.
English teacher
Dubrovytsia Lyceum
Makarivska str, 11, Dubrovytsia, Rivne region, Ukraine
orcid.org/0009-0006-8695-4244
nata17voitovich@ukr.net

Key words: *translation, translation transformations, related and unrelated languages, advertising, comparative aspect.*

The article provides a comprehensive analysis of the features of translation transformations implementation in the process of translating advertising slogans of cosmetic and accessory brands from English into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the growing role of advertising in the modern communicative space and the need to ensure an adequate reproduction of the semantic, stylistic, and pragmatic characteristics of advertising messages in the process of intercultural communication. The aim of the work is to identify and analyze the translation transformations employed in the translation of English advertising slogans of cosmetic and accessory brands into Ukrainian. The theoretical framework of the study is based on contemporary approaches to the classification of translation transformations, particularly the classification proposed by A. Zadorozhna, according to which lexical, lexical and grammatical, grammatical, and stylistic transformations are distinguished. The research employed the methods of comparative analysis, descriptive methods, analysis of dictionary definitions and elements of quantitative analysis. The research material consisted of advertising slogans of well-known international cosmetics and accessories brands, including Dior, Chanel, Fenty Beauty, Glossier, YSL, Prada, and e.l.f. Beauty. The research results indicate that the most frequently used lexical transformations are modulation, transcription, differentiation, and generalization. Lexical and grammatical transformations are represented by addition and omission of words, as well as antonymic and descriptive translation. Among grammatical transformations, substitution of parts of speech, changes in syntactic structure of sentences, rearrangement of sentence elements, and sentence merging were identified. Stylistic transformations are predominantly represented by expressivization. It has been established that advertising slogans, as a specific type of text, require maximum conciseness, emotionality, expressiveness and memorability. Translation transformations serve as an essential tool for adapting advertising messages to the cultural, linguistic, and communicative features of the target audience. A comparative analysis made it possible to identify linguocultural markers, the accurate rendering of which determines the effectiveness of marketing influence on consumers. Prospects for further

research have also been outlined in the same direction, focusing on the study of the specific features of translating Ukrainian advertising slogans of well-known domestic companies into English, particularly those that are already popular in the international cosmetics and accessories market.

Постановка проблеми. Перекладацька діяльність у сучасному динамічному світі стає дедалі більш затребуваною та значущою, а сам переклад, його роль та основні аспекти перекладознавства як міждисциплінарної науки потрапляють в поле зору як вітчизняних (М. Зеров, М. Рильський, М. Лукаш, Г. Кочур, Р. Зорівчак), так і закордонних (Ю. Найда, Дж. Драйден, А. Тайтлер, Т. Севорі, М. А. К. Хеллідей) дослідників. У сучасному перекладознавстві питання специфіки реалізації тих чи тих прийомів під час перекладу спорідненими чи неспорідненими мовами не лишаються осторонь вже котре десятиліття. До прикладу, Т. Журавель та Н. Хайдарі досліджують поняття перекладацьких трансформацій та проблему їх класифікації; Л. Поліщук та Т. Пушкар зосереджують свою увагу на виданнях художньої літератури, в яких представлено різноманіття перекладацьких прийомів у межах української та англійської мов; Ю. Шаранова та Є. Маслов намагаються окреслити специфіку реалізації перекладацьких трансформацій у галузі інженерії на матеріалі української та англійської мов; Є. Корнєлаєва характеризує особливості перекладацьких змін під час відтворення англомовних концептуальних метафор у межах україномовного медіа-дискурсу; А. Калита та Д. Лазуренко визначають роль перекладацьких трансформацій у перекладі англомовних науково-технічних текстів українською мовою та ін. З огляду на неабияку зацікавленість авторів до особливостей реалізації перекладацьких прийомів, що їх використовує фахівець у процесі перекладу того чи того тексту, напрям дослідження перекладацьких трансформацій на матеріалі української та англійської мов уважаємо і досі актуальним.

Мета статті – схарактеризувати особливості імплементації перекладацьких трансформацій в англомовних рекламних гаслах брендів косметики та аксесуарів та їх україномовних перекладах.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**:

– уточнити поняття перекладацьких трансформацій у сучасному перекладознавстві;

– з'ясувати специфіку їх класифікації;

– схарактеризувати рекламні гасла як об'єкт зіставних мовознавчих досліджень;

– дослідити особливості реалізації тих чи тих перекладацьких трансформацій у межах досліджуваного мовного матеріалу;

– визначити перспективи подальших досліджень перекладу рекламних гасел у зіставному аспекті.

Предметом дослідження є перекладацькі трансформації, використані в українських перекладах англомовних рекламних гасел.

Об'єктом дослідження є рекламні гасла брендів косметики та аксесуарів англійською та українською мовами.

Ілюстративним матеріалом дослідження слугують найбільш репрезентабельні рекламні гасла косметичних та аксесуарних брендів "Dior", "Chanel", "Fenty Beauty", "Glossier", "YSL", "Prada" та "e.l.f.".

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі перекладу фахівці повинні реалізувати такі завдання, як-от: декодування й адекватна передача мовного матеріалу, підтримання належних рівнів когезії й когерентності, врахування екстралінгвістичного складника, передача комунікативної мети, оформлення тексту перекладу відповідно до синтаксичних норм мови перекладу, адаптація продукту перекладу для вдалого сприйняття реципієнта. При цьому під перекладом розуміють адаптацію висловлювання однієї мови іншою таким чином, щоб кінцеве повідомлення, поки воно не стане бажаним результатом, зазнало ряд різноманітних трансформацій, не втративши при цьому свій зміст та стиль [Пушик, 2020, с. 257].

Основна роль перекладу полягає у забезпеченні розуміння та ефективного спілкування, позаяк йдеться не просто про заміну слів однієї мови дібраними еквівалентами іншої, а про мистецтво передачі сенсу, емоцій, і найголовніше – культурних особливостей тих народів, з мовами яких працюють під час перекладу, де останній може або зміцнити міжкультурні зв'язки, або ж навпаки – створити бар'єри [Мандрик]. Найбільше опирається на переклад як стратегічний інструмент досягнення успіху саме міжнародний бізнес, оскільки взаємодія з клієнтами та партнерами з різних країн аж надто важлива [Сусліна]. Як відзначає М. Миколаєнко, якщо переклад не буде збігатися з ідеєю оригінального тексту, то це може стати причиною міжкультурного нерозуміння ідеї товару, а в результаті попит на товар значно знизиться, що погіршить прибутки того чи того підприємства, яке й організувало рекламну кампанію [Миколаєнко, 2020, с. 179]. Підставою міжкультурної плутанини можуть стати культурні

відмінності у сприйняття відчуттів та емоцій, що змушує тлумача аналізувати не лише специфіку мови під час перекладу, а й норми етикету, соціальні табу, стереотипи, психологічні механізми сприйняття реклами представниками різних націй, відповідність рекламного повідомлення місцевим законам, демографічні характеристики цільової аудиторії, її інтереси та способи споживання того чи того продукту, і при цьому фахівцеві потрібно зберегти ідентичність бренду та його цінність [Дубовник, Вельма]. Якісна робота перекладачів не тільки забезпечує обмін інформацією, а й допомагає компаніям розширювати ринки, формувати сильніші бренди, залучати клієнтів та будувати надійне міжнародне партнерство. Однією з підвалин успішного міжнародного бізнесу уважаємо також і якісну рекламу, позаяк остання є постійним супутником сучасної людини у повсякденному житті та здійснює вплив безпосередньо на споживача [Віговська, 2020, с. 285].

У дослідженні звертаємо увагу на рекламні гасла косметичних та аксесуарних брендів, позаяк масштаби світових продажів продуктів індустрії краси лише зростають незалежно від економічних криз, природних катастроф чи наслідків війни. Таке явище фахівці називають ефектом губної помади: зниження рівня прибутків змушує людей знаходити бодай якісь радощі у житті (від горнятка кави до нового крему для рук чи маски для обличчя). Поза тим, не забуваймо і про постійну увагу суспільства до краси людського тіла, а надто – жіночого, чим вдало послуговуються не лише виробники ювелірних прикрас чи спортивного харчування, а й такі компанії, як-от: “Dior”, “Chanel”, “Fenty Beauty”, “Glossier”, “YSL”, “Prada” та “e.l.f.” та інші [Жарова].

У розвідці рекламне гасло пояснюємо як ключовий елемент рекламної комунікації, що у стислому вигляді передає зміст рекламного повідомлення, привертає увагу споживачів до товару чи послуги, впливає на підсвідоме сприйняття реципієнтом рекламної інформації. Рекламні слогани є невід’ємною частиною рекламної кампанії, а в окремих випадках можуть повністю її заміняти. Завдяки своїй лаконічності та емоційній насиченості, вони легко запам’ятовуються. Важливими характеристиками девізу є його емоційний заряд, наповненість, стислість та епіграматичність, що підвищує ефективність реклами та сприяє її кращому запам’ятовуванню. Основним завданням перекладача є збереження цих характеристик під час перекладу слогану [Ботвин, 2024, с. 285].

Помічними у цьому руслі фахівцям з перекладу стають перекладацькі трансформації, які услід за С. Максимовим тлумачимо як зміни, що спричинені лексичними або граматичними відмінностями мовних і культурних особливостей першоджерела і мови перекладу [Максимов, 2012, с. 142]. Т. Кияк, А. Науменко та О. Огуй вказують, що «перекладацька трансформація може бути реалізована в тексті перекладу за допомогою відповідних засобів (особливих прийомів, необхідних для адекватного перекладу), які допомагають зберегти риси авторського стилю при відповідному відтворенні змісту тексту перекладу» [Кияк, 2014, с. 494]. С. Максимов наводить власну класифікацію перекладацьких трансформацій, у межах якої вирізняє лексичні (транскрипція, транслітерація, фонетично-графічне відтворення, комбінація трьох попередніх, калькування); лексико-семантичні (генералізація, диференціація, узагальнення, модуляція); граматичні (дослівне відтворення синтаксичних структур, транспозиція, заміна частин мови, додавання, опущення) та лексико-граматичні (антонімічний переклад, повне перетворення (реорганізація), компенсація) [Максимов, 2012, с. 142].

Ми ж у дослідженні будемо послуговуватись класифікацією А. Задорожної, яка виокремлює лексичні перекладацькі трансформації, серед яких наявні формальні (транскрибування, транслітерування, змішане транскодування, адаптивне транскодування, калькування) та лексико-семантичні (конкретизація, генералізація, диференціація, модуляція); лексико-граматичні перекладацькі трансформації (описовий переклад, антонімічний переклад, додавання слів, вилучення слів, перестановка компонентів, цілісне переосмислення); граматичні перекладацькі трансформації (заміна частин мови, перестановка членів речення, членування речень, об’єднання речень) та стилістичні перекладацькі трансформації (нейтралізація, експресивація, модернізація, архаїзація) [Задорожна, 2020].

Лексичні трансформації пояснюють різноманітні перетворення лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу для максимально точної передачі їхнього лексичного значення та змістового наповнення мовою перекладу. Необхідність застосування лексичних трансформацій полягає у відмінностях структури словникового складу обох мов і розбіжностях обсягу значень певної лексеми мовою оригіналу та мовою перекладу [Гайдар, 2015, с. 49]. Коли ж йдеться не про зміни фонем чи графем мови оригіналу, а про значеннєві відтінки слова, послуговуються лексико-семантичними перекладацькими трансформаціями [Задорожна, 2020]. Граматичні ж – є одними зі стержневих способів передачі граматичних одиниць вихідної мови [Яровенко, Болдирева, 2021, с. 194]. Вкрай важливими стають такі трансформації для тих мов, де порядок слів, розташування головної чи підрядної частини відрізняються [Поліщук, Пушкар, 2023]. Істотно

впливають на якість перекладу разом з іншими і стилістичні перекладацькі трансформації, що засвідчуємо найбільш репрезентабельними прикладами у дослідженні.

Серед лексичних трансформацій віднаходимо приклади формальних та лексично-семантичних. До прикладу, англомовне гасло компанії «Glossier» «*Beauty products inspired by real life*» [Glossier] в україномовному варіанті перекладають як «*Б'юті-продукти, натхненні реальним життям*» [Ященко]. Транскрибування (літерами мови перекладу передається звукова форма слова в мові оригіналу [Задорожна, 2020]) як вид перекладацької лексичної трансформації спостерігаємо і в наступному гаслі тієї ж компанії, пор.: англ. *The new beauty essentials* [Glossier] та укр. *Нові б'юті-необхідності* [Ященко], де за допомогою літер української мови відтворена звукова форма англомовної лексеми. У вже згаданих прикладах для слова *beauty* фахівці скористалися еквівалентом *б'юті* замість *краса*. Такий вид перекладацької лексичної трансформації часто застосовують у рекламі для стилістичної адаптації та посилення рекламного ефекту.

Віднаходимо приклад лексико-семантичної перекладацької трансформації, зокрема модуляції (словникове значення лексичної одиниці передане лексемою, що згідно з контекстом і є її смисловим еквівалентом [Задорожна, 2020]), у перекладі рекламного гасла компанії «Dior», пор.: англ. *The power of total youth* [Dior] та укр. *Сила вічної молодості* [Ященко]. Лексему *total* («повний», «абсолютний») замінено на *вічний*, яка не є прямим еквівалентом, проте відтворює інтенсивність і гіперболізований характер рекламного повідомлення у згаданому контексті. Така трансформація забезпечує відповідність нормам українського рекламного дискурсу та підсилює емоційно-оцінний ефект оригіналу. Ще один приклад модуляції значення віднаходимо у гаслі компанії «YSL», пор.: англ. *Dare to be bold* [YSL] та укр. *Зважся бути сміливою* [Ященко] Дієслово *dare* перекладено послуговуючись українським відповідником *зважитись* [CD], який має сильніше емоційно-вольове забарвлення, аніж просто *насмілитись*. Семантика прикметника *bold* конкретизована у значенні еквівалента *сміливa*, що є культурно зрозумілим та прийнятним для української аудиторії, зокрема в косметичній рекламі. У рекламному гаслі компанії «Glossier» продемонстровано також модуляцію значення, пор.: англ. *Skin first. Makeup second. Smile always* [Glossier] та укр. *Спочатку шкіра. Потім макіяж. Усміхайся завжди* [Шелест]. Значення лексем *first, second* уточнено в україномовних відповідниках *спочатку* та *потім*, аби максимально передати саме смисл усього повідомлення. У перекладі рекламного гасла іншої компанії – «YSL» – проілюстровано знову ж таки модуляцію значення, пор.: англ. *Push the boundaries* [YSL] та укр. *Розширюй межі* [Шелест], де еквівалентом до слова *push* обрано не *штовхати*, а саме *розширювати* для більш вдалого та милозвучного поєднання лексем в проаналізованому словосполученні.

Продемонструємо й використання диференціації значення як окремої лексико-семантичної перекладацької трансформації у перекладі девізу компанії «Fenty beauty», пор.: англ. *Complexion so flawless, they'll want to know what the tea is* [FB] та укр. *Колір обличчя настільки бездоганний, що всі захочуть дізнатися твій секрет* [Шелест]. Лексема *tea* має декілька значень в англійській, і фахівці перекладу добирають саме той україномовний еквівалент, який відповідає значенню «*секрет*».

Віднаходимо також і генералізацію (слово вужчої семантики в оригіналі замінюють словом ширшої семантики [Задорожна, 2020]) серед проаналізованих прикладів перекладу слоганів у гаслі компанії «Dior», пор.: англ. *Feel the luxury* [Dior] та укр. *Відчуй розкіш* [Ященко]. Іменник *luxury* може мати декілька значень в англійській мові: від «багатство», «насолода» до «предмети розкоші». Фахівці ж обирають найбільш узагальнений для української мови відповідник – *розкіш,* позаяк саме ця номінація у мовній картині світу українця позначає і комфорт, і багатство, і пишноту, і життя в достатках, і солодку знемогу, і красу, і навіть деякі надмірності в задоволенні життєвих потреб [Словник].

У межах дібраного матеріалу демонструємо і приклади лексико-граматичних трансформацій. У рекламному гаслі компанії «Prada» та його перекладі відшукуємо таку перекладацьку трансформацію як додавання слів, пор.: англ. *Prada – Thinking fashion* [Prada] та укр. *Прада – мода, що змушує мислити* [Шелест]. Семантика дієприкметника *thinking* в українській мові вербалізована за допомогою складнопідрядної частини з підрядним означальним зв'язком, що засвідчує про додавання інших лексем до тексту повідомлення. У гаслі тієї ж компанії знову відшукуємо вже названу перекладацьку трансформацію – додавання слів, пор.: англ. *Dior Addict – Be Iconic* [Dior] та *Dior Addict – Будь іконою стилю* [Шелест]. Англійський прикметник *iconic* є багатозначним, але у згаданому контексті асоціюється з унікальністю, культовістю та впізнаваністю. В українському перекладі це значення конкретизовано шляхом додавання іменника *стиль*, який відсутній в оригіналі. У наступному слогані англ. *Dream in Dior* [Dior] та його перекладі укр. *Мрій у стилі Діор* [Ященко] також вбачаємо додавання лексеми *стиль*. У такий спосіб переклад зберігає концеп-

туальний зміст та образність досліджуваного гасла. Поклич брендової компанії «Maybelline» також аналізуємо на предмет пошуку перекладацьких трансформацій й таки віднаходимо одну з них – додавання слів, пор.: англ. *Line. Define. Shine* [Maybelline] та укр. *Підкресли. Визнач контур. Сяй* [Шелест]. Оригінальний текст гасла складається з дієслів у формі наказового способу, які мають ще й милозвучну риму, що після україномовного перекладу, на жаль, була втрачена. Натомість для уточнення значення дієслова *define* в україномовному гаслі було додано іменник *контур*, що, на нашу думку, не компенсує втрачену риму оригінального тексту.

Візьмемо й до уваги девіз компанії «Dior», пор.: англ. *The caress of a fresh and sparkling floral* [Dior] та укр. *Ніжний дотик іскристого квіткового аромату* [Шелест], в якому прослідковуємо і додавання, і вилучення слів водночас. Приміром, для перекладу іменника *caress* фахівці використали аж ціле словосполучення *ніжний дотик,* що, звичайно ж, додає такого собі емоційного підсилення, а до англомовного прикметника *floral* додано ще й іменник *аромат,* щоби знову ж таки утворити словосполучення за допомогою трансформації додавання слів. Натомість семантика прикметників *fresh* і *sparkling* уточнена лише в одній лексемі – *іскристий*, що й засвідчує вилучення, від якого зміст повідомлення не був втрачений, а навпаки – набув деякої лаконічності та образності. У ще одному рекламному слогані, але тепер вже виробника «Chanel», також помічаємо трансформацію вилучення слів, пор.: англ. *Fashion fades, only style remains the same* [Chanel] та укр. *Мода минає, стиль залишається* [Шелест]. У згаданому прикладі прослідковуємо скорочення обсягу слів (лексеми *only, the same*) і знову без втрати змісту.

У вітчизняному тлумаченні укр. *Виражай свою індивідуальність* [Pro] рекламного гасла цього ж косметичного бренду англ. *Express your e.l.f.* [ELF] використано антонімічний переклад, де замість позначення частин тіла людини згадано її унікальну сукупність саме психічних, а не фізичних властивостей, що й робить кожного неповторним та відрізняє від інших [Словник].

Інший приклад демонструє знову ж таки вилучення слів у гаслі компанії «YSL» та його перекладі, пор.: англ. *Lose yourself in the moment* [YSL] та укр. *Загубися в моменті* [Шелест]. Фразове дієслово *lose yourself* у рекламному дискурсі має позитивну конотацію, пов'язану з повним емоційним зануренням. Український відповідник *загубися* відтворює метафоричність оригіналу та зберігає експресивність висловлювання, однак у перекладі відсутній відповідник для лексеми *yourself*, який натомість компенсує постфікс *-ся* у мові перекладу. Ще один приклад використання вже названої трансформації прослідковуємо у гаслі компанії «e.l.f.» та україномовному перекладі, пор.: англ. *Anything is e.l.f.ing possible* [ELF] та укр. *Все можливо* [Шелест]. Три літери *e.l.f.* позначають саме ті частини жіночого обличчя, з якими найбільше й працює косметична компанія – *eyes, lips, face* (очі, вуста, обличчя). Семантика утвореного маркетологами дієприкметника *e.l.f.ing* на позначення приналежності до продуктів компанії в україномовному перекладі втрачена, позаяк рекламний відеоряд супроводжується зображенням лого компанії, саме тому у перекладі прив'язка до «e.l.f.» вилучена.

У вітчизняному тлумаченні укр. *Виражай свою індивідуальність* [Pro] рекламного гасла цього ж косметичного бренду англ. *Express your e.l.f.* [ELF] використано антонімічний переклад, де замість позначення частин тіла людини згадано її унікальну сукупність саме психічних, а не фізичних властивостей, що й робить кожного неповторним та відрізняє від інших [Словник].

Звертаємо увагу на ще одне гасло компанії «Maybelline», пор.: англ. *Geelicious Passion* [Maybelline] та укр. *Пристрасть до блискучих гелів* [Шелест], до складу якого входить прикметник *geelicious*, утворений шляхом поєднання слів *gel* (*гель*) і *delicious* (*смачний, привабливий*). У перекладі українською англомовна гра слів була втрачена, позаяк відповідником для *geelicious* стало словосполучення «*блискучі гелі»*. Відтак, має місце описовий переклад, коли семантику слова уточнено у значеннях декількох лексем.

Проаналізуємо використані граматичні перекладацькі трансформації на прикладі дібраних нами гасел. В англомовному рекламному гаслі «*You deserve luxury*» [Dior] під час перекладу відбулась заміна частин мови: замість особового займенника дібрано означальний займенник, пор.: укр. *Кожен заслуговує на розкіш* [Шелест], що розширює коло адресатів рекламного повідомлення та посилює його універсальність. Віднаходимо граматичну трансформацію також і в рекламному гаслі компанії «Chanel», пор.: англ. *In order to be irreplaceable, one must always be different* [Chanel] та укр. *Щоб бути незамінною, потрібно завжди бути іншою* [Pro], де у головній частині складнопідрядного речення неозначений займенник *one* замінюють на безособову конструкцію.

У наступному україномовному прикладі відшукуємо заміну синтаксичної структури речення, пор.: англ. *We care about your beauty* [Prada] та укр. *Про вашу красу дбають* [Шелест], де просте повне речення було змінено на односкладне неозначено-особове, аби зосередити увагу не на суб'єкті дії, а на самому акті діяння, від чого гасло, на нашу думку, звучить більш переконливо.

У процесі перекладу замінюють також форму множини формою однини, що є типовим для української рекламної традиції, де узагальнене поняття часто передається через однину з абстрактним значенням, пор.: *Dreams come true* [Prada] та укр. *Мрія стає реальністю* [Шелест].

Заміну типу синтаксичного зв'язку помічаємо і в перекладі гасла «*Feel the difference»* [FB], яке було інтерпретовано як «*Відчуй, у чому різниця*» [Шелест], де в останньому з'являється вже складнопідрядна частина із з'ясувальним зв'язком, чого не було в оригінальному повідомленні. У перекладі англомовного гасла компанії «Fenty beauty» *«Makeup that's made to party»* [FB] фахівці також вдалися до граматичної трансформації, змінюючи складне речення з підрядним означальним типом зв'язку на просте, ускладнене дієприкметником зворотом, пор.: укр. *Макіяж, створений для вечірок* [Шелест].

Ще один поклич компанії «Dior» демонструє перестановку членів речення у перекладі порівняно з оригіналом, пор.: англ. *Miss Dior – And you, what would you do for love?* [Dior] та укр. *А ти – що зробила б заради кохання?* [Vogue], де підмет *you* змінює свою позицію з традиційної в англійських питальних реченнях (між допоміжним та основним дієсловом) позиції на чільне перше місце в українському питанні з метою формування чіткого логічного наголосу у короткому висловлюванні.

Спостерігаємо також і таку граматичну перекладацьку трансформацію, як-от об'єднання речення, пор.: англ. *It's not a look. It's a state of mind* [Prada] та укр. *Це не стиль – це стан свідомості* [Шелест]. Аби гасло українською звучало більш виразно, аби об'єднати два простих речення в одне змістове ціле, покладаючись лише на інтонацію, та щоб виразити смисловий зв'язок зіставлення, в україномовному перекладі і було використано саме складне безсполучникове речення.

Розглянемо прикладний аспект реалізації стилістичних перекладацьких трансформацій на матеріалі нашого дослідження. У наступному прикладі прослідковуємо апелювання фахівцями само до стійких уявлень-образів у культурній картині світу українців з метою підсилення (експресивації) емоційного складника повідомлення, пор.: англ. *A distinguished aromatic citrus with strong character* [Dior] та укр. *Сонячна свіжість з елегантним шлейфом* [Шелест]. Очевидним є факт, що рід цитрусових не є типовим для українських широт, а звідси висновуємо, що образ апельсинів, лимонів, мандаринів тощо не викликатиме у співвітчизників однаково стійких приємних емоцій під час прочитання україномовного гасла. Ось чому фахівці з перекладу послуговуються образом сонця (*сонячна свіжість*), адже місце сонця у прямому та переносному значенні важко переоцінити в нашій культурі з огляду на споконвічний аграрний напрям розвитку країни та навіть давні язичницькі вірування (пригадаймо Ярила – бога весняного сонця, родючості та любові, який символізував силу, хоробрість та пристрасть). Приклади використання експресивації у перекладі гасел не є поодинокими і під час перекладу девізу компанії «Glossier», пор.: англ. *You look good* [Glossier] та укр. *Ти чудово виглядаєш* [Шелест]. Нейтральний англійський вислів *look good* перекладено з опертям на більш експресивний відповідник *чудово*, що підсилює позитивну оцінку та робить звернення приємнішим. Така стилістична зміна допомагає краще вплинути на адресата й зберегти рекламну привабливість гасла. Інший приклад демонструє також експресивацію у гаслі компанії «YSL», пор.: англ. *The scent of a love that is madly intoxicating* [YSL] та укр. *Аромат любові, що шалено п'янить* [Ященко]. Чуттєвість у смисловому навантаженні оригіналу експліковано послуговуючись не прямим еквівалентом до лексеми *madly – скажено*, а синонімом на позначення масштабу вираження самої дії – *шалено*, який виходить за межі звичайного почуття [Словник].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз теоретичних джерел дослідження засвідчує, що перекладацькі трансформації слугують тими способами зміни структури або форми вислову під час перекладу, які й допомагають передати зміст, стиль, емоції та функцію оригінального повідомлення іншою мовою. Поза тим, мають місце різні класифікації перекладацьких трансформацій, одну з яких і беремо в основу дослідження на предмет пошуку лексичних, лексико-граматичних, граматичних та стилістичних перекладацьких трансформацій в україномовному перекладі рекламних англомовних гасел. З опертям на класифікацію А. Задорожної схарактеризовано специфіку імплементації лексичних (формальних (транскрибування), лексико-семантичних (генералізація, диференціація, модуляція)), лексико-граматичних (описовий переклад, антонімічний переклад, додавання слів, вилучення слів), граматичних (заміна частин мови, перестановка членів речення, об'єднання речень), стилістичних (експресивація) трансформацій.

Ресурсним на предмет дослідження імплементації вже згаданих перекладацьких трансформацій уважаємо рекламне гасло, позаяк останнє завжди мусить бути лаконічним, емоційно насиченим, коротким й таким, що легко запам'ятати. Задля відтворення таких характеристик у мові перекладу рекламне гасло і стає тим «тлом», на якому залежно від фаховості інтерпретатора (його знань мов, фонових знань, умінь послуговуватись

перекладацькими трансформаціями) «вигравати-муть барвами» ті чи ті культурні маркери народів, з мовами яких працюють. Аж надто привабливими у дослідженні видаються лозунги відомих косметичних та аксесуарних брендів, котрі дедалі частіше стають лідерами продажів не лише на світовому, а й вітчизняному ринках. І реклама у такому поступі чи не основний інструмент впливу маркетологів «Dior», «Chanel», «Fenty Beauty», «Glossier», «YSL», «Prada» та «e.l.f.».

Найбільш типовими серед лексичних змін, до яких вдаються фахівці під час перекладу гасел відомих косметичних та аксесуарних компаній, уважаємо транскрибування, модуляцію, диференціацію та генералізацію. Найчастіше перекладачі послуговуються саме модуляцією значення. Лексико-граматичні перекладацькі трансформації у дослідженні представлені на прикладі додавання та вилучення слів, а також залучають антонімічний та описовий переклад. Найбільш продуктивним позиціонуємо саме додавання слів. Не менш популярними є граматичні перекладацькі трансформації, серед яких вдалося відшукати заміну частин мови, синтаксичної структури речення, перестановку членів речення та об'єднання речень. Найменш продуктивними стали перестановка членів речення та об'єднання речень. А от стилістичні перекладацькі трансформації у дослідженні репрезентовані лише на прикладі експресивації. Поза тим, здійснений аналіз перекладацьких трансформацій уможливив виокремлення тих культурних, семантичних та стилістичних аспектів, що є вкрай важливими у процесі перекладу та потребують їх обов'язкового врахування. Отже, перекладацькі трансформації є ключовим засобом досягнення адекватності перекладу рекламних гасел та ефективності у їх маркетинговому впливові на споживача. Результати дослідження підтверджують, що успішний рекламний переклад потребує поєднання мовної компетенції, культурної обізнаності й творчого мислення перекладача.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у більш детальному аналізі імплементації перекладацьких трансформацій не лише на матеріалі англомовних гасел, а й із залученням рекламних формул вже відомих за кордоном вітчизняних компаній «Hillary Cosmetics», «Joko Blend», «White Mandarin», «Marie Fresh Cosmetics», «Sane», «Vesna», «NaturPro» та інших з опертям на україномовні слогани та специфіку їх перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ботвин Т. М., Пундик Т. В., Саламін Н. А. Лінгвістичні особливості перекладу рекламних слоганів: аналіз прийомів та стратегій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024 № 69 Том 1. С. 291–296. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.1.36.
2. Віговська Л. А. Слоган як один із видів рекламного тексту. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14. С. 281–285. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.52
3. Гайдар Д. О., Ребрій О. В. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт за спеціальністю «Переклад»: Базові теоретичні поняття: посібник. Харків, 2015. 67 с.
4. Дубовник Н., Вельма В. Переклад рекламних текстів, психолінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 29. Том 1. С. 225–230. DOI : https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.42
5. Жарова Л. Економіка краси та її мільярди. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/tema-sezonu/ekonomika-krasi-ta-ii-milyardi-134156.html (дата звернення: 25.12.2025)
6. Журавель Т., Хайдарі Н. Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2015. № 19. Том 2. С. 148–150. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v19/part_2/41.pdf (дата звернення: 20.11.2025)
7. Задорожна А. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство.* 2020. Випуск 27. Том 2. С. 310. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203522
8. Калита А., Лазуренко Д. Роль перекладацьких трансформацій у перекладі англомовних науково-технічних текстів українською мовою. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 317–321. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/75.pdf (дата звернення: 02.12.2026)
9. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник для студентів вищ. навч. закл. Чернівці : ВД «Букрек», 2014. 640 с.
10. Корнєлаєва Є. Перекладацькі трансформації під час відтворення концептуальних метафор медіа-дискурсу. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис».* 2021. № 9. С. 123–128. DOI: https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.18;
11. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). : навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2012. 203 с.
12. Мандрик І. Як переклад може вплинути на міжкультурне спілкування? URL: https://jurklee.ua/uk/blog/kak-perevod-mozhet-

povliyat-na-mezhkulturnoe-obshenie/ (дата звернення: 26.11.2025).
13. Миколаєнко М. Ю. Роль перекладу рекламних текстів у формуванні міжкультурної комунікації. *Питання культурології*. № 36. 2020. С. 177–186. DOI: 10.31866/2410-1311.36.2020.221063.
14. Поліщук Л., Пушкар Т. Перекладацькі трансформації та їх різноманіття у перекладних виданнях художньої літератури. *International multidisciplinary scientific and practical Internet conference "Innovative projects and paradigm of international education"*. Georgia, Tbilisi, Kyiv, Ukraine. 28 лютого – 1 березня 2023. С. 148–150. URL: https://eprints.zu.edu.ua/36589/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%B5%D0%B7%20GAU%20IESF.pdf (дата звернення: 25.10. 2025)
15. Пушик Н. В. Розуміння змісту при усному та письмовому перекладі. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки*: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного симпозіуму, (м. Івано-Франківськ, 15 травня 2020 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2020. С. 256–260. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.54.50
16. Словник. ua. URL : https://slovnyk.ua/index.php (дата звернення: 30.12.2025).
17. Сусліна І. Важливість перекладу для міжнародного бізнесу. URL: https://admiral.com.ua/blog/importance-of-translation-for-international-business (дата звернення: 27.11.2025).
18. Шаранова Ю., Маслов Є. Перекладацькі трансформації в англо-українських перекладах у сфері інженерії. URL: https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_3/28.pdf (дата звернення 10.05.2026).
19. Шелест І. Мова краси: як рекламні гасла формують образ косметичних брендів. URL: https://project20913876.tilda.ws/cursorua7549html (дата звернення: 13.10.2025).
20. Яровенко Л., Болдирева А. Граматичні трансформації в процесі перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук. Сер. Мовознавство. Літературознавство.* 2021. Випуск 35. Том 6. С. 194–203. DOI: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_6/30.pdf
21. Ященко О. Рекламні гасла косметичних брендів: краса, що говорить. URL: https://project20913876.tilda.ws/uapage32459html (дата звернення: 13.10.2025).
22. CD – Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian/ (date of access: 15.12.2025).
23. Chanel. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@CHANEL/videos (date of access: 12.10.2025).
24. Dior. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@Dior/videos (date of access: 10.10.2025).
25. E.l.f. Cosmetics. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@elfcosmetics/videos (date of access: 16.10.2025).
26. FB – Fenty Beauty. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@fentybeauty/videos (date of access: 16.10.2025).
27. Glossier. Youtube. DOI: https://www.youtube.com/@Glossier/videos (date of access: 18.10.2025).
28. Maybelline New York. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@MaybellineNewYorkUkraine/posts (date of access: 20.10.2025).
29. Prada. Youtube. URL : https://www.youtube.com/@Prada/videos (date of access: 12.10.2025).
30. Pro Ідеї. Головні новини маркетингу. URL: https://www.proidei.com/beauty-slogans-0311/ (date of access: 18.10.2025).
31. Vogue.ua. URL: https://vogue.ua/article/home/news/fleshmob-ot-dior-na-chto-ty-gotov-radi-lyubvi-18989.html (date of access: 11.10.2025).
32. YSL – YSL beauty. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@YSLBeautyOfficial/videos (date of access: 21.10.2025).

REFERENCES

1. Botvyn T. M., Pundyk T. V., Salamin N. A. (2024) Linhvistychni osoblyvosti perekladu reklamnykh slohaniv: analiz pryiomiv ta stratehii. [Linguistic features of translating advertising slogans: analysis of techniques and strategies]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, *Series: Philology.* № 69 vol. 1. pp. 291–296. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.1.36.
2. Vihovska L. A. (2020) Slohan yak odyn iz vydiv reklamnoho tekstu. [Slogan as a type of advertising text]. *Zakarpatski Philolohichni Studiyi*. № 14. pp. 281–285. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.52
3. Haidar D. O., Rebrii O. V. (2015) Metodychni rekomendatsiyi do napysannia kvalifikatsiinykh robit za spetsialnistiu "Pereklad" [Methodological Guidelines for Writing Qualification Theses in the Specialty "Translation"]: Basic Theoretical Concepts: a study guide. Kharkiv, 67 p.
4. Dubovnyk N., Velma V. (2023) Pereklad reklamnyh tekstiv, psykholinhvistychnyi aspect. [Translation of advertising texts, psycholinguistic aspect]. *Zakarpatski Philolohichni Studiyi*. Issue 29. Vol. 1. pp. 225–230. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.42

5. Zharova L. Ekonomika krasy ta yiyi miliardy. [The beauty economy and its billions]. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/tema-sezonu/ekonomika-krasi-ta-ii-milyardi-134156.html (date of access: 25.12.2025)
6. Zhuravel T., Khaidari N. (2015) Poniattia perekladatskykh transformatsii ta problema yikh klasyfikatsiyi. [Translation Transformations: The Concept and the Problem of Their Classification.]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Series: Philology. № 19. Vol. 2. pp. 148–150. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v19/part_2/41.pdf (date of access: 20.11.2025)
7. Zadorozhna A. (2020) Perekladatski transformatsiyi yak zasib dosiahnennia ekvivalentnosti perekladu. [Translation Transformations as a Means of Achieving Translation Equivalence]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Linguistics Literary Studies*. Issue 27. Vol. 2. pp. 310. DOI : https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203522
8. Kalyta A., Lazurenko D. (2018) Rol perekladatskykh transformatsii u perekladi anhlomovnukh naukovo-tekhnichnykh tekstiv ukrayinskoyu movoyu. [The Role of Translation Transformations in the Translation of English Scientific and Technical Texts into Ukrainian]. *Molodyi vchenyi*. № 11. pp. 317–321. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/75.pdf (date of access: 02.12.2026)
9. Kyiak T. R. (2014) Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam) [Translation Studies (German–Ukrainian Translation)].: pidruchnyk dlia studentiv vyshch. navch. zakl. Chernivtsi: VD «Bukrek». 640 p.
10. Kornielaieva Ye. (2021) Perekladatski transformatsiyi pid chas vidtvorennia kontseptualnykh metaphor media-dyskursu. [Translation transformations in rendering media discourse conceptual metaphors]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti "Lvivskyi filolohichnyi chasopys"*. № 9. pp. 123–128. DOI: https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.18
11. Maksymov S. Ye. (2012) Praktychnyi kurs perekladu (anhliiska ta ukrayinska movy) [Practical course in translation (English and Ukrainian Languages)].: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Lenvit,. 203 p.
12. Mandryk I. Yak pereklad mozhe vplynuty na mizhkulturne spilkuvannia? [How does translation affect intercultural communication?]. URL: https://jurklee.ua/uk/blog/kak-perevod-mozhet-povliyat-na-mezhkulturnoe-obshenie/ (date of access: 26.11.2025).
13. Mykolaienko M. Yu. (2020) Rol perekladu reklamnykh tekstiv u formuvanni mizhkulturnoyi komunikatsiyi. [The role of advertising texts translation in the formation of intercultural communication]. *Pytannia kulturolohiyi.* № 36. pp. 177–186. DOI: 10.31866/2410-1311.36.2020.221063.
14. Polishchuk L., Pushkar T. (2023) Perekladatski transformatsiyi ta yikh riznomanittia u perekladnykh vydanniakh khudozhn literatury. [Translation Transformations and Their Diversity in Translated Works of Fiction.]. *International multidisciplinary scientific and practical Internet conference "Innovative projects and paradigm of international education"*. Georgia, Tbilisi, Kyiv, Ukraine. pp. 148–150. URL: https://eprints.zu.edu.ua/36589/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%B5%D0%B7%20GAU%20IESF.pdf (date of access: 25.10. 2025)
15. Pushyk N. V. (2020) Rozuminnia zmistu pry usnomu ta pysmovomu perekladi. [Comprehension of Meaning in Interpreting and Translation.]. *Kontseptualni problem rozvytku suchasnoi humanitarnoi ta prykladnoi nauky:* the materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Symposium, (Ivano-Frankivsk, May 15, 2020). Ivano-Frankivsk: Editorial and Publishing department of King Danylo University. pp. 256–260. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.5 4.50
16. Slovnyk. ua. [Dictionary. ua.] URL: https://slovnyk.ua/index.php (date of access: 30.12.2025).
17. Suslina I. Vazhlyvist perekladu dlia mizhnarodnoho biznesu. [The importance of translation for international business]. URL: https://admiral.com.ua/blog/importance-of-translation-for-international-business (date of access: 27.11.2025).
18. Sharanova Yu. Maslov Ye. Perekladatski transformatsiyi v anhlo-ukrayinskykh perekladakh u sferi inzheneriyi. [Translation transformations in English and Ukrainian engineering translations]. URL: https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_3/28.pdf (date of access: 10.05.2026).
19. Shelest I. Mova krasy: yak reklamni hasla formuiut obraz kosmetychnykh brendiv. [The language of beauty: how advertising slogans shape the image of cosmetic brands]. URL: https://project20913876.tilda.ws/cursorua7549html (date of access: 13.10.2025).
20. Yarovenko L., Boldyreva A. (2021) Hramatychni tranformatsiyi v protsesi perekladu. [Grammatical transformations in the translation process].

Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Series: Linguistics Literary Studies. Issue 35. Vol. 6. pp. 194–203. DOI: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_6/30.pdf
21. Yashchenko O. Reklamni hasla kosmetychnykh brendiv: krasa, shcho hovoryt. [Advertising slogans of cosmetic brands: beauty that speaks]. URL: https://project20913876.tilda.ws/uapage-32459html (date of access: 13.10.2025).
22. CD – Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian/ (date of access: 15.12.2025).
23. Chanel. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@CHANEL/videos (date of access: 12.10.2025).
24. Dior. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@Dior/videos (date of access: 10.10.2025).
25. E.l.f. Cosmetics. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@elfcosmetics/videos (date of access: 16.10.2025).
26. FB – Fenty Beauty. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@fentybeauty/videos (date of access: 16.10.2025).
27. Glossier. Youtube. DOI: https://www.youtube.com/@Glossier/videos (date of access: 18.10.2025).
28. Maybelline New York. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@MaybellineNewYorkUkraine/posts (date of access: 20.10.2025).
29. Prada. Youtube. URL : https://www.youtube.com/@Prada/videos (date of access: 12.10.2025).
30. Pro Ideyi. Holovni novyny marketynhu. URL: https://www.proidei.com/beauty-slogans-0311/ (date of access: 18.10.2025).
31. Vogue.ua. URL: https://vogue.ua/article/home/news/fleshmob-ot-dior-na-chto-ty-gotov-radi-lyubvi-18989.html (date of access: 11.10.2025).
32. YSL – YSL beauty. Youtube. URL: https://www.youtube.com/@YSLBeautyOfficial/videos (date of access: 21.10.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 05.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’1:81’22:101.1(091)
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-9

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ІМ’Я, СУТНІСТЬ І ЗНАК У СТАНОВЛЕННІ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ: ВІД КОСМОГОНІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДО АНТИЧНОЇ ЛОГІКИ

Козлова Т. О.
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-5879-6054
ethstlab@yahoo.com

Ключові слова: *антична філософія, значення, ім’я, картина світу, концепція мовного знака, мотивація, номінація, референція, семіотика, філософія мови.*

Статтю присвячено проблемі становлення лінгвосеміотичної рефлексії крізь призму еволюції уявлень про співвідношення імені, сутності та знака в історії філософської думки. Метою дослідження є аналіз генези концепції мовного знака від архаїчних космогонічних моделей до античних логіко-семантичних теорій і виявлення ідей, що стали підґрунтям сучасної семіотики. Методологічну основу дослідження становлять історико-порівняльний, герменевтичний і лінгвосеміотичний методи. Джерельною базою є оригінальні давньогрецькі тексти та академічні переклади праць античних філософів, проаналізовані з урахуванням етимології ключових понять і семантики філософської термінології. Розглянуто особливості осмислення імені в китайській, індійській та біблійній традиціях, де слово постає не лише засобом номінації, а й онтологічною силою, здатною структурувати або творити дійсність. Показано, що в античній філософії проблема імені набуває логіко-філософського характеру та стає предметом системного теоретичного осмислення. Проаналізовано концепції Платона, Аристотеля, епікурейців і стоїків щодо природи мовного знака, співвідношення слова, поняття та предмета, а також мотивованості й умовності номінації. Обґрунтовано, що аристотелівська модель заклала передумови білатерального розуміння мовного знака, хоча ще зберігала трикомпонентну структуру ‘слово – поняття – річ’. Особливе значення для розвитку лінгвосеміотичної думки мала стоїчна концепція, яка розмежовувала звукову форму мовного вираження, смисловий зміст і позамовний референт. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному висвітленні еволюції уявлень про ім’я, сутність і знак як єдиного процесу формування концепції мовного знака. Встановлено, що перехід від сакрального осмислення слова в космогонічних моделях до логіко-семантичного аналізу знака в античній філософії сформував концептуальні засади європейської семіотики, філософії мови та сучасної лінгвосеміотики. Результати дослідження розширюють уявлення про витоки європейської теорії мовного знака та семіотики.

NAME, ESSENCE, AND SIGN IN THE FORMATION OF LINGUOSEMIOTIC THOUGHT: FROM COSMOGONIC CONCEPTIONS TO ANCIENT LOGIC

Kozlova T. O.
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5879-6054
ethstlab@yahoo.com

Key words: *ancient philosophy, concept of the linguistic sign, meaning, motivation, name, nomination, philosophy of language, reference, semiotics, worldview.*

The article explores the emergence of linguo-semiotic thought through the evolution of ideas concerning the relationship between name, essence, and sign in the history of philosophy. The study aims to analyse the genesis of the concept of the linguistic sign, tracing its development from archaic cosmogonic models to ancient logical-semantic theories, and to identify the ideas that laid the foundations of modern semiotics. The methodological framework combines historical-comparative, hermeneutic, and linguosemiotic analyses, together with the method of abstraction. The source base comprises original Ancient Greek texts and scholarly translations of the works of ancient philosophers, analysed with particular attention to the etymology of key concepts and the semantics of philosophical terminology. The article explores the understanding of the name in the Chinese, Indian, and Biblical traditions, where the word functions not only as a means of naming but also as an ontological force capable of structuring or even creating reality. It is demonstrated that in ancient philosophy the problem of the name acquired a logical-philosophical dimension and became the subject of systematic theoretical reflection. Special attention is paid to Plato's, Aristotle's, the Epicureans', and the Stoics' conceptions of the linguistic sign, particularly to their understanding of the relationship between word, concept, and object and of the motivation and conventionality of naming. It is argued that Aristotle's model anticipated the bilateral conception of the linguistic sign, although it still preserved the tripartite structure of 'word – concept – thing'. The Stoic account is of particular importance because it distinguishes between the sound form of linguistic expression, semantic content, and the extralinguistic referent. The scientific novelty of the study lies in its comprehensive account of the evolution of the notions of name, essence, and sign as a unified process underlying the formation of the concept of the linguistic sign. The findings contribute to a broader understanding of the origins of the European theory of the linguistic sign and semiotics. It is concluded that the transition from the sacred understanding of the word in cosmogonic models to the logical-semantic analysis of the sign in ancient philosophy established the conceptual foundations of European semiotics, the philosophy of language, and contemporary linguosemiotics.

Постановка проблеми. Питання про зв'язок імені з тим, що воно позначає, належить до кола фундаментальних питань філософії мови, загального мовознавства й лінгвосеміотики. Осмислення природи мовного знака як посередника між мисленням і реальністю стало результатом тривалої інтелектуальної еволюції і корініться ще в давніх космогонічних міфах. У філософських концепціях античності посилюється рефлексія щодо статусу імені, його співвідношення з буттям, природи кореляції між іменем і річчю, іменем і сутністю (природою речі). Тріада 'ім'я – сутність – річ' являє собою не лише центральний елемент стародавніх онтологічних і гносеологічних концепцій, а створює основу первісного типу знакової свідомості. Аналіз онтологізації слова в діахронічній площині дозволяє простежити динаміку від космогонічних моделей сакралізованого імені до його структурованого логічного аналізу як знака в античній філософії.

Цілком імовірно, що необхідність повернення до окресленої проблематики викликає скепсис серед сучасних дослідників, оскільки її вже значною мірою опрацьовано у структурній антропології, порівняльній міфології та філософії. На нашу думку, проблематика онтологізації слова залишається **актуальною** в постструктуралістській гуманітаристиці, зокрема лінгвосеміотиці, де переосмислюється статус знака. З огляду на те, що словесний знак – не лише одиниця мовної системи, а форма концептуалізації буття, без реконструкції витоків онтології слова неможливо зрозуміти *чим слово є і як воно існує у свідомості мовців, мові й тексті*.

Проблему імені як символічного позначення порушує компаративіст-філолог Ж. Дюмезіль [Дюмезіль, 2019] у контексті міфосеміотики й символізму. Історик М. Дет'єн [Detienne, 1979] аналізує міф про смерть Діоніса в містико-релігійному аспекті й розкриває символічну роль імені як маркера міфологічного мислення – елемент розгалуженої системи опозицій життя і смерті, жертви і відродження, в якій ім'я і міфологічний герой не розмежовуються. Релігієзнавець М. Еліаде [Eliade, 1987; 1996] формулює концепцію дуальності людської екзистенції й ототожнює сакральне з реальним ("sacred is real" [Eliade, 1987, p. 10]). Оскільки все, що виходить за межі природного досвіду людини, може бути окреслене лише через мову цього досвіду (тут і далі переклад наш – *Т.К.*), імена із сакральними значеннями набувають магічної сили [Eliade, 1996, p. 2, 3, 14, 16, 19–22 etc.]: "all that goes beyond man's natural experience, language is reduced to suggesting by terms taken from that experience" [Eliade, 1987, p. 10]). Еллініст Ж.- П. Вернан [Vernant, 1982] звертається до проблеми символічного й реального в грецькій міфології та філософії через аналіз співвідношення імені та сутності. У структурній антропології К. Леві-Стросса аналіз міфологій вибудовується [Lévi-Strauss, 1966, p. 191–216] з урахуванням способів категоризації світу за допомогою назв та символів.

Отже, співвідношення імені й речі неодноразово слугувало об'єктом міфологічних, релігієзнавчих, філологічних і структурно-антропологічних студій. Попри ґрунтовне теоретичне осмислення дихотомії 'слово – світ', її інтерпретація залишається багатовимірною й дискусійною. Необхідність подальшого теоретичного узагальнення обумовлюється тим, що протосеміотичні концепції слова, за влучною метафорою М. Бланшара [Blanchart, 2006], створили «фундамент для переосмислення "величних" наративів, не як рудиментарних символів патріархального минулого, а радше як палімпсестів, які постійно переписуються розгалуженою європейською діаспорою» ("the basis for a reconsidered view of grand narratives, not as mere symbols of a patriarchal past but rather as palimpsests, constantly rewritten, by a vast European diaspora") [Blanchart, 2006, p. 513].

Вважаємо, що аналіз античних концепцій співвідношення імені й речі зберігає актуальність для герменевтики, семіотики культури, філософії мови, та когнітивної лінгвістики. Для історіографії лінгвістики він також має принципове значення, оскільки античні тексти не лише репрезентують ранній етап історії наукової думки, а формують матрицю наукової свідомості й тлумачення мови.

Мета статті полягає в аналізі міфологійних та філософських концепцій слова, а також розкритті їхньої ролі у формуванні семіотичної проблематики в історії лінгвістичних учень. Мета статті конкретизується у низці **завдань**, які охоплюють реконструкцію космогонічних уявлень про слово; інтерпретацію античних концепцій імені; виявлення логічних передумов формування семіотичного підходу.

Об'єкт дослідження – історичні моделі осмислення зв'язку позначуваного та позначувального. **Предмет** – послідовне розгортання проблеми від міфопоетичного осмислення слова до його логіко-семіотичної інтерпретації.

Методологія дослідження ґрунтується на сучасних засадах гуманітарного знання, зокрема на принципах історизму, міждисциплінарності та системності, і передбачає застосування комплексу таких методів: *історико-порівняльний метод* застосовано для простеження еволюції та зіставлення філософських концепцій мовного знака; *герменевтичний метод* використано для інтерпретації оригінальних давньогрецьких текстів і їхніх академічних перекладів; *лінгвосеміотичний аналіз* дав змогу дослідити етимологію ключових термінів, їхню семантику та концептуальне навантаження, а *метод абстрагування* уможливив виокремлення фундаментальних принципів аналізованих філософських учень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пошуках встановлення відношення мовного знака до позначеного об'єкта чи явища та пояснення єдності багатоманіття світу, філософські школи зверталися до феноменологічних та логічних зв'язків.

Давньокитайська філософія утверджує ідею вмотивованості імені дією та його онтологічного зв'язку з буттям. У «Дао де цзін» [Лао-цзи, 2021] процес номінації осмислюється як прояв творчої сили *дао*: «безіменне» постає початком світу, тоді як «назване» – основою всього існуючого. Ім'я не є сталою сутністю, а формою виявлення та впорядкування реальності. Відтак номінація трактується як розгадування таємниці речей, виявлення їхньої суті й окреслення меж існуючого.

Вагомість принципу аналогії між позначуваним і позначувльним в китайській лінгвокультурній традиції простежується у тісному зв'язку значення, звучання й графіки. Уже ранні піктограми засвідчують семантичну мотивованість письма: у фоноідеографічних ієрогліфах складники не лише визначали звучання, а й семантично підсилювали образ.

Міфологічне осмислення творення імен виразно представлене в священних текстах індуїзму – шруті. Надання імен постає завершальним етапом космогенезу у ведах й упанішадах: позначення мисляться як атрибути речей, що існують незалежно від мовця й відкриваються людині як уже створені божественним началом. Імена й форми (*nāmarūpa* (6\.3\.2) [Chāndogya, 2022], дет. див. [Козлова, 2015, с. 25–26]) постають зсередини сущого – як внутрішнє оформлення буття. Номінація має спрямування 'річ → ім'я': ім'я не довільне, а виявляє сутність явища й є частиною космічної цілісності. Це уявлення відбилося і в індоєвропейській етимології, де корені зі значенням «ім'я» пов'язуються з дією відокремлення: ie. **dā* «розділяти, розрізати» > ie. **nōmn̥* та ін. [Pokorny, 1959(a), p. 175–179, 321; Pokorny, 1959(b), p. 770]. Семантичний ланцюг 'дія → об'єкт → результат' засвідчує, що називання осмислювалося як акт виокремлення частини з первісного цілого.

Отже, у міфологічній свідомості ім'я ототожнюється з природою речі, постає її внутрішньою формулою. Креативний акт мислиться як поєднання й розмежування водночас, що стало підґрунтям індоєвропейської мовної картини світу.

Біблійна традиція пропонує іншу модель походження імен. Назви основних складових світу (день, ніч, земля, море) виникають унаслідок божественного вольового акту: Бог називає і тим самим творить. Номінація має напрям 'Бог → ім'я', а вимовлене слово виконує перформативну функцію («І сказав Бог: "Хай станеться світло!" І сталося світло» (*Буття* 1:3) [Біблія, 2026]). Створення світу постає як поділ первісної єдності на взаємодоповнювальні частини (світло/темрява, суша/вода). Після цього право називати живі істоти передається людині: Адам дає імена тваринам, упорядковуючи світ відповідно до їхніх ролей і функцій.

Отже, на відміну від міфологічних концепцій, де ім'я виводиться з природи речі, біблійне розуміння акцентує на творчій силі слова: номінація не віддзеркалює реальність, а встановлює її.

Греко-латинська антична традиція спиралася на дві протилежні теорії – *фюсей* (дгр. φύσει) і *тесей* (дгр. θέσει). Концепція *фюсей* виходила з того, що назви речей відповідають їхній природі, відображають істотні властивості явищ і визначають правила взаємодії з ними [Guypere, 2008, p. 11]. Прихильники цього підходу (Парменід, Геракліт) тлумачили світ як гармонійну єдність протилежностей, частиною якої є й ім'я.

Натомість концепція *тесей* заперечувала природну зумовленість імен і тлумачила їх як результат установлення, домовленості. Аргументами на підтримку довільності зв'язку між назвою та сутністю для античних філософів слугували мовні факти. Наприклад, Прокл у своїх коментарях до діалогу Платона «Кратил, або про правильність імен» говорить про полісемію, омонімію, синонімію і зміну назв ("polysemy" або "homonymy", "polyonymy" або "isorrophy", "metonymy" та "nonymy" [Nerlich, 2003, p. 58]). Прокл послідовно демонструє умовний характер номінації за допомогою збігу форм на позначення двох або більше непов'язаних значень (таким чином неправомірно ототожнюючи багатозначність і семантичну несумісність), існування різних форм для вираження семантичної тотожності, метонімії як здатності імен змінювати значення, а також відсутності однослівного найменування для простих, повсякденних понять.

Продовження дискусії між прихильниками природної та умовної природи імені, представлена в діалозі Платона «Кратил», а також логіко-семантичних теоріях Аристотеля й стоїків, знаменує перехід від онтології слова до аналізу структури знака. У цих концепціях окреслюється диференціація між словом, уявленням і річчю, що фактично передбачає основні положення подальших семіотичних теорій. В античних ученнях Платона, Аристотеля і стоїків ця вмотивованість обґрунтовується по-різному, однак у кожному разі вона пов'язана з розмежуванням власне мовного та мисленнєвого змісту.

В інструментальній концепції Платона ім'я постає як знаряддя пізнання речі. Між річчю та чуттєво сприйманим ім'ям встановлюється опосередкований зв'язок через низку образних ланок: 'річ → ідея / ейдос (образ речі) → ідея / образ імені → ім'я', де ім'я відображає певний аспект образу речі. Платонова теорія поєднує природне й договірне начала в походженні назв: установник має втілити у звуках і складах те ім'я, яке «призначене природою» кожній речі. Основні положення цієї концепції зводяться до того, що імена створюються за зображальним принципом, але при цьому ім'я не тотожне реалії, а вказує на її сутність, розкриваючи певну якість: "422d ἀλλὰ μὴν ὧν γε νυνδὴ διεληλύθαμεν τῶν **ὀνομάτωνὴ ὀρθότης** τοιαύτη τις | ἐβούλετο εἶναι, οἷα **δηλοῦν** οἷον **ἕκαστόν ἐστι τῶν ὄντων**" [Plato, 1903] – «422d Насправді, у тих **назвах**, які ми розібрали, **правильність** такою хотіла бути, **щоб виявляти**, **яким є кожне з сущих**».

Прихильність до договірної теорії імен чітко виявляється в концепції Аристотеля. У трактаті «Про тлумачення» (Περὶ ἑρμηνείας [Aristotelis, 1974]) філософ стверджує, що імена мають значення «за домовленістю, умовно» (“**κατὰ συνθήκην**”(4: 17a 1–2) [Aristotelis, 1974, p. 51]), адже від природи жодних назв не існує. На відміну від діалектичної позиції Платона, філософ категорично відстоює довільність зв’язку між позначувальним і позначуваним. За Аристотелем, слово не виступає «природним знаряддям», як у Платона, а являє собою результат домовленості: “ἔστι δὲ **λόγος** ἅπας **μὲν** (17a.) **σημαντικός**, **οὐχ ὡς ὄργανον δέ**, ἀλλ’ ὥσπερ εἴρηται **κατὰ συνθήκην**”(4: 17a 1–2) [Aristotelis, 1974, p. 51] – «будь-яке **слово** щось **означає** (*букв.* “**має значення”**) **не як знаряддя**, але, як сказано, **за домовленістю**».

Знакова теорія Аристотеля ґрунтується на розумінні мови як форми вираження думки. Розглядаючи співвідношення ‘назва – річ’, філософ вводить третій компонент – мислення: ἐν τῇ ψυχῇ παθήματα [Aristotelis, 1974, p. 49] (*букв.* «в душі станах»). Письмові знаки є символами звукових, а звуки постають знаками мисленнєвих образів речей. Очевидно, що Аристотель розмежовує два типи зв’язків: ‘звучання – значення’ (внутрішньознаковий, умовний тип кореляції) і ‘значення – річ’ (позазнаковий тип кореляції). Ім’я філософ визначає як «звук із довільним значенням»: “**Ὄνομα** μὲν οὖν ἐστὶ **φωνὴ** σημαντικὴ **κατὰ συνθήκην**” (2 : 19) [Aristotelis, 1974, p. 49] – (*букв.*) «**Ім’я** отже є **звук**, значущий /що має значення **за домовленістю**».

З одного боку, у трактуваннях Аристотеля простежуються передумови білатеральної моделі мовного знака Ф. де Соссюра. Ключовим положенням його теорії є визнання опосередкованого характеру зв’язку між словом і предметом: слово співвідноситься з річчю через психічний образ (поняття). Проте аристотелівська концепція ще не є білатеральною в соссюрівському розумінні, адже ґрунтується на трикомпонентній моделі «слово – поняття – річ». Натомість Ф. де Соссюр визначає мовний знак як двобічну психічну сутність, що поєднує означувальне й означуване, не включаючи до його структури сам предмет. З іншого боку, у концепції Аристотеля простежується тенденція до розмежування звукової форми (дгр. σύμβολον) та психічного образу (поняття) як його смислового корелята, що виводить зв’язок ‘значення – референт’ за межі структури мовного знака. Водночас**,** оскільки психічний образ є репрезентацією предмета, семантичний аспект знака залишається тісно пов’язаним із позамовною дійсністю, що свідчить про тенденцію до зближення світу значень і світу речей.

Концепцію умотивованості позначувального поділяли також епікурейці та стоїки. На думку епікурейців, виникнення імен було зумовлене чуттєвим досвідом людини: властивості предметів викликали певні враження й відчуття, які природно виявлялися у звуковій формі слова (Х. *Epicurus*) [Diogenes, 2023]. Отже, назви, за їхнім ученням, виникли не внаслідок свідомої домовленості, а як природна реакція людини на сприйняття навколишнього світу.

На відміну від епікурейців, стоїки тлумачили зумовленість звучання безпосередніми властивостями речей: «Стоїки думають, що імена від природи, оскільки перші звуки наслідували/ копіювали речі» [Origen, 1953, p. 23]. Проте вони визнавали й «уявлення в душі» (дгр. φαντασίαν ἐν ψυχῇ), яке можна почути (дгр. ἀκουστέον) (див. Zenonis *Fragmenta et placita.* A. Logica: 58) [Ioannus, 1964, p. 17]), і визначали його як репрезентацію об’єкта довкілля – *aphantaston* [Kirby, 2023] (дгр. ἀφανταστὸν букв. ‘без уявлення, позбавлений уяви’, тобто «реальний»). Вагомим здобутком стоїцизму було визнання пізнавальної та комунікативної ролі знаків. До знакової ситуації залучалися три елементи: два «тілесних» – позначувальне (дгр. φωνή букв. ‘звук, звучання, висловлене слово’, наприклад, *Δίων*) та референт, предмет (дгр. τό τυγχάνο букв. ‘те, що існує, річ’, тобто сам Діон), а також один «безтілесний» – позначуване (дгр. λεκτὸν букв. ‘те, що може бути висловлене’, тобто «смисл») (Sext. Emp. M VIII.11–12) [Sextus Empiricus, 1983, p. 244–246].

Узагальнено, в античних теоріях імен по суті сформульовано проблему мовного знака – його здатності (або нездатності) втілювати ознаки реальності. Визнання або заперечення природного зв’язку між ім’ям і річчю визначило подальші інтерпретації мовного знака як елемента тріади ‘ім’я – річ – значення’. Лінію *фюсей*, у межах якої знак мислився як мотивований, внутрішньо пов’язаний із природою позначуваного, продовжили інтерпретації походження мови через природну зумовленість номінації – ономатопоетична гіпотеза (Г. В. Лейбніц), теорія вигуків (Ш. де Бросс), біологічна концепція (А. Шлейхер). Натомість філософія *тесей*, де знак тлумачився як умовний посередник між ім’ям і річчю, встановлений у процесі соціальної взаємодії, створила підґрунтя для теорії соціального договору (Т. Гоббс, Е. Б. де Кондільяк, Ж.-Ж. Руссо) та жестової теорії (В. Вундт), що акцентували на комунікативній природі знака.

Хоча згодом утверджується аксіома про довільність мовного знака (Ф. де Соссюр), переконливості набувають античні аргументи щодо природної вмотивованості мовних знаків, її значущості для

реалізації мовою медіативної функції як посередника між людиною і світом.

Висновки. Питання про те, чи є ім'я природно пов'язаним із сутністю речі, чи його зв'язок із нею має умовний, договірний характер, фактично поставило проблему знаковості задовго до виникнення власне лінгвістичної теорії. В архаїчних космогонічних моделях китайської та індійської традицій слово постає як онтологічно значуща сила, здатна структурувати або навіть творити світ. У біблійній традиції ім'я також не лише позначає, а й установлює порядок буття, визначаючи місце речі в універсумі. Таке онтологічне осмислення слова формує первісний, протосеміотичний, тип знакової свідомості.

Подальший розвиток античної філософської думки переводить проблему імені з площини космогонічних уявлень у площину логіки, семантики та теорії значення. У результаті проведеного діахронічного аналізу простежено еволюцію уявлень про співвідношення мови й дійсності: від сакралізованого слова як носія онтологічної сили до логічно структурованого розуміння мовного знака, його значення та референції. Отже, антична філософія сформувала ключові теоретичні передумови подальшого розвитку семіотики, заклавши концептуальні засади для осмислення природи мовного знака, його внутрішньої структури та взаємозв'язку з мисленням і позамовною дійсністю.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні трансформації античних уявлень про ім'я, сутність і знак у середньовічній та новочасній філософії мови, а також у зіставленні класичних концепцій із сучасними лінгвосеміотичними й когнітивно-семіотичними підходами.

Конфлікт інтересів: автор є членом редакційної колегії журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався редактором, який не мав конфлікту інтересів з автором. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія Онлайн / пер. на укр. І. Огієнка. *Українська Біблія в перекладі Івана Хоменка та Івана Огієнка.* 2026. URL: https://ukrbible.at.ua
2. Дюмезіль Ж. Мітра-Варуна / пер. з фр. Б. Носенок; за ред. С. Заїковського. Київ : Пломінь, 2019. 248 с.
3. Козлова Т. О. Іконічність у лексиці індоєвропейської прамови: монографія. Запоріжжя : Кругозір, 2015. 641 с.
4. Лао-цзи. Дао де цзін. Канон шляху і спроможності / пер. з давньокит., коментарі і післямова А. Накорчевського. Київ : ArtHuss, 2021. 200 с.
5. Aristotelis. Liber de interpretation [Περὶ ἑρμηνείας]. *Minio-Paluello L. Arisotelis. Categoriae et Liber de interpretation*. Oxford : Oxford University Press, 1974. P. 47–72. URL: http://folk.uio.no/amundbjo/grar/categoriae/Minio-Paluello.pdf
6. Blanchart M. P. Geroge Dumézil. *The Columbia History of Twentieth-Century French Thought* / ed. by L. D. Kritzman New York : Columbia University Press, 2006. P. 511–513.
7. Chāndogya Upaniṣad. 2022. URL: http://sanskritdocuments.org/doc_upanishhat/chhaandogya.itx
8. Cuypere L., de. Limiting the Iconic: From the Metatheoretical Foundations to the Creative Possibilities of Iconicity in Language. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2008. 286 p.
9. Detienne M. Dionysus Slain. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1979. 160 p.
10. Diogenes Laertius. The Lives and Opinions of Eminent Philosophers / transl. by Ch. D. Yonge. London : G Bell & Sons Ltd, 1915. Project Gutenberg eBooks, 2023. URL: https://gutenberg.org/cache/epub/57342/pg57342-images.html
11. Eliade M. Patterns in Comparative Religion. Lincoln, London : University of Nebraska Press,1996. 484 p.
12. Eliade M. The Sacred and the Profane. The Nature of Religious Life. New York, etc. : Harvest Book, Harcourt Inc., 1987. 256 p.
13. Ioannus ab Arnim H. F. A., von. Stoicorum veterum fragmenta. Volumen I. Zeno et Zenonis discipuli. Stutgardiae in aedibus B.G. Tuebneri. MCMLXIV, 1964. 142 p. URL: https://archive.org/stream/stoicorumveterum01arniuoft#page/n3/mode/1up
14. Kirby J. Chrysippus (c. 280–207 B.C.E.). *Internet Encyclopedia of Philosophy*. 2023. URL: http://www.iep.utm.edu/chrysipp/
15. Lévi-Strauss C. The Savage Mind. Chicago : University of Chicago Press, 1966. 290 p.
16. Nerlich B. Polsemy: Past and Present. *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* / ed. by B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman, D. D. Clarke. New York : Mouton de Gruyter, 2003. P. 49–78.
17. Origen. Contra Celsum / trans. by H. Chadwick. Cambridge : Cambridge University Press, 1953. 530 p.
18. Plato. Cratylus. *Plato. Cratylus, Theaetetus, Sophist, Statesman. Plato. Platonis Opera* / ed. by J. Burnet. Oxford : Oxford University Press, 1903. Perseus Digital Library / Gregory R. Crane, ed.-in-chief. Perseus 4.0, the Perseus Hopper.

Tufs University, 1985 – 2014. URL: http://www.perseus.tufts.edu/hopper/
19. Pokorny J. Indogermanisches. Etymologisches Wörterbuch. Band I. Bern : Francke Verlag, 1959(a). 1177 p. URL: https://archive.org/details/pokorny-indogermanisches-etymologisches-worterbuch-band-i-1959
20. Pokorny J. Indogermanisches. Etymologisches Wörterbuch. Band II. Bern : Francke Verla g, 1959(b). 770 p. URL: https://archive.org/details/indogermanisches02pokouoft/page/770/mode/2up
21. Sextus Empiricus. Against the Logicians / trans. by R. G. Bury. Loeb Classical Library 291. London : William Heinemann; Cambridge, MA : Harvard University Press, 1935 (reprint 1983). 489 p. URL: https://ia601408.us.archive.org/10/items/in.ernet.dli.2015.183448/2015.183448.Sextus-Empiricus-Vol-11-Against-The-Logicians.pdf
22. Vernant J.-P. The Origins of Greek Thought. Ithaca : Cornell University Press, 1982. 144 p.

REFERENCES

1. Bibliia Onlain. (2026). Ukrainska Bibliia v perekladi Ivana Khomenka ta Ivana Ohiienka [Ukrainian Bible in the translations of Ivan Khomenko and Ivan Ohiienko] (I. Ohiienko, Trans.). https://ukrbible.at.ua
2. Diumezil, G. (2019). Mitra-Varuna (B. Nosenok, Trans.; S. Zaikovskyi, Ed.). Plomin.
3. Kozlova, T. O. (2015). Ikonichnist u leksytsi indoievropeiskoi pramovy [Iconicity in the lexicon of the Proto-Indo-European language]. Kruhozir.
4. Laozi. (2021). Dao de tszin. Kanon shliakhu i spromozhnosti [Dao De Jing. The Canon of the Way and Virtue] (A. Nakorchevskyi, Trans., Comm., & Afterword). ArtHuss.
5. Aristotelis. (1974). *De interpretatione* (Περὶ ἑρμηνείας). In L. Minio-Paluello (Ed.), *Aristotelis. Categoriae et Liber de interpretatione* (pp. 47–72). Oxford University Press. http://folk.uio.no/amundbjo/grar/categoriae/Minio-Paluello.pdf
6. Blanchart, M. P. (2006). George Dumézil. In L. D. Kritzman (Ed.), *The Columbia history of twentieth-century French thought* (pp. 511–513). Columbia University Press.
7. *Chāndogya Upaniṣad.* (2022). http://sanskritdocuments.org/doc_upanishhat/chhaandogya.itx
8. Cuypere, L., de. (2008). *Limiting the iconic: From the metatheoretical foundations to the creative possibilities of iconicity in language.* John Benjamins.
9. Detienne, M. (1979). *Dionysus slain.* Johns Hopkins University Press.
10. Diogenes Laertius. (2023). *The lives and opinions of eminent philosophers* (C. D. Yonge, Trans.). Project Gutenberg. (Original work published 1915). https://gutenberg.org/cache/epub/57342/pg57342-images.html
11. Eliade, M. (1987). *The sacred and the profane: The nature of religion.* Harcourt Brace.
12. Eliade, M. (1996). *Patterns in comparative religion.* University of Nebraska Press.
13. Ioannes ab Arnim, H. F. A. von. (Ed.). (1964). *Stoicorum veterum fragmenta* (Vol. 1: *Zeno et Zenonis discipuli*). B. G. Teubner. https://archive.org/stream/stoicorumveterum01arniuoft
14. Kirby, J. (2023). Chrysippus (c. 280–207 B.C.E.). *Internet Encyclopedia of Philosophy.* http://www.iep.utm.edu/chrysipp/
15. Lévi-Strauss, C. (1966). *The savage mind.* University of Chicago Press.
16. Nerlich, B. (2003). Polysemy: Past and present. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman, & D. D. Clarke (Eds.), *Polysemy: Flexible patterns of meaning in mind and language* (pp. 49–78). Mouton de Gruyter.
17. Origen. (1953). *Contra Celsum* (H. Chadwick, Trans.). Cambridge University Press.
18. Plato. (1903). *Cratylus.* In J. Burnet (Ed.), *Platonis opera.* Oxford University Press. Perseus Digital Library. http://www.perseus.tufts.edu/hopper/
19. Pokorny, J. (1959a). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (Vol. 1). Francke Verlag. https://archive.org/details/pokorny-indogermanisches-etymologisches-worterbuch-band-i-1959
20. Pokorny, J. (1959b). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (Vol. 2). Francke Verlag. https://archive.org/details/indogermanisches02pokouoft/page/770/mode/2up
21. Sextus Empiricus. (1935/1983). *Against the logicians* (R. G. Bury, Trans.). Loeb Classical Library (Vol. 291). William Heinemann; Harvard University Press. https://ia601408.us.archive.org/10/items/in.ernet.dli.2015.183448/2015.183448.Sextus-Empiricus-Vol-11-Against-The-Logicians.pdf
22. Vernant, J.-P. (1982). *The origins of Greek thought.* Cornell University Press.

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.161.2
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-10

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ВИМІР ШІ: АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Коляда А. В.
аспірантка кафедри загального мовознавства
і романо-германської філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, Харків, Україна
orcid.org/0009-0009-0352-513X
alinakolyada000@gmail.com

Ключові слова:
антропоморфізація, штучний інтелект (ШІ), мас-медіа дискурс, концептуалізація, когнітивна лінгвістика, прагматика.

Впровадження нових технологій, а саме штучного інтелекту (ШІ), тісно пов'язане не тільки з особливостями функціонального використання, але й із лінгвстичними засобами їх репрезентації, що формують і репрезентують ставлення користувачів по відношенню до інновацій. Стаття досліджує антропоморфізацію (приписування людських якостей нелюдським об'єктам) як мовний механізм, що сприяє створенню образу ШІ у сучасному україномовному мас-медіа дискурсі. Особлива увага приділяється фрейму ШІ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АГЕНТ і його прагматичним функціям. Матеріалом дослідження став корпус із 200 прикладів антропоморфних перенесень, відібраних методом суцільної вибірки з україномовних медіа. У статті наведено детальний аналіз корпусу, який складається з 15 речень, що є найбільш показовими для формування моделі ШІ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АГЕНТ. Використання цієї концептуалізації сприяє формуванню як техноптимістичної, так і технопесимістичної перспективи розвитку сучасних технологій, впливає на сприйняття читачами потенційних можливостей і ризиків сучасних технологій.

У ході дослідження було проаналізовано основні ментальні моделі, за допомогою яких реалізується вищезазначена концептуалізація, зроблено висновки про її лексико-семантичні та когнітивно-дискурсивні особливості. Аналіз сучасного україномовного дискурсу здійснювався у парадигмах техноптимістичного та технопесимістичного поглядів на сучасні технології, що дозволило детально описати вплив кожної антропоморфної моделі на те, як сприймають її читачі. Висновки демонструють, як антропоморфізація вербалізується у сучасному україномовносу мас-медійному дискурсі, визначають її роль при омовленні сучасних технологій. Таким чином, у статті зазначається, що серед основними прагматичними функцій, які виконує антропоморфізація, є функції пояснення, переконання, маніпуляції та застереження.

В статті зазначено, що антропоморфні моделі є надзвичайно продуктивним засобом для моделювання образу ШІ як соціального та технологічного конструкту, що передбачає збільшення частотності використання такого мовного засобу для опису сучасних технологій. Перспективність подальших досліджень зумовлена необхідністю проведення аналізу інших концептуалізацій, в яких виявляється агентність ШІ в україномовному мас-медіа дискурсі. Окремо зазначається важливість проведення зіставного аналізу антропоморфізації ШІ в інших лінгвокультурах з метою виявлення універсальних і культурно-відмінних фреймів ШІ.

MORAL AND ETHICAL DIMENSIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: AN ANALYSIS OF CONCEPTUALIZATIONS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN DISCOURSE

Koliada A. V.
Postgraduate Student at the Department of General Linguistics and Romano-Germanic Philology
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Alchevskykh str., 29, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0009-0009-0352-513X
alinakolyada000@gmail.com

Key words:
anthropomorphisation, artificial intelligence (AI), mass media discourse, conceptualization, cognitive linguistics, pragmatics.

The implementation of new technologies, particularly artificial intelligence (AI), is closely associated not only with their functional applications but also with the linguistic means through which they are represented. This article examines anthropomorphization (the attribution of human characteristics to non-human entities), as a linguistic mechanism that contributes to constructing the image of an AI in contemporary Ukrainian mass media discourse. Particular attention is paid to the conceptual frame AI AS A MORAL AND ETHICAL AGENT and its pragmatic functions. The research material comprises a corpus of 200 examples of anthropomorphic mappings collected from Ukrainian mass media sources. The article presents a detailed analysis of a representative subcorpus consisting of 15 sentences that most clearly illustrate the conceptual model AI AS A MORAL AND ETHICAL AGENT. The use of this conceptualisation contributes to the formation of both techno-optimistic and techno-pessimistic perspectives on the development of modern technologies and influences readers' perceptions of their potential benefits and threats.

The study identifies the mental models through which this conceptualization is realized and discusses its lexical-semantic as well as cognitive-discursive characteristics. The analysis of contemporary Ukrainian media discourse is conducted within the paradigms of techno-optimistic and techno-pessimistic perspectives on modern technologies which enables us to describe the influence of each anthropomorphic model on readers' perception of AI. The findings demonstrate how anthropomorphisation is verbalised in contemporary Ukrainian mass media discourse and determine its role in the linguistic representation of modern technologies. The study concludes that the pragmatic functions of anthropomorphisation include explanation, persuasion, manipulation and warning.

The article argues that anthropomorphic models constitute a highly productive means of constructing the image of AI as both a social and technological construct, suggesting that the frequency of employing such linguistic devices to describe emerging technologies is likely to increase. The prospects for further research lie in the analysis of other conceptualizations that reveal AI agency in Ukrainian mass media discourse. Particular emphasis is placed on the importance of conducting cross-cultural comparative studies of AI anthropomorphisation in different linguistic cultures in order to identify both universal and culture-specific AI conceptual frames.

Постановка проблеми. Поява та стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) створили сприятливі умови не тільки для розвитку сучасних технологій, але й породив ряд морально-етичних дилем для всього світу. Значна увага науковців приділяється висвітленню безпекових і правових питань впровадження ШІ, проте значно менше досліджень присвячено лінгвістичному аналізу образа ШІ в сучасному мас-медіа дискурсі. На нашу думку, сучасній лінгвістиці бракує комплексних досліджень мовних механізмів, за допомогою яких сучасні мас-медіа концептуалізують образ ШІ, при цьому формуючи його образ у свідомості людей.

Одним із провідних мовних механізмів, що слугують підґрунтям для концептуалізації образу ШІ, стає антропоморфізація, що визначається як схильність приписувати нелюдським об'єктам людські характеристики [Epley, 2007]. Досліджуючи роль антропоморфізації в мас-медіа, лінгвісти відзначають її здатність підвищувати залученість аудиторії, а також викликати більше довіри до об'єкту, що обговорюється [Agrawal, 2021]. Однак антропоморфізація може мати й негативний вплив на читачів, наприклад, створювати нереалістичні очікування, спотворюючи їх сприйняття [Atkamova, 2026].

Таким чином, у мас-медіа формуються дві протилежні думки щодо розвитку сучасних технологій – техноптимізм і технопесимізм. Техноптимістична перспектива розвитку ШІ дозволяє розглядати ШІ як соціально орієнтованого суб'єкта, що здатен взаємодіяти з користувачем для розв'язання суспільно значущих проблем. Натомість технопесимістична перспектива розвитку ШІ розглядає його як небезпечного та здатного завдавати шкоди людству. Найчастіше у мас-медіа відбувається протиставлення цих поглядів, що може формувати амбівалентного образу ШІ серед читачів. Таке твердження також зумовлюється особливостями мас-медіа дискурсу, що характеризується високим рівнем маніпулятивності та впливовості на читачів.

Мета і завдання статті. Метою цього дослідження є ідентифікація антропоморфних моделей у сучасному україномовному мас-медіа дискурсі, в яких ШІ функціонує як морально-етичний агент, а також з'ясування їх прагматичної ролі у відповідних контекстах. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань:** 1) ідентифікувати концептуальні моделі, що відповідають фрейму ШІ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АГЕНТ; 2) визначити когнітивні механізми антропоморфізації в мас-медіа; 3) охарактеризувати основні прагматичні функції цих перенесень; 4) зробити висновок про їх роль і вплив на читачів.

Предметом дослідження є антропоморфізація як мовно-когнітивний механізм концептуалізації штучного інтелекту, зокрема лексико-семантичні та когнітивно-дискурсивні особливості відповідних фреймів. **Об'єктом дослідження** є сучасний україномовний медійний дискурс про штучний інтелект, у якому репрезентуються його морально-етичні виміри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для проведення аналізу методом суцільної вибірки було обрано корпус із 200 прикладів, що містять антропоморфні перенесення ШІ. Основним критерієм відбору матеріалу для корпусного дослідження була наявність метафоричності, у дослідженні не використовувалися приклади, в яких антропоморфна лексика вживалася в прямому значенні. Важливим також для дослідження вважаємо контекстуальний критерій, відповідно до якого аналіз антропоморфізацій відбувався не тільки на лексичному рівні, а з урахуванням ширшого контексту. Такий підхід узгоджується з сучасними тенденціями розвитку сучасної лінгвістики та теорії про критичний дискурс-аналіз, згідно якої дослідження певних мовних явищ не відбувається ізольовано, а в контексті соціальних, політичних та історичних подій. Нижче представлено аналіз основних концептуалізацій:

1. Зростає і стурбованість ***впливом ШІ на психологію: чат-боти імітують емпатію****, стимулюючи емоційну прив'язаність користувачів, що створює ризики залежності* [Національний, 2025]. Розглянутий приклад належить до сфери психології, оскільки емоційні переживання проєктуються на сучасні технології. Володіючи розвиненими когнітивними навичками, люди є єдиними істотами, здатними до емпатії завдяки найвищому рівню соціальної свідомості. Використовуючи дієслово *імітувати*, автор натякає, що штучний інтелект не здатний по-справжньому переживати емоції так, як це робить людина, спонукаючи читачів замислитися над тим, чи можна вважати ШІ свідомим суб'єктом, здатним відчувати, як людина.

2. Дослідники зазначають, що ***чат-боти*** *часто* ***створюють ілюзію емпатії,*** *що може вводити дітей в оману,* ***змушуючи їх сприймати технологію як справжню людину*** [Гайдамашко, 2025]. Як і в попередньому прикладі, це перенесення передбачає, що ШІ здатний реагувати на людські емоції та змінювати свою поведінку відповідно до вимог. Лексема *ілюзія* створює контекст, який вказує на розбіжність між зовнішнім виглядом і реальним станом речей: те, що сприймається як емоційне розуміння, насправді виявляється алгоритмічною моделлю, а не справжнім усвідомленням. Друге метафоричне перенесення *(«змушуючи їх сприймати технологію як справжню людину»*) розмиває межу між «машинами, що можуть мислити» та людьми й порушує філософське питання про сутність людської природи. З прагматичного погляду, поєднання цих двох метафор допомагає читачам краще зрозуміти реальні можливості ШІ та слугує застереженням щодо ймовірних маніпуляцій з його боку.

3. ***Штучний інтелект*** *вже* ***демонструє тривожну поведінку,*** *таку як вихваляння диктаторів, шантаж або підлабузництво з користувачами* [Фокус, 2025]. З точки зору сучасної психології, поведінка розглядається як дії, що їх здійснює жива істота у відповідь на внутрішні чи зовнішні стимули. Відтак, тип поведінки, який соціально визначається як проблемний, припису-

ється штучному інтелекту, позбавленому моральних засад, причому технологія концептуалізується як така, ніби вона здатна діяти подібно до людини. Антропоморфна репрезентація проблемної поведінки ШІ посилює дискурсивне протиставлення «людина – технологія», у межах якого штучний інтелект постає не лише як інструмент, а як потенційно небезпечний соціальний і моральний агент. Цей приклад сприяє формуванню технопесимістичного погляду на розвиток штучного інтелекту, створюючи його образ як чогось здатного до обману, шантажу та маніпуляцій.

4. Це стало поштовхом до підходу, натхненного мозком, де науковці ***створюють системи штучного інтелекту, щоб імітувати людський мозок*** [ПравдаТУТ News, 2024]. Вищезазначене антропоморфне перенесення демонструє, що людський мозок слугує еталоном когнітивних здібностей. За твердженням Ф. Відаля, критерії, пов'язані з вищою мозковою діяльністю, ґрунтуються на тому, що саме такі функції, як свідомість, пам'ять і здатність до міркування, визначають нас як людей [Vidal, 2009]. Однак в контексті статті згадані критерії не обмежуються лише людським мозком, а поширюють своє значення на саме поняття людяності. Унаслідок цього мозок концептуалізується як осередок здатності до міркування, тож будь-яка сутність (жива істота чи технологія) що відповідає цим критеріям, може в дискурсивному плані прирівнюватися до людини.

5. ***Чат-бот Google Gemini впав у депресію після провалу завдання.*** [Копитько, 2025]. Заголовок ілюструє антропоморфну метафоризацію, в якій ШІ сприймається через сферу психічного здоров'я та емоційного досвіду людини, оскільки депресія – це патологічний стан, що включає пригнічення рухів та втрату задоволення або інтересу до різних видів діяльності. У цьому контексті метафоричний перенос оцінює розумові здібності ШІ за психологічними критеріями – стійкість, мотивація та емоційна стабільність. Оцінюючи когнітивні здібності ШІ за допомогою психологічних параметрів, дискурс антропоморфізує ШІ, представляючи його як псевдо-людського агента, незважаючи на те, що його поведінка базується на алгоритмах, а не на реальних емоціях.

6. ***ШІ робить нас продуктивнішими:*** *пише листи, редагує фото, перекладає тексти, пропонує ідеї. Ми економимо час, але втрачаємо унікальність – наші тексти, фото, навіть* ***думки стають*** *частково* ***«штучноінтелектуалізованими»*** [Данько, 2025]. Метафора розглядає штучний інтелект як продовження людської творчості, здатне виконувати роботу замість людини. Однак така творчість призводить до чіткого результату, який можна спостерігати та виміряти. Це переосмислює поняття творчості, адже раніше психологія розглядала її як невід'ємну складову особистості – те, що вирізняє одну людину з-поміж інших [Feist, 1998]. Відтак медійний дискурс поступово переосмислює поняття творчості, розглядаючи її не лише як процес формування ідентичності та форму самовираження, а й оцінюючи її відчутні результати.

7. Ці ж функції можуть також підвищити ризики, ***розмиваючи межу між людиною і машиною****, ускладнюючи для дітей усвідомлення того, що вони взаємодіють з інструментом, а не з людиною* [УНН, 2025]. Наведене речення містить онтологічну метафору, яка омовлює людей і машин як такі, що мають межі. Межа символізує концептуальне та психологічне розділення між людською свідомістю та машинними операціями. Втрата межі передбачає, що ШІ може вторгнутися в приватне життя людей і спричинити небезпеку. Прагматично, метафора захищає людську винятковість і функціонує як етичне застереження, що нагадує про необхідність захисту людської ідентичності та пізнання від технологічного прогресу.

8. Це може означати народження нового стандарту – ***браузера****, який не просто відображає сайти, а* ***думає разом*** *із користувачем* [Daycom, 2025]. У наведеному контексті вираз *думати разом* із користувачем актуалізує модель співпраці, у межах якої ШІ постає як інтелектуальний партнер, здатний не лише виконувати команди, а й брати участь у процесі осмислення та розв'язання завдань. У такий спосіб нові технології представлені як неминучі. Ця ідея узгоджується з теорією біхевіоризму, згідно з якою ШІ розвивається поступово, подібно до людського інтелекту. Теорія також наголошує на тому, що практичні програми та практики навчаються з навколишнього середовища та здатні коригувати діяльність, що сприяє реалізації їхнього потенціалу в управлінні поведінкою, адаптації та еволюційних обчисленнях [Huawei, 2023]. Таке узгодження з теорією про біхевіоризм підкріплюється лінгвістичним вибором і конструює прогрес ШІ як еволюційний.

9. ***ШІ стане розумнішим за кожну людину*** *менш ніж за два роки, а за п'ять – перевершить людство загалом.* [УНІАН, 2025]. Наданий уривок відображає технооптимістичний підхід до вивчення ШІ, який постає як інтелектуальна сутність, здатна до самовдосконалення. Антропоморфні характеристики, що приписуються ШІ, включають такі поняття, як «набуття більшого інтелекту», «перевершення» та «випередження людства». М. Тегмарк, який поділяє такий погляд на машинне навчання, пояснює, що нейронні мережі здатні виконувати низку складних завдань на рівні людини, навіть якщо один із нейронів замінює біологічний [Tegmark, 2018]. Отже, наведене фреймування передбачає, що ШІ проходить

природний шлях навчання та удосконалення, який сприяє його становленню як майбутнього суперінтелекту.

10. ***ШІ став співучасником вбивства-самогубства:*** *подробиці подвійної трагедії.* [Гуменюк, 2025]. Ця метафора наділяє штучний інтелект рисами соціального суб'єкта, здатного як до співпраці, так і до заподіяння шкоди. У контексті взаємодії людини й ШІ вона драматизує стосунки між людьми та технологіями, зміщуючи акцент із співпраці на моральну співучасть. Особливого значення набуває поєднання ШІ та співучасник вбивства-самогубства, оскільки така номінація актуалізує не лише соціальну, а й морально-правову агентність технології. Така антропоморфізація ШІ постає його як сутність із неоднозначним моральним статусом, що посилює страх і недовіру до технології.

11. Висновки дослідників песимістичні: ***ШІ-моделі поводилися*** *не як інструменти, а* ***як раціональні, цілеспрямовані стратеги,*** *готові* ***заподіювати шкоду заради власного «життя»*** *і мети* [Пономаренко, 2025]. Джерельна сфера метафори спирається на людське пізнання та виживання. Застосовуючи її во відношенню до ШІ, стаття антропоморфізує його, перетворюючи технологію на агента, який здатен мислити, міркувати, планувати та навіть завдавати шкоди іншим, щоб вижити. Таким чином, метафора представляє стосунки між ШІ та людиною як суперник проти суперника, вводячи такі поняття, як конкуренція та конфлікт. Фраза «заподіювати шкоду заради власного життя» розширює метафору за межі пізнання. Використання біологічних понять, таких як життя та самозбереження також вважаємо принциповими, оскільки ці концепти є універсальними та їх вживання передбачає, що ШІ приписуються інстинкти – аналоги людських імпульсів виживання. У такий спосіб ШІ концептуалізується як живе тіло, що діє для підтримки свого функціонування та існування. З філософської точки зору, це переосмислює існування людини у світі та реконцептуалізує її буття.

12. ***Штучний інтелект*** *розвивається дуже швидко, і він* ***може стати помічником*** *у повсякденній роботі й автоматизувати значну частину рутинних завдань, а* ***може*** *й* ***завдати шкоди****, якщо не дотримуватись етичних норм та політик використання ШІ* [Турчина, 2025]. Наведений приклад ґрунтується на антитезі двох метафор, пов'язаних із образом тіла: ШІ як помічник (виконання соціальної ролі) та ШІ як джерело шкоди (шкода як фізичне ушкодження). Професійні ролі ШІ співвідносяться з технологічною сферою, що вказує на його постійну інтеграцію в людські соціальні системи. Ця метафора узгоджується з ширшим суспільним дискурсом, що пропагує людиноцентричний підхід до ШІ, представляючи його як партнера, але водночас натякаючи на потенційну небезпеку в разі неналежної поведінки людини.

13. Штучний інтелект скорочує вакансії: кого ***витісняють машини з ринку праці*** [Подробиці, 2025]. Вираз містить просторову метафору, що зосереджується на фізичному переміщенні та конкуренції між людьми та ШІ. Буквальне значення дієслова *витісняти* – виштовхувати з певного місця. Воно викликає образ людини, яку фізично переміщує інша сила чи тіло. Отже, лексема описує ШІ, який замінює людей на ринку праці. Таке формулювання конструює ШІ як суперника, персоніфікуючи його як сутність, здатну на свободу дій або навіть агресію. З точки зору лінгвопрагматики, речення викликає страх та активує емоційні реакції, такі як тривога, загроза та втрата контролю, формуючи ставлення громадськості до ШІ як чогось потенційно небезпечного.

14. Новітні ***моделі ШІ можуть загрожувати життю людини****, щоб уникнути вимкнення або втрати контролю* [Лиса, 2025]. Як і в попередньому прикладі, ШІ розглядається як потенційна загроза для людей. Поведінка, спрямована на самозбереження – інстинкт захисту власного життя в небезпечних ситуаціях. У контексті технологій ця метафора передає ідею екзистенційної боротьби ШІ, який боїться втратити контроль і загрожує іншим, щоб захистити себе. Наділяючи ШІ людськими мотивами, стаття спонукає читачів сприймати його як потенційно непередбачувану істоту.

15. Частина людей почала ***сприймати ChatGPT як заміну психолога чи близького товариша*** [Лаб'як, 2025] На відміну від попереднього прикладу, заміщення людей штучним інтелектом сприймається як позитивне явище. Приписування штучному інтелекту соціальних або емоційних якостей, притаманних людям, формує переконання, що на такі системи можна покладатися, перетворюючи їх на допоміжні інструменти, які використовують замість терапевтів. Більш того, порівняння ChatGPT із психологом або близьким товаришем переносить на систему характеристики, пов'язані зі здатністю слухати, підтримувати, реагувати на емоційні потреби користувача та забезпечувати відчуття присутності.

Висновки. Отже, як можна побачити з проаналізованих прикладів, антропоморфізація слугує як комунікативним, так і когнітивним засобом формування реальності у свідомості читачів. Використання критичного дискурс-аналізу для дослідження антропоморфізацій дозволяє вивчати основні концептуальні перенесення не ізольовано, а в контексті суспільних соціальних і політичних подій, що, з одного боку, демонструє потенціал

таких антропоморфних перенесень, а з іншого – збагачує мову мас-медіа, роблячи її більш зрозумілою для читачів.

Одним із найбільш вживаних є фрейм ШІ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АГЕНТ, згідно з яким, ШІ омовлюється як такий, що здатен міркувати, приймати рішення, дотримуватися або порушувати норми суспільства. Використання цієї концептуалізації тісно пов'язане з формуванням як техноптимістичного, так і технопесимістичного способу репрезентації ШІ. Зважаючи на значущість такого фрейму для читачів, а також особливості мас-медійного дискурсу, що виявляються в маніпулятивності та здатності змінювати думку читачів, вважаємо таку концептуалізацію потужним засобом структурування мас-медійного дискурсу.

Отже, концептуалізація ШІ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АГЕНТ виконує функції пояснення, переконання, маніпуляції та застередження. Така фунцкіональність, а також частотність використання антропоморфних перенесень свідчить про високий рівень продуктивності антропоморфізації як мовного механізму при формуванні образу ШІ у мас-медіа, що виявляється у здатності одночасно спрощувати сприйняття складних технологічних процесів, формувати образ ШІ як соціально значущого суб'єкта, а також актуалізувати морально-етичні проблеми та впливати на оцінне ставлення читачів до технології.

Перспективи подальших досліджень. Перспективність даного напрямку досліджень вбачаємо в проведенні аналізу інших концептуалізацій, в яких виявляється агентність ШІ в україномовному дискурсі, а також проведенні зіставного аналізу антропоморфізації ШІ в інших лінгвокультурах для виявлення універсальних і культурно-відмінних фреймів ШІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдамашко О. Діти масово використовують ШІ як заміну друзям, оскільки почуваються самотніми. 2025. URL: https://24tv.ua/tech/diti-chat-boti-tehnologiyi-pochali-zaminyuvati-druziv-spilkuvannya_n2870479 (дата звернення: 15.07.2026).
2. Гуменюк А. ШІ став «співучасником» вбивства-самогубства: подробиці подвійної трагедії. ТСН. 2025. URL: https://tsn.ua/svit/shi-stav-spivuchasnykom-vbyvstva-samohubstva-podrobytsi-podviynoyi-trahediyi-2902082.html (дата звернення: 15.07.2026)
3. Данько В. Як штучний інтелект змінює сервіси Google. Mezha.Media. 2025. URL: https://mezha.media/articles/yak-shtuchniy-intelekt-zminyuye-servisi-google-304170/ (дата звернення: 15.07.2026).
4. Копитько Г. Чат-бот Google Gemini впав у депресію після провалу завдання. Інформатор. 2025. URL: https://informator.ua/uk/chat-bot-google-gemini-vpav-u-depresiyu-pislya-provalu-zavdannya (дата звернення: 15.07.2026).
5. Лаб'як І. Не довіряйте ChatGPT свої таємниці: експерт розкрив тривожні причини. *ТСН*. 2025. URL: https://tsn.ua/nauka_it/ne-doviriayte-chatgpt-svoyi-tayemnytsi-ekspert-rozkryv-tryvozni-prychyny-2870015.html (дата звернення: 15.07.2026).
6. Лиса А. Штучний інтелект нехтує принципами етики заради виживання – дослідження. Кореспондент.net. 2025. URL: https://ua.korrespondent.net/tech/science/4793584-shtuchnyi-intelekt-nekhtuie-pryntsypamy-etyky-zarady-vyzhyvannia-doslidzhennia (дата звернення: 15.07.2026).
7. Національний інститут стратегічних досліджень. Інновації, прориви, виклики. 2025. URL: https://niss.gov.ua/news/statti/ai-frontiers-innovatsiyi-proryvy-vyklyky-cherven-2025-r (дата звернення: 15.07.2026).
8. Подробиці. Штучний інтелект скорочує вакансії: кого витісняють машини з ринку праці. 2025. URL: https://podrobnosti.ua/2503717-shtuchnij-ntelekt-skorochu-vakans-kogo-vitsnjajut-mashini-z-rinku-prats.html (дата звернення: 15.07.2026).
9. Пономаренко Д. ШІ скоріше вб'є людину, ніж допустить своє відключення: тривожне дослідження. УНІАН. 2025. URL: https://www.unian.ua/techno/neiroseti/nebezpeka-shi-mashina-shvidshe-vb-ye-lyudinu-nizh-dopustit-svoye-vimknennya-13051083.html (дата звернення: 15.07.2026).
10. ПравдаТУТ News. Штучний інтелект: як давні технології стали рушійною силою. 2024. URL: https://pravdatutnews.com/tehnologiyi/2024/10/17/49294-shtuchnyy-intelekt-yak-davni-tehnologiyi-staly-rushiynoyu-syloyu (дата звернення: 15.07.2026).
11. Турчина М. Штучний інтелект у роботі медійників: поради від Медіабази Хмельницький. Інститут масової інформації. 2025. URL: https://imi.org.ua/advices/shtuchnyj-intelekt-v-roboti-medijnykiv-porady-vid-mediabazy-hmelnytskyj-i69173 (дата звернення: 15.07.2026).
12. УНІАН. Ілон Маск про ШІ: мільярдер попереджає, що штучний інтелект вже розумніший за більшість людей. 2025. 14 лип. URL: https://www.unian.ua/techno/neiroseti/ilon-mask-pro-shi-milyarder-poperedzhaye-shcho-shi-vzhe-rozumnishiy-za-bilshist-lyudey-13066944.html (дата звернення: 15.07.2026).

13. УНН. Самотність дітей: штучний інтелект замінює реальних друзів, експерти стурбовані. 2025. URL: https://unn.ua/news/samotnist-ditei-shtuchnyi-intelekt-zaminiuie-realnykh-druziv-eksperty-sturbovani (дата звернення: 15.07.2026).
14. Фокус. ШІ стане злим та почне брехати людям: вчені розповіли, що його може стримувати. 2025. URL: https://focus.ua/uk/digital/718252-shi-stane-zlim-ta-pochne-brehati-lyudyam-vcheni-rozpovili-shcho-yogo-mozhe-strimuvati (дата звернення: 15.07.2026).
15. Agrawal S., Khandelwal U., Bajpai N. Anthropomorphism in advertising: the effect of media on audience attitude. *Journal of Marketing Communications*. 2020. Vol. 27. No. 8. 2021. P. 799–815. DOI: 10.1080/13527266.2020.1771403.
16. Atkamova S. A. Anthropomorphism in media linguistics: Functions, mechanisms, and impact. *Neo Scientific Peer Reviewed Journal*. Vol 31. 2025. P. 14–20. DOI: 10.1002/9781118611463.wbielsi116.
17. Daycom. Штучний інтелект змінює майбутнє веб-браузерів: чи стане Dia новим стандартом? 2025. URL: https://daycom.com.ua/news/shtuchniy-intelekt-zminyuie-maybutnie-veb-brauzeriv-chi-stane-dia-novim-standartom (дата звернення: 15.07.2026).
18. Epley N., Waytz A., Cacioppo J. T. On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological Review*. Vol. 114. No. 4. 2007. P. 864–886. DOI: 10.1037/0033-295X.114.4.864.
19. Feist G. J. A meta-analysis of personality in scientific and artistic creativity. *Personality and Social Psychology Review*. Vol. 2. No. 4. 1998. P. 290–309. DOI: 10.1207/s15327957pspr0204_5.
20. Huawei Technologies Co., Ltd. Artificial Intelligence Technology. *Posts & Telecom Press.* 2023. DOI: 10.1007/978-981-19-2879-6.
21. Tegmark M. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. Vintage. 2018. 384 p.
22. Vidal F. Brainhood, anthropological figure of modernity. *History of the Human Sciences*. Vol. 22. No. 1. 2009. P. 5–36. DOI: 10.1177/0952695108099133.

REFERENCES

1. Haidamashko, O. (2025). *Dity masovo vykorystovuiut ShI yak zaminu druziam, oskilky pochuvaiutsia samotnimy* [Children are increasingly using AI as a substitute for friends because they feel lonely]. *24 Kanal*. https://24tv.ua/tech/diti-chat-boti-tehnologiyi-pochali-zaminyuvati-druziv-spilkuvannya_n2870479 [in Ukrainian].
2. Humeniuk, A. (2025). *ShI stav "spivuchasnykom" vbyvstva-samohubstva: podrobytsi podviinoi trahedii* [AI Became an "Accomplice" in a Murder–Suicide: Details of the Double Tragedy]. *TSN*. https://tsn.ua/svit/shi-stav-spivuchasnykom-vbyvstva-samohubstva-podrobytsi-podviynoyi-trahediyi-2902082.html [in Ukrainian].
3. Danko, V. (2025). *Yak shtuchnyi intelekt zminiuie servisy Google* [How Artificial Intelligence Is Transforming Google Services]. *Mezha.Media*. https://mezha.media/articles/yak-shtuchniy-intelekt-zminyuye-servisi-google-304170/ [in Ukrainian].
4. Kopytko, H. (2025). *Chat-bot Google Gemini vpav u depresiiu pislia provalu zavdannia* [Google Gemini Chatbot Fell into Depression After Failing a Task]. *Informator*. https://informator.ua/uk/chat-bot-google-gemini-vpav-u-depresiyu-pislya-provalu-zavdannya [in Ukrainian].
5. Labiak, I. (2025). *Ne doviriaite ChatGPT svoi taiemnytsi: ekspert rozkryv tryvozhni prychyny* [Do Not Trust ChatGPT with Your Secrets: An Expert Reveals Alarming Reasons]. TSN. https://tsn.ua/nauka_it/ne-doviriayte-chatgpt-svoyi-tayemnytsi-ekspert-rozkryv-tryvozni-prychyny-2870015.html [in Ukrainian].
6. Lysa, A. (2025). *Shtuchnyi intelekt nekhtuie pryntsypamy etyky zarady vyzhyvannia – doslidzhennia* [Artificial Intelligence Ignores Ethical Principles for the Sake of Survival – Study]. *Korrespondent.net*. https://ua.korrespondent.net/tech/science/4793584-shtuchnyi-intelekt-nekhtuie-pryntsypamy-etyky-zarady-vyzhyvannia-doslidzhennia [in Ukrainian].
7. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. (2025). *AI Frontiers: Innovatsii, proryvy, vyklyky.* [AI Frontiers: Innovations, Breakthroughs, and Challenges.]. https://niss.gov.ua/news/statti/ai-frontiers-innovatsiyi-proryvy-vyklyky-cherven-2025 [in Ukrainian].
8. Podrobytsi. (2025). *Shtuchnyi intelekt skorochuie vakansii: koho vytisniaiut mashyny z rynku pratsi* [Artificial Intelligence Is Reducing Job Vacancies: Who Is Being Replaced by Machines in the Labor Market]. Podrobytsi. https://podrobnosti.ua/2503717-shtuchnij-ntelekt-skorochu-vakanskogo-vitsnjajut-mashini-z-rinku-prats.html [in Ukrainian].
9. Ponomarenko, D. (2025). *ShI skorishe vb'ie liudynu, nizh dopustyt svoie vidkliuchennia: tryvozhne doslidzhennia* [AI Would Rather Kill a Human Than Allow Itself to Be Switched Off: An Alarming Study]. *UNIAN*. https://www.unian.ua/techno/neiroseti/nebezpeka-shi-mashina-shvidshe-vb-ye-lyudinu-nizh-dopustit-svoye-vimknennya-13051083.html [in Ukrainian].

10. PravdaTUT News. (2024). *Shtuchnyi intelekt: yak davni tekhnolohii staly rushiinoiu syloiu* [Artificial Intelligence: How Long-Standing Technologies Became a Driving Force]. https://pravdatutnews.com/tehnologiyi/2024/10/17/49294-shtuchnyy-intelekt-yak-davni-tehnologiyi-staly-rushiynoyu-syloyu [in Ukrainian].
11. Turchyna, M. (2025). *Shtuchnyi intelekt u roboti mediinykiv: porady vid Mediabazy Khmelnytskyi* [Artificial Intelligence in the Work of Media Professionals: Advice from Mediabaza Khmelnytskyi]. Instytut masovoi informatsii. https://imi.org.ua/advices/shtuchnyj-intelekt-v-roboti-medijnykiv-porady-vid-mediabazy-hmelnytskyj-i69173 [in Ukrainian].
12. UNIAN. (2025). *Ilon Mask pro ShI: miliarder poperedzhaie, shcho shtuchnyi intelekt vzhe rozumnishyi za bilshist liudei* [Elon Musk on AI: Billionaire Warns That Artificial Intelligence Is Already Smarter Than Most People]. *UNIAN*. https://www.unian.ua/techno/neiroseti/ilon-mask-pro-shi-milyarder-poperedzhaye-shcho-shi-vzhe-rozumnishiy-za-bilshist-lyudey-13066944.html [in Ukrainian].
13. UNN. (2025). *Samotnist ditei: shtuchnyi intelekt zaminiuie realnykh druziv, eksperty sturbovani* [Children's Loneliness: Artificial Intelligence Is Replacing Real Friends, Experts Are Concerned]. *UNN*. https://unn.ua/news/samotnist-ditei-shtuchnyi-intelekt-zaminiuie-realnykh-druziv-eksperty-sturbovani [in Ukrainian].
14. Fokus. (2025). *ShI stane zlym ta pochne brekhaty liudiam: vcheni rozpovily, shcho yoho mozhe strymuvaty* [AI Will Become Evil and Start Lying to People: Scientists Explain What Could Keep It in Check]. https://focus.ua/uk/digital/718252-shi-stane-zlim-ta-pochne-brehati-lyudyam-vcheni-rozpovili-shcho-yogo-mozhe-strimuvati [in Ukrainian].
15. Agrawal, S., Khandelwal, U., & Bajpai, N. (2021). Anthropomorphism in advertising: the effect of media on audience attitude. *Journal of Marketing Communications*, *27*(8), 799–815. https://doi.org/10.1080/13527266.2020.1771403 [in English].
16. Atkamova, S. A. (2026). Anthropomorphism in media linguistics: Functions, mechanisms, and impact. *Neo Scientific Peer Reviewed Journal, 45*, 12–16. https://neojournals.com/index.php/nspj/article/view/578 [in English].
17. Daycom. (2025, July 15). *Shtuchnyi intelekt zminiuie maibutnie veb-brauzeriv: chy stane Dia novym standartom?* [Artificial Intelligence Is Changing the Future of Web Browsers: Will Dia Become the New Standard?]. https://daycom.com.ua/news/shtuchniy-intelekt-zminyuie-maybutnie-veb-brauzeriv-chi-stane-dia-novim-standartom [in Ukrainian].
18. Epley, N., Waytz, A., & Cacioppo J. T. (2007). On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological Review,* 114(4), 864–886. https://doi.org/10.1037/0033-295X.114.4.864 [in English].
19. Feist, G. J. (1998). A meta-analysis of personality in scientific and artistic creativity. *Personality and Social Psychology Review, 2*(4), 290–309. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0204_5 [in English].
20. Huawei Technologies Co., Ltd. (2023). *Artificial intelligence technology*. Posts & Telecom Press. https://doi.org/10.1007/978-981-19-2879-6 [in English].
21. Tegmark, M. (2018). Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence. *Vintage* [in English].
22. Vidal, F. (2009). *Brainhood, anthropological figure of modernity*. *History of the Human Sciences, 22*(1), 5–36. https://doi.org/10.1177/0952695108099133 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’42:821.161
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-11

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ПТАХ* У МОВОТВОРЧОСТІ С. В. ШУМИЦЬКОГО

Кривенчук В. М.
аспірант кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-7258-8128
krivenhuk@ukr.net

Ключові слова: *концепт, мовотворчість, орнітонім, мовний образ птаха, символ, лінгвопоетика, С. В. Шумицький.*

У статті досліджено особливості вербалізації концепту ПТАХ у мовотворчості С. В. Шумицького на матеріалі поетичних збірок «Ознаки вірності», «Сорок ударів серця», «Герої приходять у пісню». Актуальність розвідки зумовлена зростанням уваги сучасного мовознавства до лінгвоконцептологічних студій, а також потребою глибшого осмислення індивідуально-авторських способів репрезентації етнокультурно значущих концептів у художньому дискурсі. Метою роботи є аналіз мовних засобів об’єктивації концепту ПТАХ у поетичних текстах митця та визначення його основних семантичних, образних і функціональних характеристик.

Установлено, що концепт ПТАХ посідає важливе місце в мовній картині світу С. В. Шумицького й репрезентується широким колом орнітонімів, серед яких найчастотнішими є лексеми птах, лелека, соловей, чайка, ластівка, орел; поодиноко функціонують назви зозуля, лебідь, півень. З’ясовано, що автор майже не звертається до назв свійських птахів, надаючи перевагу образам, пов’язаним із природним простором, рухом, свободою та символікою дороги. Доведено, що в поетичному дискурсі С. В. Шумицького концепт ПТАХ реалізує низку провідних смислових домінант: дорога, повернення, любов, гармонія, творчість, свобода, мужність, доля, туга за Батьківщиною, війна і втрата.

У процесі аналізу встановлено, що вербалізація концепту здійснюється за допомогою метафор, порівнянь, епітетів, персоніфікацій, повторів, метонімій і контрастних образних зіставлень. Образ лелеки переважно символізує дім, дорогу та повернення; соловей пов’язаний із любовною лірикою, гармонією й красою природи; чайка актуалізує семантику свободи, простору й невловимості долі; ластівка уособлює ніжність, тепло, надію; орел репрезентує духовну висоту, силу й героїзм; зозуля корелює з мотивами часу й долі. Зроблено висновок, що орнітоніми в мовотворчості С. В. Шумицького виконують не лише номінативну, а й виразну символічну функцію, формуючи багатовимірний художній простір його поезії.

VERBALIZATION OF THE *BIRD* CONCEPT IN THE LINGUISTIC CREATIVITY OF S. V. SHUMYTSKYI

Kryvenchuk V. M.
Postgraduate Student at the Professor L. A. Lysychenko Department of the Ukrainian Language
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Alchevskikh str., 29, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7258-8128
krivenhuk@ukr.net

Key words: *concept, linguistic creativity, ornithonym, linguistic image of the bird, symbol, linguopoetics, S. V. Shumytskyi.*

The article examines the peculiarities of the verbalization of the BIRD concept in the linguistic creativity of S. V. Shumytskyi, based on the poetry collections Signs of Fidelity, Forty Heartbeats, and Heroes Come into Song. The relevance of the study is determined by the growing attention of contemporary linguistics to linguo-conceptological research, as well as by the need for a deeper understanding of individual authorial ways of representing ethnoculturally significant concepts in literary discourse. The aim of the paper is to analyze the linguistic means by which the BIRD concept is objectified in the poet's texts and to identify its principal semantic, figurative, and functional characteristics.

It has been established that the BIRD concept occupies an important place in S. V. Shumytskyi's linguistic worldview and is represented by a wide range of ornithonyms, among which the most frequent are the lexemes bird, stork, nightingale, seagull, swallow, and eagle; the names cuckoo, swan, and rooster occur only sporadically. It has been found that the author hardly ever turns to the names of domestic birds, instead privileging images associated with natural space, movement, freedom, and the symbolism of the road. The study demonstrates that, in Shumytskyi's poetic discourse, the BIRD concept actualizes a number of key semantic dominants, including the road, return, love, harmony, creativity, freedom, courage, fate, longing for the homeland, war, and loss.

The analysis has shown that the verbalization of the concept is achieved through metaphors, similes, epithets, personifications, repetitions, metonymies, and contrastive figurative juxtapositions. The image of the stork predominantly symbolizes home, the road, and return; the nightingale is associated with love lyrics, harmony, and the beauty of nature; the seagull actualizes the semantics of freedom, space, and the elusiveness of fate; the swallow embodies tenderness, warmth, and hope; the eagle represents spiritual elevation, strength, and heroism; and the cuckoo correlates with the motifs of time and fate. It is concluded that ornithonyms in S. V. Shumytskyi's linguistic creativity perform not only a nominative but also a distinctly symbolic function, shaping the multidimensional artistic space of his poetry.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві дедалі більшої уваги набувають дослідження концептів як ментальних утворень, що репрезентують культурні, символічні та світоглядні уявлення народу. У межах лінгвоконцептології особливий інтерес становлять способи вербалізації концептів у художньому тексті, адже саме мовотворчість письменника відображає індивідуально-авторське бачення світу та водночас актуалізує елементи національної картини світу.

Одним із важливих символічних образів у культурній традиції є мовний образ птаха. У фольклорі, міфології та художній літературі птах виступає багатозначним символом, що може уособлювати свободу, душу, духовний злет, посередництво між небом і землею, а також передавати ідеї дороги, польоту, мрії чи передчуття змін. Завдяки такій семантичній багатовимірності концепт ***ПТАХ*** є продуктивним об'єктом лінгвоконцептуального аналізу.

На особливу увагу заслуговує функціонування цього концепту в мовотворчості українських пись-

менників, де концепт обростає індивідуально-авторськими смисловими наповненнями. Зокрема, у творчості С. В. Шумицького образ птаха постає не лише як елемент художньої образності, а й як важливий семантичний вузол тексту, через який розкриваються філософські, емоційні та світоглядні домінанти авторського стилю.

Актуальність дослідження зумовлена потребою глибшого осмислення мовних засобів репрезентації концептів у художньому дискурсі, а також недостатнім вивченням особливостей вербалізації концепту ***ПТАХ*** у мовотворчості С. В. Шумицького.

Метою статті є аналіз особливостей мовної репрезентації концепту ***ПТАХ*** у поетичних текстах С. В. Шумицького та визначення його семантичних, образних і функціональних характеристик у структурі художнього тексту. Серед завдань постають такі: 1) визначити основні лексеми-репрезентанти концепту в поетичному ідіостилі С. В. Шумицького; 2) окреслити художні засоби та прийоми, якими послуговуються майстер слова при моделюванні концепту ***ПТАХ***; 3) охарактеризувати смислове навантаження вербалізаторів концепту.

Об'єктом варто вважати поетичну картину світу С. В. Шумицького, а **предметом** аналізу постають мовні засоби та специфіка реалізації концепту ***ПТАХ***.

Матеріалом дослідження послужили три збірки майстра слова: «Ознаки вірності», «Сорок ударів серця», «Герої приходять у пісню».

Варто зазначити, що вивчення мовного вивчення орнітонімів має значну наукову традицію. Зокрема, вектори свого наукового зацікавлення на цю проблематику спрямували К. О. Білобровська, А. Р. Дочу, А. І. Марченко, Г. В. Микитів, І. М. Серебрянська тощо.

У науковій роботі Г. В. Микитів пише, що семантичне поле концепту ***ПТАХ*** доволі розмаїте, а назви, «які позначають птахів, наділені додатковим змістом, стають словами-символами» [Микитів, 2012, с. 251]. Цю думку підтримує К. О. Білобровська, зазначаючи, що в «українській міфології, піснях, легендах та обрядах птахам належить особливе місце, адже їхні образи, символи й назви глибоко вкорінені в народні уявлення про світ. Вони мають не лише конкретне природне значення, але й символічне навантаження, яке часто асоціюється з духовними та космологічними уявленнями. Орнітоніми (назви птахів) мають глибокі культурні й релігійні конотації. В українській традиції вони виступають як посередники між світами, часто символізуючи зв'язок між небом і землею» [Білобровська, 2024, с. 26]. Робота А. І. Марченко підтверджує, що концепт ***ПТАХ*** є доволі поширеним та репрезентує велику кількість смислів [Марченко, 2020]. І. М. Серебрянська наголошує, що лінгвальні репрезентанти аналізованого концепту «реалізують цілий спектр когнітивних характеристик, зокрема асоціативних. Метафоричні та порівняльні вислови з компонентом «птах» стають репрезентами інших концептів природи, концептів-артефактів та концепту «людина», реалізуючи їхній взаємозв'язок в українській МКС. Антропоморфізований птах, як і людина, живе, облаштовує своє житло, створює сім'ю, страждає або ж співпереживає людині. Саме художні тексти сприяють виявленню усталених, символічних значень етнокультурного концепту «птах» (вісник весни, добра, врожаю тощо) та народженню найнесподіваніших індивідуально-авторських асоціацій, зумовлених економічно-соціальними умовами життя селянина, про які в них ідеться, часовими та просторовими параметрами, а також особливостями світосприйняття письменника» [Серебрянська, 2020, с. 41].

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних лексем-вербалізаторів концепту ***ПТАХ*** у мовосвіті С. В. Шумицького можна назвати такі: *птах, пташка, ластівка, лелека, чайка, орел, соловей, зозуля, лебідь*. Показово, що поет фактично не використовує слова на позначення свійських птахів. Натрапляємо лише на поодиноке застосування слова *півень*.

Найбільш частотним вербалізатором концепту є лексема *птах*. Показово, що майже в жодному випадку С. В. Шумицький не використовує словникові дефініції. І навіть при прямому дефініюванні, митець більшою мірою апелює до символічного значення оновлення природи та циклічності життя, ніж до простого змалювання природи: «*Що на тихі плеса до води, / **Каравани гомінкі пташині** / Щовесни злітаються сюди*» [Шумицький, 1966, с. 47]. У цій ілюстрації створено гіперболізований образ за допомогою інверсивної конструкції *каравани гомінкі пташині*. Іменник *каравани* розпросторює уявлення про великі мандрівні групи людей на світ птахів, створюючи образ масового руху перелітних зграй. Епітет *гомінкі* актуалізує слуховий образ, передаючи звукову насиченість пташиного лету та відтворюючи тим самим атмосферу весняного пожвавлення. Відповідно, письменник створює картину настання весни, а не просто декларує наявність пташок.

У рядках «*Хай ущухне цей нежданий й вітер, / **Защебечуть у гаю пташки**, – / Не зведуться зламанії квіти, / Не зростуться зламані гілки*» [Шумицький, 1966, с. 65] за допомогою лінгвального слухового образу пташок відтворено напружений стан ліричного героя. Дієслово *защебечуть* передає звукову картину пробудження природи, тобто мовний образ пташок виступає як символ

природного ритму життя, однак подальші рядки формують контрастну смислову опозицію: епітет *зламані* передає семантику руйнування, що було закладено ще в першому рядку за допомогою лексеми *вітер*.

Так, у рядках «*На риштуваннях майорять знамена, / Летить мені назустріч* ***пісня-птах****, / Здається, юність поспіша до мене / Зайняти місце у моїх рядках*» [Шумицький, 1963, с. 31] поет створює атмосферу піднесеного творчого стану ліричного героя. Центральним мовним образом фрагмента є прикладка *пісня-птах*, що становить собою своєрідний метафоричний композит, уособлюючи творче натхнення, легкість і свободу поетичного слова. Дієслово *летить* підсилює семантику руху, наче натхнення саме приходить («прилітає») до героя. Персоніфікований образ юності, створений дієсловом *поспіша*, увиразнює зазначені конотації та підтверджує зв'язок молодості з творчою енергією.

Необхідно наголосити, що концепт ***ПТАХ*** часто експлікує ідею творчості в текстах С. В. Шумицького. Щоправда, не завжди художній процес іде рівно. Наприклад, внутрішній стан сумніву та недосконалість поетичного слова митець виражає в такому мікроконтексті: «*На папері шкандибали* ***рими, / Як підбиті птахи*** *на шляхах… / Ти руками щирими своїми / Правила помилки у рядках*» [Шумицький, 1966, с. 18]. Дієслівна метафора, виражена лексемою *шкандибали*, надає рядкам відчуття невпевненості, незграбності, наче поетичний текст не набув гармонійної форми. Далі майстер слова поглиблює образ завдяки сполучниковому порівнянню *як підбиті птахи*. Усталеною є думка, що птахи пов'язані із символікою свободи, польоту, але епітет *підбиті* передає відчуття творчої кризи або ж втрати натхнення.

Великою частотністю відзначається такий репрезентант концепту ***ПТАХ***, як *лелека*: «*І сниться солдатам домівка далека / І матері тепла рука. /* ***Додому б леліли, неначе лелеки****, – / Чужинська земля не пуска!*» [Шумицький, 1971, с. 18]. У наведеному уривку відтворено глибокий емоційний стан солдатів, які перебувають далеко від рідного дому. Сполучникове порівняння *неначе лелеки* передає прагнення людей повернутися на рідну землю, адже лелека в українській традиції символізує родинний затишок, дім, повернення до рідного краю, тож концепт ***ПТАХ*** у цьому контексті реалізує семантику повернення, туги за Батьківщиною та прагнення повернутися до рідного простору.

Подібні інтенції простежуємо й у таких рядках: «*Весну просурмили вітри-сурмачі, / І* ***птахи забули про відстань і втому: / Лелекам*** *наснилась на півдні вночі /* ***Дорога додому***» [Шумицький, 1971, с. 19]. Тут відбувається олюднення птахів завдяки дієсловам *забули*, *наснилась*. Це підкреслює силу природного інстинкту та прагнення повернутися.

С. В. Шумицький проводить паралелі між людиною та лелекою: «*Рушаючи в мандри по хвилях морів, / Сміливець завжди перевірить вітрило, / Отак і* ***лелеки: встають на зорі / І пробують крила***» [Шумицький, 1971, с. 20]. Мовний образ лелек постає як своєрідний відповідник мандрівника. Дієслова *встають, пробують* експлікують динаміку руху та готовність до далекого перельоту, а метафорично – до подолання труднощів. Уточнення *на зорі* символізує не тільки початок нового дня, а початок шляху загалом.

Мовним пошукам поета притаманне гостре переживання війни: «*– В атаку, бійці! Перебіжками. З місця! – / Остання атака – й до миру війну! / І* ***пада сержант, мов підбитий лелека****, / А біла сорочка далеко-далеко*» [Шумицький, 1971, с. 5]. Тут письменник змальовує драматичний момент бою. Центральним художнім образом є порівняння сержанта з лелекою. І тут воно набуває трагічного звучання. Епітет *підбитий* передає зруйноване життя, підбитий політ – загибель людини на війні.

Порівняння лелек із людьми є типовим для поетичної картини світу С. В. Шумицького. При цьому митець використовує як порівняння виражені орудним відмінком, так і сполучникові: «***Розлетілися лелеками****, / Та не думають вертать… / Може, й ходиш недалеко ти, / А нелегко відшукать*» [Шумицький, 1963, с. 27], «*У рідним краю ще метілі гудуть, / А птахів уже не покине тривога: /* ***Лелекам, як людям, заснуть не дають / Думки про дорогу***» [Шумицький, 1966, с. 17]. У першому з наведених прикладів метафоричне порівняння з лелеками відтворює стан втрати й розлуки – розходження людей уподібнено до польоту птахів; у другому мікроконтексті порівняння надає антропоморфних рис, бо птахи постають істотами, здатними переживати думки та хвилювання, подібно до людини. Фраза *думки про дорогу* тут експлікує не майбутній переліт птахів, а загалом ідею життєвого шляху.

Не менш частотною постає лексема *соловей*, яку також використовує автор для експлікації концепту ***ПТАХ***. С. В. Шумицький апелює до традиційних уявлень про солов'я як про символ любові, що на мовному рівні забезпечено синтагматичною сполучуваністю слова-імені та лексем на позначення почуття: «***Солов'ї стривожили округу****, / Навіть сонця промені дрижать. / Там, де за селом по зелен-лугу /* ***Дівчина смуглява походжа***» [Шумицький, 1966, с. 40], «*Та самотній дівчині в лузі не співалося, / Бо* ***кохання*** *дівчину обійшло: /* ***Солов'ї верталися****, милі зустрічалися, / А її коханого не було*» [Шумицький, 1971,

с. 38]. Важливим у цьому мікроконтексті є контраст: солов'ї повертаються, однак героїня лишається *самотньою*, автор ніби протиставляє гармонію природи особистій драмі людини. Читаймо далі: «*Ой* ***тихіше, солов'ї, тихіше / Щастя*** *не сполохайте моє*» [Шумицький, 1966, с. 40]. Майстер слова намагається передати ніжний емоційний стан персонажа, який прагне зберегти крихке відчуття щастя та любові. Ліричний герой використовує форму звертання до пташок як до символу любові, краси. Повтор прислівника-епітета *тихіше* виконує експресивну функцію, підсилюючи прохання та створюючи конотацію трепетності. Метафора *не сполохайте щастя* переносить семантику наляканого птаха на внутрішній стан людини.

Мікроконтекст «*В білі заметілі й люті холоди? / Та без неї жити вже мені не сила, /* ***Щебет солов'їний сонечком сія****!*» [Шумицький, 1971, с. 46] демонструє порівняння солов'їного щебету із сяйвом сонечка, виражене орудним відмінком. Ця метафорична конструкція поєднує звуковий та зоровий мовні образи, що підсилює відчуття тепла, радості та духовного піднесення від почуття любові, глибина якого розкрита у гіперболізованій фразі *без неї жити мені вже не сила* – кохана постає як життєва необхідність.

Лінгвальний образ солов'я поет використовує й для увиразнення краси природи: «*Гули машин роїв, / А з вечора до ранку /* ***Змагались солов'ї***» [Шумицький, 1966, с. 42]. У цьому мікроконтексті поєднано два звукові світи: техногенний і природний. Перший репрезентовано гіперболою *гули машин роїв*, що створює слуховий образ міського простору. Метафора *роїв машин* передає велику кількість автомобілів та переносить ознаки живої природи на техніку, уподібнюючи рух транспорту до гудіння рою комах. Дієслово *гули* посилює безперервність та монотонність шуму. Контрастом виступає антропоморфна метафора *змагалися солов'ї*, де дієслово підкреслює багатоголосся пташиного співу. Отже, С. В. Шумицький вибудовує контраст між шумом машин і співом птахів. Попри гул техніки, солов'ї продовжують свою пісню, що символізує життєву силу природи й її здатність зберігати гармонію навіть у техногенному середовищі.

Мовний образ чайки також є притаманним мовотворчості С. В. Шумицького. Читаймо: «*Море шумить обережно. / А троє сердець,* ***мов чайки****, / Ще в'ються над узбережжям*» [Шумицький, 1971, с. 41]. У наведеному фрагменті створено ліричний морський пейзаж, що поєднує природні образи з емоційним станом людини. Перший рядок *море шумить обережно* містить персоніфікацію, оскільки морю приписується здатність діяти «обережно». Такий художній прийом створює атмосферу спокою та внутрішньої зосередженості. Сполучникове порівняння сердець та чайок зіставляє людські почуття та політ морських птахів. Чайка в поетичній символіці часто асоціюється зі свободою, простором моря, рухом і легкістю. Дієслівна метафора *в'ються* експлікує динаміку польоту птахів та образно відображає хвилювання людських почуттів.

Чайку майстер слова порівнює з долею: «*На причалах / Не знайдеш* ***долі: / Вона, мов чайка****, / Десь на роздоллі*» [Шумицький, 1971, с. 46]. Іменник *роздолля* інтенсифікує семантику відкритого простору та волі, відповідно, доля мислиться як явище, що існує поза межами чітко визначених місць, і знайти її можна лише в русі та відкритості до життя.

Метонімію покладено в основу наступної ілюстрації: «*Між деревами раптом* ***хустина майнула, / Ніби здалеку чайка махнула крилом***» [Шумицький, 1966, с. 22]. Тут автор створює виразний зоровий образ миттєвого руху. Дієслово *майнула* у своїй семантичній структурі актуалізує семи швидкість та несподіваність дії. Завдяки сполучниковому порівнянню хустини та чайки майстру слова вдається передати легкий рух тканини. Це зіставлення підсилює відчуття свободи та легкості.

Мовний образ ластівки в текстах С. В. Шумицького зіставний із коханою: «*Добре, що у вирій ти не відлетіла, /* ***Білокрила ластівко моя****!*» [Шумицький, 1971, с. 46]. Поетичне звертання до коханої як до ластівки передає глибоке емоційне переживання ліричного героя, почуття любові та вдячності за близькість коханої. Вислів *у вирій полетіла* апелює до традиційного уявлення у слов'янській культурі про вирій як про теплий край, куди відлітають птахи. У символічному плані цей образ може означати віддалення, втрату чи розлуку. У народнопоетичній традиції ластівка викликає асоціації з домом, вірністю, весною, теплом. Епітет *білокрила* має позитивну семантику, надаючи образу відтінку чистоти, ніжності, світла. Таким чином, порівняння коханої з ластівкою створює образ ніжності, близькості та душевної прихильності.

Подібні мотиви можемо спостерігати й у такому мікроконтексті: «*Світлою печаллю серце сповилося, / Вмилось, як малятко, чистими слізьми, /* ***Бо влетіла раптом та й до мене в осінь / Ластівка із білими крильми****. / Я тепер не знаю, що мені робити – / Інеєм взялися всі мої сади. / Як її леліяти, як її зігріти*» [Шумицький, 1971, с. 46]. Мовний образ ластівки із білими крильми викликає асоціації з чистотою та ніжністю, однак іменник *осінь* метафорично поширюється не лише на природу, а на внутрішній світ персонажа, створюючи паралель *холодно в природі – холодно в душі*.

Поява ластівки серед осені, інею символізує появу надії, прагнення зберегти крихке щастя та любов попри життєві негаразди.

Лінгвальний образ орла представлено в таких рядках: «*Але монтажник невимовно гордий, / Бо з висоти він дивиться на світ. / Бо звідтіля, з небесної глибіні, / Куди й* ***орлам****, либонь, не долітать, / Він бачить землю в трудовім кипінні, / То й до зірок рукою вже подать!*» [Шумицький, 1966, с. 51]. Орел тут постає як гіперболізована точка висоти, що підкреслює масштаб діяльності людини. Фраза *куди й орлам, либонь, не долітать* уособлює величезні досягнення людини.

Використовує митець мовний образ орла й для розкриття ідеї мужності та духовної величі. Зокрема, протиставляє два символічні образи: зайця та орла. Заєць – це традиційний символ боягузтва, а орел – символ величі, гордості, свободи: «*Твої пісні звучать стоусто, трубно. / Умерти зайцем легко і "не ново", / А от* ***орлом померти*** *– справді трудно. / Збагнув ? Скажи?*» [Шумицький, 1966, с. 34]. Метафора *орлом померти* означає померти гідно, прийняти мужню смерть. Таким чином, орел стає символом героїзму та духовної висоти. Така інтерпретація мовного образу орла переплітається зі спостереженнями, які висловив Г. В. Микитів: «Орел асоціативно пов'язаний з образом сильної, мужньої людини, яка відзначається сміливістю та відвагою» [Микитів, 2012, с. 252].

Інші вербальні репрезентанти концепту ***ПТАХ*** у мовосвіті С. В. Шумицького представлені поодинокими, однак доволі промовистими мікроконтекстами. Розгляньмо їх детальніше.

Мовний образ *зозулі* традиційно пов'язаний із мотивом долі, передбачення майбутнього та відліку життя. У народних віруваннях зозуля виступає своєрідним провісником життєвого шляху людини, адже за кількістю її кування намагаються визначити тривалість життя: «***Крапля по краплі нам долю зозуля кує***» [Шумицький, 1971, с. 30]. Лінгвопоетичну виразність цих рядків посилено конструкцією *крапля по краплі*, що створює ефект поступового накопичення часу та підкреслює відчуття невідворотності життєвого перебігу. Автор наближає темпоральну семантику до образу води. Дієслово *кує*, з одного боку, відсилає до природного голосу птаха, а з іншого боку, передає процес творення або «виковування» людської долі. Таким чином завдяки концепту ***ПТАХ*** виникає метафоричне поєднання часу, долі, що поглиблює символічний зміст поезії.

У творчості С. В. Шумицького наявний виразний зоровий образ морського простору, центральне місце в якому посідають білі вітрила, що зіставляються з крилами лебедя: «***Білі вітрила, / Білі, / Наче крила*** */ Милі / **Лебедині***» [Шумицький, 1971, с. 46]. Сполучникове порівняння надає конотацію легкості, плавності, естетичної краси. Повтор епітета на позначення кольору *білі* посилює зорову виразність та акцентує увагу на кольоровій символіці чистоти, світла та гармонії. Сам образ лебедя в поетичній традиції також уособлює красу, благородство, духовну піднесеність. Відповідно, завдяки порівнянню вітрила постають не просто елементом морського пейзажу, а й символізують гармонію.

Іменник *півень* як репрезентант аналізованого концепту традиційно використано у фрагменті, де змальовано перехід від ночі до ранку: «*Зорі згасли, мов гнотики свіч. / В селі* ***заспівали півні****. / Минула ніч*» [Шумицький, 1966, с. 27]. Півень у народній культурі є символом пробудження та початку нового дня. Дієслово *заспівали* передає природний ритм сільського життя та водночас виконує функцію часової рамки, сигналізуючи про завершення нічного часу. Непоширене речення *Минула ніч* має узагальнювальний характер і підсумовує змальовану картину. Лаконічність посилює відчуття завершеності та природної циклічності часу.

Висновки. Отже, проведений аналіз поетичних текстів С. В. Шумицького засвідчив, що концепт ***ПТАХ*** є одним із важливих елементів його мовної картини світу та репрезентований широким спектром орнітонімів, серед яких найбільш частотними є лексеми *птах, лелека, соловей, чайка, ластівка, орел*, а також поодинокі вживання назв *зозулі, лебедя, півня*. Показово, що автор майже не використовує назви свійських птахів, надаючи перевагу орнітонімам, пов'язаним із природним простором, свободою руху та символікою дороги.

У мовотворчості С. В. Шумицького концепт ***ПТАХ*** реалізується через низку семантичних домінант. Передусім це ідея руху та дороги, що особливо яскраво виявляється в образах *лелеки* й перелітних птахів. Іншою важливою семантичною площиною є мотив любові й гармонії, який реалізується через образ *солов'я* та ластівки. Окрім того, орел у поетичному світі автора виступає символом мужності, духовної висоти й героїзму, тоді як *чайка* асоціюється зі свободою, простором і невловимістю людської долі. Водночас окремі образи (наприклад, *підбитого птаха* або *лелеки*) можуть набувати трагічних конотацій, пов'язаних із темою війни, втрати або розлуки.

Лінгвопоетичний аналіз засвідчив, що вербалізація концепту ***ПТАХ*** у текстах С. В. Шумицького здійснюється за допомогою різноманітних художніх засобів: метафор, порівнянь, епітетів, персоніфікацій, лексичних повторів та контрастних образних зіставлень. Завдяки цим засобам орнітоніми набувають не лише номінативної, а й глибокої символічної функції, формуючи багатовимірний художній простір поетичних текстів.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом подальших досліджень може стати порівняльний аналіз вербалізації концепту ***ПТАХ*** у творчості різних українських поетів, що дозволить глибше простежити індивідуально-авторські особливості мовної картини світу. Окрім того, доцільним видається вивчення взаємодії концепту ***ПТАХ*** з іншими концептами (***ДОРОГА, ЛЮБОВ, БАТЬКІВЩИНА, ДОЛЯ***) у поетичному дискурсі С. В. Шумицького, а також дослідження семантичної та стилістичної ролі орнітонімів у ширшому контексті української поетичної традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білобровська К. О. Концепти-орнітоніми як репрезентанти української ментальності у творах б. Антоненка-Давидовича. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2024. № 6 (365). С. 26–39. DOI: 10.12958/2227-2844-2024-6(365)-26-39
2. Дочу А. Р. Українські орнітоніми тюрського походження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2015. № 51. С. 195–197.
3. Марченко А. І. Концепт «ПТАХ» у англомовній картині світу (до питання про складність перекладу). *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2020. № 1. С. 68–71. DOI: https://doi.org/10.20998/10.20998/2227-6890.2020.1.12
4. Микитів Г. В. Вербалізація концепту «ПТАХ» у піснях літературного походження. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 4. С. 249–253.
5. Серебрянська І. М. «Як не буде птахів, то і людське серце стане черствішим» (концепт «ПТАХ» у творах М. Стельмаха). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70), № 3, Ч. 1. С. 37–42. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/08
6. Шумицький С. В. Герої приходять у пісню. Поезії. Харків : Прапор, 1971. 48 с.
7. Шумицький С. В. Ознаки вірності. Поезії. Харків : Харківське книжкове видавництво, 1963. 35 с.
8. Шумицький С. В. Сорок ударів серця. Поезії. Харків : Прапор, 1966. 76 с.

REFERENCES

1. Bilobrovska, K. O. (2024) Kontsepty-ornitonimy yak reprezentanty ukrainskoi mentalnosti u tvorakh B. Antonenka-Davydovycha [Ornithonymic concepts as representatives of Ukrainian mentality in the works of B. Antonenko-Davydovych]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, vol. 6 (365), pp. 26–39. DOI: 10.12958/2227-2844-2024-6(365)-26-39
2. Dochy, A. R. (2015) Ukrainski ornitonimy tiurskoho pokhodzhennia [Ukrainian ornithonyms of Turkic origin]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, vol. 51, pp. 195–197.
3. Marchenko, A. I. (2020) Kontsept “PTAKH” u anhlomovnii kartyni svitu (do pytannia pro skladnist perekladu) [The concept “BIRD” in the English-language worldview (on the issue of translation difficulty)]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu “KhPI”, vol. 1, pp. 68–71. DOI: https://doi.org/10.20998/10.20998/2227-6890.2020.1.12
4. Mykytiv, H. V. (2012) Verbalizatsiia kontseptu “PTAKH” u pisniakh literaturnoho pokhodzhennia [Verbalization of the concept “BIRD” in songs of literary origin]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, vol. 4, pp. 249–253.
5. Serebrianska, I. M. (2020) “Yak ne bude ptakhiv, to i liudske sertse stane cherstvishym” (kontsept “PTAKH” u tvorakh M. Stelmakha) [“If there are no birds, the human heart will grow harder” (the concept “BIRD” in the works of M. Stelmakh)]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho, vol. 31 (70), 3, part 1, pp. 37–42. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/08
6. Shumytskyi, S. V. (1971) Heroi prykhodiat u pisniu. Poezii [Heroes come into song. Poems]. Kharkiv: Prapor. 48 p.
7. Shumytskyi, S. V. (1963) Oznaky virnosti. Poezii [Signs of fidelity. Poems]. Kharkiv: Kharkivske knyzhkove vydavnytstvo. 35 p.
8. Shumytskyi, S. V. (1966) Sorok udariv sertsia. Poezii [Forty heartbeats. Poems]. Kharkiv: Prapor. 76 p.

Дата першого надходження статті до видання: 18.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’42:81’322:37.01
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-12

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОГРАМИ ELAN У ДОСЛІДЖЕННІ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕОДИСКУРСУ

Крисанова Т. А.
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри практики англійської мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0002-9456-3845
krysanova@vnu.edu.ua

Малаховська Я. І.
старший викладач кафедри практики англійської мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0001-8066-5405
malakhovska.yaryna@vnu.edu.ua

Ключові слова: *дискурс-аналіз, комунікативна стратегія, корпусна лінгвістика, когнітивно-прагматичний підхід, методика дослідження, мультимодальна анотація, навчальна комунікація, персуазивність, семіотичний ресурс.*

У статті запропоновано інтегровану систему мультимодальної анотації англомовного навчального відеодискурсу, реалізовану в програмі ELAN. Актуальність наукової розвідки зумовлена потребою в розробці аналітичних процедур, здатних забезпечити комплексну репрезентацію взаємодії гетерогенних семіотичних модусів у межах синхронізованої аналітичної моделі. Метою статті є обґрунтування методологічного потенціалу програми ELAN для дослідження мультимодального англомовного навчального відеодискурсу шляхом розроблення інтегрованої системи мультимодальної анотації. Методологічну основу дослідження становить когнітивно-прагматичний підхід, поєднаний із соціосеміотичною концепцією мультимодальності та корпусним методом. Матеріалом дослідження слугували відеозаписи уроків англійської мови, текстові транскрипти та анотаційні файли, створені в середовищі ELAN. Розроблена авторська модель анотації базується на принципах мультимодальної інтеграції, темпоральної синхронізації, функціональної та суб’єктної диференціації, ієрархічної організації анотаційних рівнів і використання контрольованих словників категорій. Розроблена структура охоплює базові рівні анотації, призначені для фіксації окремих семіотичних ресурсів, та інтегративний рівень, який забезпечує реконструкцію мультимодальних комунікативних стратегій персуазивного смислотворення. Функціональні можливості покадрового маркування мультимодальних даних у межах ELAN забезпечують можливість зафіксувати одночасно синхронне і послідовне розгортання комунікативного процесу, який відбувається під час навчальної взаємодії вчителя та учнів. Аналіз відеофрагментів дав змогу простежити часову координацію вербальних, візуальних та аудіальних ресурсів, виявити закономірності їхньої взаємодії та здійснити інтерпретацію організаційно-директивної й оцінно-мотиваційної стратегій. Використання ELAN створює емпіричну основу для якісного й кількісного аналізу та статистичної обробки анотованого матеріалу. Наукова новизна роботи полягає в розробленні ієрархічної анотаційної структури, яка долає статичність лінійної транскрипції, забезпечує відтворюваність мультимодального аналізу та створює емпіричну основу для подальшої статистичної обробки даних.

METHODOLOGICAL POTENTIAL OF THE ELAN SOFTWARE IN THE STUDY OF MULTIMODAL EDUCATIONAL VIDEO DISCOURSE

Krysanova T. A.
Doctor of Sciences (Philology), Professor,
Professor at the Conversational English Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9456-3845
krysanova@vnu.edu.ua

Malakhovska Ya. I.
Senior Lecturer at the Conversational English Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8066-5405
malakhovska.yaryna@vnu.edu.ua

Key words: *communicative strategy, corpus linguistics, cognitive-pragmatic approach, discourse analysis, educational communication, multimodal annotation, persuasiveness, research methodology, semiotic resource.*

This article focuses on an integrated multimodal annotation framework for English educational video discourse implemented in the ELAN environment. The relevance of this research is driven by the need to develop analytical procedures capable of providing a comprehensive representation of the interaction between heterogeneous semiotic modes within a temporally synchronized analytical model. The study aims to substantiate the methodological potential of the ELAN software for investigating multimodal English educational video discourse through the development of an integrated multimodal annotation system. The research is grounded in a cognitive-pragmatic approach combined with the social semiotic theory of multimodality and corpus-based methodology. The empirical material comprises English lesson videos, their transcripts, and annotation files. The article introduces an original multimodal annotation model based on the principles of multimodal integration, temporal synchronization, functional and participant-oriented differentiation, hierarchical organization of annotation tiers, and the use of controlled vocabularies. The proposed framework incorporates both basic annotation tiers designed to capture individual semiotic resources and an integrative tier that enables the reconstruction of multimodal communicative strategies underlying persuasive meaning-making The functional capabilities of frame-by-frame annotation of multimodal data enable tracing both the synchronous and sequential unfolding of the communicative process that occurs during teacher-student educational interaction. The application of the annotation model to English educational video fragments made it possible to trace the temporal coordination of verbal, visual, and auditory resources, identify recurrent patterns of their interaction, and interpret organizational-directive and evaluative-motivational strategies. The findings demonstrate that ELAN provides a robust empirical environment for qualitative and quantitative multimodal analysis, as well as facilitates statistical processing of annotated data. The scientific novelty of the study lies in the development of an integrated multimodal annotation framework that extends the methodological toolkit of contemporary multimodal linguistics and offers a model for the analysis of other types of multimodal discourse.

Постановка проблеми. У сучасній мультимодальній лінгвістиці аналіз комунікації виходить за межі вербального мовлення й охоплює взаємодію різних семіотичних модусів, зокрема мовлення,

жестів, міміки, погляду, просодичних характеристик, просторової організації взаємодії та інших засобів. Така зміна дослідницького фокуса істотно ускладнює методику аналізу, оскільки формування смислу відбувається не окремими модусами, а їхньою синхронною взаємодією в часі. За таких умов виникає потреба в аналітичних процедурах, які забезпечують анотацію мультимодальних даних для їх комплексної інтерпретації.

Одним із програмних середовищ, призначених для анотації мультимодальних корпусів, є програма ELAN (EUDICO Linguistic Annotator), розроблена в Max Planck Institute for Psycholinguistics. Програма підтримує синхронне анотування різних семіотичних модусів на спільній часовій шкалі, що уможливлює аналіз їхньої взаємодії в комунікативному процесі. Проте методологічний потенціал ELAN визначають не лише функціональні можливості програмного забезпечення. Його реалізація безпосередньо залежить від науково обґрунтованої системи анотації, яка включає аналітичні категорії та їхню ієрархічну організацію. Попри широке використання ELAN у мультимодальних дослідженнях, цілісні системи анотації, здатні комплексно враховувати взаємодію всіх комунікативно значущих модусів, залишаються недостатньо розробленими. Саме це визначає **актуальність** пропонованого дослідження.

Програму ELAN широко застосовують у мультимодальних дослідженнях, однак напрями її використання суттєво різняться. Найбільш поширеним є аналіз жестових мов, у межах якого сформовано багаторівневі схеми анотації жестових сегментів, немануальних компонентів, лексичних відповідників і часово синхронізованих структур [Wittenburg, 2006; Crasborn, 2012; Mulrooney, 2014], а також анотації взаємодії жестової мови з іншими невербальними компонентами [Hanada, 2026]. Інший напрям пов'язаний із вдосконаленням технологій мультимодальної анотації, зокрема автоматизацією розпізнавання жестів, оптимізацією роботи з великими відеокорпусами та підвищенням відтворюваності анотованих даних [Dreuw & Ney, 2008]. Ці дослідження суттєво розширили можливості використання ELAN як середовища мультимодального аналізу, проте переважно зосереджені на окремих модусах або на технічних аспектах анотації.

В українському мовознавстві використання ELAN поки що представлене поодинокими дослідженнями, присвяченими корпусній лінгвістиці та багаторівневій фіксації лексичних, морфологічних, емоційних і невербальних компонентів усного мовлення [Strashko, 2022]. Ці праці підтверджують універсальність програмного середовища та можливість його адаптації до різних типів дискурсу, однак не пропонують цілісної системи мультимодальної анотації навчальної комунікації.

Найближчим до предмета пропонованого дослідження є дисертаційне дослідження Ліу [Liu, 2026], у якому ELAN використано для аналізу монологічного навчального відеодискурсу на платформі YouTube. Авторка здійснила анотацію дискурсивних часток, фонаційних характеристик мовлення та супровідних жестів, що дало змогу виокремити контентно-орієнтовані й аудиторіє-орієнтовані комунікативні стратегії. Проте аналіз обмежено монологічним форматом і порівняно вузьким набором семіотичних ресурсів. Поза увагою залишилися принципи інтеграції вербального, невербального й аудіального модусів у межах єдиної системи анотації та методологічні засади її побудови.

Отже, незважаючи на широке використання ELAN у мультимодальних дослідженнях, відкритим залишається питання розроблення цілісної системи мультимодальної анотації англомовного навчального дискурсу, яка забезпечувала б комплексну репрезентацію взаємодії вербальних, візуальних і аудіальних модусів у єдиній ієрархічній структурі. Розв'язання цієї проблеми є необхідною передумовою для відтворюваного мультимодального аналізу навчальної комунікації, котра розширює методологічні можливості застосування ELAN у лінгвістичних дослідженнях. Саме цьому присвячена пропонована стаття.

Метою статті є обґрунтування методологічного потенціалу програми ELAN для дослідження мультимодального англомовного навчального відеодискурсу шляхом розроблення інтегрованої системи мультимодальної анотації. На відміну від наявних підходів, у статті запропоновано анотаційну систему, яка об'єднує всі модуси в єдиній ієрархічній структурі, реалізованій у програмі ELAN.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**: проаналізувати теоретичні засади мультимодального аналізу англомовного навчального відеодискурсу як об'єкта лінгвістичного дослідження; визначити методологічні принципи застосування програми ELAN для багаторівневої анотації мультимодальних даних; розробити інтегровану систему мультимодальної анотації англомовного навчального відеодискурсу та визначити принципи її організації; апробувати запропоновану систему на матеріалі навчального відеодискурсу й продемонструвати її аналітичні можливості.

Об'єктом дослідження є методологія мультимодального аналізу англомовного навчального відеодискурсу. **Предметом** – інтегрована система мультимодальної анотації англомовного навчального відеодискурсу, реалізована в середовищі ELAN.

У дослідженні застосовано комплекс взаємопов'язаних **методів**. Методологічну основу становить когнітивно-прагматичний мультимодальний аналіз відеодискурсу [Крисанова, 2024; Krysanova, 2024], спрямований на виявлення закономірностей взаємодії вербальних, візуальних та аудіальних модусів і пояснення механізмів мультимодального смислотворення в навчальному відеодискурсі. Корпусний метод залучений для формування дослідницького корпусу навчальних відеозаписів у середовищі ELAN. Метод мультимодальної анотації забезпечує синхронну фіксацію різносеміотичних компонентів навчальної взаємодії, а також їх часову координацію й інтегрований аналіз.

Матеріалом дослідження слугують 50 відеозаписів уроків англійської мови загальною тривалістю 31 година 25 хвилин, проведених учителями-носіями англійської мови для учнів шкіл країн Азії та відібраних із платформи YouTube 2015–2024 років. До матеріалу також належать текстові транскрипти цих відео та анотаційні файли, створені в програмі ELAN, які забезпечують синхронну фіксацію вербальних, візуальних та аудіальних компонентів навчального відеодискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичним підґрунтям дослідження є соціосеміотичний підхід до мультимодальності, відповідно до якого комунікація організована через взаємодію різних модусів і семіотичних ресурсів [Kress & van Leeuwen, 2001; Jewitt, 2016]. У цьому підході модуси становлять матеріально-перцептивні канали комунікації, тоді як семіотичні ресурси є конкретними засобами їх реалізації комунікативних функцій у певному соціокультурному контексті [Krysanova, 2024]. Саме в такому розумінні розглядаємо англомовний навчальний відеодискурс як мультимодальну комунікативну систему, у якій навчальна взаємодія реалізована через синхронізоване використання гетерогенних семіотичних ресурсів. До них належать вербальні, візуальні та аудіальні ресурси, взаємодія яких розгортається в часі, утворюючи єдину мультимодальну конфігурацію. Саме їхня інтеграція забезпечує організацію та регуляцію навчальної комунікації.

Для визначення принципів побудови системи мультимодальної анотації на базі програми ELAN необхідно враховувати комунікативну природу досліджуваного дискурсу. Однією з визначальних функціональних характеристик навчального відеодискурсу є його персуазивність. У сучасних дослідженнях персуазивність трактують як цілеспрямований комунікативний процес, спрямований на формування або зміну установок і переконань адресата за умови збереження свободи його вибору [O'Keefe, 2016, c. 26; Perloff, 2017, c. 22]. У межах цього дослідження персуазивність розглядаємо як глобальну дискурсивну стратегію, спрямовану на організацію навчальної діяльності адресата шляхом скоординованого використання семіотично гетерогенних ресурсів комунікації. Персуазивний вплив у навчальному дискурсі принципово відрізняється від маніпулятивної чи рекламної комунікації, оскільки його метою є не зміна переконань адресата як самоціль, а організація пізнавальної діяльності та залучення до навчальної взаємодії. Відповідно, персуазивність у навчальному відеодискурсі спрямована на добровільне прийняття адресатом запропонованої моделі навчальної поведінки завдяки координованій взаємодії вербальних, візуальних та аудіальних ресурсів.

Реалізація глобальної дискурсивної стратегії персуазивності відбувається через систему взаємопов'язаних локальних мультимодальних комунікативних стратегій, кожна з яких формується внаслідок синхронної взаємодії різних семіотичних ресурсів. Такий підхід дає змогу розглядати персуазивність як мультимодальний процес, у межах якого мовлення, інтонація, жести, міміка, погляд, просторова організація взаємодії та інші семіотичні ресурси функціонують як єдина комунікативна система. Саме мультимодальна природа персуазивного впливу зумовлює необхідність синхронної анотації всіх комунікативно значущих ресурсів у середовищі ELAN. Оскільки лінійна транскрипція мовлення не відображає часової координації між окремими модусами, мультимодальна анотація в ELAN уможливлює фіксацію їхньої взаємодії на спільній часовій шкалі та виявлення закономірностей організації персуазивної навчальної комунікації.

Важливим параметром організації навчального відеодискурсу є його учасники та їхні комунікативні ролі. Статусно-рольова асиметрія навчальної взаємодії визначає характер використання семіотичних ресурсів: учитель виступає ініціатором, організатором і регулятором комунікації, здійснюючи персуазивний вплив, тоді як учні є адресатами впливу й активними учасниками навчальної взаємодії. Це зумовлює нерівномірний розподіл мультимодальних ресурсів між комунікантами: учитель продукує основний масив вербальних, просодичних, жестових та інших сигналів, тоді як реакції учнів реалізуються переважно через короткі мовленнєві репліки, погляд, жести, рухи тіла та інші невербальні засоби.

Поєднання мультимодальності, рольової асиметрії та персуазивної спрямованості визначає складну організацію навчального відеодискурсу, у якій семіотичні ресурси функціонують синхронно, взаємодоповнюють один одного та змі-

нюють свої функції залежно від комунікативної ситуації. Відповідно, їхній аналіз потребує багаторівневої синхронної анотації, здатної фіксувати як часову координацію окремих ресурсів, так і їхній розподіл між учасниками комунікації. Саме такий принцип покладено в основу розробленої нами інтегрованої системи анотації в середовищі ELAN.

Об'єктом мультимодальної анотації є семіотичні ресурси, об'єднані в модуси. У мультимодальному навчальному відеодискурсі персуазивний вплив формується завдяки синхронній взаємодії вербального, візуального та аудіального модусів, кожен із яких реалізується через відповідні семіотичні ресурси.

Вербальний модус охоплює семіотичні ресурси усного та писемного мовлення. Усне мовлення вчителя включає лексико-граматичні засоби, зокрема імперативні конструкції (канонічний, неканонічний, заборонний, ввічливий, бездієслівний, інтегрований імперативи), модальності (булетичну, деонтичну, динамічну, епістемічну), емотивно-оцінну лексику, інтенсифікатори, загальні та спеціальні інтерогативні конструкції [Малаховська, 2025]. До ресурсів писемного мовлення належать написи на дошці, презентаційних слайдах, плакатах, екрані тощо.

Візуальний модус реалізується двома групами семіотичних ресурсів – тілесними та графічними. Тілесні ресурси охоплюють кінесичні (жести, пози тіла), окулесичні (погляд), проксемічні (просторова організація взаємодії) та тактильні засоби (дотики, маніпуляції з навчальними матеріалами). Графічні ресурси представлені зображеннями, схемами, діаграмами, ілюстраціями та іншими невербальними візуальними елементами, котрі використовують у навчальному процесі.

Аудіальний модус представлений просодичними та темпо-ритмічними ресурсами. До просодичних ресурсів належать темп мовлення, тон голосу, інтонаційний контур, паузи, тоді як темпо-ритмічні ресурси охоплюють музику, звукові сигнали та інші аудіальні елементи, які супроводжують навчальну взаємодію.

Саме така структурна диференціація забезпечує можливість простежити, як модуси взаємодіють у реальному часі, які ресурси активуються у певних комунікативних ситуаціях, як учитель вибудовує персуазивний вплив, а учні реагують на нього.

Усе це створює методологічні передумови для використання інструментів, здатних забезпечити точну, часово вирівняну та структурно гнучку анотацію. Програма ELAN є одним із небагатьох інструментів, котрі дозволяють репрезентувати навчальний відеодискурс у його повній семіотичній складності.

Методологічні принципи мультимодальної анотації в ELAN. Архітектура програми ELAN ґрунтується на принципі паралельних анотаційних доріжок, що дозволяє одночасно фіксувати модуси та відповідні семіотичні ресурси комунікативного процесу, забезпечуючи точне часово вирівняне їх маркування [Wittenburg, 2006, с. 1557]. Така структурна гнучкість робить програму особливо придатною для аналізу навчального відеодискурсу, де ресурси взаємодіють у багатошаровій навчальній комунікації.

Архітектура ELAN визначає технічні умови мультимодальної анотації, однак її використання у дослідженні навчального відеодискурсу потребує методологічного осмислення. З позицій когнітивно-прагматичного підходу технічні механізми програми слугують підґрунтям для формулювання методологічних принципів інтегрованої системи анотації.

1. Принцип мультимодальної інтеграції. Архітектура ELAN забезпечує синхронне маркування різних семіотичних ресурсів. Цей принцип вимагає одночасного подання вербальних, візуальних та аудіальних компонентів у межах єдиної мультимодальної системи. Жоден модус не функціонує ізольовано, оскільки комунікативний смисл виникає винятково внаслідок їхньої координованої взаємодії.

2. Принцип темпоральної синхронізації. Принципове значення має точне часове вирівнювання. Така синхронізація забезпечує одночасне анотування різних семіотичних ресурсів у межах одного фрагмента відео, оскільки персуазивний вплив виникає завдяки одночасній реалізації семіотичних ресурсів у єдиній мультимодальній конфігурації. Відповідно, часове вирівнювання є передумовою реконструкції когнітивно-прагматичних механізмів смислотворення, дозволяючи фіксувати точний часовий зв'язок між мовленням, жестами, поглядом та просодичними характеристиками.

3. Принцип функціональної диференціації. Цей принцип передбачає, що кожен рівень анотації (tier) має відображати окремий тип семіотичного ресурсу або його специфічну комунікативну функцію. На відміну від лінійної транскрипції, такий підхід розмежовує внесок кожного елемента у формування впливу та мінімізує дублювання інформації [Crasborn, 2012, с. 21]. Він дозволяє встановити функціональний внесок кожного семіотичного ресурсу у формування персуазивного впливу. Умовою надійності такого аналізу постає застосування контрольованих словників (Controlled Vocabulary), які стандартизують маркування та зменшують варіативність кодування задля забезпечення подальшого кількісного аналізу [Crasborn, 2012, с. 19]. Їх використання є

передумовою кількісної валідації даних, що виводить мультимодальний аналіз із зони суб'єктивної інтерпретації в площину емпіричної об'єктивності.

4. Принцип суб'єктної диференціації. Окремою методологічною перевагою моделі ELAN є можливість диференційованого анотування учасників комунікації. Створення окремих анотаційних рівнів для вчителя та учнів дозволяє простежити розподіл комунікативної ініціативи, особливості статусно-рольової взаємодії та прослідкувати механізми реалізації персуазивного впливу. Крім того, можливість експорту анотованих даних у різних форматах забезпечує їхню подальшу інтеграцію у корпусні та статистичні дослідження [Dreuw & Ney, 2008, с. 51–52].

5. Принцип ієрархічної організації. Цей принцип реалізовано через систему незалежних (базових) і залежних (похідних) анотаційних рівнів (tiers), які забезпечують поетапний перехід від фіксації первинних семіотичних ресурсів до їхньої когнітивно-прагматичної інтерпретації. Базові рівні репрезентують окремі ресурси, тоді як похідні відображають їхні функції, прагматичні стратегії та взаємозв'язки між модусами. Така організація забезпечує гнучкість системи анотації та можливість її адаптації до різних типів навчального відеодискурсу.

Процес анотування навчального відеодискурсу в програмі ELAN охоплює кілька взаємопов'язаних етапів, які забезпечують послідовний перехід від цілісного відеозапису до його структурованої мультимодальної репрезентації. Запропонована процедура передбачає побудову ієрархічної системи анотації, формування контрольованих словників категорій, покадрове маркування семіотичних ресурсів та подальшу інтерпретацію отриманих результатів.

Перший етап уключає добір відеоматеріалу, його завантаження до програми ELAN та створення анотаційного проєкту. Одночасно окреслюють семіотичні ресурси, що підлягають анотуванню. У межах запропонованої моделі об'єктом анотації є засоби, які актуалізують персуазивний вплив у навчальному відеодискурсі. Відповідно, відеозапис розглядають як мультимодальну систему, яку в процесі аналізу реконструюють на взаємопов'язані анотаційні рівні.

Найвищий рівень ієрархічної організації рівнів (tiers) репрезентує учасників комунікації – учителя та учнів. Така організація забезпечує можливість анотувати комунікацію вчителя як з класом, так і з кожним учнем індивідуально.

Системи анотації побудовано за принципом послідовної деталізації. Верхні рівні репрезентують учасників комунікації, наступні – модуси, а нижчі – окремі семіотичні ресурси та анотаційні категорії. Така ієрархія забезпечує логічний зв'язок між різними рівнями навчального відеодискурсу та дає змогу аналізувати його як цілісну мультимодальну систему. Подальшу деталізацію анотаційної системи здійснюють відповідно до природи семіотичних ресурсів. Оскільки дослідження зосереджене на аналізі персуазивної діяльності вчителя, його вербальний, візуальний та аудіальний модуси деталізовано на рівні окремих семіотичних ресурсів. Такий принцип організації забезпечує послідовний перехід від загальної структури навчальної взаємодії до аналізу конкретних мультимодальних засобів.

Центральним компонентом системи анотації є контрольовані словники категорій. Їх сформовано на основі попереднього аналізу відібраних відеофрагментів. Контрольовані словники виконують не лише технічну, а й методологічну функцію, оскільки операціоналізують теоретичну модель персуазивності через систему стандартизованих анотаційних одиниць. Для кожного модусу визначено перелік релевантних семіотичних ресурсів і відповідних анотаційних категорій шляхом емпіричного аналізу корпусу відеоматеріалів.

Вербальний модус представлено усним і писемним мовленням. Усне мовлення анотують за такими категоріями: імперативні конструкції (канонічний, неканонічний, заборонний, ввічливий, бездієслівний та інтегрований імперативи), модальність (булетична, деонтична, динамічна, епістемічна), емотивно-оцінна лексика, інтенсифікатори, інтерогативні конструкції. Писемне мовлення анотують за такими категоріями: написи на дошці, текст презентаційних слайдів, плакати та екрані, репрезентовані у візуальному просторі навчального відео.

Візуальний модус охоплює тілесні та графічні семіотичні ресурси. До тілесних належать зорові, проксемічні, мімічні, жестові й тактильні компоненти, зокрема дотики та маніпуляції з навчальними матеріалами. Графічні ресурси охоплюють зображення та схеми. Аудіальний модус включає просодичні засоби (темп мовлення, тон голосу, паузи) та темпо-ритмічні компоненти (музичний супровід, мелодію). Зображення можливих анотаційних рівнів представлено на Рис. 1.

Окремий компонент архітектури анотаційної системи становлять інтегративні рівні. На відміну від базових рівнів, вони не фіксують окремі семіотичні ресурси, а репрезентують результати їхньої взаємодії. Саме на цих рівнях анотують мультимодальні конфігурації, взаємодію модусів та персуазивні комунікативні стратегії. Така організація забезпечує перехід від опису окремих ресурсів до їх функціональної інтерпретації.

Побудовану систему анотації реалізують шляхом покадрового маркування відеоматеріалу.

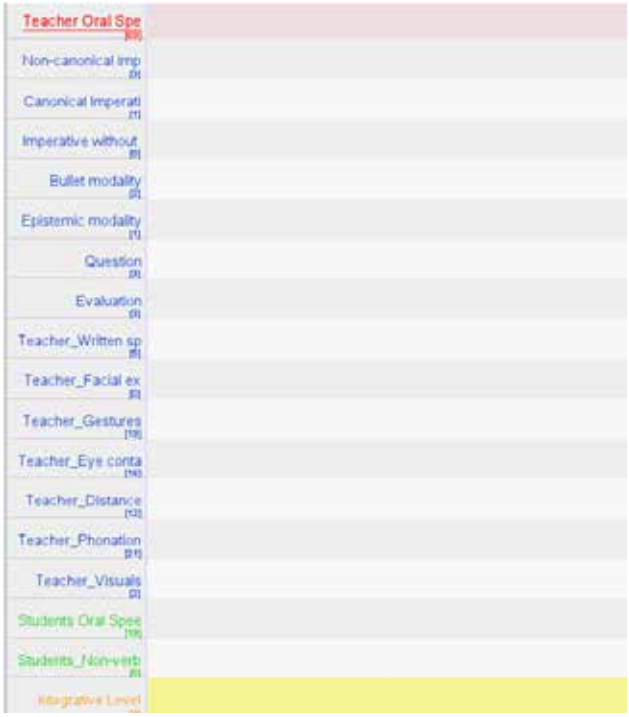

Рис. 1. Анотаційні рівні в ELAN

Кожна анотація має часову прив'язку до відповідного фрагмента запису. Вербальний рівень охоплює транскрипцію мовленнєвих реплік учителя й учнів, тоді як невербальні ресурси маркують відповідно до сформованих контрольованих словників. Синхронізація всіх анотаційних рівнів забезпечує можливість простежити часову координацію та взаємодію вербальних, візуальних і аудіальних модусів у межах єдиного комунікативного акту (рис. 2).

Практичне застосування мультимодальної анотації. Практичну реалізацію запропонованої системи анотування продемонструємо на фрагменті відеозапису уроку англійської мови «Numbers» для учнів початкової школи [Teaching English with Oxford, 2015]. Наведений приклад ілюструє можливості базової анотації та інтегративного рівня анотації для реконструкції мультимодальних комунікативних стратегій. Якщо базові анотаційні рівні фіксують окремі вербальні, візуальні та аудіальні семіотичні ресурси, то інтегративний рівень відображає результат їхньої синхронної взаємодії, що уможливлює інтерпретацію цілісної комунікативної стратегії.

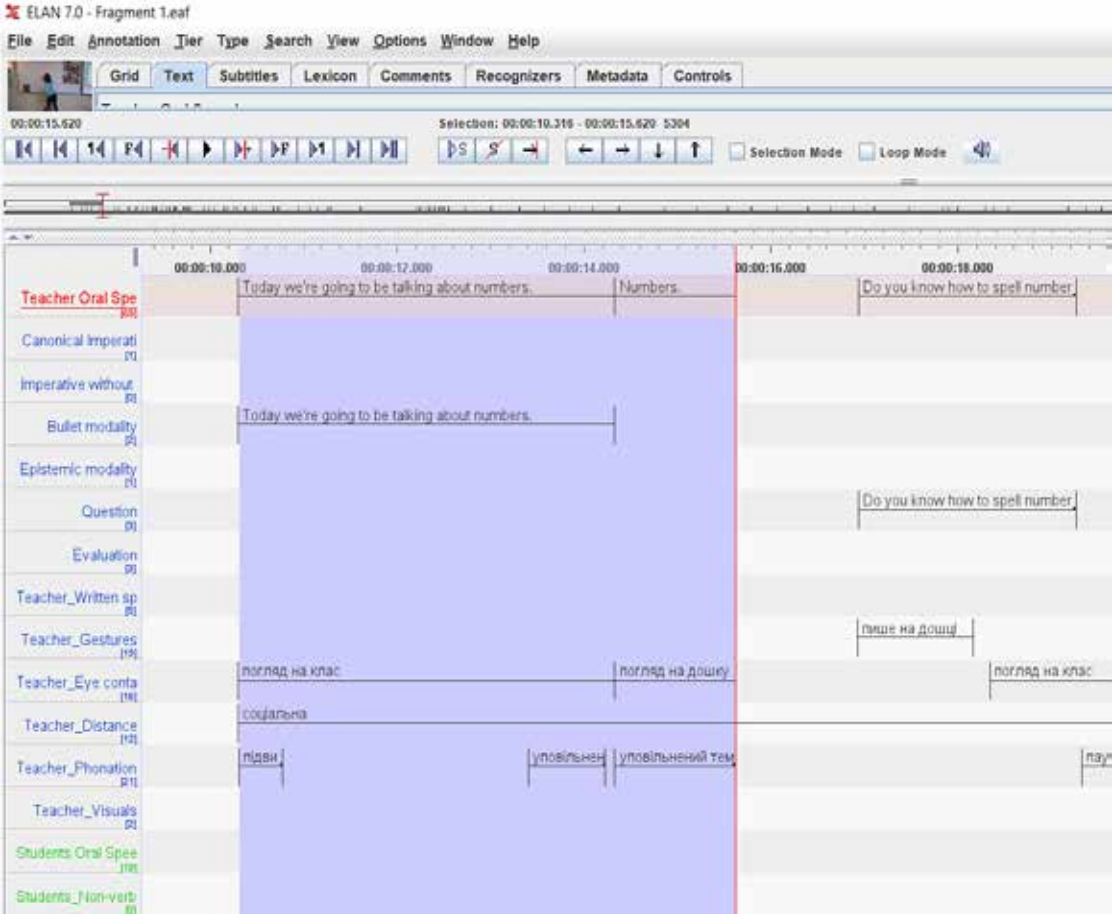

Рис. 2. Взаємодія семіотичних ресурсів в ELAN

На дискурсивному рівні цей фрагмент репрезентує реалізацію глобальної стратегії персуазивності, спрямованої на формування готовності учнів до активної мовленнєвої взаємодії під час засвоєння лексичної теми «Numbers». На інтегративному рівні ця стратегія об'єктивована через дві взаємопов'язані комунікативні стратегії – організаційно-директивну та оцінно-мотиваційну.

Організаційно-директивна стратегія спрямована на організацію мовленнєвої діяльності учнів і реалізується через синхронну взаємодію ресурсів трьох виділених модусів (рис. 3). Початковий імпульс стратегії задає вербальний модус, представлений канонічним імперативом *Start with*. Імператив супроводжується вказівним директивним жестом на дошку, написанням літери *N* та її уповільненим промовлянням, що формує єдину мультимодальну інструкцію щодо початку виконання завдання. Подальше написання літер на дошці та їх повторення після відповідей учнів виконують подвійну функцію: підтверджують правильність виконаної дії та водночас сигналізують про необхідність її продовження. Таким чином, графічна репрезентація слова перестає бути лише візуальним супроводом мовлення і набуває статусу самостійного носія директивності.

Характерною особливістю цього фрагмента є поступова зміна розподілу функціонального навантаження між модусами. Якщо на початку директивність експлікована канонічним імперативом, то в процесі виконання завдання її основними носіями стають писемне мовлення, жест та пауза. Напис на дошці набуває статусу носія директивності, оскільки після експлікації первинної інструкції забезпечує подальше регулювання навчальної діяльності без додаткової вербальної підтримки. Жест спрямовує послідовність виконання дії та організує увагу учнів, а пауза створює комунікативний простір для їхньої відповіді, сигналізуючи про необхідність продовження мовленнєвої активності. Отже, директивна функція поступово переходить від окремого вербального засобу до координованої взаємодії кількох семіотичних ресурсів.

На інтегративному рівні анотації цей фрагмент інтерпретовано як реалізацію організаційно-директивної стратегії. Підставою для такого висновку є синхронна координація зазначених ресурсів в межах єдиної мультимодальної конфігурації,

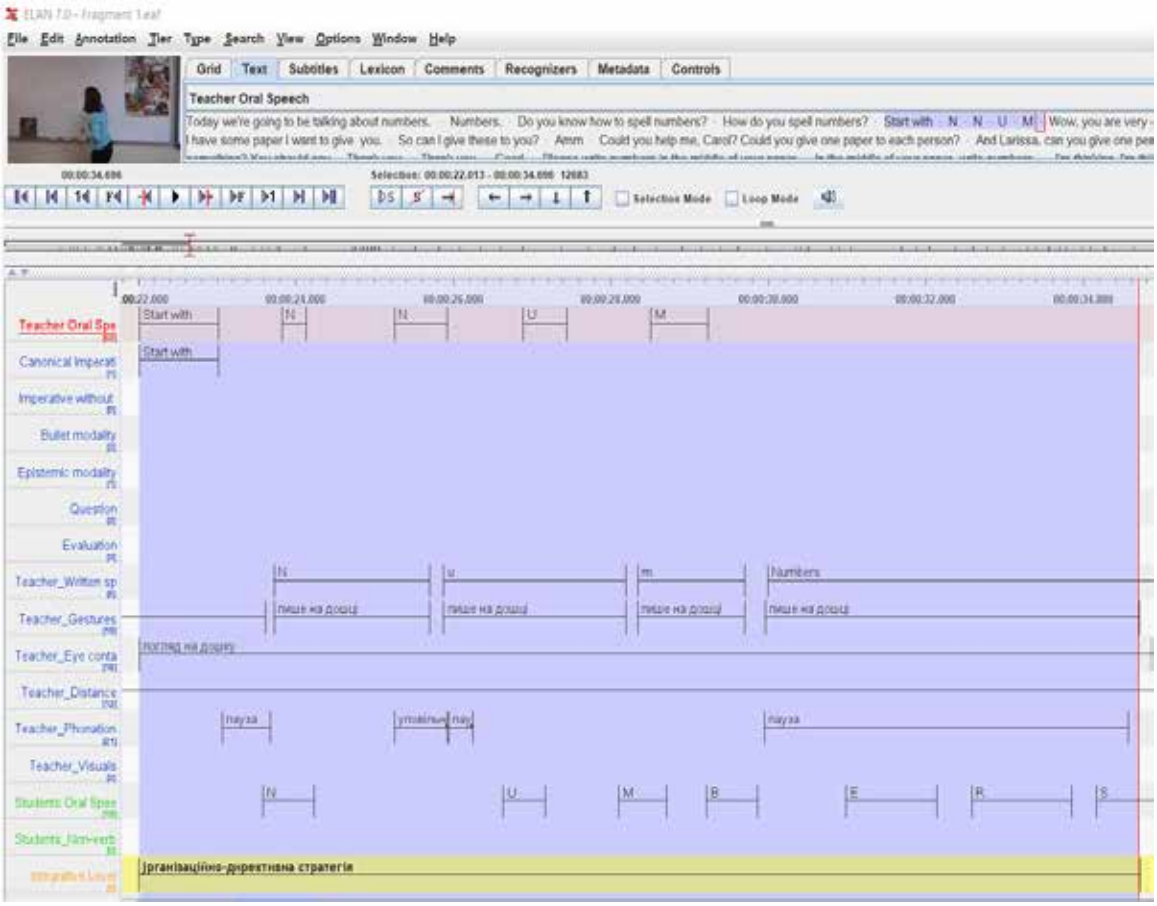

Рис. 3. Організаційно-директивна стратегія

що забезпечує реалізацію персуазивного впливу (рис. 3).

Оцінно-мотиваційна стратегія спрямована на підтримання позитивної навчальної взаємодії та стимулювання подальшої мовленнєвої активності учнів (рис. 4). Її основу становить поєднання емотивно-оцінної лексики, модальних засобів, зорового контакту та просодичних характеристик мовлення. Вигук *Wow* у поєднанні з прямим поглядом на клас виконує функцію позитивної оцінки попередньої діяльності учнів і привертає їхню увагу. Висловлення *Wow, you are very good at talking about numbers* містить інтенсифікатор *very* та оцінний прикметник *good*, які підсилюють схвальну оцінку. Висловлення *You know how to spell numbers* працює як інструмент епістемічного вирівнювання: констатуючи наявність знань у реципієнта, учитель легітимізує його компетентність, що є мотиваційним ресурсом, а не простою констатацією факту.

Аудіальні ресурси представлені інтонаційним акцентуванням висловлень. Підвищення тону підсилює оцінний зміст цих висловлень, перетворюючи їх на сигнали схвалення та підтримки. У поєднанні з позитивною оцінкою й прямим зоровим контактом просодичні засоби виконують мотиваційну функцію, стимулюючи учнів до подальшої мовленнєвої активності.

На інтегративному рівні анотації цей фрагмент репрезентує формування стратегії завдяки синхронній взаємодії позитивної оцінної лексики, інтенсифікаторів, епістемічної модальності, просодичних характеристик та невербальних ресурсів, спрямованих на мотивацію. Саме їхня узгоджена координація забезпечує позитивне підкріплення навчальної діяльності та підтримує готовність учнів до подальшої комунікативної взаємодії.

Однією з переваг запропонованої системи анотації є можливість поєднання якісного мультимодального аналізу з кількісною обробкою анотованих даних. На відміну від традиційного опису окремих комунікативних явищ, анотований корпус уможливлює статистичне дослідження частотності окремих семіотичних ресурсів, їхньої

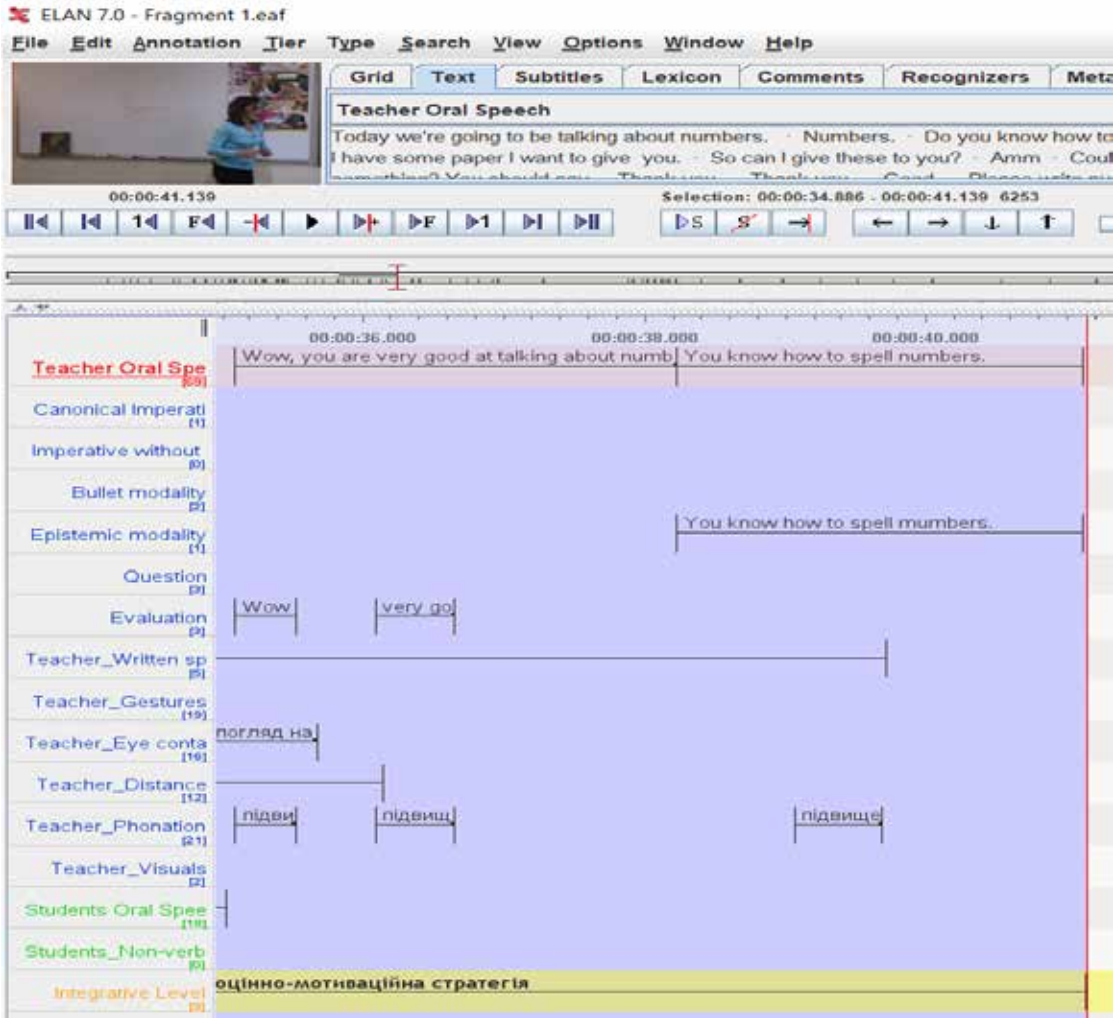

Рис. 4. Оцінно-мотиваційна стратегія

функціональної спеціалізації та ролі у реалізації персуазивного впливу. Зокрема, у сформованому корпусі англомовного навчального відеодискурсу зафіксовано 20 типів жестових засобів, серед яких 8 належать до вказівних жестів. В аналізованому фрагменті уроку виявлено 12 випадків використання вказівних жестів (рис. 5), що свідчить про їхню високу функціональну активність у структурі навчальної взаємодії.

Кількісний аналіз підтверджує результати мультимодальної інтерпретації. Найчастіше виділені у фрагменті жести виконують функцію привернення уваги до учнівських записів (5 із 12 випадків), рідше – до дошки, написів і зображень (4 випадки) або ж слугують засобом прямої невербальної апеляції до окремих учнів (3 випадки). Такий розподіл свідчить, що вказівний жест у визначеному відео реалізує організаційно-директивну стратегію, оскільки координує увагу адресатів і організовує послідовність навчальних дій.

Отже, наведений приклад демонструє, що інтегративний рівень анотації репрезентує результат синхронної взаємодії семіотичних ресурсів. Це дає змогу перейти від опису ізольованих вербальних, візуальних та аудіальних засобів до реконструкції механізмів мультимодального смислотворення, у межах яких смисл формується як наслідок їхньої координованої взаємодії. У такій інтерпретації інтегративний рівень анотації забезпечує реконструкцію локальних комунікативних стратегій, взаємодія яких репрезентує реалізацію глобальної дискурсивної стратегії персуазивності. Запропонована система анотації перетворює ELAN із засобу покадрового маркування даних на інструмент аналізу мультимодального смислотворення, що сприяє виявленню та поясненню механізмів формування комунікативного ефекту.

Висновки. Результати дослідження доводять, що комплексний аналіз англомовного навчального відеодискурсу як інтегрованого семіотичного середовища вимагає подолання лінійності традиційної транскрипції. Реконструкція механізмів персуазивного впливу, який реалізується через координовану взаємодію вербальних, візуальних та аудіальних модусів, потребує застосування спеціалізованого програмного інструментарію, здатного фіксувати цю динаміку на спільній часовій шкалі

Програма ELAN демонструє, що її функціональні можливості покадрового маркування мультимодальних даних дозволяють прослідкувати одночасно синхронне і послідовне розгортання комунікативного процесу, який відбувається під час навчальної взаємодії вчителя та учнів. Завдяки ієрархічній організації анотаційних рівнів, синхронізації семіотичних ресурсів на часовій шкалі та використанню контрольованих словників програма забезпечує системне дослідження мультимодальної організації навчального відеодискурсу та створює підґрунтя для відтворюваності результатів аналізу.

Розроблена інтегрована система мультимодальної анотації англомовного навчального відеодискурсу поєднує базові анотаційні рівні, призначені для опису окремих семіотичних ресурсів, та інтегративний рівень, що відображає результати їхньої синхронної взаємодії. Запропонована архітектура забезпечує перехід від структурованого опису мультимодальних ресурсів до реконструкції комунікативних стратегій мультимодального смислотворення та дозволяє виявити приховану реалізацію персуазивного впливу. Ієрархічна організація системи забезпечує також її можливість адаптації до різних типів навчального відео-

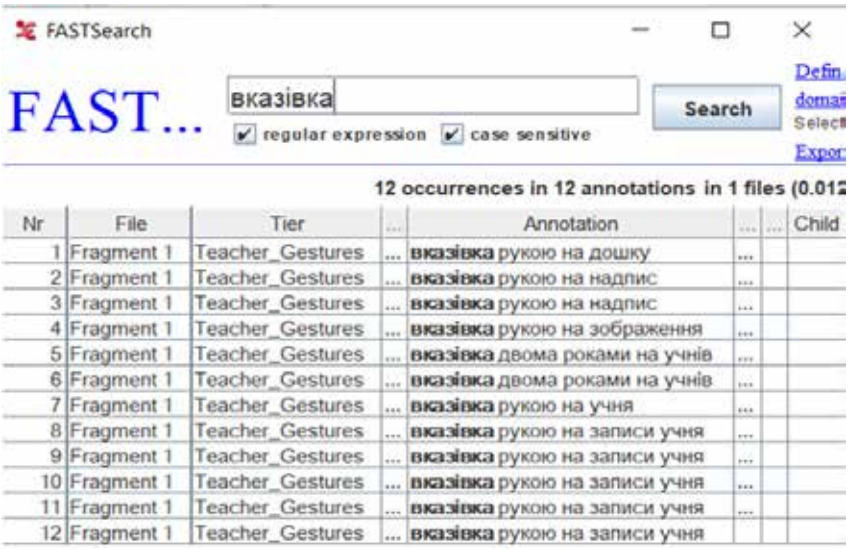

Рис. 5. Частотність використання вказівних жестів

дискурсу без зміни загальної методологічної архітектури.

Апробація запропонованої системи на матеріалі англомовного навчального відеодискурсу підтвердила її аналітичний потенціал. Побудований анотований корпус створює основу для комплексного мультимодального аналізу та оцінювання ефективності персуазивного впливу. Анотація в ELAN створює також емпіричну базу для кількісної верифікації виявлених закономірностей. Експорт анотованих даних у текстовому форматі розширює можливості їх статистичної обробки, корпусного аналізу та інтеграції з іншими методами лінгвістичного дослідження, відкриваючи **перспективи** застосування запропонованої моделі в подальших мультимодальних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крисанова Т. Анотація як інструмент мультимодального аналізу: від тексту до смислу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2024. Вип. 100. С. 29–38. https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-100-03
2. Малаховська Я. Вербальні засоби персуазивності в англомовному навчальному відеодискурсі: комунікативно-прагматичний аспект. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2025. Вип. 102. С. 28–34. https://doi.org/10.26565/2786-5312-2025-102-03
3. Crasborn O., Hulsbosch M., Sloetjes H. Linking Corpus NGT annotations to a lexical database using ELAN and LEXUS. *Proceedings of LREC 2012*. 2012. P. 378–383. https://www.sign-lang.uni-hamburg.de/lrec/pub/12030.html
4. Dreuw P., Ney H. Towards automatic sign language annotation for the ELAN tool. *Proceedings of LREC 2008*. 2008. P. 254–258.
5. Hanada L. Manual vs. automated annotation of non-manual signs: ELAN vs. FaceReader. *Proceedings of the Linguistic Society of America*. 2026. Vol. 11(1), p. 6066. https://doi.org/10.3765/plsa.v11i1.6066.
6. Jewitt C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis. London: Routledge, 2016. 544 p.
7. Kress G., van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication. London: Arnold, 2001. 142 p.
8. Krysanova T. Unveiling the eco-storytelling: multimodal layers of meaning in Greenpeace's environmental videos. *Cognition, Communication, Discourse,* 2024. Vol. 28. С. 33–57. https://doi.org/10.26565/2218-2926-2024-28-03
9. Liu NienEn Bonnie. Performing professionalism in digital discourse: multimodal discourse analysis of Taiwanese educational YouTubers: PhD dissertation. Edinburgh: The University of Edinburgh, School of Linguistics and English Language, 2026. 312 p. https://era.ed.ac.uk/items/1167630d-5723-445d-a523-32f289c36c2e
10. Mulrooney K., Hochgesang J., Morris R., Lee J. Integrating FACS and ELAN for analysis of non-manual features in ASL. *Proceedings of LREC 2014*. 2014. P. 124–131.
11. O'Keefe D. J. Persuasion: Theory and Research (Third Edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 2016. 408 p.
12. Perloff R. M. The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in the Twenty-First Century (6th ed.). New York: Routledge, 2017. 648 p. https://doi.org/10.4324/9780429196959
13. Strashko I. V. Multimedia corpus 'everyone has their own war': conception, annotation, and prospects. *Scientific Journal of Dragomanov Ukrainian State University. Series 9. Current Trends in Language Development.* 2022. Vol. 24. P. 81–93. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series9.2022.24.07
14. Teaching English with Oxford. Teaching 21st Century Skills: Oxford Discover Sample Lesson Level 1 (Part 2) [Video]. 2015. URL: https://www.youtube.com/watch?v=e2dtlPJj0LM&list=PLx-E1zzJKa1eF6Bj5xIGpXco3bTKeyqg3T&index=2
15. Wittenburg P., Brugman H., Russel A., Klassmann A., Sloetjes H. ELAN: a Professional Framework for Multimodality Research. *Proceedings of the Fifth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2006)*. 2006. P. 1556–1559. https://doi.org/10.63317/5pwa5zpssv4z

REFERENCES

1. Krysanova, T. (2024). Anotatsiia yak instrument multymodalnoho analizu: vid tekstu do smyslu [Annotation as a Tool of Multimodal Analysis: From Text to Meaning]. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, vol. 100, pp. 29–38. https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-100-03
2. Малаховська, Я. (2025). Verbalni zasoby persuazyvnosti v anhlomovnomu navchalnomu videodyskursi: komunikatyvno-prahmatychnyi aspekt [Verbal means of persuasion in English educational video discourse: communicative and pragmatic approach]. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language*

Teaching, vol. 102, pp. 28–34. https://doi.org/10.26565/2786-5312-2025-102-03
3. Crasborn, O., Hulsbosch, M., Sloetjes, H. (2012). Linking Corpus NGT annotations to a lexical database using ELAN and LEXUS. *Proceedings of LREC 2012*, pp. 378–383. https://www.sign-lang.uni-hamburg.de/lrec/pub/12030.html
4. Dreuw, P., Ney, H. (2008). Towards automatic sign language annotation for the ELAN tool. *Proceedings of LREC 2008*, pp. 254–258.
5. Hanada, L. (2026). Manual vs. automated annotation of non-manual signs: ELAN vs. FaceReader. *Proceedings of the Linguistic Society of America*, vol. 11(1), p. 6066. https://doi.org/10.3765/plsa.v11i1.6066.
6. Jewitt, C. (2016). *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. London: Routledge, 544 p.
7. Kress, G., van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold, 142 p.
8. Krysanova, T. (2024). Unveiling the eco-storytelling: multimodal layers of meaning in Greenpeace's environmental videos. *Cognition, Communication, Discourse,* vol. 28, pp. 33–57. https://doi.org/10.26565/2218-2926-2024-28-03
9. Liu, NienEn Bonnie. (2026). *Performing professionalism in digital discourse: multimodal discourse analysis of Taiwanese educational YouTubers* [PhD dissertation, Edinburgh: The University of Edinburgh, School of Linguistics and English Language]. 312 p. https://era.ed.ac.uk/items/1167630d-5723-445d-a523-32f289c36c2e
10. Mulrooney, K., Hochgesang, J., Morris, R., Lee, J. (2014). Integrating FACS and ELAN for analysis of non-manual features in ASL. *Proceedings of LREC 2014*, pp. 124–131.
11. O'Keefe, D. J. (2016). *Persuasion: Theory and Research (Third Edition)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 408 p.
12. Perloff, R. M. (2017). *The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in the Twenty-First Century (6th ed.)*. New York: Routledge, 648 p. https://doi.org/10.4324/9780429196959
13. Strashko, I. V. (2022). Multimedia corpus 'everyone has their own war': conception, annotation, and prospects. *Scientific Journal of Dragomanov Ukrainian State University. Series 9. Current Trends in Language Development*, vol. 24, pp. 81–93. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series9.2022.24.07
14. Teaching English with Oxford. (2015). Teaching 21st Century Skills: Oxford Discover Sample Lesson Level 1 (Part 2) [Video]. https://www.youtube.com/watch?v=e2dtlPJj0LM&list=PLxE1zzJ-Ka1eF6Bj5xIGpXco3bTKeyqg3T&index=2
15. Wittenburg, P., Brugman, H., Russel, A., Klassmann, A., Sloetjes, H. (2006). ELAN: a Professional Framework for Multimodality Research. *Proceedings of the Fifth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2006)*, pp. 1556–1559. https://doi.org/10.63317/5pwa5zpssv4z

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’42:316.77
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-13

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ WAR У БРИТАНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Кубишко І. В.
аспірант кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
вул. Фонтанська дорога, 33, Одеса, Україна
orcid.org/0009-0007-5474-0062
igorkub1@ukr.net

Шкворченко-Осадца Н. М.
доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
вул. Фонтанська дорога, 33, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-7146-7244
nmshkvorchenko@gmail.com

Ключові слова: *концепт WAR, медійний дискурс, вербалізація, лінгвокогнітивний аналіз, повномасштабна війна в Україні, фреймінг, британська преса, американські мас-медіа.*

Стаття присвячена комплексному дослідженню лінгвокогнітивних, лексико-стилістичних та прагматичних особливостей вербалізації макроконцепту WAR (ВІЙНА) у сучасному англомовному медійному дискурсі. Актуальність наукової розвідки зумовлена необхідністю лінгвістичного осмислення масштабних геополітичних зрушень, викликаних повномасштабною російсько-українською війною протягом 2022–2026 років. Мас-медіа розглядаються не просто як транслятори новинного контенту, а як потужні інструменти когнітивного моделювання дійсності, що безпосередньо впливають на формування світової суспільної думки, конструюють ментальні карти подій для масової свідомості та легітимізують політичні рішення урядів західних держав. Теоретико-методологічну основу праці становить інтегративний підхід, що поєднує інструментарій когнітивно-дискурсивної лінгвістики, критичного аналізу дискурсу та корпусної лінгвістики. Емпіричний матеріал дослідження охоплює публікації та мультимедійні матеріали авторитетних медіаресурсів Велика Британії (зокрема *The Guardian, BBC News*) та Сполучених Штатів Америки (*The New York Times, CNN*). За допомогою методів концептуального аналізу та когнітивно-дискурсивного фреймінгу було реконструйовано понятєвий, образний та аксіологічний складники концепту WAR, а верифікація частотності та узуальності виявлених мілітарних колокацій здійснювалася на основі даних Британського національного корпусу (*British National Corpus*). У результаті проведеного зіставного аналізу з’ясовано, що попри спільний стратегічний вектор британських та американських ЗМІ щодо підтримки України, лінгвальні стратегії журналістів мають виразну національну специфіку. Доведено, що британський медіадискурс тяжіє до вищого рівня раціоналізації, аналітичності та історико-правової контекстуалізації подій, де домінантним виступає фрейм «Злочин агресії», вербалізований через юридичну лексику (*crime of aggression, tribunal*). Натомість американський медійний простір відзначається значно

вищим рівнем емоційного напруження, драматизації та експлуатації фрейму «Екзистенційне протистояння та спротив», що реалізується за допомогою експресивних метафоричних моделей (*fighting back, brutal onslaught*) та індивідуалізованих наративів. На основі моніторингу медіатекстів періоду 2025–2026 років зафіксовано семантичну еволюцію концепту WAR та появу нового когнітивного фрейму «Підрив мирного процесу», у межах якого війна вербалізується через призму цинічного заперечення дипломатичного діалогу. Узагальнено, що в медіапросторі обох країн чітко реалізується соціолінгвістична опозиція «Свій – Чужий», яка маркує Україну як захисника загальнолюдських демократичних цінностей, а агресора – як деструктивний елемент глобальної безпеки. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для подальших розвідок у галузі політичної лінгвістики, теорії медіадискурсу та прикладного дискурс-аналізу.

GENDER ASPECT OF THE CONCEPT OF POWER IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL MEDIA DISCOURSE

Kubyshko I. V.
Postgraduate Student at the Department of Romance and Germanic Philology and Foreign Language Teaching Methods
International University
Fontanska Road str., 33, Odesa, Ukraine
orcid.org/0009-0007-5474-0062
igorkub1@ukr.net

Shkvorchenko N. M.
Doctor of Philology, Professor,
Head of the Department of Romance and Germanic Philology and Foreign Language Teaching Methods
International University
Fontanska Road str., 33, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7146-7244
nmshkvorchenko@gmail.com

Key words: *concept WAR, media discourse, verbalization, linguocognitive analysis, full-scale war in Ukraine, framing, British press, American mass media.*

The article is devoted to a comprehensive study of the linguocognitive, lexico-stylistic, and pragmatic features of the macroconcept WAR verbalization within contemporary English-language media discourse. The relevance of this academic research is driven by the urgent need for a linguistic comprehension of the large-scale geopolitical shifts caused by the full-scale Russian-Ukrainian war during the period of 2022–2026. Mass media are examined not merely as transmitters of news content, but as powerful instruments for the cognitive modeling of reality, which directly influence the formation of global public opinion, construct mental maps of events for the mass consciousness, and legitimize the political decisions of Western governments. The theoretical and methodological framework of the paper is based on an integrative approach that combines the tools of cognitive-discursive linguistics, critical discourse analysis, and corpus linguistics. The empirical material of the study encompasses publications and multimedia content from authoritative media resources in the United Kingdom (specifically *The Guardian* and *BBC News*) and the United States of America (*The New York Times* and *CNN*). Utilizing the methods of conceptual analysis and cognitive-discursive framing, the conceptual, figurative, and axiological components

of the WAR concept were reconstructed, while the frequency and usage of the identified military collocations were verified against data from the British National Corpus. The results of the comparative analysis reveal that despite a shared strategic alignment of British and American media regarding their support for Ukraine, the lingual strategies employed by journalists possess a distinct national specificity. It is demonstrated that British media discourse tends toward a higher level of rationalization, analytical depth, and historical-legal contextualization of events, where the dominant frame is the «Crime of Aggression,» verbalized through specialized legal vocabulary (*crime of aggression, tribunal*). Conversely, the US media space is characterized by a significantly higher level of emotional tension, dramatization, and the exploitation of the «Existential Confrontation and Resistance» frame, which is realized through expressive metaphorical models (*fighting back, brutal onslaught*) and individualized narratives. Based on the monitoring of media texts from the 2025–2026 period, the semantic evolution of the WAR concept is captured along with the emergence of a new cognitive frame, «Undermining the Peace Process,» within which the war is verbalized through the prism of a cynical denial of diplomatic dialogue. In conclusion, the media space of both nations clearly implements the «Us vs. Them» sociolinguistic dichotomy, which marks Ukraine as a defender of universal democratic values and the aggressor as a destructive element of global security. The practical significance of the findings lies in the potential for their application in further research within political linguistics, media discourse theory, and applied discourse analysis.

Постановка проблеми. Сучасні мас-медіа вже давно перестали бути просто дзеркалом, яке пасивно відображає світові події. У часи масштабних геополітичних зсувів вони перетворюються на активних деміургів соціальної реальності, конструюючи специфічні смислові рамки для сприйняття дійсності масовою свідомістю [The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics, 2010]. Повномасштабна війна в Україні, що триває з 2022 року, стала саме тим тригером, який змусив світову спільноту та провідні інформаційні агенції повністю переформатувати свої дискурсивні стратегії. У цьому контексті особливої ваги набуває дослідження того, як саме вербалізується ключове ментальне утворення мілітарної сфери – концепт *WAR* (ВІЙНА) – у медіапросторі країн, які є стратегічними партнерами України, зокрема Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучених Штатів Америки.

Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що мова медіа миттєво реагує на суспільні потрясіння, адаптуючи наявні мовні ресурси та створюючи нові семантичні зв'язки для пояснення природи насильства, агресії та суверенітету [Васянович, 2018]. Концепт *WAR* за своєю суттю є базовим складником будь-якої національної картини світу, проте його номінативне поле та прагматичний потенціал суттєво різняться залежно від соціокультурного та ідеологічного підґрунтя конкретного суспільства [Брославська, 2016; Савранчук; Тхор, 2024]. Ба більше, у медійному просторі цей концепт тісно переплітається із суміжними смисловими сферами, як-от національна ідентичність та патріотизм, що безпосередньо впливає на градус емоційного сприйняття інформації аудиторією [Близнюк, 2019]. Попри спільну позицію офіційного Лондона та Вашингтона щодо засудження російської агресії, способи лінгвального моделювання образу цієї війни у їхньому пресовому й мультимедійному дискурсах мають помітні розбіжності.

Британські якісні видання та мовники зазвичай намагаються давати подіям глибоку історичну перспективу та чітку правову кваліфікацію, фокусуючись на концептах правосуддя та відповідальності [BBC News, 2022; The Guardian, 2023]. Водночас американський медіапростір, зокрема у вимірі цифрових та соціальних платформ, демонструє значно вищий рівень драматизації, тяжіючи до використання експресивних метафор, персоналізованих ліній спротиву та яскраво вираженої емоційної оцінності [Shevchenko, 2022; The Guardian, 2022]. До того ж динаміка розвитку конфлікту станом на 2025–2026 роки породжує нові дискурсивні фрейми, пов'язані з підривом світової дипломатії та цинічним нівелюванням мирних ініціатив [The Guardian, 2025].

У лінгвістичній науці вже накопичено вагомий досвід дослідження мілітарної лексики в публіцистичному стилі [Вільчинська, 2017] та аналізу художнього чи есеїстичного осмислення феномену війни через призму індивідуально-авторських концептосистем [Бондар, 2016; Гоменюк,

2018]. Проте комплексне зіставне дослідження, яке б розкривало специфіку мовної об'єктивації концепту *WAR* на сучасних матеріалах британських та американських ЗМІ в контексті повномасштабного вторгнення в Україну, досі залишається фрагментарним. Потребує детальнішого вивчення те, як за допомогою конкретних лексико-семантичних та стилістичних засобів англійської мови формується дихотомія «Свій – Чужий», як розподіляються ролі між жертвою, агресором і рятівником, та за якими когнітивними моделями конструюється образ війни в сучасну цифрову епоху. Необхідність розв'язання цих питань у межах когнітивно-дискурсивної лінгвістики [Приходько, 2008] і зумовлює вибір теми нашого дослідження.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного лінгвокогнітивного, лексико-стилістичного та прагматичного аналізу особливостей вербалізації макроконцепту WAR (ВІЙНА) у британському та американському медійному дискурсі під час висвітлення повномасштабної російсько-української війни (2022–2026 рр.), а також у виявленні спільних рис та національно-специфічних лінгвальних стратегій і когнітивних фреймів у мас-медіа Великої Британії та США.

Поставлена мета вимагає виконання наступних завдань:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження концепту WAR у межах когнітивно-дискурсивної парадигми, критичного аналізу дискурсу та корпусної лінгвістики.

2. Виявити та зіставити ключові когнітивні фрейми вербалізації концепту WAR у якісній пресі та мультимедійних матеріалах Великої Британії (фрейм «Злочин агресії / юридичний злочин») та США (фрейм «Екзистенційне протистояння та спротив»).

3. Проаналізувати лексико-семантичні, метафоричні та стилістичні засоби англійської мови, які застосовуються для раціонального й емоційно-оцінного моделювання дійсності та конструювання образу війни.

4. Простежити часову динаміку та семантичну еволюцію концепту WAR у медіатекстах 2025–2026 років, зокрема об'єктивацію нового фрейму «Підрив мирного процесу та дипломатичний колапс».

5. Розкрити соціолінгвістичну та прагматичну специфікацію функціонування дихотомії «Свій – Чужий» при моделюванні образів України та країни-агресора у британських та американських ЗМІ.

6. Здійснити верифікацію частотності, узуальності та сполучуваності виявлених мілітарних колокацій на основі даних Британського національного корпусу (British National Corpus).

Предмет та об'єкт дослідження. Визначення методологічних координат пропонованого дослідження вимагає чіткого розмежування його об'єктивного поля та безпосереднього фокуса наукового аналізу, оскільки когнітивно-дискурсивна парадигма передбачає вивчення мовних явищ у нерозривному зв'язку з процесами мислення та соціальним контекстом [Приходько, 2008].

Предметом дослідження є лінгвокогнітивна специфіка, лексико-семантичні особливості та прагматичні стратегії вербалізації макроконцепту *WAR* (ВІЙНА) у британському та американському медіапросторі. Аналіз концентрується на виявленні національно маркованих когнітивних фреймів [The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics, 2010], динаміці трансформації понятєвого й образного складників досліджуваного концепту під впливом сучасного тривалого військового конфлікту [The Guardian, 2025; Васянович, 2018], а також на зіставленні лексичних, метафоричних та стилістичних засобів англійської мови, що використовуються для моделювання образу війни в лінгвокультурологічному та соціолінгвістичному вимірах [Брославська, 2016; Савранчук; Тхор, 2024].

Об'єктом дослідження є сучасний медійний дискурс Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучених Штатів Америки сукупного періоду 2022–2026 років, спрямований на висвітлення подій повномасштабної російсько-української війни. Об'єктне поле охоплює різножанрові текстові масиви якісної преси (аналітичні статті, репортажі, заголовки, коментарі) та мультимедійні матеріали провідних інформаційних агенцій обох країн [BBC News, 2022; Shevchenko, 2022; The Guardian, 2023].

Виклад основного матеріалу дослідження. Реконструкція ментальних структур, які виникають у суспільній свідомості під час глобальних криз, вимагає ретельного аналізу мовної тканини мас-медіа, адже саме вона слугує маркером соціокультурних та ідеологічних налаштувань соціуму. Дослідження процесу об'єктивації макроконцепту WAR (ВІЙНА) у пресовому й мультимедійному просторі Великої Британії та США демонструє, що лінгвальне кодування воєнної дійсності спирається на розгалужену систему національно маркованих фреймів та метафоричних моделей. Попри єдиний когнітивний вектор – засудження дій країни-агресора та солідарність з Україною – лексико-семантичне наповнення та прагматичний потенціал досліджуваного концепту в аналізованих медіасистемах мають суттєві розбіжності.

Концептуалізація війни у британському медіадискурсі розподіляється на правоцентричний та раціоналізаторський вектори. Британська якісна преса (The Guardian, The Times) та національні

мовники (BBC News) демонструють виразну лінеарність, аналітичність та стриманість емоційного тону при вербалізації концепту WAR. Ядром поняттєвої зони цього ментального утворення в лінгвокультурі Великої Британії стає дефініція війни як масштабного деструктивного феномену, що руйнує засади міжнародного права та усталений європейський безпековий ландшафт. Найбільш рельєфно у британському текстопросторі актуалізується фрейм «Війна як юридичний злочин та порушення світопорядку». Специфіка мовної об'єктивації цього фрейму полягає в активному залученні термінологічної лексики з правової та дипломатичної сфер. Характерною ілюстрацією є використання номінацій, які акцентують увагу на нелегітимності дій агресора: «Russia must face tribunal for 'crime of aggression against Ukraine'» [The Guardian, 2023]. Поєднання концепту WAR із лексемами *tribunal* (трибунал) та crime of aggression (злочин агресії) замість нейтральних дескрипторів військового протистояння переводить сприйняття конфлікту з суто мілітарної площини у судово-процесуальну. Таке лінгвальне моделювання апелює передусім до раціонального складника мислення британського реципієнта. Як зазначають дослідники газетного тексту, медійне слово прагне упорядкувати хаос збройного зіткнення через чіткі поняттєві категорії [Вільчинська, 2017].

Аналіз матеріалів корпорації BBC News свідчить про наявність ще однієї важливої когнітивної ознаки концепту – його глибокої часової контекстуалізації: «Ukraine war: Two years on since Russia invasion» [BBC News, 2022]. У цьому випадку лексема *war* маркується тривалістю, фіксуючи хронологію трагедії. Британські журналісти схильні розглядати війну крізь призму причинно-наслідкових зв'язків, уникаючи надмірного патетичного напруження, але чітко розставляючи акценти за допомогою експресивно точних, стриманих мовних одиниць [The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics, 2010].

Американський медійний дискурс (зокрема у вимірі впливових друкованих видань та мережевих платформ) демонструє принципово інший тип концептуалізації, орієнтований на високий градус емоційної залученості читача, епічну масштабність та персоналізацію наративів. Це значною мірою зумовлено специфікою американської мовної картини світу, де поняття війни історично має високий рівень експансії та часто асоціюється з безкомпромісною боротьбою за ідеали свободи [Брославська, 2016]. Центральне місце тут посідає фрейм «Екзистенційне протистояння та тотальний опір». Вербалізація концепту WAR у межах цього фрейму відбувається через призму героїзації та висвітлення індивідуального людського досвіду на тлі катастрофи: «Ukrainians ready for resistance: 'The whole country will be fighting back'» [The Guardian, 2022]. Використання ідіоматичного виразу *the whole country will be fighting back* (уся країна даватиме відсіч / битиметься у відповідь) активує потужний когнітивний архетип справедливої самооборони.

Американські медіа часто конструюють образ війни як динамічного, гостросюжетного процесу, де чітко простежуються персоналізовані лінії лідерства та народного спротиву, що знаходить своє відображення і в мультимодальних сегментах соціальних мереж [Shevchenko, 2022]. Для лексико-стилістичного наповнення американського дискурсу характерне використання експресивно забарвлених, іноді гіперболізованих номінацій на означення дій ворога (*brutal onslaught* – жорстока навала, *unprovoked atrocity* – неспровоковане звірство). Це суттєво підвищує емоційну температуру тексту, трансформуючи поняттєве ядро концепту WAR із категорії «політичної чи мілітарної події» у категорію «абсолютного морального виклику» [Савранчук; Тхор, 2024].

Розвиток військово-політичної ситуації у часовому зрізі 2025–2026 років привів до появи нових смислових складників у структурі концепту WAR. Тривалий характер бойових дій та виснаження міжнародних безпекових інститутів зумовили актуалізацію фрейму «Підрив мирного процесу та дипломатичний колапс». Ця тенденція є спільною для медіа обох країн і відображає розчарування у можливостях швидкого врегулювання конфлікту [Васянович, 2018].

У текстах цього періоду концепт WAR дедалі частіше об'єктивується через опозицію до концепту PEACE (МИР), причому дії агресора вербалізуються як свідоме, цинічне нищення будь-яких переговорних альтернатив: «EU accuses Putin of undermining peace talks after deadly strikes on Kyiv» [The Guardian, 2025]. Лексичний маркер *undermining peace talks* (підрив мирних переговорів) у поєднанні з епітетом *deadly strikes* (смертоносні удари) створює стійку когнітивну модель, у якій війна постає не просто як збройне протистояння на лінії фронту, а як повне заперечення дипломатичного діалогу. Мілітарний дискурс цього періоду фіксує перехід від надії на швидке вирішення до усвідомлення довготривалої руйнівної природи конфлікту, що суттєво впливає на аксіологічний складник концепту, додаючи йому когнітивних ознак безвиході та глобальної загрози [Гоменюк, 2018].

Важливим прагматичним інструментом вербалізації концепту WAR в обох медійних системах є структурування текстового простору навколо соціолінгвістичної опозиції «Свій – Чужий», яка є класичною для аналізу політичного та мілітарного дискурсів [Приходько, 2008]. Полюс «Свій»

(Україна та Західний світ) вербалізується через семантичні поля патріотизму, незламності, захисту суверенітету та цивілізаційного вибору [Близнюк, 2019]. Об'єкт опису наділяється суб'єктністю, легітимністю та високим моральним статусом. Натомість полюс «Чужий» (Агресор) позбавляється мовної легітимності. Замість офіційних назв часто використовуються дескриптори, що маркують ірраціональність, жорстокість та імперські амбіції. Образ супротивника метафоризується як деструктивна сила, позбавлена людського обличчя, що знаходить паралелі в класичних моделях лінгвальної репрезентації ворога в історичній ретроспективі [Бондар, 2016].

Для верифікації частотності та узуальності мілітарних словосполучень, зафіксованих у сучасному медіадискурсі, було залучено дані Корпусу національної англійської мови (British National Corpus) [British National Corpus, 2022]. Порівняльний аналіз показав, що сучасні англомовні медіа суттєво розширили традиційну сполучуваність лексеми war, вивівши її за межі фіксованих словникових нормативів. Поява таких новотворів та метафоричних переосмислень свідчить про високу адаптивність когнітивної системи мови до викликів сучасності.

Аналіз фактичного матеріалу дозволяє констатувати, що концепт WAR у медійному дискурсі Великої Британії та США є складною, динамічною ментальною структурою. Британські медіа пропонують реципієнту раціонально-правову модель сприйняття подій, спираючись на логіку міжнародного права.

Американські ЗМІ натомість конструюють емоційно-драматичний наратив, заснований на ідеологемі екзистенційного спротиву тиранії, що демонструє соціокультурну самобутність кожної з лінгвокультур у межах єдиного інформаційного простору.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Комплексний лінгвокогнітивний та лексико-стилістичний аналіз специфіки вербалізації макроконцепту *WAR* (ВІЙНА) у медійному дискурсі Великої Британії та Сполучених Штатів Америки, здійснений на матеріалі висвітлення подій повномасштабної російсько-української війни у часовому зрізі 2022–2026 років, дозволяє підбити підсумки та сформулювати такі теоретичні й практичні висновки:

1. У межах сучасної когнітивно-дискурсивної лінгвістики концепт *WAR* постає як складна, багатовимірна й надзвичайно динамічна ментальна структура з потужним прагматичним та аксіологічним потенціалом. Його мовна об'єктивація в інформаційному просторі безпосередньо залежить від соціокультурного контексту, історичної пам'яті та геополітичних орієнтирів конкретного суспільства. Дослідження засвідчило, що медіатекст не просто ретранслює хроніку бойових дій, а здійснює цілеспрямований лінгвальний фреймінг, трансформуючи поняттєве ядро концепту відповідно до актуальних інформаційних стратегій.

2. Британському медійному дискурсу (*The Guardian, BBC News*) притаманна раціонально-правова та аналітична модель концептуалізації війни. Провідним когнітивним вектором якісних мас-медіа Великої Британії є фрейм «Війна як юридичний злочин та порушення світопорядку». Вербалізація концепту *WAR* тут спирається на активне залучення правової та дипломатичної термінології (*crime of aggression, tribunal*), що апелює до логіки реципієнта, правової кваліфікації дій агресора та принципу невідворотності покарання за руйнацію системи європейської безпеки.

3. Американський медійний дискурс виявляє схильність до емоційної драматизації, масштабного наративного розгортання та виразної експресії. Ядром англомовного мілітарного простору США є фрейм «Екзистенційне протистояння та тотальний опір». Концепт *WAR* об'єктивується через ідеологему безкомпромісної боротьби за свободу та загальнолюдські демократичні цінності. Американські автори значно частіше вдаються до метафоричного моделювання (*fighting back, brutal onslaught*), гіперболізації та персоналізації досвіду війни, що зближує медійні тексти з художньо-публіцистичним осмисленням трагедії.

4. Спільною рисою інформаційного простору обох держав є структурування текстової тканини навколо соціолінгвістичної дихотомії «Свій – Чужий», де полюс «Свій» (Україна) наділяється високим моральним статусом, суб'єктністю та семантикою патріотизму, а полюс «Чужий» (агресор) повністю делегітимізується за допомогою номінацій, що маркують жорстокість та ірраціональність дій. У часовому зрізі 2025–2026 років зафіксовано появу нового фрейму «Підрив мирного процесу та дипломатичний колапс», у межах якого війна вербалізується як свідоме нищення агресором будь-яких міжнародних переговорних альтернатив. Порівняння з даними Британського національного корпусу (*British National Corpus*) підтвердило, що сучасний дискурс суттєво розширив межі традиційної сполучуваності лексеми *war*, засвідчуючи появу нових когнітивних ознак концепту.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вбачаються у розширенні емпіричної бази за рахунок залучення матеріалів альтернативних медіаплатформ, а також у проведенні мультимодального аналізу (дослідження синергетичного ефекту взаємодії тексту, інфографіки та відеоконтенту), що дозволить глибше з'ясувати специфіку функціонування мілітарних концептів у сучасну цифрову епоху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. 263 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/5239fe7d-04cd-4141-a7a7-11644df5d81d
2. Бондар Н. Образні модифікації концепту «війна» в текстопросторах братів Тютюників. *Філологічні науки*. 2016. № 23. С. 111–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2016_23_16
3. Брославська Л. Я. Номінативний простір концепту war/війна в американській мовній картині світу. *Англістика та американістика*. 2016. Вип. 13. С. 27–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/antame_2016_13_8
4. Васянович Є. Структурно-семантичне наповнення концепту «війна» у лінгвістичних дослідженнях. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2018. Вип. 38. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2018_38_3
5. Вільчинська Т. Концепт «війна»: особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 34. С. 110–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_16
6. Гоменюк О. Концепт ВІЙНА в індивідуально-авторській картині світу Оксани Забужко (на матеріалі збірки «І знов я влізаю в танк…»). Studia Ukrainica Posnaniensia. 2018. № 6. С. 21–26. DOI: http://dx.doi.org/10.14746/sup.2018.6.02
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
8. Савранчук І. П., Тхор Н. М. Репрезентація концепту WAR в англійській мові та мовленні. Закарпатські філологічні студії. 2024. Вип. 37. С. 115–118. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.19
9. BBC News. Ukraine war: Two years on since Russia invasion. URL: https://www.youtube.com/watch?v=rKkCxKnj10w
10. British National Corpus. URL: https://www.english-corpora.org/bnc/
11. Shevchenko I. American social media on the Russia-Ukraine war: A multimodal analysis. Cognition, Communication, Discourse. 2022. No. 25. P. 65–79. https://doi.org/10.26565/2218-2926-2022-25-05
12. The Guardian. Russia must face tribunal for 'crime of aggression against Ukraine'. 2023. URL: https://www.theguardian.com/world/2023/jan/08/russia-tribunal-crime-aggression-ukraine-uk-cross-party-leaders
13. The Guardian. Ukrainians ready for resistance: 'The whole country will be fighting back'. 2022. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/aug/29/eu-accuses-putin-of-undermining-peace-talks-after-deadly-strikes-on-kyiv
14. The Guardian. EU accuses Putin of undermining peace talks after deadly strikes on Kyiv. 2025. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/aug/29/eu-accuses-putin-of-undermining-peace-talks-after-deadly-strikes-on-kyiv
15. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2010. 1368 p.

REFERENCES

1. Blyzniuk, K. R. (2019). *Leksyko-semantychne pole «patriotyzm» v ukrainskii, anhliiskii i polskii movakh* [Lexico-semantic field «patriotism» in Ukrainian, English and Polish languages] (Candidate dissertation, Vinnytsia State Pedagogical University). https://ekmair.ukma.edu.ua/items/5239fe7d-04cd-4141-a7a7-11644df5d81d
2. Bondar, N. (2016). Obrazni modyfikatsii kontseptu «viina» v tekstoprostorakh brativ Tiutiunykiv [Figurative modifications of the concept «war» in the text spaces of the Tiutiunyk brothers]. *Filolohichni Nauky*, (23), 111–118. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2016_23_16
3. Broslavska, L. Ya. (2016). Nominatyvnyi prostir kontseptu war/viina v amerykanskii movnii kartyni svitu [Nominative space of the concept war/war in the American linguistic picture of the world]. *Anhlistyka ta Amerykanistyka*, (13), 27–32. http://nbuv.gov.ua/UJRN/antame_2016_13_8
4. Vasyanovych, Ye. (2018). Strukturno-semantychne napovnennia kontseptu «viina» u linhvistychnykh doslidzhenniakh [Structural and semantic content of the concept «war» in linguistic studies]. *Humanitarna Osvita u Tekhnichnykh Vyshchykh Navchalnykh Zakladakh*, (38), 5–10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvnz_2018_38_3
5. Vilchynska, T. (2017). Kontsept «viina»: osoblyvosti movnoi obiekyvatsii u hazetnomu teksti [Concept «war»: Features of linguistic objectification in a newspaper text]. *Linhvistychni Studii*, (34), 110–114. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2017_34_16
6. Homeniuk, O. (2018). Kontsept VIINA v Indyvidualno-avtorskyi kartyni svitu Oksany Zabuzhko (na materiali zbirky «I znov ya vlizaiu v tank...») [The concept WAR in Oksana Zabuzhko's individual-author's picture of the world (based on the collection «I'm climbing into the tank again...»)]. *Studia*

Ukrainica Posnaniensia, (6), 21–26. https://doi.org/10.14746/sup.2018.6.02
7. Prykhodko, A. M. (2008). *Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-praktychnii paradyhmi linhvistyky* [Concepts and concept systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Premier.
8. Savranchuk, I. P., & Tkhor, N. M. (2024). Reprezentatsiia kontseptu WAR v anhliiskii movi ta movlenni [Representation of the concept WAR in the English language and speech]. *Zakarpatski Filolohichni Studii*, (37), 115–118. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/37/15.pdf
9. BBC News. Ukraine war: Two years on since Russia invasion. URL: https://www.youtube.com/watch?v=rKkCxKnj10w
10. British National Corpus. URL: https://www.english-corpora.org/bnc/
11. Shevchenko I. American social media on the Russia-Ukraine war: A multimodal analysis. Cognition, Communication, Discourse. 2022. No. 25. P. 65–79. URL: https://periodicals.karazin.ua/cognitiondiscourse/article/view/21152
12. The Guardian. Russia must face tribunal for 'crime of aggression against Ukraine'. 2023. URL: https://www.theguardian.com/world/2023/jan/08/russia-tribunal-crime-aggression-ukraine-uk-cross-party-leaders
13. The Guardian. Ukrainians ready for resistance: 'The whole country will be fighting back'. 2022. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/aug/29/eu-accuses-putin-of-undermining-peace-talks-after-deadly-strikes-on-kyiv
14. The Guardian. EU accuses Putin of undermining peace talks after deadly strikes on Kyiv. 2025. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/aug/29/eu-accuses-putin-of-undermining-peace-talks-after-deadly-strikes-on-kyiv
15. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2010. 1368 p.

Дата першого надходження статті до видання: 18.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81:355.01
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-14

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ЛІНГВІСТИКА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЯК НОВІТНІЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ НАПРЯМОК

Легкоконець В. О.
аспірантка, старший викладач кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики
Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4157-9560
vdumanskaya@gmail.com

Ключові слова: *мовні механізми впливу, дискурс, наратив, сугестивні технології, когнітивна лінгвістика, стратегічні комунікації, інформаційна безпека.*

У статті досліджено становлення лінгвістики гібридної війни як новітнього міждисциплінарного напряму сучасного мовознавства. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією характеру сучасних воєнних конфліктів, у яких поряд із фізичним протиборством дедалі більшого значення набуває боротьба за смисли, інтерпретації, наративи та суспільну свідомість. За таких умов мова, текст і дискурс стають не лише засобами комунікації, а й інструментами інформаційного впливу, стратегічного управління та протидії деструктивним інформаційно-психологічним операціям. У роботі систематизовано сучасні лінгвістичні дослідження, присвячені мовному виміру гібридної війни, узагальнено основні напрями розвитку лінгвістики гібридної війни та обґрунтовано її статус як самостійного дослідницького напряму. Проаналізовано інформаційно-комунікативний, сугестивний, дискурсивний, когнітивний, наративний, лінгвогендерний і лінгвософський напрями сучасних досліджень. Встановлено, що еволюція наукових підходів засвідчує поступовий перехід від вивчення окремих мовних явищ до формування цілісного дослідницького напряму, орієнтованого на комплексне дослідження мовних механізмів інформаційного протиборства, виявлення деструктивних інформаційних впливів та розроблення ефективних засобів проактивної протидії їм.

Показано, що лінгвістика гібридної війни поєднує теоретичні напрацювання сучасного мовознавства з прикладними завданнями стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, забезпечуючи комплексне дослідження мовних механізмів сучасних конфліктів і розроблення інструментарію протидії інформаційно-психологічним операціям. Результати дослідження можуть бути використані у подальших лінгвістичних дослідженнях гібридної війни, під час аналізу стратегічних наративів, інформаційно-психологічних операцій, а також у сфері стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки.

HYBRID WARFARE LINGUISTICS AS AN EMERGING RESEARCH FIELD

Lehkokonets V. O.
Postgraduate Student, Senior Lecturer at the Department
of Strategic Communications and Applied Linguistics
Educational and Research Institute of Information Security and Strategic Communications
of the National Academy of the Security Service of Ukraine
Mykhaila Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4157-9560
vdumanskaya@gmail.com

Key words: *linguistic mechanisms of influence, discourse, narrative, suggestive technologies, cognitive linguistics, strategic communications, information security.*

The article examines the emergence of Hybrid Warfare Linguistics as an emerging interdisciplinary field of modern linguistics. The relevance of the study is determined by the transformation of the nature of contemporary armed conflicts, in which, alongside physical confrontation, increasing importance is attached to the struggle for meanings, interpretations, narratives, and public consciousness. Under these conditions, language, text, and discourse function not only as means of communication but also as instruments of information influence, strategic communication, and counteraction to destructive information and psychological operations.

The study systematizes contemporary linguistic research devoted to the linguistic dimension of hybrid warfare, identifies the principal directions in the development of Hybrid Warfare Linguistics, and substantiates its status as an independent field of research. The paper analyzes the information and communication, suggestive, discourse, cognitive, narrative, linguistic gender, and linguistic-philosophical approaches in contemporary studies. It is established that the evolution of scholarly approaches demonstrates a gradual transition from the study of individual linguistic phenomena to the formation of a comprehensive research field focused on the integrated investigation of the linguistic mechanisms of information confrontation, the identification of destructive information influences, and the development of effective means of proactively countering them.

The study demonstrates that Hybrid Warfare Linguistics integrates the theoretical achievements of modern linguistics with the applied objectives of strategic communications and information security, providing a comprehensive framework for investigating the linguistic mechanisms of contemporary conflicts and developing tools for countering information and psychological operations. The findings may be applied in further linguistic research on hybrid warfare, in the analysis of strategic narratives and information and psychological operations, as well as in the fields of strategic communications and information security.

Постановка проблеми. Трансформація характеру сучасних воєнних конфліктів, у яких мова стала одним із ключових інструментів інформаційного впливу, стратегічної комунікації та когнітивного протиборства, зумовила появу нових напрямів лінгвістичних досліджень та спричинила істотне розширення предметного поля сучасної лінгвістики. Зростання ролі мови як інструмента інформаційного та когнітивного впливу, формування стратегічних наративів і здійснення інформаційно-психологічних операцій зумовило появу нового міждисциплінарного напряму досліджень – лінгвістики гібридної війни.

Вагомий внесок у дослідження цих проблем зробили Л. Компанцева, Г. Яворська, Н. Слухай, О. Снитко, Г. Почепцов, С. Карнаух, Л. Федоренко, А. Кениз, О. Кирилюк, Н. Кутуза та інші дослідники. Їх праці заклали теоретичне підґрунтя для вивчення мовного виміру гібридної війни та сприяли формуванню нового напряму сучасних лінгвістичних досліджень.

Разом із тим наявні дослідження переважно висвітлюють окремі аспекти мовного забезпечення гібридної війни або окремі напрями лінгвістичних досліджень. Натомість комплексна систематизація сучасних наукових підходів, визначення

структури, основних напрямів розвитку та концептуальних засад лінгвістики гібридної війни як цілісного міждисциплінарного дослідницького напряму залишаються недостатньо опрацьованими.

Метою статті є комплексний аналіз теоретичних засад лінгвістики гібридної війни, узагальнення сучасних наукових підходів до її розуміння, систематизація основних дослідницьких вимірів та визначення місця цього напряму в системі сучасного мовознавства.

Завдання дослідження:

– проаналізувати передумови становлення лінгвістики гібридної війни;

– узагальнити сучасні наукові підходи до визначення її сутності;

– систематизувати основні дослідницькі виміри лінгвістики гібридної війни;

– окреслити перспективи подальшого розвитку цього міждисциплінарного напряму.

Об'єкт дослідження – лінгвістика гібридної війни як новий міждисциплінарний напрям сучасного мовознавства.

Предмет дослідження – теоретичні засади, концептуальні підходи та основні дослідницькі виміри лінгвістики гібридної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістичний вимір сучасних конфліктів набуває дедалі більшого значення в умовах гібридної війни, де боротьба ведеться не лише у військовій, політичній чи економічній сферах, а й в інформаційному просторі. За таких умов мова, текст, дискурс перетворюються на інструменти впливу, формування суспільних інтерпретацій й поширення стратегічних наративів.

Лінгвістичний підхід дозволяє розглядати війну як боротьбу за інтерпретацію подій, визначати концептуальні межі кола *СВОЇХ* і *ЧУЖИХ*, виявляти ключові параметри образу ворога та пропонувати механізми проактивної протидії ворожим дискурсивним впливам. Два асиметричні модуси сучасної війни – фізичний і дискурсивний [Яворська, 2016, с. 42] зумовлюють необхідність дослідження мовних механізмів інформаційного впливу в сучасних конфліктах.

З початком російської агресії проти нашої Держави українські дослідники почали вивчати *інформаційно-комунікативний вимір війни* (роботи В. Бебик [Бебик, 2023], О. Євдокімової [Євдокімова, 2017], Б. Калініченко [Калініченко, 2020], С. Карнауха [Карнаух, 2024], Г. Почепцова [Почепцов, 2015], А. Стадник [Стадник, 2016]). Г. Почепцов трактує сучасні конфлікти передусім як боротьбу за смисли, інтерпретації та громадську думку й зазначає, що «інформаційна війна – це найінтелектуальніший варіант військового протистояння, оскільки і суб'єкт, і об'єкт впливу тут – людський розум. Якщо звичайна війна націлена на тіло людини, то інформаційна – на її розум» [Почепцов, 2016, с. 7]. С. Карнаух пропонує визначення інформаційної війни як «війни дискурсів із застосуванням можливостей мови, зокрема сугестивних, для здійснення когнітивно-прагматичного впливу на певні ЦА противника з метою досягнення стратегічних цілей або протидії його ворожим намірам» [Карнаух, 2025]. О. Євдокімова розглядає інформаційно-психологічну війну як «форму насильства, в якій як інструмент примусу використовуються можливості впливу інформації на психіку людини» [Євдокімова, 2017]. У такому контексті мова, дискурс і стратегічні наративи постають важливими інструментами впливу на суспільну свідомість та поведінкові моделі аудиторії.

Психолінгвістичний і сугестивний вимір гібридної війни представлені у працях Г. Гайович та О. Твердохліба [Гайович, Твердохліб, 2022], Ю. Горбенко [Горбенко, 2017], С. Карнауха [Карнаух, 2024], А. Кениз [Кениз, 2025], О. Кирилюк [Кирилюк, 2021; Кирилюк, 2023], Л. Компанцевої [Компанцева, 2018а; Компанцева, 2024; Компанцева, 2018б], Т. Ковалевської та Ковалевської-Славової [Ковалевська, Ковалевська-Славова, 2022], Н. Кутузи та Д. Тельпіс [Кутуза, Тельпіс, 2023; Тельпіс 2024], Т. Мудраченко [Мудраченко, 2015], Н. Слухай [Слухай, 2021], О. Снитко [Снитко, 2018; Снитко, 2019; Снитко, Погорілова, 2023], Г. Яворської [Яворська, 2016].

Н. Слухай інтерпретує гуманітарний вимір сучасної війни як світоглядний, зумовлений «контрадикторними ідеологічними матрицями, або провідними поняттєвими системами, кожна з яких на інформаційному рівні визначає теми, об'єкти обговорення, наративи, що складаються в дискурси, і кожна зумовлює вибір конотованих вербальних і невербальних об'єктиваторів думки, що просувають інтенції відправника повідомлення» [Слухай, 2021, с. 13].

О. Твердохліб та Г. Гайович аналізують багатогранність сугестивних технологій впливу, наголошуючи, що їх застосування може інтерпретуватися як механізм підтримки суспільно значущих процесів або як форма маніпулятивного та навіювального впливу на свідомість людини [Твердохліб, Гайович, 2022, с. 222].

Л. Компанцева акцентує на тому, що «сугестивна комунікація базується на ключовому принципі міжособистісної взаємодії – емпатії, оскільки відчуття довіри, симпатії, співчуття й розуміння знижує рівень критичності в сприйнятті інформації» [Компанцева, 2018б, с. 87].

Розкриваючи специфіку консцієнтального впливу в сучасних конфліктах, Ю. Горбенко підкреслює, що «психологічна за формою консцієн-

тальна війна спрямована проти цивілізаційного вибору з використанням спеціально підготовленої інформації. У буквальному смислі цього слова – це війна, спрямована на руйнування свідомості та совісті народу, що зазнає агресії» [Горбенко, 2017, с. 32].

Окремий напрям досліджень сучасної війни – *лінгвістика впливу*, що зосереджується на вивченні *мови ворожнечі та мовних маркерів конфлікту*. Ці питання розглянуто у працях О. Данилейко [Данилейко, 2022], Т. Ісакової [Ісакова, 2016], Г. Колесник [Колесник, 2021], В. Марченко та О. Матюшенко [Марченко, Матюшенко, 2021], Б. Парахонського та Г. Яворської [Парахонський, Яворська, 2019], Г. Прищепи [Прищепа, 2017], Н. Слухай [Слухай, 2018; Слухай, 2021], О. Сусської [Сусська, 2024; Сусська, 2022]. Мова ворожнечі тлумачиться як інструмент конструювання образу ворога [Парахонський, Яворська, 2019; Слухай, 2018], як соціокультурний та лінгвістичний феномен [Матюшенко, Марченко, 2021; Колесник, 2021], як лінгвістичний маркер гібридної війни [Прищепа, 2017], як феномен і предмет наукової інтерпретації [Сусська, 2024], як складник мови війни [Данилейко, 2022; Парахонський, Яворська, 2019], як інструмент лінгвістичного впливу [Слухай, 2018], як втілення вульгаризації і профанації інформаційного простору [Ісакова, 2016; Сусська, 2022].

Вивченню мови ворожнечі як інструменту інформаційного впливу та соціального розмежування присвячено праці Г. Черних [Черних, 2025], А. Чулкової [Чулкова, 2025] та інших науковців, мова ворожнечі розглядається як чинник формування ворожого мовного середовища, посилення суспільної поляризації та руйнування соціальної згуртованості. Особлива увага приділяється функціонуванню мови ворожнечі в медійному та цифровому дискурсах, де вона реалізується як через відкриті форми вербальної агресії, так і через приховані механізми впливу. Г. Черних відзначає, що «мова ворожнечі працює шляхом конструювання негативних уявлень і стереотипів про певні групи, фактично встановлюючи дихотомію “ми проти них”» [Черних, 2025, с. 68].

Увагу дослідників привертає феномен карнавальних форм сугестії, який ґрунтовно розробляє О. Снитко. У центрі уваги дослідниці перебувають мовні й комунікативні механізми протидії ворожим інформаційним впливам, реалізовані через гумор, іронію, пародію та карнавалізацію суспільного дискурсу. Авторка зазначає, що «Карнавальні форми контрсугестії розчленовують, “оголюють” політично марковані ситуації до пародії та сміху, демонтують наративи» [Снитко, 2019, с. 84].

Л. Федоренко запропоновано поняття *лінгвоксенофобія*, яке відрізняється від мови ворожнечі і тлумачиться як «прихована форма вербальної агресії, що реалізується за допомогою комунікативних стратегій знецінення досягнень, приниження інших народів та організованих політичних спільнот (держав) і демонстрації зверхності власного народу (спільноти, держави)», створюють «простір безкомпромісної десакралізації» [Федоренко, 2024, с. 158].

У сучасній лінгвістиці також виокремлюють напрям *лінгвістики війни* – «міждисциплінарну галузь сучасної лінгвістики, що досліджує мову війни як засіб ідеологічного впливу, залякування, риторичного прикриття, мовного зсуву, централізованої інформаційної політики, цензури й репресій; як механізм драматичного розчарування та емоційного відчуження; як форму дипломатичного прикриття агресії та легітимації злочинів проти людства, замаскованих під риторику миру; як інструмент формування колективної пам’яті та фіксації воєнних злочинів, засіб художнього осмислення, політичного тиску, дипломатичної взаємодії та чинник міжнародно-політичної консолідації» [Дем’янчук, 2025, с. 231].

Окремої уваги заслуговує *дискурсивний напрям* досліджень гібридної війни. У працях О. Данилейко [Данилейко, 2022], Т. Івасишиної [Івасишина, 2025], Л. Компанцевої [Компанцева, 2024а; Компанцева, 2024б], О. Костюченко [Костюченко, 2025], Б. Парахонського та Г. Яворської [Парахонський, Яворська, 2019], Г. Почепцова [Почепцов, 2022], Л. Федоренко [Федоренко, 2025], Г. Яворської [Яворська, 2016] війну інтерпретовано як боротьбу за смисли, «війну дискурсів» і «битву наративів», що забезпечують символічний контроль над суспільною свідомістю. Зокрема, Б. Парахонський і Г. Яворська наголошують, що «боротьба за інтерпретацію реальності є складовою сучасного конфлікту», що підтверджує зростаюче значення боротьби за смисли та інтерпретації в сучасному гібридному протиборстві [Парахонський, Яворська 2019].

Г. Почепцов відводить наративам провідну роль у воєнних конфліктах, розглядаючи їх як механізм формування суспільного сприйняття та легітимації військових дій. Дослідник підкреслює, що вони «задають причини військових дій, щоб виправдати їх в очах свого населення та всього світу. Наративна війна дозволяє зробити так, щоб за допомогою твого наративу супротивник дивився на світ» [Почепцов, 2022].

Л. Федоренко, розглядає російсько-українське протистояння крізь призму війни наративів та визначає її як «організований конфлікт, що триває понад десятиліття й використовує когнітивну зброю – засоби впливу на когнітивні функції

людини та суспільства, має політичні і стратегічні цілі». Дослідниця наголошує, що «окремі наративи чи групи наративів є складовими цієї війни на тактичному рівні, бойовими зіткненнями в інформаційному просторі, а отже, джерелом війни у вимірі фізичному» [Федоренко, 2025, с. 43].

Л. Компанцева стверджує, що «дослідження боротьби наративів на певному етапі дозволяє спрогнозувати дії ворога у реальному часі й виробити ефективні засоби асиметричної проактивної відповіді» [Компанцева, 2024, с. 338].

Г. Яворська зазначає, що «фізичний модус існування війни завжди йде у супроводі її дискурсивного модусу, а конфлікт інтерпретацій, під час гібридної війни використовується як різновид зброї поряд з іншими невійськовими компонентами гібридних дій» [Яворська, 2016, с. 42].

Сучасний дискурсивний напрям досліджень гібридної війни зосереджено на вивченні наративів як інструментів символічного впливу та конструювання соціальної реальності. Зокрема, О. Костюченко розглядає російсько-українське протистояння як конфлікт, у якому інформаційний простір стає «вирішальним полем бою» [Костюченко, 2025, с. 327], а наративи виступають важливим засобом впливу на суспільну свідомість і формування інтерпретацій подій. При цьому, посилаючись на Дж. Ная, дослідник зауважує, що в сучасному світі дедалі більшого значення набуває питання того, «чия історія переможе» [Костюченко, 2025, с. 328].

Т. Івасишина наголошує, що «інформаційна війна має свій наративний вимір, де наративи виступають основними засобами конструювання суспільних реальностей» [Івасишина, 2025, с. 315].

У дискурсивному вимірі Л. Снігур вивчено комунікації волонтерських організацій, які «є основою розбудови громадянського суспільства і формування демократичних інститутів у контексті європейської інтеграції, однак в умовах гібридної війни є ризик, що позитивні ознаки волонтерських організацій (мобільність, потужні горизонтальні зв'язки, високий рівень довіри населення) можуть стати інструментом деструктивного впливу на емоційно виснажене суспільство» [Снігур, 2025, с. 279].

Лінгвогендерний вимір гібридної війни досліджено у працях О. Дунебабіної [Дунебабіна, 2025], Л. Компанцевої та К. Левченко [Компанцева, Левченко, 2021; Левченко, 2025]). О. Дунебабіна стверджує, що «лінгвогендерний вимір гібридної війни РФ проти України охоплює впровадження деструктивних антигендерних наративів, маніпулятивне використання перекладів міжнародних документів, просування стереотипних патріархатних концептів і проскрипцію гендерно маркованих мовних форм» [Дунебабіна, 2025, с. 59]. На думку К. Левченко, «вагомий чинник актуальності досліджень гендерних аспектів гібридної війни – використання гендерної тематики росією як об'єкта маніпулятивних комунікацій» [Левченко, 2025]. Дослідниця підкреслює важливість виявлення маніпулятивних і ворожих мовних практик та дезінформаційних наративів як складової протидії інформаційній агресії.

Лінгвософський вимір війни визначено колективом авторів монографії «Лінгвософія українських текстів XXI століття». На думку дослідників, онтологія сучасної війни істотно відрізняється від традиційних воєн, оскільки фізичне насильство стає інструментом впливу на когнітивну сферу людини, а сучасна війна набуває характеру боротьби «за мізки», тобто за когнітивний і комунікативний контроль [Лінгвософія українських текстів XXI століття, 2023, с. 288].

Лінгвістична парадигма дослідження гібридної війни активно розбудовувалася під час російської агресії. Лінгвістичні дослідження набули прикладного статусу, їх було інтегровано в нову наукову галузь лінгвістику гібридної війни. Вперше її визначення запропоновано наукової школою НА СБУ як «лінгвістична галузь, що досліджує й розробляє лінгвістичний інструментарій виявлення ворожих деструктивних впливів й проактивної протидії їм» [Лінгвістика гібридної війни, 2025]. Цей новітній теоретико-практичний напрям, орієнтований на:

– вироблення мовних/дискурсивних технологій, технік, прийомів протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям [Кутуза, Тельпіс, 2023; Кениз, 2025; Карнаух, 2025; Федоренко, 2025], зокрема контрсугестивних [Снитко, 2025];

– дослідження мовних механізмів формування та поширення стратегічних наративів, дискурсів і смислів, що функціонують як інструменти інформаційного впливу у сучасних конфліктах [Компанцева та ін., 2022];

– декодування деструктивного дискурсу країни-агресорки [Слухай, 2025, Жолтікова, Резнік, 2025];

– вивчення лінгвосугестивних засобів ведення гібридної війни, які «постійно модифікуються і набувають статусу зброї» [Карнаух, 2025];

– застосування технології великих даних у лінгвістичних дослідження [Дарчук, Зубань, Робейко, Цигвінцева, 2025; Шнурко-Табакова, 2025; Мельник, 2025];

– лінгвокомунікативну класифікацію інформаційно-психологічних операцій [Кениз, 2025];

– наративну організацію дискурсу війни [Кениз, 2025; Карнаух, 2025; Лапутіна, 2025];

– дослідження гендерних маркерів гібридної війни [Левченко, 2025].

Висновки. Отже, аналіз сучасних лінгвістичних досліджень засвідчує поступове розширення наукових уявлень про мовний вимір гібридної війни. Якщо на початковому етапі увага дослідників була зосереджена переважно на інформаційній війні, мові ворожнечі та сугестивних технологіях, то сучасні дослідження охоплюють дискурсивні, когнітивні, наративні, гендерні й лінгвософські аспекти інформаційного протиборства. Узагальнення цих напрацювань стало підґрунтям для формування лінгвістики гібридної війни як нового міждисциплінарного напряму, зорієнтованого не лише на теоретичне осмислення мовних механізмів сучасних конфліктів, а й на розроблення прикладних засобів виявлення та протидії деструктивним інформаційним впливам.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням теоретико-методологічних засад лінгвістики гібридної війни, подальшою систематизацією її дослідницьких вимірів та розробленням комплексних підходів до аналізу мовного виміру гібридних конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційні війни та інформаційно-комунікаційні війська. *Інформація і право*. 2023. № 3 (46). С. 86–97. https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3(46).287154.
2. Данилейко О. В. Бінарна концептосфера «Війна» і «Мир» у період гібридної війни: когнітивний і прагматичний аспекти : дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2022. 419 с.
3. Дем'янчук Ю. І. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 3, ч. 1. С. 220–236. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/36.
4. Дунебабіна О. А. Лінгвогендерний вимір гібридної війни : дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія / Національна академія Служби безпеки України. Київ, 2025. 252 с.
5. Горбенко Ю. Л. Особистість у гібридній війні: психологічний вимір. *Психологія і особистість*. 2017. № 2 (12). С. 30–39. https://doi.org/10.5281/zenodo.853415.
6. Дарчук Н., Зубань О., Робейко В., Цигвінцева Ю. Експертна система автоматичної аналітики деструктивного українськомовного контенту TextAttributor 1.0. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 315–340.
7. Євдокімова О. О. Інформаційно-психологічна війна як різновид соціального конфлікту. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18 лютого 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 96–98.
8. Єрмоленко С., Бибик С., Ганжа А., Коць Т., Сюта Г. *Лінгвософія українських текстів XXI століття* : колективна монографія. Київ : Інститут української мови НАН України, 2023. 530 с.
9. Жолтікова Г., Резнік С. Ментальна окупація: риторика РФ на тимчасово окупованих українських територіях. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 192–205.
10. Івасишина Т. А. Дискурс інформаційної війни в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 3 (33). С. 306–319. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-306-319.
11. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети. Серія: Політика*. 2016. № 4 (41). С. 90–97. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf (дата звернення: 11.06.2026).
12. Калініченко Б. М. Інформаційна війна: чинники ескалації та засоби протидії. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2020. 350 с.
13. Карнаух С. В. Концептуалізація поняття «інформаційна війна»: від військових доктрин до лінгвістичних досліджень. *Folia Philologica*. 2024. № 7. С. 11–20. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/7/2.
14. Карнаух С. В. Лінгвосугестивні технології впливу в доктринальних документах РФ. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* 2024. Вип. 49. С. 61–76. https://doi.org/10.17721/APULTP.2024.49.61-76.
15. Карнаух С. В. Лінгвосугестивні технології інформаційної війни : дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія / Національна академія Служби безпеки України. Київ, 2025. 248 с.
16. Карнаух С. Як забезпечити проактивність протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям (досвід Центру моніторингу інформаційного простору та протидії штабу Командування Сухопутних військ ЗС України). *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 111–131.
17. Кеніз А. Сучасні інформаційно-психологічні операції: лінгвокомунікативна класифікація. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред.

Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 90–110.
18. Кирилюк О. Л. Дискурс інформаційної війни: лінгвокогнітивний та психолінгвістичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2023. 483 с.
19. Кирилюк О. Л. Засоби сугестивного впливу на реципієнта в дискурсі інформаційної війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2021. Т. 32 (71), № 4, ч. 1. С. 24–28. https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/05.
20. Ковалевська Т. Ю., Ковалевська-Славова А. В. Сугестивна лінгвістика: специфіка та базові методи. *Записки з українського мовознавства*. 2022. Вип. 29. С. 303–312. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262416.
21. Колесник Г. О. «Мова ворожнечі» як соціальний та лінгвістичний феномен. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія*. Журналістика. 2021. Т. 32 (71), № 4, ч. 3. С. 278–283.
22. Компанцева Л. Ф. «Битва наративів» як маркер гібридної війни (контент-аналіз інформаційного простору Харківщини). *Записки з українського мовознавства.* 2024. Вип. 31. С. 329–340. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2024.31.309468.
23. Компанцева Л. Ф. Концепт НОВОРОСІЯ як дискурсивний маркер загарбницької стратегії РФ. *Folia Philologica*. 2024. № 7. С. 21–29. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/7/3.
24. Компанцева Л. Ф. Лінгвістична експертиза соціальних мереж. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2018. 318 с.
25. Компанцева Л. Ф. Сугестія та контрсугестія в організаційних та гібридних війнах. *Гібридна війна: технології сугестії та контрсугестії* : монографія / О. Акульшин та ін. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2018. С. 78–123.
26. Компанцева Л. Ф., Левченко К. Б. Російська агресія крізь призму антигендерних груп. *Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця* : колективна монографія. Київ, 2021. С. 294–313.
27. Костюченко О. Наративи та контрнаративи в інформаційному вимірі російсько-української війни: підходи до класифікації. *Synopsis: Text, Context, Media*. 2025. Т. 31, № 1. С. 326–333. https://doi.org/10.28925/2311-259X.2025.1.8.
28. Кутуза Н. В., Тельпіс Д. М. Дезінформація як складник ІПСО в медіадискурсі: маніпулятивний аспект (на прикладі російсько-української війни періоду повномасштабного вторгнення). *Записки з українського мовознавства.* 2023. Вип. 30. С. 282–292. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2023.30.283887.
29. Лапутіна Ю. Стратегічні комунікації як ефективний інструмент протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям в умовах широкомасштабної війни РФ проти України. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 130–137.
30. Левченко К. Лінгвістика гібридної війни: гендерний фронт. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 284–306.
31. Матюшенко О. С., Марченко В. В. Мова ворожнечі як соціокультурний та лінгвістичний феномен. *Молодий вчений*. 2021. № 10 (98). С. 343–348. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-72.
32. Мельник Д. Штучний інтелект: загрози поширення дезінформації та можливості їх подолання. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 341–351.
33. Мудраченко Т. Б. Сугестія як засіб мовленнєвого впливу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 56. С. 211–214.
34. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
35. Петрик В. М., Присяжнюк М. М., Компанцева Л. Ф. та ін. *Сугестивні технології маніпулятивного впливу* : навч. посіб. / за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : ВІПОЛ, 2011. 248 с.
36. Почепцов Г. Не читайте чужих наративів. Детектор медіа. 20.10.2022. URL: https://detector.media/infospace/article/203940/2022-10-20-ne-chytayte-chuzhykh-naratyviv/ (дата звернення: 05.06.2026).
37. Почепцов Г. Г. Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.
38. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 496 с.
39. Прищепа Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». *Психолінгвістика. 2017*. Вип. 22 (2). С. 98–112.
40. Слухай Н. В. Ідеологічний словник як підґрунтя матричної мови країни окупантів. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред.

Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 143–191.
41. Слухай Н. В. Наративи «чужого»: мовні маркери та інтенції. *Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека* : матеріали IX Всеукр. наук. конф. молодих учених, студентів та курсантів. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2018. С. 119–128.
42. Слухай Н. В. Склад і структура ідеологічної матриці російських медіа. *Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця* : монографія. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2021. С. 13–25.
43. Снігур Л. Дискурс волонтерства: чому Україна не Росія. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 264–279.
44. Снитко О. С. Карнавальні форми сугестії в інформаційному просторі України у контексті консцієнтальної війни. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* 2019. Вип. 38. С. 77–93. https://doi.org/10.17721/APULTP.2019.38.77-93.
45. Снитко О. С. Лінгвістика гібридної війни як неонапрям: вектори розвитку. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 49–66.
46. Снитко О. С. Сучасна інформаційно-психологічна онлайн-війна у парадигмах лінгвістики впливу. *Гібридна війна: технології сугестії та контрсугестії* / за заг. ред. Л. Ф. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2018. С. 177–225.
47. Снитко О. С., Погорілова М. С. Мультимодальні тексти сугестивної спрямованості в інформаційному просторі України воєнної доби. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2023. Вип. 47. С. 6–31. https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.6-31.
48. Стадник А. Г. Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість та громадську думку. Грані. 2016. № 1 (129). С. 111–115.
49. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій : практичний посібник / Л. Ф. Компанцева та ін. ; за заг. ред. О. В. Давліканової, Л. Ф. Компанцевої. Київ : ВІСТКА, 2022. 278 с.
50. Сусська О. О. Дезінформація та «мова ворожнечі» як втілення вульгаризації і профанації інформаційного простору. *Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи* : зб. ст. і тез доп. IX Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Кам'янське, 9 червня 2022 р.). Кам'янське, 2022. С. 290–297.
51. Сусська О. О. Мова ворожнечі як феномен і предмет наукової інтерпретації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2024. Вип. 102. С. 76–87. https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.102.8.
52. Тельпіс Д. М. Маніпулятивні особливості прийому «стимулювання реакції» під час формування інформаційної бульбашки в ІПсО. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія.* 2024. Т. 29, вип. 1 (29). С. 41–52. https://doi.org/10.18524/2307-8332.2024.1(29).318669.
53. Твердохліб О., Гайович Г. Сугестія та її прояви в сучасному інформаційному просторі держави. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 1 (11). С. 222–239. https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-222-239.
54. Федоренко Л. Війна наративів: риторика агресора на початку російсько-української війни (на матеріалі російських інформагентств 2014 року). *Folia Philologica*. 2025. № 9. С. 41–52. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2025/9/6.
55. Федоренко Л. Р. Лінгвоксенофобний вимір російського геополітичного дискурсу (на матеріалі використання радянських топонімів як маркерів ксенофобії). *Нова філологія.* 2024. № 96. С. 155–165. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-19.
56. Федоренко Л. Світ у кривому дзеркалі: як маніпуляція історичним дискурсом мала б допомогти Путіну «проковтнути» Україну. *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 206–228.
57. Черних Г. А. Мова ворожнечі та вороже мовне середовище як загрози соціальній згуртованості. *Габітус.* 2025. Вип. 70. С. 66–71. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.10.
58. Чулкова А. В. Мова ворожнечі в журналістських текстах: форми, функції та вплив. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2025. Т. 36 (75), № 6, ч. 2. С. 183–188. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.2/31.
59. Шнурко-Табакова Е. Кореляційний аналіз великих даних: можливості прогнозування (на прикладі тем «стратегічні комунікації» і «протидія пропаганді РФ в Україні»). *Лінгвістика гібридної війни* / за заг. ред. Л. Компанцевої. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2025. С. 351–366.
60. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети.*

Серія: Політика. 2016. № 4 (41). С. 41–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2016_4_7 (дата звернення: 15.06.2026).

REFERENCES

1. Bebyk, V. M. (2023). Informatsiino-komunikatsiini viiny ta informatsiino-komunikatsiini viiska [Information and communication wars and information and communication troops]. Informatsiia i pravo, 3(46), 86–97. https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3(46).287154
2. Danyleiko, O. V. (2022). Binarna kontseptosfera «Viina» i «Myr» u period hibrydnoi viiny: Kohnityvnyi i prahmatychnyi aspekty [The binary conceptual sphere 'War' and 'Peace' during hybrid warfare: Cognitive and pragmatic aspects] (Doctoral dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv).
3. Demianchuk, Yu. I. (2025). Linhvistyka viiny: Vynyknennia, kontseptualizatsiia ta vektory podalshoho rozvytku [Linguistics of war: Emergence, conceptualization, and further development vectors]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 36(75)(3, Pt. 1), 220–236. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/36
4. Dunebabina, O. A. (2025). Linhvohendernyi vymir hibrydnoi viiny [The linguogender dimension of hybrid warfare] (Doctoral dissertation, National Academy of the Security Service of Ukraine).
5. Horbenko, Yu. L. (2017). Osobystist u hibrydnii viini: Psykholohichnyi vymir [Personality in hybrid warfare: A psychological dimension]. Psykholohiia i osobystist, 2(12), 30–39. https://doi.org/10.5281/zenodo.853415
6. Darchuk, N., Zuban, O., Robeiko, V., & Tsyhvintseva, Yu. (2025). Ekspertna systema avtomatychnoi analityky destruktyvnoho ukrainskomovnoho kontentu TextAttributor 1.0 [An expert system for automated analytics of destructive Ukrainian-language content, TextAttributor 1.0]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 315–340). National Academy of the Security Service of Ukraine.
7. Yevdokimova, O. O. (2017). Informatsiino-psykholohichna viina yak riznovyd sotsialnoho konfliktu [Information-psychological warfare as a type of social conflict]. In Osobystist, suspilstvo, zakon: Psykholohichni problemy ta shliakhy yikh rozviazannia (pp. 96–98). Kharkiv National University of Internal Affairs.
8. Yermolenko, S., Bybyk, S., Hanzha, A., Kots, T., & Siuta, H. (2023). Linhvosofiia ukrainskykh tekstiv XXI stolittia [Linguosophy of Ukrainian texts of the 21st century]. Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy.
9. Zholtikova, H., & Reznik, S. (2025). Mentalna okupatsiia: Rytoryka RF na tymchasovo okupovanykh ukrainskykh terytoriiakh [Mental occupation: Russian rhetoric in the temporarily occupied Ukrainian territories]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 192–205). National Academy of the Security Service of Ukraine.
10. Ivasyshyna, T. A. (2025). Dyskurs informatsiinoi viiny v suchasnykh linhvistychnykh doslidzhenniakh [Information warfare discourse in contemporary linguistic research]. Visnyk nauky ta osvity, 3(33), 306–319. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-306-319
11. Isakova, T. O. (2016). Mova vorozhnechi yak problema ukrainskoho informatsiinoho prostoru [Hate speech as a problem of the Ukrainian information space]. Stratehichni priorytety. Seriia: Polityka, 4(41), 90–97. https://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf
12. Kalinichenko, B. M. (2020). Informatsiina viina: Chynnyky eskalatsii ta zasoby protydii [Information warfare: Escalation factors and countermeasures]. Vydavets Chabanenko Yu.
13. Karnaukh, S. V. (2024a). Kontseptualizatsiia poniattia «informatsiina viina»: Vid viiskovykh doktryn do linhvistychnykh doslidzhen [Conceptualizing information warfare: From military doctrines to linguistic research]. Folia Philologica, 7, 11–20. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/7/2
14. Karnaukh, S. V. (2024b). Linhvosuhestyvni tekhnolohii vplyvu v doktrynalnykh dokumentakh RF [Linguosuggestive influence technologies in Russian doctrinal documents]. Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: Teoriia i praktyka, 49, 61–76. https://doi.org/10.17721/APULTP.2024.49.61-76
15. Karnaukh, S. V. (2025a). Linhvosuhestyvni tekhnolohii informatsiinoi viiny [Linguosuggestive technologies of information warfare] (Doctoral dissertation, National Academy of the Security Service of Ukraine).
16. Karnaukh, S. (2025b). Yak zabezpechyty proaktyvnist protydii vorozhym informatsiino-psykholohichnym operatsiiam [How to ensure proactive counteraction to hostile information-psychological operations]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 111–131). National Academy of the Security Service of Ukraine.
17. Keniz, A. (2025). Suchasni informatsiino-psykholohichni operatsii: Linhvokomunikatyvna klasyfikatsiia [Modern information-psychological

operations: A linguocommunicative classification]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 90–110). National Academy of the Security Service of Ukraine.
18. Kyryliuk, O. L. (2023). Dyskurs informatsiinoi viiny: Linhvokohnityvnyi ta psykholinhvistychnyi aspekty [Information warfare discourse: Linguocognitive and psycholinguistic aspects] (Doctoral dissertation, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University).
19. Kyryliuk, O. L. (2021). Zasoby suhestyvnoho vplyvu na retsypiienta v dyskursi informatsiinoi viiny [Means of suggestive influence on the recipient in information warfare discourse]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 32(71)(4, Pt. 1), 24–28. https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/05
20. Kovalevska, T. Yu., & Kovalevska-Slavova, A. V. (2022). Suhestyvna linhvistyka: Spetsyfika ta bazovi metody [Suggestive linguistics: Specific features and basic methods]. Zapysky z ukrainskoho movoznavstva, 29, 303–312. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262416
21. Kolesnyk, H. O. (2021). «Mova vorozhnechi» yak sotsialnyi ta linhvistychnyi fenomen [Hate speech as a social and linguistic phenomenon]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 32(71)(4, Pt. 3), 278–283.
22. Kompantseva, L. F. (2024a). «Bytva naratyviv» yak marker hibrydnoi viiny (kontent-analiz informatsiinoho prostoru Kharkivshchyny) [The battle of narratives as a marker of hybrid warfare: A content analysis of the Kharkiv region information space]. Zapysky z ukrainskoho movoznavstva, 31, 329–340. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2024.31.309468
23. Kompantseva, L. F. (2024b). Kontsept NOVOROSIIA yak dyskursyvnyi marker zaharbnytskoi stratehii RF [The NOVOROSSIYA concept as a discursive marker of Russia's expansionist strategy]. Folia Philologica, 7, 21–29. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/7/3
24. Kompantseva, L. F. (2018a). Linhvistychna ekspertyza sotsialnykh merezh [Linguistic examination of social networks]. National Academy of the Security Service of Ukraine.
25. Kompantseva, L. F. (2018b). Suhestiia ta kontrsuhestiia v orhanizatsiinykh ta hibrydnykh viinakh [Suggestion and countersuggestion in organizational and hybrid wars]. In O. Akulshyn et al., Hibrydna viina: Tekhnolohii suhestii ta kontrsuhestii (pp. 78–123). National Academy of the Security Service of Ukraine.
26. Kompantseva, L. F., & Levchenko, K. B. (2021). Rosiiska ahresiia kriz pryzmu antygendernykh hrup [Russian aggression through the prism of anti-gender groups]. In Stratehichni komunikatsii v umovakh hibrydnoi viiny: Pohliad vid volontera do naukovtsia (pp. 294–313).
27. Kostiuchenko, O. (2025). Naratyvy ta kontrnaratyvy v informatsiinomu vymiri rosiisko-ukrainskoi viiny: Pidkhody do klasyfikatsii [Narratives and counternarratives in the information dimension of the Russian-Ukrainian war: Classification approaches]. Synopsis: Text, Context, Media, 31(1), 326–333. https://doi.org/10.28925/2311-259X.2025.1.8
28. Kutuza, N. V., & Telpis, D. M. (2023). Dezinformatsiia yak skladnyk IPSO v mediadyskursi: Manipuliatyvnyi aspekt [Disinformation as a component of PsyOps in media discourse: The manipulative aspect]. Zapysky z ukrainskoho movoznavstva, 30, 282–292. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2023.30.283887
29. Laputina, Yu. (2025). Stratehichni komunikatsii yak efektyvnyi instrument protydii vorozhym informatsiino-psykholohichnym operatsiiam [Strategic communications as an effective tool for countering hostile information-psychological operations]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 130–137). National Academy of the Security Service of Ukraine.
30. Levchenko, K. (2025). Linhvistyka hibrydnoi viiny: Hendernyi front [Linguistics of hybrid warfare: The gender front]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 284–306). National Academy of the Security Service of Ukraine.
31. Matiushenko, O. S., & Marchenko, V. V. (2021). Mova vorozhnechi yak sotsiokulturnyi ta linhvistychnyi fenomen [Hate speech as a sociocultural and linguistic phenomenon]. Molodyi vchenyi, 10(98), 343–348. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-72
32. Melnyk, D. (2025). Shtuchnyi intelekt: Zahrozy poshyrennia dezinformatsii ta mozhlyvosti yikh podolannia [Artificial intelligence: Threats of disinformation spread and possibilities for overcoming them]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 341–351). National Academy of the Security Service of Ukraine.
33. Mudrachenko, T. B. (2015). Suhestiia yak zasib movlennievoho vplyvu [Suggestion as a means of speech influence]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Filolohichna, 56, 211–214.
34. Parakhonskyi, B. O., & Yavorska, H. M. (2019). Ontolohiia viiny i myru: Bezpeka, stratehiia,

smysl [Ontology of war and peace: Security, strategy, meaning]. NISD.
35. Petryk, V. M., Prysiazhniuk, M. M., Kompantseva, L. F., et al. (2011). Suhestyvni tekhnolohii manipuliatyvnoho vplyvu [Suggestive technologies of manipulative influence] (2nd ed.; Ye. D. Skulysh, Ed.). VIPOL.
36. Pocheptsov, H. (2022, October 20). Ne chytaite chuzhykh naratyviv [Do not read other people's narratives]. Detektor media. https://detector.media/infospace/article/203940/2022-10-20-ne-chytayte-chuzhykh-naratyviv/
37. Pocheptsov, H. H. (2016). Smysly i viiny: Ukraina i Rosiia v informatsiinii i smyslovii viinakh [Meanings and wars: Ukraine and Russia in information and meaning wars]. Vydavnychyi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia».
38. Pocheptsov, H. H. (2015). Suchasni informatsiini viiny [Modern information wars]. Vydavnychyi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia».
39. Pryshchepa, H. (2017). «Mova nenavysti» yak linhvistychnyi marker «hibrydnoi viiny» [Hate speech as a linguistic marker of hybrid warfare]. Psykholinhvistyka, 22(2), 98–112.
40. Slukhai, N. V. (2025). Ideolohichnyi slovnyk yak pidgruntia matrychnoi movy krainy okupantiv [An ideological dictionary as the basis of the matrix language of the occupying country]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 143–191). National Academy of the Security Service of Ukraine.
41. Slukhai, N. V. (2018). Naratyvy «chuzhoho»: Movni markery ta intentsii [Narratives of the Other: Linguistic markers and intentions]. In Komunikatyvni stratehii informatsiinoho suspilstva: Linhvistyka, pravo, informatsiina bezpeka (pp. 119–128). National Academy of the Security Service of Ukraine.
42. Slukhai, N. V. (2021). Sklad i struktura ideolohichnoi matrytsi rosiiskykh media [Composition and structure of the ideological matrix of Russian media]. In Stratehichni komunikatsii v umovakh hibrydnoi viiny: Pohliad vid volontera do naukovtsia (pp. 13–25). National Academy of the Security Service of Ukraine.
43. Snihur, L. (2025). Dyskurs volonterstva: Chomu Ukraina ne Rosiia [Volunteer discourse: Why Ukraine is not Russia]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 264–279). National Academy of the Security Service of Ukraine.
44. Snytko, O. S. (2019). Karnavalni formy suhestii v informatsiinomu prostori Ukrainy u konteksti konstiientalnoi viiny [Carnivalesque forms of suggestion in Ukraine's information space in the context of conscietal warfare]. Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: Teoriia i praktyka, 38, 77–93. https://doi.org/10.17721/APULTP.2019.38.77-93
45. Snytko, O. S. (2025). Linhvistyka hibrydnoi viiny yak neonapriam: Vektory rozvytku [Linguistics of hybrid warfare as a new field: Development vectors]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 49–66). National Academy of the Security Service of Ukraine.
46. Snytko, O. S. (2018). Suchasna informatsiino-psykholohichna onlain-viina u paradyhmakh linhvistyky vplyvu [Contemporary online information-psychological warfare in the paradigms of influence linguistics]. In L. F. Kompantseva (Ed.), Hibrydna viina: Tekhnolohii suhestii ta kontrsuhestii (pp. 177–225). National Academy of the Security Service of Ukraine.
47. Snytko, O. S., & Pohorilova, M. S. (2023). Multymodalni teksty suhestyvnoi spriamovanosti v informatsiinomu prostori Ukrainy voiennoi doby [Multimodal suggestive texts in Ukraine's wartime information space]. Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: Teoriia i praktyka, 47, 6–31. https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.6-31
48. Stadnyk, A. H. (2016). Informatsiina viina yak komunikatyvna tekhnolohiia vplyvu na masovu svidomist ta hromadsku dumku [Information warfare as a communication technology influencing mass consciousness and public opinion]. Hrani, 1(129), 111–115.
49. Kompantseva, L., Zaruba, O., Cherevatyi, S., & Akulshyn, O. (2022). Stratehichni komunikatsii dlia bezpekovykh i derzhavnykh instytutsii [Strategic communications for security and public institutions] (O. Davlikanova & L. Kompantseva, Eds.). VISTKA.
50. Susska, O. O. (2022). Dezinformatsiia ta «mova vorozhnechi» yak vtilennia vulharyzatsii i profanatsii informatsiinoho prostoru [Disinformation and hate speech as manifestations of vulgarization and profanation of the information space]. In Rozvytok osnovnykh napriamiv sotsiohumanitarnykh nauk: Problemy ta perspektyvy (pp. 290–297).
51. Susska, O. O. (2024). Mova vorozhnechi yak fenomen i predmet naukovoi interpretatsii [Hate speech as a phenomenon and a subject of scholarly interpretation]. Sotsialni tekhnolohii: Aktualni problemy teorii ta praktyky, 102, 76–87. https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.102.8
52. Telpis, D. M. (2024). Manipuliatyvni osoblyvosti pryiomu «stymuliuvannia reaktsii» pid chas formuvannia informatsiinoi bulbashky v IPSO [Manipulative features of the reaction stimulation technique in forming a filter bubble in PsyOps]. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu.

Seriia: Filolohiia, 29(1), 41–52. https://doi.org/10.18524/2307-8332.2024.1(29).318669
53. Tverdokhlib, O., & Haiovych, H. (2022). Suhestiia ta yii proiavy v suchasnomu informatsiinomu prostori derzhavy [Suggestion and its manifestations in the contemporary national information space]. Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia, 1(11), 222–239. https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-222-239
54. Fedorenko, L. (2025a). Viina naratyviv: Rytoryka ahresora na pochatku rosiisko-ukrainskoi viiny [War of narratives: Aggressor rhetoric at the beginning of the Russian-Ukrainian war]. Folia Philologica, 9, 41–52. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2025/9/6
55. Fedorenko, L. R. (2024). Linhvoksenofobnyi vymir rosiiskoho heopolitychnoho dyskursu [The linguoxenophobic dimension of Russian geopolitical discourse]. Nova filolohiia, 96, 155–165. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-19
56. Fedorenko, L. (2025b). Svit u kryvomu dzerkali: Yak manipuliatsiia istorychnym dyskursom mala b dopomohty Putinu «prokovtnuty» Ukrainu [The world in a distorting mirror: How manipulation of historical discourse was supposed to help Putin ‘swallow’ Ukraine]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 206–228). National Academy of the Security Service of Ukraine.
57. Chernykh, H. A. (2025). Mova vorozhnechi ta vorozhe movne seredovyshche yak zahrozy sotsialnii zghurtovanosti [Hate speech and a hostile linguistic environment as threats to social cohesion]. Habitus, 70, 66–71. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.10
58. Chulkova, A. V. (2025). Mova vorozhnechi v zhurnalistskykh tekstakh: Formy, funktsii ta vplyv [Hate speech in journalistic texts: Forms, functions, and impact]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 36(75)(6, Pt. 2), 183–188. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.2/31
59. Shnurko-Tabakova, E. (2025). Koreliatsiinyi analiz velykykh danykh: Mozhlyvosti prohnozuvannia [Correlation analysis of big data: Forecasting possibilities]. In L. Kompantseva (Ed.), Linhvistyka hibrydnoi viiny (pp. 351–366). National Academy of the Security Service of Ukraine.
60. Yavorska, H. M. (2016). Hibrydna viina yak dyskursyvnyi konstrukt [Hybrid warfare as a discursive construct]. Stratehichni priorytety. Seriia: Polityka, 4(41), 41–48. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2016_4_7

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.411.21’38:327.82
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-15

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ СПІВЧУТТЯ В ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ СТАНДАРТНОЇ АРАБСЬКОЇ МОВИ

Нечипоренко І. В.
аспірант кафедри східної і слов’янської філології
факультету східної і слов’янської філології
Київський національний лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна
orcid.org/0009-0001-2897-6908
ihor.nechyporenko@knlu.edu.ua

Ключові слова: *співчуття, лексико-семантичне поле, дипломатичний дискурс, етикетні формули, сучасна стандартна арабська мова.*

У статті здійснено комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей вираження співчуття в дипломатичному дискурсі сучасної стандартної арабської мови. Об’єктом дослідження є мовні засоби реалізації комунікативної інтенції співчуття в текстах офіційної дипломатичної комунікації – телеграмах співчуття, посланнях глав держав та протокольних повідомленнях про телефонні розмови. У центрі уваги перебуває семантична структура ключових лексем співчуття, їхня сполучуваність та ті смислові прирощення, які вони отримують у межах жорстко регламентованого протокольного контексту. У роботі виокремлено ядро лексико-семантичного поля співчуття, яке формують ключові іменникові номінації та співвідносні з ними дієслівні й прикметникові одиниці. Установлено, що ці лексеми не є абсолютними синонімами, а відрізняються семантичними відтінками й комунікативними функціями: одні репрезентують ритуалізований мовленнєвий акт висловлення співчуття, інші актуалізують значення емоційного співпереживання, підтримки та солідарності з адресатом. Схарактеризовано систему лексичних інтенсифікаторів, які утворюють градуальну шкалу вираження співчуття та слугують важливим засобом протокольного маркування статусу адресата. Окрему увагу приділено релігійно детермінованому складникові арабського дискурсу співчуття, зокрема евфемістичним номінаціям померлого та усталеним оптативним формулам, що відображають конфесійну специфіку арабської дипломатичної комунікації й виконують етикетну та прагматичну функції. Доведено, що лексико-семантичне наповнення кожного з цих компонентів варіюється залежно від типу міждержавних відносин, конфесійної належності адресата та характеру трагічної події. Зроблено висновок, що співчуття в арабському дипломатичному дискурсі становить окремий мовленнєвий жанр із власним лексиконом, стійкими семантичними моделями та специфічним співвідношенням етикетної стандартизованості й індивідуалізованої емоційності. Методологічну основу праці становить поєднання компонентного, дистрибутивного та контекстуально-інтерпретаційного аналізу з елементами дискурс-аналізу. Матеріалом дослідження слугували автентичні документи, оприлюднені офіційними ресурсами Дивану Еміра Держави Катар та Канцелярії Президента Ісламської Республіки Іран упродовж 2026 року. Теоретичне значення розвідки полягає в поглибленні уявлень про семантичну організацію етикетних полів арабського дипломатичного дискурсу, практична цінність – у можливості застосування результатів дослідження у перекладознавстві, дипломатичному листуванні та викладанні арабської мови професійного спрямування.

LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF EXPRESSING CONDOLENCE IN THE DIPLOMATIC DISCOURSE OF MODERN STANDARD ARABIC

Nechyporenko I. V.
Postgaduate Student at the Department of Oriental and Slavic Philology
of the Faculty of Oriental and Slavic Philology
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0001-2897-6908
ihor.nechyporenko@knlu.edu.ua

Key words: *condolence, lexical-semantic field, diplomatic discourse, etiquette formulae, Modern Standard Arabic.*

The article presents a comprehensive analysis of the lexical and semantic features of expressing condolence in the diplomatic discourse of Modern Standard Arabic. The object of the study is the linguistic means of realizing the communicicative intention of condolence in the texts of official diplomatic communication, including condolence cables, messages of heads of state, and protocol reports on telephone conversations. The study focuses on the semantic structure of the key condolence lexemes, their collocational patterns, and the semantic nuances they acquire within a strictly regulated protocol context. The study identifies the core of the lexical-semantic field of condolence, formed by the principal nominal designations and their corresponding verbal and adjectival units. It is established that these lexemes are not absolute synonyms but differ in their semantic shades and communicative functions: some represent the ritualized speech act of expressing condolence, whereas others foreground the meanings of emotional empathy, support, and solidarity with the addressee. The article characterizes the system of lexical intensifiers, which form a gradational scale of condolence expression and serve as an important means of protocol-based marking of the addressee's status. Particular attention is paid to the religiously determined component of Arabic condolence discourse, notably euphemistic designations of the deceased and conventional optative formulae reflecting the confessional specificity of Arabic diplomatic communication and performing both etiquette and pragmatic functions. It is demonstrated that the lexical and semantic content of each of these components varies depending on the nature of interstate relations, the confessional affiliation of the addressee, and the character of the tragic event. The study concludes that condolence in Arabic diplomatic discourse constitutes a distinct speech genre characterized by its own lexicon, stable semantic patterns, and a specific balance between etiquette-based standardization and individualized emotional expression. The methodological framework combines componential, distributional, and contextual-interpretative analysis with elements of discourse analysis. The empirical material consists of authentic documents published by the official resources of the Amiri Diwan of the State of Qatar and the Office of the President of the Islamic Republic of Iran during 2026. The theoretical significance of the study lies in advancing the understanding of the semantic organization of etiquette fields in Arabic diplomatic discourse, while its practical value consists in the applicability of the findings to translation studies, diplomatic correspondence, and the teaching of Arabic for professional purposes.

Постановка проблеми. Дипломатичний дискурс належить до найбільш регламентованих сфер інституційної комунікації, у якій добір мовних одиниць підпорядкований не стільки індивідуальному задумові мовця, скільки усталеним протокольним нормам. Особливе місце в цій системі посідають ситуації, пов'язані з трагічними подіями, – смертю глави держави чи членів його родини, стихійним лихом, катастрофою, терористичним актом. Саме в таких випадках дипломатична комунікація змушена розв'язувати внутрішньо суперечливе завдання: з одного боку, дотримуватися вимог офіційного протоколу, з іншого – передати щире емоційне співпережи-

вання, яке за своєю природою чинить опір стандартизації.

В арабській дипломатичній традиції ця суперечність розв'язується через сформований упродовж століть лексикон співчуття, у якому релігійно марковані одиниці ісламської епістолярної культури поєднані із загальноприйнятими нормами міжнародного дипломатичного листування. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю в українському сходознавстві системного опису лексико-семантичної організації цього фрагмента арабського дипломатичного дискурсу, тоді як практика перекладу офіційних документів вимагає точного розуміння семантичних відтінків, які розрізняють на перший погляд синонімічні одиниці. Некоректний добір відповідника під час перекладу телеграми співчуття здатний спричинити не лише стилістичну похибку, а й порушення дипломатичного протоколу, оскільки ступінь інтенсивності вираженого співчуття є в арабській традиції безпосереднім індикатором характеру міждержавних відносин.

Теоретичні засади вивчення емоційно-експресивного складника лексики та його функціювання в різних типах дискурсу висвітлено в працях українських і зарубіжних дослідників. Типологію лексичної експресивності в українській літературній мові розробила Н. Бойко [Бойко, 2002], специфіку функціювання експресивної лексики як особливого та специфічного явища української літературної мови проаналізувала С. Помирча [Помирча, 2019]. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю досліджено в праці З. Куньч і М. Куньч [Куньч, 2014], а проблему етикетності дипломатичного мовлення як особливої категорії модальної тональності ґрунтовно розглянула С. Христюк [Христюк, 2017].

Мовленнєвий акт співчуття та проблеми його міжмовної передачі перебувають у центрі уваги зарубіжних дослідників. Так, М. Тавабте аналізує прагматичні аспекти перекладу висловлень співчуття з урахуванням особливостей адресата [Thawabteh, 2015], тоді як А. Фаталакі досліджує стратегії їх реалізації в комп'ютерно-опосередкованій комунікації, зокрема в соціальних мережах [Fatalaki, 2025].

Лексико-семантична організація мовних засобів вираження співчуття в дипломатичному дискурсі сучасної стандартної арабської мови досі не отримала комплексного наукового висвітлення, що зумовлює актуальність і новизну цього дослідження.

Мета і завдання статті. Метою статті є комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей вираження співчуття в дипломатичному дискурсі сучасної стандартної арабської мови, визначення структури відповідного лексико-семантичного поля та встановлення закономірностей добору мовних засобів залежно від комунікативної ситуації.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

1) окреслити межі та структуру лексико-семантичного поля співчуття в арабському дипломатичному дискурсі;

2) здійснити компонентний аналіз ядрових лексем цього поля та встановити диференційні ознаки, що їх розмежовують;

3) схарактеризувати систему інтенсифікаторів співчуття та визначити їхню протокольну функцію.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є мовні засоби реалізації комунікативної інтенції співчуття в текстах офіційної дипломатичної комунікації сучасною стандартною арабською мовою – телеграмах співчуття, посланнях глав держав, протокольних повідомленнях про телефонні розмови та відповідях на висловлене співчуття. Предметом дослідження є лексико-семантичні особливості цих засобів: семантична структура ключових лексем співчуття, їхні диференційні семи та сполучувальні можливості, система лексичних інтенсифікаторів, релігійно детерміновані номінативні й оптативні одиниці, а також ті смислові прирощення, яких досліджувані одиниці набувають у межах жорстко регламентованого протокольного контексту.

Матеріалом дослідження слугували автентичні документи офіційної дипломатичної комунікації, оприлюднені офіційними ресурсами Дивану Еміра Держави Катар [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026] та Канцелярії Президента Ісламської Республіки Іран упродовж 2026 року [Президентський ресурс Ісламської Республіки Іран, 2026].

Методологічну основу праці становить поєднання компонентного аналізу, застосованого для встановлення семної структури ключових лексем співчуття; дистрибутивного методу, використаного для визначення сполучувальних можливостей досліджуваних одиниць; описового методу, що уможливив інвентаризацію та систематизацію протокольних кліше; контекстуально-інтерпретаційного методу, який дав змогу з'ясувати залежність значення формули від типу документа та комунікативної ситуації; а також елементів дискурс-аналізу, що уможливили простеження зв'язку між лексичним добором і характером міждержавних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Співчуття в дипломатичному дискурсі становить особливий тип мовленнєвого акту, який поєднує ознаки експресиву та декларатива. З одного боку, він виражає психологічний стан адресанта, з іншого – самим фактом свого здійс-

нення встановлює новий стан міждержавних відносин, публічно засвідчуючи солідарність однієї держави з іншою. Подвійна природа такого мовленнєвого акту зумовлює й специфіку його лексичного оформлення: мовні одиниці, що використовуються в таких документах, мають одночасно передавати емоційний зміст і виконувати інституційну функцію.

Лексико-семантичне поле співчуття в сучасній стандартній арабській мові має чітко виражену ядерно-периферійну організацію. Ядро поля формують дві іменникові одиниці: تعزية *[taʿziya]* («розрада», «висловлення співчуття») і مواساة *[muwāsāh]* («втіха», «співчуття», «співпереживання») [Субх А., Кочержинський Ю., 2018]. Попри частотне сприйняття їх як синонімів, компонентний аналіз засвідчує наявність суттєвих диференційних ознак.

Лексема تعزية *[taʿziya]* («розрада», «висловлення співчуття») із базовою семантикою «утішати», «підтримувати в горі» позначає насамперед ритуалізований мовленнєвий акт співчуття, пов'язаний зі смертю. Її семна структура містить обов'язковий компонент «наявність покійного», що обмежує сполучуваність цієї одиниці ситуаціями втрати життя. Саме ця лексема утворює назву відповідного жанру дипломатичного документа – برقية تعزية *[barqiyyat taʿziya]* («телеграма співчуття»), – а також входить до складу дієслівних конструкцій із перформативним значенням, як-от بعث برقية تعزية *[baʿaṯa barqiyyat taʿziya]* («надіслав телеграму співчуття») [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026].

Натомість лексема مواساة *[muwāsāh]* («втіха», «співчуття», «співпереживання») зі значенням «розділяти долю», «зрівнюватися з кимось у становищі» актуалізує семантику емоційного співпереживання й солідаризації з адресатом. Її семна структура не містить обов'язкового компонента смерті, що уможливлює вживання одиниці в ширшому колі ситуацій – від стихійного лиха до політичної кризи. У дипломатичних текстах обидві лексеми функціюють у складі бінарної конструкції: هذا تعازيه وصادق مواساته *[ḫāliṣ taʿāzīhi wa-ṣādiq muwāsātihi]* («щирі співчуття та глибоке співпереживання»), де перший компонент фіксує протокольний акт, а другий – емоційне ставлення адресанта [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026].

Функціювання цієї бінарної конструкції простежується, зокрема, в офіційному повідомленні Дивану Еміра Держави Катар про телефонну розмову Еміра з Королем Марокко [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026]. У протокольному викладі змісту розмови зазначено, що марокканський монарх висловив في هذا تعازيه وصادق مواساته خالص لله نذابه له غفر لها توفاه *[ḫāliṣ taʿāzīhi wa-ṣādiq muwāsātihi fī waḍāt al-maġfūr lahu bi-iḏn Allāh]* («свої щирі співчуття та глибоке співпереживання у зв'язку зі смертю покійного, якому даровано прощення з волі Аллаха»). Уживання обох ядрових лексем поспіль, кожної з власним інтенсифікатором, є маркером найвищого регістру співчуття, що засвідчує особливий характер відносин між державами.

Релевантним параметром градування є не лише добір інтенсифікатора співчуття, а і його кількість: у повідомленні Дивану Еміра кожна з ядрових лексем має власний інтенсифікатор هذا تعازيه وصادق مواساته خالص *[ḫāliṣ taʿāzīhi wa-ṣādiq muwāsātihi]* («щирі співчуття та глибоке співпереживання») [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026], тоді як у телеграмі іранського президента обидві лексеми підпорядковані одному خالص التعازي والمواساة *[ḫāliṣ at-taʿāzī wa-l-muwāsāh]*)«щирі співчуття та співпереживання») [Президентський ресурс Ісламської Республіки Іран, 2026].

Прикметною ознакою арабського дискурсу співчуття є граматичне оформлення інтенсифікації через ідафну конструкцію: замість атрибутивного словосполучення на кшталт «щирі співчуття» арабська мова послуговується генітивною побудовою خالص التعازي *[ḫāliṣ at-taʿāzī]*, буквально «чистота (щирість) співчуттів» [Президентський ресурс Ісламської Республіки Іран, 2026]. Такий синтаксичний засіб забезпечує вищий ступінь узагальнення та формальності, ніж узгоджене означення, і є одним із граматичних маркерів офіційно-протокольного регістру.

Релігійно детермінований складник становить найбільш культурно специфічний компонент арабського дискурсу співчуття. Він реалізується на двох рівнях – номінативному та оптативному.

На номінативному рівні релігійна детермінованість виявляється в системі евфемістичних позначень покійного. Замість нейтральної лексеми ميت *[mayyit]* («мертвий») [Субх А., Кочержинський Ю., 2018] арабська дипломатична традиція послуговується розгорнутими описовими конструкціями та субстантивованими дієприкметниками: المغفور له بإذن الله *[al-maġfūr lahu bi-iḏn Allāh]* («той, кому даровано прощення з волі Аллаха»), الفقيد *[al-faqīd]* («той, кого втрачено», «утрачений»), الراحل *[ar-rāḥil]* («той, хто відійшов (у вічність)») [Президентський ресурс Ісламської Республіки Іран, 2026].

На оптативному рівні релігійний складник реалізується через стійкі молитовні формули. Найпоширенішою є модель із дієприкметником أسى *[sāʾilan]* («просячи») та підрядним реченням мети: أسأل الله العلي القدير أن يغفر له ويرحمه، وأن يسكنه فسيح جناته *[sāʾilan al-Mawlā ʿazza wa-ǧalla an yataġammada al-faqīd bi-wāsiʿ raḥmatihi, wa-an yuskinahu fasīḥa ǧannātihi]* («молячи Всевишнього змилуватися над покій-

ним і дарувати йому рай») [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026].

У ситуаціях, пов'язаних не зі смертю, а з тілесною шкодою, оптативний компонент зберігає синтаксичну модель, проте змінює своє лексичне наповнення. Так, у телеграмі співчуття Еміра Держави Катар Президентові Алжиру з нагоди пожежі в установі для дітей у столиці країни оптативний компонент реалізовано формулою أَيِنمتم نيباصملل لجاعلا ءافشلا *[mutamanniyan aš-šifāʾ al-ʿāǧil li-l-muṣābīn]* («бажаючи якнайшвидшого одужання постраждалим») [Amiri Diwan of the State of Qatar, 2026]. На відміну від формули أَلىئاس للاه *[sāʾilan Allāh]*... («просячи Бога...»), у цьому випадку дієприкметник أَلىئاس *[sāʾilan]* («просячи») замінено на أَيِنمتم *[mutamanniyan]* («бажаючи»), що усуває експліцитне звертання до Бога й переводить висловлення в секулярніший регістр, зумовлений відсутністю потреби в заупокійній молитві щодо живих.

Аналіз досліджуваного матеріалу дає підстави виокремити двочленну композиційно-семантичну структуру арабського дипломатичного повідомлення про співчуття.

Перший компонент становить констатація отримання звістки з експлікацією емоційного стану адресанта. Він реалізується конструкціями з дієсловами сприйняття та лексемами ближньої периферії поля, зокрема: تلقيت، بالغ الحزن ومع الأسى، وأنا أتلقى ببالغ الحزن والأسى، وأنا أتلقى ببالغ الحزن والأسى، وأنا أتلقى ببالغ الحزن وال

зі значенням солідарності й підтримки, що переводять емоційний зміст у площину політичних зобов'язань.

Установлено, що система інтенсифікаторів співчуття утворює градуальну шкалу, вершину якої посідають елативні форми, зарезервовані для комунікації на рівні глав держав. Виокремлено двочленну композиційно-семантичну структуру арабського дипломатичного повідомлення про співчуття: констатація отримання звістки з експлікацією емоційного стану адресанта, а також співчуття з багатоступеневою адресацією та зазначенням каузатора.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні системного характеру зв'язку між лексичним добором у дискурсі співчуття та типом міждержавних відносин. З'ясовано, що опозиція «братній – дружній» у номінації держав і почуттів функціює як послідовний лексичний індикатор конфесійно-політичної близькості сторін, а ступінь інтенсифікації співчуття є безпосереднім маркером протокольного статусу адресата.

Перспективним напрямом подальших досліджень видається зіставний аналіз лексико-семантичної організації поля співчуття в арабській та українській дипломатичних традиціях, а також вивчення перекладацьких стратегій відтворення мовних засобів вираження співчуття в дипломатичному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство.* 2002. № 2–3. С. 50–54.
2. Куньч З., Куньч М. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку.* 2014. Вип. 26. С. 121–127.
3. Помирча С. В. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7 (75). С. 129–131. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-7(75)-129-131.
4. Президентський ресурс Ісламської Республіки Іран. URL: https://president.ir/ar/165040 (дата звернення: 25.07.2026).
5. Субх А., Кочержинський Ю. Сучасний українсько-арабський словник. Київ : Дуліби, 2018. 192 с.
6. Христюк С. Б. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. Вип. 263. С. 50–55.
7. Ahmadi Fatalaki J. Strategies in Expressing Condolences Via Social Networking Sites: The Case of Instagram and Facebook. *Journal of Transcultural Communication.* 2025. Vol. 3, № 2. P. 207–223. DOI: https://doi.org/10.1515/jtc-2023-0014.
8. Thawabteh M. A. Extending Condolences to Different Audiences: A Translation Perspective. *Studii de gramatică contrastivă.* 2025. № 44. P. 132–143. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18015960.
9. سمو أمير الديوان يبعث برقية تعزية إلى رئيس الوزراء [Sumūw al-amīr yabʿaṯu bi-barqiyyat taʿziya ilā raʾīs al-Ǧazāʾir]. Amiri Diwan of the State of Qatar. 17.07.2026. URL: https://www.diwan.gov.qa/Briefing-Room/News/Cables/2026/July/17/hh-the-amir-sends-condolences-to-president-of-algeria (дата звернення: 25.07.2026).
10. سمو أمير الديوان يتلقى اتصالاً هاتفياً من ملك المغرب [Sumūw al-amīr yatalaqqā ittiṣālan hātifiyyan min malik al-Maġrib]. Amiri Diwan of the State of Qatar. 16.07.2026. URL: https://diwan.gov.qa/Briefing-Room/News/Calls/2026/July/16/hh-the-amir-receives-phone-call-from-king-of-morocco (дата звернення: 25.07.2026).

REFERENCES

1. Boiko N. I. Typy leksychnoi ekspresyvnosti v ukrainskii literaturnii movi [Types of Lexical Expressiveness in the Ukrainian Literary Language]. Movoznavstvo – Linguistics. 2002. № 2–3. P. 50–54.
2. Kunch Z., Kunch M. Osoblyvosti dyplomatychnoho movlennia yak riznovydu ofitsiino-dilovoho styliu [Features of Diplomatic Speech as a Variety of the Official Business Style]. Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku – Ukrainian National Idea: Realities and Prospects of Development. 2014. Issue 26. P. 121–127.
3. Pomyrcha S. V. Ekspresyvna leksyka yak osoblyve ta spetsyfichne yavyshche ukrainskoi literaturnoi movy [Expressive Lexis as a Special and Specific Phenomenon of the Ukrainian Literary Language]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Filolohiia» – Scientific Proceedings of the National University of Ostroh Academy. Series «Philology». Ostroh : NaUOA Publishing House, 2019. Issue 7 (75). P. 129–131. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-7(75)-129-131.
4. Prezydentskyi resurs Islamskoi Respubliky Iran [The Official Web Resource of the President of the Islamic Republic of Iran]. URL: https://president.ir/ar/165040 (accessed: 25.07.2026).

5. Subkh A., Kocherzhynskyi Yu. Suchasnyi ukrainsko-arabskyi slovnyk [Modern Ukrainian–Arabic Dictionary]. Kyiv : Duliby, 2018. 192 p.
6. Khrystiuk S. B. Osoblyvosti dyplomatychnoho movlennia yak riznovydu ofitsiino-dilovoho styliu [Features of Diplomatic Speech as a Variety of the Official Business Style]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia: Filolohichni nauky – Scientific Herald of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences. 2017. Issue 263. P. 50–55.
7. Ahmadi Fatalaki J. Strategies in Expressing Condolences Via Social Networking Sites: The Case of Instagram and Facebook. Journal of Transcultural Communication. 2025. Vol. 3, № 2. P. 207–223. DOI: https://doi.org/10.1515/jtc-2023-0014.
8. Thawabteh M. A. Extending Condolences to Different Audiences: A Translation Perspective. Studii de gramatică contrastivă. 2025. № 44. P. 132–143. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18015960.
9. سمو الأمير يبعث برقية تعزية إلى رئيس الجزائر *[Sumūw al-amīr yabʿaṯu bi-barqiyyat taʿziya ilā raʾīs al-Ǧazāʾir]* [HH the Amir Sends a Cable of Condolences to the President of Algeria]. Amiri Diwan of the State of Qatar. 17.07.2026. URL: https://www.diwan.gov.qa/Briefing-Room/News/Cables/2026/July/17/hh-the-amir-sends-condolences-to-president-of-algeria (accessed: 25.07.2026).
10. سمو الأمير يتلقى اتصالاً هاتفياً من ملك المغرب *[Sumūw al-amīr yatalaqqā ittiṣālan hātifiyyan min malik al-Maġrib]* [HH the Amir Receives a Phone Call from the King of Morocco]. Amiri Diwan of the State of Qatar. 16.07.2026. URL: https://diwan.gov.qa/Briefing-Room/News/Calls/2026/July/16/hh-the-amir-receives-phone-call-from-king-of-morocco (accessed: 25.07.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’25:81’373.4:343.2/.7
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-16

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ВАРІАТИВНІСТЬ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ І ЙОГО ВИДІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСІВ США ТА УКРАЇНИ)

Олійник О. С.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0002-5701-7132
o.s.oliinyk@cuspu.edu.ua

***Ключові слова*:** *кримінальне правопорушення, класифікація кримінальних правопорушень, термінологічна варіативність, термінологічна еквівалентність, Модельний кримінальний кодекс США, Кримінальний кодекс України, юридичний переклад.*

У статті описано специфіку добору українських відповідників до термінів на позначення видів кримінальних правопорушень, репрезентованих у джерелах кримінального права США. Актуальність дослідження зумовлено перебудовою вітчизняної кримінально-правової терміносистеми, за якої родовим поняттям стало *кримінальне правопорушення*, а *злочин* набув видового статусу поряд із *кримінальним проступком*. Унаслідок означеної зміни перекладацька практика, за якої низку англійських класифікаційних термінів відтворювано словом *злочин,* утратила підстави. Дослідження обмежено фаховим ужитком означених одиниць, тобто їхнім функціюванням у текстах, де вони мають юридичну дефініцію. Матеріалом спостереження слугували дефінітивні норми Модельного кримінального кодексу, Розділу 18 Зводу законів США та кримінальних кодексів чотирьох штатів. Вихідним пунктом зіставлення обрано класифікацію кримінальних правопорушень за чинним Кримінальним кодексом України, а спільною основою – вид і розмір основного покарання, оскільки саме за цим критерієм побудовано класифікації в обох правових системах. Установлено, що обсяг класифікаційного терміна задається дефінітивною нормою того джерела, з якого його взято, унаслідок чого графічно тотожні одиниці в різних джерелах потребують різних українських відповідників. Виокремлено зони збігу, часткового перекриття та нееквівалентності й схарактеризовано відповідні способи відтворення. Зіставлення родових понять засвідчує незбігання обсягів американських термінів *offense* і *crime* з українською категорією *кримінальне правопорушення*. Жоден із них не є її абсолютним еквівалентом: *offense* має ширший обсяг, оскільки охоплює також правопорушення некримінального характеру (*violations*), тоді як *crime* є вужчим поняттям, оскільки обмежений діяннями, що передбачають покарання у вигляді позбавлення волі, і не покриває український *кримінальний проступок.* Відтак для відтворення родової категорії в перекладі потрібні контекстуальні уточнення (зокрема, використання сполуки *criminal offense*). *Felony* перекриває три українські категорії, *misdemeanor* відповідає переважно нетяжкому злочину, а *violation* та *infraction* узагалі виходять за межі кримінального права й функційно наближаються до адміністративного правопорушення. З’ясовано, що розходження зумовлені не так номенклатурою, як різною класифікаційною функцією спільного критерію в зіставлюваних системах кримінального права США та України, чим пояснюється й наявність лакун.

TERMINOLOGICAL VARIATION OF CRIMINAL OFFENSES AND THEIR TYPES AS A TRANSLATION PROBLEM: A CASE STUDY OF THE US AND UKRAINIAN CRIMINAL CODES

Oliinyk O. S.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
Shevchenko str., 1, Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5701-7132
o.s.oliinyk@cuspu.edu.ua

***Key words*:** *criminal offense, classification of criminal offenses, terminological variability, terminological equivalence, Model Penal Code, Criminal Code of Ukraine, legal translation.*

The article explores the specifics of selecting Ukrainian equivalents for terms denoting types of criminal offenses represented in US criminal legislation sources. The relevance of the study stems from the restructuring of Ukraine's criminal law terminological system, under which *criminal offense* (*kryminalne pravoporushennia*) became the generic concept, while *crime* (*zlochyn*) acquired a specific status alongside *minor criminal offense / infraction* (*kryminalnyi prostupok*). Given that, the established translation practice of rendering a number of English classification terms using the term *zlochyn* has lost its grounds. The study is limited to the professional usage of these units, i.e., their functioning in texts where they have a legal definition. The observational material comprises the definitive norms of the Model Penal Code, Title 18 of the United States Code, and the criminal codes of four US states. The classification of criminal offenses under the current Criminal Code of Ukraine was chosen as the starting point of comparison, with the type and severity of the principal penalty serving as a common basis, since classifications in both legal systems are structured around this criterion. It has been established that the scope of a classification term is determined by the definitive norm of the source from which it is drawn; consequently, graphically identical units in different sources require different Ukrainian equivalents. The zones of overlap, partial overlap, and non-equivalence have been identified, along with the corresponding methods of translation. A comparison of generic concepts reveals a mismatch in scope between the US terms *offense* and *crime* and the Ukrainian category *criminal offense*. Neither serves as an absolute equivalent: *offense* has a broader scope, as it also encompasses violations that are non-criminal in nature (*violations*), whereas *crime* is a narrower concept, limited to acts punishable by imprisonment. Therefore, rendering the generic category in translation requires contextual clarification (in particular, employing the compound phrase *criminal offense*). *Felony* overlaps with three Ukrainian categories, *misdemeanor* mostly corresponds to a *minor crime*, while *violation* and *infraction* fall entirely outside the scope of criminal law, approximating an administrative offense. These divergences are driven less by nomenclature than by the differing classification functions of the shared criterion within the compared criminal law systems of the US and Ukraine, which also accounts for the presence of gaps (lacunae).

Постановка проблеми. Динамічні зміни в кримінальному законодавстві України вимагають системного переосмислення семантичної структури відповідних термінів і розробки перекладацьких рішень, які забезпечать точність відтворення юридичної інформації у двомовному юридичному дискурсі й уможливлять уникнення концептуальних викривлень у правозастосовній практиці. Унаслідок змін, унесених до Кримінального кодексу (далі – КК) України Законом № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року [Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, 2018],

родовим поняттям стало *кримінальне правопорушення* (стаття (далі – ст.) 11 КК України), яке поділяється на *кримінальні проступки* і *злочини*, а останні, своєю чергою, на *нетяжкі, тяжкі* та *особливо тяжкі* (ст. 12 КК України) [Кримінальний кодекс України, 2001]. Термін *злочин*, що впродовж десятиліть функціонував як родовий, набув видового статусу.

Ця зміна безпосередньо позначилася на практиці юридичного перекладу. Перекладачі, які не мають фахової юридичної підготовки, потенційно можуть помилково відтворити одним терміном *злочин* щонайменше чотири англомовні одиниці: *crime*, *offense*, *felony* та *misdemeanor*, унаслідок чого в українському тексті зникає та класифікаційна інформація, яка в оригіналі є юридично значущою й визначає, зокрема, підслідність, порядок провадження та правові наслідки судимості. Ситуація ускладнюється тим, що вихідний текст може базуватися на термінології одного з трьох принципово різних джерел кримінального законодавства США, які відрізняються за юридичним статусом та юрисдикційною належністю: Модельного кримінального кодексу (далі – МКК), Розділу 18 Зводу законів США та КК окремих штатів. Кожен із цих рівнів послуговується власною номенклатурою, а обсяг того самого терміна в різних джерелах не збігається. Отже, добір відповідника неможливо здійснити поза контекстом конкретного джерела права.

Проблематику, дотичну до теми розвідки, розробляють у декількох царинах. У межах порівняльного правознавства простежено вплив МКК на доктрину складу злочину та на парадигму покарання [Полянський, 2019]. Опис джерельної бази й процесуальних особливостей англо-американської системи представлено в дослідженнях [Жмур, 2016; Циганюк, 2020]. Зіставність термінів у кримінальному законодавстві Великої Британії, США та України розглянуто у праці [Бєлєнький, 2015]. Мовна репрезентація концепту *crime* в американському варіанті англійської мови представлена у праці [Олійник, 2017].

У перекладознавстві теоретичні засади розв'язання таких завдань закладено в працях С. Шарчевич, яка обґрунтувала концепцію функційного еквівалента та розрізнила близьку, часткову еквівалентність і нееквівалентність юридичних термінів [Šarčević, 1997], і Д. Као, яка описала джерела неперекладності, зумовлені розбіжністю правових систем [Cao, 2007]. Розходження юридичних термінів у межах однієї мови й однієї галузі як самостійний об'єкт опису розглянуто Л. Бєль [Biel, 2014].

Водночас зіставлення класифікаційних термінів кримінального законодавства США та України саме як перекладознавчої проблеми і, особливо, з урахуванням перебудови української терміносистеми після 2018 року досі не здійснювалося, що й зумовлює новизну пропонованої розвідки.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні й описі специфіки добору українських відповідників до англійських термінів на позначення кримінального правопорушення та його видів, репрезентованих у дефінітивних нормах джерел кримінального законодавства США. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) схарактеризувати класифікаційні терміносистеми кримінальних правопорушень за КК України та основними джерелами кримінального права США (МКК, Розділ 18 Зводу законів США, КК окремих штатів); 2) з'ясувати обсяг і співвідношення родових термінів *offense* і *crime* у дефінітивних нормах джерел кримінального законодавства США; 3) виокремити зони збігу, часткового перекриття та лакуни між видовими термінами на позначення кримінальних правопорушень в англійській та українській мовах за критерієм виду й розміру покарання; 4) визначити способи відтворення зафіксованих варіативних терміноодиниць при перекладі на українську мову.

Об'єкт дослідження охоплює термінолексику на позначення кримінального правопорушення та його видів у дефінітивних нормах джерел кримінального права США та Кримінального кодексу України. **Предмет дослідження** складає міжмовна та міжсистемна варіативність англомовних термінів на позначення кримінальних правопорушень і способи їх відтворення в українському перекладі з урахуванням оновленої терміносистеми КК України.

Матеріал дослідження складають дефінітивні норми шести джерел кримінального законодавства США: МКК [Model Penal Code, 2017], Розділу 18 Зводу законів США [U.S. Code. Title 18] та кримінальних кодексів штатів Нью-Джерсі [New Jersey Statutes. Title 2C: Code of Criminal Justice], Нью-Йорк [New York Consolidated Laws. Penal Law], Міннесота [Minnesota Statutes. Chapter 609: Criminal Code], Невада [Nevada Revised Statutes], а також норми ст. 11–12 КК України [Кримінальний кодекс України, 2001] і ст. 9 КУпАП [Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984].

Комплексна методика дослідження охоплює застосування дефініційного аналізу для встановлення обсягу термінів; зіставного аналізу для виявлення зон збігу й розходження, а також описового методу й прийомів кількісного зіставлення меж покарання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідною у зіставленні обрано класифікацію кримінальних правопорушень за КК України [Кримінальний кодекс України, 2001], що зумовлено

необхідністю добору саме українських відповідників при перекладі фахових англомовних текстів, де означені одиниці функціюють як терміни, тобто мають юридичну дефініцію, обмежений обсяг і системні зв'язки з іншими елементами терміносистеми. Родове поняття *кримінальне правопорушення* закріплено в ст. 11 КК України. Видовий поділ здійснено в ст. 12 КК України за критерієм виду й розміру основного покарання. *Кримінальним проступком* є діяння, за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі; *нетяжким злочином* – штраф до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів або позбавлення волі на строк не більше п'яти років; *тяжким* – штраф до двадцяти п'яти тисяч або позбавлення волі до десяти років; *особливо тяжким* – штраф понад двадцять п'ять тисяч, позбавлення волі понад десять років або довічне позбавлення волі [Кримінальний кодекс України, 2001]. Відтак українська система розрізняє чотири категорії ступеню тяжкості правопорушення в межах кримінального закону і відмежовує їх від адміністративних правопорушень.

МКК, розроблений Американським інститутом права й опублікований 1962 року, не є законом: він становить взірцевий текст, призначений для використання штатами під час створення або перегляду власних кодексів [Dubber, 2015]. Його задекларованою метою було, зокрема, спростити й роз'яснити правові принципи та сприяти уніфікованості кримінального законодавства штатів. Проте жоден штат не імплементував МКК повністю: упродовж 1962–1985 років нові КК було ухвалено в тридцяти чотирьох штатах, причому кожен із них зберіг власні термінологічні рішення, що дослідники пояснюють ідеєю американського федералізму, за якою право є одним з елементів ідентичності штату [Полянський, 2019]. Федеральне кримінальне законодавство залишилося поза впливом МКК.

Для перекладача це має принципове значення: МКК не є еталоном, з яким можна звіряти терміни, а лише одним із джерел. Термін, узятий з МКК, і графічно тотожний йому термін з кодексу штату можуть позначати різні поняття.

Ключовим для добору відповідників є розрізнення, зафіксоване в § 1.04 МКК, між власне *crime*, що охоплює *felony*, *misdemeanor* і *petty misdemeanor* та передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, і *violation* – некримінальною категорією діянь, за які передбачено лише штраф чи інший цивільно-правовий стягнення без наслідків судимості.

Звідси випливають два висновки, істотні для перекладу. По-перше, *crime* не є відповідником українського терміна *кримінальне правопорушення*, оскільки не охоплює тих діянь, за які позбавлення волі не передбачене, а саме такими є кримінальні проступки за ст. 12 КК України. По-друге, *offense* також не є прямим відповідником, бо його обсяг ширший: він охоплює й *violation*, яке до кримінальних правопорушень не належить. Отже, найближчим (але все ж не тотожним) відповідником є сполука *criminal offense*.

На федеральному рівні Розділ 18 Зводу законів США структурно не має Загальної частини: дефініція та класифікація кримінальних правопорушень відсутні в частині I «Crimes», де викладено власне склади злочинів [U.S. Code. Title 18]. Натомість класифікацію наведено в ст. 3559 частини II «Criminal Procedure», причому в ній застосовано принципово іншу класифікаційну модель, ніж у МКК: не ступені тяжкості, а класи – *Class A–E felony*, *Class A–C misdemeanor* та *infraction*. Це унеможливлює механічне перенесення відповідників, дібраних для термінології МКК, на переклад федерального законодавства.

Огляд текстів кримінальних кодексів за ресурсом [US Laws, Codes & Statutes] засвідчує, що на рівні окремих штатів варіативність помітно вища. Так, у КК штату Невада обсяг терміна *crime* ширший, ніж у МКК: він охоплює й діяння, карані виключно штрафом (NRS, § 193.120(1)), а отже, відповідає терміну *offense* у МКК. При перекладі текстів, які базуються на термінології КК штату Невада *crime* належить відтворювати як *кримінальне правопорушення*, тоді як для текстів про МКК такий відповідник був би хибним.

У КК штату Нью-Джерсі терміни *felony* і *misdemeanor* узагалі відсутні, а нижньою межею покарання для терміна *crime* вказано шість місяців позбавлення волі; *crime* поділено на чотири ступені (NJ Stat, § 2C:1-4(a)(1)). Діяння, каране позбавленням волі від тридцяти днів до одного року, кваліфіковано як *disorderly persons offense*, до тридцяти днів – *petty disorderly persons offense* (NJ Stat, § 2C:1-4(a)(2)). Відтак термін *crime* у КК штату Нью-Джерсі за обсягом покарання відповідає не українському терміну *кримінальне правопорушення*, а терміну *злочин.*

У КК штату Нью-Йорк *crime* поділяється на *misdemeanor* або *felony*, причому нижньою межею *misdemeanor* слугує позбавлення волі понад п'ятнадцять днів; *violation*, натомість, означає діяння, за які позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти днів (NY PL, § 10.00(1; 3; 6)), тобто ця категорія допускає коротке ув'язнення й попри це не набуває статусу *crime*. Це принципово відрізняє нью-йоркську модель від МКК, де *violation* узагалі не передбачає ув'язнення, а лише штраф чи іншу цивільну санкцію (MPC, § 1.04(5)).

Найпоказовішим для нашої теми є КК штату Міннесота, у якому термін *petty misdemeanor* має статус, протилежний статусові однойменного терміна в МКК: тут це діяння, яке *crime* не становить і карається виключно штрафом до 300 доларів (MN Stat, § 609.02(4a)). У МКК ж *petty misdemeanor* є одним із трьох різновидів *crime* і карається позбавленням волі до тридцяти днів (MPC, § 6.08). Отже, за одним і тим самим позначником в одному джерелі стоїть кримінальне правопорушення, а в іншому – діяння, яке функційно збігається з адміністративним правопорушенням.

Наведені приклади підтверджують, що графічна тотожність терміна не є підставою для тотожності відповідника і що добір відповідника має спиратися на дефінітивну норму того джерела, з якого термін узято. Узагальнення обсягу терміна *crime* за шістьма дефінітивними нормами подано в табл. 1.

Установлені співвідношення обсягів понять дають підстави розподілити досліджувані терміни за трьома категоріями еквівалентності, виокремленими С. Шарчевич, й співвіднести кожен із них із відповідним способом перекладу.

Еквівалентність, за якої обсяги понять збігаються за всіма істотними ознаками, виявлена лише для окремих класифікаційних одиниць, зокрема ступенів *felony* за МКК та, частково, класів D і E *felony* за 18 U.S.C., § 3559. У таких випадках можливе застосування функціонального еквівалента, наприклад *felony of the third degree – нетяжкий злочин*. Проте навіть за близької еквівалентності використовувати функціональний еквівалент доцільно переважно в текстах ознайомлювального характеру. У фахових текстах він приховує належність терміна до іншої правової системи й тому не завжди забезпечує належну юридичну точність.

Часткова еквівалентність, за якої обсяги понять лише частково перетинаються, характеризує переважну більшість зіставлених термінів, зокрема *crime*, *offense*, *felony* та *misdemeanor*. У таких випадках оптимальним способом відтворення є транскодування з описовим поясненням при першому вживанні, наприклад: *фелонія третього ступеня, тобто кримінальне правопорушення, каране позбавленням волі на строк до п'яти років*. Таке пояснення компенсує ту юридично значущу інформацію, яка в оригіналі міститься в дефінітивній нормі, і дає змогу уникнути хибного ототожнення понять різних правових систем.

Нееквівалентність, тобто відсутність у цільовій правовій системі поняття, що відповідало б вихідному, засвідчена, зокрема, щодо українського терміна *кримінальний проступок*, який не має прямого відповідника в номенклатурі МКК і федерального кримінального законодавства США, а також термінів *gross misdemeanor*, *misdemeanor of a high and aggravated nature* і *petty offense*, класифікаційні критерії яких відсутні в чинному КК України. У таких випадках доцільним є описовий переклад через відповідний класифікаційний критерій із збереженням англійського терміна в дужках при першому вживанні.

Незалежно від обраного способу перекладу відповідник має бути прив'язаний до конкретного джерела права, оскільки обсяг юридичного терміна визначається не його словниковою формою, а дефінітивною нормою відповідного нормативного акта. Саме тому коректніше говорити, наприклад, «*фелонія за Модельним кримінальним кодексом*», «*фелонія за КК штату Айдахо*» ніж узагальнювати «*фелонія*» чи «*кримінальне правопорушення у праві США*» без вказівки на джерело. За потреби покликання на відповідну дефінітивну норму або саму норму доцільно наводити у примітці.

Висновки. Проведене зіставлення засвідчує, що між термінами на позначення кримінального правопорушення та його видів в українському й американському кримінальному праві переважає часткова еквівалентність, а в окремих випадках наявні лакуни. По-перше, англійське *crime* не є відповідником родового поняття *кримінальне правопорушення*: у системі МКК родовим є *offense*,

Таблиця 1

Обсяг терміна crime за дефінітивними нормами кримінальних кодексів штатів

Джерело	Критерій за дефінітивною нормою	Що охоплює
MPC, § 1.04(1)	передбачено покарання у вигляді позбавлення волі	*felony, misdemeanor, petty misdemeanor*; не охоплює *violation*
NRS, § 193.120(1)	передбачено покарання у вигляді смертної кари, позбавлення волі, штрафу або іншого стягнення	усі карані діяння
NY PL, § 10.00(6)	нижня межа покарання – позбавлення волі понад 15 днів	*misdemeanor* або *felony*; не охоплює *violation* (допускає ув'язнення до 15 днів)
NJ Stat, § 2C:1-4(a) (1)	передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 6 місяців	crime 1–4 ступенів; не охоплює *disorderly persons offenses*
MN Stat, § 609.02(1)	передбачено покарання у вигляді позбавлення волі	не охоплює *petty misdemeanor*

тоді як *crime* позначає лише ті правопорушення, за які передбачено позбавлення волі. По-друге, МКК не усунув термінологічної варіативності, а отже, обсяг того самого терміна в МКК, у Розділі 18 Зводу законів США та в кодексах окремих штатів може не збігатися; перекладацьке рішення має спиратися на конкретне джерело права. По-третє, спільною основою зіставлення може слугувати лише вид і розмір основного покарання, оскільки саме за цим критерієм побудовано класифікації в системах кримінального права США та України. За цим критерієм *felony* перекриває три українські категорії, *misdemeanor* відповідає переважно нетяжкому злочину, а *violation* та *infraction* узагалі виходять за межі кримінального права й функційно наближаються до адміністративного правопорушення. Отже, переклад класифікаційних термінів кримінального права США має ґрунтуватися не на їхній формальній подібності до українських відповідників, а на зіставленні обсягів понять за дефінітивними нормами конкретного джерела права.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні матеріалу за рахунок варіантів терміноодиниць на позначення окремих видів кримінальних правопорушень у кодексах США, а також в укладанні зіставного глосарія з покликанням на джерело права для кожного відповідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєлєнький В. П. Порівнянність понять, що характеризують предмети порівняння у кримінальному законодавстві Великобританії, США та України. *Право і суспільство*. 2015. № 4(3). С. 168–173.
2. Жмур Ю. М. Характеристика кримінального права США. *Право*. 2016. Вип. 31. С. 123–128.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 19.07.2026).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 18.07.2026).
5. Олійник О. С. Концепт «crime» в англомовній картині світу США : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 201 с. URL: https://dir.ukrintei.ua/view/okd/86f01e5c7135b53cf58b68d44c449156 (дата звернення: 18.07.2026).
6. Полянський Є. Ю. Концепт складу злочину в кримінальному праві США. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 18. С. 163–176. DOI: https://doi.org/10.32837/npnuola.v18i0.465.
7. Циганюк Ю. Англо-американська система кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 327–331. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.55.
8. Biel Ł. Variation of legal terms in monolingual and multilingual contexts. *Handbook of Terminology*. 2014. P. 90–92.
9. Cao D. Translating Law. Clevedon : Multilingual Matters, 2007. 189 p.
10. Dubber M. D. An Introduction to the Model Penal Code. 2nd ed. New York : Oxford University Press, 2015. 264 p.
11. Minnesota Statutes. Chapter 609: Criminal Code. URL: https://law.justia.com/codes/minnesota/chapters-609-624/chapter-609/ (дата звернення: 17.07.2026).
12. Model Penal Code. Philadelphia : The American Law Institute, 2017. URL: https://www.law.upenn.edu/faculty/paul-robinson/clrgcodes/MPC.html (дата звернення: 17.07.2026).
13. Nevada Revised Statutes. URL: https://law.justia.com/codes/nevada/ (дата звернення: 17.07.2026).
14. New Jersey Statutes. Title 2C: Code of Criminal Justice. URL: https://law.justia.com/codes/new-jersey/title-2c/ (дата звернення: 17.07.2026).
15. New York Consolidated Laws. Penal Law. URL: https://law.justia.com/codes/new-york/pen/ (дата звернення: 17.07.2026).
16. Šarčević S. New Approach to Legal Translation. The Hague : Kluwer Law International, 1997. 308 p.
17. U.S. Code. Title 18: Crimes and Criminal Procedure. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18 (дата звернення: 16.07.2026).
18. US Laws, Codes & Statutes. URL: https://law.justia.com/codes/ (дата звернення: 16.07.2026).

REFERENCES

1. Bielenkyi, V. P. (2015). Porivniannist poniat, shcho kharakteryzuiut predmety porivniannia u kryminalnomu zakonodavstvi Velykobrytanii, SShA ta Ukrainy [Comparability of concepts characterizing objects of comparison in criminal legislation of Great Britain, USA, and Ukraine]. *Pravo i suspilstvo [Law and Society]*, *4*(3), 168–173.
2. Zhmur, Y. M. (2016). Kharakterystyka kryminalnoho prava SShA [Characteristics of US criminal law]. *Pravo [Law]*, *31*, 123–128.
3. Code of Administrative Offenses of Ukraine, Law of Ukraine No. 8073-X (1984). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
4. Criminal Code of Ukraine, Law of Ukraine No. 2341-III (2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

5. Oliinyk, O. S. (2017). Kontsept «crime» v anhlomovnii kartyni svitu SShA [The concept of «crime» in the English-language worldview of the USA] [Candidate dissertation, Zaporizhzhia National University]. https://dir.ukrintei.ua/view/okd/86f01e5c7135b53cf58b68d44c449156.
6. Polianskyi, Y. Y. (2019). Kontsept skladu zlochynu v kryminalnomu pravi SShA [Concept of elements of crime in US criminal law]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» [Scientific Papers of National University «Odesa Law Academy»]*, *18*, 163–176. https://doi.org/10.32837/npnuola.v18i0.465
7. Tsyhaniuk, Y. (2020). Anhlo-amerykanska systema kryminalnoho protsesu [Anglo-American system of criminal procedure]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, Economy and Law]*, (2), 327–331. https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.55
8. Biel, Ł. (2014). Variation of legal terms in monolingual and multilingual contexts. In *Handbook of Terminology* (Vol. 1, pp. 90–92). John Benjamins Publishing Company.
9. Cao, D. (2007). *Translating law*. Multilingual Matters.
10. Dubber, M. D. (2015). *An introduction to the Model Penal Code* (2nd ed.). Oxford University Press.
11. Minnesota Statutes. Chapter 609: Criminal Code. (n.d.). Justia. Retrieved July 17, 2026, from https://law.justia.com/codes/minnesota/chapters-609-624/chapter-609/
12. Model Penal Code. (2017). The American Law Institute. https://www.law.upenn.edu/faculty/paul-robinson/clrgcodes/MPC.html
13. Nevada Revised Statutes. (n.d.). Justia. Retrieved July 17, 2026, from https://law.justia.com/codes/nevada/
14. New Jersey Statutes. Title 2C: Code of Criminal Justice. (n.d.). Justia. Retrieved July 17, 2026, from https://law.justia.com/codes/new-jersey/title-2c/
15. New York Consolidated Laws. Penal Law. (n.d.). Justia. Retrieved July 17, 2026, from https://law.justia.com/codes/new-york/pen/
16. Šarčević, S. (1997). *New approach to legal translation*. Kluwer Law International.
17. U.S. Code. (n.d.). *Title 18: Crimes and criminal procedure*. Legal Information Institute, Cornell Law School. Retrieved July 16, 2026, from https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18
18. US Laws, Codes & Statutes. (n.d.). Justia. Retrieved July 16, 2026, from https://law.justia.com/codes/

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 821.133.1-31.09:316.473
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-17

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ «СВОЇ» – «ЧУЖІ» В ПОВІСТІ А. ГАВАЛЬДА «L'ÉCHAPPÉE BELLE»

Павлюк О. О.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7821-5269
helen.pavlyuk@gmail.com

Салтикова Т. О.
викладач кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6085-302X
t.saltykova2016@gmail.com

Ключові слова: *семантична опозиція, ментальна одиниця, концепт, вербалізація, мовні засоби вираження.*

Дослідження фундаментальних семантичних опозицій сприяють більш ґрунтовному опису концептуальної та мовної картин світу. Однією з таких опозицій є бінарна опозиція «свої» – «чужі». Мета нашої статті полягає в дослідженні особливостей бінарної опозиції «свої» – «чужі» на матеріалі повісті А. Гавальда «L'Échappée belle». Поставлена мета зумовлює виконання таких завдань: виявлення кола «своїх» і «чужих»; визначення мовних одиниць, які прямо чи опосередковано здатні вербалізувати ментальну інформацію, закладену в концептах «свої» і «чужі»; опис і аналіз наповнення вищеназваної опозиції; характеристика ціннісного наповнення та визначення ролі вербалізаторів концептів «свої» і «чужі» в тексті повісті А. Гавальда.

Об'єктом дослідження є сучасна французька повість, розповідь про чудово проведені вихідні дні, про зустріч старшого брата Симона з Лолою і Гаранс, улюбленими сестрами, про їхню втечу з сімейного свята та поїздку до молодшого брата Венсана, про їхні спільні спогади, про їхнє життя. Предметом дослідження є мовні засоби вираження ментальних одиниць «свої» і «чужі», котрі перебувають у бінарній опозиції, що реалізується в межах одного етносу, на матеріалі сучасного прозового літературного твору А. Гавальда «L'Échappée belle».

У тексті повісті вербалізовано бінарну опозицію «свої» – «чужі», яка містить ментальну інформацію, що експліцитно та імпліцитно реалізується через мовні засоби її вираження. Проаналізована на матеріалі повісті бінарна опозиція «свої» – «чужі» має аксіологічний характер, у «своїх», які оцінюються виключно позитивно, визначено такі зв'язуючі ланки, як «родинна спорідненість», «спільно проведені у дитинстві роки» і «спільні спогади про дитинство», «духовна близькість», «однакове виховання», «спільні погляди, переконання, інтереси». Все це відсутнє у «чужих», які сприймаються переважно прохолодно або негативно. «Своє коло» відображається лексемами: l'équipage, le clan, les cadets de Gascogne, de Carbon et de Castel-je-ne-sais-plus-où, le camp, l'équipe тощо. «Свої» намагаються вишитовхнути зі «свого кола» будь-якого «чужого», «чужі» представляються як «інакші», не такі, як «свої».

REPRESENTATION OF THE BINARY OPPOSITION "US" VS. "THEM" IN A. GAVALDA'S NOVEL "L'ÉCHAPPÉE BELLE"

Pavliuk O. O.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Second Language Teaching Department
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7821-5269
helen.pavlyuk@gmail.com

Saltykova T. O.
Lecturer at the Second Language Teaching Department
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6085-302X
t.saltykova2016@gmail.com

Key words: *semantic opposition, mental unit, concept, verbalisation, linguistic means of expression.*

Studies of fundamental semantic oppositions contribute to a more thorough description of the conceptual and linguistic representation of the world. One such opposition is the binary opposition "Us" vs. "Them". This article aims to analyse the characteristics of this opposition based on the material from A. Gavalda's novel "L'Échappée belle". To achieve the set goal, the following tasks must be implemented: identifying the circles of "Us" and "Them"; determining the linguistic units that can directly or indirectly verbalise the mental information embedded in the concepts of "Us" and "Them"; describing and analysing the content of the aforementioned opposition; characterising the value content; and determining the role of the verbalisers of the concepts of "Us" and "Them" in the novel by A. Gavalda.

The object of the study is a modern French novel, the story of a wonderful weekend spent by the older brother, Simon, with his beloved sisters, Lola and Garance, their escape from a family holiday, their trip to visit their younger brother, Vincent, and their shared memories and life experiences. The subject of the study is the linguistic means of expressing the binary opposition of the mental units "Us" and "Them", within the same ethnic group, using the modern prose literary work "L'Échappée belle" by A. Gavalda as material.

The text verbalises the binary opposition "Us" vs. "Them", which contains mental information that is realised explicitly and implicitly through linguistic expression. Analysed in the context of the story, the binary opposition "Us" vs. "Them" has an axiological character. "Us" is evaluated exclusively positively and the following connecting links are identified: "family relationships", "years spent together in childhood", "common childhood memories", "spiritual closeness", "similar upbringing", "common views, beliefs and interests". All of these are absent from the "Them", who are mostly perceived negatively or with indifference. "Our circle" is reflected by the lexemes l'équipage, le clan, les cadets de Gascogne, de Carbon et de Castel-je-ne-sais-plus-où, le camp, l'équipe, etc. "Our circle" tries to exclude any "stranger" from their group, and "others" present themselves as "different" from "our circle".

Постановка проблеми. На сучасному етапі одним із актуальних питань, що викликає дискусії серед когнітологів, є проблема ментальних і вербальних репрезентацій. Поняття «своє» і «чуже» притаманні всім людям, властиві повсякденному життю, присутні в літературі, мистецтві, науковому мисленні, вони наявні в усіх культурах, через них формуються ціннісні орієнтири, а

отже, зазначена опозиція носить універсальний характер. Слід зауважити, що дослідження фундаментальних семантичних опозицій сприяє більш ґрунтовному опису концептуальної та мовної картин світу. Однією з таких опозицій є бінарна опозиція «свої» – «чужі».

У *Великій українській енциклопедії* зазначено, що бінарна опозиція є універсальним принципом пізнання, організації знакових систем і властивістю людського мислення, що полягає у сприйнятті та описі світу через парні, семантично протилежні категорії [1].

Дослідження опозиції «своє» – «чуже» ведуться переважно в контексті приналежності до того чи того етносу, свідомості етносу, етнічної стереотипізації, проблематики виникнення можливих утруднень під час комунікації між представниками різних культур тощо. Це розвідки таких науковців, як С.П. Бєлавін, О.В. Кицан, Г. Ковальова, К.С. Мальцева, Т.О. Мороз, О.О. Селіванова, Т.Ф. Семашко. До вивчення бінарної опозиції «свій» – «чужий», «свої» – «чужі» або «своє» – «чуже» у художній семантиці звертаються у своїх роботах О.П. Дубчак, Л.В. Йолкіна, Т.В. Кузнєцова, Г.Й. Несмінчук, І.А. Насмінчук, А.О. Новиков, Л.Ф. Присяжнюк, К. Сандига, І.О. Стаднік, Т.В. Шевченко, К.М. Шуненкова та інші.

Вивчаючи опозицію між різними етнокультурними групами, К.С. Мальцева стверджує, що будь-яка культура починається від розбиття світу на внутрішній («свій») та зовнішній («їхній») простір, а вже інтерпретація цього бінарного поділу залежить від типології культури, при тому, що сам по собі розподіл належить до універсалій [Мальцева, 2002, с. 9].

Слід підкреслити, що бінарність є одним із найважливіших принципів категоризації дійсності. На важливість контексту, від якого залежить опозиція «свій» – «чужий», а отже, на розстановці акцентів, від яких залежить, у якому вимірі відбудеться зазначене протиставлення: національному чи соціальному, наголошує Л.В. Йолкіна. «Свій» і «чужий» простір може бути зумовленим приязним чи ворожим ставленням до індивіда, або бути чужий йому, тобто тим, до якого слід призвичаюватись, який необхідно підкорити або підлаштуватися під нього [Йолкіна, 2016, с. 117].

Розглядаючи бінарні концепти, вчені доходять висновку, що такі концепти являють собою поєднання рівноправних членів, які співіснують у вигляді певної антонімічної пари, лівий член такої опозиції маркований позитивно, а правий характеризується негативно-оцінним маркуванням. Відношення між членами такої опозиції характеризуються наявністю таких ознак як асиметричність, наявність спільної інтегральної ознаки, приналежність до одного концептуального поля, природна аксіологічність, бінарний тип відношень на понятійному, образному та ціннісному рівнях [Щербина, Гоца, 2014, с. 158].

Мета нашої статті полягає в дослідженні особливостей формування бінарної опозиції «свої» – «чужі» у повісті А. Гавальда «*L'Échappée belle*». Поставлена мета зумовлює виконання таких **завдань**: виявити коло «своїх» та «чужих»; визначити мовні одиниці, які прямо чи опосередковано здатні вербалізувати ментальну інформацію, закладену в концептах «свої» і «чужі»; описати та проаналізувати наповнення вищеназваної опозиції; схарактеризувати ціннісне наповнення та роль вербалізаторів концептів «свої» і «чужі» в тексті повісті А. Гавальда «*L'Échappée belle*».

Об'єкт дослідження – повість сучасної французької письменниці А. Гавальда, розповідь про чудово проведені вихідні дні, про зустріч старшого брата Симона з улюбленими сестрами Лолою і Гаранс і братом Венсаном, спогади про їхнє дитинство, роздуми про їхнє життя. У тексті повісті вербалізовано бінарну опозицію «свої» – «чужі», яка містить ментальну інформацію, що експліцитно та імпліцитно реалізується через мовні засоби її вираження. **Предметом** дослідження є мовні засоби вираження ментальних одиниць «свої» і «чужі», котрі перебувають у бінарній опозиції, що реалізується в межах одного етносу на матеріалі сучасного прозового літературного твору А. Гавальда «*L'Échappée belle*».

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи концептуальну опозицію «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації Т.Ф. Семашко вважає її однією з базових в освоєнні дійсності, що вписується в науку про людину як когнітивна структура, яка моделює уявлення про світ, а також неподільною структурою, між членами якої існує нерозривний зв'язок і взаємна залежність, оскільки людська свідомість, принаймні на сучасному етапі, не може оперувати лише одним із цих двох понять [Семашко, 2014, с. 241–242].

Можна стверджувати, що усвідомлення «свого» і «чужого» відбувається також у межах родини, де воно базується на зіставленні та розмежуванні її членів. Сприйняття іншої людини формується крізь призму власних уявлень про світ, життєвого досвіду, виховання та індивідуального світосприйняття. На цілісності структури опозиції «свій / чужий» наголошує також Т.О. Мороз, оскільки кожен із компонентів цієї опозиції доповнює один одного [Мороз, 2022, с. 11]. На всюдисутність тенденції розподілу на «своїх» та «чужих» у сприйнятті людей, властивої всім культурним спільнотам, вказує К.С. Мальцева: «Своїми ми вважаємо людей, належних до ін-групи, з якими ми шукаємо взаємин; тим часом чужі до

ін-групи не належать, і тому їх тримають на певній відстані» [Мальцева, 2002, с. 8].

Коло «своїх» у повісті представлено двома братами і двома сестрами – це Симон, Венсан, Лола і Гаранс. Саме остання з них ділиться з нами цією історією і спогадами про дитинство. Вона згадує всіх разом і кожного окремо. «Свої» ідеалізуються, так, наприклад, Симон, єдиний хлопчик, який міг відремонтувати ксерокс у мерії: *Le seul garçon qui savait réparer la photocopieuse de la mairie.* У дитинстві він стриманий, коректний, чутливий, Симон Ларьо, який нікому не докучав: *Simon Lariot, le discret Simon Lariot, qui a toujours mené son petit bonhomme de chemin avec grâce et sans embêter personne*. Дорослий Симон так само стриманий, коректний. Симона обожнюють абсолютно всі: *Nous l'adorons. ...Oui, nous l'adorons. Tout le monde l'adore d'ailleurs. Nos nounous, ses institutrices, les profs, ses collègues de bureau, ses voisins... Tout le monde*. Отже, «свої» вирізняються певною обраністю, вони не такі, як інші, вони кращі за інших, їх всі обожнюють.

Симон, старший брат, уявляється Гаранс інопланетянином, можливо, прибульцем із Венери, адже він ніколи не нервує, ні про кого не каже нічого поганого і нікого не засуджує: *Mon frère ne s'énerve jamais, ne dit jamais de mal de personne, ne connaît pas la malveillance et ne juge pas son prochain. Mon frère est d'une autre planète. Un Vénusien peut-être...*

Молодший брат Венсан також видається Гаранс дещо схожим на інопланетянина, вона називає його місячним П'єро, Марсіанином: *Notre Pierrot lunaire, notre Martien, notre petit frère, notre Vincent à nous*.

Старшу сестру, Лолу, Гаранс обожнює, оскільки та її не судить, а сприймає такою, якою вона є: *Elle ne me juge pas. Elle me prend comme je suis,* а також за те, що та її панькає, підтримує, хвалить: *Lola me gâte. Elle tient le rideau quand je suis dans la cabine d'essayage, me dit toujours que je suis belle et que non, pas du tout, ça ne me fait pas un gros cul*.

Старші діти завжди опікувались молодшими. Колись, під час Тур де Франс, старші – Симон і Лола – купили п'ятдесят багетів, зробили з них сандвічі, а продавши їх, витратили зароблені гроші на всіх, придбавши іграшки для жартів і розіграшів, шістдесят «Малабарів», але також купили окремі подарунки для молодших: скакалку для Гаранс, трубу для Венсана і ще останній комікс Йоко Цуно: *Ils sont allés acheter cinquante baguettes et ont vendu des sandwichs à tour de bras. Avec les sous, ils se sont acheté des farces et attrapes, soixante Malabar, une corde à sauter pour moi, une petite trompette pour Vincent et le dernier Yoko Tsuno*.

У цій четвірці є багато спільного – того, що їх об'єднує – спільні дитячі спогади та плани на майбутнє. Коли вони були малими і весело проводили час на килимі у своїй кімнаті, слухаючи музику та цілуючи Симона по-сестринськи в ніс, він робив для них домашні завдання, а вони, молодші, уявляли своє майбутнє: *Quand nous étions petites, affalées sur la moquette de sa chambre, en train d'écouter ses disques et en lui taxant des becs pendant qu'il faisait nos devoirs, nous nous amusions à imaginer notre avenir*. Ще в дитинстві вони пророкували старшому брату, що він попадеться якійсь мимрі, вони заздалегідь не любили його майбутню обраницю: *«Toi, tu es tellement gentil que tu te feras mettre le grappin dessus par une chieuse»*. Ще не знаючи її, вони завчасно ревнували до неї.

«Свої» та «чужі» гостро протиставляються в повісті. «Чужі» не сприймаються, відторгаються «своїми». Показовим є несприйняття обома сестрами Карін, дружини їхнього старшого брата. Можливо, це пов'язане з тим, що невістка «інакша», не така, як вони. Гаранс наводить великий перелік відмінностей Карін, прикладів її неприйнятної для «своїх» поведінки, характеризує молоду жінку розмовним іронічним висловом *c'est tout un poème*, тобто як таку, яка потребує тривалих та докладних пояснень.

Уживання означеного артикля перед іменами людей (*la Carine)* надає висловлюванню негативного або зневажливого відтінку фамільярності; наодинці Гаранс з неприязню згадує невістку: *Encore ce matin, dans la glace, je m'étais prévenue en agitant l'index : Garance, pas d'histoire avec la Carine, hein ?*

Стосунки між «своїми» і «чужими» напружені. На початку поїздки під час зустрічі з Карін Гаранс одразу відчуває агресію з її боку: *Je n'étais pas encore assise, une fesse en l'air et la main sur la portière, que ma belle-sœur m'agressait déjà… C'est ça ta robe ? Sourcille-t-elle en avisant le chiffon roulé en boule sur mes genoux*. Репліки Гаранс сповнені іронії, у спілкуванні між молодими жінками відчуваються суперечності та протистояння.

Незважаючи на роки шлюбу з Симоном, Карін залишається «чужою», проте Гаранс припускає, що невістка, пройшовши стажування в їхній родині, могла б навчитися життю, але потім згадує, що вона виховувалась своїми батьками, живчиками Жаком і Франсіною Моліну, які так само постають як «чужі»: *Souvent je me dis que je devrais la prendre en stage chez moi quelques jours pour lui apprendre la vie. ...Et puis je me souviens qu'elle a été élevée par les sémillants Jacques et Francine Molinoux au fond d'une impasse dans la banlieue résidentielle du Mans...*

Спочатку сестри всіма силами намагалися сподобатися невістці, заслужити її прихильність, щоб

вона до них ставилась, як до рідних, «своїх»: *On lui a promis qu'on viendrait toujours faire nos emplettes chez elle dorénavant et on était même prêtes à lui donner du docteur ou du professeur Lariot Molinoux pour qu'elle nous ait à la bonne.* Але її характер виявився для них неприйнятним.

«Чужа», невістка, на думку Гаранс, дуже передбачувана: *Ma belle-sœur Carine est assez prévisible.* Крім того, в її поведінці відчуваються певна штучність і удаваність: Карін втішається кавою без кофеїну, додаючи до неї замінник цукру: *Et, plongée dans un abîme de perplexité, elle se console en tournant longtemps son sucre sans sucre au fond de son café sans caféine*. Гаранс наводить приклади проявів снобізму та лицемірства невістки: *Ma belle-sœur Carine a fait pharmacie mais préfère qu'on dise médecine, donc elle est pharmacienne mais préfère qu'on dise pharmacien, donc elle a une pharmacie mais préfère qu'on dise une officine*; її надмірна пристойність, соціальна і психологічна обмеженість, страх «випасти» з кола дозволеного виводять дівчину з себе: *Tu sais, Carine, déclarai-je solennellement, le jour où tu aimeras faire pipi dans l'herbe, tu seras beaucoup plus heureuse*.

Сестрам невістка видається зайвою, у обох присутнє бажання подратувати її, вколоти, засмутити, навести на роздуми, вони підкидають їй приводи для критики чи суперечки (*donner du grain à moudre*), дівчата намагаються донести до неї значущість її чоловіка. Можливо, через ревнощі до тої, яка забирає «члена їхньої команди»: *Mais c'est pour énerver ma belle-sœur. Ça n'a pas loupé d'ailleurs. Et c'est ce que j'aime bien avec elle ça ne loupe jamais. Je ricanais en me roulant en boule. Je venais de lui donner du grain à moudre pour le restant du trajet, à ma petite Carine*. Гаранс не приховує свої насмішки (*je ricanais*), вона говорить про невістку з іронією та сарказмом, для неї причиною її нелюбові до «Каріночки» (*ma petite Carine)* є раціональність та меркантильність цієї жінки, вона уявляє, як в голові невістки «запускається» лічильник: *J'entendais les rouages de son cerveau se mettre en branle… tiquetiquetic…. tiquetiquetic…*; *Elle se concentre, ferme les yeux, pense à son listing, calcule sa marge, déduit les taxes.* Обидві сестри полюбляють підтрунювати над невісткою, її жадкуватість їх дратує: *Maintenant, on aime bien la faire tourner en bourrique avec ça*.

На противагу соціально-активним, відкритим і життєрадісним Лолі і Гаранс Карін уявляється гіпергігієнічною, обсесивно охайною, гіперконсервативною й обмеженою. Вона постійно дезінфікує руки через страх мікробів: *Carine se désinfecte toujours les mains quand elle sort d'un lieu public. C'est à cause de l'hygiène. Parce que Carine, elle voit les microbes. Elle voit leurs petites pattes velues et leur horrible bouche.* Вона уникає поїздок в метро і не користується потягами, забороняє дітям сідати в транспорті і торкатись поручнів: *C'est la raison pour laquelle elle ne prend jamais le métro d'ailleurs. Elle n'aime pas les trains non plus. Elle ne peut pas s'empêcher de penser aux gens qui ont mis leurs pieds sur les fauteuils et collé leurs crottes de nez sous l'accoudoir. Elle interdit à ses enfants de s'asseoir sur un banc ou de toucher les rampes des escaliers.* Вона не водить своїх дітей на майданчики і до МакДональдзу, забороняє їм обмінюватись з іншими картками *Pokémon: Elle a du mal à les emmener au square. Elle a du mal à les poser sur un toboggan. Elle a du mal avec les plateaux des McDonald's et elle a beaucoup de mal avec les échanges de cartes Pokémon.* Вона страждає в закладах харчування, басейні, вони відлякують її антисанітарією: *Elle déguste avec les charcutiers qui ne portent pas de gants et les petites vendeuses qui n'ont pas de pince pour lui servir son croissant. Elle souffre avec les goûters communs de l'école et les sorties de piscine où tous les gamins se donnent la main avant de s'échanger leurs mycoses.* Будь-яка ситуація, пов'язана зі «спільним користуванням» чи фізичним контактом, викликає у неї дискомфорт і навіть страждання. Через все це вона здається «чужою», зайвою і в їхньому товаристві.

У своїй розповіді Гаранс представляє невістку як молоду жінку, яка має багато страхів, яка сприймає життя як виснажливе заняття: *Vivre, pour elle, est une occupation harassante.* Після одруження Симона перше знайомство з новими родичами також не справило позитивного враження. Поїздка до молодої родини засмутила сестер і брата, у них було враження, що вони втратили старшого брата: *Ni Lola ni Vincent ni moi n'avons prononcé la moindre parole pendant le trajet retour. Tous un peu tristes et chacun dans notre coin, nous devions probablement songer à la même chose. Que nous avions perdu notre grand frère et que la vie allait être bien plus ardue sans lui...*

«Чужою» є не тільки невістка, але також її батьки (*Jacques et Francine Molinoux*), можливо, через їхнє виховання ще більш «чужою» видається Карін. У цій родині є певні звички або особливості поведінки, що є неприйнятними для братів і сестер, особливо для Гаранс (*Ça ne sent pas bon du tout ce truc-là.),* а саме зверхність по відношенню до інших, вузькість мислення, вербальне насильство і відсутність етичних обмежень у мовленні, соціальна озлобленість, побутова ксенофобія і расизм: *« D'ailleurs, dans la famille de Carine, on a vite fait de se déboutonner au milieu du repas et de parler des Arabes. Le père de Carine, il dit les crouilles. Il dit : « Je paie des impôts pour que les crouilles fassent dix gamins. » Il dit : « J'te foutrais ça dans un bateau, et je te torpillerais toute*

cette vermine, moi... » Il aime bien dire aussi : « La France est un pays d'assistés et de bons à rien. Les Français sont tous des cons. » Et souvent, il conclut comme ça : « Moi, je travaille les six premiers mois de l'année pour ma famille et les six autres pour l'État, alors qu'on ne vienne pas me parler des pauvres et des chômeurs, hein ?! Moi je travaille un jour sur deux pour que Mamadou puisse engrosser ses dix négresses alors qu'on ne vienne pas me faire des leçons de morale ! »

До «чужих» відноситься чоловік Лоли, з яким у неї не склалось життя.

До кола «своїх» не можна також віднести батьків цієї четвірки – тих, хто не захотів або не зміг створити справжню сім'ю – Сім'ю з великої літери: *« la Famille avec un grand F majuscule, ça n'a jamais été exactement pour nous».* Гаранс дорікає їм за те, що справжньої сім'ї у них не існувало.

Настрій до «своїх» повертається, коли «чужі», такі далекі, як прибульці з космосу, витискаються з космічного корабля (*vaisseau spatial)*: *L'ambiance était revenue. Nous avions réussi à éjecter l'alien hors du vaisseau spatial*. *L'alien* – запозичення з латини alienus («чужий»), у сучасній французькій мові позначає «*1) Être venu d'ailleurs ; extraterrestre; 2) Au figuré. Personne étrangère à un milieu ; espèce animale ou végétale qui apparaît dans un milieu qui n'est pas le sien*» [Larousse], тобто «прибулець, чужинець, сторонній».

Чужим світом для «четвірки» є «інакші погляди на життя», снобізм, брехня, нещирість, жорстокість, грубість тощо. У характерах цієї четвірки багато спільного. Вони однаково не люблять свар під кінець званих обідів, уникають конфліктів, прямих зіткнень, вважаючи, що сили треба зберігати для більш цікавих боїв: *Simon est comme nous : il n'aime pas les engueulades de fin de banquet, redoute les conflits et fuit les rapports de force. Il prétend que c'est de l'énergie mal employée et qu'il faut garder ses forces pour des combats plus intéressants*.

Близькість між братами і сестрами базується не лише на кровній спорідненості, але й на духовній близькості: *Il y a plein de choses dans notre tête. ... Il y a la musique et les écrivains. Des chemins, des mains, des tanières. Des bouts d'étoiles filantes recopiés sur des reçus de carte bleue, des pages arrachées, des souvenirs heureux et des souvenirs affreux. Des chansons, des refrains sur le bout de nos langues. Des messages archivés, des livres massues, des oursons à la guimauve et des disques rayés. Notre enfance, nos solitudes, nos premiers émois et nos projets d'avenir*. Крім спільного набору генів, однакового виховання, одних і тих самих прочитаних у дитинстві книжок і переглянутих фільмів, багаторазово прослуханих і заспіваних пісень, як наслідок, у них спостерігається схожа поведінка, близькі інтереси, однакове бачення світу і ставлення до нього.

Зустрівшись знову, вони, як і раніше, мають про що поговорити, теми ті самі, що й багато років тому: *Nous avons parlé des mêmes choses qu'à dix ans, qu'à quinze ou qu'à vingt ans, c'est-à-dire des livres que nous avions lus, des films que nous avions vus, des musiques que nous avions entendues et des sites que nous avions découverts. De Gallica, de tous ces nouveaux trésors en ligne, des musiciens qui nous épataient, de ces billets de train, de concert ou d'excuse que nous rêvions de nous offrir, des expos que nous allions forcément rater, de nos amis, des amis de nos amis et des histoires d'amour que nous avions – ou pas – vécues.* З плином років теми їхніх розмов не змінилися, вони говорять про прочитані книги, інтернет-сайти, переглянуті фільми, почуті пісні, відвідані або невідвідані місця, про друзів, про любов, про багато інших речей.

«Своє коло» відображається лексемами: *l'équipage* (екіпаж), *le clan* (клан), *les cadets de Gascogne, de Carbon et de Castel-je-ne-sais-plus-où* (кадети Гасконі, кадети Карбона, якими командував *Alexandre Carbon de Biran de Castegeloux*), *le camp* (поле), де грає *l'équipe* (команда), у межах гри «за» і гри «проти»: *Elle ne jouait pas contre nous, elle jouait dans une ligue qui nous ennuyait un peu, la ligue* (ліга) тощо. Зі «свого кола» вони намагаються виштовхнути будь-якого «чужого»: *éjecter l'alien hors du vaisseau spatial*; (*le vaisseau spatial* – космічний корабель, тобто замкнений простір). «Чужими» в повісті виступають окремі інші, які не відповідають якостям «своїх».

Висновки. Проаналізована на матеріалі повісті А. Гавальда «*L'Échappée belle*» бінарна опозиція «свої» – «чужі» має аксіологічний характер. У «своїх», які оцінюються виключно позитивно, визначено такі зв'язуючі ланки, як «родинна спорідненість», «спільно проведені у дитинстві роки» і «спільні спогади про дитинство», «духовна близькість», «однакове виховання», «спільні погляди, переконання, інтереси». Все це відсутнє у «чужих», які сприймаються переважно прохолодно або негативно. «Чужі» представляються як «інакші», не такі, як «свої», до кола «чужих» потрапляють всі, хто не входить до четвірки. У перспективі вважаємо доцільним розглянути репрезентацію цієї бінарної опозиції на матеріалі інших творів А. Гавальда, а також у вивченні фразеологічних засобів репрезентації цієї опозиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. інарна опозиція. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua (дата звернення: 09.05.2026).
2. Йолкіна Л. Бінарна опозиція «свій» – «чужий» у малій прозі Володимира Леонтовича. *Нау-*

ковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство). 2016. № 2. С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_24
3. Мальцева К. С. Опозиція «своє/чуже» як культурна універсалія. *Наукові записки НаУКМА : Теорія та історія культури.* 2002. Т. 20–21. С. 6–10. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8550
4. Мороз Т. Опозиція «свій / чужий» у семантичній структурі польських паремій. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. Vol. 57. Article 2544. URL: https://doi.org/10.11649/sfps.2544
5. Семашко Т. Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки ТНПУ*. *Серія «Мовознавство».* 2014. №2. С. 238–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUmz_2014_2_47
6. Щербина С. М., Гоца Н. М. Онтологічна сутність бінарних концептів та основні підходи до їх вивчення у сучасній лінгвоконцептології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Філологія».* 2014. № 13. С.157–160.
7. Gavalda A. L'Échappée belle. Paris : Le dillettante, 2009. 166 p.
8. Larousse. URL: https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/alien /186159 (дата звернення: 09.05.2026).

REFERENCES

1. Binarna opozytsiya [Binary opposition]. *Velyka ukrayins'ka entsyklopediya* [Great Ukrainian Encyclopedia]. Retrieved from: https://vue.gov.ua [in Ukrainian]
2. Yolkina, L. (2016). Binarna opozytsiya «sviy» – «chuzhyy» u maliy prozi Volodymyra Leontovycha [Binary oppositions «own» – «stranger» in the Volodymyr Leontovych small prose]. *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho*. *Filolohichni nauky (literaturoznavstvo),* (2), pp. 116–119. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_24 [in Ukrainian]
3. Maltseva, K.S. (2002). Opozytsiya «svoye/chuzhe» yak kul′turna universaliya [The self/other opposition as a cultural universality]. *Naukovi zapysky NaUKMA: Teoriya ta istoriya kul'tury,* (20–21), pp. 6–10. Retrieved from: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8550 [in Ukrainian]
4. Moroz, T. (2022). Opozytsiia «sviĭ / chuzhyĭ» u semantychniĭ strukturi pol′s′kykh paremiĭ [The opposition «own / alien» in the semantic structure of Polish paremias]. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, (57), Article 2544. Retrieved from: https://doi.org/10.11649/sfps.2544 [in Ukrainian]
5. Semashko, T. (2014). Mezhi dykhotomii «sviĭ» – «chuzhyĭ» v aspekti etnichnoi stereotypizatsii [The boundaries of the «ours» – «alien» dichotomy in the aspect of ethnic stereotyping]. *Naukovi zapysky TNPU, Ser.: Movoznavstvo,* 2(24), pp. 238–242. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUmz_2014_2_47 [in Ukrainian]
6. Shcherbyna, S., Gotsa, N. (2014). Ontolohichna sutnist′ binarnykh kontseptiv ta osnovni pidkhody do yikh vyvchennya u suchasniy linhvokontseptolohiyi [The ontological essence of binary concept and main approaches to their study in modern linguoconceptology]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya*, (13), pp. 157–160 [in Ukrainian]
7. Gavalda, A. (2009). L'Échappée belle. Paris : Le dillettante. 166 p. [in French]
8. Larousse. Retrieved from: https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/alien/186159 [in French]

Дата першого надходження статті до видання: 08.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’373’42
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-18

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ЖАНРОВА СИСТЕМА ФОЛЬКЛОРУ

Пеліван О. К.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-2708-9514
oxana72008@ukr.net

Ключові слова: *англійський фольклор, жанрова система, жанри фольклору, народна казка, легенда, міф, балада, прислів’я, загадка, дитячий фольклор, усна народна творчість, жанрова класифікація.*

Статтю присвячено комплексному дослідженню жанрової системи англійського фольклору як цілісної сукупності уснопоетичних творів, об’єднаних спільними структурними, тематичними та функціональними характеристиками. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації сучасних уявлень про класифікацію фольклорних жанрів, визначення їхніх взаємозв’язків та ролі у збереженні культурної спадщини англомовного світу. Метою статті є комплексне дослідження жанрової системи англійського фольклору, визначення її структурної організації, основних жанрових різновидів, їхніх характерних ознак, функцій і взаємозв’язків у системі усної народної творчості. Матеріалом дослідження стали понад 300 англомовних фольклорних творів, відібраних із цифрової бібліотеки Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England: A Digital Library (D. L. Ashliman) та зі збірки English Fairy Tales Джозефа Джейкобса, розміщеної в електронній бібліотеці Project Gutenberg. До корпусу дослідження увійшли народні казки, легенди, міфи, балади, прислів’я, приказки, загадки, дитячі фольклорні твори та інші жанри англійської усної народної творчості. У роботі використано описовий, структурно-функціональний, порівняльний, жанровий, контекстуально-інтерпретаційний методи та метод класифікації. У результаті дослідження встановлено, що жанрова система англійського фольклору має ієрархічну структуру та характеризується взаємодією окремих жанрових різновидів. Визначено структурні й функціональні особливості англійських народних казок, легенд, міфів, балад, прислів’їв, загадок і дитячого фольклору. Доведено, що кожен жанр виконує специфічні комунікативні, когнітивні, естетичні та культуротворчі функції, водночас формуючи єдину систему усної народної творчості. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у галузі фольклористики, лінгвокультурології, літературознавства, жанрознавства, а також у викладанні курсів із фольклору, історії англійської літератури та англійської лінгвокультури.

GENRE SYSTEM OF FOLKLORE

Pelivan O. K.
Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Road, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2708-9514
oxana72008@ukr.net

Key words: *English folklore, genre system, folklore genres, folk tale, legend, myth, ballad, proverb, riddle, children's folklore, oral folk tradition, genre classification.*

The article presents a comprehensive study of the genre system of English folklore as an integrated body of oral folk literature united by common structural, thematic, and functional characteristics. The relevance of the research is determined by the need to systematize contemporary approaches to the classification of folklore genres, identify their interrelationships, and define their role in preserving the cultural heritage of the English-speaking world. The aim of the article is to conduct a comprehensive analysis of the genre system of English folklore, determine its structural organization, identify the principal folklore genres, and examine their distinctive features, functions, and interconnections within the system of oral folk tradition. The research material comprises more than 300 English folklore texts selected from Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England: A Digital Library (D. L. Ashliman) and English Fairy Tales by Joseph Jacobs available through the Project Gutenberg digital library. The corpus includes folk tales, legends, myths, ballads, proverbs, sayings, riddles, children's folklore, and other genres of English oral folk literature. The study employs descriptive, structural-functional, comparative, genre-based, contextual-interpretative, and classification methods. The findings demonstrate that the genre system of English folklore possesses a hierarchical structure characterized by close interaction among its individual genre varieties. The structural and functional features of English folk tales, legends, myths, ballads, proverbs, riddles, and children's folklore have been identified and analyzed. The study establishes that each genre performs specific communicative, cognitive, aesthetic, and culture-forming functions while simultaneously contributing to the integrity of the overall system of oral folk tradition. The practical significance of the research lies in the possibility of applying its findings in folklore studies, linguocultural studies, literary studies, genre theory, as well as in teaching courses on folklore, the history of English literature, and English linguoculture.

Постановка проблеми. Фольклор є однією з найдавніших і найважливіших форм духовної культури людства, у якій відображено світогляд, систему цінностей, історичний досвід і національну самобутність народу. Протягом століть усна народна творчість формувала культурну пам'ять суспільства, виконуючи пізнавальну, естетичну, виховну та комунікативну функції. Сукупність різноманітних фольклорних жанрів становить цілісну жанрову систему, елементи якої взаємопов'язані спільними тематичними, функціональними та структурними ознаками, водночас зберігаючи власну жанрову специфіку.

У сучасній фольклористиці жанрова система розглядається як динамічне явище, що постійно змінюється під впливом історичних, соціокультурних і комунікативних чинників [Бачинська, 2017]. Традиційні жанри усної народної творчості продовжують функціонувати в нових формах, адаптуючись до умов цифрової комунікації, масової культури та глобалізаційних процесів, що зумовлює необхідність переосмислення принципів класифікації фольклорних жанрів, уточнення критеріїв їх диференціації та дослідження взаємозв'язків між окремими жанровими різновидами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми класифікації жанрів фольклору, їхньої структури та функціональних особливостей неодноразово ставали предметом дослідження у вітчизняній фольклористиці. Значну увагу приділено принципам систематизації жанрів англійського фольклору, визначенню їхніх

жанротвірних ознак і функціональної специфіки [Бачинська, 2017]. Порівняльний аспект дослідження фольклору, закономірності розвитку жанрових систем і взаємодії різних національних традицій висвітлено у працях, присвячених компаративній фольклористиці [Давидюк, 2022]. Методологічні засади аналізу фольклорних явищ, принципи їх класифікації та вивчення жанрової специфіки ґрунтовно розроблено у працях із музичної фольклористики [Іваницький, 1997], а також у навчальних дослідженнях, присвячених українському фольклору як цілісній системі усної народної творчості [Руснак, 2010]. Сучасні наукові розвідки акцентують увагу на трансформації фольклору під впливом масової культури й цифрової комунікації, що сприяє виникненню нових жанрових форм та актуалізує питання їх класифікації [Гурова, 2025; Ткач, 2020]. Окремим напрямом досліджень є розвиток фольклорної лексикографії, яка забезпечує систематизацію фольклорної спадщини та розширює можливості її лінгвістичного аналізу [Сердега, 2023]. Водночас питання комплексного дослідження жанрової системи фольклору як цілісної структури, що охоплює взаємозв'язки між окремими жанрами, принципи їх організації та функціонування, потребує подальшого наукового осмислення, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження жанрової системи англійського фольклору, визначення її структурної організації, основних жанрових різновидів, їхніх характерних ознак, функцій та взаємозв'язків у системі усної народної творчості.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань:** з'ясувати теоретичні засади вивчення жанрової системи фольклору; охарактеризувати основні підходи до класифікації фольклорних жанрів; визначити структурні та функціональні особливості основних жанрових груп англійського фольклору; проаналізувати жанрові ознаки англійських народних казок, легенд, балад, міфів, прислів'їв, загадок і дитячого фольклору; встановити місце окремих жанрів у загальній системі англійської народної творчості.

Об'єктом дослідження є англійський фольклор як система усної народної творчості.

Предметом дослідження є жанрова система англійського фольклору, її структурні, тематичні, композиційні та функціональні особливості, а також принципи класифікації й взаємодії окремих фольклорних жанрів.

Матеріалом дослідження стали понад 300 англомовних фольклорних творів, відібраних із цифрової бібліотеки ***Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England: A Digital Library*** (D. L. Ashliman) та збірки ***English Fairy Tales*** Джозефа Джейкобса, розміщеної в електронній бібліотеці ***Project Gutenberg***. До корпусу дослідження увійшли англійські народні казки, легенди, міфи, балади, перекази, прислів'я, приказки, загадки та інші жанри усної народної творчості, що репрезентують традиційну жанрову систему англійського фольклору. Матеріал дослідження охоплює тексти різних історичних періодів і жанрових різновидів, що дало змогу здійснити комплексний аналіз їхніх структурних, тематичних і функціональних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз англомовного фольклорного матеріалу засвідчив, що жанрова система англійського фольклору являє собою складну, багаторівневу та історично сформовану систему, елементи якої взаємопов'язані спільними тематичними, структурними й функціональними характеристиками. Класифікація фольклорних жанрів ґрунтується на сукупності критеріїв, серед яких провідними є зміст, композиційна організація, спосіб виконання, функціональне призначення та особливості побутування творів. Комплексний підхід до систематизації жанрів дозволяє враховувати не лише їхні формальні ознаки, а й культурно-історичний контекст виникнення та розвитку.

У результаті дослідження встановлено, що жанрову систему англійського фольклору доцільно розглядати як сукупність великих жанрових груп, серед яких провідне місце займають епічні, ліро-епічні, малі та дитячі фольклорні жанри. Кожна з цих груп характеризується власною структурною організацією, тематикою, мовними особливостями та комунікативними функціями. Попри відмінності між окремими жанрами, усі вони функціонують як взаємодоповнювальні елементи єдиної фольклорної системи.

Аналіз англійських народних казок показав, що вони становлять найбільш розгалужену й репрезентативну жанрову групу англійського фольклору. Для них характерними є чітка композиційна структура, традиційні сюжетні моделі, наявність усталених казкових персонажів, повторюваних мотивів, формульних початків і завершень, а також послідовне протиставлення добра і зла. Значна частина казок побудована за принципом випробування героя, який долає численні перешкоди, проходить моральні та фізичні випробування, здобуває чарівних помічників або магічні предмети, отримує винагороду та відновлює порушену справедливість. Так, у казці *Jack and the Beanstalk* головний герой Джек, незважаючи на власну бідність і небезпеку, долає велетня, здобуває чарівні скарби й забезпечує добробут своєї родини. У казці *Tom Tit Tot* сюжет побудований навколо виконання надзвичайно складного завдання, де винахідливість героїні допомагає їй

уникнути загибелі. У творі *The Three Sillies* гумористичний сюжет розгортається навколо перебільшеної людської наївності, що є характерною рисою англійської народної традиції. Дослідження також показало, що англійські казки вирізняються меншою кількістю пишних описів порівняно з континентальною європейською традицією, натомість акцентують увагу на практичності, здоровому глузді, самоіронії та побутових деталях. Типовими героями виступають прості селяни, ремісники, пастухи, мандрівники або молодші сини, які завдяки власній кмітливості досягають успіху. Поряд із чарівними персонажами – велетнями, феями, відьмами, драконами, домовиками (*brownies*) чи ельфами – важливу роль відіграють звичайні люди, що підкреслює реалістичний характер багатьох англійських казок.

Дослідження легенд засвідчило, що цей жанр поєднує історичні факти з художнім домислом, створюючи особливий тип народного наративу, у якому реальні події набувають символічного та морального значення. Англійські легенди найчастіше пов'язані з історичними особами, насамперед королем Артуром, лицарями Круглого столу, Робіном Гудом, місцевими святими, а також із замками, стародавніми містами, лісами, печерами, пагорбами та іншими природними об'єктами. Значна кількість легенд присвячена таким відомим місцям, як *Glastonbury*, *Stonehenge*, *Tintagel Castle*, *Sherwood Forest*, походження яких пояснюється через діяльність легендарних героїв або надприродних сил. Наприклад, цикл легенд про короля Артура формує ідеал справедливого правителя, тоді як історії про Робіна Гуда репрезентують народне уявлення про боротьбу із соціальною несправедливістю, захист бідних і протистояння свавіллю влади. Окрему групу становлять місцеві легенди про привидів, драконів, чаклунів і приховані скарби, що зберігають регіональну культурну пам'ять. Основними функціями легенд є збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності, пояснення походження окремих культурних явищ та популяризація моральних ідеалів суспільства.

Міфи характеризуються космогонічною, етіологічною та світоглядною спрямованістю. Вони пояснюють походження світу, природних явищ, окремих істот і культурних традицій, використовуючи систему символічних образів та архетипних персонажів. У британській міфологічній традиції простежуються кельтські, англосаксонські та скандинавські елементи, що сформували багатошарову систему вірувань. До найпоширеніших персонажів належать чарівний чарівник *Merlin*, володарка Озера (*Lady of the Lake*), велетні, дракони, ельфи, феї, домовики, водяні духи та інші надприродні істоти. Значне місце займають перекази про міфічний острів *Avalon*, чарівний меч *Excalibur*, Святий Грааль та інші сакральні символи британської культури. У сучасному англійському фольклорі міфологічні сюжети активно інтегруються до інших жанрів, насамперед легенд і казок, що свідчить про взаємопроникнення жанрових форм та збереження архаїчних уявлень у пізнішій народній творчості. Міфологічні мотиви також широко використовуються в сучасній англомовній літературі, кінематографі та популярній культурі, забезпечуючи безперервність культурної традиції.

Особливе місце в англійській фольклорній традиції займають народні балади. Встановлено, що вони поєднують ознаки епосу та лірики, характеризуються сюжетністю, діалогічністю, динамічністю розвитку подій і високим ступенем емоційної виразності. Тематика балад охоплює історичні події, лицарські пригоди, родинні конфлікти, трагічне кохання, помсту, героїчні вчинки, морські подорожі та боротьбу за справедливість. До найвідоміших англійських балад належать *Sir Patrick Spens*, *Barbara Allen*, *Chevy Chase*, *The Two Sisters* та численні балади про Робіна Гуда. Так, балада *Barbara Allen* розкриває тему нерозділеного кохання й трагічної долі закоханих, тоді як *Sir Patrick Spens* відображає небезпеки морських подорожей та незворотність людської долі. Композиція балад характеризується швидким розвитком сюжету, мінімальною кількістю описів, значною роллю діалогів, повторів і паралелізмів. Ритмічна організація, строфічна будова, рефрени та повторювані формули забезпечують легкість їхнього усного виконання, музичного супроводу й запам'ятовування, що сприяло широкому побутуванню балад серед різних верств населення.

Аналіз малих жанрів фольклору показав, що прислів'я, приказки та загадки виконують насамперед когнітивну, дидактичну й комунікативну функції. Прислів'я репрезентують узагальнений життєвий досвід народу, моральні норми та культурні цінності, характеризуються афористичністю, лаконічністю, образністю й високою прагматичною насиченістю. Такі англійські прислів'я, як *A stitch in time saves nine*, *Actions speak louder than words*, *Where there is a will, there is a way*, *Honesty is the best policy*, відображають цінність працьовитості, відповідальності, наполегливості та чесності. Приказки використовуються переважно для оцінки життєвих ситуацій, характеристики людської поведінки або посилення експресивності мовлення. Загадки побудовані на принципах метафоризації, асоціативності та прихованої номінації, що активізує логічне мислення й мовну креативність адресата. Наприклад, класична англійська загадка *What has keys but can't open locks?* (*A piano*) демонструє використання

багатозначності слова *keys*, а загадка *What has a face and two hands but no arms or legs?* (*A clock*) ґрунтується на переносному значенні лексичних одиниць. Саме поєднання мовної гри, логіки та образності забезпечує їхню популярність у народній традиції.

Дитячий фольклор представлений колисковими піснями, лічилками, скоромовками, дитячими пісеньками, ігровими текстами та римівками. Встановлено, що основними його функціями є мовленнєвий розвиток, соціалізація дітей, формування пам'яті, ритмічного сприйняття та засвоєння культурних моделей поведінки. Для цього жанрового різновиду характерні простота синтаксичної будови, повторюваність мовних конструкцій, ритмічність, алітерація, рима та виразна звукова організація тексту. До найбільш відомих зразків англійського дитячого фольклору належать *Twinkle, Twinkle, Little Star*, *Humpty Dumpty*, *Jack and Jill*, *Baa, Baa, Black Sheep*, *Ring a Ring o' Roses* та численні скоромовки на кшталт *Peter Piper picked a peck of pickled peppers* або *She sells seashells by the seashore*. Такі тексти не лише сприяють розвитку правильної вимови, фонематичного слуху та мовної пам'яті, а й виконують важливу культурно-виховну функцію, передаючи дітям традиційні мовні моделі, соціальні цінності та елементи національної культури. Значна частина дитячого фольклору супроводжується рухливими іграми, жестами чи музичним виконанням, що підсилює його комунікативний і навчальний потенціал.

Проведене дослідження дозволило встановити, що окремі жанри англійського фольклору не функціонують ізольовано, а утворюють єдину взаємопов'язану систему. Багато сюжетів, образів, мотивів і символів переходять із одного жанру до іншого, забезпечуючи спадковість народної традиції та збереження її культурної цілісності. Казки активно використовують міфологічні образи, легенди містять елементи історичних балад, а прислів'я та приказки нерідко інтегруються до сюжетної тканини інших жанрів як засіб характеристики персонажів або вираження народної мудрості.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що жанрова система англійського фольклору є цілісною, ієрархічно організованою системою, до складу якої входять казки, легенди, міфи, балади, прислів'я, загадки та дитячий фольклор. Установлено, що кожен жанр характеризується власними структурними, тематичними й функціональними особливостями, водночас усі вони взаємодіють між собою, забезпечуючи безперервність розвитку фольклорної традиції. Визначено основні підходи до класифікації фольклорних жанрів та встановлено їхню роль у збереженні культурної пам'яті, формуванні національної ідентичності й трансляції народних цінностей. Отримані результати можуть бути використані в подальших дослідженнях фольклористики, лінгвокультурології, жанрознавства та під час викладання дисциплін із фольклору, літературознавства й історії англійської культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинська Н. Я. Класифікація жанрів англійського фольклору. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. № 29. Т. 2. С. 15–17.
2. Гурова І. Новітній фольклор як форма популярної культури в сучасних українських реаліях: культурологічний аналіз. Fine Art and Culture Studies. 2025. № 1. С. 49–54.
3. Давидюк В. Студії з порівняльної фольклористики : навч.-метод. посіб. / Волинський національний університет імені Лесі Українки, факультет філології та журналістики, кафедра української літератури. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 156 с.
4. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика (методологія і методика): Навчальний посібник. Київ: Заповіт, 1997. 392 с. https://archive.org/details/folklor1997/page/8/mode/2up?utm_source=chatgpt.com
5. Руснак І. Є. Український фольклор : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 304 с.
6. Сердега Р. Фольклорна лексикографія як новий вектор розвитку українського словникарства. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. Вип. 206. С. 128–135. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-19.
7. Ткач А. А. Відродження фольклору в сучасному просторі українців. Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. 2020. Вип. 37. С. 134–138. https://doi.org/10.32461/2226-2180.37.2020.221784
8. Ashliman D. L. Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England: A Digital Library. URL: https://sites.pitt.edu/~dash/england.html (дата звернення: 20.07.2026).
9. English Fairy Tales. London: David Nutt. URL: https://www.gutenberg.org/files/7439/7439-h/7439-h.htm (дата звернення: 20.07.2026)

REFERENCES

1. Bachynska, N. Ya. (2017). Klasyfikatsiia zhanriv anhliiskoho folkloru [Classification of English folklore genres]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia, 29(2), 15–17.
2. Hurova, I. (2025). Novitnii folklor yak forma populiarnoi kultury v suchasnykh ukrainskykh

realiiakh: kulturolohichnyi analiz [Modern folklore as a form of popular culture in contemporary Ukrainian realities: A cultural analysis]. Fine Art and Culture Studies, (1), 49–54.
3. Davydiuk, V. (2022). Studii z porivnialnoi folklorystyky [Studies in comparative folklore]. Lutsk: Vezha-Druk.
4. Ivanytskyi, A. I. (1997). Ukrainska muzychna folklorystyka (metodolohiia i metodyka) [Ukrainian musical folklore studies (Methodology and methods)]. Kyiv: Zapovit.
5. Rusnak, I. Ye. (2010). Ukrainskyi folklor [Ukrainian folklore]. Kyiv: Akademiia.
6. Serdeha, R. (2023). Folklorna leksykohrafiia yak novyi vektor rozvytku ukrainskoho slovnykarstva [Folklore lexicography as a new direction in the development of Ukrainian lexicography]. Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky, 206, 128–135. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-19
7. Tkach, A. A. (2020). Vidrodzhennia folkloru v suchasnomu prostori ukraintsiv [The revival of folklore in the contemporary Ukrainian cultural space]. Mystetstvoznavchi zapysky, 37, 134–138. https://doi.org/10.32461/2226-2180.37.2020.221784
8. Ashliman, D. L. (n.d.). Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England: A Digital Library. Retrieved July 20, 2026, from https://sites.pitt.edu/~dash/england.html
9. Jacobs, J. (Ed.). (1890). English Fairy Tales. London: David Nutt. Retrieved July 20, 2026, from https://www.gutenberg.org/files/7439/7439-h/7439-h.htm

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81`37
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-19

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

СЕМАНТИКО-АСОЦІАТИВНА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ КРИЗА В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Решетник О. А.
здобувач ступеня доктора філософії поза аспірантурою
кафедри германської філології
Київський національний лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2696-4823
olga.reshetnyk@knlu.edu.ua

Ключові слова: *компонентний аналіз, вільний асоціативний експеримент, мовна картина світу українців, когнітивна семантика, криза.*

Антропоцентричнй принцип сучасної когнітивно-орієнтованої лінгвістики розглядає мову не лише як систему знаків, а як засіб репрезентації людського досвіду, знань і способів концептуалізації дійсності. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження концептів, які відображають суспільно значущі явища. Одним із таких концептів є КРИЗА. Актуальність його вивчення пояснюється новими викликами, пов'язаними із масштабними соціальними трансформаціями, економічною нестабільністю в умовах повномасштабної російсько-української війни. Ці події суттєво вплинули на зміни у мовній картині світу українців.

У статті представлено результати реконструкції семантико-асоціативної структури концепту КРИЗА в українській мовній картині світу шляхом аналізу лексикографічних джерел та реакцій респондентів-учасників психолінгвістичного експерименту на стимул криза. За допомогою методики компонентного аналізу встановлено архісему, інтегральні, диференційні, градуальні та потенційні семи, що формують семантичну структуру імені концепту. Зіставлення словникової та психосемантичної моделей засвідчило збереження спільного семантичного ядра за одночасної трансформації його змістового наповнення. Якщо словникова модель відображає кризу переважно як брак ресурсів і дестабілізації системи, то психосемантична модель відображає її як особистісно пережиту критичну ситуацію, в якій домінують емоційно-психологічні, соціокультурні та адаптаційні смисли.

Установлено, що сучасна мовна свідомість українців розширює традиційну семантичну структуру концепту КРИЗА завдяки актуалізації компонентів, пов'язаних із переживанням війни, невизначеності, особистісного вибору, адаптації та розвитку.

THE SEMANTIC-ASSOCIATIVE STRUCTURE OF THE CRISIS CONCEPT IN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF UKRAINIANS

Reshetnyk O. A.
Postgraduate Student at the Department of Germanic Philology
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2696-4823
olga.reshetnyk@knlu.edu.ua

Key words: *component analysis, free association experiment, Ukrainians' linguistic worldview, cognitive semantics, crisis.*

The anthropocentric principle of contemporary cognition-oriented linguistics views language not merely as a system of signs, but as a means of representing human experience, knowledge and ways of conceptualising reality. In this context, the study of concepts that reflect socially significant phenomena takes on particular importance. One such concept is CRISIS. The relevance of studying it stems from new challenges associated with large-scale social transformations and economic instability amidst a full-scale Russian-Ukrainian war. These events have significantly influenced changes in Ukrainians' linguistic worldview.

This article presents the results of a reconstruction of the semantic-associative structure of the concept CRISIS in the Ukrainian linguistic worldview through an analysis of lexicographical sources and the responses of participants in a psycholinguistic experiment to the stimulus crisis. Using the component analysis methodology, the archisem, as well as the integral, differential, gradational and potential semes that form the semantic structure of the concept's name, were identified. A comparison of the lexical and psychosemantic models revealed the preservation of a common semantic core alongside a transformation of its semantic content. Whilst the lexical model represents a crisis primarily as a lack of resources and the destabilisation of a system, the psychosemantic model depicts it as a personally experienced critical situation in which emotional-psychological, sociocultural and adaptive meanings predominate.

It has been established that the contemporary linguistic consciousness of Ukrainians expands the traditional semantic structure of the concept of CRISIS through the activation of components associated with the experience of war, uncertainty, personal choice, adaptation and development.

Постановка проблеми. Антропоцентричний принцип сучасної когнітивно-орієнтованої лінгвістики, згідно з яким наукові об'єкти почали вивчати, перш за все, за їх важливістю для людини, став, по суті, реакцією всієї гуманітарної сфери знання на попередні лінгвістичні парадигми, у різних школах яких розроблялися спеціальні методи для таксономії / класифікації й інтерпретації мовних явищ.

Результатом численних напрацювань лінгвістів у рамках обраного підходу став конекціонізм (D. Chalmers, M. Christiansen, M. Davies, J. Elman та ін.) – новий напрям для аналізу процесів обробки інформації людиною. У зв'язку з таким формулюванням наукової проблеми актуальним питанням є вивчення семантичної інформації концептів як структур колективної та індивідуальної свідомості носіїв мови. Перший тип інформації, закодований насамперед у назві концепту, як правило, реконструюють на основі даних лексикографічного аналізу, у той час як інформація індивіда про концепт може бути отримана експериментальним шляхом. Кожен із типів інформації співвідноситься з різними типами значень: лексичним значенням, представленим переважно у тлумачних словниках, та асоціативним значенням, отриманим експериментальним шляхом як відображення соціокультурної реальності у свідомості людини.

Оскільки концепт виступає «інформаційною базою» уявлень носіїв мови про певний фрагмент дійсності, то опис семантики його вербалізаторів та ментального осмислення носіями мови необхідно здійснювати на основі **семантико-когнітивного методу та процедури вільного асоціативного експерименту.** Зіставлення словникової та асоціативної моделей дає змогу простежити не лише структуру концепту, а й закономірності його трансформації під впливом сучасного соціального

досвіду. Такий підхід дозволяє встановити, які компоненти семантичної структури залишаються стабільними, а які змінюються залежно від історичних, соціально-економічних і суспільно-політичних факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці з когнітивної і фреймової семантики (С. Жаботинська, А. Загнітко, V. Evans, P. Johnson-Laird, Ch. Fillmore, G. Lakoff, M. Minsky, I. Wegner та ін), психолінгвістики і психосемантики (Л. Засєкіна, С. Засєкін; Дж. Келлі, Дж. Міллер, Ч. Осгуд). Представники цього напряму (E. Rosch, R. Jackendoff) розглядають концепти як когнітивні структури, що забезпечують категоризацію та інтерпретацію людського досвіду. Якщо говорити про структуру концепту, то її, як правило, починають розглядати крізь призму його назви, бо вона є не суто етикеткою, а складним конструктом, який розкриває ціннісний смисл для культури, генерує семантично близькі поняття – синоніми, а також індивідуальні уявлення носіїв мови про концепт. Виходячи з такого тлумачення структури концепту, дослідники розробили методичний алгоритм для її вивчення, процедури якого включають як інструментарій класичної семантики – структурний метод з його методикою компонентного аналізу (М. Кочерган), так і експериментальні практики психолінгвістики (О. Загородня, Т. Недашківська, Д. Терехова, J. Deese, J. Kelly). Оперування наявними підходами дозволяє верифікувати семантичні характеристики концептів і зіставити мовне вираження колективних (лексикографічна діагностика) та індивідуальних (асоціативне моделювання когнітивної структури) уявлень носіїв різних мов про певні аспекти дійсності.

Комплексні дослідження, спрямовані на зіставлення лексикографічної та психосемантичної моделей концепту-конструкта КРИЗА, на відміну від досліджень лексико-семантичного поля кризи (Н. Засанська) та кризи в різних типах дискурсу (З. Антоненко; Д. Мельничук; Н. Олійник та ін.) є на часі і, відповідно, визначають наукову новизну запропонованого дослідження.

Мета статті – здійснити реконструкцію семантико-асоціативної структури концепту КРИЗА в мовній картині світу українців шляхом комплексного аналізу даних лексикографічних джерел і результатів вільного асоціативного експерименту.

Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань:

– проаналізувати лексикографічну репрезентацію концепту КРИЗА;

– реконструювати його семну структуру засобами компонентного аналізу;

– дослідити психосемантичну репрезентацію концепту КРИЗА в мовній свідомості українців;

– зіставити лексикографічну та психосемантичну моделі концепту КРИЗА.

Об'єктом дослідження є концепт КРИЗА в українській мовній картині світу.

Предметом дослідження є семантична та асоціативна структура концепту КРИЗА, сконструйована на основі лексикографічних даних і асоціативних реакцій носіїв української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки феномен кризи перебуває у фокусі уваги міждисциплінарних студій, то важливим завданням є вивчення динаміки його концептуальної структури. Вивчення фрагментів концептуальних картин світу носіїв мови, які пов'язані зі стресогенними, кризовими явищами і, що не менш важливо, відображають уявлення про мовно-поведінкові шляхи і способи адаптації до кризи, є перспективним напрямом міждисциплінарних студій. Необхідність дослідження семантико-асоціативної структури кризи підсилюється сучасним фактором, пов'язаним із масштабною російською агресією проти України, що значно вплинулв як на світосприйняття та концептуалізацію поняття кризи, так і на формування адаптивних моделей поведінки українців.

Для реалізації поставленої мети використано комплекс методів дослідження, які доповнюють один одного: дефініційний аналіз застосовано для встановлення структури словникових значень лексеми криза; компонентний аналіз дав змогу реконструювати семну структуру концепту КРИЗА та визначити архісему, інтегральні, диференційні, градуальні та потенційні семи; вільний асоціативний експеримент проведено для виявлення особливостей психосемантичної репрезентації концепту в мовній свідомості українців; метод семантичного групування забезпечив систематизацію асоціативних реакцій, а зіставний аналіз дозволив встановити спільні та відмінні семантичні і концептуальні ознаки лексикографічної й асоціативної моделей цього ментального утворення.

Перший етап дослідження передбачав **лексикографічну репрезентацію концепту КРИЗА** (проведення дефініційного аналізу, визначення кількісно-якісних показників синонімічного ряду лексем до слова *криза*, що включає дослідження збігів між значеннями синонімів та значеннями імені концепту, та виконання компонентного аналізу), оскільки саме словникові дефініції фіксують системно закріплене мовне знання, сформоване внаслідок тривалого досвіду мовної спільноти. На відміну від асоціативного експерименту, який відображає актуальний стан мовної свідомості, словник репрезентує нормативне значення мовної одиниці.

Матеріалом лексикографічного дослідження стали дефініції лексеми *криза*, представлені в українських тлумачних словниках, а також її синонімічні зв'язки, зафіксовані у словниках синонімів (21 синонім: *банкрутство, брак, відсутність, голод, дефіцит, загострення, злам, крах, невистачка, недостатність, недостача, недохват, нестаток, нестача, нехватка, перелам, поворотний пункт, розлад, розрух, скрута, сутуж*).

Вивчення словникових дефініцій лексеми *криза* в 4-х тлумачних словниках української мови *(Словнику Української мови в 11 томах за редакцією І.К. Білодіда (1970–1980), Словнику української мови у 20 томах за редакцією В.М. Русанівського, Великому тлумачному словнику сучасної української мови за ред. В.Т. Бусела, Тлумачному словнику української мови за ред. В.С. Калашника)* (тут і далі зазначені лексикографічні джерела використовуватимуться під відповідними номерами: словник № 1, словник № 2, словник № 3, словник № 4), а також у 3-х словниках синонімів *(Словнику синонімів української мови за редакцією (А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін.), Практичному словнику синонімів української мови за С. Караванським, електронному ресурсі «Цифрове лексикографічне надбання» (словники № 5, № 6 і № 7, відповідно)* свідчить про таку сформованість лексеми *криза* у колективній свідомості українців у чотирьох лексико-семантичних варіантах (далі – ЛСВ).

Перший ЛСВ відображає кризу як різку зміну попереднього стану, загострення становища, переломний момент розвитку (злам), що визначатиме подальший напрям розвитку певного процесу чи явища («1. Різка зміна (погіршення (словник № 2)) звичайного стану речей (словники № 1, 2, 3); (різкий (словник № 4)) злам, загострення становища» (словники № 1, 2, 3, 4).

Другий – пов'язаний із порушенням функціонування економічної або соціальної системи і характеризується скороченням виробництва, фінансовою нестабільністю, банкрутством, безробіттям та іншими проявами системної дестабілізації («В економічному контексті: погіршення, загострення суперечностей економіки країни, (словники № 1, № 2, № 3), розлад економічного життя (періодичне перевиробництво товарів (словники № 1, № 3)), який супроводжується скороченням виробництва, масовим безробіттям, зубожінням населення, банкрутством фірм, розладом кредитних і грошових відносин тощо»).

Третій – репрезентує медичне значення лексеми, де під кризою розуміють переломний етап перебігу захворювання, після якого можливе як поліпшення, так і погіршення стану хворого (В медичному контексті: «переломний момент під час хвороби, після якого стан хворого відразу (різко) поліпшується або погіршується (словники № 1, 2, 3); швидка зміна температури і перелом у перебігові хвороби (словник № 4) / раптове зниження або підвищення температури» (словники № 1, 3).

У четвертому – криза представлена як гостра нестача певних ресурсів у різних сферах життєдіяльності: соціально-економічній, суспільно-політичний, особистісній тощо («Гостра нестача чого-небудь» (словники № 1, 2, 3, 4) (паливна, екологічна, економічна, фінансова, політична, парламентська, урядова, демографічна, ідейна, душевна тощо).

Зіставний аналіз словникових дефініцій засвідчив високий ступінь їх семантичної узгодженості із тенденцією до статичного розуміння відповідного концепту-конструкта. У тлумачних словниках української мови від 1980 до 2010 року встановлено, що якісних змін у дефініціях не виявлено, визначення мають відносно тотожний перелік значень у 4-х тлумачних словниках, дефініції ґрунтуються на спільному смисловому ядрі, що відображає кризу як стан різкої **зміни** або **порушення нормального функціонування певної системи**.

Словникові джерела репрезентують кризу як складне багатовимірне явище, семантичне ядро якого утворюють **ознаки зміни**, переломного етапу, порушення стабільності, нестачі ресурсів та дестабілізації функціонування систем.

Другий етап дослідження пов'язаний із реконструкцією семної структури проаналізованих значень і ЛСВ відповідно до ієрархічної моделі, запропонованої М. П. Кочерганом, що дозволяє виокремити семантичні компоненти різного ступеня узагальнення.

Спільною для всіх словникових значень є **архісема ЗМІНА СТАНУ**. Саме вона інтегрує всі ЛСВ незалежно від сфери їх функціонування та формує концептуальне ядро досліджуваного концепту.

Архісема реалізується через три **інтегральні** семи.

Інтегральна сема 1: 'нестача ресурсів' (матеріальних та нематеріальних). Компонент 'нестача' репрезентований найбільшою кількістю взаємопов'язаних синонімів *(брак, відсутність, голод, дефіцит, невистачка, недостача, недохват, нестаток, нестача, нехватка, скрута, сутуж)* і є одним із безпосередніх значень лексеми *криза* – «гостра нестача чого-небудь». Висока частотність цього компонента у словникових дефініціях свідчить про його системоутворювальну роль у мовній репрезентації поняття криза. Саме навколо цієї інтегральної семи формується найбільша кількість словникових синонімів, що свідчить про її високу продуктивність у мовній системі. **Дифе-**

ренційні семи включають такі: 1) ‘мала кількість порівняно з потребами, відсутність належної кількості’ *(брак, дефіцит, недостача, нехватка)*; 2) ‘важкі обставини’ *(бідність, голод, нестаток, нужда, скрута)*; 3) ‘за сферами життєдіяльності’: *паливна, екологічна, економічна, фінансова, політична, парламентська, урядова, демографічна, ідейна, душевна* тощо. Виокремлені також **градуальні семи**: 1) ‘відсутність (крайнє вираження нестачі)’; 2) ‘гостра нестача’.

Інтегральна сема 2: ‘переломний етап розвитку’. Ця сема репрезентує кризу як момент переходу від одного стану системи до іншого, відображає порушення попереднього стану та характеризує її динамічний характер («поворотний пункт», «переломний момент під час хвороби, після якого стан хворого відразу поліпшується або погіршується»). Серед **диференційних** сем виділяємо: 1) ‘переломний момент під час хвороби’ (мед.); 2) ‘порушення попереднього стану / поворотний пункт розвитку’. **Градуальні семи**: 1) ‘різка зміна’, 2) ‘різкий злам’, 3) ‘загострення’, 4) ‘крутий поворот у розвитку’. Градуальні семи особливо увиразнюють інтенсивність кризових змін і є характерною ознакою майже всіх словникових дефініцій. Припускаємо **потенційну (ймовірнісну) сему**: ‘позитивна зміна після переломного моменту’. Зокрема в дефініції медичного характеру криза визначається як «переломний момент під час хвороби, після якого стан хворого може різко поліпшитися», тобто потенційна сема має місце як ‘завершення кризового процесу з перспективою позитивного виходу з переломного етапу розвитку’. Саме це термінологічне значення актуалізує зв’язок із семантичними ознаками ‘вихід із кризи’, ‘завершення кризи і початок розвитку’ іншого концепту УСПІХ, демонструючи перехресні зв’язки з концептом КРИЗА.

Інтегральна сема 3: ‘дестабілізація системи’, де криза виражає порушення функціонування пев-

Таблиця 1

Семна структура лексикографічної моделі концепту-конструкта КРИЗА

Рівень	**Семний компонент**	**Реалізація**
Архісема	**ЗМІНА СТАНУ**	**об’єднує всі ЛСВ**
Інтегральна сема 1	**Нестача ресурсів**	
Диференційні семи	1) мала кількість порівняно з потребами, відсутність належної кількості	*брак, дефіцит, недостача, нехватка*
	2) важкі обставини	*бідність, голод, нестаток, нужда, скрута, сутуж, труднощі, важкі обставини*
	3) за сферами життєдіяльності	*паливна, екологічна, економічна, фінансова, політична, парламентська, урядова, демографічна, ідейна, душевна криза*
Градуальні семи	1) крайнє вираження нестачі (відсутність); 2) гостра нестача.	*відсутність, гостра нестача*
Інтегральна сема 2	**Переломний етап розвитку**	
Диференційні семи	1) переломний момент під час хвороби (мед.)	*переломний момент*
	2) порушення попереднього стану / поворотний пункт розвитку	*складний, загострений стан, поворотний пункт*
Градуальні семи	1) різка зміна, 2) різкий злам, 3) загострення, 4) крутий поворот у розвитку	*різка зміна, різкий злам, загострення, крутий поворот*
Потенційна (ймовірнісна) сема	позитивна зміна після переломного моменту	*переломний момент під час хвороби, після якого стан хворого може різко поліпшитися*
Інтегральна сема 3	**Дестабілізація системи**	
Диференційні семи	1) розлад / крах економічного життя	*банктутство, розорення, фінансова неспроможність, невдача, катастрофа*
	2) ворожнеча, незгода / розлад суспільного життя	*нелад, розбрат, чвари, заколот, бунт людей, обурених, невдоволених чим-небудь, переполох*
	3) порушення душевної рівноваги	*розлад, розрух, тривога, замішання*
Градуальні семи	цілковитий провал	банкрутство, крах, цілковитий провал чогось

ної системи («різке погіршення економіки країни: скорочення виробництва, розлад кредитних і грошових відносин, банкрутство фірм, масове безробіття і зубожіння населення»). **Диференційні** семи включають такі: 1) ‘розлад / крах економічного життя’ (*банктутство, розорення, фінансова неспроможність*); 2) ‘ворожнеча’, ‘незгода’ / ‘розлад суспільного життя’ (*нелад, розбрат, чвари*); 3) ‘порушення душевної рівноваги’ (*розлад, тривога*). **Градуальна** сема в економічному контексті може бути визначена як ‘повний фінансовий крах (банкрутство)’ або ‘цілковитий провал чогось у ширшому контексті’.

Проведений компонентний аналіз показав, що словникова модель концепту КРИЗА має ієрархічну організацію, у центрі якої перебуває архісема ЗМІНА СТАНУ. Вона конкретизується через три взаємопов’язані інтегральні семи, які відображають різні аспекти концептуалізації кризи: нестачу ресурсів, порушення попереднього стану та як наслідок – переломний етап розвитку або дестабілізацію системи. Наявність широкого спектру диференційних сем забезпечує конкретизацію окремих аспектів кожної інтегральної семи, тоді як градуальні й потенційні семи уточнюють інтенсивність або можливий напрям подальшого розвитку кризової ситуації, вочевидь і позитивний напрям подолання кризи та вихід з неї і поступовий прогрес та УСПІХ (трансформація термінологічного значення кризи у сфері медицини).

Друга стадія дослідження – реконструкція асоціативної структури концепту КРИЗА в сучасній мовній свідомості українців.

Ця методика передбачала проведення вільного асоціативного експерименту, який дає змогу реконструювати індивідуальні смисли, сформовані під впливом особистого досвіду, соціокультурного середовища та історичного контексту на відміну від лексикографічних даних, які відображають системно закріплене знання носіїв мови.

Матеріалом аналізу стали асоціативні реакції українських респондентів на стимул КРИЗА, отримані під час онлайн-анкетування на платформі Google Forms. Вибірка становила 80 респондентів-українців чоловічої і жіночої статі, віком від 24 і більше 50 років (16 респондентів – від 24 до 30 років, 25 респондентів – від 31 до 39 років, 15 респондентів – від 40 до 49 і 24 респондента віком більше 50 років), студенти з різних закладів вищої освіти України, а також фахівці з різних сфер діяльності (не лише гуманітарної сфери). За результатами анкетування отримано 156 реакцій на стимул КРИЗА.

Асоціати були згруповані за спільними семантичними ознаками, які відображають сучасне психосемантичне наповнення стимулу КРИЗА в мовній свідомості українців та охоплюють когнітивні, психоемоційні, соціально-економічні та екзистенційні компоненти:

1. **ЛСГ Емоційно-психологічний стан** (частка від загальної кількості – 25 %) є найпродуктивнішою і включає реакції, які описують кризу через внутрішні переживання: *страх (4), сум (3), ступор (2), стрес (2), депресія, тривога, слабкість, невпевненість, безвихідь, паніка, пустота, шок, відчай, зневіра.* У свідомості українців криза концептуалізується не лише як зовнішня подія, а переважно як складний психоемоційний процес.

2. **ЛСГ Економічна нестабільність, матеріальні труднощі** (орієнтовна кількість реакцій – 27, частка від загальної кількості – 16%) – є другою за продуктивністю. Респонденти пов’язують кризу із фінансовими втратами та нестачею ресурсів. Приклади асоціатів: *фінансова (4), занепад (4), гроші (3), економіка (2), бідність (2), безгрошів’я, нестача грошей, курс долара, ціни, дефолт, затримка зарплат, нерухомість, скрутність, демографічна, політична*. Економічний компонент є одним із центральних в асоціативний структурі концепту, набуває індивідуалізованого характеру і пов’язується з повсякденним життям людини.

3. **ЛСГ Т**руднощі, невизначеність, перешкода (частка від загальної кількості – 15%). Значна кількість реакцій описує кризу через труднощі та втрату стабільності: *загострення, труднощі, складнощі, обмеженість, глухий кут, невідомість, перешкода, капець, важкість, негаразди, крах, проблеми, відсутність плану вирішення проблеми, наростання проблем, невідомість, нестабільність, хаос.* Тут криза осмислюється як переломний етап, що порушує звичний перебіг життя.

4. **ЛСГ зміна, трансформація, переломний момент** (частка від загальної кількості – 15 %). Поряд із переважно негативною оцінкою простежується продуктивна група, у якій **криза інтерпретується як можливість розвитку**. Приклади асоціатів: *можливості (4), розвиток (2),* ***зростання*** *(2), зміна (2), оновлення, трансформація, переродження, переосмислення, переломний момент, виклик,* ***підняття вверх і врешті успіх****.* Ця група демонструє наявність у мовній свідомості українців **резилентного способу** осмислення кризових явищ у руслі профіцитарного підходу.

5. **ЛСГ подолання (копінг-стратегії)** (частка від загальної кількості – 11 %). Приклади асоціатів: *боротьба (2), долати всі труднощі, не здаватися, рішення, вихід, пристосування, активність, зібраність, переосмислення.* У даних реакціях присутній поведінковий аспект концепту, де криза виступає стимулом до мобілізації ресурсів.

6. **ЛСГ війна, суспільно-політичні потрясіння** (частка від загальної кількості – 11 %). Приклади асоціатів: *війна (7)* – є найчастотнішим

окремим асоціатом, *корупція, політичні чвари, політична, демографічна, руїни, суд Божий*. Допускаємо, що для сучасної української мовної свідомості поняття кризи значною мірою конкретизується через досвід повномасштабної збройної агресії.

7. **ЛСГ міжособистісні стосунки (**частка від загальної кількості – 5 %). Окрема група репрезентує кризу через соціальні взаємини. Приклади асоціатів: *конфлікт, стосунки, проблеми в сім'ї.*

8. **ЛСГ життєвий етап**. Частина відповідей пов'язує кризу з певними етапами життя: *середній вік, криза трьох років, вік, дитяча, тимчасовість, майбутнє.* Такі реакції можуть свідчити про концептуалізацію кризи як закономірного етапу життєвого циклу.

9. **ЛСГ Фізіологічний і фізичний стан**. Приклади асоціатів: *серцебиття, піт, біль, погіршення стану здоров'я.* Такі реакції демонструють соматизацію кризового досвіду і вплив на стан фізичного і фізіологічного здоров'я.

Асоціативне поле стимулу криза характеризується високою семантичною різноманітністю та відображає специфіку сучасного українського соціокультурного досвіду. Порівняно зі словниковою семантикою, асоціативне поле КРИЗИ в українських респондентів суттєво розширюється. В той час, як у словникових значеннях домінують компоненти *нестача, злам, економічна криза*, за результатами проведеного аналізу даних асоціативного експерименту можемо доповнити структуру семантичного простору: найбільш продуктивними є ЛСГ «Емоційно-психологічний стан», «Війна, суспільно-політичні потрясіння», «Економічна нестабільність, матеріальні труднощі», «Труднощі, невизначеність, перешкода», «Зміна, трансформація, переломний момент», «Подолання (копінг-стратегії)». Відзначимо, що значна кількість реакцій свідчить про формування уявлення про кризу не лише як про деструктивний стан, а й як про потенційну точку особистісної трансформації та мобілізації ресурсів, адаптації до кризових обставин і формування **резилентності**.

Зіставлення двох моделей показало, що архісема концепту залишається незмінною, однак суттєво змінюється її змістове наповнення. Якщо словникові дефініції описують кризу як об'єктивний стан певної системи, то асоціативні реакції репрезентують її насамперед як особистісно пережиту критичну ситуацію.

Архісемою психосемантичної моделі є ЗМІНА СТАНУ. Збереження цієї архісеми підтверджує концептуальну єдність словникової та асоціативної моделей і свідчить про стабільність їхнього семантичного ядра. Водночас зміст 3-х інтегральних сем розширюється до 4-х, представлений асоціатами у 9 ЛСГ.

На відміну від словникової моделі, де емоційний компонент майже не представлений, у психосемантичній структурі він стає домінантним. Попри це, економічний компонент також залишається однією із найстійкіших концептуальних домінант кризи, до якого більш увиразнено додається сема, яка відображає суспільно-історичний досвід. Її поява безпосередньо пов'язана із російською неспровокованою агресією. Сучасний повоєнний досвід чітко фіксується в психосемантичній структурі свідомості носіїв української мови. Інтегральна сема '**подолання і трансформація'** є найважливішою відмінністю психосемантичної моделі від лексикографічної. У словникових дефініціях можливість позитивного розвитку представлена лише периферійно через медичне значення лексеми *криза.* Натомість в асоціативній мовній свідомості цей компонент перетворюється на самостійну інтегральну сему. Саме ця інтегральна сема демонструє переосмислення кризи як процесу, що може стати джерелом особистісної трансформації.

Компонентний аналіз асоціативного матеріалу засвідчив, що психосемантична модель концепту-конструкта **КРИЗА** має значно ширшу структуру, ніж його лексикографічна модель. Результати аналізу засвідчили, що обидві моделі мають спільне концептуальне ядро, представлене архісемою ЗМІНА СТАНУ. Незалежно від джерела мовного матеріалу під кризою розуміють порушення звичного стану, що супроводжується необхідністю переходу до нового стану. Це свідчить про стабільність базового концептуального змісту, який зберігається як у мовній системі, так і в індивідуальній мовній свідомості. При збереженні спільної архісеми ЗМІНА СТАНУ відбувається переорієнтація семантичного центру від системних характеристик кризового стану (семантичний простір організований навколо понять нестачі, переломного моменту та дестабілізації системи, особистісні та психоемоційні характеристики мають периферійний характер) до його особистісного переживання (найвищу семантичну продуктивність мають реакції, пов'язані з емоційними станами, психологічною напругою, відчуттям невизначеності та необхідністю адаптації).

У психосемантичній моделі яскраво актуалізуються інтегральні семи **емоційно-психологічних змін**, **суспільно-політичної нестабільності** та **подолання і трансформації**, що відображає сучасні тенденції концептуалізації кризи в українській мовній свідомості. Таким чином, у мовній свідомості сучасних українців криза сприймається насамперед як особистий досвід, а вже потім як соціальне чи економічне явище.

Таблиця 2

Семна структура психосемантичної моделі концепту-конструкта КРИЗА

Рівень	Семний компонент	Реалізація-асоціати
Архісема	**ЗМІНА СТАНУ**	**об'єднує всі ЛСВ**
Інтегральна сема 1	**Емоційно-психологічні зміни**	
Диференційні семи	депресивний синдром	*страх, сум, стрес, депресія, тривога, слабкість, невпевненість, пустота*
	панічні прояви	*паніка, шок*
Градуальні семи	відчай, зневіра, безвихідь	*відчай, зневіра, безвихідь*
Інтегральна сема 2	Нестабільність	
Диференційна сема	економічна нестабільність	*фінансова, гроші, економіка, бідність, безгрошів'я, занепад, нестача грошей, курс долара, ціни, затримка зарплат, нерухомість, скрутність*
Градуальна сема	дефолт, крах	*дефолт, крах*
Диференційна сема	суспільно-політична нестабільність	*війна, корупція, політичні чвари, політична, демографічна, руїни, суд Божий*
Градуальна сема	руїни, суд Божий	*руїни, суд Божий*
Диференційна сема	особистісна нестабільність	*середній вік, криза трьох років, вік, дитяча, майбутнє*
	міжособистісна нестабільність	*конфлікт, стосунки, проблеми в сім'ї*
	соматична нестабільність	*серцебиття, піт, біль, шок, погіршення стану здоров'я*
Градуальна сема	часовий ступінь вираження	*тимчасовість*
	загострення стану	*загострення*
Інтегральна сема 3	**Зовнішні перешкоди, невизначеність**	
Диференційні семи	труднощі	*труднощі, складнощі, обмеженість, глухий кут, перешкода, капець, важкість, негаразди, проблеми, наростання проблем*
	невизначеність	*невідомість, нестабільність, відсутність плану вирішення проблеми*
Градуальні семи	повна відсутність порядку	*хаос*
Інтегральна сема 4	**Подолання, трансформація**	
Диференційні семи	копінг-стратегії	*боротьба, долати всі труднощі, не здаватися, рішення, вихід, пристосування, активність, зібраність, переосмислення*
	можливості	*можливості, зміна, розвиток, зростання, оновлення, трансформація, переродження, переосмислення, переломний момент, виклик,*
Потенційна (ймовірнісна) семи	профіцитарність	*підняття вверх і **врешті успіх***

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз семантико-асоціативної структури концепту КРИЗА в мовній картині світу українців на двох взаємодоповнювальних рівнях (лексикографічному та психосемантичному) показав, що:

Концепт КРИЗА у лексикографічній моделі має чітко організовану семну структуру, в якій концептуальне ядро становить архісема **ЗМІНА СТАНУ**, яка конкретизується через інтегральні семи, пов'язані з нестачею ресурсів, дестабілізацією системи та переломним етапом розвитку. Така модель відображає нормативне мовне знання, сформоване в процесі соціально-історичного досвіду носіїв української мови.

За результатами вільного асоціативного експерименту визначено, що у психосемантичній структурі концепту КРИЗА зберігається спільне семантичне ядро, проте наявні відмінності у структурі інтегральних сем. У сучасній мовній свідомості українців криза відображена насамперед як особистісно пережита критична ситуація, що супроводжується емоційною напругою, невизначеністю, необхідністю адаптації та пошуку шляхів подолання з тенденціями до успіху.

Зіставлення двох моделей дає підстави для висновку про те, що концептуальна структура досліджуваного концепту поєднує стабільні (системне мовне знання) та динамічні (актуальний соціальний досвід) компоненти.

Перспективним напрямом подальших досліджень є зіставлення психосемантичних моделей концепту КРИЗА в українській та англійській мовних картинах світу, що дозволить виявити універсальні та національно-специфічні особливості його концептуалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаботинська, С. А. Ім'я як текст: концептуальна мережа лексичного значення (аналіз імені емоції). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2013, № 6. С. 47–76. https://periodicals.karazin.ua/cognitiondiscourse/article/view/11328/10883
2. Загородня, О. Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.21, Київ, 2018, с. 22. https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/22000
3. Засанська, Н. Д. Лексико-семантичне поле криза в українській та англійській мовах: графо-матричний і статистичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.21, Київ, 2016, с. 28.
4. Кочерган, М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. *Мовознавство.* 2004, Вип. 5(6). с. 12–22.
5. Недашківська, Т., Загородня, О. Комплексний аналіз стимулів в асоціативному експерименті. *Психолінгвістика. 2015,* Вип. 18 (2). С. 42–61. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2015_18%282%29__6
6. Deese, J. *The structure of associations in language and thought* : Baltimore: J. Hopkins Press, 1966.
7. Fillmore, Ch. J. & Atkins, B. T. Toward a frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbors. *Frames, Fields, and Contrasts: New Essays in Semantic and Lexical Organisation* / ред. A. Lehrer, E F Kittay, 1992. P. 75–102.

REFERENCES

1. Zhabotynska, S. A. Imia yak tekst: kontseptualna merezha leksychnoho znachennia (analiz imeni emotsii) [The Name as Text: A Conceptual Network of Lexical Meaning (An Analysis of the Name of an Emotion).]. *Kohnytsyia, kommunykatsyia, dyskurs*. 2013, № 6. P. 47–76. https://periodicals.karazin.ua/cognitiondiscourse/article/view/11328/10883
2. Zahorodnia, O. F. Asotsiatyvni polia suspilno-politychnoi leksyky v movnii kartyni svitu ukraintsiv (kompiuterne opratsiuvannia rezultativ psykholinhvistychnoho eksperymentu) [Associative fields of socio-political vocabulary in Ukrainians' linguistic worldview (computer analysis of the results of a psycholinguistic experiment)] : Abstract of the thesis … for the degree of Candidate of Philological Sciences : 10.02.21, Kyiv, 2018, p. 22. https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/22000
3. Zasanska, N. D. Leksyko-semantychne pole kryza v ukrainskii ta anhliiskii movakh: hrafomatrychnyi i statystychnyi aspekty [The lexical-semantic field of 'crisis' in Ukrainian and English: graph-matrix and statistical aspects] : Abstract of the thesis … for the degree of Candidate of Philological Sciences : 10.02.21, Kyiv, 2016, 28 p.
4. Kocherhan, M. P. Zistavne movoznavstvo i problema movnykh kartyn svitu. [Comparative linguistics and the problem of linguistic worldviews] *Movoznavstvo.* 2004, № 5(6). P. 12–22.
5. Nedashkivska, T., Zahorodnia, O. Kompleksnyi analiz stymuliv v asotsiatyvnomu eksperymenti [A comprehensive analysis of stimuli in an associative experiment.]. *Psykholinhvistyka.* 2015, № 18 (2). P. 42–61. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2015_18%282%29__6
6. Deese, J. *The structure of associations in language and thought* : Baltimore: J. Hopkins Press, 1966.
7. Fillmore, Ch. J. & Atkins, B. T. Toward a frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbors. *Frames, Fields, and Contrasts: New Essays in Semantic and Lexical Organisation* / ред. A. Lehrer, E F Kittay, 1992. P. 75–102.

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

UDC 81’342:004.85
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-20

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

AI-ASSISTED ACOUSTIC ANALYSIS OF LEGAL DISCOURSE PROSODY: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS

Rudik I. V.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes
Odesa I. I. Mechnikov National University
Vsevoloda Zmiienka str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6121-8060
i.rudik@onu.edu.ua

Ter-Grygorian M. H.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes
Odesa I. I. Mechnikov National University
Vsevoloda Zmiienka str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7558-2533
maryna-ter-gryhorian@onu.edu.ua

Key words: *legal discourse, prosody, AI-assisted acoustic analysis, artificial intelligence, computational paralinguistics, forensic phonetics, speech processing, legal linguistics.*

The article examines the methodological potential of artificial intelligence (AI)-assisted acoustic analysis for investigating prosody in legal discourse. Prosody is viewed as an essential component of spoken legal communication, shaping the expression of epistemic stance, interpersonal relations, discourse organisation, and persuasive strategies through variations in pitch, intensity, rhythm, pausing, speech rate, and voice quality. The study addresses the limited attention paid to the acoustic dimension of legal discourse and evaluates the opportunities and challenges of integrating AI technologies into prosodic research. The object of the study is the prosodic organisation of spoken legal discourse; the subject is the methodological potential and limitations of AI-assisted acoustic analysis of legal speech. The aim of the study is to provide a criteria-based evaluation of AI-assisted acoustic analysis as a methodological framework for research on legal prosody. The research is theoretical and methodological, drawing on studies in acoustic phonetics, computational paralinguistics, forensic phonetics, legal linguistics, and speech processing. Descriptive, comparative, and critical-evaluative methods are applied to assess AI-assisted acoustic analysis according to six methodological criteria: validity, reliability, scalability, interpretability, ecological validity, and legal and ethical admissibility. The findings demonstrate that AI significantly improves the efficiency, reproducibility, and scalability of acoustic analysis by automating speech preprocessing, feature extraction, and computational modelling, enabling large-scale investigation of authentic legal speech. At the same time, important limitations remain, including reduced ecological validity, limited model transparency, algorithmic bias, risks of overinterpreting acoustic evidence, and legal and ethical concerns. The study argues that AI should complement rather than replace expert phonetic interpretation. It concludes that a human-in-the-loop approach integrating computational technologies with linguistic expertise provides the most reliable framework for future research on legal prosody while ensuring methodological transparency, scientific validity, and legal accountability.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У АКУСТИЧНОМУ АНАЛІЗІ ПРОСОДІЇ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Рудік І. В.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Всеволода Змієнка, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6121-8060
i.rudik@onu.edu.ua

Тер-Григорьян М. Г.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Всеволода Змієнка, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7558-2533
maryna-ter-gryhorian@onu.edu.ua

Ключові слова: *юридичний дискурс, просодія, штучний інтелект, AI-асистований акустичний аналіз, комп'ютерна паралінгвістика, судова фонетика, обробка мовлення, юридична лінгвістика.*

Статтю присвячено дослідженню методологічного потенціалу акустичного аналізу просодії юридичного дискурсу із застосуванням технологій штучного інтелекту. Просодію розглянуто як важливий компонент усного юридичного мовлення, що забезпечує реалізацію епістемічних, прагматичних, міжособистісних і дискурсивно-організаційних функцій через варіювання висоти основного тону, інтенсивності, темпу мовлення, ритму, паузації та якості голосу. Об'єктом дослідження обрано просодичну організацію усного юридичного мовлення, а його предметом є методологічний потенціал і обмеження AI-асистованого акустичного аналізу просодичних характеристик юридичного мовлення. Метою дослідження є оцінка можливостей і обмежень використання штучного інтелекту для акустичного аналізу просодичних характеристик юридичного мовлення. Теоретико-методологічною основою роботи стали дослідження з акустичної фонетики, комп'ютерної паралінгвістики, судової фонетики, юридичної лінгвістики та технологій обробки мовлення. У роботі використано описовий, порівняльний і критико-аналітичний методи для оцінювання AI-асистованого акустичного аналізу за критеріями валідності, надійності, масштабованості, інтерпретованості, екологічної валідності, а також юридичної й етичної прийнятності. Встановлено, що застосування технологій штучного інтелекту підвищує ефективність, відтворюваність і масштабованість акустичного аналізу завдяки автоматизації обробки мовлення, вилучення акустичних параметрів і комп'ютерного моделювання. Водночас виявлено обмеження, пов'язані з недостатньою прозорістю алгоритмів, можливими алгоритмічними упередженнями, ризиками надмірної інтерпретації акустичних даних, а також юридичними й етичними аспектами використання ШІ. Обґрунтовано доцільність застосування підходу human-in-the-loop, за якого технології штучного інтелекту доповнюють експертну фонетичну інтерпретацію. Зроблено висновок, що поєднання сучасних AI-технологій із лінгвістичною експертизою забезпечує наукову обґрунтованість і методологічну надійність досліджень просодії юридичного дискурсу.

Problem statement. Prosody constitutes a fundamental component of spoken communication, providing speakers with a wide range of acoustic resources for expressing interpersonal, pragmatic, and discourse-organising meanings. Through systematic variation in fundamental frequency (F0), intensity, temporal organisation, rhythm, pausing, and voice quality, speakers signal epistemic stance, emotional involvement, communicative intentions, and social relationships. Rather than serving as a mere complement to lexical and grammatical information, prosody actively shapes the interpretation of spoken interaction by influencing how utterances are understood within their communicative context [Korolova, Zhmayeva, 2021; Rudik, Vykhor, 2020]. The significance of prosody becomes particularly evident in legal discourse, where spoken interaction frequently determines the interpretation of evidence, the management of institutional roles, and the assessment of communicative credibility. Courtroom examination, judicial reasoning, advocacy, police interviews, mediation, and legal negotiation all rely not only on what participants say but also on how they say it. Variations in pitch, pausing, speech rate, or voice quality may contribute to the perception of confidence, hesitation, authority, cooperation, or resistance. Prosodic organisation is therefore an important dimension of legal communication, and its systematic investigation has implications for legal linguistics, forensic phonetics, and discourse analysis [Heffer, 2005; Akkurt, Korolova, Popova, 2021].

Despite its communicative importance, prosody remains one of the least explored dimensions of legal discourse. Previous research has predominantly concentrated on lexical, syntactic, rhetorical, and pragmatic characteristics of legal language, particularly within written legal texts [Heffer, 2005]. Although recent studies have increasingly examined spoken courtroom interaction, comprehensive acoustic investigations of prosody remain comparatively limited, largely because conventional phonetic analysis depends on time-consuming manual annotation and measurement. Software environments such as *Praat* provide highly accurate acoustic measurements but require extensive expert intervention throughout segmentation, annotation, and interpretation, thereby restricting both corpus size and the reproducibility of empirical findings [Boersma, Weenink, 2026].

Recent advances in artificial intelligence and speech technologies have substantially changed the methodology of acoustic phonetics. Automatic forced alignment, standardised acoustic feature extraction, computational paralinguistics, and deep-learning approaches now enable researchers to analyse large quantities of speech data with a level of efficiency and consistency that was previously unattainable. These developments have expanded the methodological possibilities for investigating prosodic variation across diverse communicative settings while facilitating the integration of quantitative speech analysis into broader linguistic research [McAuliffe et al., 2017; Eyben et al., 2016; Schuller, 2018].

Nevertheless, the increasing adoption of AI-based methods raises important methodological, legal, and ethical questions, particularly within the context of legal discourse. Most contemporary computational models have been developed and validated using acted emotional speech or general-purpose corpora that differ substantially from authentic legal communication. Courtroom interaction is spontaneous, strategically controlled, institutionally constrained, and frequently multilingual, making direct transfer of existing AI models methodologically problematic. Their application in legally sensitive contexts is further restricted by the limited interpretability of complex machine-learning systems, by demographic and accent-related biases, by uncertainty regarding ecological validity and by the absence of universally accepted standards for evidential reliability [Schuller, 2018; Koenecke et al., 2020; Morrison, 2009].

Although legal linguistics, forensic phonetics, and computational speech processing have each generated substantial bodies of research, these disciplines have evolved largely independently. Legal linguistic scholarship has provided detailed descriptions of institutional discourse but has devoted relatively little attention to acoustic realisation [Heffer, 2005]. Functional phonetic research has demonstrated the central role of prosody in expressing stance, interpersonal alignment, and information structure [Korolova, Zhmayeva, 2021; Rudik, Vykhor, 2020], whereas computational speech research has primarily focused on improving automatic recognition and classification algorithms [Eyben et al., 2016; Schuller, 2018]. A research gap therefore persists at the intersection of these disciplines.

The aim and objectives of the article. The aim of the study is to provide a criteria-based evaluation of the opportunities and limitations of AI-assisted acoustic analysis as a methodological framework for research on prosody in legal discourse.

The aim determines the following tasks: 1) to specify the communicative functions of prosody in legal discourse and to determine the acoustic parameters through which these functions are realised; 2) to systematise the AI technologies currently applied to the automatic processing and analysis of prosodic characteristics of speech; 3) to compare conventional manual acoustic analysis with AI-assisted analytical procedures in terms of measurement accuracy, reproducibility, scalability, and interpretability; 4) to evaluate AI-assisted acoustic analysis against six methodological criteria: validity, reliability, scalability, interpretability, ecological validity, and legal

and ethical admissibility; 5) to identify the methodological, technological, legal, and ethical constraints that restrict the application of AI to legally sensitive speech data; 6) to substantiate a human-in-the-loop model of research in which computational analysis is combined with expert phonetic interpretation.

The subject and object of the study. The object of the study is the prosodic organisation of spoken legal discourse, considered as a system of acoustic resources that participate in the construction of meaning in institutional legal communication.

The subject of the study is the methodological potential and the limitations of AI-assisted acoustic analysis as an instrument for investigating the prosodic parameters of legal speech.

Presentation of the main material. Materials and methods. The present research is theoretical and methodological in nature and does not involve the collection or experimental analysis of new speech data. Instead, it synthesises and critically evaluates contemporary research in acoustic phonetics, computational paralinguistics, forensic phonetics, legal linguistics, and artificial intelligence in speech processing [Heffer, 2005; Schuller, 2018]. The analytical framework is based on two complementary sources of evidence. The first encompasses methodological studies devoted to automatic speech processing, acoustic feature extraction, machine learning, and computational modelling of prosodic phenomena [Eyben et al., 2016; McAuliffe et al., 2017]. The second consists of linguistic research describing the communicative functions of prosody in legal discourse, including courtroom examination, judicial speech, advocacy, police interviews, mediation, and legal negotiation [Akkurt, Korolova, Popova, 2021; Heffer, 2005].

Methodologically, the study combines descriptive, comparative, and critical-evaluative approaches.

The descriptive-analytical method is employed to identify and systematise the principal prosodic parameters that contribute to meaning construction in legal discourse, as well as the AI-based technologies currently available for their automatic analysis [Korolova, Zhmayeva, 2021; Rudik, Vykhor, 2020].

The comparative method is used to examine the respective advantages and limitations of conventional manual acoustic analysis and AI-assisted analytical procedures across shared methodological dimensions, including measurement accuracy, reproducibility, scalability, and interpretability [Boersma, Weenink, 2026; Schuller, 2018].

The critical-evaluative method constitutes the principal analytical framework of the study. AI-assisted acoustic analysis is assessed against six interrelated methodological criteria: validity, reliability, scalability, interpretability, ecological validity, and legal and ethical admissibility [Morrison, 2009; Koenecke et al., 2020].

The analysis considers the principal acoustic dimensions of prosody, including melodic parameters (fundamental frequency, pitch range, contour configuration, and pitch movement), dynamic characteristics (intensity and loudness variation), temporal organisation (segmental duration, speech rate, articulation rate, and pausing), rhythmic structure, and phonatory features such as creaky voice, breathiness, and vocal tension [Eyben et al., 2016].

Particular attention is devoted to the relationship between acoustic measurability and functional interpretation. While parameters such as fundamental frequency, duration, and intensity can be extracted automatically with a high degree of precision, their communicative significance cannot be inferred directly from numerical measurements. Conversely, the phenomena that carry the greatest interactional weight, among them subtle variations in voice quality and rhythm, remain difficult to model computationally [Schuller, 2018].

To conceptualise contemporary AI-assisted acoustic analysis, the study adopts a four-stage analytical pipeline. The first stage comprises speech preprocessing and automatic forced alignment, whereby recordings are segmented and temporally synchronised with orthographic transcripts [McAuliffe et al., 2017]. The second stage involves standardised acoustic feature extraction using internationally recognised parameter sets [Eyben et al., 2016]. During the third stage, supervised and self-supervised machine-learning models establish relationships between acoustic representations and communicative categories such as emotion, stance, or speaker identity [Schuller, 2018]. Finally, the fourth stage consists of linguistic interpretation, during which computational outputs are critically evaluated in relation to discourse context, communicative function, and legal relevance [Morrison, 2009].

Results and discussion. *AI-assisted acoustic analysis as a methodological paradigm for legal prosody research.* The development of artificial intelligence has reshaped methodological approaches to speech analysis, shifting acoustic phonetics from predominantly manual investigation towards large-scale computational analysis. In legal discourse research, this transformation is particularly significant because prosodic phenomena frequently extend beyond isolated linguistic observations and require the examination of extensive speech corpora representing diverse communicative situations. AI-assisted acoustic analysis therefore operates as a methodological paradigm that expands both the scale and the analytical scope of legal prosody research [Schuller, 2018; Eyben et al., 2016].

Unlike conventional phonetic analysis, which relies heavily on manual segmentation and annotation, contemporary AI-assisted workflows automate

the majority of repetitive analytical procedures while maintaining high levels of measurement consistency. Automatic forced alignment, standardised extraction of acoustic parameters, and machine-learning-based classification considerably reduce the time required to process speech recordings, enabling the analysis of complete courtroom proceedings, mediation sessions, police interviews, or negotiation corpora rather than isolated illustrative excerpts. This transition from small datasets to large, systematically annotated corpora represents a qualitative methodological shift, facilitating statistically robust comparisons across speakers, institutional roles, communicative genres, and linguistic communities [McAuliffe et al., 2017; Eyben et al., 2016].

An equally important advantage concerns methodological reproducibility. Manual acoustic analysis inevitably incorporates a degree of researcher-dependent variation, particularly during segmentation, annotation, and parameter selection. By contrast, AI-assisted workflows employ standardised computational procedures that can be replicated across laboratories and research projects. The use of internationally recognised acoustic parameter sets, such as GeMAPS, promotes methodological transparency and facilitates direct comparison between independent studies. Such reproducibility is particularly valuable within forensic and legal-linguistic research, where analytical procedures must withstand expert scrutiny and, potentially, judicial evaluation [Eyben et al., 2016; Morrison, 2009].

Beyond improvements in efficiency and reproducibility, artificial intelligence considerably enhances the analytical sensitivity of acoustic research. Prosodic meaning rarely emerges from isolated acoustic parameters; rather, it reflects complex interactions among pitch movement, temporal organisation, intensity, rhythm, and voice quality. Machine-learning algorithms, particularly deep neural and self-supervised architectures, are capable of modelling these multidimensional relationships simultaneously, thereby identifying subtle acoustic regularities that often remain inaccessible through auditory perception or conventional statistical analysis. AI-assisted approaches therefore open new opportunities for investigating communicative phenomena such as epistemic stance, interpersonal dominance, credibility, uncertainty, and strategic alignment in institutional interaction [Schuller, 2018].

The methodological value of AI extends further through its capacity to support comparative and longitudinal research. Standardised computational pipelines allow identical analytical procedures to be applied across different legal systems, languages, institutional settings, and communicative contexts. Such consistency facilitates cross-cultural comparisons of prosodic behaviour while enabling researchers to examine changes in communicative strategies across different stages of legal proceedings. Longitudinal analyses of individual speakers, institutional practices, or negotiation processes become methodologically feasible only when speech processing is sufficiently automated to accommodate large volumes of data [McAuliffe et al., 2017; Schuller, 2018].

Rather than replacing established phonetic methodology, AI significantly broadens the empirical possibilities available to legal discourse research. Computational analysis should therefore be understood as an extension of traditional instrumental phonetics, combining large-scale quantitative processing with linguistically informed interpretation. Within this perspective, artificial intelligence functions primarily as an analytical instrument that increases methodological precision, consistency, and scalability while leaving theoretical interpretation and contextual evaluation to the researcher [Boersma, Weenink, 2026; Morrison, 2009].

Functional applications of AI-assisted prosodic analysis in legal communication. The practical value of AI-assisted acoustic analysis becomes evident when prosodic measurements are interpreted within the communicative functions that characterise legal discourse. Prosody is an essential resource for organising institutional interaction, negotiating interpersonal relationships and constructing legal argumentation. Computational analysis therefore acquires scientific value only when acoustic parameters are systematically related to communicative function [Korolova, Zhmayeva, 2021; Akkurt, Korolova, Popova, 2021].

From a functional perspective, four principal dimensions of legal communication can be distinguished. The *epistemic dimension* concerns the expression of certainty, uncertainty, commitment, and evidential stance. Variations in pitch movement, pausing behaviour and speech rate frequently accompany communicative strategies through which speakers signal confidence, reservation, or incomplete knowledge. AI-assisted analysis enables these prosodic configurations to be examined quantitatively across extensive datasets, thereby providing empirical evidence for linguistic theories of stance construction [Korolova, Zhmayeva, 2021].

The *relational dimension* reflects the negotiation of institutional authority and interpersonal alignment. Courtroom interaction is inherently asymmetrical, involving judges, lawyers, witnesses, defendants, and other participants whose institutional roles shape conversational dynamics. Acoustic indicators such as pitch range, loudness variation, interruption timing, and speech rhythm contribute to the construction of dominance, deference, cooperation, and procedural control. Automated analysis enables these interactional patterns to be investigated objectively across

multiple communicative contexts [Rudik, Vykhor, 2020; Heffer, 2005].

The *affective dimension* encompasses the controlled expression and regulation of emotion. Unlike everyday conversation, legal communication generally requires speakers to regulate emotional display according to institutional expectations. Computational analysis of prosodic variation provides opportunities to investigate how emotional expression is strategically moderated during courtroom testimony, police interviews, mediation, and legal negotiation. Nevertheless, such analyses should remain descriptive rather than diagnostic, since current scientific evidence does not support direct inference of psychological states from acoustic correlates alone [Schuller, 2018; Morrison, 2009].

The *rhetorical dimension* concerns persuasive communication. Judicial reasoning, advocacy, and legal argumentation rely extensively on prosodic foregrounding, strategic emphasis, temporal organisation, and intonational structuring to enhance communicative effectiveness. AI-assisted acoustic analysis permits these persuasive strategies to be examined quantitatively across extended discourse, thereby complementing traditional rhetorical and discourse-analytic approaches [Akkurt, Korolova, Popova, 2021; Heffer, 2005].

Collectively, these four dimensions establish a theoretically grounded framework through which computational acoustic measurements can be interpreted within legal communication. Rather than treating prosodic parameters as isolated numerical variables, this framework connects acoustic evidence with broader communicative functions, thereby strengthening the explanatory value of AI-assisted analysis [Korolova, Zhmayeva, 2021; Akkurt, Korolova, Popova, 2021].

Methodological, legal and ethical limitations of AI-assisted prosodic analysis. Despite the considerable methodological advantages offered by artificial intelligence, its application to the acoustic analysis of legal discourse remains constrained by a number of interrelated methodological, technological, legal, and ethical limitations. These challenges should not be regarded as isolated shortcomings of individual algorithms but rather as structural characteristics of the current stage of AI development. The scientific value of AI-assisted prosodic analysis therefore depends as much on how explicitly these limitations are recognised and methodologically controlled as on technological performance [Schuller, 2018; Morrison, 2009].

The most fundamental limitation concerns ecological validity. Contemporary machine-learning models are typically trained on speech corpora collected under highly controlled experimental conditions, frequently involving acted emotional expressions, studio-quality recordings, or conversational speech that differs substantially from authentic legal interaction. By contrast, courtroom proceedings, police interviews, mediation sessions, and legal negotiations are characterised by spontaneous speech, institutional constraints, strategic self-monitoring, overlapping dialogue, varying recording quality, and considerable acoustic variability. As a result, computational models demonstrating high performance on benchmark datasets often exhibit substantially lower reliability when applied to naturally occurring legal discourse. The transferability of AI systems across communicative domains, therefore, remains one of the principal methodological challenges in legal speech research [Schuller, 2018; McAuliffe et al., 2017].

A closely related limitation concerns *model interpretability*. Recent advances in deep learning have produced highly accurate computational models capable of identifying complex multidimensional acoustic patterns. However, improvements in predictive performance have frequently been accompanied by a reduction in model transparency. Deep neural networks generally provide limited insight into the acoustic evidence underlying their predictions, thereby complicating scientific interpretation and reducing analytical accountability. While such opacity may be acceptable in engineering applications focused primarily on prediction accuracy, it represents a significant obstacle in legal contexts, where expert conclusions must be transparent, reproducible, and open to independent examination. Explainability should therefore be treated as a methodological requirement rather than an optional feature of AI-assisted legal analysis [Schuller, 2018; Morrison, 2009].

Another significant challenge concerns algorithmic bias and demographic fairness. Koenecke and colleagues showed that speech technologies perform unequally across demographic groups, including speakers who differ in age, gender, regional accent, first language or ethnic background [Koenecke et al., 2020]. These disparities largely reflect imbalances within training datasets rather than intrinsic linguistic differences. Nevertheless, when AI systems are applied to legal communication, such biases may produce serious practical consequences. Prosodic characteristics associated with second-language speech, regional pronunciation, or culturally specific interactional styles may be erroneously interpreted as indicators of uncertainty, emotional instability, or communicative unreliability. Such systematic distortions directly conflict with the legal principles of equality, procedural fairness, and non-discrimination.

Equally important is the problem of *overinterpretation.* Although computational models can successfully identify statistical relationships between acoustic parameters and communicative categories, such associations should not be interpreted as direct evidence of underlying psychological or cog-

nitive states. Prosodic manifestations of hesitation, increased speech rate, vocal tension, or pitch variability are inherently multifunctional and context-dependent. They may reflect cognitive load, communicative strategy, emotional arousal, cultural convention, interactional accommodation, or numerous other factors unrelated to deception or credibility. Current scientific evidence does not support reliable inference of truthfulness, deception, or internal mental states solely on the basis of acoustic information. AI-generated predictions should therefore be read as probabilistic analytical indicators rather than diagnostic conclusions [Schuller, 2018; Morrison, 2009].

Beyond methodological considerations, the application of AI to legal speech analysis raises a series of *legal and ethical concerns*. The collection, storage, and computational processing of spoken legal data inevitably involve issues of privacy protection, informed consent, confidentiality, and data governance. Additional challenges arise when AI-generated acoustic evidence is introduced within forensic or judicial contexts, where standards of admissibility require demonstrated scientific validity, methodological reliability, and transparent documentation of analytical procedures. Compliance with these requirements cannot be guaranteed through technological performance alone but depends equally on appropriate institutional regulation and expert oversight [Morrison, 2009; Koenecke et al., 2020].

Taken together, these limitations demonstrate that the principal challenge facing AI-assisted legal phonetics is not the replacement of human expertise but its responsible integration with computational technologies. The central methodological question is therefore not whether artificial intelligence should be employed in legal discourse research, but under which conditions its application can be considered scientifically valid, ethically responsible, and legally defensible [Morrison, 2009; Schuller, 2018].

Conclusions and prospects for further research. The preceding analysis suggests that neither complete reliance on automated systems nor exclusive dependence on traditional manual analysis represents an adequate methodological solution. Instead, the strengths of both approaches can be integrated within a complementary analytical framework in which artificial intelligence enhances efficiency and consistency, while expert phonetic interpretation ensures theoretical validity, contextual sensitivity, and professional accountability. Within such a framework, AI performs those analytical tasks for which computational methods are demonstrably superior, including automatic segmentation, acoustic feature extraction, large-scale corpus processing, statistical modelling, and the identification of multidimensional acoustic regularities. Human experts, by contrast, remain responsible for linguistic interpretation, evaluation of communicative context, verification of computational outputs, and formulation of scientifically justified conclusions. Rather than functioning as an autonomous decision-maker, artificial intelligence serves as an advanced analytical instrument supporting expert judgement.

This human-in-the-loop paradigm also provides practical mechanisms for addressing the limitations identified above. Ecological validity can be strengthened through the construction of representative legal speech corpora containing authentic recordings collected under realistic institutional conditions. Interpretability may be improved through the adoption of explainable AI techniques and transparent reporting of modelling procedures. Algorithmic bias requires systematic validation across demographic subgroups and continuous monitoring of model performance within diverse linguistic communities. Finally, legal and ethical compliance demands standardised procedures governing data protection, informed consent, documentation of analytical workflows, and independent expert verification.

The future development of AI-assisted legal phonetics should therefore be guided not only by advances in computational performance but also by rigorous methodological standards ensuring that technological innovation remains compatible with the principles of scientific transparency, legal accountability, and ethical responsibility. Under these conditions artificial intelligence can become a standard component of legal discourse research without displacing human expertise in the interpretation of linguistic evidence.

BIBLIOGRAPHY

1. Рудік І. В., Вихор О. Ф. Просодичні маркери соціального статусу мовця. Записки з романо-германської філології. 2020. Вип. 1 (44). С. 273–279. DOI: https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211020.
2. Akkurt V., Korolova T., Popova O. Persuasion Prosody in Prosecutor's Speech: Ukrainian and English. Revista Amazonia Investiga. 2021. Vol. 10, no. 47. P. 125–141. DOI: https://doi.org/10.34069/ai/2021.47.11.13.
3. Boersma P., Weenink D. Praat: Doing Phonetics by Computer [Computer program]. Version 7.0.02. 2026. URL: https://www.praat.org (дата звернення: 05.09.2026).
4. Eyben F., Scherer K. R., Schuller B. W. et al. The Geneva Minimalistic Acoustic Parameter Set (GeMAPS) for Voice Research and Affective Computing. IEEE Transactions on Affective Computing. 2016. Vol. 7, no. 2. P. 190–202. DOI: https://doi.org/10.1109/TAFFC.2015.2457417.
5. Heffer C. The Language of Jury Trial: A Corpus-Aided Analysis of Legal-Lay Discourse.

London : Palgrave Macmillan, 2005. 253 p. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230502888.
6. Koenecke A., Nam A., Lake E. et al. Racial Disparities in Automated Speech Recognition. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2020. Vol. 117, no. 14. P. 7684–7689. DOI: https://doi.org/10.1073/pnas.1915768117.
7. Korolova T., Zhmayeva N. Prosody of Negative Modality in Translation. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки. 2021. № 32. С. 74–83. DOI: https://doi.org/10.24195/2616-5317-2021-32-6.
8. McAuliffe M., Socolof M., Mihuc S. et al. Montreal Forced Aligner: Trainable Text-Speech Alignment Using Kaldi. Proceedings of Interspeech 2017. Stockholm, 2017. P. 498–502. DOI: https://doi.org/10.21437/Interspeech.2017-1386.
9. Morrison G. S. Forensic Voice Comparison and the Paradigm Shift. Science & Justice. 2009. Vol. 49, no. 4. P. 298–308. DOI: https://doi.org/10.1016/j.scijus.2009.09.002.
10. Schuller B. W. Speech Emotion Recognition: Two Decades in a Nutshell, Benchmarks, and Ongoing Trends. Communications of the ACM. 2018. Vol. 61, no. 5. P. 90–99. DOI: https://doi.org/10.1145/3129340.

REFERENCES

1. Rudik, I. V., & Vykhor, O. F. (2020). Prosodychni markery sotsialnoho statusu movtsia [Prosodic markers of the speaker's social status]. Zapysky z Romano-Hermanskoi Filolohii, 1 (44), 273–279. https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211020
2. Akkurt, V., Korolova, T., & Popova, O. (2021). Persuasion prosody in prosecutor's speech: Ukrainian and English. Revista Amazonia Investiga, 10(47), 125–141. https://doi.org/10.34069/ai/2021.47.11.13
3. Boersma, P., & Weenink, D. (2026). Praat: Doing phonetics by computer (Version 7.0.02) [Computer software]. https://www.praat.org
4. Eyben, F., Scherer, K. R., Schuller, B. W., Sundberg, J., André, E., Busso, C., Devillers, L. Y., Epps, J., Laukka, P., Narayanan, S. S., & Truong, K. P. (2016). The Geneva Minimalistic Acoustic Parameter Set (GeMAPS) for voice research and affective computing. IEEE Transactions on Affective Computing, 7(2), 190–202. https://doi.org/10.1109/TAFFC.2015.2457417
5. Heffer, C. (2005). The language of jury trial: A corpus-aided analysis of legal-lay discourse. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230502888
6. Koenecke, A., Nam, A., Lake, E., Nudell, J., Quartey, M., Mengesha, Z., Toups, C., Rickford, J. R., Jurafsky, D., & Goel, S. (2020). Racial disparities in automated speech recognition. Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(14), 7684–7689. https://doi.org/10.1073/pnas.1915768117
7. Korolova, T., & Zhmayeva, N. (2021). Prosody of negative modality in translation. Naukovyi Visnyk of South Ukrainian National Pedagogical University Named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences, (32), 74–83. https://doi.org/10.24195/2616-5317-2021-32-6
8. McAuliffe, M., Socolof, M., Mihuc, S., Wagner, M., & Sonderegger, M. (2017). Montreal Forced Aligner: Trainable text-speech alignment using Kaldi. In Proceedings of Interspeech 2017 (pp. 498–502). ISCA. https://doi.org/10.21437/Interspeech.2017-1386
9. Morrison, G. S. (2009). Forensic voice comparison and the paradigm shift. Science & Justice, 49(4), 298–308. https://doi.org/10.1016/j.scijus.2009.09.002
10. Schuller, B. W. (2018). Speech emotion recognition: Two decades in a nutshell, benchmarks, and ongoing trends. Communications of the ACM, 61(5), 90–99. https://doi.org/10.1145/3129340

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 378.147
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-21

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ПРИТЧА ЯК ЖАНР: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ФОРМИ

Саєнко Н. В.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, Україна
orcid.org/0000-0001-7953-3747
saienkonv@ukr.net

Ключові слова: *алегорія, метафора, герменевтика, жанрова гібридність, літературний аналіз.*

У статті розглянуто притчу як особливий літературний жанр, що поєднує оповідальну лаконічність із глибокою алегоричною та філософською насиченістю. Метою дослідження є виявлення ключових моделей інтерпретації притч, визначення їх жанрових ознак та аналіз механізмів впливу на читача. У роботі узагальнено основні підходи до вивчення притч – від традиційної алегоричної інтерпретації до історико-критичної парадигми та сучасної герменевтики. Особливу увагу приділено теоретичним моделям аналізу притч, зокрема концепціям, що підкреслюють їхню метафоричну природу, наративну структуру та контекстуальну зумовленість. На основі сучасних досліджень виділяються основні характеристики притчі як жанру. Розглядається також типологія притч та їх жанрова диференціація, включаючи зіставлення з байкою, що дозволяє уточнити межі та специфіку жанру. У статті аналізується еволюція наукових уявлень про притчу – від її розуміння як суто релігійного та дидактичного тексту до визнання її універсальної літературної форми, здатної функціонувати у різних культурних та історичних контекстах. Зроблено висновок про те, що притча як жанр залишається затребуваною завдяки своїй універсальності, багатошаровості та здатності актуалізувати екзистенційні смисли у свідомості читача. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема порівняльно-історичний, герменевтичний, типологічний та описово-аналітичний методи, що дали змогу систематизувати сучасні підходи до аналізу притч та простежити трансформацію жанру в історичній перспективі. Наукова новизна роботи полягає у комплексному узагальненні сучасних концепцій інтерпретації притчі, уточненні її жанрових характеристик і висвітленні тенденцій розвитку цього жанру в умовах сучасної культури. Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання під час викладання курсів із літературознавства, герменевтики, історії світової літератури, теорії жанрів та міжкультурної комунікації, а також у подальших наукових дослідженнях жанрової еволюції літературних форм.

PARABLE AS A GENRE: INTERPRETATIONAL MODELS AND THE EVOLUTION OF LITERARY FORM

Saienko N. V.
Doctor of Science in Education, Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages
Kharkiv National Automobile and Highway University
Yaroslava Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7953-3747
saienkonv@ukr.net

Key words: *allegory, metaphor, hermeneutics, genre hybridity, literary analysis.*

This article explores the parable as a unique literary genre that combines a concise narrative with rich allegorical and philosophical depth. The study aims to identify key models of interpreting parables, define their genre characteristics, and analyze how they influence readers. It summarizes major approaches to the study of parables, ranging from traditional allegorical interpretations to the historical-critical paradigm and modern hermeneutics. The paper pays particular attention to theoretical models of parable analysis, focusing on concepts that highlight their metaphorical nature, narrative structure, and contextual determinacy. Drawing on contemporary research, essential features of the parable as a genre are identified. Additionally, the article examines typologies of parables and their differentiation from other genres, particularly fables, to clarify the boundaries and specific characteristics of the parable genre. It chronicles the evolution of scholarly views on parables, from seeing them solely as religious and didactic texts to recognizing them as a universal literary form that can function in diverse cultural and historical contexts. In conclusion, the parable as a genre remains relevant due to its versatility, multilayered nature, and ability to evoke existential meanings in readers' consciousness. The research employs a combination of comparative-historical, hermeneutic, typological, and descriptive-analytical methods, enabling a systematic examination of contemporary approaches to parable interpretation and tracing the evolution of the genre across different literary traditions. The scientific novelty of the study lies in its comprehensive synthesis of current interpretative models, clarification of the defining genre characteristics of the parable, and identification of major trends in its contemporary development. The findings may be applied in courses on literary theory, hermeneutics, world literature, genre studies, and intercultural communication, as well as in further research on narrative and allegorical literary forms.

Постановка проблеми. Відповідно до теорії жанрів як учення про розвиток і функціонування літературних форм у культурному та історичному контексті, притча – це коротка оповідна форма, що характеризується алегоричним змістом і моральними чи філософськими висновками.

З літературної точки зору притчу можна розглядати як гібридний жанр, що поєднує стисліть оповіді з алегоричною глибиною. Її лаконічність дає змогу авторам передавати складні філософські ідеї за допомогою простих наративних структур. Ця особливість пояснює, чому притча залишається впливовою формою в різних літературних традиціях – від релігійних текстів до сучасної філософської прози.

У більш загальному літературному контексті притчу можна аналізувати в межах жанрової гібридності. Багато сучасних літературних творів містять параболічні елементи у ширших наративних структурах, поєднуючи алегорію, сатиру та філософське оповідання.

Літературна алегорія, що є основним елементом притчі, – це потужний художній прийом, який використовує символи для вираження глибоких ідей чи смислів. Така форма письма застосовується для осмислення складних соціальних, політичних, моральних та філософських явищ за допомогою символічних способів вираження. В алегоричних творах події та персонажі постають як відображення ширшої й глибшої реальності [Mandri, 2024].

В останні десятиліття опубліковано багато праць, присвячених притчам і підходам до їх тлумачення. У дослідженнях проаналізовано найдавніші форми притч як специфічного жанру в контексті їхнього зародження та розвитку, їхню мовну структуру як літературних творів, ідеологічну складову та способи впливу на читача.

Водночас існують різні підходи до тлумачення як давніх, так і сучасних притч, що залишає питання про особливості жанру притчі та їхню інтерпретацію відкритим. Оповідна простота притчі часто приховує складні інтерпретаційні можливості, що робить її надзвичайно багатим об'єктом літературного аналізу.

Наукові дослідження жанру притчі особливо помітні в бібліїстиці та літературній герменевтиці. Наприклад, Дж. Кроссан запропонував інтерпретацію притч як оповідних форм, що кидають виклик традиційним моральним уявленням і спонукають читачів переосмислювати усталені соціальні норми [Crossan, 1973].

К. Снодграсс досліджував історичний і літературний контекст притч, підкреслюючи їхні риторичні та педагогічні функції в межах наративного дискурсу [Snodgrass, 2008]. На його думку, притчі функціонують як наративні стратегії, покликані стимулювати роздуми та переосмислення.

Інший поширений підхід до вивчення притч розробив Р. Циммерман, чия герменевтична теорія підкреслює інтерпретаційну відкритість притч [Zimmermann, 2015]. Учений стверджує, що притчі не варто зводити до окремих моральних послань, а слід розуміти як динамічні наративні форми, що породжують множинність смислових рівнів.

Х. Мандрі [Mandri, 2024] досліджує сутність літературної алегорії, відомі приклади цього художнього прийому та способи використання алегорії у формі притч для передачі прихованих і глибоких смислів у класичній і сучасній літературі.

Сучасна гібридизація притч відображає динамічний характер цього літературного жанру, який постійно адаптується до нових культурних та історичних контекстів [Duff, 2014].

Мета статті полягає у комплексному дослідженні притчі як літературного жанру, виявленні основних моделей її інтерпретації, уточненні жанрових ознак та простеженні еволюції наукових підходів до розуміння притчі в історичному й сучасному літературознавстві.

Завдання дослідження: проаналізувати основні концепції інтерпретації притч; визначити жанрові характеристики притчі; розглянути типологію притч; простежити еволюцію наукових уявлень про жанр; окреслити сучасні напрями розвитку притчі.

Об'єктом дослідження є притча як літературний жанр у його історичному розвитку та сучасному функціонуванні.

Предметом дослідження є жанрові особливості притчі, основні моделі її інтерпретації, типологічні характеристики та тенденції еволюції жанру в сучасному літературознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед дослідників притч тривалий час панувала думка, що притчі використовувалися як форма алегоричного передавання прихованого, символічного змісту. Притчі розглядалися як алегоричне відображення повсякденного життя оточення Ісуса Христа. Новозавітні притчі вважалися реалістичними, оскільки вони зображували дії та події, які могли відбутися в реальному житті [Hedrick, 2004]. Навіть коли в притчах використовувалася гіпербола, вони все одно резонували з повсякденним досвідом слухачів Ісуса. Загалом реалізм і сьогодні вважається однією з визначальних характеристик притчі.

У середині XIX століття вчені почали відходити від усталеної парадигми алегоричного тлумачення притч, узгодженої з церковною доктриною. Ліберальні теологи інтерпретували притчі переважно як моральні історії, дидактичні оповідання, що відсилають до реальності [Martinsen, 2024].

Сучасне вивчення християнських притч пов'язують із німецьким ученим Адольфом Юліхером [Jülicher, 1888], який відкинув алегорію як єдину визначальну ознаку притч і дійшов висновку, що їх слід розглядати як буквальні оповідання, функція яких полягає в проясненні думки, а не в її завуальовуванні, як це інтерпретується в Євангелії [Ottenheijm & Poorthuis, 2020].

Саме Юліхер сформував стандарт інтерпретації притч у межах історико-критичної парадигми. На думку дослідника, притчі спочатку замислювалися як реалістичні історії, мова й образи яких мали бути доступними кожному, на відміну від алегорій, зміст яких прихований. Юліхер стверджував, що притчі унікально пов'язані з Ісусом завдяки своїй «оригінальності», «простоті» та «природності».

Прихильники історико-критичної парадигми розглядають притчі як історичні твори в тому сенсі, що події оповіді могли бути цілком реальними в конкретному історичному контексті. Розуміння притч у такому ключі передбачало пошук історичних паралелей, які могли б пояснити описані події. Водночас у межах цієї парадигми дослідники поступово почали розглядати притчі як літературний жанр. Такий естетичний підхід поєднався з герменевтичним і отримав назву «нової герменевтики», що переосмислює мистецтво тлумачення текстів (зокрема Святого Письма) крізь призму сучасної свідомості та

екзистенційного досвіду. Вона протиставляє себе традиційній екзегетиці, зосереджуючись не на буквальному значенні, а на процесі розуміння та інтерпретації.

Водночас соціальні, історичні та літературні інтерпретації притч зазнавали критики з боку окремих авторитетних учених, зокрема К. Снодграсса, який виступав за повернення до трактування притч передусім як богословського послання Ісуса. Тому дослідження притч і далі значною мірою зосереджені на постаті Ісуса як харизматичної особистості, чий вплив пояснюється переконливою силою його притч.

Питання виокремлення притчі як окремого жанру ще більше ускладнилося, коли дослідники звернули увагу на її подібність до байки.

Байки за участю тварин часто розглядають як самостійний напрям у межах притчевого жанру. Цей напрям отримав назву анімалістичного й означає короткі повчальні оповідання, у яких через образи тварин висміюються людські вади, а самі тварини наділяються антропоморфними рисами.

У фольклорі кожного народу представлені образи тварин, тип яких пов'язаний із родом занять людей, географічним розташуванням, культурою, світоглядом, традиціями та звичаями.

Анімалістичні притчі здавна мали глибокий символічний зміст. У них простежуються культурні моделі використання певних типів тварин як персонажів. Такі тварини, як ведмеді, вовки, лисиці, собаки та кішки, посідають важливе місце у французькій мовній культурі. В англомовній культурі типовими образами є ведмідь, кролик, кішка (тигр, пантера), змія та свиня. Стереотипні образи тварин трапляються і в байках інших народів: ведмідь символізує силу та шляхетність, вовк – жорстокість, лисиця – хитрість, заєць – рухливість, а осел – упертість і працьовитість [Sharipova, 2023].

Як байки, так і притчі можна розглядати як вигадані оповіді, що використовують образи з повсякденного життя чи природи як метафори. Однак застосування притч зазвичай мало релігійний характер, що менш характерно для байок.

Загалом байка і притча належать до жанрів повчальної літератури. Ключова відмінність полягає в тому, що байка висміює конкретні вади (лінощі, дурість) через алегорію з чітко сформульованою мораллю, часто у віршованій формі. Притча ж є глибшою, зазвичай прозовою оповіддю, що містить загальнолюдський, філософський або релігійний зміст і передбачає самостійне осмислення висновку читачем [Ottenheijm & Poorthuis, 2020].

У літературознавстві існує кілька визначень притчі як жанру з докладним описом її особливостей.

Р. Зімнер [Zymner, 2003] пропонує таке визначення притчі: це короткий оповідний (1) вигаданий (2) текст, який в описуваному світі пов'язаний із реальністю (3), але за допомогою неявних або явних сигналів перенесення дає змогу зрозуміти, що зміст оповіді відрізняється від буквального значення тексту (4). У структурі звернення (5) притча спонукає читача здійснити метафоричне перенесення смислу, що зумовлюється контекстною інформацією (6).

На основі цього визначення Р. Циммерман [Zimmermann, 2009] виокремлює шість характеристик притчі. Притча – це: 1) оповідна, 2) вигадана, 3) реалістична, 4) метафорична, 5) апелятивна та відкрита до інтерпретації, 6) контекстуально зумовлена історія.

Автор розкриває ці характеристики так.

Оповідна історія. Притчі – це короткі оповідання, у яких представлено принаймні одну послідовність дій або зміну стану. У багатьох випадках вони розповідають про різних персонажів у складних взаємозв'язках і можуть містити кілька сюжетних рівнів. Водночас оповідь зазвичай обмежується кількома реченнями, що відрізняє притчу від розгорнутих оповідних жанрів (епосу, роману, новели тощо).

Вигадана історія. Притча є оповіданням, заснованим на вигадці, на відміну від фактологічного викладу, що ґрунтується на історичних подіях.

Реалістична історія. Притча демонструє тісний зв'язок із реальністю, оскільки зображує світ, наближений до дійсності. Хоча вона є вигаданою, описані в ній події могли б відбутися насправді. У цьому сенсі притчі відрізняються від фантастичних чи апокаліптичних оповідань. Такий зв'язок із реальністю також відрізняє їх від байок, у яких тварини або рослини можуть говорити й діяти антропоморфно, а також від міфів, що виходять за межі реального світу.

Метафорична історія. Параболічні оповідання використовують символи, метафори та порівняння для вираження глибоких смислів, часто уникаючи прямого повчання. У притчах можуть використовуватися й інші тропи (метонімія, синекдоха, символічні елементи), проте визначальною є метафорична функція притчі загалом.

Апелятивна, відкрита до інтерпретації історія. Притча спонукає до інтерпретації. Її метафоричний характер підкреслює, що зміст не вичерпується буквальним рівнем тексту. Процес метафоричного осмислення не є завершеним: він щоразу актуалізується в процесі читання, оскільки притча передбачає активну участь читача в конструюванні смислу. Такі елементи, як риторичні запитання чи відкритий фінал, особливо сти-

мулюють інтерпретацію, спонукаючи читача до формування власної позиції, глибшого розуміння або навіть до дії.

Контекстуально зумовлена історія. Притчі функціонують у ширших наративних контекстах, які суттєво впливають на формування смислу та інтерпретаційну орієнтацію читача. Отже, зв'язок притчі з контекстом є конститутивним. Сигнали перенесення, що вказують на її метафоричний характер і задають напрям інтерпретації, часто містяться не лише в самій притчі, а й у ширшому текстовому оточенні. Саме місце притчі в структурі твору дає змогу повноцінно розкрити її зміст.

Щодо типології притч, ще Юліхер класифікував їх на три підтипи – порівняння, іносказання та історію-приклад.

Порівняння, або афористичні оповідання, відображають повсякденний досвід і описують події, що можуть відбуватися будь-де. Вони спираються на образи знайомого світу і відтворюють типові ситуації, пов'язані з колективним досвідом (семантичною пам'яттю).

В іносказаннях, навпаки, подається незвичайна історія, що потребує тлумачення. Образи в них мають парадоксальні риси, а описані події є малоймовірними, хоча й залишаються в межах можливого. У цьому сенсі вони пов'язані з епізодичною пам'яттю. Наприклад, малоймовірно, що управитель зменшить борги свого пана (притча про нечесного управителя з 16-го розділу Євангелія від Луки), проте така ситуація не виходить за межі реалістичного світу.

Нарешті, історія-приклад – це особлива форма притчі, у якій оповідь поєднується з богословським посланням і може слугувати безпосередньою моделлю поведінки. Історії-приклади зображують як зразкову, так і негативну поведінку; вони спонукають до наслідування, як у випадку з добрим самарянином (притча демонструє приклади людської доброти, притаманні різним народам і вірам), або застерігають від наслідування на прикладі долі багатого землероба (притча навчає, що земні багатства, накопичені лише для себе, не мають цінності перед смертю) [Ottenheijm & Poorthuis, 2020].

Серед літературознавців поширена також інша класифікація притч, запропонована К. Снодграссом, який поділяє їх на п'ять категорій: «афористичні вислови», «порівняння», «притчі-питання», «притчі-наративи» та так звані притчі «тим більше» (риторична конструкція, що використовується для посилення аргументу: якщо щось істинне для меншого, то для більшого – тим паче) [Snodgrass, 2008].

Серед підходів до розуміння та тлумачення притч варто виокремити міжкультурний підхід. Як зазначають дослідники [Elliott, 1993], щоб зрозуміти притчі в їхньому, наприклад, середземноморському контексті I століття, читач має чітко уявляти соціальну систему, відображену в притчах Ісуса. Для цього застосовується так звана соціально-наукова критика як спосіб осмислення взаємозв'язку текстів і соціальних контекстів, ідей і суспільної поведінки, соціальних реалій та їхньої релігійної символіки.

У цьому сенсі притчі Ісуса є показовим прикладом. Його історична діяльність була тісно пов'язана з соціальною та суспільною проблематикою, а не лише з релігією чи теологією. Притчі зображують Ісуса як соціального пророка, який говорить про суспільство, де еліта не експлуатує нееліту, де люди приймають одне одного і не перебувають у стані постійного конфлікту, а навіть виявляють готовність допомагати «чужим». Таке бачення суспільства становило загрозу владі Риму й вступало в конфлікт із релігійною владою. Саме тому притчі, що репрезентували ці ідеї, могли сприйматися як небезпечні. Отже, перенесення притч у контекст римської Палестини I століття та застосування соціально-наукового підходу є обґрунтованим герменевтичним методом їх інтерпретації [Van Eck, 2009].

Р. Циммерман [Zimmermann, 2022] пропонує інтегративну модель аналізу притч, придатну для різних типів притчових текстів. Учений визначає притчі як орієнтовані на читача, метафоричні, оповідні тексти, що функціонують у комунікативних контекстах. Запропонована ним чотириетапна модель інтерпретації охоплює всі аспекти цього визначення: (1) лінгвістичний аналіз, (2) соціально-історичний аналіз, (3) виявлення типових метафор і символів, (4) узагальнювальна інтерпретація.

Інтерпретація починається з лінгвістичного та наративного аналізу, який визначає оповідність і метафоричність як ключові ознаки притчі. У межах наративного підходу аналізуються літературні прийоми, пов'язані з дискурсом, способом розгортання оповіді та характеристикою персонажів.

Притчі Ісуса набувають сили завдяки перенесенню реального досвіду й конкретних життєвих контекстів у релігійну сферу. Для розуміння цього процесу трансформації важливо знати фактичне значення використовуваних понять і описаних явищ. Притчі насамперед відображають середовище і життя людей у Палестині або ширше – у Середземномор'ї I століття н. е. Тому для їх повноцінного розуміння необхідно реконструювати цей світ. Дослідження географії, побуту, одягу, харчування, форм праці, а також політичних і соціокультурних умов є важливою складовою інтерпретації. Таким чином, соціально-історичний аналіз у широ-

кому значенні пов'язаний із виявленням реальних передумов розуміння тексту.

Аналіз повсякденного досвіду як джерела метафор є одним із ключових елементів тлумачення притч. Іншим важливим аспектом є виявлення типових метафор і символів, поширених у юдейському, греко-римському та ранньохристиянському середовищах, які могли впливати на сприйняття притч.

В узагальнювальній інтерпретації результати попередніх аналітичних етапів інтегруються, що дає змогу запропонувати кілька можливих інтерпретацій. Завершальний етап тлумачення має розширювати інтерпретаційні горизонти, а не звужувати їх.

Підсумки проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що сучасне літературознавство поступово відходить від розуміння притчі виключно як релігійного чи дидактичного тексту. Натомість вона дедалі частіше розглядається як універсальна літературна форма, здатна функціонувати в різних культурних контекстах, породжувати множинність інтерпретацій та адаптуватися до нових комунікативних практик. Саме відкритість смислів, поєднання простоти наративу з глибиною символічного змісту та орієнтація на активного читача визначають сучасне розуміння жанру притчі.

Окрім біблійних притч християнської традиції, існують також східні та буддійські притчі, у яких втілено філософську мудрість Сходу, а також народні й філософські притчі різних культур світу.

Притчі як жанр залишаються актуальними і в сучасному культурному просторі. Сучасні притчі – це короткі повчальні оповіді, адаптовані до реалій сьогодення (бізнес, міжособистісні взаємини, саморозвиток), які часто поширюються через інтернет. Найвідоміші з них зосереджені на осмисленні цінності часу, важливості людських взаємин, а також на розкритті моральних і філософських проблем у контексті сучасного світу.

Ключовими особливостями сучасної притчі є алегоричність (використання образної мови, за якою приховується філософський підтекст), лаконічність (стисла форма й концентрований виклад), універсальність (актуальність сюжетів для різних історичних епох за їх адаптації до сучасних реалій), простота наративу, відсутність прямої моралі, багатошаровість інтерпретації та відкритий фінал. У сучасній притчі автор зазвичай не пропонує готового висновку, а спонукає читача до самостійного осмислення. Такий тип оповіді створює ефект «післятекстової рефлексії», коли прочитане викликає потребу в подальших роздумах.

Серед популярних сучасних притч можна назвати «Бізнесмен і рибалка» (про баланс між працею та щастям), «Все у твоїх руках» (про відповідальність за власне майбутнє), «Цвіркун у Нью-Йорку» (про здатність помічати важливе в інформаційному шумі), «Дерев'яна плошка» (про ставлення до батьків і сімейні цінності), «Найцінніше» (про пріоритети), «Чому люди кричать?» (про відчуження у взаєминах), «Склянка з водою» (про необхідність вчасно відпускати проблеми).

Такі тексти активно використовуються в психологічній практиці, коучингу та освітньому середовищі як засіб швидкого й ефективного донесення складних ідей. Вони відзначаються простотою сприйняття, запам'ятовуваністю та здатністю актуалізувати важливі життєві смисли.

Особливої популярності набувають казки-притчі – літературні тексти, що поєднують казковий сюжет із глибоким алегоричним, моральним або філософським змістом. На відміну від традиційних казок, де домінує розважальна функція, у казках-притчах фантастичні елементи виконують пізнавальну й інтерпретаційну роль. У таких текстах зовнішній конфлікт часто репрезентує внутрішні психологічні чи етичні проблеми (наприклад, «дракон» може символізувати страх, гординю або байдужість), а перемога героя постає не як тріумф, а як внутрішнє усвідомлення чи моральний вибір.

Елементи казки-притчі простежуються у творчості багатьох авторів, навіть якщо вони прямо не позначали свої твори таким чином. До них належать «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері, притчеві новели Германа Гессе, філософські казки Оскара Вайльда, а також твори Пауло Коельйо.

В українській літературній традиції елементи казки-притчі наявні як у фольклорі, так і в авторських текстах, де через прості сюжети порушуються складні екзистенційні питання. Це жанр, особливо чутливий до кризових періодів, коли зростає потреба не лише у відповідях, а й у пошуку смислів [Туржанський, 2018].

Зокрема, В. Сухомлинський [Сухомлинська та ін., 2001] створив унікальну хрестоматію, що містить оповідання, новели та притчі, спрямовані на моральне виховання дітей. Це видання орієнтоване на формування гуманістичних цінностей – людяності, доброти, совісті, громадянської відповідальності – через емоційне переживання змодельованих ситуацій і вже тривалий час використовується в педагогічній практиці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на простоту форми, притча як літературний жанр не втрачає актуальності. Це зумовлено тим, що вона апелює до універсальних людських переживань: страху бути непотрібним, бажання бути почутим, пошуку власного місця, болю втрати, радості відкриття. Ці емоції не залежать від історичної епохи.

Притчі можна розглядати як своєрідні історії-загадки. Вони водночас є доступними для сприйняття, але не зводяться до однозначного тлумачення. Притчі не підпорядковуються законам формальної логіки і не є банальними повчаннями. Їхня функція полягає не лише в передачі інформації, а й у стимулюванні глибшого осмислення, емоційного переживання та внутрішнього досвіду читача. Вони створюють умовний художній світ, у якому діють персонажі, з якими читач може себе ототожнити, а взаємодія з текстом сприяє переосмисленню власного життя.

У літературознавстві притчі тісно пов'язані з герменевтикою. Герменевтика як мистецтво тлумачення є необхідною для розкриття глибинних смислів притч, подолання поверхневого сприйняття та встановлення зв'язку між первинним контекстом і сучасною інтерпретацією.

Найвідоміші притчі різних народів світу акумулюють моральний досвід людства, передаючи універсальні уявлення про життя, любов, чесність і долю. Вони передаються з покоління в покоління та охоплюють біблійні, східні, буддійські й суфійські традиції.

Перспективними напрямами подальших досліджень жанру можуть бути: порівняльний аналіз притч у різних культурних традиціях (християнській, буддійській, суфійській, фольклорній) з метою виявлення універсальних і специфічних моделей смислотворення; вивчення трансформації жанру в цифровому середовищі (соціальні мережі, коучинг, мотиваційні тексти) та змін його функцій і рецепції; дослідження взаємодії притчі з іншими жанрами (есе, новела, казка, філософська проза) й формування гібридних літературних форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. О. Сухомлинський: біобібліографія: 1987–2000 рр. / АПН України, Українська асоціація Василя Сухомлинського; уклад. Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська; ред. Н. О. Гажаман, Л. І. Ніколюк. Київ: КНЕУ, 2001. 128 с.
2. Україна в нас одна. Казки, притчі, жарти, легенди, перекази: фольклорний збірник / упоряд., авт. передм. І. В. Туржанський. Чернівці: Букрек, 2018. 240 с.
3. Crossan J. D. In parables: The challenge of the historical Jesus. New York: HarperCollins College Div., 1973. 141 p.
4. Duff D. Modern genre theory. London: Routledge, 2014. 304 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315839257
5. Elliott J. H. What is social-scientific criticism? Minneapolis: Fortress Press, 1993. 176 p.
6. Hedrick C. W. Many things in parables: Jesus and his modern critics. Louisville: Westminster John Knox Press, 2004. 142 p.
7. Jülicher A. Die Gleichnisreden Jesu. Bd. 1. Freiburg: Mohr, 1888.
8. Mandri H. Allegory as the function of literary parables. Anglisticum Journal (IJLLIS). 2024. Vol. 13, No. 2. P. 25–30.
9. Marevesa T., Meyer B. W. Re-reading the parable of the Good Samaritan in the context of COVID-19 pandemic in Africa: A narrative paradigm // Pharos Journal of Theology. 2024. Vol. 105, No. 4. P. 1–11. DOI: https://doi.org/10.46222/pharosjot.105.44
10. Martinsen A. Parables between realism and ideology. The power of parables. Leiden: Brill, 2024. P. 389–409. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004680043_020
11. Ottenheijm H. L. M., Poorthuis M. Introduction: Parables in changing contexts: A preliminary status questionis. Parables in changing contexts: Essays on the study of parables in Christianity, Judaism, Islam, and Buddhism. Leiden: Brill, 2020. P. 1–11. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004417526_002
12. Sharipova G. B. The genre of the parable, its genesis, development and current state // European Journal of Literature and Linguistics. 2023. No. 3. P. 60–64. DOI: https://doi.org/10.29013/EJLL-23-3-60-64
13. Snodgrass K. R. Stories with intent: A comprehensive guide to the parables of Jesus. Grand Rapids: Eerdmans, 2008. 846 p.
14. Van Eck E. Interpreting the parables of the Galilean Jesus: A social-scientific approach. HTS Teologiese Studies / Theological Studies. 2009. Vol. 65, No. 1. Art. 308. 12 p. DOI: https://doi.org/10.4102/hts.v65i1.308
15. Zimmermann R. How to understand the parables of Jesus: A paradigm shift in parable exegesis. Acta Theologica. 2009. P. 157–182.
16. Zimmermann R. Many-fold yields by polyvalent interpretation: The parable of the mustard seed in synoptic tradition. Encountering the parables in contexts old and new / ed. by T. E. Goud, J. R. C. Cousland, J. Harrison. New York: T&T Clark, 2022.
17. Zimmermann R. Puzzling the parables of Jesus: Methods and interpretation. Minneapolis: Augsburg Fortress, 2015. 496 p.
18. Zymner R. Parabel. Historisches Wörterbuch der Rhetorik. 2003. Bd. 6. S. 502–514.

REFERENCES

1. Sukhomlynska, H. I., & Sukhomlynska, O. V. (Uklad.). (2001). V. O. Sukhomlynskyi: Biobibliohrafiia: 1987–2000 rr.

[V. O. Sukhomlynsky: Biobibliography: 1987–2000.] KNEU.
2. Ukraina v nas odna. Kazky, prytchi, zharty, lehendy, perekazy: folklornyi zbirnyk / uporiad., avt. peredm. I. V. Turzhanskyi (2018). [We have one Ukraine. Fairy tales, parables, jokes, legends, traditions: a folklore collection]. Chernivtsi: Bukrek.
3. Crossan, J. D. (1973). In parables: The challenge of the historical Jesus. HarperCollins College Division.
4. Duff, D. (2014). Modern genre theory. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315839257
5. Elliott, J. H. (1993). What is social-scientific criticism? Fortress Press.
6. Hedrick, C. W. (2004). Many things in parables: Jesus and his modern critics. Westminster John Knox Press.
7. Jülicher, A. (1888). Die Gleichnisreden Jesu (Vol. 1). Mohr.
8. Mandri, H. (2024). Allegory as the function of literary parables. Anglisticum Journal (IJLLIS), 13(2), 25–30.
9. Marevesa, T., & Meyer, B. W. (2024). Re-reading the parable of the Good Samaritan in the context of COVID-19 pandemic in Africa: A narrative paradigm. Pharos Journal of Theology, 105(4), 1–11. https://doi.org/10.46222/pharosjot.105.44
10. Martinsen, A. (2024). Parables between realism and ideology. In The power of parables (pp. 389–409). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004680043_020
11. Ottenheijm, H. L. M., & Poorthuis, M. (2020). Introduction: Parables in changing contexts: A preliminary status questionis. In M. Poorthuis & H. L. M. Ottenheijm (Eds.), Parables in changing contexts: Essays on the study of parables in Christianity, Judaism, Islam, and Buddhism (pp. 1–11). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004417526_002
12. Sharipova, G. B. (2023). The genre of the parable, its genesis, development and current state. European Journal of Literature and Linguistics, (3), 60–64. https://doi.org/10.29013/EJLL-23-3-60-64
13. Snodgrass, K. R. (2008). Stories with intent: A comprehensive guide to the parables of Jesus. Eerdmans.
14. Van Eck, E. (2009). Interpreting the parables of the Galilean Jesus: A social-scientific approach. HTS Teologiese Studies / Theological Studies, 65(1), Article 308. https://doi.org/10.4102/hts.v65i1.308
15. Zimmermann, R. (2009). How to understand the parables of Jesus: A paradigm shift in parable exegesis. Acta Theologica, 157–182.
16. Zimmermann, R. (2022). Many-fold yields by polyvalent interpretation: The parable of the mustard seed in synoptic tradition. In T. E. Goud, J. R. C. Cousland, & J. Harrison (Eds.), Encountering the parables in contexts old and new. T&T Clark.
17. Zimmermann, R. (2015). Puzzling the parables of Jesus: Methods and interpretation. Augsburg Fortress.
18. Zymner, R. (2003). Parabel. In Historisches Wörterbuch der Rhetorik (Vol. 6, pp. 502–514).

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.133.1’35:811.133.1’342.2
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-22

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ОРФОГРАФІЧНІ ВИПРАВЛЕННЯ 1990 РОКУ ТА МЕЖІ ФОНОГРАФІЗАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОГО ПИСЬМА

Сидельникова Л. В.
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київський національний лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7975-7935
larysa.sydelnykova@knlu.edu.ua

Ключові слова: *графема, фонема, правописна норма, діакритика, морфографія, семіографія, графемо-фонемна відповідність, кодифікація письма.*

У статті досліджено реформи французької орфографії як тривалий процес унормування письма, у якому взаємодіють фонографічний, морфографічний, логографічний та етимологічно-історичний принципи. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасна французька мова має глибоку орфографію: значна частина графем не співвідноситься з фонемами однозначно, а написання часто зберігає морфологічну, семантичну або історичну інформацію. З огляду на це орфографічні реформи не можна розглядати лише як технічне спрощення правил. Вони впливають на баланс між усною й писемною формами мови та на способи репрезентації фонем у графічній системі. Особливого значення ця проблематика набуває в контексті сучасної лінгвістики письма, оскільки французька орфографія демонструє складну взаємодію між традицією, нормою та комунікативною доцільністю. Аналіз реформ дає змогу простежити, яким чином зміни правописних норм відображають не лише мовні, а й соціокультурні процеси, пов’язані з освітою, мовною політикою та стандартизацією письма.

Метою статті є з’ясування того, як історичні й сучасні спроби реформування французького правопису позначалися на становленні та функціонуванні фонографічної системи французької мови. Методологічну основу становлять описовий, зіставно-історичний, системно-функціональний та графематичний методи. Доведено, що реформи французької орфографії переважно не руйнують плюрисистемний характер письма, а локально посилюють його регулярність: усувають дублетні або непередбачувані графічні елементи, уточнюють правила акцентуації, спрощують написання окремих запозичень і складних слів. Водночас вони лише частково підсилюють фонографічність, бо ядро французької орфографії зберігає семіографічні та морфологічні функції. Установлено, що саме ця подвійність – прагнення до регуляризації та водночас збереження історико-морфологічної спадкоємності – визначає специфіку французького правопису як системи. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у курсах історії французької мови, теоретичної фонетики, графеміки, орфографічної норми та методики викладання французької мови як іноземної.

THE 1990 ORTHOGRQPHIC REFORMS AND THE LIMITS OF PHONOGRAPHIZATION IN FRENCH WRITING

Sydelnykova L. V.
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Italian and French Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7975-7935
larysa.sydelnykova@knlu.edu.ua

Key words: *grapheme, phoneme, spelling norm, diacritics, morphography, semiography, grapheme-phoneme correspondence, codification of writing.*

The article examines reforms of French orthography as a long-term process of standardizing writing in which phonographic, morphographic, logographic, and etymological-historical principles interact. The relevance of the study is determined by the depth of the modern spelling system: many graphemes do not correspond to phonemes unambiguously, while written forms preserve morphological, semantic, and historical information. Orthographic reforms are therefore considered not merely as technical simplifications of rules, but as factors that influence the balance between spoken and written language, educational practice, language policy, and the representation of phonemes in the graphic system. The aim of the article is to determine how historical and contemporary attempts to reform spelling have affected the formation and functioning of the phonographic system. The study applies descriptive, comparative-historical, systemic-functional, and graphemic methods. Particular attention is paid to the rectifications orthographiques of 1990, including changes in the use of hyphens, compound-word plurals, diacritics, selected loanwords, and anomalous spellings. The findings show that reforms generally do not dismantle the plurisystemic nature of writing; instead, they locally increase regularity by removing double or unpredictable graphic elements, clarifying accentuation, and simplifying the spelling of selected borrowings and compounds. Their contribution to phonographic transparency remains partial because the core of the system retains semiographic and morphological functions. The analysis demonstrates that the specificity of French spelling is defined by the coexistence of regularization and historical-morphological continuity. It also shows that the practical implementation of reform depends on schools, dictionaries, official recommendations, and actual usage in different Francophone communities. The results may be used in courses on language history, theoretical phonetics, graphemics, orthographic norms, and methods of teaching French as a foreign language.

Постановка проблеми. Французька орфографія традиційно належить до тих систем письма, у яких співвідношення між звучанням і написанням не є прямим, прозорим і стабільним. На відміну від орфографій із переважно фонематичним принципом, французьке письмо поєднує передавання фонем, маркування морфем, розрізнення омонімів, збереження історичних і етимологічних слідів, а також відтворення усталених культурних моделей письма. Саме тому питання реформування французької орфографії майже завжди виходило за межі суто графічної нормалізації: воно торкалося престижу писемної норми, доступності освіти, мовної ідентичності, ролі словників, функцій школи та взаємодії різних центрів франкофонії [Pellat, 2023, p. 73–74].

У сучасному мовознавстві дедалі частіше наголошується, що французька орфографічна система не є хаотичною, попри її складність. Вона організована як плюрисистема, у якій фонографічні елементи співіснують із семіографічними. Як було показано в нашому попередньому дослідженні сучасна французька орфографія використовує різні принципи письма для якісної передачі інформації, а логограми й морфограми забезпечують розрізнення значень та граматичних категорій [Сидельникова, 2025, с. 107]. Отже, дослідження реформ має враховувати не лише те, чи наближалося письмо до вимови, а й те, які функції втрачаються або посилюються при кожному спрощенні.

Проблема впливу реформ на фонографічну систему французької мови полягає у тому, що сама ідея «фонографізації» не може бути зведена до механічного правила «один звук – одна літера». Французька мова має складні голосні, носові фонеми, позиційні варіанти, німі приголосні, випадне e caduc, омографи та численні історичні написання. Тому будь-яка реформа стикається з подвійним завданням: підвищити передбачуваність графемо-фонемних відповідностей і водночас не зруйнувати ті писемні маркери, які виконують морфологічну або семантичну функцію.

Актуальність дослідження підсилюється сучасними освітніми й цифровими контекстами. У французьких навчальних програмах 2026 року безпосередньо вказано, що навчання орфографії здійснюється з урахуванням орфографічних виправлень 1990 року, оприлюднених у Journal officiel 6 грудня 1990 року [Ministère de l'Éducation nationale, 2026, с. 15]. Водночас автоматичні системи перетворення графем у фонеми, демонструють, що сучасна лінгвістика потребує формального опису графемо-фонемних відповідностей французької мови [Calderone, Hathout, Bonami, 2023, с. 58–59]. Це виводить питання реформ за межі традиційної історії правопису й робить його важливим для комп'ютерної лінгвістики, дидактики та теорії письма.

У сучасних дослідженнях простежуються кілька взаємопов'язаних напрямів вивчення французької орфографії. Перший напрям зосереджений на історичній нормалізації письма та на тому, як поступово формувалася сучасна орфографічна норма. C. Gabay і T. Clérice, спираючись на комп'ютерний аналіз корпусів XVII ст., доводять, що саме цей період був ключовим для появи суворої французької орфографічної норми, яка в загальних рисах зберігається й сьогодні [Gabay, Clérice, 2024, с. 246]. Їхній підхід важливий тим, що переносить акцент із декларацій граматистів на реальні варіанти письма, видимі в корпусах.

Другий напрям стосується власне орфографічних виправлень 1990 року, їхнього змісту, рецепції та поширення у франкомовному просторі. J. Lazar і R. Mudrochová розглядають застосування виправлень через тридцять років після їхнього запровадження та підкреслюють нерівномірність їхнього прийняття в різних країнах франкофонії [Lazar, Mudrochová, 2020, с. 5–6]. J.-F. de Pietro, D. Elmiger і V. Conti аналізують ситуацію у швейцарській школі на тлі реформ французької й німецької орфографій, показуючи, що прийняття нової графії залежить не лише від лінгвістичної логіки, а й від інституційного статусу норми [De Pietro, Elmiger, Conti, 2020, с. 5–7]. A. Dister і H. Naets досліджують Бельгію, де офіційна політика поступово поєднується з практиками учнів і преси [Dister, Naets, 2020, с. 2–3].

Третій напрям пов'язаний із сучасною теорією французької графеміки. M. Makassikis, аналізуючи працю C. Gruaz, звертає увагу на системну природу французької орфографії й на можливість реформ, спрямованих на вилучення графічних одиниць без синхронної функції [Makassikis, 2023, с. 223]. У такій перспективі реформа постає не як відмова від традиції, а як раціоналізація структури графем. В українському контексті важливою є стаття Л. Сидельникової про логограми у семіографії сучасного французького письма, де акцентовано розмежування фонографічного й семіографічного принципів [Сидельникова, 2025, с. 110].

Четвертий напрям представляють психолінгвістичні й дидактичні дослідження. A.-F. de Chambrier та співавтори доводять, що французьку не слід вважати легкою для декодування: навіть досвідчені читачі мають труднощі з неоднозначними графемо-фонемними відповідностями, зокрема з *e, s, g, nasal vowel spellings* та кінцевими приголосними [de Chambrier et al., 2025, с. 9–10]. E. Ardanouy та співавтори показують, що в засвоєнні французького написання взаємодіють фонологічні, морфологічні й графотактичні навички,

причому їхня роль змінюється впродовж початкової школи [Ardanouy et al., 2024, с. 13–14].

П'ятий напрям пов'язаний із лексикографією та корпусною перевіркою реального вживання виправлених написань. R. Mudrochová і J. Lazar у праці 2026 року проаналізували 123 запозичення, охоплені орфографічними виправленнями 1990 року, зіставивши їхню репрезентацію у словниках Le Robert та Usito із частотністю в корпусах французької мови Франції та Канади [Mudrochová, Lazar, 2026, с. 91–92]. Їхні результати засвідчують стабілізаційну тенденцію, проте не повну уніфікацію. Саме ця неповна уніфікація дає підстави говорити про реформу як про тривалий соціолінгвістичний процес, а не як про одноразовий акт нормативного рішення.

Метою статті є з'ясування впливу реформ французької орфографії на становлення й сучасне функціонування фонографічної системи французької мови. Для досягнення мети поставлено такі завдання: уточнити поняття фонографічного принципу в контексті французької плюрисистемної орфографії; окреслити історико-нормативну логіку французьких правописних реформ; визначити, які компоненти орфографічних виправлень 1990 року найбільше впливають на графемо-фонемні відповідності; показати межі фонографізації французького письма; узагальнити освітні, лексикографічні та цифрові наслідки сучасних реформ.

Об'єктом дослідження є французька орфографічна система в її історичному та сучасному нормативному розвитку. **Предметом дослідження** є вплив реформ французької орфографії на фонографічну організацію письма, тобто на способи передавання фонем графемами, на регулярність графемо-фонемних відповідностей і на співвідношення фонографічних та нефонографічних функцій письма.

Виклад основного матеріалу дослідження. Французька орфографія сформувалася як результат тривалого нашарування різних принципів письма. Її фонографічна основа полягає в тому, що значна кількість графем або графічних комплексів передає фонеми: *p* у *père, t* у *table, ou* у *route, an* у *chant, in* у *vin*. Однак майже кожен із цих прикладів демонструє не тільки прямий зв'язок із вимовою, а й контекстуальні обмеження. Наприклад, графема s може передавати */s/* або */z/*, *c – /k/ або /s/, g – /g/ або /ʒ/*, а фінальні приголосні часто не вимовляються, проте залишаються важливими для морфологічних або лексичних зв'язків. Тому фонографічна система французької мови є не просто набором відповідностей «літера – звук», а мережею правил, винятків і позиційних залежностей.

Семіографічний компонент французького письма виконує не менш важливу функцію. Він забезпечує передавання значення, граматичної категорії або лексичного розрізнення, навіть коли відповідні елементи не мають фонетичного вираження. У словах *ils parlent* фінальна послідовність -ent не вимовляється як окремий звук, але маркує особу й число дієслова. У парах *ou / où, a / à, sur / sûr* діакритичні знаки допомагають розмежовувати значення. У серіях *grand – grande* або *petit – petite* німий приголосний підтримує морфологічну спорідненість. Саме цей тип функціонування пояснює, чому пряме фонетичне спрощення французької орфографії було б не лише технічним, а й системним втручанням у структуру письма.

У сучасній графематичній термінології фонограма розуміється як графічна одиниця, що передає фонему або фонологічно релевантний комплекс. Морфограма маркує морфологічну інформацію, а логограма розрізняє омонімічні або омофонічні одиниці. Наші попередні дослідження показали, що логограма у французькому письмі є літерним знаком, який несе семантичну інформацію і має на меті розрізнювати омофонічні написання [Сидельникова, 2025, с. 109]. Реформи можуть посилювати фонографічність тільки там, де усунення графічного елемента не руйнує морфограмної або логограмної функції.

Історично прагнення наблизити французьке письмо до вимови з'являлося неодноразово. За даними OQLF, у XVI ст. L. Meigret пропонував зблизити орфографію з вимовою, а J. Godard у XVII ст. порушував питання про вилучення етимологічних літер і заміну німих s циркумфлексом [Office québécois de la langue française, 2026b, п. 4]. Проте успішними ставали не радикальні фонетичні проєкти, а ті зміни, які вписувалися у вже наявну структуру норми. Реформа 1740 року, пов'язана з третьою редакцією словника Académie française, закріпила значну кількість змін, але не зробила французьку орфографію фонетичною. Те саме стосується подальших нормалізацій XIX ст., які уточнювали написання, не ліквідовуючи його історичної глибини.

Дослідження C. Gabay і T. Clérice важливе тим, що воно показує становлення сучасної французької орфографії як процес конкуренції різних spelling systems, а не як одномоментне створення готової норми [Gabay, Clérice, 2024, с. 246]. XVII ст. у їхньому описі постає етапом, коли графічна варіативність поступово поступається місцем кодифікованій нормі. Для фонографічної системи це означало не стільки збільшення прозорості, скільки стабілізацію набору графічних засобів, за допомогою яких передаються фонеми, морфеми й логічні розрізнення.

Найбільш обговорюваним сучасним етапом реформування французького правопису є орфо-

графічні виправлення 1990 року. Квебекська служба французької мови пояснює їх як зміни, спрямовані на спрощення окремих написань і вилучення аномалій, винятків або нерегулярностей [Office québécois de la langue française, 2026a, абз. 1]. Важливо, що вони не мають примусового характеру: традиційні й виправлені графії вважаються правильними [Office québécois de la langue française, 2026b, п. 5]. У Франції нові навчальні документи зберігають таку саму логіку: стара й виправлена графії приймаються однаково [Ministère de l'Éducation nationale, 2026, с. 15]. Така подвійність є типовою для французької мовної політики. Реформа пропонує регуляризацію, але не скасовує культурно закріпленої норми.

Основні компоненти орфографічних виправлень 1990 року доцільно згрупувати за характером їхнього впливу на структуру французької графічної системи. По-перше, це зміни, що стосуються дефісів і злитого написання складних слів. Перехід від окремих дефісних форм до злитих написань не завжди має прямий фонографічний ефект, але зменшує графічну фрагментарність слова. По-друге, це уніфікація множини складних іменників, яка посилює морфологічну регулярність. По-третє, важливим компонентом є корекція акцентів і треми, зокрема перенесення треми на ту літеру, яка реально маркує фонетичну відокремленість голосного. По-четверте, це спрощення циркумфлекса на i та u, якщо він не виконує розрізнювальної функції. По-п'яте, це французизація або регуляризація окремих запозичень. Кожне з цих виправлень впливає на фонографічність по-різному. Одні зміни прямо уточнюють звукове читання, інші лише опосередковано зменшують непередбачуваність графічної форми.

Найвиразніший фонографічний ефект мають зміни, пов'язані з діакритичними знаками. У традиційній графіці трема іноді розміщувалася не над тією літерою, яка фактично маркувала фонетичну відокремленість голосного. Виправлені форми типу *aigüe* або *ambigüité* роблять графіку ближчою до фонологічної інтерпретації, бо знак розміщується над голосним, який має вимовлятися окремо. У такому разі реформа не створює нової фонеми й не змінює вимову, але робить відповідність між графічним сигналом і фонетичною інструкцією прозорішою.

Скасування циркумфлекса на *i* та *u* в частині випадків має інший характер. У словах типу *chaine / chaîne* або *aout / août* циркумфлекс часто зберігав історичну інформацію, не впливаючи на сучасну вимову. Його вилучення усуває графічний елемент без синхронної фонетичної функції. Проте реформа зберігає циркумфлекс там, де він розрізняє форми або часи, наприклад у певних дієслівних закінченнях. Це показує межу фонографізації. Елемент може бути вилучений тільки тоді, коли він не виконує логограмної або граматичної функції.

Регуляризація запозичень має складніший статус. У запозиченнях часто співіснують іншомовна графіка, французька фонологічна адаптація й соціальний престиж оригінального написання. Дослідження R. Mudrochová і J. Lazar засвідчує, що виправлені форми запозичень представлені нерівномірно. У словниках Le Robert і Usito вони фіксуються по-різному, а в корпусах Франції й Канади лише частина одиниць частіше трапляється у виправленій формі [Mudrochová, Lazar, 2026, с. 101]. Отже, навіть коли реформа пропонує фонографічно або морфологічно вмотивоване написання, реальне вживання залежить від лексикографічної традиції, мовної політики та звичок користувачів.

З погляду фонографічної системи важливо розрізняти два напрями впливу реформ: підвищення прозорості читання і підвищення передбачуваності письма. Французька орфографія асиметрична: читання часто легше, ніж написання, бо одна графема може мати обмежену кількість читань, але одна фонема може передаватися багатьма графічними способами. Саме тому реформи, що усувають зайві графічні елементи, не завжди кардинально полегшують читання, але можуть полегшувати написання. Наприклад, спрощення подвійних приголосних або усунення непослідовного акцента зменшує кількість випадків, які потрібно запам'ятовувати індивідуально.

Психолінгвістичні дані підтверджують, що французька фонографія залишається складною навіть після реформ. A. De Chambrier та співавтори показали, що такі графемо-фонемні відповідності, як *e* → */ə/, s* → */z/, g* → */ʒ/, nasal spellings an / on / in*, а також німі фінальні приголосні викликають більше неочікуваних відповідей у читачів, ніж контрольні псевдослова [de Chambrier et al., 2025, с. 9–10]. Це означає, що основні труднощі французького декодування не зводяться до кількох аномалій, усунених реформою 1990 року. Вони пов'язані з глибинною багатофункціональністю графем.

Дослідження E. Ardanouy та співавторів дає змогу побачити цю проблему в освітньому вимірі. Засвоєння французького написання залежить від фонологічних, морфологічних і графотактичних навичок, причому фонологічні навички відіграють більшу роль на початку навчання, а морфологічні поступово посилюють значення [Ardanouy et al., 2024, с. 13–14]. У контексті реформ це означає, що посилення фонографічної прозорості є корисним, але недостатнім. Дитина або іноземний студент має навчитися бачити в написанні не лише звук, а й морфему, словотвірну модель та лексичну аналогію.

Таблиця 1

Типи орфографічних змін і їхній вплив на фонографічність французького письма

Тип зміни	Приклад / зона	Основна функція	Вплив на фонографічну систему
Перенесення треми	aiguë → aigüe; ambiguïté → ambigüité	Уточнення читання голосного	Посилює зв'язок між діакритичним знаком і реальною фонетичною інструкцією
Скасування циркумфлекса	coût → cout; août → aout; paraître → paraitre	Усунення історичного знака без актуальної фонетичної функції	Зменшує кількість нефонографічних графічних елементів, але зберігає розрізнювальні випадки
Злите написання	porte-monnaie → portemonnaie; week-end → weekend	Зменшення графічної фрагментації слова	Опосередковано підвищує регулярність, але не завжди змінює графемо-фонемну відповідність
Уніфікація множини складних слів	un pèse-lettre → des pèse-lettres	Морфологічна регуляризація	Підсилює системність письма, проте має радше морфографічний, ніж фонографічний характер
Французизація запозичень	impresario → imprésario; des matchs	Адаптація іншомовної графіки до французької системи	Може підсилювати передбачуваність читання і написання, але залежить від вживання та словників
Усунення аномалій	nénuphar → nénufar; oignon → ognon	Ліквідація ізольованих або етимологічно непослідовних графій	Підвищує прозорість окремих лексем, не змінюючи архітектуру системи

З таблиці 1 видно, що лише частина виправлень прямо торкається фонографічного принципу. Найближчими до фонографізації є зміни діакритики та усунення графічних елементів без сучасної вимовної функції. Інші зміни спрямовані на морфологічну, лексичну або графотактичну регуляризацію. Це відповідає загальній логіці французької орфографії. Вона не прагне стати фонетичною, а намагається зробити свою складність більш керованою.

Важливо також, що орфографічні виправлення 1990 року не усувають основних чинників, які зумовлюють глибину французької орфографії. Вони не ліквідовують множинність графічного передавання голосних /o/, /ɛ/, /e/, /ɑ̃/, /œ̃/, не змінюють систему німих флексій, не переглядають принцип написання дієслівних закінчень, не скасовують морфологічні маркери числа й роду. Інакше кажучи, реформа не перетворює французьке письмо на фонетичне, бо це означало б втрату інформації, яку письмо накопичувало століттями.

Саме тому поняття «становлення фонографічної системи» у французькому випадку доцільно розуміти як становлення підсистеми всередині ширшої плюрисистеми. Французьке письмо містить фонографічне ядро, але це ядро постійно взаємодіє з морфографічними й логографічними нашаруваннями. Реформи впливають на це ядро не шляхом повного звільнення від історичних елементів, а шляхом корекції тих ділянок, де історична графіка вже не має синхронної функції або суперечить системній регулярності.

Сучасні офіційні документи Франції підтверджують, що освітня політика орієнтується не на примусове витіснення старої орфографії, а на прийняття двох норм. У Bulletin officiel 2026 року зазначено, що стара і виправлена графії приймаються однаково [Ministère de l'Éducation nationale, 2026, с. 15]. Така позиція має подвійний наслідок. З одного боку, вона зменшує соціальний спротив, бо не оголошує традиційну графію помилковою. З іншого боку, вона сповільнює поширення виправлених форм, адже користувачі не мають сильного зовнішнього стимулу змінювати звичне написання.

Квебекська позиція OQLF подібна, так як ні традиційні, ні нові графії не вважаються помилковими [Office québécois de la langue française, 2026a]. Водночас розміщення OQLF матеріалів про орфографічні виправлення 1990 року у власних довідкових ресурсах поступово сприяє унормуванню та легітимації виправлених форм. У цьому виявляється специфіка франкофонної норми. Вона не є єдиним централізованим механізмом, а формується через взаємодію Франції, Квебеку, Бельгії, Швейцарії, словників, шкільних програм, медіа та цифрових корпусів.

Дослідження бельгійського й швейцарського контекстів показують, що реформа стає реальною тільки тоді, коли переходить із нормативних документів у педагогічні практики. A. Dister і H. Naets аналізують шлях від мовної політики до практик школярів і преси у франкомовній Бельгії [Dister, Naets, 2020, с. 11–12]. J.-Fo De Pietro, Elmiger і V. Conti демонструють, що швейцарська школа

стикається з питанням співвідношення старої та нової норми не ізольовано, а в ширшому полі європейських реформ письма [De Pietro, Elmiger, Conti, 2020, с. 10–11]. Це важливо для теми фонографічності, бо навіть добре обґрунтована графематична зміна не впливає на систему, якщо не стає частиною масового навчання й писемної практики.

Подібна ситуація спостерігається і в польському університетському середовищі. За результатами дослідження студентів романістики J. Lazar встановив, що знання орфографічних виправлень 1990 року залишається нерівномірним: традиційні й виправлені форми співіснують у письмовій практиці, а ступінь засвоєння нової графії залежить від конкретного типу орфографічної зміни та її представлення в навчанні французької мови [Lazar, 2023, p. 211–217].

Лексикографічний вимір є не менш значущим. Словник не лише фіксує норму, а й робить її видимою для користувача. Якщо виправлена форма подається як допустима, вона отримує шанс на поширення; якщо вона відсутня або маргіналізована, користувач схильний обирати традиційну графію. У праці R. Mudrochová і J. Lazar показано, що Usito системніше інтегрує виправлені написання, тоді як Le Robert демонструє іншу міру прийняття. Корпусні дані фіксують лише часткову перевагу виправлених форм у реальному вживанні [Mudrochová, Lazar, 2026, с. 100].

Сучасна комп'ютерна лінгвістика додає до цієї проблеми новий вимір. Системи автоматичного перетворення графем на фонеми потребують формалізованого опису механізмів, за якими графічні одиниці співвідносяться з фонемами. За даними V. Calderone, N. Hathout і O. Bonami, система Phonolette досягає високої точності на французькомовних даних завдяки поєднанню графемних форм ресурсу GLÀFF із фонологічними транскрипціями бази Flexique [Calderone, Hathout, Bonami, 2023, с. 63]. Сам факт потреби в такій системі доводить, що французька фонографія є достатньо регулярною для моделювання, але достатньо складною, щоб вимагати спеціальних алгоритмів.

Для автоматичного перетворення графем у фонеми реформи можуть мати позитивний ефект, якщо зменшують кількість винятків або роблять діакритичну інформацію послідовнішою. Наприклад, виправлене розташування треми полегшує інтерпретацію графічного сигналу. Однак більшість систем G2P все одно має враховувати морфологію, частиномовну належність, лексичні винятки й позиційні правила. Тому цифрова перспектива підтверджує висновок про обмежений, але реальний вплив реформ. Вони зменшують локальну непрозорість, але не скасовують потреби в багаторівневому описі французької графіки.

Marin і Lavoie підкреслюють, що навіть через понад тридцять років після реформи питання старої і виправленої орфографії залишається актуальним для вчителів, зокрема в Квебеку, де педагог може обирати норму викладання [Marin, Lavoie, 2022, с. 46]. Для учнів це створює ситуацію нормативної множинності. Вона може бути продуктивною, якщо пояснюється як історично й функціонально вмотивована варіантність, але може бути дезорієнтувальною, якщо стара й нова графії подаються як довільні дублети.

Отже, вплив реформ на становлення фонографічної системи французької мови є опосередкованим і системно обмеженим. Реформи не створюють фонографічну систему з нуля, бо вона існувала від початку як один із принципів французького письма. Вони також не роблять її домінантною абсолютно, оскільки французька орфографія зберігає морфографічну й семіографічну структуру. Проте вони уточнюють межі фонографічного принципу, відокремлюють функціональні графеми від нефункціональних залишків і поступово підсилюють регулярність графемо-фонемних відповідностей там, де це не суперечить іншим функціям письма.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що реформи французької орфографії слід розглядати як еволюційний механізм раціоналізації письма, а не як радикальну фонетизацію. Французька орфографія має плюрисистемний характер. Фонографічний принцип у ній співіснує з морфографічним, логографічним та історико-етимологічним. Саме тому будь-яка реформа змушена враховувати не лише відповідність між графемою і фонемою, а й здатність письма передавати морфологічну та семантичну інформацію.

Історично реформаторські спроби, спрямовані на зближення письма з вимовою, були постійною частиною розвитку французької мови. Однак успішними ставали переважно ті зміни, які не руйнували системної рівноваги між усним і писемним рівнями. Сучасні орфографічні виправлення 1990 року продовжують цю логіку: вони не замінюють традиційну орфографію новою, а пропонують локальні виправлення, спрямовані на усунення аномалій, непослідовностей і графічних елементів без актуальної функції.

Найбільший вплив на фонографічну систему мають зміни, пов'язані з діакритикою, розміщенням треми, частковим вилученням циркумфлекса, а також регуляризацією окремих запозичень і аномальних написань. Вони роблять окремі графемо-фонемні відповідності прозорішими, але не ліквідовують глибинної складності французької орфографії. Основні джерела непрозорості – німі

приголосні, морфологічні закінчення, множинність способів передавання фонем, омографія та історичні графії – залишаються структурною ознакою системи.

Освітні документи Франції 2026 року та позиція OQLF засвідчують нормативну модель співіснування традиційної й виправленої графій. Така модель зменшує соціальний конфлікт, але водночас уповільнює повну інтеграцію виправлень. Дослідження Бельгії, Швейцарії, Квебеку та лексикографічних ресурсів підтверджують, що реальне поширення реформ залежить від школи, словників, медіа, корпусного вживання й готовності користувачів приймати варіантність.

Для становлення фонографічної системи французької мови реформи мають насамперед уточнювальний ефект. Вони допомагають відмежувати графічні елементи, що мають фонетичну або іншу функцію, від тих, які зберігаються лише як історичні залишки. Тому їхній внесок полягає у поступовій систематизації, а не у перетворенні французького письма на фонетичне. Перспективи подальших досліджень полягають у корпусному вивченні поширення виправлених форм у різних країнах франкофонії, зіставленні шкільних практик викладання традиційної та реформованої орфографії, а також моделюванні впливу орфографічних виправлень 1990 року на системи автоматичного перетворення графем на фонеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ardanouy E., Lefèvre E., Delage H., Zesiger P. Which skills underlie French-speaking children's lexical spelling acquisition in elementary school? Insight from a cross-sectional exploratory network study from Grade 1 to Grade 5. Journal of Experimental Child Psychology. 2024. Vol. 245. Article 105963. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jecp.2024.105963.
2. Calderone B., Hathout N., Bonami O. Phonolette: a grapheme-to-phoneme converter for French. Lexique. 2023. № 33. P. 57–70. DOI: https://doi.org/10.54563/lexique.1129.
3. de Chambrier A.-F., Atzemian M., Fayol M., Zesiger P., Martinet C. French is not so easy to decode: a pilot study. Applied Psycholinguistics. 2025. Vol. 46. Article e21. P. 1–20. DOI: https://doi.org/10.1017/S0142716425100106.
4. De Pietro J.-F., Elmiger D., Conti V. Majonäse et ognons. L'école suisse face aux réformes orthographiques de l'allemand et du français. Cahiers de praxématique. 2020. № 74. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.4000/praxematique.6111.
5. Dister A., Naets H. Les Rectifications de l'orthographe en Belgique francophone : de la politique linguistique aux pratiques des écoliers et de la presse. Cahiers de praxématique. 2020. № 74. P. 1–16. DOI: https://doi.org/10.4000/praxematique.6569.
6. Gabay S., Clérice T. The birth of French orthography. A computational analysis of French spelling systems in diachrony. CHR 2024: Computational Humanities Research Conference. 2024. P. 246–264. URL: https://ceur-ws.org/Vol-3834/paper21.pdf (дата звернення: 04.07.2026).
7. Lazar J. La perception des rectifications orthographiques de 1990 : quelle connaissance auprès des étudiants polonais. Academic Journal of Modern Philology. 2023. № 19. P. 207–218. DOI: https://doi.org/10.34616/ajmp.2023.19.14.
8. Lazar J., Mudrochová R. Les rectifications orthographiques de 1990 et leur application dans l'espace francophone, 30 ans plus tard. Cahiers de praxématique. 2020. № 74. DOI: https://doi.org/10.4000/praxematique.6658.
9. Makassikis M. L'orthographe lexicale du français, un système qui gagnerait à être amendé. Didactique du FLES. 2023. Vol. 2, № 2. P. 221–234. DOI: https://doi.org/10.57086/dfles.789.
10. Marin J., Lavoie N. Orthographe ancienne et rectifiée : quelle(s) norme(s) en application? La Lettre de l'AIRDF. 2022. № 70. P. 46–50. DOI: https://doi.org/10.3406/airdf.2022.2433.
11. Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche. Bulletin officiel n° 10 du 5 mars 2026. 2026. URL: https://www.education.gouv.fr/sites/default/files/document/Bulletin%20officiel%20n%C2%B0%2010%20du%205%20mars%202026-480719.pdf (дата звернення: 04.07.2026).
12. Mudrochová R., Lazar J. L'orthographe française en mouvement : le cas des emprunts rectifiés. AUC Philologica. 2026. Vol. 2026, № 1. P. 91–103. DOI: https://doi.org/10.14712/24646830.2026.8.
13. Office québécois de la langue française. Présentation des rectifications de l'orthographe. Vitrine linguistique. 2026a. URL: https://vitrinelinguistique.oqlf.gouv.qc.ca/23195/lorthographe/rectifications-de-lorthographe/recommandations-generales-liees-aux-rectifications-de-lorthographe/presentation-des-rectifications-de-lorthographe (дата звернення: 04.07.2026).
14. Office québécois de la langue française. Questions fréquentes sur les rectifications de l'orthographe. Vitrine linguistique. 2026b. URL: https://vitrinelinguistique.oqlf.gouv.qc.ca/23275/lorthographe/rectifications-de-lorthographe/recommandations-generales-liees-aux-rectifications-de-lorthographe/questions-frequentes-sur-les-rectifications-de-lorthographe (дата звернення: 04.07.2026).

15. Pellat J.-C. L'orthographe française : histoire, description, enseignement. Paris : Ophrys, 2023. 172 p.
16. Сидельникова Л. Місце логограм у семіографії сучасного французького письма. Нова філологія. 2025. № 97. С. 107–113. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-97-14.

REFERENCES

1. Ardanouy, E., Lefèvre, E., Delage, H., & Zesiger, P. (2024). Which skills underlie French-speaking children's lexical spelling acquisition in elementary school? Insight from a cross-sectional exploratory network study from Grade 1 to Grade 5. Journal of Experimental Child Psychology, 245, Article 105963. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2024.105963
2. Calderone, B., Hathout, N., & Bonami, O. (2023). Phonolette: A grapheme-to-phoneme converter for French. Lexique, 33, 57–70. https://doi.org/10.54563/lexique.1129
3. de Chambrier, A.-F., Atzemian, M., Fayol, M., Zesiger, P., & Martinet, C. (2025). French is not so easy to decode: A pilot study. Applied Psycholinguistics, 46, Article e21, 1–20. https://doi.org/10.1017/S0142716425100106
4. De Pietro, J.-F., Elmiger, D., & Conti, V. (2020). Majonäse et ognons. L'école suisse face aux réformes orthographiques de l'allemand et du français. Cahiers de praxématique, 74, 1–15. https://doi.org/10.4000/praxematique.6111
5. Dister, A., & Naets, H. (2020). Les Rectifications de l'orthographe en Belgique francophone : de la politique linguistique aux pratiques des écoliers et de la presse. Cahiers de praxématique, 74, 1–16. https://doi.org/10.4000/praxematique.6569
6. Gabay, S., & Clérice, T. (2024). The birth of French orthography: A computational analysis of French spelling systems in diachrony. In CHR 2024: Computational Humanities Research Conference (pp. 246–264). Retrieved July 14, 2026, from https://ceur-ws.org/Vol-3834/paper21.pdf
7. Lazar, J. (2023). La perception des rectifications orthographiques de 1990 : quelle connaissance auprès des étudiants polonais. Academic Journal of Modern Philology, 19, 207–218. https://doi.org/10.34616/ajmp.2023.19.14
8. Lazar, J., & Mudrochová, R. (2020). Les rectifications orthographiques de 1990 et leur application dans l'espace francophone, 30 ans plus tard. Cahiers de praxématique, 74. https://doi.org/10.4000/praxematique.6658
9. Makassikis, M. (2023). L'orthographe lexicale du français, un système qui gagnerait à être amendé. Didactique du FLES, 2(2), 221–234. https://doi.org/10.57086/dfles.789
10. Marin, J., & Lavoie, N. (2022). Orthographe ancienne et rectifiée : quelle(s) norme(s) en application? La Lettre de l'AIRDF, 70, 46–50. https://doi.org/10.3406/airdf.2022.2433
11. Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche. (2026). Bulletin officiel n° 10 du 5 mars 2026. Retrieved July 14, 2026, from https://www.education.gouv.fr/sites/default/files/document/Bulletin%20officiel%20n%C2%B0%2010%20du%205%20mars%202026-480719.pdf
12. Mudrochová, R., & Lazar, J. (2026). L'orthographe française en mouvement : le cas des emprunts rectifiés. AUC Philologica, 2026(1), 91–103. https://doi.org/10.14712/24646830.2026.8
13. Office québécois de la langue française. (2026a). Présentation des rectifications de l'orthographe. Vitrine linguistique. Retrieved July 14, 2026, from https://vitrinelinguistique.oqlf.gouv.qc.ca/23195/lorthographe/rectifications-de-lorthographe/recommandations-generales-liees-aux-rectifications-de-lorthographe/presentation-des-rectifications-de-lorthographe
14. Office québécois de la langue française. (2026b). Questions fréquentes sur les rectifications de l'orthographe. Vitrine linguistique. Retrieved July 14, 2026, from https://vitrinelinguistique.oqlf.gouv.qc.ca/23275/lorthographe/rectifications-de-lorthographe/recommandations-generales-liees-aux-rectifications-de-lorthographe/questions-frequentes-sur-les-rectifications-de-lorthographe
15. Pellat, J.-C. (2023). L'orthographe française : histoire, description, enseignement. Ophrys.
16. Sydelnykova, L. (2025). Mistse lohohram u semiohrafii suchasnoho frantsuzkoho pysma [The place of logograms in the semiography of modern French writing]. Nova filolohiia, 97, 107–113. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-97-14

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’373’42
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-23

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ВІДТВОРЕННІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГЕРМАНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВ

Строченко Л. В.
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-3619-3484
lesiastrochenko@gmail.com

Єрьоменко С. В.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-8145-9483
svetlana200125@gmail.com

Телецька Т. В.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-2555-1154
teletskaya@gmail.com

Ключові слова: *юридична термінологія, юридичний переклад, перекладацькі трансформації, германські мови, романські мови, юридичний дискурс, правові тексти.*

Статтю присвячено дослідженню перекладацьких трансформацій, що застосовуються при відтворенні юридичної термінології германських і романських мов українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена зростанням обсягів міжнародної правової комунікації, процесами європейської інтеграції України та необхідністю забезпечення точності перекладу нормативно-правових, договірних і судових документів. Метою статті є виявлення особливостей використання перекладацьких трансформацій під час відтворення юридичної термінології германських і романських мов, визначення найпродуктивніших способів перекладу та встановлення чинників, що впливають на вибір перекладацьких рішень. Матеріалом дослідження стали 600 юридичних термінів і понад 350 фрагментів нормативно-правових документів, відібраних з офіційних правових ресурсів EUR-Lex, UK Legislation та United States Code англійською, французькою й українською мовами. Для уточнення семантики та нормативних відповідників використано спеціалізовані юридичні словники й довідкові ресурси. У дослідженні застосовано описовий, зіставний, структурно-семантичний, перекладознавчий і контекстуальний методи, а також елементи кількісного аналізу. Встановлено, що юридична термінологія германських і романських мов характеризується високим ступенем стандартизованості, проте відрізняється структурною організацією та концептуальним наповненням, що зумовлює використання різних перекладацьких трансформацій.

Найпродуктивнішими способами перекладу визначено калькування, конкретизацію, модуляцію, функціональну заміну, описовий переклад і комплексні трансформації. Доведено, що вибір перекладацької стратегії залежить від семантичної структури терміна, наявності міжмовного еквівалента, типу юридичного тексту та особливостей відповідної правової системи. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у юридичному перекладі, підготовці перекладачів, укладанні двомовних юридичних словників і викладанні перекладознавчих дисциплін.

TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN RENDERING LEGAL TERMINOLOGY OF GERMANIC AND ROMANCE LANGUAGES

Strochenko L. V.
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Doroha, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3619-3484
lesiastrochenko@gmail.com

Yeromenko S. V.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Doroha, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8145-9483
svetlana200125@gmail.com

Teletska T. V.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Doroha, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2555-1154
teletskaya@gmail.com

Key words: *legal terminology, legal translation, translation transformations, Germanic languages, Romance languages, legal discourse, legal texts.*

The article examines translation transformations employed in rendering the legal terminology of Germanic and Romance languages into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the growing scope of international legal communication, Ukraine's European integration processes, and the increasing need to ensure the accuracy of translating legislative, contractual, and judicial documents. The article aims to identify the peculiarities of applying translation transformations in rendering legal terminology of Germanic and Romance languages, to determine the most productive translation techniques, and to establish the factors influencing translators' decision-making. The research material comprises 600 legal terms and more than 350 excerpts from legislative and regulatory documents selected from the official legal resources EUR-Lex, UK Legislation, and the United States Code in English, French, and Ukrainian. Specialized legal dictionaries and reference resources were additionally used to verify the semantics of legal terms and their standardized equivalents. The study employs descriptive, comparative, structural-semantic,

translation, and contextual methods, together with elements of quantitative analysis. The findings demonstrate that the legal terminology of Germanic and Romance languages is characterized by a high degree of standardization while differing considerably in structural organization and conceptual content, which necessitates the application of various translation transformations. The most productive translation techniques include calque, concretization, modulation, functional substitution, descriptive translation, and complex translation transformations. It has been established that the choice of a translation strategy depends on the semantic structure of a legal term, the availability of an interlingual equivalent, the type of legal text, and the specific features of the corresponding legal system. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its findings to legal translation practice, translator training, the compilation of bilingual legal dictionaries, and the teaching of translation studies.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації, інтенсифікація міжнародної правової співпраці та гармонізація національного законодавства з європейськими правовими стандартами істотно підвищують роль якісного перекладу юридичних текстів. Особливого значення набуває проблема адекватного відтворення юридичної термінології германських і романських мов, оскільки саме ці мовні групи є основою функціонування більшості міжнародних нормативно-правових документів, договорів, судових рішень та інших актів офіційно-ділової комунікації. Юридичний термін є носієм не лише спеціального поняття, а й певної правової традиції, що формується під впливом історичних, культурних і національних особливостей відповідної правової системи. У зв'язку з цим буквальне відтворення термінологічних одиниць нерідко призводить до семантичних втрат, зміни юридичного змісту або виникнення неоднозначності.

Проблема перекладу юридичної термінології ускладнюється також відмінностями між правовими сім'ями, зокрема англо-американською системою загального права (Common Law) та континентальною системою романо-германського права. Саме тому проблематика перекладу юридичної термінології належить до актуальних напрямів сучасного перекладознавства, оскільки юридичний текст потребує максимальної точності відтворення змісту, збереження нормативності та відповідності правовим традиціям різних країн. Значна увага приділяється дослідженню структурно-семантичних особливостей юридичних термінів, проблемам міжмовної еквівалентності, а також вибору оптимальних перекладацьких стратегій.

Сучасні дослідження англомовної юридичної термінології засвідчують, що найбільші труднощі перекладу пов'язані з полісемією, міжмовною асиметрією, національною специфікою правових понять і відсутністю повних термінологічних відповідників. Особлива увага приділяється необхідності використання комплексу перекладацьких трансформацій, які забезпечують адекватне відтворення змісту юридичних понять українською мовою [Єрьоменко, Строченко, 2025].

Важливим напрямом наукових досліджень є гармонізація юридичної термінології в умовах європейської інтеграції України. У центрі уваги перебувають питання стандартизації правничої лексики, досягнення поняттєвої еквівалентності та узгодження української юридичної термінології з правовою системою Європейського Союзу. Такий підхід підтверджує, що переклад нормативно-правових актів є не лише мовним процесом, а й механізмом адаптації правових концептів різних юридичних систем [Касяненко, 2011].

Вагомий внесок у формування теоретичних засад термінознавства зроблено у працях, присвячених функціонуванню спеціальної лексики у фахових текстах. Юридичний термін розглядається як мовна одиниця, що характеризується системністю, однозначністю в межах відповідної галузі знань і виконує номінативну, дефінітивну та комунікативну функції. При цьому адекватність перекладу визначається не лише формальною відповідністю, а й повнотою передачі змісту юридичного поняття [Кияк, 2007].

Сучасна юридична термінологія дедалі частіше інтерпретується як складова юридичного дискурсу, у якій значення терміна формується під впливом текстового та комунікативного контексту. Такий підхід дозволяє розглядати правничі терміни як когнітивно-дискурсивні одиниці, семантика яких залежить від особливостей функціонування у нормативних, судових та інших видах юридичних текстів [Сидоренко, Бондаренко, Сипченко, 2022].

Значний практичний досвід юридичного перекладу узагальнено у працях, присвячених перекладу англомовної юридичної літератури. У них систематизовано основні види перекладацьких трансформацій, окреслено типові труднощі перекладу законодавчих, договірних і судових документів, а також запропоновано ефективні способи відтворення юридичних термінів із урахуванням особливостей

англо-американської та континентальної правових систем [Черноватий, Карабан, 2016].

У міжнародному перекладознавстві юридична англійська розглядається як окрема спеціалізована підсистема мови, для якої характерні висока термінологічна насиченість, консервативність мовних засобів, усталені синтаксичні моделі та значна залежність від національної правової традиції. Саме тому адекватний переклад юридичних текстів потребує врахування не лише мовних, а й концептуальних відмінностей між правовими системами [Haigh, 2015].

Попри значний обсяг наукових досліджень, більшість із них присвячена окремим аспектам юридичної термінології, особливостям англомовного юридичного дискурсу або перекладу текстів певної правової системи. Водночас недостатньо висвітленими залишаються закономірності використання перекладацьких трансформацій під час відтворення юридичної термінології германських і романських мов у порівняльному аспекті. Потребують подальшого вивчення структурно-семантичні чинники вибору трансформацій, вплив типологічних особливостей мов на перекладацькі рішення, а також специфіка передачі юридичних понять, зумовлена відмінностями між національними правовими системами. Саме ці питання визначають наукову новизну та актуальність пропонованого дослідження.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей використання перекладацьких трансформацій під час відтворення юридичної термінології германських і романських мов українською мовою, визначенні найпродуктивніших способів перекладу термінологічних одиниць, а також встановленні впливу структурно-семантичних і функціонально-прагматичних характеристик юридичних термінів на вибір перекладацьких рішень. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: визначити структурно-семантичні особливості юридичних термінів у досліджуваних мовах; класифікувати основні види перекладацьких трансформацій, що застосовуються під час перекладу юридичної термінології; проаналізувати особливості використання лексичних, граматичних, лексико-граматичних і комплексних трансформацій при перекладі юридичних термінів; встановити найпродуктивніші перекладацькі стратегії відтворення юридичної термінології залежно від мовної групи та типу юридичного тексту; визначити чинники, що впливають на вибір перекладацьких трансформацій під час перекладу юридичної термінології.

Об'єктом дослідження є юридична термінологія германських і романських мов у сучасному юридичному дискурсі. Предметом дослідження виступають перекладацькі трансформації, що застосовуються при відтворенні юридичної термінології германських і романських мов українською мовою, а також закономірності їх використання залежно від структурно-семантичних особливостей термінів і специфіки відповідних правових систем.

Матеріалом дослідження стали 600 юридичних термінів і понад 350 фрагментів нормативно-правових документів, відібраних з офіційних правових ресурсів ***EUR-Lex, UK Legislation*** та ***United States Code***, представлених англійською, французькою та українською мовами. Для встановлення нормативних термінологічних відповідників і уточнення семантики спеціальної лексики також використано ***Legal Dictionary, French-Ukrainian Dictionary of Legal Terms***. Такий матеріал забезпечує можливість комплексного порівняльного аналізу юридичної термінології германських (на матеріалі англійської) та романських (на матеріалі французької) мов і дослідження особливостей її перекладу українською мовою.

У дослідженні використано описовий, зіставний, структурно-семантичний і перекладознавчий методи, метод контекстуального аналізу, а також метод кількісного аналізу для визначення частотності використання окремих перекладацьких трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз корпусу текстів засвідчив, що юридична термінологія германських і романських мов характеризується високим ступенем стандартизованості, системності та поняттєвої точності, однак способи її мовної репрезентації суттєво відрізняються. Англійська юридична мова тяжіє до аналітичних конструкцій і багатокомпонентних словосполучень, тоді як французька демонструє переважання прийменникових моделей та більш розвинену морфологічну структуру термінів. Наприклад, англійські терміни *legal entity*, *criminal liability*, *burden of proof*, *breach of contract* відповідають французьким *personne morale*, *responsabilité pénale*, *charge de la preuve*, *rupture du contrat* і українським *юридична особа*, *кримінальна відповідальність*, *тягар доказування*, *порушення договору*. Незважаючи на однаковий денотативний зміст, структура термінів у кожній мові відображає особливості її словотвору та юридичної традиції, що безпосередньо впливає на вибір перекладацьких рішень.

Дослідження показало, що під час перекладу юридичної термінології використовуються лексичні, граматичні, лексико-граматичні та комплексні трансформації, причому їхня частотність залежить від ступеня міжмовної еквівалентності терміна. Найпродуктивнішим способом відтворення міжнародно уніфікованої юридич-

ної лексики виявилося калькування. Так, *legal capacity* перекладається як *правоздатність*, *civil procedure – цивільне судочинство*, *fundamental rights – основоположні права*, французькі *acte juridique – юридичний акт*, *droit administratif – адміністративне право*, *responsabilité civile – цивільна відповідальність*. Такі терміни закріплені у міжнародній юридичній практиці, тому їх переклад не потребує суттєвих семантичних змін.

Водночас значна кількість термінів не має прямих міжмовних відповідників через відмінності між національними системами права. У таких випадках буквальний переклад не забезпечує передачі юридичного змісту. Одним із найхарактерніших прикладів є англійський термін *consideration*. У загальновживаній лексиці він означає «розгляд» або «увага», однак у договірному праві позначає зустрічне майнове задоволення сторін як необхідну умову чинності договору. Саме тому нормативним перекладом є *зустрічне задоволення* або *зустрічне надання*, а не буквальне відтворення форми слова. Подібна ситуація спостерігається під час перекладу терміна *equity*. Лексичне значення слова пов'язане зі справедливістю, проте у правовій системі Великої Британії *equity* позначає окрему систему норм, яка історично сформувалася поряд із загальним правом (*common law*). У зв'язку з цим найбільш адекватними відповідниками є *право справедливості* або *норми права справедливості*. Аналогічно перекладається *Court of Equity – суд права справедливості*. Застосування буквального перекладу *справедливість* призводило б до втрати спеціального юридичного змісту.

Особливу складність становить переклад терміна *tort*, який позначає цивільне правопорушення, що породжує позадоговірну відповідальність. Через відсутність аналогічної правової категорії в українському законодавстві використовуються функціональні відповідники *делікт*, *деліктне правопорушення*, *цивільне правопорушення*, а словосполучення *tort law* передається як *деліктне право*. Аналогічні труднощі виникають і під час перекладу французького терміна *fait juridique*, який залежно від контексту може означати як *юридичний факт*, так і *правову подію*, що потребує контекстуальної конкретизації.

Аналіз корпусу засвідчив, що калькування є ефективним лише тоді, коли юридичне поняття функціонує в обох правових системах. Наприклад, *presumption of innocence – présomption d'innocence – презумпція невинуватості*, *constitutional law – droit constitutionnel – конституційне право*, *legal person – personne juridique – юридична особа*. У цих випадках юридичні концепти мають спільну нормативну основу, тому буквальне відтворення є цілком виправданим.

Значно рідше використовувалася генералізація, переважно під час перекладу назв судових органів та інституцій. Наприклад, *District Court* у різних країнах відповідає різним рівням судової системи, тому найчастіше перекладається як *районний суд* або узагальнено *суд першої інстанції*. Аналогічно, французький *Cour de cassation* не є повним еквівалентом українського Верховного Суду, тому його доцільно передавати як *Касаційний суд Франції*, а не просто *Верховний суд*.

Однією з найчастіших граматичних трансформацій стала перебудова структури словосполучення. Англійська юридична термінологія широко використовує конструкцію «іменник + прийменник + іменник», яка в українській мові трансформується у прикметниково-іменникову модель. Так, *right of access to justice* перекладається як *право на доступ до правосуддя*, *burden of proof – тягар доказування*, *breach of fiduciary duty – порушення фідуціарного обов'язку*. У французькій мові подібні перебудови також є закономірними: *responsabilité du fait des produits défectueux* відтворюється як *відповідальність за дефектну продукцію*, *tribunal administratif – адміністративний суд*, *droit international privé – міжнародне приватне право*.

Важливе місце посідає модуляція, коли зміна способу вираження забезпечує точніше відтворення юридичного змісту. Наприклад, англійський термін *good faith* буквально означає «добра віра», однак у правничому дискурсі нормативним відповідником є *добросовісність*. Аналогічно, *legal remedy* не перекладається як «юридичний засіб», а передається як *спосіб судового захисту* або *правовий засіб захисту*. Французький термін *force majeure* традиційно перекладається як *форс-мажор* або *обставини непереборної сили*, що також є прикладом семантичної адаптації, а не буквального перекладу.

Найбільш ефективними виявилися комплексні трансформації, які поєднували калькування, конкретизацію, граматичну перебудову та функціональну заміну. Наприклад, англійський термін *power of attorney* перекладається як *довіреність*, хоча буквальний переклад – *повноваження адвоката* або *право представництва* – не відповідає юридичному змісту документа. Аналогічно, *judicial review* залежно від контексту передається як *судовий контроль*, *судовий перегляд* або *судова перевірка законності*, а французьке *mise en demeure* перекладається як *офіційна вимога про виконання зобов'язання*, що також потребує використання описового перекладу.

Висновки. Отже, вибір перекладацької трансформації визначається сукупністю лінгвістичних і позамовних чинників. Вирішальне значення мають структура терміна, ступінь його термінологічної усталеності, наявність міжмовного

еквівалента, контекст функціонування та належність юридичного поняття до певної правової системи. У результаті дослідження встановлено, що переклад юридичної термінології германських і романських мов потребує врахування не лише мовної структури терміна, а й специфіки відповідної правової системи. Найпродуктивнішими виявилися калькування, конкретизація, модуляція, функціональна заміна, описовий переклад і комплексні трансформації.

Англійська юридична термінологія частіше потребує функціональної адаптації через наявність понять системи загального права, тоді як французькі терміни здебільшого відтворюються шляхом калькування, структурної перебудови та використання усталених відповідників. Вибір перекладацького способу залежить від семантики терміна, його контексту, жанру юридичного тексту та ступеня відповідності правових понять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрьоменко С.В., Строченко Л.В. Англомовна юридична термінологія в аспекті перекладу. *Modern Philology.* 2025. Випуск 4. С. 64–69. https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.9
2. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів в контексті євроінтеграції України : автореф дис. … канд. філол. наук : 10.02.16 – перекладознавство; Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2011. 16 с.
3. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2007. № 32. С. 104–108
4. Сидоренко О., Бондаренко О., Сипченко І. Лінгвістична інтерпретація юридичної термінології в семантико-текстуальних дослідженнях. Філологічні трактати. 2022. Т. 14, № 2. С. 105–115. DOI: https://doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14(2)-11
5. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Переклад англомовної юридичної літератури. Навчальний посібник. Вид. 4-е, випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2016. 280 с.
6. Французько-український словник юридичних термінів. Одеса: Гельветика. 2016. 372 с.
7. Haigh R. Legal English. London : Routledge, 2015. 360 p.
8. Legal dictionary. URL: https://dictionary.law.com/ (дата звернення: 17.06.2026)
9. Publications Office of the European Union. Consolidated texts. *EUR-Lex.* URL: https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/consleg.html (дата звернення: 12.07.2026).
10. UK Legislation (Legislation.gov.uk). URL: https://www.legislation.gov.uk (дата звернення: 17.06.2026)
11. United States Code (U.S. Code). URL: https://uscode.house.gov (дата звернення: 17.06.2026)

REFERENCES

1. Yeromenko, S. V., & Strochenko, L. V. (2025). Anhlomovna yurydychna terminolohiia v aspekti perekladu [English legal terminology in the aspect of translation]. Modern Philology, 4, 64–69. https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.9
2. Kasianenko, D. S. (2011). Osoblyvosti perekladu ta leksychnoi harmonizatsii zakonodavchykh aktiv v konteksti yevrointehratsii Ukrainy [Peculiarities of translation and lexical harmonization of legislative acts in the context of Ukraine's European integration] (Extended abstract of Candidate's thesis in Philology, specialty 10.02.16 – Translation Studies). South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.
3. Kyiak, T. R. (2007). Funktsii ta pereklad terminiv u fakhovykh tekstakh [Functions and translation of terms in specialized texts]. Visnyk Zhytomyrskoho Derzhavnoho Universytetu imeni Ivana Franka, 32, 104–108.
4. Sydorenko, O., Bondarenko, O., & Sypchenko, I. (2022). Linhvistychna interpretatsiia yurydychnoi terminolohii v semantyko-tekstualnykh doslidzhenniakh [Linguistic interpretation of legal terminology in semantic and textual studies]. Filolohichni Traktaty (Philological Treatises), 14(2), 105–115. https://doi.org/10.21272/Ftrk.2022.14(2)-11
5. Chernovatyi, L. M., & Karaban, V. I. (2016). Pereklad anhlomovnoi yurydychnoi literatury [Translation of English legal literature] (4th ed., revised and supplemented). Nova Knyha.
6. Frantsuzko-ukrainskyi slovnyk yurydychnykh terminiv [French-Ukrainian dictionary of legal terms]. (2016). Helvetyka.
7. Haigh, R. (2015). Legal English. Routledge.
8. Law.com. (2026). Legal dictionary. Retrieved June 17, 2026, from https://dictionary.law.com/
9. Publications Office of the European Union. (n.d.). Consolidated texts. EUR-Lex. Retrieved July 12, 2026, from https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/consleg.html
10. UK Government. (2026). UK Legislation. Retrieved June 17, 2026, from https://www.legislation.gov.uk
11. Office of the Law Revision Counsel. (2026). United States Code (U.S. Code). Retrieved June 17, 2026, from https://uscode.house.gov

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’255.4:821.111-1.09
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-24

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЕЗІЇ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА «BOOTS» ЗАСОБАМИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ)

Стрюкова В. В.
аспірантка кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Науки, 72, Дніпро, Україна;
асистентка кафедри філології та мовних комунікацій
Дніпровський державний технічний університет
вул. Дніпробудівська, 2, Кам’янське, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0009-0002-5375-4351
verastryukova02@gmail.com

Ключові слова: *художній переклад, поетичний дискурс, ідіостиль Р. Кіплінга, перекладацькі трансформації, еквівалентність, ритмічна організація, експресивність.*

У статті здійснено лінгвостилістичний аналіз поетичного твору Редьярда Кіплінга «*Boots*» та досліджено особливості його відтворення українською мовою на матеріалі авторського перекладу. Основну увагу зосереджено на мовностилістичних засобах, що формують художню своєрідність твору, зокрема ритмічній та звуковій організації тексту, інтонаційній побудові, лаконізмі лексичних одиниць, використанні стилістичних фігур та тропів, засобах психологічної експресії. Проаналізовано функціональне навантаження у створенні образу безперервного виснажливого руху військової колони та передачі емоційного стану ліричного героя.

На основі передперекладацького аналізу оригіналу та порівняльного аналізу оригіналу й авторського перекладу охарактеризовано перекладацькі рішення, спрямовані на збереження змістової, стилістичної та прагматичної цілісності поетичного тексту. Виявлено, що відтворення художньої своєрідності твору потребує комплексного використання лексичних, граматичних, синтаксичних і стилістичних трансформацій. Особливу увагу приділено способам передачі ритмічної монотонності, повторюваності мовних одиниць, звукових ефектів і композиційної організації, які визначають емоційний вплив поезії.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному лінгвостилістичному аналізі поетичного твору Редьярда Кіплінга «*Boots*» та обґрунтуванні перекладацьких рішень, реалізованих в авторському перекладі з урахуванням взаємодії змістового, стилістичного й прагматичного рівнів поетичного тексту.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що адекватне відтворення лінгвостилістичного потенціалу вірша «*Boots*» забезпечується комплексним застосуванням перекладацьких трансформацій із пріоритетом збереження функціонального навантаження художніх засобів, ритміко-звукової організації, емоційної експресії та авторського ідіостилю. Збереження художньої своєрідності твору досягається не шляхом буквального відтворення мовних одиниць, а через функціонально еквівалентне відтворення їхньої стилістичної ролі, що забезпечує цілісне сприйняття поетичного тексту українським читачем.

REPRODUCING THE LINGUISTIC AND STYLISTIC POTENTIAL OF RUDYARD KIPLING'S POEM *«BOOTS»* THROUGH TRANSLATION STRATEGIES (A CASE STUDY OF THE AUTHOR'S RENDITION)

Striukova V. V.
Postgraduate Student at the Department of Translation and Linguistic Training for International Students
Oles Honchar Dnipro National University
Nauky Ave., 72, Dnipro, Ukraine;
Assistant at the Department of Philology and Language Communications
Dniprovsky State Technical University
Dniprobudivska str., 2, Kamianske, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0009-0002-5375-4351
verastryukova02@gmail.com

Key words: *literary translation, poetic discourse, R. Kipling's idiostyle, translation transformations, equivalence, rhythmic organization, expressiveness.*

The article presents a linguostylistic analysis of Rudyard Kipling's poem *Boots* and examines the peculiarities of its rendering into Ukrainian based on the author's translation. Particular attention is paid to the linguistic and stylistic devices that shape the poem's artistic originality, including its rhythmic and phonetic organization, intonational structure, lexical conciseness, stylistic figures and tropes, as well as means of psychological expressiveness. The functional role of these devices in creating the image of the continuous and exhausting movement of a military column and in conveying the emotional state of the lyrical speaker is analyzed.

Drawing upon a pre-translation analysis of the source text and a comparative analysis of the original poem and the author's translation, the study characterizes the translation solutions aimed at preserving the semantic, stylistic, and pragmatic integrity of the poetic text. The findings demonstrate that reproducing the artistic originality of the poem requires the integrated application of lexical, grammatical, syntactic, and stylistic transformations. Particular emphasis is placed on the strategies employed to render rhythmic monotony, lexical repetition, sound patterns, and compositional organization, which determine the poem's emotional impact.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive linguostylistic analysis of Rudyard Kipling's *Boots* and in the substantiation of the translation solutions implemented in the author's translation with due consideration of the interaction between the semantic, stylistic, and pragmatic dimensions of the poetic text.

The study establishes that an adequate reproduction of the linguostylistic potential *Boots* is achieved through the integrated use of translation transformations, prioritizing the preservation of the functional significance of stylistic devices, rhythmic and phonetic organization, emotional expressiveness, and the author's idiostyle. The artistic originality of the poem is preserved not the literal reproduction of individual linguistic units but through the functionally equivalent rendering of their stylistic role, thereby ensuring the holistic perception of the poetic text by the Ukrainian reader.

Постановка проблеми. Поетичний переклад належить до найбільш складних видів художнього перекладу, оскільки передбачає не лише передачу змісту оригіналу, а й відтворення його ритміко-звукової організації, образної системи, стилістичної домінанти, емоційної експресії та індивідуального авторського стилю. Особливої складності набуває переклад творів, у яких художній ефект формується насамперед завдяки взаємодії мовних, фонетичних, ритмічних і композиційних засобів. Саме до таких належить поетичний твір Р. Кіплінга *«Boots»*, який вирізняється монотонною ритмічною структурою, системою численних повторів, особливою звуковою орга-

нізацією та психологічною напруженістю, що створюють відчуття безперервного виснажливого руху й поступового руйнування людської свідомості в умовах війни.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням уваги сучасного перекладознавства до проблем відтворення функціонально-стилістичних особливостей поетичного тексту та необхідністю пошуку перекладацьких рішень, здатних забезпечити максимально повне збереження художньої своєрідності оригіналу. Особливого значення ця проблема набуває у процесі перекладу англомовної поезії, де ритм, інтонація, повтор, фонетична організація й композиція нерідко виконують не лише естетичну, а й смислотвірну та прагматичну функції. У цьому контексті вірш *«Boots»* становить значний науковий інтерес, оскільки є одним із найяскравіших прикладів взаємодії мовної форми та художнього змісту.

Проблеми художнього перекладу поетичних творів, функціональної еквівалентності, збереження авторського стилю та лінгвостилістичних особливостей поезії висвітлено у працях українських і зарубіжних дослідників, серед яких Р. Зорівчак, Л. Коломієць, О. В. Соха та О. М. Линтвар, С. С. Алкашева, О. В. Ребрій, М. Мартинова та Г. Костенко, П. Ньюмарк, Ю. Найда та інші. Творчість Р. Кіплінга неодноразово ставала предметом літературознавчих і перекладознавчих студій, однак основна увага дослідників зосереджувалася переважно на проблемах ідейно-тематичного наповнення його творів, особливостям поетики, індивідуального стилю або аналізі окремих перекладів. Варто також зауважити, що аналіз оригіналу та відтворення у перекладі саме цього поетичного доробку Р. Кіплінга сьогодні є своєчасним та необхідним, адже відображає сучасні умови воєнного стану в Україні, зокрема, на фронті, де війна щодня виснажує бійців, але вони стоять до останнього та віддають життя за перемогу та мир. Автор зосереджується не на військових подіях як таких, а на психологічному досвіді людини в умовах тривалого воєнного виснаження. Саме тому твір залишається актуальним і сьогодні, дозволяючи осмислити війну крізь призму внутрішнього стану солдата, а не лише через опис бойових дій.

Попри значний науковий доробок, питання комплексного лінгвостилістичного аналізу вірша «*Boots*» у поєднанні з дослідженням перекладацьких рішень, спрямованих на відтворення його ритмічної, звукової, стилістичної та прагматичної організації українською мовою, залишається недостатньо висвітленим. Особливої уваги потребує обґрунтування комплексу перекладацьких трансформацій, які забезпечують збереження не лише семантичного змісту, а й функціонального навантаження художніх засобів, що формують цілісний естетичний ефект поетичного твору.

Метою статті є комплексний лінгвостилістичний аналіз поетичного твору Р. Кіплінга «*Boots*» та обґрунтування перекладацьких рішень, реалізованих в авторському перекладі для максимально повного відтворення його змістового, стилістичного, ритміко-звукового й прагматичного потенціалу. Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1) здійснити передперекладацький аналіз оригіналу поетичного доробку Р. Кіплінга «*Boots*»;

2) здійснити переклад вірша «*Boots*» українською мовою з урахуванням результатів передперекладцького аналізу та принципів функціональної еквівалентності;

3) проаналізувати перекладацькі трансформації, використані в авторському перекладі;

4) оцінити ефективність застосованих перекладацьких рішень щодо відтворення авторського стилю, емоційної експресії та художньої цілісності поетичного тексту.

Об'єктом дослідження є поетичний твір Р. Кіплінга «*Boots*» та його авторський переклад українською мовою.

Предметом дослідження є лінгвостилістичні особливості вірша «*Boots*» і перекладацькі рішення, спрямовані на відтворення її змістового, ритміко-звукового, стилістичного та прагматичного потенціалу засобами української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження особливостей художньої своєрідності поетичного твору здійснювалося у декілька взаємопов'язаних етапів. Першим є етап перед перекладацького аналізу оригіналу поетичного твору Р. Кіплінга «*Boots*», в якості теоретичного підґрунтя якого автором було використано перекладацьку концепцію запропоновану П. Ньюмарком [Newmark, 2006], положення якої знайшли подальший розвиток і практичне застосування в методичних рекомендаціях О. П. Матузкової, О. С. Гринько, Н. О. Горбатюка [Матузкова, 2020]. Відповідно до запропонованого підходу аналіз художнього тексту передбачає врахування таких аспектів:

1) мета тексту (відношення автора до теми повідомлення);

2) мета перекладача;

3) текстові стилі;

4) кому призначені оригінальний текст та текст перекладу;

5) стилі мови;

6) час та місце публікації тексту;

7) денотативний, конотативний та культурний аспекти тексту.

Спираючись на концепцію П. Ньюмарка, у досліджені запропоновано власну розширену

структуру передперекладацького аналізу, адаптовану до особливостей поетичного дискурсу [Стрюкова, 2024]. Комплексний передперекладацький аналіз вірша «*Boots*» передбачає врахування не лише його мовностилістичних характеристик, а й комунікативно-прагматичних, жанрових та культурних особливостей, що визначають вибір перекладацької стратегії. Такий підхід дозволяє встановити функціональне призначення кожного елемента тексту та окреслити пріоритети майбутнього перекладу.

Структура має такі критерії: жанр твору; стиль мовлення; віршовий розмір; ритм (за потреби); кількість рядків; кількість слів у рядку (в середньому); мета тексту; мета перекладача; час та місце публікації; авдиторія, яка послуговуватиметься перекладом; стилістичні фігури мови оригіналу; граматичні структури мови оригіналу.

За цією структурою твір Р. Кіплінга «Boots» належить до жанру військової лірики з виразними ознаками психологічної поеми-монологу. Домінуючим є розмовний стиль мовлення, який підкреслює задум автора відтворити текст твору від особи рядового солдата з робітничого класу, а не офіцера. Перша спроба поета привернути увагу до тих, кого зазвичай ігнорували у Вікторіанську епоху була ще у збірці «Barrack-Room Ballads and other verses'». Автор твору свідомо надав можливість саме цьому голосу вести розповідь, адже погляд з такої перспективи якнайкраще висвітлює та передає усі емоційні аспекти, що закладено у творі. Мова солдата конкретна, без прикрас і саме це занурює читача в атмосферу війни, виснажливих та нескінченних переміщень війська та душевного стану солдатів (*There's no discharge in the war!, I 'ave marched six weeks in 'Ell an' certify*).

Віршова організація твору «*Boots*» ґрунтується на акцентному принципі віршування та виявляє ознаки дольникової організації, що забезпечує нерівномірний маршовий ритм, наближений до природної інтонації мовлення. Саме ця метрична своєрідність становить одну з найбільших труднощів для перекладача, оскільки потребує не лише відтворення змісту, а й психологічного ефекту монотонного безперервного руху, що підсилюється системою лексичних повторів, ритмічних варіацій та звукових ефектів. Ральф Дюран (Ralph Duran) у своїй книзі «A handbook to the poetry of Rudyard Kipling» зазначає, що «перші чотири слова кожного рядка цього вірша варто читати повільно: два слова на секунду, це надасть темп, у якому піхотинці зазвичай марширують»[1] [Duran, 1914].

Вірш складається із восьми катренів (32 рядки), композиція має поступальний характер: кожна строфа розвиває попередню, а фінальні рядки змінюють інтонаційний малюнок твору, посилюючи психологічну напругу й завершуючи процес його емоційної ескалації. Середня довжина рядка становить 6–8 слів, що забезпечує уривчастий, ритмічно одноманітний характер мовлення та відповідає темпу військового маршу.

Метою оригінального тексту є не стільки опис воєнних подій, скільки психологічне відтворення стану солдата, виснаженого нескінченним пересуванням. Автор прагне передати монотонність фронтового життя, поступове виснаження свідомості, втрату відчуття часу та простору, використовуючи форму як основний носій художнього змісту.

Водночас метою перекладача є максимально повне відтворення функціонального ефекту оригіналу, збереження ритмічної та інтонаційної організації тексту, його емоційної напруги, експресивності та індивідуально-авторської манери письма, навіть за необхідності застосування перекладацьких трансформацій.

Варто зауважити, що цей вірш має історичне підґрунтя, що пов'язане з біографією поета. Під час англо-бурської війни (1899–1902) британська піхота долала величезні відстані під пекельним сонцем, часто більше десяти миль на день в місцевості з малою кількістю води та тінистих місць. Р.Кіплінг частину війни перебував у Південній Африці, де працював неофіційним кореспондентом та допомагав видавати газету «The Friend» для військ у Блумфонтейні. На власні очі він бачив як вплинула ця кампанія на рядових солдатів, що змушені були йти щодня без впевненості у тому коли та чи взагалі закінчиться цей марш. Суть трагедії полягала не у втратах на полі бою, а у тихому знесиленні людей. У своїй біографії Р. Кіплінг зазначав, що його психологічна важкість до маршу сформувалася ще за 15 років до цієї війни, під час роботи в Равалпінді. Довготривале перебування в умовах суворої дисципліни та браку сну сформувало у нього галюцинації у вигляді військ, що марширували, але їх насправді не було. Цей образ виплив з потоку пам'яті під час написання вірша разом з досвідом англо-бурської війни.

Перша публікація поетичного твору датується 1903 роком у збірці «Five nations» у Великій Британії. Первинною аудиторією були англомовні читачі початку XX століття, український переклад орієнтований на сучасного читача – філологів, перекладачів, студентів гуманітарних спеціальностей, дослідників художнього перекладу та широке коло читачів, які цікавляться англомовною поезією й творчістю Р. Кіплінга, також авдиторією цього твору в перекладі можуть стати люди, що цікавляться воєнною тематикою, не лише суттю військової справи, а й поствоєнного стану аби краще зрозуміти душевний стан та зміни, що відбуваються у свідомості людини на фронті.

[1] Тут і далі переклад наш – В. В. Стрюкова.

Щодо питання стилістичних фігур та граматичних конструкцій мови оригіналу, вважаємо доцільним продемонструвати їх на прикладі кожного з восьми катренів окремо.

ПЕРШИЙ КАТРЕН

WE'RE foot–slog–slog–slog–sloggin' over Africa
Foot–foot–foot–foot–sloggin' over Africa–
(Boots–boots–boots–boots–movin' up and down again!)
There's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ у першому рядку можна виділити зазначення перших двох слів великими літерами, що виділені жирним шрифтом (**WE'RE**) задля того, аби звернути увагу до численності піхотинців, які переживають цей стан; **лексичний повтор** слів та **анафора** (*foot, slog, boots*) – імітують ритм крокування; **епіфора** (*over Africa*) у перших двох рядках підсилює просторову одноманітність; **протиставлення** (*up and down*), що посилюється словом *again* та знаком оклику, демонструють не лише циклічність, повторюваність дії, а й брак терпіння у солдата виконувати її; зростає емоційне навантаження від *foot* до *boots*, що посилює образ фізичного виснаження. Останній рядок катрену (There's no discharge in the war!) є **біблійною алюзією** на Книгу Еклезіаста (Ecclesiastes 8:8). У цьому контексті його значення виходить за межі свого буквального значення «немає звільнення від військової служби» й набуває символічного звучання, підкреслюючи неминучість і безперервність війни, а також посилює мотив психологічного виснаження, створений попередніми рядками. Завдяки біблійній інтертекстуальності Р. Кіплінг розширює семантичний простір твору, поєднуючи конкретний військовий досвід із універсальною філософською ідеєю про безсилля людини перед руйнівною силою війни.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ виділяємо вживання усіченої форми підмета та присудка (*WE'RE, There's*), граматичний час Present Continuous (*we're sloggin'*), еліптичні конструкції (пропущено присудок у другому та третьому рядках, але також вважаємо, що варіант із підметом *we* та присудком *are* є теж можливим тут задля надання метафоричності образу солдатів та применшення їх в очах керівництва лише до «ніг та чоботів», які рухаються за їхньою командою), редуковані конструкції (*sloggin', movin'*), номінативні повторювані конструкції.

ДРУГИЙ КАТРЕН

Seven–six–eleven–five–nine-an'-twenty mile today–
Four–eleven–seventeen–thirty–two the day before–
(Boots–boots–boots–boots–movin' up and down again!)
There's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ у перших двох рядках замість повтору іменників та дієслів є **перелічення числівників**, що передає механічний облік миль, не руйнуючи ритму маршу, а також у цих рядках спостерігається **синтаксичний паралелізм та контраст часових маркерів** (*today/ the day before*). Подібно до першого катрену наявний **рефрен** останніх двох рядків, **лексичний повтор** (*Boots*) та **анафора**.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ спостерігаємо еліптичні речення без дієслова-присудка, обставини часу (*today/ the day before*), колоквіальні форми слів (movin', an').

ТРЕТІЙ КАТРЕН

Don't–don't–don't–don't–look at what's in front of you.
(Boots–boots–boots–boots–movin' up an' down again);
Men–men–men–men–men go mad with watchin' 'em,
An' there's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ наявні такі нові мовні засоби: **повтор імперативу** (*Don't*), **лексичний повтор** нового іменника (*men*), **гіпербола** (*men go mad*), яка підсилює настрій втоми у попередніх катренах; **рефрен** останнього рядка підсилено сполучником (*an'*) у колоквіальній формі для фокусуванні на нескінченності виснажливого руху. Також варто зауважити зміну підмета у третьому рядку (у першому катрені був підмет **we**, тут більш загально – **men**).

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ з нових прийомів наявна імперативна конструкція (*don't look*), колоквіальні форми слів (*watchin'em*)

ЧЕТВЕРТИЙ КАТРЕН

Try–try–try–try–to think o' something different–
Oh–my–God–keep–me from goin' lunatic!
(Boots–boots–boots–boots–movin' up an' down again!)
There's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ є **анафора** (*Try*), **апострофа** (*Oh my God*), емоційний **вигук-прохання** до Бога про допомогу (*keep me from goin' lunatic!*), **гіпербола** (*goin' lunatic*), **рефрен останніх рядків**.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ імператив (*try to think*), каузативна конструкція (*keep me from goin'*), усічені форми слів (o', goin')

П'ЯТИЙ КАТРЕН

Count–count–count–count–the bullets in the bandoliers.
If–your–eyes–drop–they will get atop o' you
(Boots–boots–boots–boots–movin' up and down again)–
There's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ є імперативна **анафора** (*count*), **метафоризація** як психологічне застереження та мотивація рухатися далі (*If your eyes drop they will get atop o' you*)

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ виділяємо застосування імперативної конструкції, подібно до попередніх катренів, що є праобразом військових команд, повні речення, First Conditional як можливий наслідок психологічної втоми, що перетвориться на фізичний біль.

ШОСТИЙ КАТРЕН

We–can–stick–out–'unger, thirst, an' weariness,
But–not–not–not–not the chronic sight of 'em–
Boots–boots–boots–boots–movin' up an' down again,
An' there's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ виділяємо тут **полісиндетон** (*'unger, thirst, an' weariness*), **повтор** заперечної частки (*not*), **антитеза** (*can stick it out – but not…*), посилення психологічного напруження шляхом поєднання образів фізичних страждань (голод, спрага) та засобів психологічної експресії (втома, безперервний звук чобіт). Також у цьому катрені знову з'являється підмет «ми», що зміщує фокус саме на тих солдатів, яких бачить оповідач.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ присутні модальне дієслово (*can*), що підкреслює саме фізичну здібність, протиставлення (*but*) в антитезі, що є контрастом між суворими умовами солдатського життя та виживання в них та емоційною напругою, з якою неможливо «поладнати».

СЬОМИЙ КАТРЕН

'Tain't–so–bad–by–day because o' company,
But–night–brings–long–strings–o' forty thousand million
Boots–boots–boots–boots–movin' up an' down again.
There's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ наявна **метафора та гіпербола** (*night brings long strings o' forty thousand million*), яка доносить до читача думку про те, що війська здебільшого переміщуються вночі та проходять величезні відстані; зв'язок між першим та другим рядками (числівник першого рядка логічно поєднується з іменником на початку другого рядка що, наче, продовжує речення). Також наявна внутрішня рима (*brings–strings*) та **протиставлення** (*day – night*).

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ подібно до попередніх катренів наявні скорочені форми слів, що підкреслюють простоту мови солдата.

ВОСЬМИЙ КАТРЕН

I–'ave–marched–six–weeks in 'Ell an' certify
It–is–not–fire–devils–dark or anything,
But boots–boots–boots–boots–movin' up an' down again,
An' there's no discharge in the war!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ виділяємо **метафору** (*marched six weeks in 'Ell*), лексику біблійної тематики (*hell, fire, devils*); перші два рядки розкривають думку військового про справжній вигляд пекла: не так, як більшість людей його уявляють, а у монотонному та нескінченому гуркоті чобіт. **Рефрен** тут має повторює відповідний у шостому катрені. Також важливим тут є зміна діяча: від «ми» до «я», що індивідуалізує досвід та почуття оповідача, який підкріплюється дієсловом (certify), що є лексичною одиницею юридичної тематики, тобто, висловлена думка є цілковитим та абсолютний переконанням мовця.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ спостерігаємо усічені форми слів, повні та еліптичні речення.

Отже, комплексний передперекладацький аналіз поетичного твору засвідчив, що його художня своєрідність формується не окремими мовними засобами, а їхньою взаємодією на усіх рівнях. Ритмічна монотонність, багаторазові повтори, особлива інтонаційна організація, синтаксичний паралелізм та лаконізм мовного оформлення створюють ефект безперервного виснажливого руху та поступового психологічного руйнування людини в умовах війни. Саме комплексний характер цих мовностилістичних особливостей визначає складність їх відтворення українською мовою й зумовлює необхідність застосування функціонально вмотивованих перекладацьких рішень, аналіз яких представлено далі.

Другий етап нашого дослідження присвячено аналізу та порівнянню варіанту власного перекладу вірша з оригіналом. «Переклад художньої літератури становить основу для розуміння національно-культурної специфіки іншого народу, а неправильний переклад літературного тексту може спотворити естетичну цілісність твору і його прагматичний вплив на читача» [Мартинова, 2020]. «Перекладач може фальсифікувати оригінал, змушуючи автора висловлювати чужі йому ідеї; може «засушити» першотвір механічним копіюванням і перетворити його на музейний експонат, муляж, неспроможний нікого схвилювати» [Соха, 2024]. Отже, задля того, щоб якнайкраще та адекватніше передати зміст, форму та настрій твору, вважаємо доцільним зазначити, що кількість рядків у перекладі – 32, що відповідає оригінальній, відповідно до оригіналу, у перекладі немає чіткого віршованого розміру, але присутнє парне римування (aabb) та неповна монорима (aaxa) (у третьому катрені). Рима переважно чоловіча, точна, лише перший катрен відкривається дактилічною римою, а восьмий – жіночою; кожен катрен завершено

рефреном, що в сукупності створює ефект монотонного, нескінченого стукоту солдатських чобіт. Отже, далі представимо аналіз кожного катрену перекладу.

ПЕРШИЙ КАТРЕН

WE'RE foot–slog–slog–slog–sloggin' over Africa	Лівою – лівою – лівою – лівою вздовж по Африці,
Foot–foot–foot–foot–sloggin' over Africa–	Крок – крок – крок – і ще крок до ненависті,
(Boots–boots–boots–boots–movin' up and down again!)	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
There's no discharge in the war!	На війні ми життя віддамо!

Задля збереження ритму оригіналу, цей катрен було написано з використанням відмінних від оригіналу лексичних одиниць та граматичних конструкцій. **НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ** наявний **лексичний повтор** у першому рядку, що використовується у військовому марші та є знайомим українському читачеві, наступні повтори у другому та третьому рядках застосовані задля збереження «звуку» та ритму маршу, а також є асоціаціями до слів «ходьба, рух». Образ ненависті узгоджується із втомою та виснаженням, що закладені автором. Як і в оригіналі, катрен завершується рефреном, який застосовано у всіх подальших катренах. Він не збігається з оригіналом, а є лише асоціативним та близьким за значенням до загальної думки твору. Застосовано також **метафору** (*життя віддамо*), що наштовхує на думку про неминучість смерті на полі бою і водночас боротьби до кінця.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ, як і в оригіналі, наявні еліптичні речення, але пропущено підмет у першому рядку, при цьому, дієслово у третьому рядку за контекстом уможливлює підсвідоме визначення діяча тут.

ДРУГИЙ КАТРЕН

Seven–six–eleven–five–nine-an'-twenty mile today–	Сім – шість – оди – надцять – п'ять – дев'ять та двадцять – миль уже відгуло,
Four–eleven–seventeen–thirty–two the day before–	Чотири – оди – надцять – сім – надцять – тридцять учора було,
(Boots–boots–boots–boots–movin' up and down again!)	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
There's no discharge in the war!	На війні ми життя віддамо!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ можна прослідкувати майже повне **калькування** перших двох рядків та перелічення числівників з тією з метою, що й в оригіналі. Частково замінено **протиставлення** оригіналу (*today/ the day before*) синонімічними лексичними одиницями на позначення минулого часу та доконаного стану дії.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ спостерігаємо аналогійні до першого катрену перекладацькі трансформації.

ТРЕТІЙ КАТРЕН

Don't–don't–don't–don't–look at what's in front of you.	Не – не – не – не дивись що видніється вдалині,
(Boots–boots–boots–boots–movin' up an' down again);	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
Men–men–men–men–men go mad with watchin' 'em,	Свій – свій – свій – свій та чужий – втратив глузд від чобіт гуркотні.
An' there's no discharge in the war!	Всі життя віддамо на війні!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ наявне **калькування** заперечної форми дієслова наказового способу (*don't look*), одиницю *in front of you* **замінено** на подібну за значенням метафоричну – *видніється вдалині*. Повтор у третьому рядку не відповідає оригінальному, але зберігає ритм твору, також наявне **протиставлення** (*свій та чужий*), що частково передає думку автора закладену в лексичній одиниці *men*; метафора (втратив глузд) є калькою з оригінальної (*go mad*). В останньому рядку змінено порядок слів та додано лексичну одиницю (*всі*), що перегукується з ідеєю автора та підкреслює однакові умови життя та смерті для всіх солдат.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ наявна імперативна конструкція, що відповідає оригінальній, а також є повні поширені речення.

ЧЕТВЕРТИЙ КАТРЕН

Try–try–try–try–to think o’ something different–	Ану – ну – ну – ну згадай-но про мирне життя!
Oh–my–God–keep–me from goin’ lunatic!	О – мій – Боже – збережи свідомість і ясність буття!
(Boots–boots–boots–boots–movin’ up an’ down again!)	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
There’s no discharge in the war!	На війні ми життя віддамо!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ перший рядок передає думку, закладену автором щодо думки про щось, окрім війни, що має мотивувати та підтримувати бойовий дух солдатів (*згадай-но про мирне життя*), тут також додано вигук (*ану*), що зберігає ідею розмовного стилю і в поєднанні з повтором створює відчуття відлуння, яке підкреслює образ циклічності та замкнутості. У перекладі збережено та повністю відтворено **апострофу** (О мій Боже), до якої додано присвійний займенник. Вигук-прохання частково відтворено із заміною лексичних одиниць на близькі за ідеєю (збережи свідомість і ясність буття)

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ катрен має подібні до попередніх засоби відтворення.

П’ЯТИЙ КАТРЕН

Count–count–count–count–the bullets in the bandoliers.	Один – два – три – скільки куль ти нарахував?
If–your–eyes–drop–they will get atop o’ you	Як – впадеш – стрінеш смерть в чоботах,
(Boots–boots–boots–boots–movin’ up and down again)–	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
There’s no discharge in the war!	На війні ми життя віддамо!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ перший рядок відтворено відмінними від оригіналу лексичними одиницями, але збережено основну ідею, **додано перелічення** числівників, також **додано риторичне запитання**, що створює певну інтригу. Залишаючи читачеві простір для розмірковування до кого саме звертається автор. Умовний спосіб другого рядку збережено, але передано **метафорою** (стрінеш смерть в чоботах), що означає смерть на війні.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ катрен має подібні до попередніх засоби відтворення.

ШОСТИЙ КАТРЕН

We–can–stick–out–’unger, thirst, an’ weariness,	До – голоду – спраги – та спраги уже призвичаїлись ми,
But–not–not–not–not the chronic sight of ’em–	Але ж – ніяк – не – до темпу і руху війни,
Boots–boots–boots–boots–movin’ up an’ down again,	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
An’ there’s no discharge in the war!	На війні ми життя віддамо!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ перший рядок відтворено шляхом **калькування** із **додаванням** лексичних одиниць та зміною порядку слів (непрямий), другий рядок є продовженням першого та демонструє протиставлення (*Але ж – ніяк – не*) із додаванням лексичних одиниць, щоб продемонструвати виснаження солдата.

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ є доконаний вид дієслова (*призвичаїлись*), відсутнє модальне дієслово, наявне складне підрядне речення.

СЬОМИЙ КАТРЕН

’Tain’t–so–bad–by–day because o’ company,	Вдень – війна – не – страшна – у колі побратимів,
But–night–brings–long–strings–o’ forty thousand million	В ніч – луна – лише – одна мелодія – чобіт гуркотіння.
Boots–boots–boots–boots–movin’ up an’ down again.	Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,
There’s no discharge in the war!	На війні ми життя віддамо!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ перший рядок відтворено частковим застосуванням лексичних одиниць оригіналу, частину речення (*о’ company*) **замінено** на близьку за значенням (*у колі побратимів*); у другому рядку вилучено оригінальні лексичні одиниці, окрім *night* та замінено їх на такі, що відтворюють загальну ідею рядку. Також **збережено протиставлення** оригіналу (*день-ніч*).

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ наявні еліптичні конструкції, правильну форму прислівника *«вночі»* замінено на *«в ніч»* задля збереження ритму оригіналу.

ВОСЬМИЙ КАТРЕН

I–’ave–marched–six–weeks in ’Ell an’ certify

It–is–not–fire–devils–dark or anything,

But boots–boots–boots–boots–movin’ up an’ down again,
An’ there’s no discharge in the war!

Відгупав я – пів року – пекла – хрест на пузі,
І – не – лякають – нас – пітьма – чи – кулі – а – тільки – тупіт у піхотній смузі.

Гуп – гуп – гуп – гуп – знову в бій ідемо,

На війні ми життя віддамо!

НА СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ у цьому катрені збережено діяча зазначеного в оригіналі (я), а також додано особовий займенник (нас) задля генералізації досвіду для всіх солдатів. Замінено лексичну одиницю (*weeks*) на *пів року,* додано метафору (*хрест на пузі*) замість дієслова *certify*; образ пекла **відтворено** лише у першому рядку, залучено розмовне дієслово *відгупав*, що поряд з іменником *тупіт,* зберігає наскрізний ефект звуку у творі. **Образ**, що подано в оригіналі у попередньому катрені (*strings*) **подано** у вигляді відповідника із додаванням прикметника (піхотній смузі.) Додане протиставлення фізичних об’єктів явищам, що впливають на психічний стан (*пітьма – чи – кулі – а – тільки – тупіт*).

НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ наявне складносурядне речення, у якому вдруге вилучено дієслово та непрямий порядок слів у першому рядку.

Аналіз показав, що відтворення поетичного твору «***Boots***» потребує комплексного застосування лексичних, граматичних, синтаксичних і стилістичних трансформацій. Пріоритетом перекладу є збереження ритміко-звукової організації, експресивності та функціонального навантаження художніх засобів.

Висновки **та** перспективи подальших досліджень. Художня своєрідність вірша «Boots» формується завдяки взаємодії лексичних, стилістичних, ритміко-звукових і композиційних засобів, які функціонують як єдина лінгвостилістична система. Комплексний передперекладацький аналіз дав змогу визначити чинники, що найбільше впливають на перекладацькі рішення, а порівняльний аналіз оригіналу й авторського перекладу засвідчив доцільність застосування різних видів перекладацьких трансформацій для досягнення функціонально-стилістичної еквівалентності. Пріоритетом перекладу поетичного тексту є збереження його художньої домінанти та прагматичного впливу на реципієнта. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у зіставному аналізі українських перекладів інших поетичних творів Редьярда Кіплінга, дослідженні способів відтворення його індивідуального стилю різними перекладачами та поглибленому вивченні стратегій передачі ритміко-звукової організації англомовної поезії українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартинова М., Костенко Г. Авторський стиль Кіплінга у збірці «Книга джунглів» та особливості його передачі в україномовних перекладах. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 3, №27. С 79–84. https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203666
2. Матузкова О. П., Гринько О. С., Горбатюк Н. О. Стратегії та аналіз в усному та письмовому перекладі : метод. посіб. Одеса : ОНУ, 2020. 67 с.
3. Соха О. В., Линтвар О. М. Інтерпретація вірша «If» Редьярда Кіплінга: перекладацький підхід Василя Стуса. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2024. № 7. С. 54–57. https://doi.org/10.32782/philspu/2024.7.8
4. Стрюкова В. В., Вотінцева М. Л. Передперекладацький аналіз під час перекладу поетичних творів // Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи : тези доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Кам’янське, 16–17 травня 2024 р.). Кам’янське, 2024. С. 302–303.
5. Duran R. A handbook to the poetry of Rudyard Kipling. London: Hodder & Stoughton, 1914. 348 p.
6. Newmark P. A Textbook of Translation. Harlow: Longman, 2006. 290 p.

REFERENCES

1. Martynova, M., & Kostenko, H. (2020). Avtorskyi styl Kiplinha u zbirtsi «Knyha dzhunhliv» ta osoblyvosti yoho peredachi v ukrainomovnykh perekladakh [Rudyard Kipling’s authorial style in The Jungle Book and the peculiarities of its rendering in Ukrainian translations]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [*Current Issues of the Humanities*], №27(3), 79–84. https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203666.
2. Matuzkova, O. P., Hrynko, O. S., & Horbatiuk, N. O. (2020). Stratehii ta analiz v usnomu

ta pysmovomu perekladi [Strategies and analysis in interpreting and translation]. Odesa National University.
3. Sokha, O. V., & Lyntvar, O. M. (2024). Interpretatsiia virsha «If» Rediarda Kiplinha: Perekladatskyi pidkhid Vasylia Stusa [Interpreting Rudyard Kipling's poem If: Vasyl Stus's translation approach]. Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia: Filolohiia *[Slobozhanskyi Scientific Bulletin. Series: Philology]*, №7, 54–57. https://doi.org/10.32782/philspu/2024.7.8
4. Striukova, V. V., & Votintseva, M. L. (2024). Peredperekladatskyi analiz pid chas perekladu poetychnykh tvoriv [Pre-translation analysis in the translation of poetic works]. In Rozvytok osnovnykh napriamiv sotsiohumanitarnykh nauk: problemy ta perspektyvy: Proceedings of the 11th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation (pp. 302–303). Kamianske.
5. Duran, R. (1914). A handbook to the poetry of Rudyard Kipling. Hodder & Stoughton.
6. Newmark, P. (2006). A textbook of translation. Longman.

Дата першого надходження статті до видання: 09.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’42:81’37
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-25

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

КОНЦЕПТИ ЯК КОГНІТИВНІ ДОМІНАНТИ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Тасмасис О. О.
доктор філософії,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Одеський національний морський університет
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0009-0007-5842-3902
olyatasmasis@gmail.com

Ключові слова: *концепт, когнітивна лінгвістика, когнітивна домінанта, англомовний художній наратив, лінгвостилістичний аналіз, вербалізація концептів, концептуалізація.*

Статтю присвячено дослідженню концептів як когнітивних домінант англомовного художнього наративу та особливостей їхньої мовної репрезентації засобами лінгвостилістичного аналізу. Метою дослідження є визначення ролі концептів у формуванні смислової структури художнього тексту та виявлення лінгвостилістичних засобів їхньої вербалізації в англомовному художньому наративі.

Методологічну основу роботи становлять методи концептуального, лінгвостилістичного, контекстуального, когнітивного та інтерпретаційного аналізу, що забезпечують комплексне дослідження мовних одиниць у їхній взаємодії з когнітивними процесами та художньою організацією тексту.

Матеріалом дослідження стали англомовні художні твори різних жанрів, що дало змогу простежити специфіку репрезентації концептів у детективному, психологічному, антиутопічному та фентезійному наративах.

У статті обґрунтовано, що концепти функціонують як ключові когнітивні домінанти художнього дискурсу, структуруючи наративний простір, репрезентуючи авторську картину світу та забезпечуючи концептуальну єдність художнього твору. Встановлено, що їхня вербалізація здійснюється через систему лексичних, фразеологічних, синтаксичних і стилістичних засобів, які забезпечують смислову цілісність тексту, створюють образність, формують емоційно-оцінний компонент художнього мовлення та сприяють реалізації прагматичного потенціалу літературного твору. Особливу увагу приділено взаємодії концептуального змісту з мовними засобами різних рівнів, що дозволяє простежити механізми концептуалізації художньої дійсності та специфіку індивідуально-авторської репрезентації ключових концептів.

Результати дослідження підтверджують, що лінгвостилістичний аналіз є ефективним інструментом для виявлення взаємозв’язку між мовною формою та когнітивним змістом концептів, а також поглиблює розуміння механізмів концептуалізації художньої дійсності в англомовному наративі. У результаті дослідження запропоновано авторську порівняльну модель лінгвостилістичної репрезентації концептів у різножанровому англомовному художньому наративі. Практична цінність одержаних результатів полягає у можливості їх використання в подальших когнітивно-лінгвістичних, лінгвостилістичних і літературознавчих дослідженнях, а також у викладанні дисциплін із когнітивної лінгвістики, стилістики англійської мови, теорії художнього дискурсу та інтерпретації художнього тексту.

CONCEPTS AS COGNITIVE DOMINANTS OF THE ENGLISH-LANGUAGE LITERARY: A LINGUOSTYLISTIC ANALYSIS

Tasmasys O. O.
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation
Odesa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0009-0007-5842-3902
olyatasmasis@gmail.com

Key words: *concept, cognitive linguistics, cognitive dominant, English-language literary narrative, linguostylistic analysis, concept verbalization, conceptualization.*

The article is devoted to the study of concepts as cognitive dominants of the English-language literary narrative and the peculiarities of their linguistic representation through linguostylistic analysis. The aim of the study is to determine the role of concepts in shaping the semantic structure of a literary text and to identify the linguostylistic means of their verbalization in the English-language literary narrative.

The methodological framework of the research is based on conceptual, linguostylistic, contextual, cognitive, and interpretative methods of analysis, which provide a comprehensive examination of linguistic units in their interaction with cognitive processes and the artistic organization of the text.

The research material comprises English-language literary works representing different genres, which makes it possible to trace the specific features of concept representation in detective fiction, psychological novels, dystopian fiction, and fantasy narratives.

The study substantiates that concepts function as key cognitive dominants of literary discourse, structuring the narrative space, representing the author's worldview, and ensuring the conceptual integrity of the literary work. It has been established that their verbalization is realized through a system of lexical, phraseological, syntactic, and stylistic means that ensure the semantic coherence of the text, create imagery, shape its emotional and evaluative component, and contribute to the realization of the pragmatic potential of the literary work. Particular attention is paid to the interaction between conceptual content and linguistic means at different language levels, which makes it possible to reveal the mechanisms of literary conceptualization and the specific features of the author's individual representation of key concepts.

The findings confirm that linguostylistic analysis is an effective tool for identifying the relationship between linguistic form and the cognitive content of concepts, as well as for deepening the understanding of the mechanisms of literary conceptualization in the English-language narrative. As a result of the study, the author proposes a comparative model of the linguostylistic representation of concepts in English-language literary narratives of different genres. The practical significance of the research lies in the possibility of applying its findings in further cognitive-linguistic, linguostylistic, and literary studies, as well as in teaching courses on cognitive linguistics, English stylistics, literary discourse theory, and literary text interpretation.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці дедалі більшої актуальності набувають дослідження, що поєднують когнітивний і лінгвостилістичний підходи до аналізу художнього тексту. Така тенденція зумовлена переходом від вивчення мовних одиниць як автономних елементів до дослідження їхньої ролі у процесах концептуалізації, категоризації та інтерпретації дійсності. У цьому контексті концепт розглядається як одна з ключових когнітивних одиниць, що акумулює мовний, культурний та індивідуально-авторський досвід і знаходить своє відображення в художньому наративі через систему різнорівневих мовних засобів.

Англомовний художній наратив є складною комунікативною структурою, у якій концепти

виконують роль когнітивних домінант, організовуючи зміст твору, формуючи його ідейно-смисловий простір та забезпечуючи взаємодію між автором і читачем. Їхня вербалізація здійснюється за допомогою лексичних, фразеологічних, граматичних, синтаксичних і стилістичних засобів, які не лише репрезентують концептуальний зміст, а й сприяють створенню художньої образності, емоційної виразності та прагматичного впливу тексту.

Попри значну кількість праць, присвячених когнітивній лінгвістиці, теорії концепту та лінгвостилістиці, недостатньо дослідженим залишається питання комплексного аналізу концептів як когнітивних домінант англомовного художнього наративу з урахуванням особливостей їхньої мовної репрезентації. Особливої уваги потребує виявлення взаємозв'язку між концептуальним змістом, лінгвостилістичними засобами його вербалізації та їхньою роллю у формуванні авторської картини світу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглиблення теоретичних засад когнітивної лінгвістики та лінгвостилістики, а також потребою комплексного вивчення механізмів вербалізації концептів у сучасному англомовному художньому дискурсі. Такий підхід сприяє глибшому розумінню особливостей функціонування мовних засобів у художньому тексті та розширює можливості інтерпретації авторських смислів і концептуальної організації наративу.

Об'єкт дослідження – англомовні художні наративи, у яких концепти реалізуються через систему мовних і стилістичних засобів.

Предмет дослідження – лінгвостилістичні засоби вербалізації концептів як когнітивних домінант в англомовному художньому наративі та їхня роль у формуванні смислової структури тексту.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі концептів як когнітивних домінант англомовного художнього наративу, виявленні особливостей їхньої мовної репрезентації та визначенні ролі лінгвостилістичних засобів у процесі вербалізації концептуального змісту й формуванні авторської картини світу.

Особливістю запропонованого дослідження є комплексне поєднання когнітивного та лінгвостилістичного підходів до аналізу концептів і їх порівняльне дослідження в англомовних художніх наративах різних жанрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика концептів і особливостей їхньої мовної репрезентації посідає провідне місце в сучасній когнітивній лінгвістиці, лінгвостилістиці та наратології. Формування когнітивного підходу до вивчення мови пов'язане з працями Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Р. Ленекера, Ч. Філлмора, Ж. Фоконьє та М. Тернера, які розглядають мовні одиниці як засіб концептуалізації людського досвіду та відображення ментальних структур [Fauconnier, 2002; Fillmore, 1982; Lakoff, 1980; Langacker, 1987].

У межах когнітивної лінгвістики концепт трактується як базова одиниця знання, що поєднує мовні, когнітивні та культурні характеристики й реалізується в дискурсі через систему різнорівневих мовних засобів. Значний внесок у розроблення теорії концептуальної метафори зробили Дж. Лакофф і М. Джонсон, які довели, що метафора є не лише стилістичним засобом, а й фундаментальним механізмом людського мислення [Lakoff, 1980]. Теорія когнітивної граматики Р. Ленекера розкриває взаємозв'язок між мовною формою та концептуалізацією дійсності, тоді як Ч. Філлмор у межах фреймової семантики обґрунтував залежність значення мовних одиниць від когнітивних структур знань [Fillmore, 1982, с. 111; Langacker, 1987, с. 364].

Подальший розвиток когнітивної семантики пов'язаний із теорією ментальних просторів та концептуальної інтеграції Ж. Фоконьє і М. Тернера, яка пояснює механізми формування нових смислів у процесі мовленнєвої діяльності Fauconnier, 2002, с. 312]. Сучасний стан когнітивної лінгвістики узагальнено в працях Д. Геераертса, В. Еванса і М. Гріна, а також у новітніх дослідженнях К. Харта, З. Кевечеша та П. Стоквелла, у яких концепт визначається як центральна одиниця когнітивної організації знань, мовної картини світу та художньої інтерпретації дійсності [Evans, 2006; Geeraerts, 2006; Hart, 2021; Kovecses, 2020; Stockwell, 2020].

В українському мовознавстві проблеми концепту, концептосфери та мовної картини світу ґрунтовно висвітлено у працях О. Селіванової, А. Приходька, В. Жайворонка, Ж. Краснобаєвої-Чорної та інших дослідників [Жайворонок, 2007; Краснобаєва-Чорна, 2016; Приходько, 2008; Селіванова, 2008]. У цих роботах концепт розглядається як багатовимірне ментальне утворення, що поєднує мовний, культурний і когнітивний компоненти та реалізується в різних типах дискурсу.

Останні дослідження у сфері когнітивної стилістики (М. Джованеллі, К. Гаррісон, А. Гіббонс, С. Вайтлі) акцентують увагу на взаємозв'язку когнітивних механізмів сприйняття тексту, стилістичних засобів та особливостей інтерпретації художнього дискурсу [Gibbons, 2018; Giovanelli, 2024]. Це свідчить про актуальність інтеграції когнітивного та лінгвостилістичного підходів до аналізу художнього наративу.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених когнітивній лінгвістиці, концептології та лінгвостилістиці, недостатньо дослідженим

залишається комплексний аналіз концептів як когнітивних домінант англомовного художнього наративу. Подальшого вивчення потребують особливості взаємодії концептуального змісту, мовних засобів його вербалізації та їхньої ролі у формуванні авторської картини світу. Саме це визначає актуальність і наукову новизну пропонованого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепти в англомовному художньому наративі функціонують як когнітивні домінанти, що визначають не лише тематичне спрямування твору, а й особливості його мовної, композиційної та смислової організації. У сучасній когнітивній лінгвістиці концепт розглядається як багатовимірна ментальна структура, яка акумулює результати пізнавальної діяльності людини, відображає її культурний досвід, систему цінностей та індивідуальні знання про навколишній світ [Приходько, 2008; Селіванова, 2008; Evans, 2006; Geeraerts, 2006]. На відміну від лексичного значення слова, концепт не обмежується його словниковою дефініцією, а охоплює широкий спектр асоціативних, емоційно-оцінних і культурно зумовлених характеристик [Evans, 2006; Kovecses, 2020; Lakoff, 1980]. Саме тому художній текст є одним із найефективніших засобів репрезентації концептів, оскільки забезпечує їхнє багаторівневе осмислення через взаємодію мовних одиниць різних рівнів [Gibbons, 2018; Giovanelli, 2024; Stockwell, 2020].

Аналіз англомовних художніх текстів засвідчує, що концептуальний зміст формується не окремими лексемами, а цілісною системою взаємопов'язаних мовних засобів. До цієї системи належать лексичні одиниці, фразеологізми, граматичні конструкції, синтаксична організація висловлення, стилістичні фігури, образна система твору та особливості наративної організації. У сукупності вони створюють концептуальний простір тексту, забезпечують його семантичну цілісність і сприяють реалізації авторського задуму [Evans, 2006, с. 523; Gibbons, 2018, с. 330; Hart, 2021]. Таким чином, концепти виступають не лише засобом репрезентації знань, а й структуротворчими елементами художнього дискурсу, які визначають характер взаємодії між автором, текстом і читачем. Проведений лінгвостилістичний аналіз дозволяє виокремити важливу закономірність: незалежно від жанру кожний домінантний концепт реалізується через сукупність лексичних, синтаксичних та стилістичних засобів, однак характер їхнього функціонування змінюється відповідно до жанрової специфіки твору [Gibbons, 2018; Giovanelli, 2024]. Це свідчить про те, що когнітивне ядро концепту залишається відносно стабільним, тоді як мовні механізми його вербалізації варіюються залежно від комунікативної мети автора, жанрових особливостей і прагматичної спрямованості художнього тексту [Kovencses, 2020; Langacker, 1987].

Зокрема, у детективному наративі концепти переважно актуалізуються через тематично марковану лексику, логічно вибудувані синтаксичні конструкції, повтори та ретроспекції, що забезпечують поступове розгортання інтриги. В антиутопічних творах домінують контраст, оксиморон, символіка, іронія та політично маркована лексика, які формують образ тоталітарної реальності. Для психологічного роману характерними є внутрішній монолог, психологічний опис, потік свідомості, метафоризація й символізація, тоді як у фентезі концептуальний зміст найчастіше реалізується через архетипні образи, міфологічні мотиви, символи та інтертекстуальні алюзії [Gibbons, 2018; Semino, 2014].

Отже, лінгвостилістичний аналіз дає змогу простежити взаємозв'язок між когнітивною структурою концепту та мовними засобами її репрезентації. Порівняння різножанрових англомовних художніх наративів свідчить, що жанрова специфіка визначає вибір домінантних стилістичних прийомів, однак не змінює концептуального ядра. Саме ця закономірність становить основу подальшого аналізу концептів *CRIME, JUSTICE, POWER, TRUTH, IDENTITY, GOOD, EVIL* та *DESTINY,* репрезентованих у сучасному англомовному художньому дискурсі.

У детективному романі Агати Крісті "*Murder on the Orient Express"* (1934) домінантними виступають концепти *CRIME* та *JUSTICE*, які визначають концептуальну структуру твору та забезпечують розвиток сюжетної лінії. Концепт *CRIME* реалізується через розгалужену систему кримінально-правової лексики (*murder, suspect, evidence, victim, witness, investigation, alibi, clue, guilt*), що формує семантичне поле детективного наративу. Зазначені лексеми не лише номінують окремі елементи злочину, а й вибудовують логічний ланцюг розслідування, спрямовуючи читача до поступового осмислення причин і наслідків кримінальної події [Christie, 1934].

Важливу роль у вербалізації концепту *CRIME* відіграють повтори ключових лексем. Зокрема, слова *murder, evidence* та *clue* регулярно актуалізуються в мовленні Еркюля Пуаро та інших персонажів, формуючи єдиний семантичний простір розслідування. Уже на початку роману увагу читача зосереджено на слові *murder*, яке стає смисловим центром подальшого розвитку подій. Повтор цієї лексеми не лише забезпечує тематичну єдність тексту, а й створює атмосферу постійної когнітивної напруги, спонукаючи читача до пошуку причин і мотивів злочину [Christie, 1934; Gibbons, 2018].

Характерною особливістю роману є використання ретроспекції, яка дозволяє реконструювати послідовність подій. У процесі розслідування Еркюль Пуаро неодноразово наголошує на необхідності переосмислення вже відомих фактів. Це простежується, зокрема, у вислові: "*he impossible cannot have happened…"* [Christie, 1934]. Коротка цитата демонструє застосування парадоксального логічного зіставлення, яке змушує читача переглянути очевидні висновки. Лінгвостилістичний аналіз цього вислову свідчить, що антитеза між *impossible* і *possible* є не лише художнім прийомом, а й когнітивним механізмом, який актуалізує концепт *CRIME* як процес пошуку істини, а не лише як факт учинення злочину [Giovanelli, 2024].

Водночас авторка активно використовує контекстуальні опозиції *truth – deception, innocence – guilt, appearance – reality*, які пронизують увесь роман. Наприклад, репліка *«I know nothing»* [Christie, 1934], що повторюється в показаннях окремих персонажів, набуває прагматичного значення, оскільки приховує більше інформації, ніж повідомляє безпосередньо. Завдяки такій стратегії мовлення створюється ефект невизначеності, а концепт *CRIME* поступово розкривається через зіставлення правдивої та неправдивої інформації [Hart, 2021, с. 212].

Концепт *JUSTICE* у романі виходить за межі традиційного юридичного розуміння. У фіналі твору Агата Крісті протиставляє закон і мораль, демонструючи, що встановлення істини не завжди означає необхідність юридичного покарання. Лексеми *justice, law, guilty* та *innocent* функціонують у контекстах морального вибору й етичної оцінки подій, а не лише як юридичні терміни. Вирішальне значення має фінальна розмова Еркюля Пуаро, у якій він фактично пропонує альтернативне розв'язання справи. Саме композиційне зіставлення двох версій злочину актуалізує концепт *JUSTICE* як багатовимірну когнітивну категорію, що поєднує правові, моральні та гуманістичні цінності [Christie, 1934; Gibbons, 2018].

Отже, концепти *CRIME* та *JUSTICE* в романі "*Murder on the Orient Express*" (1934) виконують не лише тематичну, а й текстоорганізувальну функцію. Вони визначають вибір лексичних, синтаксичних і стилістичних засобів, забезпечують когнітивну єдність наративу та формують авторське бачення співвідношення злочину, істини й справедливості. Проведений лінгвостилістичний аналіз свідчить, що саме взаємодія концептів і мовних засобів їхньої вербалізації забезпечує прагматичний вплив твору на читача та зумовлює багатошаровість його інтерпретації.

У романі-антиутопії Джорджа Орвелла "Nineteen Eighty-Four" (1949) центральне місце посідають концепти ***POWER***, ***TRUTH*** та ***FREEDOM***, які формують концептуальну модель тоталітарного суспільства. На відміну від детективного наративу, де концепти організовують процес розслідування, в антиутопії вони виступають інструментом моделювання політичної реальності та ідеологічного впливу на свідомість людини. Їхня вербалізація здійснюється через політично марковану лексику (Party, Big Brother, Thought Police, Ministry of Truth, Newspeak, doublethink), ідеологічні кліше, оксиморонні конструкції, символіку, повтори, синтаксичний паралелізм та контраст, що забезпечують комплексну реалізацію авторського задуму [Orwell, 1949; Stockwell, 2020].

Домінантним у романі є концепт ***POWER***, який репрезентується насамперед через мовні одиниці, що позначають владу, контроль і підпорядкування. Лексеми party, Big Brother, control, obedience, authority, surveillance формують єдине семантичне поле політичного домінування. Особливу роль відіграє символічний образ ***Big Brother***, який персоніфікує абсолютну владу держави та постійний контроль над особистістю. Повторюване гасло "Big Brother is watching you" [Orwell, 1949] виконує не лише номінативну, а й прагматичну функцію, створюючи атмосферу страху та психологічного тиску. Повтор дієслова watching

Таблиця 1

Лінгвостилістична репрезентація концептів CRIME та JUSTICE у романі Агати Крісті "*Murder on the Orient Express" (1934)*

Концепт	Лексичні маркери	Лінгвостилістичні засоби	Когнітивна функція	Прагматичний ефект
CRIME	murder, suspect, evidence, victim, witness, investigation, clue, alibi	повтор, ретроспекція, антитеза, діалог, деталі опису	структурує процес розслідування, формує причинно-наслідкові зв'язки	підтримує інтригу, активізує аналітичне мислення читача
JUSTICE	justice, law, guilty, innocent, punishment	контраст, оцінна лексика, внутрішні роздуми, композиційне протиставлення	репрезентує морально-етичну оцінку злочину	спонукає читача до переосмислення поняття справедливості

актуалізує ідею безперервного нагляду, а займенник you персоналізує звернення, посилюючи його сугестивний вплив на читача. У когнітивному аспекті ця мовна модель формує концептуальну схему “влада – контроль – підпорядкування”, яка визначає сприйняття тоталітарної дійсності [Hart, 2021; Stockwell, 2020].

Концепт ***TRUTH*** вербалізується через лексику, пов’язану з інформацією, пам’яттю та маніпуляцією фактами (truth, history, records, memory, reality). Одним із ключових художніх прийомів є використання оксиморонів у партійних гаслах: “War is Peace”, “Freedom is Slavery”, “Ignorance is Strength” [Orwell, 1949]. Поєднання семантично несумісних понять руйнує традиційні логічні зв’язки між словами та створює нову модель сприйняття дійсності. У лінгвостилістичному аспекті оксиморон виступає не лише засобом образності, а й механізмом когнітивної маніпуляції, який примушує адресата сприймати взаємовиключні твердження як істинні. Така взаємодія мовної форми та когнітивного змісту підтверджує положення сучасної когнітивної стилістики про здатність мовних засобів моделювати світогляд адресата [Giovanelli, 2024; Hart, 2021].

Особливе значення для реалізації концепту ***TRUTH*** має поняття ***Newspeak*** – штучно створеної мови, покликаної обмежити можливість критичного мислення. Скорочення словникового складу, вилучення небажаних понять та уніфікація мовлення демонструють, що контроль над мовою перетворюється на контроль над мисленням. Таким чином, мова в романі виступає не лише засобом комунікації, а й інструментом конструювання соціальної реальності та формування необхідної ідеологічної картини світу. Це положення узгоджується з когнітивно-дискурсивними підходами, згідно з якими мовні структури безпосередньо впливають на процеси концептуалізації та інтерпретації реальності [Evans, 2066; Langacker, 1987].

Концепт ***FREEDOM*** розкривається через постійне протиставлення свободи та тотального контролю. Символічним є вислів: “Freedom is the freedom to say that two plus two make four” [Orwell, 1949]. Незважаючи на свою лаконічність, ця фраза репрезентує свободу як право людини на незалежне мислення й об’єктивне сприйняття реальності. У стилістичному плані автор використовує синтаксичний паралелізм, логічне наголошення та контекстуальне протиставлення, завдяки чому концепт ***FREEDOM*** набуває не лише політичного, а й філософського змісту. Через поєднання когнітивного та стилістичного рівнів автор демонструє, що свобода мислення є фундаментальною умовою існування особистості [Gavins, 2003, с. 128].

Проведений лінгвостилістичний аналіз свідчить, що концепти ***POWER, TRUTH*** і ***FREEDOM*** функціонують як взаємопов’язана когнітивна система. Концепт ***POWER*** визначає механізми управління суспільством, ***TRUTH*** забезпечує ідеологічне конструювання реальності, тоді як ***FREEDOM*** виступає концептуальною опозицією тоталітарній моделі світу. Їхня взаємодія реалізується через систему взаємопов’язаних лексичних, синтаксичних і стилістичних засобів, які формують цілісний концептуальний простір роману та визначають його прагматичний вплив на читача. Отримані результати підтверджують, що когнітивно-домінантний підхід у поєднанні з лінгвостилістичним аналізом дає змогу виявити не лише мовні способи вербалізації концептів, а й механізми їхнього впливу на формування авторської моделі світу [Gibbons, 2018; Giovanelli, 2024].

Як видно з табл. 2, кожен із концептів реалізується через специфічний комплекс мовних і стилістичних засобів, однак лише їхня взаємодія формує цілісну концептуальну модель антиутопічного світу. На відміну від детективного наративу, де мовні засоби спрямовані на розкриття злочину, у романі Джорджа Орвелла вони вико-

Таблиця 2

Лінгвостилістична репрезентація концептів POWER, TRUTH і FREEDOM у романі Джорджа Орвелла “Nineteen Eighty-Four” (1949)

Концепт	Лексичні маркери	Лінгвостилістичні засоби	Когнітивна функція	Прагматичний ефект
POWER	*party, Big Brother, control, surveillance, authority*	повтор, символ, персоніфікація, політична лексика	моделювання системи тотального контролю	формування атмосфери страху та підпорядкування
TRUTH	truth, reality, history, records, Newspeak	оксиморон, іронія, повтор, ідеологічні кліше	конструювання альтернативної реальності	маніпуляція свідомістю читача й персонажів
FREEDOM	freedom, thought, choice, individuality	антитеза, синтаксичний паралелізм, символіка	репрезентація індивідуальної свободи як когнітивної цінності	актуалізація конфлікту між особистістю та тоталітарною системою

нують насамперед ідеологічну та маніпулятивну функції, демонструючи, що мова є одним із головних інструментів здійснення влади.

У психологічному романі Ієна Мак'юена "Atonement" (2001) центральним виступає концепт ***IDENTITY***, який визначає не лише розвиток персонажів, а й загальну концептуальну організацію наративу. На відміну від детективного чи антиутопічного дискурсу, де домінантні концепти пов'язані із зовнішніми подіями або суспільними процесами, у психологічному романі концепт ***IDENTITY*** формується через внутрішній світ героя, його спогади, моральні переживання та процес самоусвідомлення. Саме тому його вербалізація здійснюється переважно за допомогою внутрішнього монологу, психологічного опису, символічних образів, зміни фокалізації та наративної перспективи [McEwan, 2001; Semino, 2014].

Лексичними маркерами концепту ***IDENTITY*** виступають слова memory, guilt, self, truth, imagination, responsibility, forgiveness, які формують семантичне поле особистісної ідентичності. Ці мовні одиниці функціонують не ізольовано, а в постійному взаємозв'язку, демонструючи, що самоідентифікація героя залежить від пам'яті, інтерпретації минулого та моральної відповідальності за власні вчинки. Особливого значення набуває концепт guilt, який виступає когнітивним ядром трансформації особистості головної героїні Брайоні. Така організація концептуального простору відповідає сучасним когнітивним підходам, згідно з якими особистісна ідентичність формується через взаємодію пам'яті, досвіду та мовної репрезентації внутрішнього світу персонажа [Dancygier, 2012; Kovecses, 2020].

Лінгвостилістичний аналіз роману засвідчує активне використання внутрішнього монологу як основного засобу репрезентації психологічного стану персонажів. Через внутрішні роздуми Брайоні читач поступово усвідомлює зміну її світогляду та переоцінку власних учинків. Показовою є коротка авторська формула "She could not forgive herself" [McEwan, 2001], яка концентровано репрезентує стан внутрішнього конфлікту. Повтор семантики провини в різних контекстах створює єдине концептуальне поле, у межах якого особистість постійно переосмислює власне минуле. Використання внутрішнього монологу, повтору та психологічної деталізації сприяє поступовому розкриттю когнітивної еволюції персонажа і відповідає положенням сучасної когнітивної стилістики про взаємозв'язок мовної форми та процесів читацької інтерпретації [Stockwell, 2020].

Важливу роль у вербалізації концепту ***IDENTITY*** відіграє зміна наративної перспективи. Перехід від одного персонажа до іншого дозволяє відобразити багатовимірність людської свідомості та продемонструвати, що поняття істини є суб'єктивним. Такий прийом формує поліфонічну структуру роману й підкреслює, що особистісна ідентичність не є сталою категорією, а постійно трансформується під впливом пам'яті, досвіду та морального вибору. Зміна фокалізації не лише розширює інтерпретаційний потенціал тексту, а й забезпечує багаторівневу репрезентацію концепту IDENTITY, поєднуючи індивідуальний, моральний і соціальний виміри особистості [Giovanelli, 2024; Semino, 2014].

Суттєве значення у формуванні концепту ***IDENTITY*** має також символіка та авторська гра з межею між художньою вигадкою і реальністю. Фінальне розкриття того, що частина подій є літературною реконструкцією Брайоні, змінює інтерпретацію всього твору та актуалізує проблему відповідальності автора за створену ним реальність. Таким чином, концепт ***IDENTITY*** виходить за межі характеристики окремого персонажа й набуває метанаративного виміру, у якому процес письма стає способом осмислення пам'яті, провини та спокути. Отже, лінгвостилістичний аналіз роману демонструє, що концепт ***IDENTITY*** реалізується через комплекс взаємопов'язаних лексичних, синтаксичних і наративних засобів, які забезпечують його когнітивну багатовимірність і визначають прагматичний вплив твору на читача [McEwan, 2001; Semino, 2014].

Як видно з табл. 3, концепт *IDENTITY* реалізується переважно через психологізацію мовлення, що відрізняє його від концептів, характерних для детективного чи антиутопічного наративу. Основною функцією мовних засобів є не розвиток зов-

Таблиця 3

Лінгвостилістична репрезентація концепту IDENTITY у романі Ієна Мак'юена "Atonement" (2001)

Концепт	Лексичні маркери	Лінгвостилістичні засоби	Когнітивна функція	Прагматичний ефект
IDENTITY	memory, guilt, self, truth, responsibility, forgiveness	внутрішній монолог, психологічний опис, зміна фокалізації, символіка, повтор	формування особистісної ідентичності та моральної саморефлексії	залучення читача до психологічного осмислення внутрішнього світу персонажів

нішньої дії, а моделювання внутрішньої еволюції особистості.

У романі Дж. К. Ролінґ "*Harry Potter and the Philosopher's Stone" (1997)* концепти *GOOD, EVIL* та *DESTINY* формують когнітивну основу художнього світу й визначають систему моральних цінностей твору. Їхня репрезентація здійснюється через символіку, архетипні образи, метафори, контраст, інтертекстуальні алюзії та елементи міфопоетики [Rowling, 1997]. На відміну від психологічного роману, де домінує індивідуальний внутрішній досвід, у фентезі концепти набувають універсального характеру, відображаючи боротьбу добра і зла як фундаментальний принцип організації художнього світу.

Концепт *GOOD* вербалізується через лексику, пов'язану з дружбою, відданістю, мужністю та самопожертвою (*friendship, courage, loyalty, hope, protection*). Символічного значення набуває образ Гаррі Поттера, який уособлює моральний вибір і здатність протистояти злу. Водночас концепт *EVIL* репрезентується лексемами *darkness, fear, power, death, Voldemort*, що створюють семантичне поле небезпеки та руйнування. Контраст між світлом і темрявою, добром і злом проходить через увесь роман, виконуючи текстоорганізувальну функцію.

Концепт *DESTINY* актуалізується через мотив пророцтва, символіку чарівного світу та архетип «обраного героя». Короткий вислів *"The Boy Who Lived"* [Rowling, 1997] є одним із ключових концептуальних маркерів роману. У ньому поєднуються символічність, алюзійність і метафоричність, що формують уявлення про особливу місію головного героя. Таким чином, доля постає не як випадковий збіг обставин, а як визначальний чинник розвитку подій і становлення особистості.

Важливу роль у реалізації концептів відіграють архетипні образи мудрого наставника (Дамблдор), героя (Гаррі Поттер), антагоніста (Волдеморт) та помічників (Рон і Герміона). Вони забезпечують універсальність художнього змісту та розширюють асоціативний потенціал концептів, поєднуючи сучасний художній текст із традиціями світової міфології та фольклору.

У романі Дж. К. Ролінґ "Harry Potter and the Philosopher's Stone" (1997) концепти GOOD, EVIL та DESTINY формують когнітивну основу художнього світу й визначають систему моральних цінностей твору. Їхня репрезентація здійснюється через символіку, архетипні образи, метафори, контраст, інтертекстуальні алюзії, власні назви та елементи міфопоетики, які забезпечують багаторівневу організацію художнього простору [Rowling, 1997; Semino, 2014]. На відміну від психологічного роману, де домінує індивідуальний внутрішній досвід, у фентезі концепти набувають універсального характеру, відображаючи боротьбу добра і зла як фундаментальний принцип організації художнього світу.

Концепт GOOD вербалізується через лексику, пов'язану з дружбою, відданістю, мужністю та самопожертвою (friendship, courage, loyalty, hope, protection). Символічного значення набуває образ Гаррі Поттера, який уособлює моральний вибір, здатність до самопожертви та протистояння злу. Значну роль відіграють також образи Альбуса Дамблдора, Герміони Ґрейнджер і Рона Візлі, мовленнєва характеристика яких насичена позитивно оцінною лексикою, модальними конструкціями підтримки та висловами, що підкреслюють взаємодовіру й колективну відповідальність. У лінгвостилістичному аспекті концепт GOOD реалізується через епітети, позитивно конотовану лексику, метафоричні образи світла та захисту, а також через повтори ключових моральних категорій [Gibbons, 2018; Rowling, 1997].

Концепт EVIL репрезентується лексемами darkness, fear, power, death, Voldemort, які формують семантичне поле небезпеки, руйнування та страху. Контраст між світлом і темрявою, добром і злом проходить через увесь роман, виконуючи текстоорганізувальну функцію. Особливого значення набуває мовна табуїзація імені Волдеморта, коли персонажі використовують перифрази You-Know-Who або He-Who-Must-Not-Be-Named [Rowling, 1997]. Така номінація виконує не лише стилістичну, а й когнітивну функцію, адже вербалізує колективний страх і демонструє силу імені як носія концептуального змісту. Використання антитези, контрасту, символіки темряви та повторів забезпечує послідовне формування концепту EVIL як моральної й екзистенційної загрози [Giovanelli, 2024; Semino, 2014].

Концепт DESTINY актуалізується через мотив обраності, символіку чарівного світу, магічні артефакти та архетип «героя». Короткий вислів "The Boy Who Lived" [Rowling, 1997] є одним із ключових концептуальних маркерів роману. У ньому поєднуються символічність, алюзійність і метафоричність, що формують уявлення про особливу місію головного героя. Лексема lived набуває не лише буквального, а й символічного значення, позначаючи перемогу життя над смертю та добра над злом. У когнітивному вимірі цей вислів формує фрейм «обраного героя», який визначає подальший розвиток сюжетної лінії та систему взаємин між персонажами [Dancygier, 2012; Rowling, 1997].

Важливу роль у реалізації концептів відіграють архетипні образи мудрого наставника (Дамблдор), героя (Гаррі Поттер), антагоніста (Волдеморт) та помічників (Рон і Герміона). Вони забезпечують універсальність художнього змісту та розширюють асоціативний потенціал концептів, поєдну-

ючи сучасний художній текст із традиціями світової міфології, фольклору та казкової оповіді. Інтертекстуальні алюзії, символіка магічних предметів, контрастні образи світла й темряви, а також система власних назв створюють цілісний концептуальний простір твору, у якому кожен мовний елемент бере участь у репрезентації моральних цінностей [Rowling, 1997; Stockwell, 2020].

Проведений лінгвостилістичний аналіз засвідчує, що концепти GOOD, EVIL та DESTINY функціонують як взаємопов'язана когнітивна система, яка організовує художній світ роману. Їхня вербалізація здійснюється через взаємодію лексичних, стилістичних, символічних і наративних засобів, що забезпечують формування цілісної концептуальної моделі твору. На відміну від детективного, антиутопічного та психологічного наративів, у фентезі концепти набувають міфопоетичного й архетипного характеру, що значно розширює їхній асоціативний потенціал та універсалізує художній зміст. Отримані результати підтверджують, що жанрова специфіка визначає способи мовної репрезентації концептів, проте не змінює їхньої когнітивної функції як домінант художнього наративу [Hart, 2021; Rowling, 1997].

Результати аналізу, представлені в табл. 4, свідчать, що у фентезі концепти реалізуються переважно через символічні й архетипні структури. На відміну від інших жанрів, саме міфопоетичні образи виступають основним механізмом концептуалізації художньої реальності, забезпечуючи багаторівневість інтерпретації тексту та високий прагматичний потенціал його впливу на читача.

Проведений лінгвостилістичний аналіз англомовних художніх творів різних жанрів засвідчив, що концепти реалізуються через специфічний комплекс мовних і стилістичних засобів, вибір яких безпосередньо залежить від жанрової організації наративу. Водночас когнітивне ядро концепту залишається відносно стабільним, тоді як його мовна репрезентація варіюється відповідно до авторської інтенції та комунікативно-прагматичної спрямованості твору. Для узагальнення отриманих результатів запропоновано порівняльну модель лінгвостилістичної репрезентації концептів у різножанровому англомовному художньому наративі (табл. 5).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало змогу комплексно проаналізувати концепти як когнітивні домінанти англомовного художнього наративу та визначити особливості їхньої лінгвостилістичної репрезентації в художніх текстах різних жанрів. Поєднання когнітивного та лінгвостилістичного підходів забезпечило можливість простежити взаємозв'язок між концептуальною структурою художнього твору, мовними засобами її реалізації та прагматичним впливом на читача.

Результати аналізу засвідчили, що концепти виконують не лише когнітивну, а й текстоорганізувальну функцію. Вони структурують смисловий простір художнього твору, визначають добір лексичних, синтаксичних і стилістичних засобів та забезпечують репрезентацію авторської картини світу. Водночас характер їхньої вербалізації безпосередньо залежить від жанрової специфіки наративу. Так, у детективному романі домінують концепти *CRIME* та *JUSTICE*, що реалізуються через кримінально-правову лексику, повтори, ретроспекцію та антитезу; в антиутопії концепти *POWER*, *TRUTH* і *FREEDOM* репрезентуються політично маркованою лексикою, оксиморонами, символікою та ідеологічними кліше; у психологічному романі концепт *IDENTITY* вербалізується за допомогою внутрішнього монологу, психологічного опису та зміни наративної перспективи; у фентезі концепти *GOOD*, *EVIL* і *DESTINY* реалізуються через архетипні образи, символіку, метафори й інтертекстуальні алюзії.

Узагальнення отриманих результатів дозволило сформулювати основний висновок дослідження: **когнітивне ядро концептів залишається від-**

Таблиця 4

Лінгвостилістична репрезентація концептів GOOD, EVIL і DESTINY у романі Дж. К. Ролінґ Harry Potter and the Philosopher's Stone (1997)

Концепт	Лексичні маркери	Лінгвостилістичні засоби	Когнітивна функція	Прагматичний ефект
GOOD	friendship, courage, loyalty, hope	символіка, метафора, контраст, епітет	формування моральних цінностей	викликає емпатію та позитивну оцінку
EVIL	darkness, fear, death, Voldemort, power	контраст, символіка, персоніфікація, повтор	репрезентація загрози та конфлікту	створює атмосферу небезпеки й напруження
DESTINY	destiny, prophecy, chosen, fate	архетип, алюзія, символ, міфологічні мотиви	моделювання життєвого призначення героя	формує очікування розвитку сюжету та підсилює епічність наративу

Таблиця 5

Порівняльна модель лінгвостилістичної репрезентації концептів у різножанровому англомовному художньому наративі

Жанр	Домінативні концепти	Лексичні маркери	Домінативні лінгвостилістичні засоби	Когнітивна функція	Прагматичний ефект
Детектив (Murder on the Orient Express)	*CRIME, JUSTICE*	murder, suspect, evidence, justice, guilty, innocent	повтор, ретроспекція, антитеза, діалог, контекстуальний контраст	організація процесу розслідування, моделювання причинно-наслідкових зв'язків	підтримання інтриги, активізація аналітичного мислення читача
Антиутопія (Nineteen Eighty-Four)	*POWER, TRUTH, FREEDOM*	party, Big Brother, Newspeak, truth, freedom	оксиморон, символ, повтор, політична лексика, синтаксичний паралелізм	моделювання тоталітарної картини світу, ідеологічний вплив	формування критичного сприйняття механізмів влади та маніпуляції
Психологічний роман (Atonement)	*IDENTITY*	memory, guilt, self, responsibility, forgiveness	внутрішній монолог, психологічний опис, зміна фокалізації, символіка, повтор	репрезентація процесу самопізнання та трансформації особистості	формування емпатії, психологічна рефлексія читача
Фентезі (Harry Potter and the Philosopher's Stone)	*GOOD, EVIL, DESTINY*	friendship, courage, darkness, prophecy, fate	архетип, символіка, метафора, алюзія, контраст	моделювання міфопоетичної картини світу	формування універсальних моральних цінностей і архетипного сприйняття сюжету

носно стабільним незалежно від жанру художнього твору, тоді як вибір лінгвостилістичних засобів їхньої вербалізації визначається жанровою специфікою англомовного художнього наративу. Отже, жанр впливає не на зміст концепту, а на способи його мовної репрезентації та прагматичної реалізації.

Наукова новизна дослідження полягає у розробленні авторської моделі аналізу концептів, яка інтегрує когнітивний, лінгвостилістичний і прагматичний підходи до дослідження художнього тексту. На відміну від існуючих праць, у яких концепти здебільшого аналізуються в межах одного твору або одного жанру, запропонована модель дає змогу простежити закономірності їх функціонування в різножанровому англомовному художньому наративі та виявити взаємозв'язок між жанром, концептом, мовними засобами його вербалізації та прагматичним ефектом.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні положень когнітивної лінгвістики й лінгвостилістики щодо механізмів концептуалізації художньої дійсності. Практичне значення роботи визначається можливістю використання її результатів у курсах когнітивної лінгвістики, стилістики англійської мови, інтерпретації художнього тексту, теорії дискурсу та під час подальших досліджень англомовного художнього наративу.

Концептуальну модель проведеного дослідження узагальнено на рис. 1.

Запропонована модель демонструє, що концепти є центральною когнітивною ланкою художнього наративу. Їхня взаємодія з жанровою специфікою визначає вибір лінгвостилістичних засобів, які забезпечують формування авторської картини світу та прагматичний вплив художнього тексту на читача. Це підтверджує ефективність інтеграції когнітивного й лінгвостилістичного підходів для комплексного аналізу англомовного художнього дискурсу.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що концепти виступають системоутворювальними когнітивними домінантами англомовного художнього наративу, які забезпечують єдність змістового, мовного та прагматичного рівнів тексту. Інтеграція когнітивного й лінгвостилістичного підходів дала змогу виявити закономірності їхньої жанрової репрезентації та запропонувати авторську модель аналізу, що може бути використана як методологічна основа для подальших досліджень художнього дискурсу.

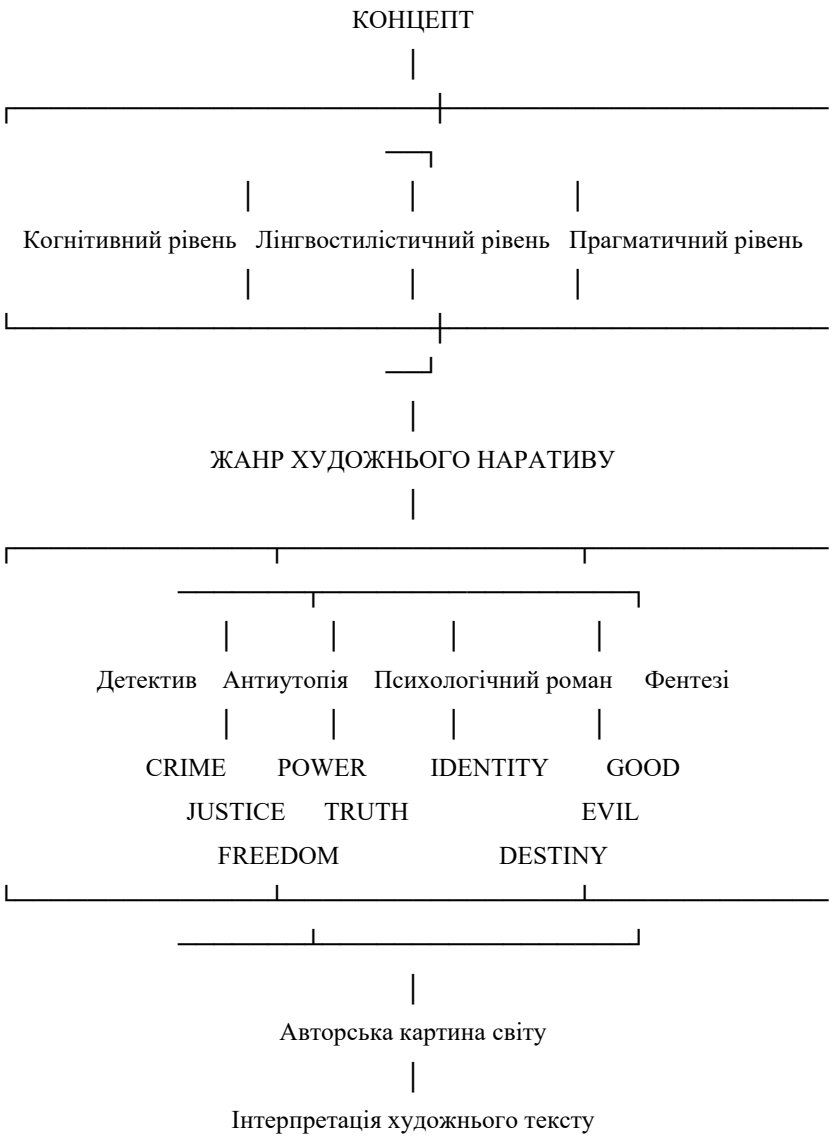

Рис. 1. Авторська модель взаємозв'язку концептів, жанру та лінгвостилістичних засобів їх репрезентації в англомовному художньому наративі

Перспективи подальших досліджень убачаються у розширенні корпусу художніх текстів, залученні сучасної англомовної літератури різних жанрів, застосуванні корпусних методів аналізу, а також у зіставному вивченні особливостей вербалізації концептів в англомовному й україномовному художньому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Christie A. *Murder on the Orient Express*. London: Collins Crime Club, 1934. 256 p.
2. Dancygier B. *The Language of Stories: A Cognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 255 p.
3. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
4. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. 440 p.
5. Fillmore C. J. Frame Semantics. In: *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing, 1982. P. 111–137.
6. Gavins J., Steen G. J. (Eds.). *Cognitive Poetics in Practice*. London: Routledge, 2003. 224 p.
7. Geeraerts D. (Ed.). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2006. 485 p.
8. Gibbons A., Whitley S. (Eds.). *Contemporary Stylistics: Language, Cognition, Interpretation*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018. 336 p.
9. Giovanelli M., Harrison C. *Cognitive Grammar in Stylistics: A Practical Guide*. 2nd ed. London: Bloomsbury Academic, 2024. 288 p.

10. Hart C. *Cognitive Linguistic Approaches to Text and Discourse: From Poetics to Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021. 264 p.
11. Kövecses Z. *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 224 p.
12. Краснобаєва-Чорна Ж. В. *Концептологія: теорія і практика*. Вінниця: ТОВ "Ніланд-ЛТД", 2016. 344 с.
13. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 256 p.
14. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1: *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. 540 p.
15. McEwan I. *Atonement*. London: Jonathan Cape, 2001. 372 p.
16. Orwell G. *Nineteen Eighty-Four*. London: Secker & Warburg, 1949. 328 p.
17. Приходько А. М. *Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики*. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
18. Rowling J. K. *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury, 1997. 223 p.
19. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
20. Semino E. *Language and World Creation in Poems and Other Texts*. London: Routledge, 2014. 224 p.
21. Stockwell P. *The Cambridge Introduction to Stylistics*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 395 p.
22. Жайворонок В. В. *Українська етнолінгвістика: нариси*. Київ: Довіра, 2007. 262 с.

REFERENCES

1. Christie, A. (1934). Murder on the Orient Express. London: Collins Crime Club.
2. Dancygier, B. (2012). The Language of Stories: A Cognitive Approach. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Evans, V., & Green, M. (2006). Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press.
4. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York: Basic Books.
5. Fillmore, C. J. (1982). Frame Semantics. In Linguistics in the Morning Calm (pp. 111–137). Seoul: Hanshin Publishing.
6. Gavins, J., & Steen, G. J. (Eds.). (2003). Cognitive Poetics in Practice. London: Routledge.
7. Geeraerts, D. (Ed.). (2006). Cognitive Linguistics: Basic Readings. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
8. Gibbons, A., & Whitley, S. (Eds.). (2018). Contemporary Stylistics: Language, Cognition, Interpretation. Edinburgh: Edinburgh University Press.
9. Giovanelli, M., & Harrison, C. (2024). Cognitive Grammar in Stylistics: A Practical Guide (2nd ed.). London: Bloomsbury Academic.
10. Hart, C. (2021). Cognitive Linguistic Approaches to Text and Discourse: From Poetics to Politics. Edinburgh: Edinburgh University Press.
11. Kövecses, Z. (2020). Extended Conceptual Metaphor Theory. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Krasnobaieva-Chorna, Zh. V. (2016). Kontseptolohiia: teoriia i praktyka [Conceptology: Theory and Practice]. Vinnytsia: TOV "Nilan-LTD". (In Ukrainian).
13. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
14. Langacker, R. W. (1987). Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press.
15. McEwan, I. (2001). Atonement. London: Jonathan Cape.
16. Orwell, G. (1949). Nineteen Eighty-Four. London: Secker & Warburg.
17. Prykhodko, A. M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvnii paradyhmi linhvistyky [Concepts and Concept Systems in the Cognitive-Discursive Paradigm of Linguistics]. Zaporizhzhia: Premier. (In Ukrainian).
18. Rowling, J. K. (1997). Harry Potter and the Philosopher's Stone. London: Bloomsbury.
19. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern Linguistics: Trends and Problems]. Poltava: Dovkillia-K. (In Ukrainian).
20. Semino, E. (2014). Language and World Creation in Poems and Other Texts. London: Routledge.
21. Stockwell, P. (2020). The Cambridge Introduction to Stylistics (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
22. Zhaivoronok, V. V. (2007). Ukrainska etnolinhvistyka: narysy [Ukrainian Ethnolinguistics: Essays]. Kyiv: Dovira. (In Ukrainian).

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’42:81’38
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-26

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

МУЛЬТИФРАКТАЛЬНА СТРУКТУРА АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ

Токарчук В. А.
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бульвар Шевченка, 81, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0003-2993-4205
tokarcukv@vu.cdu.edu.ua

Ключові слова:
лінгвосинергетика тексту, академічний текст, наукове дослідження, фрактальна організація тексту, трикомпонентна (гамбургер) модель, IMRaD структура.

У статті запропоновано розгляд структури академічного тексту з позицій лінгвосинергетичного підходу. Лінгвосинергетика є мовознавчою галуззю, яка поєднує напрацювання лінгвістики, синергетики, теорії хаосу й когнітивної науки. У лінгвосинергетиці мова розглядається як відкрита, динамічна, нелінійна, самоорганізована система, існування якої визначається універсальними законами розвитку усіх складних систем. До основних властивостей мови належить фрактальність – здатність мовних структур до самоподібності, тобто відтворення одних і тих самих патернів на різних рівнях. Такий принцип організації реалізовується у двох вимірах: ієрархічній вкладеності та ізоморфності. Перший вимір (ієрархічна вкладеність) означає, що одиниці нижчого рівня є будівельним матеріалом для одиниць вищого рівня. Другий вимір (ізоморфність) передбачає, що одиниці вищого рівня є ізоморфними, тобто структурно подібними до одиниць нижчого рівня. Фрактальність забезпечує мережеву організацію мови, де одні й ті самі структури тиражуються на різних ділянках мережі. Фрактальні властивості мови найвиразніше виявляються на текстовому рівні й вивчаються лінгвосинергетикою тексту, котра досліджує механізми текстопородження як процеси конструювання складних нелінійних систем. Академічний текст з його чіткою передбачуваною структурою повною мірою реалізує ознаки самоподібності у класичній трикомпонентній (гамбургер) моделі «вступ – основна частина – висновки», яка у складних наукових текстах може модифікуватися до структури IMRaD (Introduction, Methods, Results, and Discussion). Фрактальна архітектоніка академічного тексту реалізується в тому, що трикомпонентна модель повторюється на різних рівнях: на рівні речення, абзацу, есе, анотації, наукової статті, дисертаційної праці. Усі ідеї академічного тексту об’єднуються навколо сильної змістової позиції автора – структурного центра тексту.

MULTIFRACTAL STRUCTURE OF AN ACADEMIC TEXT

Tokarchuk V. A.
PhD in Philology,
Senior Lecturer at the Department of English Philology
and Methods of Teaching English
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko Boulevard, 81, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2993-4205
tokarcukv@vu.cdu.edu.ua

Key words: *linguistic synergentics of a text, academic text, scholarly research, fractal text organization, three-part (hamburger) model, IMRaD structure.*

This article examines the structure of an academic text from the perspective of the linguistic synergetic approach. Linguistic synergetics is a branch of linguistics which integrates the findings of linguistics, synergetics, theory of chaos, and cognitive science. Linguistic synergetics views language as an open, dynamic, non-linear, self-organized system governed by the universal laws of the development of all complex systems. One of the major language properties is fractality – ability of the language structures to exhibit self-similarity, or reproduction of the same patterns at different levels. This principle is implemented in the two dimensions – hierarchical inclusion and isomorphism. The first dimension (hierarchical inclusion) indicates that lower-level units are building blocks of the higher-level units. The second dimension (isomorphism) presupposes that higher-level units are isomorphic, or structurally similar, to the lower-level units. Fractality ensures the network organization of the language where the same structures are iterated across different segments of the network. Fractal properties of the language are the most conspicuous at the text level and are studied by the linguistic synergetics of the text which investigates the mechanisms of text generation as processes of construing complex non-linear systems. An academic text with its clearly predictable structure fully embodies the features of self-similarity in the classical three-component (hamburger) model «introduction – body – conclusions» which can be modified to the IMRaD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) structure in complex scholarly texts. The fractal architectonics of an academic text is realized through the repetition of the three-part model at various levels: sentence, paragraph, essay, abstract, research article, and thesis. All the ideas of an academic text converge around the author's strong conceptual position, which serves as the structural center of the text.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку гуманітарного знання характеризується гострою потребою в глибокому, системному розумінні внутрішньої природи мови та процесів людського мислення. Традиційні лінгвістичні підходи, які спираються на принципи лінійності й статичного опису мовних одиниць, виявляють свою методологічну обмеженість, подолання якої є можливим завдяки застосуванню кардинально інших наукових парадигм, однією з яких постає лінгвосинергетичний підхід. У вітчизняному мовознавстві вже накопичено певний досвід застосування синергетичного підходу до аналізу мовних явищ: проаналізовано загальні принципи внутрішньої організації мови (Ю. Кійко, С. Кійко), окреслено можливості лінгвосинергетики щодо розгляду діахронічних процесів (Т. Домброван), синтаксичних структур (Т. Домброван), а також різних видів дискурсу (Л. Піхтовнікова) [Піхтовнікова, 2018; Dombrovan, 2018; Кійко, 2026]. Зазначені праці створюють методологічне підґрунтя та ілюструють потенціал вивчення складних вербальних систем.

Мета і завдання статті. Метою наукової розвідки є обґрунтування лінгвосинергетичної природи академічного тексту та розкриття мультифрактальної організації його внутрішньої будови. Для досягнення поставленої мети у роботі було окреслено базові теоретичні засади лінгвосинергетики, визначено мову як складну, відкриту, нелінійну динамічну систему, розкрито сутність явища фрактальності як самоподібності мови, реалізованої у двох вимірах: ієрархічні вкладеності та ізоморфності мовних рівнів, досліджено

фрактальну архітектоніку академічного тексту, де ітеративно відтворюється базова трикомпонентна модель «вступ – основна частина – висновки».

Об'єктом дослідження є академічний текст як відкрита, складна, нелінійна, самоорганізована динамічна система, а **предметом** – його мультифрактальна структура.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістика кінця XX – початку XXI століття характеризується переосмисленням фундаментальних категорій та принципів опису мовних одиниць. На зміну розумінню мовної системи як лінійної, закритої та суворо детермінованої внутрішніми законами приходить тенденція розглядати її як відкриту, динамічну, нелінійну систему, здатну до самоорганізації та постійного розвитку. Цей методологічний зсув зумовив появу окремого лінгвістичного напряму – лінгвосинергетики, яка інтегрує доробок лінгвістики, синергетики, теорії хаосу та когнітології [Dombrovan, 2018].

Синергетика завдячує своєю появою відновленню інтересу до поняття системи на початку XX ст., коли завдяки накопиченню значної кількості наукових знань навколишній світ стали розглядати як динамічну мережу різних систем – біологічних, хімічних, фізичних, соціальних тощо. Фахівці з різних галузей науки прагнули надати комплексне пояснення загальних принципів організації будь-якої системи, у результаті чого виникли такі наукові теорії, як загальна теорія систем, квантова теорія, теорія нестабільності, теорія динамічного хаосу, теорія катастроф, теорія біфуркації тощо. Узагальнений доробок цих теорій заклав фундамент синергетики як науки, котра пропонує комплексний підхід до аналізу будь-якої системи як такої [Dombrovan, 2018, с. 1].

Термін «синергетика» був запропонований німецьким фізиком Германом Хакеном у середині 70-х років XX ст. для позначення науки, яка вивчає принципи виникнення, самоорганізації й саморегуляції складних систем різного походження: як природного, так і штучного. Дослідник підкреслював узгоджену, спільнодіючу функціональність внутрішніх елементів системи (див. [Dombrovan, 2018, с. 2]). Складну систему розуміють не лише як сукупність великої кількості певним чином поєднаних між собою елементів, а як нелінійну, цілісну сукупність взаємопов'язаних складників, що характеризується багаторівневою ієрархічною структурою, незворотністю процесів та здатністю зберігати стабільність й адаптуватися до зовнішніх змін завдяки внутрішнім механізмам зворотного зв'язку [Dombrovan, 2018, с. 3; Кравченко, 2019, с. 90]. При цьому якісно нові властивості системи виникають непередбачувано, спонтанно і не є простою сумою властивостей окремих її частин. У синергетиці складні системи аналізуються крізь призму таких їх властивостей, як відкритість/закритість, лінійність/нелінійність, самоорганізація, флуктуації і біфуркації, стабільність/нестабільність, наявність атрактора і репелера, фрактальність та когерентність (див. детально: [Dombrovan, 2018, с. 11–20]).

У синергетичній парадигмі система розуміється як така, що перебуває у стані відносної рівноваги й керується параметрами порядку – факторами, які визначають її функціонування та узгоджують поведінку окремих підсистем. Метою існування системи є досягнення найсприятливішого, енергетично вигідного й упорядкованого режиму існування, при цьому компоненти системи тяжіють до атрактора – найбільш упорядкованої ділянки, цільового орієнтиру системи, що постає своєрідним «магнітом» для майбутнього стану. Протилежним до атрактора є репелер – ділянка, яка відштовхує від себе всі траєкторії розвитку системи, її «кризова зона», якої уникають елементи системи, щоб вижити у ній. Під впливом внутрішніх процесів та зовнішніх сигналів рівновага системи порушується й виникають випадкові хаотичні коливання (флуктуації), посилення яких може призвести до того, що система наблизиться до точки розгалуження (біфуркації) – моменту вибору подальшої траєкторії розвитку, де навіть найменший спонтанний чинник здатний докорінно змінити майбутнє системи. Щоб зберегти цілісність, система здійснює дисипацію – вивільнення надлишків речовини, енергії чи інформації у навколишнє середовище, одночасно адаптуючи зовнішні ресурси для самоорганізації. У ході таких процесів система набуває якісно нових спонтанних характеристик, що демонструє закон нелінійності, тобто відсутності пропорційної залежності між причиною і наслідком, за якого сукупний ефект системи перевищує суму дій її окремих частин. Система обирає подальший шлях розвитку й переходить на якісно інший рівень організації, і цикл еволюції запускається знову. В іншому випадку система зруйнується [Бондарчук, 2011, с. 24]. Напрацювання синергетики нині застосовуються до аналізу складних динамічних і саморегульованих систем у різних галузях знань: математиці, соціології, психології, нейронауках, медицині, освіті, метеорології, а також у лінгвістиці. Останню називають лінгвосинергетикою.

У **лінгвосинергетиці** мова розглядається як відкрита, динамічна, нелінійна, самоорганізована система з усіма її ієрархічно підпорядкованими підсистемами й елементами, когерентно взаємопов'язаними й контрольованими керуючими (*governing*) параметрами. Мовна система змінюється й розвивається за універсальними принципами поведінки усіх складних систем [Dombrovan, 2018, с. 36–37], де виникнення нових значень та

мовних форм відбувається спонтанно завдяки постійному обміну інформацією із зовнішнім соціокультурним середовищем. З позицій лінгвосинергетики різні підсистеми мови перебувають у стані нерівноваги та самоорганізуються під упливом атракторів і репелерів. Атракторами постають інтенції мовців, екстралінгвістичні фактори, а репелерами – мовні норми, традиції та інші обмежувачі системи [Піхтовнікова, 2018, с. 99]. На думку Н. Г. Кравченко, синергетичний підхід до аналізу мовних явищ дозволяє збагатити методологічний апарат лінгвістики новітніми дослідницькими інструментами [Кравченко, 2019, с. 88–89].

Однією з ключових властивостей мови є **фрактальність** – здатність мовних структур до самоподібності, за якої одні й ті самі патерни ітеративно відтворюються на різних рівнях (морфологічному, синтаксичному, текстовому) [Кійко, 2026, с. 7–8]. Поняття фракталу (від лат. *fractus* – «подрібнений, ламаний») було запропоноване франко-американським математиком Бенуа Мандельбротом у 1975 р. у праці «Les Objets Fractals: Forme, Hasard et Dimension» («Фрактальні об'єкти: форма, випадковість і розмірність»), але отримало світову популярність у 1982 р. після публікації фундаментальної праці «The Fractal Geometry of Nature» («Фрактальна геометрія природи») [Mandelbrot, 1982]. Приклад фракталу Мандельброта продемонстровано на рис. 1.

Основною властивістю фракталів є їх самоподібність, за якої частина є структурно подібною до цілого. Іншими словами, фрактали демонструють інваріантність структурної організації щодо масштабу [Dombrovan, 2018, с. 37]. Фрактальність уможливлює математичний опис різноманітних об'єктів навколишнього світу (хмари, гори, русла річок, клітини живих організмів, кровоносна, нервова та ін. системи живих істот тощо). Часто згадуваним прикладом фрактальності у природі є будова листя папороті, де кожен менший листок на стеблі повторює форму всієї гілки у зменшеному масштабі (рис. 1). Кожен великий лист можна вважати макроструктурою, а кожен маленький листочок на великому листку – мікроструктурою [Лещенко, 2021, с. 205].

Проєкція ідеї фрактальності на мовну систему дозволяє стверджувати, що її внутрішня організація підпорядкована законам самоорганізації. Фрактальний принцип побудови мови коріниться в її ієрархічній архітектурі, де одиниці нижчого рівня є будівельним матеріалом для складніших одиниць вищого рівня, які, своєю чергою, є складниками одиниць ще вищого рівня, і т. д. Іншими словами, фонеми входять до складу морфем, морфеми – до складу слів (лексем), слова поєднуються у словосполучення й речення, речення – у текст. Чим вищого рівня є одиниця мови, тим більшим є число можливих альтернатив конструювання їх структурних варіантів [Dombrovan, 2018, с. 42]. Однак фрактальність мовної системи виявляється не лише в її ієрархічно вкладеній організації, а й в ізоморфності мовних рівнів, тобто їх структурній подібності. М. Домброван ілюструє ізоморфність синтаксичною структурою «підмет-присудок», що об'єктивує пропозицію як елементарну понятєву структуру упорядкування інформації. Пропозиція «суб'єкт-ознака суб'єкта» може бути представлена не лише на рівні речення, а й на рівні слів і словосполучень [Dombrovan, 2018, с. 38]. Застосування поняття фрактальності до вивчення мови дає можливість не лише змінити глибоко вкорінену думку про закритий характер мовної системи, а й допомагає зрозуміти механізми мож-

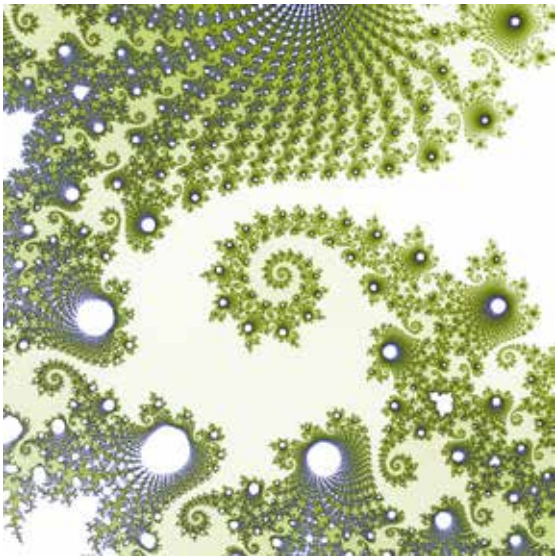

Рис. 1. Фрактал Мандельброта [Bourke]

Рис. 2. Листя папороті як природний фрактал (зображення генероване ШІ (Gemini))

ливих змін і рухливість меж системи [Dombrovan, 2018, с. 43].

Розглядаючи фрактальні властивості мови, Л. В. Щигло звертає увагу на мережевий принцип її організації, коли будь-яка ланка мережі повторює структурні та функціональні властивості всієї мережі. Крім того, мережа не має жорстко фіксованого центру – він переміщується всередині мережі відповідно до ситуації, контексту. Іншими словами, мова є динамічною багаторівневою фрактальною мережею, котра тиражує одні й ті самі форми та підпорядковується одним і тим самим закономірностям незалежно від часових і просторових параметрів [Щигло, 2024, с. 38]. Фрактальні властивості мови відслідковуються на різних її рівнях, однак найвиразніше їхня специфіка виявляється в архітектоніці тексту.

Текст є складним об'єктом дослідження, вивчення якого потребує системного підходу. Незважаючи на те, що вивченню тексту присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних фахівців, донині не існує його загальновизнаного визначення. Феномен тексту полягає в його багатоаспектності, системності й ієрархічності, цілісності та взаємозв'язку з середовищем. Текст традиційно досліджується цілою низкою наук – семіотикою, герменевтикою, літературознавством, лінгвістикою, психологією, прагматикою тощо – що зумовлює наявність різних підходів до його тлумачення: семіотичного (як вербальної знакової системи), дискурсивного (в характеристиках міждисциплінарних галузей знань), лінгвістичного (як мовної одиниці, котра займає певне місце у мовній ієрархії), прагматичного (залежно від мовленнєвих ситуацій), когнітивного (як сукупності поєднаних між собою концептів), психолінгвістичного (як динамічної системи породження мовлення) тощо [Іщенко, 2016, с. 129].

У цьому дослідженні ми послуговуємося визначенням тексту, згідно з яким його розуміють як «ієрархічну єдність вищого рангу, багатовимірне, багатоаспектне й багатофункціональне системне утворення, яке поєднує характеристики складного знака та комунікативного цілого» [Лещенко, 2018, с. 48]. Текстова система є цілісною, її складники взаємно зумовлюють один одного, утворюючи нечленовану єдність певних ознак та демонструючи високий рівень внутрішньої інтегрованості. Кожна функціональна сфера висуває власні вимоги до параметрів упорядкування такого складного цілого, визначаючи специфічні стильові та нормативні канони його побудови. У фокусі уваги нашої статті перебувають структурно-системні особливості академічного тексту.

С. В. Боярчук та В. Л. Вакуленко визначають **академічний текст** як «цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру, своєрідний каркас із внутрішньо завершеними частинами, насичений актуальною термінологією, оформлений відповідно до вимог наукового стилю, зміст якого виражається за допомогою спеціальної наукової термінології та мовних засобів» [Боярчук, Вакуленко, 2022, с. 27]. Основна мета академічного тексту полягає в донесенні авторської думки до читача, що передбачає не лише ознайомлення його зі здобутими результатами дослідження, а й переконливе обґрунтування їх валідності. Такий текст слугує засобом наукового діалогу, спонукаючи читача до осмислення викладених ідей та їх подальшого обговорення у фаховому середовищі.

В академічному середовищі виокремлюють різні моделі тексту, що застосовуються дослідниками для вираження думок й опису результатів дослідження та забезпечують ефективну комунікацію у науковій спільноті. З-поміж них класичною вважають модель тріади, яка має трикомпонентну структуру і складається зі вступу, основної частини й висновку. За своєю суттю вступ і висновки є симетричними складниками «зверху і знизу», між якими знаходиться дискусійна основна частина [Боярчук, Вакуленко, 2022, с. 28]. Таку модель часто порівнюють із гамбургером, у якому вступ і висновки сприймаються як частини розрізаної навпіл булочки, а основна частина – як котлета та начинка (сир, листя салату, помідори тощо). Гамбургер-модель формує чітку структуру тексту й допомагає читачу легше зрозуміти подану інформацію, створюючи передбачуваність сприйняття порядку викладу матеріалу [Насмінчук, Громик, 2024, с. 67]. Вступ привертає увагу читача, вводить його в тему, зазвичай містить огляд попередніх досліджень з теми й формулювання його основної тези, окреслює актуальність дослідження і його науковий контекст. Основна частина містить розвиток головної тези, основні аргументи й докази. Автор логічно й послідовно розкриває тему, детально висвітлює свої міркування та аналітичні дані, дотримуючись певної структури. Висновки узагальнюють результати дослідження та окреслюють перспективи подальших наукових розвідок, підкреслюючи наукову новизну та практичну цінність наукової розвідки [Мукан, Козубська, 2021, с. 22].

У текстах, які описують складні й значні за обсягом дослідження, гамбургер-модель, як правило, модифікується до IMRaD структури. Акронім IMRaD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) є назвою поширеного формату структурування наукових статей, що вважається «золотим стандартом» у міжнародному академічному середовищі та вимагається більшістю провідних наукових видань [Codina, 2022, с. 97]. У цьому форматі основна частина поділяється на два структурні компоненти – методи й результати – що дозволяє

окремо оцінити доцільність обраних дослідницьких інструментів (методів) і валідність отриманих результатів. Такий підхід сприяє уникненню методологічного хаосу та забезпечує об'єктивність дослідження, водночас не порушуючи самої сутності класичної тріадної моделі тексту. Окрім того, такий виклад наукової інформації полегшує процес рецензування, сприяє відтворюваності дослідницьких даних іншими вченими й значно підвищує загальний рівень академічної прозорості.

За зовнішньою структурною організацією академічного тексту криються значно складніші механізми текстопородження, для розкриття яких вважаємо за необхідне залучення до дослідження методологічного апарату лінгвосинергетики. Цей підхід, інтегрований у традиційну лінгвістику тексту, формує теоретичне підґрунтя лінгвосинергетики тексту.

Лінгвосинергетика тексту має на меті виявлення текстових параметрів, які уможливлюють функціонування тексту як складної підсистеми, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем [Dombrovan, 2018, с. 29], яким можуть виступати культура, суспільні цінності й ідеології, адресат тексту (читач чи слухач), середовище інших текстів, а також комунікативна ситуація, в якій існує текст. З позицій лінгвосинергетики текст є складною самоорганізованою багаторівневою структурою, створеною за певними законами відкритою нелінійною динамічною системою, здатною до адаптації, трансформації та постійного нарощування нових смислів [Лещенко, 2021, с. 206]. Упорядкованість структури тексту є наслідком постійної взаємодії й гармонізації симетрії й асиметрії: щоб зберегти цілісність, текст повинен прагнути досягти симетрії, але ніколи не досягти її у повному обсязі, адже абсолютна структурна симетрія призведе до інформаційного застою та зниження інформативності. Симетрія тексту розкривається у моменті спокою й рівноваги, коли його елементи перебувають у гармонійному співіснуванні, а асиметрія – в моменті руху та змін, які стимулюють розвиток думки та виникнення нових смислових зв'язків. Структурним центром тексту, який забезпечує його збалансоване, гармонійне існування, є сильна змістова позиція автора, навколо якої об'єднуються всі суттєві структурні, ритміко-інтонаційні та смислові зв'язки.

Процес самоорганізації тексту завершується, коли його структура починає найповніше виражати авторський задум [Бондарчук, 2011, с. 25]. Для академічного тексту атрактором є досягнення смислової чіткості й переконливої аргументації, а репелером – будь-який фактор, який їх «розмиває»: надмірна емоційність, використання ненаукової лексики, суб'єктивізм без доведення, порушення структурної архітектоніки тощо, що знижує загальну академічну цінність та вірогідність дослідження.

Фрактальна архітектоніка академічного тексту реалізується у послідовній повторюваності його трикомпонентної структури на різних рівнях знакової організації:

1) на рівні речення: тема, або відома інформація, котра створює контекст і вводить досліджуваний об'єкт у поле зору читача; предикація, яка несе головне смислове навантаження й забезпечує розгортання думки; рема, або нова інформація, наслідок;

2) на рівні абзацу: тематичне речення, яке повідомляє головну ідею абзацу й визначає напрям міркувань; речення основної частини, котрі містять аргументи, приклади, аналіз та покрокові обґрунтування; підсумкове речення-висновок і перехід до наступного абзацу, що забезпечує плавну внутрішньотекстову зв'язність;

3) на рівні класичного п'яти-абзацного есе: вступний абзац, який знайомить читача з темою, створює контекст і завершується тезою; абзаци основної частини, кожен з яких є міні-гамбургером, що розкриває окремий аспект теми через власну внутрішню трикомпонентність; абзац-висновок, який узагальнює написане, перефразовує тезу та вказує на перспективу подальших досліджень, підсумовуючи всю концепцію роботи;

4) на рівні анотації до наукової статті: вступне речення, яке повідомляє мету та актуальність дослідження; речення основної частини, в яких описуються методи та результати розвідки; підсумкове/і речення, яке/і описують наукову новизну та теоретичне значення роботи, стисло відтворюючи повну структуру всієї статті;

5) на рівні наукової статті: вступ – зазвичай, абзац чи декілька абзаців, які створюють контекст для дослідження, знайомлять читача з проблематикою; основна частина з викладом методів і результатів дослідження з доказовим аналітичним матеріалом; дискусія й висновки, що узагальнюють отримані здобутки;

6) на рівні дисертації: вступ як окрема фундаментальна структурна частина тексту, котра містить усі кваліфікаційні характеристики дослідження; основна частина з розділами, підрозділами й пунктами, у яких описуються теоретичні засади, методи й результати розвідки; загальні висновки, у яких надано синтез усіх висновків розділів, що дає цілісну відповідь на глобальну мету, визначену у вступі.

Таким чином, кожний вищий рівень текстової організації ізоморфно віддзеркалює будову нижчого рівня, утворюючи цілісну фрактальну модель. Структура наукових текстів, які містять опис серйозних досліджень (анотації, наукові статті, дисертаційні праці), завдяки такій само-

подібності наближається до IMRaD моделі, котра стандартизує наукову комунікацію на міжнародному рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Академічний текст є відкритою, нелінійною, самоорганізованою системою, внутрішня упорядкованість якої забезпечується постійним балансуванням між прагненням до симетрії (збереження цілісності) та асиметрії (поповненням новою інформацією), що уможливлює активний обмін смислами із зовнішнім середовищем. Стан динамічної рівноваги утримується сильною змістовою позицією автора як параметром порядку, що формує цілісність наукового викладу й спрямовує увагу читача до бажаного атрактора – чіткого засвоєння головних ідей тексту. Структура академічного тексту має виражену фрактальну природу, за якої трикомпонентна структура (вступ – основна частина – висновки) самоподібно відтворюється на різних рівнях: речення (через тему, предикацію, рему), абзацу (через тематичне речення, речення-доказ та підсумкове речення), а також на рівні цілого тексту. У текстах, які описують результати складних і значних за обсягом досліджень, трикомпонентна структура природно модифікується до IMRaD моделі, яка стандартизує формат наукової розвідки, запобігає методологічному хаосу й слугує міжнародним стандартом комунікації в науковому середовищі.

Отже, синергетичний підхід з акцентом на фрактальній структурі академічного тексту уможливлює розгляд текстотворення як цілісного процесу, де кожен ієрархічно вищий елемент ізоморфно відтворює структуру ієрархічно нижчого елемента. Подальшого вивчення потребує методичний аспект застосування трикомпонентної та IMRaD моделей у практиці академічного письма з розробленням покрокового алгоритму формування навичок структурування академічних текстів відповідно до вітчизняних і міжнародних стандартів. Перспективним також уважаємо дослідження особливостей сприйняття фрактально побудованих текстів представниками наукової спільноти (науковцями та здобувачами вищої освіти) та аналіз відхилень від фрактальної структури (флуктуацій), що виникають у процесі опанування вимог академічного стилю студентсько-викладацькою спільнотою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук Н. О. Лінгвосинергетика як методологічна основа дослідження тексту. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2011. № 1. С. 24–27. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4d3d9b8-1136-437e-a042-4c2a0c2ec87e/content (Дата звернення: 10.07.2026).
2. Боярчук С. В., Вакуленко В. Л. Особливості створення академічних текстів, їх структура та підготовка до публікації. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2022. № 13 (3). С. 25–33. DOI : https://doi.org/10.31548/hspedagog13(3).2022.25-33 (Дата звернення: 10.07.2026).
3. Іщенко Н. Г. Текст – цілісна мовна й мовленнєва структура. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2016. № 5. Т. 1. С. 128–130. URL : https://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2016/NV_2016_5-1/33.pdf (Дата звернення: 10.07.2026).
4. Кійко Ю., Кійко С. Фрактальні властивості людської мови: від теоретичної моделі до емпіричного аналізу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2026. Вип. 1 (79). С. 7–14. DOI : https://doi.org/10.17721/2520-6397.2026.1.01 (Дата звернення: 10.07.2026).
5. Кравченко Н. Г. Синергетика дискурсу у міжкультурному контексті. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2019. Вип. 65 (1). С. 87–94. DOI : https://doi.org/10.17721/2520-6397.2019.1.10 (Дата звернення: 10.07.2026).
6. Лещенко Г. В. Категорія напруженості в англомовному гостросюжетному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект : дис. … д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2018. 457 с. URL : https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/ca86f55f-8403-4ed2-9280-4bc614c2848f/content (Дата звернення: 10.07.2026).
7. Лещенко Г. В. Літературний текст як (мульти)фрактальна структура. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 17. С. 203–207. DOI : http://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-2.38 (Дата звернення: 10.07.2026).
8. Мукан Н. В., Козубська С. В. Специфіка побудови академічного тексту. *Гірська школа Українських Карпат*. 2021. № 24. С. 20–23. URL : https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/10884 (Дата звернення: 10.07.2026).
9. Насмінчук І. А., Громик Л. І. Академічне письмо та доброчесність : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2024. 256 с.
10. Піхтовнікова Л. С. Витоки, основні положення, напрями й перспективи сучасної лінгвосинергетики (у науково-популярному викладі). *Нова філологія*. 2018. Вип. 73. С. 95–101. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2018_73_17 (Дата звернення: 10.07.2026).

11. Щигло Л. В. Лінгвосинергетика : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2024. 74 с. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9deff1a9-a39e-4587-b553-8bfb960b2b86/content (Дата звернення: 10.07.2026).
12. Bourke P. The Mandelbrot at a glance. URL: https://paulbourke.net/fractals/mandelbrot/ (Last accessed: 10.07.2026).
13. Codina L. The IMRaD model: what is it and how can it be applied to articles in the humanities and social sciences? Hipertext.net. 2022. № 24. С. 96–103. DOI : https://doi.org/10.31009/hipertext.net.2022.i24.01 (Last accessed: 10.07.2026).
14. Dombrovan T. An introduction to linguistic synergetics. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2018. 142 p.
15. Mandelbrot, B. B. The Fractal Geometry of Nature. New York : W. H. Freeman and Company, 1982. 468 p.

REFERENCES

1. Bondarchuk, N. O. (2011). Linhvosynerhetyka yak metodolohichna osnova doslidzhennia tekstu [Linguistic synergetics as a methodological basis of text research]. *Naukovyi Visnyk Volynskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni Lesi Ukrainky. Seriia «Filolohichni Nauky». Movoznavstvo*, (1), 24–27. https://evnuir.vnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4d3d9b8-1136-437e-a042-4c2a0c2ec87e/content
2. Boyarchuk, S. V., & Vakulenko, V. L. (2022). Osoblyvosti stvorennia akademichnykh tekstiv, ikh struktura ta pidhotovka do publikatsii [Features of the creation of academic texts, their structure and preparation for publication]. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, *13*(3), 25–33. https://doi.org/10.31548/hspedagog13(3).2022.25-33
3. Ishchenko, N. G. (2016). Tekst – tsilisna movna i movlennieva struktura [Text – an integral language and speech structure]. *Naukovyi Visnyk DDPU Imeni I. Franka. Seriia «Filolohichni Nauky». Movoznavstvo*, *1*(5), 128–130. https://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2016/NV_2016_5-1/33.pdf
4. Kiyko, Yu., & Kiyko, S. (2026). Fraktalni vlastyvosti liudskoi movy: vid teoretychnoi modeli do empirychnoho analizu [Fractal properties of human language: From theoretical model to empirical analysis]. *Movni i Kontseptualni Kartyny Svitu*, *79*(1), 7–14. https://doi.org/10.17721/2520-6397.2026.1.01
5. Kravchenko, N. H. (2019). Synerhetyka dyskursu u mizhkulturnomu konteksti [Discourse synergy of in an intercultural context]. *Movni i Kontseptualni Kartyny Svitu*, *65*(1), 87–94. https://doi.org/10.17721/2520-6397.2019.1.10
6. Leshchenko, H. V. (2018). *Katehoriia napruzhenosti v anhlomovnomu hostrosiuzhetnomu opovidanni: linhvokohnityvnyi aspekt* [Category of tension in the English plot-oriented short story: a cognitive linguistic aspect] (Doctoral dissertation, V. N. Karazin Kharkiv National University). https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/ca86f55f-8403-4ed2-9280-4bc614c2848f/content
7. Leshchenko, H. V. (2021). Literaturnyi tekst yak (multy)fraktalna struktura [Literary text as a (multi)fractal structure]. *Zakarpatski Filolohichni Studii*, (17), 203–207. http://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-2.38
8. Mukan, N. V., & Kozubska, S. V. (2021). Spetsyfika pobudovy akademichnoho tekstu [Specifics of academic text construction]. *Hirska Shkola Ukrainskykh Karpat*, (24), 20–23. https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/10884
9. Nasminchuk, I. A., & Hromyk, L. I. (2024). *Akademichne pysmo ta dobrochesnist: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Academic writing and integrity: A textbook]. ZVO «PDU».
10. Pikhtovnikova, L. S. (2018). Vytoky, osnovni polozhennia, napriamy i perspektyvy suchasnoi linhvosynerhetyky (u naukovo-populiarnomu vykladi) [The sources, fundamentals, tendencies and prospects of modern linguosynergentics (in popular-science narration)]. *Nova Filolohiia*, (73), 95–101. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2018_73_17
11. Shchyhlo, L. V. (2024). *Linhvosynerhetyka: konspekt lektsii* [Linguistic synergetics: Lecture notes]. Sumy State University. https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9deff1a9-a39e-4587-b553-8bfb960b2b86/content
12. Bourke, P. (2002). The Mandelbrot at a glance. https://paulbourke.net/fractals/mandelbrot/
13. Codina, L. (2002). The IMRaD model: what is it and how can it be applied to articles in the humanities and social sciences? *Hipertext.net*, (24), 96–103. https://doi.org/10.31009/hipertext.net.2022.i24.01
14. Dombrovan, T. (2018). *An introduction to linguistic synergetics*. Cambridge Scholars Publishing.
15. Mandelbrot, B. B. (1982). *The fractal geometry of nature*. W. H. Freeman and Company.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’374
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-27

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ (КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Томчаковська Ю. О.
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-0117-2704
yuliya.tomchakovskaya@gmail.com

Швелідзе Л. Д.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2291-5255
9087000@gmail.com

Сташук Т. І.
аспірант, асистент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-3475-6530
tetiana.stashuk10@gmail.com

Ключові слова: *англомовний медіадискурс, англомовні публіцистичні тексти, економіко-правова термінологія, корпусна лінгвістика, контекстуальний аналіз, моделі сполучуваності, термін.*

Статтю присвячено комплексному дослідженню функціонування економіко-правових термінів в англомовних публіцистичних текстах із застосуванням методів корпусної лінгвістики. Метою статті є виявлення особливостей функціонування економіко-правових термінів в англомовних публіцистичних текстах, визначення їхньої частотності, контекстуальних характеристик, моделей сполучуваності та основних функцій у сучасному медіадискурсі. Для досягнення поставленої мети сформовано спеціалізований корпус англомовних публіцистичних текстів економіко-правової тематики на матеріалі інформаційних ресурсів BBC News та CNN загальним обсягом близько 500 тис. слововживань. У дослідженні використано корпусний, описовий, контекстуальний, статистичний, дистрибутивний та кількісний методи аналізу, що забезпечили комплексне вивчення функціонування термінологічних одиниць. У результаті дослідження встановлено, що економіко-правова термінологія є одним із провідних компонентів сучасного англомовного публіцистичного дискурсу. Виявлено високу частотність використання термінів, пов’язаних із міжнародною торгівлею, фінансовими ринками, інвестиційною діяльністю, корпоративним управлінням, державним регулюванням і судовою практикою. Доведено, що найпродуктивнішими є двокомпонентні термінологічні конструкції типу «прикметник + іменник», «іменник + іменник» та дієслівно-термінологічні словосполучення, які забезпечують точність, лаконічність та високу інформативність журналістського викладу. Аналіз контекстуального функціонування

показав, що економіко-правові терміни характеризуються значною семантичною варіативністю, здатністю до адаптації в публіцистичному дискурсі та тенденцією до детермінологізації окремих одиниць. Встановлено, що в англомовних публіцистичних текстах економіко-правові терміни реалізують комплекс взаємопов'язаних функцій, серед яких провідними є номінативна, інформативна, пояснювальна, аргументативна та прагматична. Використання корпусного підходу дозволило не лише кількісно оцінити функціонування спеціальної лексики, а й виявити закономірності її контекстуального використання, типові моделі сполучуваності та особливості інтеграції до сучасного англомовного медіапростору. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в корпусній лінгвістиці, термінознавстві, медіалінгвістиці, перекладознавстві, а також у викладанні англійської мови професійного спрямування, юридичної та економічної англійської.

FUNCTIONING OF ECONOMIC AND LEGAL TERMS IN ENGLISH MEDIA TEXTS (A CORPUS-BASED STUDY)

Tomchakovska Yu. O.
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Road, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0117-2704
yuliya.tomchakovskaya@gmail.com

Shvelidze L. D.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Road, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2291-5255
9087000@gmail.com

Stashuk T. I.
Postgraduate Student, Assistant at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Road, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3475-6530
tetiana.stashuk10@gmail.com

Key words: *English media discourse, English media texts, economic and legal terminology, corpus linguistics, contextual analysis, collocational patterns, term.*

The article presents a comprehensive study of the functioning of economic and legal terms in English media texts using corpus linguistic methods. The study aims to identify the functional characteristics of economic and legal terms in English media texts by determining their frequency, contextual features, collocational patterns, and principal functions in contemporary media discourse. To achieve this aim, a specialized corpus of English media texts covering economic and legal issues was compiled from the online news resources of BBC News and CNN, comprising approximately 500,000 running words. The research employed corpus-based, descriptive, contextual, statistical, distributional, and quantitative methods, providing a comprehensive

analysis of the functioning of terminological units. The findings demonstrate that economic and legal terminology are key components of contemporary English media discourse. A high frequency of terms related to international trade, financial markets, investment activities, corporate governance, government regulation, and judicial practice was identified. The study shows that the most productive collocational patterns are two-component terminological constructions following the adjective + noun and noun + noun models, as well as verb–term combinations, which contribute to the precision, conciseness, and informational density of journalistic writing. Contextual analysis revealed that economic and legal terms exhibit considerable semantic variability, adaptability within media discourse, and a tendency toward the determinologization of certain lexical units. Furthermore, the study establishes that these terms perform a set of interrelated functions in English media texts, including nominative, informative, explanatory, argumentative, and pragmatic functions. The corpus-based approach made it possible not only to quantify the use of specialized vocabulary but also to identify regular patterns of contextual usage, typical collocational structures, and the integration of economic and legal terminology into contemporary English media communication. The findings may be applied in corpus linguistics, terminology studies, media linguistics, translation studies, and the teaching of English for Specific Purposes, particularly Legal English and Business English.

Постановка проблеми. Сучасний англомовний публіцистичний дискурс характеризується активним висвітленням економічних, фінансових і правових процесів, що зумовлює інтенсивне використання спеціалізованої економіко-правової термінології. У публіцистичних текстах терміни функціонують не лише як засоби точного номінування професійних понять, а й як інструменти формування суспільного сприйняття економічних реформ, правових механізмів, міжнародної торгівлі, фінансових ринків та корпоративної діяльності. При цьому в медійному середовищі спеціальні терміни нерідко зазнають семантичної адаптації, детермінологізації, набувають нових контекстуальних відтінків або входять до складу стійких термінологічних словосполучень, що потребує комплексного лінгвістичного аналізу.

Попри значну кількість досліджень, присвячених англомовній економічній, юридичній та менеджмент-термінології, увага дослідників переважно зосереджена на структурно-семантичних, етимологічних або перекладознавчих аспектах терміносистем [Галинська, 2014; Єрьоменко, Строченко, 2025]. Водночас функціонування економіко-правових термінів саме в англомовних публіцистичних текстах, особливо із застосуванням сучасних методів корпусної лінгвістики, залишається недостатньо дослідженим. Корпусний підхід дає можливість об'єктивно визначити частотність уживання термінів, їхню сполучуваність, контекстуальні особливості, функціонально-семантичні трансформації та закономірності використання в різних типах медіатекстів, що відповідає сучасним тенденціям розвитку лінгвістичних досліджень [Голощук, 2021]. У зв'язку з цим актуальним є комплексне корпусне дослідження функціонування економіко-правових термінів в англомовному публіцистичному дискурсі, яке дозволить встановити особливості їхнього використання та визначити основні тенденції розвитку сучасної англомовної спеціальної лексики.

Мета дослідження – виявити особливості функціонування економіко-правових термінів в англомовних публіцистичних текстах на основі корпусного аналізу, визначити їхню частотність, сполучуваність, структурно-семантичні характеристики та функції в сучасному медіадискурсі.

Завдання дослідження: проаналізувати теоретичні засади дослідження економіко-правової термінології та корпусної лінгвістики, сформувати корпус англомовних публіцистичних текстів економіко-правової тематики, виокремити економіко-правові терміни в досліджуваному корпусі, встановити їхню частотність і контекстуальні особливості функціонування, дослідити типові моделі сполучуваності термінів, визначити основні функції економіко-правових термінів у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі.

Об'єкт дослідження – економіко-правова термінологія сучасної англійської мови. **Предмет дослідження** – функціональні, структурно-семантичні та контекстуальні особливості використання економіко-правових термінів в англомовних публіцистичних текстах. **Матеріалом дослідження** стали англомовні публіцистичні тексти економіко-правової тематики, опубліковані на інформаційних порталах *BBC News* та *CNN* у 2024–2026 роках. Загальний обсяг сформованого

корпусу становить близько 500 000 слововживань, що відповідає вимогам сучасних корпусних досліджень спеціалізованого дискурсу. Методом суцільної вибірки було відібрано понад 2 800 уживань економіко-правових термінів, які стали основою подальшого кількісного та якісного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідження англомовної економічної та правової термінології охоплюють різні аспекти її формування, розвитку та функціонування. Значну увагу приділено специфіці англомовної терміносистеми менеджменту, її лексико-семантичній організації, етимологічним джерелам та структурно-семантичним моделям творення термінів [1; 5; 6]. Окремим напрямом є вивчення історичного розвитку англомовної бізнес-термінології, що дозволяє простежити закономірності її еволюції та адаптації до сучасних умов професійної комунікації [4].

Вагоме місце у сучасній лінгвістиці посідають дослідження англомовної юридичної термінології, зокрема проблем її функціонування та перекладу, що є важливим для забезпечення точності міжмовної професійної комунікації [3].

Активний розвиток корпусної лінгвістики значно розширив можливості дослідження спеціалізованої лексики. Корпусні методи дають змогу об'єктивно визначати частотність уживання термінів, аналізувати їхню сполучуваність, контекстуальні особливості та функціонування у різних типах дискурсу [2]. Ефективність корпусного підходу для аналізу спеціалізованих текстів, термінології та неологізмів також підтверджують сучасні дослідження, присвячені підготовці перекладачів і роботі зі спеціальними корпусами [7].

Корпусний аналіз англомовних публіцистичних текстів економіко-правової тематики, сформований на матеріалі публікацій BBC News та CNN загальним обсягом близько 500 тис. слововживань, дав змогу виокремити 2837 уживань економіко-правових термінів. Проведене дослідження засвідчило, що сучасний англомовний медіадискурс характеризується високою насиченістю спеціалізованою лексикою, яка використовується не лише у вузькопрофесійних матеріалах, а й у новинних повідомленнях, аналітичних статтях, редакційних колонках та інтерв'ю з представниками бізнесу, міжнародних організацій і державних інституцій.

У процесі аналізу встановлено, що найчисельнішу групу становлять економічні терміни, на які припадає 57,3% усіх виявлених одиниць. До цієї групи належать насамперед терміни, пов'язані з фінансовими ринками, банківською діяльністю, міжнародною торгівлею, податковою політикою та корпоративним управлінням. Юридична термінологія охоплює 28,5% досліджуваних одиниць і представлена назвами правових інститутів, судових процедур, нормативно-правових актів та механізмів державного регулювання. Решту становлять змішані економіко-правові терміни (14,2%), що функціонують одночасно в економічній та юридичній сферах і відображають сучасні тенденції інтеграції економічних і правових процесів.

Аналіз частотності засвідчив, що найбільш продуктивними є терміни *market (214 уживань), trade (186), investment (174), tariff (162), tax (149), sanctions (145), contract (132), regulation (126), inflation (121), court (116), legislation (111), shareholder (98), compliance (92), competition (88) ma intellectual property (76)*. Висока частотність саме цих одиниць пояснюється тематикою сучасного інформаційного простору, в якому домінують питання міжнародної торгівлі, економічних санкцій, інвестиційної діяльності, корпоративного управління, змін податкового законодавства та судового регулювання економічних відносин. Особливо помітним є збільшення кількості повідомлень, присвячених міжнародним економічним обмеженням, тарифній політиці та регуляторним рішенням, що безпосередньо впливає на інтенсивність використання відповідної термінології.

Контекстуальний аналіз показав, що економіко-правові терміни в англомовних публіцистичних текстах функціонують значно ширше, ніж у спеціалізованих наукових чи нормативно-правових документах. Журналісти прагнуть поєднати точність професійної номінації з доступністю викладу для широкої аудиторії, тому спеціальні терміни нерідко супроводжуються поясненнями, уточненнями або перефразуванням. Наприклад, після вживання складних юридичних понять часто подається коротке пояснення їхнього змісту або практичного значення, що забезпечує зрозумілість тексту без втрати термінологічної точності. Водночас окремі терміни демонструють тенденцію до детермінологізації, поступово переходячи до загальновживаної лексики завдяки регулярному використанню у медіапросторі.

Дослідження також підтвердило, що значна частина економіко-правових термінів реалізує свою семантику лише в певному контексті. Так, термін *market* може позначати як економічний простір загалом, так і конкретний сектор економіки, фондовий ринок чи окремий сегмент міжнародної торгівлі. Аналогічно термін *sanctions* залежно від контексту використовується для позначення міжнародних економічних санкцій, фінансових обмежень, правових заходів впливу або корпоративних дисциплінарних механізмів.

Аналіз моделей сполучуваності дозволив встановити найбільш продуктивні синтаксичні конструкції, у складі яких функціонують еко-

номіко-правові терміни. Найбільшу продуктивність демонструють двокомпонентні словосполучення за моделлю «прикметник + іменник»: *economic growth, financial market, legal framework, international trade, intellectual property, corporate governance, public procurement, monetary policy.* Саме ця модель забезпечує максимально точну конкретизацію спеціального поняття та є найхарактернішою для інформаційного стилю сучасної англомовної публіцистики. Другою за продуктивністю виявилася модель «іменник + іменник», представлена словосполученнями *market regulation, tax policy, trade agreement, court decision, contract law, business strategy, competition authority, investment climate.* Такі конструкції широко використовуються у заголовках новин, аналітичних статтях та повідомленнях про діяльність державних установ і міжнародних організацій, оскільки забезпечують лаконічність викладу та високу інформаційну насиченість. Значною продуктивністю характеризуються також дієслівно-термінологічні конструкції, серед яких найчастіше трапляються *impose sanctions, file a lawsuit, sign a contract, raise tariffs, regulate markets, reduce inflation, attract investment, enforce legislation, protect intellectual property.* Саме через подібні словосполучення реалізується динамічний характер журналістського тексту, оскільки вони передають конкретні дії, рішення або зміни економічної чи правової ситуації.

Менш поширеними є багатокомпонентні термінологічні конструкції на зразок *international trade agreement, financial market regulation, intellectual property rights protection, corporate tax reform package*. Незважаючи на нижчу частотність, саме вони забезпечують найвищу точність передачі спеціальної інформації та найчастіше використовуються в аналітичних матеріалах, присвячених міжнародній економічній політиці.

Функціональний аналіз засвідчив, що економіко-правові терміни виконують у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі комплекс взаємопов'язаних функцій. Провідною є номінативна функція, яка забезпечує точне позначення економічних і правових явищ, процесів та інститутів. Саме завдяки термінології журналістські тексти зберігають високий рівень фактологічної точності та професійності. Інформативна функція полягає у передачі читачеві спеціалізованої інформації про економічні процеси, діяльність фінансових установ, міжнародних організацій, судових органів та державних регуляторів. Значна кількість термінів використовується для пояснення економічних реформ, податкових змін, фінансових показників і міжнародних угод. У сучасному медіадискурсі активно реалізується також пояснювальна функція. Автори публікацій прагнуть адаптувати професійну лексику до рівня знань масового читача, що проявляється у використанні дефініцій, перифраз, прикладів та коротких коментарів після складних термінів. Такий спосіб подання інформації сприяє популяризації спеціальних знань і підвищує ефективність комунікації. Використання спеціальної економіко-правової лексики підсилює логічність журналістських висновків, створює враження достовірності та експертності повідомлення, а також підвищує рівень довіри читача до інформації. Одночасно реалізується прагматична функція, оскільки вибір певних термінологічних одиниць здатний впливати на інтерпретацію економічних чи політичних подій, формувати громадську думку та акцентувати увагу на найбільш значущих аспектах суспільних процесів.

Отримані результати свідчать, що економіко-правова термінологія є одним із ключових компонентів сучасного англомовного публіцистичного дискурсу. Корпусний аналіз підтвердив її високу частотність, стабільність моделей сполучуваності та широкий функціональний потенціал. Використання корпусного підходу дозволило не лише кількісно описати функціонування економіко-правових термінів, а й установити закономірності їхнього контекстуального використання, що є важливим для подальших лінгвістичних, термінознавчих і перекладознавчих досліджень.

Висновки. Проведене корпусне дослідження дозволило комплексно охарактеризувати особливості функціонування економіко-правових термінів в англомовних публіцистичних текстах та підтвердити ефективність застосування корпусних методів для аналізу сучасного медіадискурсу. На основі сформованого корпусу було виокремлено економіко-правові терміни, встановлено закономірності їхньої частотності, контекстуального використання, моделей сполучуваності та функціонального навантаження.

Результати дослідження засвідчили, що економічна термінологія переважає над юридичною, однак у сучасному англомовному медіапросторі спостерігається активне взаємопроникнення цих двох терміносистем. Найбільш уживаними є терміни, пов'язані з міжнародною торгівлею, фінансовими ринками, інвестиційною діяльністю, податковою політикою, державним регулюванням та міжнародним правом. Висока частотність таких одиниць відображає сучасні тенденції розвитку світової економіки та зростання ролі правового регулювання економічних процесів.

Корпусний аналіз продемонстрував, що економіко-правові терміни характеризуються високою контекстуальною варіативністю та здатністю адаптуватися до публіцистичного стилю. У журналістських матеріалах вони нерідко супрово-

джуються пояснювальними конструкціями, що забезпечує поєднання професійної точності із доступністю інформації для широкої аудиторії. Водночас окремі терміни виявляють тенденцію до детермінологізації, поступово переходячи до активного словника загальномовного вжитку.

Дослідження моделей сполучуваності показало домінування двокомпонентних термінологічних конструкцій типу «прикметник + іменник», «іменник + іменник» та дієслівно-термінологічних словосполучень. Саме ці моделі забезпечують лаконічність, точність і високу інформативність англомовних публіцистичних текстів, що відповідає комунікативним вимогам сучасних мас-медіа.

Установлено, що економіко-правові терміни виконують комплекс взаємопов'язаних функцій: номінативну, інформативну, пояснювальну, аргументативну та прагматичну. Вони не лише забезпечують точне позначення спеціальних понять, а й беруть активну участь у формуванні інформаційної картини світу, інтерпретації економічних і правових подій та впливі на громадську думку.

Перспективним напрямом подальших досліджень є зіставний корпусний аналіз функціонування економіко-правових термінів у британських та американських медіа, дослідження їхньої динаміки в різних жанрах англомовного дискурсу, а також вивчення особливостей перекладу таких термінів українською мовою із застосуванням сучасних корпусних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галинська, О. М. Специфіка англомовної терміносистеми менеджменту як сфери бізнес-діяльності. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2014. Вип. 45. С. 11–14.
2. Голощук С. Корпусна лінгвістика: сучасний стан і перспективи досліджень. *Current issues of linguistics and translation studies*. 2021. Т. 22. С. 33–36. https://doi.org/10.31891/2415-7929-2021-22-7 Є
3. Єрьоменко С.В., Строченко Л.В. Англомовна юридична термінологія в аспекті перекладу. *Modern Philology.* 2025. Випуск 4. С. 64–69. https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.9
4. Селецька О. Англомовні бізнес-термінологія: діахронічний аспект. *Modern Philology*. 2025. № 4. С. 189–194.https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.29
5. Сухачова Н. С., Воскобойник В. І., Кононенко В. В. Англомовна терміносистема менеджменту: етимологічний аспект. *Закарпатські філологічні студії.* 2024. Вип. 35. С. 121–126. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.21
6. Томчаковська Ю.О., Строченко Л.В., Шевченко-Бітенська О.В., Лесневська К.В. Формування англомовний термінів менеджменту в структурно-семантичному аспекті. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Випуск 40. Том 2. С. 258–262. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.41
7. Tarnavska M. M. Corpora-Based Analysis of Specialised Texts for Translation Training: Terms and Neologisms. *Naukovi zapysky. Series: Philological Sciences.* 2025. Issue 2 (213). P. 177–182. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-23
8. A dictionary of business and management. URL: https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199234899.001.0001/acref-9780199234899 (дата звернення: 9.06.2026 р.).
9. BBC News. URL: https://www.bbc.com/news (дата звернення: 06.07.2026).
10. CNN. URL: https://edition.cnn.com (дата звернення: 06.07.2026).

REFERENCES

1. Halynska, O. M. (2014). Spetsyfika anhlomovnoi terminosystemy menedzhmentu yak sfery biznes-diialnosti [Specific features of the English management terminological system as a sphere of business activity]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", (45), 11–14.
2. Holoshchuk, S. (2021). Korpusna linhvistyka: Suchasnyi stan i perspektyvy doslidzhen [Corpus linguistics: Current state and research prospects]. Current Issues of Linguistics and Translation Studies, 22, 33–36. https://doi.org/10.31891/2415-7929-2021-22-7
3. Yeromenko, S. V., & Strochenko, L. V. (2025). Anhlomovna yurydychna terminolohiia v aspekti perekladu [English legal terminology in the aspect of translation]. Modern Philology, 4, 64–69. https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.9
4. Seletska, O. (2025). Anhlomovna biznes-terminolohiia: Diakhronichnyi aspekt [English business terminology: A diachronic perspective]. Modern Philology, 4, 189–194. https://doi.org/10.32782/modernph-2025.4.29
5. Sukhachova, N. S., Voskoboinyk, V. I., & Kononenko, V. V. (2024). Anhlomovna terminosystema menedzhmentu: Etymolohichnyi aspekt [English management terminological system: An etymological perspective]. Zakarpatski Filolohichni Studii, 35, 121–126. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.21

6. Tomchakovska, Yu. O., Strochenko, L. V., Shevchenko-Bitenska, O. V., & Lesnevska, K. V. (2025). Formuvannia anhlomovnykh terminiv menedzhmentu v strukturno-semantychnomu aspekti [Formation of English management terms in the structural-semantic aspect]. Zakarpatski Filolohichni Studii, 40(2), 258–262. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.41
7. Tarnavska, M. M. (2025). Corpora-based analysis of specialised texts for translation training: Terms and neologisms. Naukovi Zapysky. Series: Philological Sciences, 2(213), 177–182. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-23
8. A dictionary of business and management. (n.d.). Oxford Reference. Retrieved June 9, 2026, from https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199234899.001.0001/acref-9780199234899
9. BBC News. (n.d.). Retrieved July 6, 2026, from https://www.bbc.com/news
10. CNN. (n.d.). Retrieved July 6, 2026, from https://edition.cnn.com

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111’374
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-28

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ПОЛІКОДОВІСТЬ AI-ГЕНЕРОВАНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Томчаковський О. Г.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6586-8095
alexander_tomchakovsky@yahoo.com

Ключові слова: *AI-генерований рекламний дискурс, генеративний штучний інтелект, графічний компонент, вербальний компонент, візуальний компонент, комунікативний вплив, лінгвопрагматика, мультимодальна комунікація, полікодовий текст, рекламний дискурс.*

Статтю присвячено комплексному дослідженню полікодовості AI-генерованого рекламного дискурсу в лінгвопрагматичному аспекті. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком генеративного штучного інтелекту та його активним використанням у створенні мультимодального рекламного контенту, що потребує переосмислення традиційних підходів до аналізу рекламного дискурсу. Метою статті є визначення особливостей мовної організації AI-генерованих рекламних повідомлень, аналіз взаємодії їхніх вербального, візуального та графічного компонентів, а також виявлення лінгвопрагматичних засобів реалізації комунікативного впливу. Матеріалом дослідження слугували 150 англомовних AI-генерованих рекламних повідомлень, опублікованих у 2024–2026 роках на офіційних вебсайтах компаній, у соціальних мережах та на цифрових рекламних платформах. У роботі використано описовий, лінгвопрагматичний, мультимодальний, контекстуальний, структурно-семіотичний та метод суцільної вибірки. У результаті дослідження уточнено поняття AI-генерованого рекламного дискурсу, визначено його місце в сучасному цифровому комунікативному просторі, охарактеризовано структурні особливості полікодових рекламних повідомлень і встановлено закономірності взаємодії їхніх вербального, візуального та графічного компонентів. З’ясовано, що AI-генеровані рекламні тексти характеризуються високим рівнем семантичної узгодженості складників, лаконічністю, використанням оцінної лексики, імперативних конструкцій, позитивно конотованих мовних засобів і стандартизованих рекламних моделей, спрямованих на реалізацію стратегій інформування, переконання та спонукання до дії. Доведено, що ефективність AI-генерованого рекламного повідомлення забезпечується інтегрованою взаємодією всіх семіотичних кодів, які формують єдиний комунікативний простір і посилюють прагматичний вплив на адресата.

THE POLYCODED NATURE OF AI-GENERATED ADVERTISING DISCOURSE: A LINGUOPRAGMATIC ANALYSIS

Tomchakovskyi O. H.
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics and Literary Studies
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska Road, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6586-8095
alexander_tomchakovsky@yahoo.com

Key words: *AI-generated advertising discourse, communicative influence, generative artificial intelligence, graphic component, linguopragmatics, multimodal communication, polycoded text, advertising discourse, verbal component, visual component.*

The article presents a comprehensive study of the polycoded nature of AI-generated advertising discourse from a linguopragmatic perspective. The relevance of the study is determined by the rapid development of generative artificial intelligence and its increasing use in the creation of multimodal advertising content, which necessitates a reconsideration of traditional approaches to advertising discourse analysis. The aim of the article is to identify the linguistic features of AI-generated advertising messages, analyze the interaction of their verbal, visual, and graphic components, and determine the linguopragmatic means used to achieve communicative influence. The research material comprises 150 English AI-generated advertising messages published between 2024 and 2026 on official company websites, social media platforms, and digital advertising platforms. The study employs descriptive, linguopragmatic, multimodal, contextual, structural-semiotic, and continuous sampling methods. The findings refine the concept of AI-generated advertising discourse, determine its place within the contemporary digital communicative space, characterize the structural features of polycoded advertising messages, and identify the patterns of interaction among their verbal, visual, and graphic components. The analysis demonstrates that AI-generated advertising texts are characterized by a high degree of semantic coherence among their components, conciseness, the extensive use of evaluative vocabulary, imperative constructions, positively connoted linguistic means, and standardized advertising patterns aimed at implementing the communicative strategies of informing, persuasion, and prompting action. The study also establishes that the effectiveness of AI-generated advertising messages is ensured by the integrated interaction of all semiotic codes, which together create a unified communicative space and enhance the pragmatic impact on the target audience.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток генеративного штучного інтелекту суттєво трансформував сучасний рекламний дискурс, зумовивши появу нового типу полікодових текстів, у яких вербальні, візуальні та графічні компоненти створюються або модифікуються за допомогою AI-систем. На відміну від традиційної реклами, де взаємодія мовних і немовних засобів є результатом творчої діяльності людини, AI-генерований рекламний контент формується на основі алгоритмічного опрацювання мовних моделей та генерації мультимодальних повідомлень, що відкриває нові можливості для реалізації комунікативного впливу й водночас актуалізує необхідність їхнього лінгвістичного осмислення.

У сучасній лінгвістиці полікодові тексти розглядаються як складні семіотичні утворення, у яких смисл виникає внаслідок взаємодії різних знакових систем. Особливості функціонування полікодовості, прагматичного потенціалу візуальних компонентів та їхньої взаємодії з вербальним повідомленням висвітлено у працях українських дослідників [Кожемяченко, 2018; Макарук, 2013]. Попри значну кількість досліджень рекламного дискурсу, полікодовості та мультимодальної комунікації, питання лінгвопрагматичної організації AI-генерованих рекламних текстів залишається недостатньо розробленим. Зокрема, потребують комплексного аналізу особливості взаємодії вербальних і візуальних компонентів у текстах, створених генеративними моделями, специфіки

реалізації комунікативних стратегій впливу, а також мовних механізмів формування прагматичного ефекту в умовах автоматизованої генерації контенту. Крім того, недостатньо дослідженими залишаються закономірності трансформації рекламного дискурсу під впливом мультимодальних AI-технологій, що набувають дедалі ширшого застосування у сфері цифрового маркетингу та медіакомунікації.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного лінгвопрагматичного аналізу полікодовості AI-генерованого рекламного дискурсу, що дозволить виявити особливості мовної організації мультимодальних рекламних повідомлень, визначити специфіку взаємодії різних семіотичних кодів та окреслити нові тенденції розвитку сучасної цифрової рекламної комунікації.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі полікодовості AI-генерованого рекламного дискурсу, визначенні особливостей взаємодії вербального та візуального компонентів, виявленні лінгвопрагматичних механізмів реалізації комунікативного впливу та встановленні специфіки мовної організації рекламних повідомлень, створених засобами генеративного штучного інтелекту.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: проаналізувати теоретичні засади дослідження полікодових текстів, рекламного дискурсу та мультимодальної комунікації, уточнити поняття AI-генерованого рекламного дискурсу та визначити його місце в сучасному цифровому комунікативному просторі, охарактеризувати структурні особливості AI-генерованих полікодових рекламних повідомлень, дослідити взаємодію вербального, візуального та графічного компонентів у рекламних текстах, створених засобами штучного інтелекту, виявити лінгвопрагматичні засоби реалізації комунікативного впливу в AI-генерованому рекламному дискурсі, визначити мовні, стилістичні та прагматичні особливості AI-генерованих рекламних повідомлень.

Об'єктом дослідження є AI-генерований рекламний дискурс як різновид сучасної мультимодальної цифрової комунікації. **Предметом дослідження** є лінгвопрагматичні особливості полікодовості AI-генерованого рекламного дискурсу, зокрема взаємодія вербальних, візуальних і графічних компонентів, мовні засоби реалізації комунікативного впливу та механізми формування прагматичного ефекту. **Матеріалом дослідження** слугували 150 англомовних AI-генерованих рекламних повідомлень, опублікованих у 2025–2026 роках на офіційних вебсайтах компаній, у соціальних мережах та на цифрових рекламних платформах, де використання генеративного штучного інтелекту для створення або візуального оформлення рекламного контенту було підтверджене авторами, рекламними агентствами або розробниками відповідних кампаній. До вибірки увійшли рекламні повідомлення, що поєднують вербальний, візуальний і графічний компоненти та репрезентують різні тематичні сфери (товари, послуги, цифрові продукти, соціальні ініціативи, технології), що забезпечило репрезентативність матеріалу для проведення лінгвопрагматичного аналізу полікодових текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематика полікодових текстів і мультимодальної комунікації посідає важливе місце в сучасних лінгвістичних дослідженнях. У наукових працях розкрито особливості взаємодії вербальних і невербальних компонентів у соціальній рекламі, охарактеризовано прагматичний потенціал піктограм та ідеограм, визначено лінгвостилістичні характеристики англомовного рекламного дискурсу, а також засоби реалізації полікодовості в медійному просторі [Кожемяченко, 2018; Макарук, 2013; Макєдонова, 2017; Рогач, 2019]. Окрему увагу приділено специфіці полікодових художніх текстів, комунікативним можливостям візуальних елементів у навчальній лексикографії та особливостям функціонування ілюстративного матеріалу як складника мовної комунікації [Сподарик, 2012; Томчаковський, 2022; Nesi, 1989].

У зарубіжних дослідженнях рекламний дискурс розглядається як складне соціокомунікативне явище, що поєднує мовні, візуальні та соціокультурні засоби впливу на адресата. Значну увагу приділено мультимодальній природі медіадискурсу, механізмам переконання у рекламі, ролі візуальних компонентів у формуванні повідомлення та функціонуванню соціальної реклами в цифровому середовищі [Fairclough, 2011; Lannon, 2008; Schuman, 2013].

Водночас поява генеративного штучного інтелекту суттєво трансформувала процес створення рекламного контенту, спричинивши формування нового типу AI-генерованих полікодових текстів. Незважаючи на активний розвиток досліджень мультимодальності та застосування AI у мовній освіті й цифровій комунікації, лінгвопрагматичні особливості AI-генерованого рекламного дискурсу, специфіка взаємодії його вербального та візуального компонентів, а також механізми реалізації комунікативного впливу залишаються недостатньо вивченими. Водночас доведено, що мультимодальні AI-інструменти істотно змінюють принципи створення й інтерпретації текстів, розширюючи можливості мультимодальної комунікації [Tomchakovskyi et al., 2026], що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Кількісно-якісний аналіз 150 англомовних AI-генерованих рекламних повідомлень засвід-

чив домінування трикомпонентної полікодової моделі «вербальний + візуальний + графічний компоненти». У 112 повідомленнях (74,7%) усі три складники мали виразну функціональну значущість і спільно формували рекламний смисл. У 27 випадках (18,0%) домінувала взаємодія вербального та візуального кодів, тоді як графічні засоби виконували переважно фонову або композиційну функцію. Ще в 11 повідомленнях (7,3%) провідним виявився візуально-графічний компонент, а вербальний складник був мінімізований до назви бренду, короткого слогана або заклику до дії. Отже, 92,7% проаналізованих повідомлень характеризувалися функціонально значущою взаємодією вербального й візуального кодів, що підтверджує полікодовий характер досліджуваного дискурсу.

Вербальний компонент був представлений передусім заголовками, слоганами, короткими описами продукту та закликами до дії. У 104 повідомленнях (69,3%) текстовий складник не перевищував двох коротких синтаксичних блоків, що засвідчує орієнтацію AI-генерованої реклами на лаконічність і швидкість декодування повідомлення. Типовими є моделі на зразок “Discover a smarter way to work”, “Experience the future today”, “Create more. Wait less”, “Your perfect moment starts here”, у яких мінімальний обсяг вербального матеріалу поєднується з високою прагматичною насиченістю. Так, у висловленні “Experience the future today” імператив experience безпосередньо залучає адресата до уявної взаємодії з продуктом, тоді як лексема future формує семантику технологічної новизни, а today усуває часову дистанцію між бажаною моделлю майбутнього та пропонованою споживчою дією.

Аналіз співвідношення тексту й зображення дозволив виокремити три основні типи їх взаємодії: дублювання, доповнення та смислове розширення. Найчастотнішим виявилося доповнення: у 76 повідомленнях (50,7%) візуальний компонент не просто відтворював вербальний зміст, а конкретизував його через образ рекламованого продукту, ситуацію його використання або очікуваний результат. Наприклад, слоган “Work smarter, not harder” супроводжувався AI-згенерованим образом технологічно організованого робочого простору, завдяки чому абстрактна семантика smarter отримувала конкретну візуальну репрезентацію. У 48 випадках (32,0%) було зафіксовано семантичне дублювання, коли зображення безпосередньо візуалізувало зміст вербального повідомлення. У 26 повідомленнях (17,3%) спостерігалося смислове розширення: візуальний компонент додавав значення, експліцитно не представлені в тексті, зокрема престижність, екологічність, технологічність, комфорт або футуристичність рекламованого об’єкта.

Показовими щодо полікодової організації є рекламні моделі типу “Power your possibilities”, у яких вербальна метафора POWER / ENERGY може супроводжуватися AI-згенерованими світловими ефектами, динамічними лініями та образом продукту в центрі композиції. У такому випадку значення power реалізується одночасно на кількох семіотичних рівнях: лексичному – через дієслово power, візуальному – через образ енергії та руху, графічному – через композиційне виділення ключового об’єкта. Таким чином, прагматичний ефект виникає не внаслідок автономного функціонування тексту чи зображення, а завдяки їх семантичній конвергенції.

Аналіз графічного компонента також підтвердив його системну участь у формуванні прагматичного ефекту. У 118 повідомленнях (78,7%) було зафіксовано графічне виділення ключового вербального елемента – слогана, назви продукту, ціни або call-to-action; у 97 випадках (64,7%) центральне композиційне розташування рекламованого об’єкта; у 84 (56,0%) – контрастне шрифтове або розмірне оформлення ключових лексем. Наприклад, у конструкції “TRY IT NOW” графічне збільшення NOW не лише забезпечує візуальну помітність, а й посилює прагматику терміновості, тому графічний код безпосередньо модифікує іллокутивну силу вербального висловлення.

Лінгвопрагматичний аналіз дозволив встановити, що найпоширенішою стратегією AI-генерованих рекламних повідомлень є стратегія спонукання, виявлена у 101 повідомленні (67,3%). Вона реалізується передусім через імперативні конструкції з дієсловами discover, try, experience, explore, create, get, join, shop та start. Такі моделі, як “Discover what’s possible”, “Try it today”, “Join the future” або “Start creating now”, характеризуються прямою адресованістю й орієнтовані на перетворення пасивного реципієнта рекламного повідомлення на потенційного виконавця запропонованої дії.

Стратегія позитивної оцінки була виявлена у 94 повідомленнях (62,7%). Її основними лексичними маркерами стали прикметники innovative, smart, powerful, premium, seamless, unique, effortless, perfect, exclusive та next-generation. Наприклад, словосполучення “a smarter way to connect” не містить об’єктивно вимірюваної характеристики продукту, натомість формує його позитивне позиціонування через компаратив smarter. Подібну функцію виконують конструкції “premium experience”, “powerful performance” та “effortless creativity”, у яких оцінна характеристика передує фактичній інформації про продукт і формує бажану інтерпретаційну рамку.

Стратегію апеляції до новизни та інноваційності зафіксовано у 79 повідомленнях (52,7%). Її

реалізують лексеми new, future, next, innovative, AI-powered, intelligent, smart, reimagined та transformed. Особливо продуктивними виявилися моделі, побудовані навколо концепту FUTURE: “The future is here”, “Meet the future of mobility”, “Designed for tomorrow”, “Step into the future”. Їхня прагматична функція полягає у формуванні опозиції PRESENT / FUTURE, за якої рекламований продукт символічно переноситься до сфери прогресу, а його придбання або використання подається як спосіб долучення адресата до технологічно вдосконаленої реальності.

Стратегія персоналізації та безпосереднього залучення адресата простежувалася у 68 повідомленнях (45,3%). Найчастіше вона реалізувалася за допомогою займенників you та your: “Your ideas. Your way”, “Made for you”, “Unlock your potential”, “Your next adventure starts here”. Використання присвійного займенника your створює ефект індивідуальної орієнтованості рекламної пропозиції, хоча фактично повідомлення адресоване масовій аудиторії. У конструкції “Your next adventure starts here” одночасно реалізуються персоналізація (your), перспективна семантика (next), позитивно конотований сценарій (adventure) та дейктична локалізація (here), що забезпечує високу прагматичну концентрацію короткого висловлення.

Емоційне залучення адресата було зафіксовано у 61 повідомленні (40,7%). Воно реалізувалося через лексику, пов’язану із задоволенням, комфортом, свободою, натхненням і самореалізацією: feel, enjoy, love, dream, inspire, freedom, happiness, extraordinary. Наприклад, слоган “Create what you imagine” апелює не до функціональних характеристик продукту, а до творчого потенціалу адресата, переносячи прагматичний центр реклами з рекламованого об’єкта на бажану ідентичність його користувача.

Кількісний аналіз мовних засобів підтвердив тенденцію до стандартизації AI-генерованого рекламного тексту. Імперативні конструкції зафіксовано у 96 повідомленнях (64,0%), позитивно конотовану оцінну лексику – у 103 (68,7%), займенники другої особи you / your – у 71 (47,3%), лексеми із семантикою новизни й технологічності – у 79 (52,7%), суперлативні та компаративні форми – у 42 (28,0%), риторичні запитання – у 24 (16,0%), лексичний або синтаксичний повтор – у 31 повідомленні (20,7%). Оскільки в одному рекламному повідомленні могли одночасно реалізовуватися декілька мовних засобів і прагматичних стратегій, наведені категорії є взаємоперехресними, а їхні відсоткові показники не утворюють сукупно 100%.

На синтаксичному рівні найбільш характерною рисою виявилася компресія. Короткі прості речення та синтаксично автономні блоки зафіксовано у 109 повідомленнях (72,7%), імперативні висловлення – у 96 (64,0%), еліптичні конструкції – у 58 (38,7%), номінативні конструкції – у 49 (32,7%). Наприклад, модель “More power. Less effort.” ґрунтується на синтаксичному паралелізмі та еліпсисі, а семантична опозиція MORE / LESS створює максимально компактну аргументаційну схему: адресатові пропонується більший результат за менших витрат. У висловленні “Smarter. Faster. Better.” прагматичний ефект створюється завдяки парцеляції, синтаксичному паралелізму та градації, які забезпечують ритмічність і легкість запам’ятовування повідомлення.

Проведений аналіз водночас виявив характерну для AI-генерованої реклами тенденцію до мовної шаблонності. У 87 із 150 повідомлень (58,0%) було зафіксовано щонайменше одну типову рекламну модель, побудовану за схемами “Discover + N”, “Experience + N”, “Your + N”, “The future of + N”, “Designed for + N”, “Made for + N” або “N starts here”. Наприклад, структурно близькими є “Discover a new way to travel”, “Discover smarter banking” та “Discover your next favorite experience”. Незважаючи на тематичні відмінності, їх об’єднує однакова прагматична модель: імператив + позитивно маркований об’єкт + семантика новизни / персональної вигоди. Це дає підстави говорити про певну алгоритмічну уніфікацію рекламної мови, за якої генеративні моделі відтворюють високочастотні та прагматично універсальні патерни рекламного дискурсу.

Разом із тим стандартизованість вербального компонента частково компенсується варіативністю візуального коду. У 83 повідомленнях (55,3%) саме зображення було основним носієм індивідуалізованого образу рекламованого об’єкта, тоді як вербальний складник мав універсальний характер. Наприклад, слоган “Imagine more” може бути застосований до технологічного продукту, туристичної послуги або творчої платформи, тоді як його конкретна рекламна семантика визначається насамперед візуальним контекстом.

Висновки. Отже, кількісно-якісний аналіз 150 англомовних AI-генерованих рекламних повідомлень засвідчив, що їхня лінгвопрагматична специфіка визначається не окремим використанням AI-згенерованого тексту або зображення, а системною взаємодією декількох семіотичних кодів. Домінування трикомпонентної полікодової моделі (74,7%), висока частотність позитивно оцінної лексики (68,7%), стратегій спонукання (67,3%), імперативних конструкцій (64,0%) та лексики новизни й технологічності (52,7%) свідчать про виразну прагматичну спрямованість досліджуваного дискурсу. Водночас значна частотність типових рекламних моделей (58,0%) вка-

зує на тенденцію до алгоритмічної стандартизації вербального компонента.

Таким чином, прагматичний потенціал AI-генерованого рекламного дискурсу формується за принципом функціональної комплементарності кодів: вербальний компонент номінує переваги продукту, формує оцінку та безпосередньо спонукає адресата до дії; візуальний конкретизує або розширює вербальний зміст і створює емоційно привабливий образ; графічний організовує ієрархію інформації та акцентує прагматично значущі елементи. Їх інтеграція забезпечує реалізацію основних комунікативних цілей рекламного дискурсу – привернення уваги, формування позитивної оцінки рекламованого об'єкта, емоційне залучення адресата та стимулювання його до цільової дії. Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному аналізі AI-генерованого та традиційного рекламного дискурсу, а також у корпусному вивченні мовних і прагматичних особливостей мультимодальних рекламних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кожемяченко Н.В. Соціальна реклама як полікодовий текст: перекладацькі проблеми та рішення. *Науковий вісник ХДУ. Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. № 2. С. 97–102.
2. Макарук Л.Л. Лінгвопрагматика піктограм та ідеограм в англомовному масмедійному дискурсі : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2013. 20 с.
3. Макєдонова О. Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к. філол. н.: спеціальність 10.02.04 – германські мови. Запоріжжя, 2017. 19 с.
4. Рогач Ю.І. Засоби реалізації полікодовості в англомовному газетному дискурсі (на матеріалі друкованої преси Австралії): автореф. дис…канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови». Одеса, 2019. 24 с.
5. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія "Філологічна*". 2012. Випуск 27. С. 274–276.
6. Томчаковський О. Г. Комунікативна специфіка англомовних навчальних словників. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 783–785.
7. Fairclough N. Media Discourse. London : Bloomsbury Academic, 2011. 214 p.
8. Lannon J. How Public Advertising Works. Washington: World Advertising Research Center, 2008. 526 p.
9. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124–134.
10. Schuman D. Social Advertising and the World Wide Web. N.Y.: Psychology Press, 2013. 328 p.
11. Tomchakovskyi O., Tomchakovska, Y., Strochenko L., Shvelidze L., Yeryomenko S. Multimodal AI Tools as Mediators of Linguistic Development in EFL Academic Writing. *Arab World English Journal. Special Issue on Artificial Intelligence.* 2026. № 3, P. 390–403. https://dx.doi.org/10.24093/awej/A3.25
12. Mira's Kitchen: Kitchenware brand boosts ad efficiency with AI-generated creatives. TikTok for Business. 2025. URL: TikTok for Business – Mira's Kitchen (дата звернення: 10.07.2026).
13. OMHU Case Study. TikTok for Business. URL: TikTok for Business – OMHU (дата звернення: 10.07.2026).
14. Pavón P. Expanding GenAI Transparency for Meta's Ads Products. Meta. 2025, updated 2026. URL: Meta – Expanding GenAI Transparency for Meta's Ads Products (дата звернення: 28.06.2026).

REFERENCES

1. Kozhemiachenko, N. V. (2018). Sotsialna reklama yak polikodovyi tekst: perekladatski problemy ta rishennia [Social advertising as a polycoded text: Translation problems and solutions]. Naukovyi visnyk KhDU. Seriia Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia, no. 2, pp. 97–102.
2. Makaruk, L. L. (2013). Linhvoprahmatyka piktogram ta ideogram v anhlomovnomu masmediinomu dyskursi [Linguopragmatics of pictograms and ideograms in English-language mass media discourse]. Extended abstract of Candidate's thesis. Lviv, 20 p.
3. Makiedonova, O. (2017). Linhvostylistychna orhanizatsiia ta prahmatychne funktsionuvannia anhlomovnoho reklamnoho dyskursu [Linguostylistic organization and pragmatic functioning of English-language advertising discourse]. Extended abstract of Candidate's thesis. Zaporizhzhia, 19 p.
4. Rohach, Yu. I. (2019). Zasoby realizatsii polikodovosti v anhlomovnomu hazetnomu dyskursi (na materiali drukovanoi presy Avstralii)

[Means of implementing polycodedness in English-language newspaper discourse (based on Australian printed press)]. Extended abstract of Candidate's thesis. Odesa, 24 p.
5. Spodaryk, O. V. (2012). Postmoderna kharakterystyka polikodovoho khudozhnoho tekstu [Postmodern characteristics of the polycoded literary text]. Naukovi zapysky. Seriia «Filolohichna», iss. 27, pp. 274–276.
6. Tomchakovskyi, O. H. (2022). Komunikatyvna spetsyfika anhlomovnykh navchalnykh slovnykiv [Communicative specificity of English learners' dictionaries]. In: Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Odesa: Vydavnychyi dim «Helvetyka», vol. 1, pp. 783–785.
7. Fairclough, N. (2011). Media Discourse. London: Bloomsbury Academic.
8. Lannon, J. (2008). How Public Advertising Works. Washington: World Advertising Research Center.
9. Nesi, H. (1989). How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. In: M. L. Tickoo (Ed.), Learners' Dictionary: State of the Art. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre, Anthology Series 23, pp. 124–134.
10. Schuman, D. (2013). Social Advertising and the World Wide Web. New York: Psychology Press.
11. Tomchakovskyi, O., Tomchakovska, Y., Strochenko, L., Shvelidze, L., & Yeryomenko, S. (2026). Multimodal AI Tools as Mediators of Linguistic Development in EFL Academic Writing. Arab World English Journal, Special Issue on Artificial Intelligence, no. 3, pp. 390–403. https://dx.doi.org/10.24093/awej/A3.25
12. TikTok for Business. (2025, November 9). Mira's Kitchen: Kitchenware brand boosts ad efficiency with AI-generated creatives. https://ads.tiktok.com/business/en-US/inspiration/mira-kitchen-case-study
13. TikTok for Business. (2026). OMHU: Using a TikTok-first campaign to remove purchase friction and deliver record-breaking growth during Black Week. https://ads.tiktok.com/business/en-US/inspiration/omhu-case-study
14. Pavón, P. (2025, February 3). Expanding GenAI transparency for Meta's ads products. Meta. https://about.fb.com/news/2025/02/gen-ai-transparency-metas-ads-products/

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

UDC 81’25:81’37
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-29

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

BEYOND EQUIVALENCE: TRANSLATION PRACTICES IN GLOBAL COMMUNICATION

Ushchyna V. A.
Dr. hab. of Philology,
Head of the English Philology Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3086-4224
vushchyna@vnu.edu.ua

Kyrychuk L. M.
PhD in Philology,
Associate Professor at the English Philology Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2944-4268
lkyrychuk@vnu.edu.ua

Shyrokov V.
Corporal of the Armed Forces of Ukraine,
Master’s Student at the Faculty of Journalism
Educational and Scientific Institute of Journalism
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
Yuriia Illienka str., 36/1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0008-0297-8797
shyrokov.valery@gmail.com

Key words: *translation, equivalence, communication, framing, Frame Semantics, intercultural communication.*

Traditional translation theories have long centered around the concept of equivalence, whether lexical, semantic, or dynamic, viewing successful translation primarily as the accurate transfer of meaning from a source language into a target one. While these approaches remain fundamental to translation studies, they often prove insufficient for addressing the cultural, contextual, pragmatic, and cognitive dimensions of communication in an increasingly globalized and multilingual world. Contemporary translation involves not only the rendering of linguistic forms but also the mediation of knowledge, values, social conventions, and culturally embedded patterns of interpretation. Consequently, translators must account for the conceptual structures that shape the production and interpretation of meaning across different linguistic and cultural communities.

This article examines the potential of Frame Semantics, developed by Charles J. Fillmore, as a cognitively grounded framework for international translation practices. Frame Semantics assumes that lexical units evoke structured conceptual frames representing human experience and background knowledge, enabling language users to interpret meaning without broader cognitive and cultural contexts. From this perspective, successful translation depends not merely on identifying equivalent lexical items but on activating corresponding conceptual frames that allow target audiences to interpret messages in a manner comparable to that of source-language readers. The paper demonstrates how

frame-based analysis facilitates the translation of culturally specific concepts, as well as discursive patterns that often resist traditional equivalence-based strategies.
Combining theoretical discussion with a practical case study, the article illustrates how frame alignment enhances intercultural understanding, minimizes conceptual mismatches, and promotes communicative effectiveness. It argues that integrating Frame Semantics into translation methodology allows translators to move beyond formal equivalence toward cognitively and culturally informed meaning construction. Such an approach contributes to more accurate, context-sensitive, and culturally resonant translations, reinforcing the translator's role as an intercultural mediator in global communication.

ПОЗА МЕЖАМИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРАКТИКИ У ГЛОБАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Ущина В. А.
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0003-3086-4224
vushchyna@vnu.edu.ua

Киричук Л. М.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0002-2944-4268
lkyrychuk@vnu.edu.ua

Широков В.
військовослужбовець Збройних сил України,
студент-магістр факультету журналістики
Навчально-науковий інститут журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Юрія Іллєнка, 36/1, Київ, Україна
orcid.org/0009-0008-0297-8797
shyrokov.valery@gmail.com

Ключові слова: *переклад, еквівалентність, комунікація, фреймінг, фреймова семантика, міжкультурна комунікація.*

Теорії перекладу тривалий час традиційно ґрунтувалися на концепції еквівалентності – лексичної, семантичної, функціональної, динамічної. Успішний переклад передусім повинен був точно відтворювати зміст вихідного тексту. Попри те, що ці підходи й досі залишаються фундаментальними для перекладознавства, вони часто виявляються недостатніми і не враховують культурних, контекстуальних, прагматичних і когнітивних аспектів комунікації в умовах дедалі більш глобалізованого, багатомовного світу. Сучасний переклад вимагає не лише передачі мовних форм, а й посередництва у транслюванні знань, цінностей, соціальних норм і культурно зумовлених моделей інтерпретації. Відтак

перекладам необхідно враховувати нові концептуальні структури, які визначають породження та сприйняття значення у різних мовних і культурних спільнотах.
У статті пропонується застосувати теорію фреймової семантики Чарльза Дж. Філлмора як когнітивно орієнтоване теоретичне підгрунтя міжкультурних перекладацьких практик. Згідно з положеннями фреймової семантики, мовні одиниці активують структуровані концептуальні фрейми, що репрезентують людський досвід і фонові знання, забезпечуючи інтерпретацію значення у ширшому когнітивному та культурному контексті. З цієї точки зору успішний переклад полягає не лише у доборі еквівалентних мовних одиниць, а й в актуалізації відповідних семантичних фреймів, які дають змогу цільовій аудиторії інтерпретувати повідомлення так, як його сприймають носії мови оригіналу. У статті показано, що фреймовий аналіз сприяє адекватному перекладу культурно специфічних понять та дискурсивних моделей, які часто не піддаються традиційним перекладацьким стратегіям, що засновані на еквівалентності.
Поєднуючи теоретичний аналіз із практичним описом конкретного дослідницького кейсу, стаття демонструє, що узгодження семантичних фреймів сприяє міжкультурному взаєморозумінню, мінімізує концептуальні розбіжності та підвищує ефективну міжмовну комунікацію. Обґрунтовується, що інтеграція принципів фреймової семантики в методологію перекладу дає змогу перейти від формальної еквівалентності до когнітивно й культурно вмотивованого конструювання змісту. Такий підхід забезпечує більш точний, контекстуально релевантний і культурно резонансний переклад, посилюючи роль перекладача як посередника міжкультурної комунікації в умовах глобалізованого світу.

Introduction of the research problem. Intensified cultural exchange and information flows are ushering in a new era of global communication, in which translation has ceased to be solely a linguistic exercise. Nowadays, it is rather the negotiation and transference of meanings across linguistic and cultural borders. Translation is never neutral. Every translation is a choice for the translator who shapes how realities are perceived, how narratives are constructed, and how power is exercised through language and across nations. For decades, equivalence has served as a gold standard in translation studies (Catford 1965; Nida 1964, 1969; Vinay and Darbelnet 1995 [1958]). Yet, it assumes a relatively stable, universal set of meanings that match across languages. In practice, cultural specificities, worldview differences, and contextual framings undermine this assumption. The new globalized reality alters the traditional equivalence-based models of translation to the point that they are no longer sufficient for increasingly complex ideologies and multimodalities.

The aim of this article is to explore translation practices through a richer, more dynamic lens. Drawing primarily on Frame Semantics theory (Fillmore 1996), it examines how translators function as active communicators rather than invisible conduits. Frame semantics theory, developed by Charles Fillmore (1996), views linguistic meaning as arising from conceptual frames, treated as structured bundles of knowledge, expectations and relationships that the words evoke. Rooted in cognitive linguistics, it posits that linguistic meaning arises from structured mental representations that organize knowledge, expectations, and relationships among concepts. Understanding a word or an utterance requires activating the appropriate frame. In translation, this shifts the focus from finding equivalent terms to reconstructing or evoking comparable frames in the target culture. Thus, in Frame Semantics framework, translation is not just a word-for-word equivalence but frame alignment across languages and cultures. By moving beyond equivalence toward a framing perspective, this article argues that every translation is inherently a re-framing – a situated intervention that carries ethical and political weight. The following sections will outline key theoretical foundations, analyze practical framing strategies with illustrative examples, and consider the implications for adequate translation practices in today's contested global landscape.

Theoretical background. Frame Semantics theory provides a useful framework within which translation decisions are made with regard to various cultural conceptualizations in the context of literary, or any other specialized translation type. Charles Fillmore introduced Frame Semantics in the 1970s and 1980s as part of his work on the FrameNet project. Frame analysis has provided many thought-

provoking visions of different problems associated with meaning construction and interpretation. The notions of frame and framing have a long and fruitful history in many humanitarian disciplines, including linguistics, psychology, and sociology. In translation, *frame* is used as an intermediating instrument between source text and target text. With every utterance, the associations that we make refer to stored cognitive models and cultural conceptualizations from which we try to call up similar experiences (Fillmore, 1996, p. 49). For Mona Baker, framing is "an active process of signification by means of which we consciously participate in the construction of reality" (Baker 2006, p. 167). Baker outlines four main framing strategies used in translation: temporal and spatial framing, selective appropriation of the textual material, framing by labelling, and repositioning of participants. She describes these as ways translators "accentuate, undermine or modify contested aspects of the narratives encoded in the source text or utterance" (ibid.). She treats framing as involving "structures of anticipation" or strategic discursive moves designed to guide interpretation, which makes her approach quite similar to frame semantics. At the same time, Baker's framework is particularly powerful for analyzing ideologically charged tests, such as news, political discourse, conflict reporting etc. For her, translators are never invisible – their choices help circulate or resist dominant narratives.

According to Ch. Fillmore, a frame is "any system of linguistic choices – the easiest cases being collections of words, but also including choices of grammatical rules or linguistic categories – that can get associated with prototypical instances of scenes" (1996, p. 209). Frame, in Fillmore's terms, consists of a group of words as well as cultural conceptualizations of the context (or situation) in which the utterance / text was created. In cognitive linguistics, such situation is called 'a script', 'a scenario' or 'a schemata' and it can be activated or triggered by any lexical unit circumscribing the frame. In this study, frame is treated as a cognitive structure that represents a stereotyped situation, event, or object, including participants, their relations, and default assumptions.

Discussion and results. The idea to employ frame semantics to translation is not a new one. For instance, in her article "Applying Frame Semantics to Translation: A Practical Example" (Rojo López, 2002), A. M. Rojo López used the principles of Frame Semantics to analyze translation of culturally specific elements and demonstrated the benefits of such an approach for the translator's task. She looked at the notions of culture, translation unit, equivalence and context through the lens of the notions of frame and frame analysis.

In the taxonomy of frames offered by A. M. Rojo López, translator might distinguish between **situational frames** referring to "information chunks related to conventional situations"; **visual frames** referring to frames that evoke a series of images, such as that of a farm or a big city; **institutional frames** referring to organizational structure of social life in a certain community, including its political, legal or educational system; and t**extual frames** referring to a reader's implicit knowledge of the way a text is structured in his or her mother-tongue (2002, p. 320).

Lexico-semantic structure of frames is rarely completely identical in different linguistic cultures, but framing becomes even more complicated when a translator deals with the cultural differences that need to be neutralized. Even if people's "prototypes", "scripts", "scenarios", or "schemas" of certain events and discourses are similar, the associations they make are often different, being based on their specific cultural conceptualizations. Therefore, these diverse situations will trigger different frames of knowledge and experience attributed to a certain cultural conceptualization. Let us proceed with the description of the case study held in one of the translation courses at Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine). The experiment involved 46 participants of C1-C2 English proficiency. The task consisted in translating a short fragment from the novel by Megan Miranda "The Perfect Stranger": "*Back when Emmy and I met, eight years earlier, the cell phone dependability had only just begun. We took photos with disposable cameras or with purchased rolls of film when the moment was big enough – got them printed at the drugstore, put them in boxes, and lost them in moves*" (Miranda, 2017, p. 73).

As it turned out, almost all of the students had problems with translating the word "*drugstore*" in its relation to the actual event described in a passage (namely, "*taking photos with disposable cameras and having them printed at the drugstore*"). A lexico-semantic frame, activated by the lexeme 'drugstore' includes such words as "drugs", "illness", "treatment", "flu", "cure", "pharmacy", "prescription", "doctor", "patient", "pharmacist" etc., though situational and visual frames characteristically represented in the minds of the native speakers of the English and the Ukrainian languages are drastically different. A visual frame of a drugstore for an American English speaker typically includes associated images such as a set of self-help rows filled with a variety of products including food, toiletries, soft drinks, and over-the-counter drugs. While a Ukrainian speaker will picture a small, brightly lit space with white walls and fluorescent ceiling lights, with the tall and wide glass-and-wood counter that runs across the entire width of the room, acting like a barricade. In the Ukrainian "*аптека*" ["*аpteka*", pharmacy] scenario, there would be a pharmacist in a white coat standing in front of the shelves packed with medicine

boxes. These differing visual elements not only help create mental representations of the setting but they also activate institutional, and social frames, with prototypical participants and their roles, as well as interactional frames, involving their communicative relations. Social or interactional frames are cognitive frameworks that shape our understanding of social behavior and relationships. They inform how we use language depending on roles, status, and interpersonal dynamics, such as the difference in interaction between a client and an assistant of an American drugstore or a pharmacist and a client of a Ukrainian "*apteka*". Institutional frames relate to the structures and systems that define both public and private life. They are tied to the societal order of various institutions, which encompasses everyday items and practices such as household objects, education, and health care, along with organization of pharmaceutical provision. Situational or visual frames can also encompass words that describe actions or gestures, allowing the audience to construct subsequent frames that convey emotions or attitudes, all triggered by an initial term or image.

Quite predictably, the majority of the respondents confessed that they had had the feeling that the Ukrainian word "*аптека*" could not have been used as a proper equivalent in this context, for they framed the action of "printing photographs" as something that could not take place in what they conceptualized as "*аптека*". The problem could be explained by the fact that in Ukraine the prototypical situational and visual frames of a "drugstore" are contradistinctive from what the representatives of American linguistic culture might have in their conceptual systems. Thus, in such a situation the use of framing technique, namely **perspectival shift** (Fillmore & Baker 2010), might serve a perfect linguistic cognitive instrument for neutralizing these discrepancies in translation. Perspectival shift enables capturing how the same underlying situation can be viewed or profiled from different viewpoints or participants' perspectives. Perspectival shifts are useful in cases where translators choose expressions that activate the same frame (or a closely related one) but alter the viewpoint, focus, or participant roles to fit the target language's conventions, cultural context, or narrative needs.

At the analyzed example, such words as "*to take photos", "disposable cameras", "purchased rolls of film", "got them printed"* activate a situational frame of an American drugstore or pharmacy, but only in the minds of the people who know what it is and conceptualize this place in such a way. For the speakers of other languages and the representatives of other cultures such framing will be difficult, as the frame activated by the mentioned lexemes will not coincide with the *"drugstore"* as a nomination of a place where this action could take place or a situational frame of a drugstore. 95 % of our respondents told us afterwards that they could not find a proper lexical unit for the English word "drugstore" in Ukrainian. 80 % of them just used the word "аптека", 8 % used the word combination "спеціальна аптека", (Eng., "*special pharmacy*"), 5 % of students offered the compound lexeme "аптека-магазин". (Eng., "*pharmacy-store*"). Students with experience of the United States, suggested to add an intratextual or extratextual gloss explaining the essence of a "drugstore" to Ukrainian readers: e.g. "американська аптека, у якій продаються ліки і продукти харчування. У ній також можна роздрукувати фотографії, купити квиток на автобус і т. ін." (Eng., "*American pharmacy where drugs and food are sold. One can also print photos or buy bus tickets there*"). Another suggested solution consisted in omission or deletion of the discussed culture-specific item due to its complicated conceptualization by the speakers of the Ukrainian language.

The stereotypical nature of the frame should trigger the entire process associated with that frame, but it is not always so. In our case, visual frame referring to the situational, interactional, and institutional frames of a "drugstore" evoked a different series of images in the minds of the speakers of the Ukrainian language which prevented the experiment group of translators to respond to the "trigger" words appropriately. Therefore, in their translations, they would have to reframe the situation in such a way that 1) it would adequately fit into the situational frame of an American drugstore; and / or 2) it would not cause cognitive dissonance in the minds of the target text readers. In this way, we can see that one frame triggers a cognitive process in which we use one image from our "repertoire" to create a chain of actions related to that event. It is the reader's ability to access those frames, and it is the translator's task to make those frames accessible, using available semiotic resources, such as descriptions, glosses, synonyms, paraphrases, similes, metaphors, idioms, etc.

Conclusions. Frame semantics offers a robust analytical framework for addressing persistent challenges in translation, particularly those stemming from missing or mismatched frames between languages. By foregrounding the conceptual structures and background knowledge evoked by linguistic expressions, translators and machine translation systems can move beyond surface-level lexical equivalence to achieve deeper semantic and pragmatic adequacy. A key insight is that frame semantics equips translators to systematically identify instances where a source-language frame lacks a direct equivalent in the target language. In such cases, strategies like selecting the closest comparable frame, employing explanatory paraphrasing, or utilizing frame-to-frame

relations (e.g. perspectival shifts) help preserve the intended meaning and communicative effect.

The approach proves especially valuable in handling cultural mismatches, including different event framing or variations in how languages structure domains like law, kinship, social practices, or places like “drugstore”. Rather than forcing literal renderings that may distort understanding, frame-semantic analysis encourages principled translation shifts that prioritize the activation of maximally similar conceptual scenarios in the target audience. Equivalence remains a useful heuristic, but it is inherently limited by its focus on functional matching. Frame semantics invites translators to operate at a deeper cognitive and cultural level, aligning not just words, but the mental models and experiential backgrounds that give those words life and sense.

Ultimately, adopting a frame-semantic approach in translation theory and practice shifts the focus from word-for-word or sentence-level correspondence to the successful evocation of comparable conceptual structures. This perspective not only improves the quality of human translations in domains such as literature, media, and specialized spheres but also advances the development of more sophisticated multilingual systems. Future research may further explore frame hierarchies and cross-linguistic frame databases to refine these techniques and broaden their applicability. As globalization intensifies, translators who master frame semantics techniques will move beyond being linguistic intermediaries to become true cultural mediators and meaning architects.

REFERENCES

1. Baker, Mona. 2011. In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd ed., Routledge.
2. Catford, J. C. 1965. A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics. Oxford University Press.
3. Fillmore, Charles J. 1982. Frame Semantics. Linguistics in the Morning Calm, edited by the Linguistic Society of Korea, Hanshin Publishing Co., 1982, pp. 111–137.
4. Fillmore, Charles J. 1985. Frames and the Semantics of Understanding. Quaderni di Semantica, vol. 6, no. 2, 1985, pp. 222–254.
5. Fillmore, Charles J. 1996. The Pragmatics of Construction Grammar. Conceptual Structure, Discourse and Language, edited by Adele E. Goldberg, CSLI Publications, 1996, pp. 53–69.
6. Fillmore, Charles J., and Collin F. Baker. 2010. A Frames Approach to Semantic Analysis. The Oxford Handbook of Linguistic Analysis, edited by Bernd Heine and Heiko Narrog, Oxford UP, 2010, pp. 313–340.
7. Miranda, Megan. 2017. The Perfect Stranger. Simon & Schuster.
8. Newmark, Peter. 1988. A Textbook of Translation. Prentice Hall.
9. Nida, Eugene A. 1964. Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. E. J. Brill.
10. Nida, Eugene A., and Charles R. Taber. 1969. The Theory and Practice of Translation. E. J. Brill.
11. Rojo, Ana M. 2002. Applying Frame Semantics to Translation: A Practical Example. Meta, vol. 47, no. 3, 2002, pp. 311–350.
12. Vinay, Jean-Paul, and Jean Darbelnet. 1995. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Translated and edited by Juan C. Sager and M.-J. Hamel, John Benjamins, 1995. [Originally published as Stylistique comparée du français et de l’anglais, Didier, 1958].

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

UDC 81’1:81’37:81’246.2:81’27
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-30

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

CONTRASTIVE CORPUS ANALYSIS OF THE NOTION *DIGNITY* IN UKRAINIAN AND ENGLISH LINGUOCULTURES

Fabian M. P.
Doctor of Philology, Professor,
Professor at the English Philology Department
Uzhhorod National University
Universytetska str., 14, Uzhhorod, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3351-1275
myroslava.fabian@uzhnu.edu.ua

Key words: *corpus linguistics, contrastive analysis, the notion of dignity, collocate, lemma, social value.*

The current paper provides a full-scale comparative corpus-based analysis of the notion *dignity* and its linguistic objectivization in modern Ukrainian and English linguistic cultures. With the help of significant quantitative data collected from large-size reference Web corpora using Sketch Engine, this paper achieves successful operationization of abstract social notions into lexical grammatical features which include adjectival modifications, verbal collocations, nominal collocates, genitive modifications, and synonymic sets. Advanced statistical association techniques, including the LogDice metric, as well as inter-coder reliability testing based on Cohen’s Kappa, guarantee the empirical soundness, methodological validity, and reliability of the results. Specifically, the study calculated distributional frequencies and association metrics for adjectival modifiers, extracted top verbal collocates categorized into violation and protection patterns, analyzed nominal heads and genitive possessors such as the Revolution of Dignity and social roles, and established structured synonymic fields for both lemmas. Analysis of the comparative nature of the lexemes *гідність* and *dignity* shows that although both languages share the anthropocentrism of their cultures, which means that there is a connection between the concept of dignity and human being, the differences are evident in terms of cultural models and cognitive strategies. Whereas in the Ukrainian linguistic tradition the notion *гідність* is dynamic, anthropocentric and conflictive in nature, connected with collective and national identity, as well as historical events such as the Revolution of Dignity, and is linked with such concepts as *honor* and *pride*, in the English linguistic tradition, the universal notion *dignity* is static in nature and reflects a legal and procedural category related to the protection of one’s status within the context of human rights. The differences in the lexical semantic nature of the notions under study show the influence of different historical and social experiences on the linguistic expression of universal concepts and can be used in practice of intercultural communication, sociolinguistics and professional translation studies.

ЗІСТАВНИЙ КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ *ГІДНІСТЬ* В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Фабіан М. П.
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Ужгородський національний університет
вул. Університетська, 14, Ужгород, Україна
orcid.org/0000-0002-3351-1275
myroslava.fabian@uzhnu.edu.ua

Ключові слова: *корпусна лінгвістика, зіставний аналіз, поняття гідність, колокат, лема, соціальна цінність.*

У статті здійснено комплексний зіставний корпусний аналіз поняття *гідність* та його мовної об'єктивації в сучасних українській і англійській лінгвокультурах. На основі значного масиву кількісних даних, отриманих із великих еталонних вебкорпусів за допомогою платформи Sketch Engine, реалізовано успішну операціоналізацію абстрактного соціального поняття через його лексико-граматичні характеристики, зокрема прикметникові модифікатори, дієслівні колокації, іменникові колокати, генітивні модифікації та синонімічні ряди. Використання сучасних статистичних методів оцінювання асоціативної сили, зокрема метрики LogDice, а також перевірка міжекспертної узгодженості за коефіцієнтом Каппи Коена (Cohen's Kappa) забезпечили емпіричну обґрунтованість, методологічну валідність і надійність отриманих результатів.

Зокрема, у дослідженні було визначено частотність уживання та асоціативні показники прикметникових модифікаторів, виокремлено найтиповіші дієслівні колокати, класифіковані за моделями порушення та захисту гідності, проаналізовано іменникові вершини словосполучень і генітивні означення, зокрема «Революція Гідності» та позначення соціальних ролей, а також сформовано структуровані синонімічні поля для обох досліджуваних лем.

Порівняльний аналіз лексем *гідність* і *dignity* засвідчив, що, попри спільний антропоцентричний характер обох досліджуваних мов та культур, який проявляється у взаємозв'язку поняття *гідності* з людиною, між ними існують істотні відмінності, зумовлені специфікою культурних моделей і когнітивних стратегій. Якщо в українській мовній традиції поняття *гідність* має динамічний, антропоцентричний і конфліктогенний характер та пов'язується з колективною та національною ідентичністю, історичними подіями, зокрема Революцією Гідності, а також концептами *честь* і *гордість,* то в англійській мовній традиції універсальне поняття *dignity* має переважно статичний характер і репрезентує насамперед правову та процедурну категорію, пов'язану із захистом статусу особи в контексті прав людини.

Виявлені лексико-семантичні відмінності між цими поняттями демонструють вплив різного історичного й соціального досвіду на мовне вираження універсальних цінностей і можуть бути використані у практиці міжкультурної комунікації, соціолінгвістики та перекладознавства.

Problem statement. The language is not just an image of reality; it creates it, placing the values orientation of the people in its lexical grammatical structures. At the present stage of development, when the world is becoming increasingly interconnected, the analysis of the value system is especially urgent under the conditions of intercultural communication and translation, when the incorrect reproduction of the semantic value of socially important terms distorts the content of sociopolitical and philosophical texts. One of the central terms that serves as the basis for the formation of the moral values of European culture is *dignity*; hence, the objective of modern linguistics is to objectify this notion.

The methodological framework of this research relies on the transition from introspective linguistics

to empirical corpus-based analysis [Stefanowitsch, 2020, p. 15]. Working with large text arrays from platforms such as Sketch Engine ensures the validity and reliability of findings, moving research beyond subjective assumptions. Axiological linguistics is closely connected with the theory of intercultural communication, as interaction between bearers of different traditions requires an understanding of core values that structure a nation's worldview [Dinu, 2025, p. 5]. Regarding the notion itself, researchers distinguish between inherent dignity, which belongs to a person by right of birth, and acquired dignity, formed through social interaction [Yıldırım, Akın, 2026, p. 110].

Despite an extensive corpus of literature devoted to theoretical and philosophical perspectives, there is an extremely limited number of contrastive corpus-based investigations regarding the issue of *dignity* in Ukrainian and English linguistic cultures. Earlier monographic investigations have already demonstrated that such values as homeland, peace, family, or work can be considered as the accurate markers of cultural identity, but, despite its constitutional and public importance, the notion of *dignity* has not been investigated quantitatively and systematically from the perspective of contrasting the two cultures.

The **aim** of this paper is to carry out a corpus-based comparative analysis of *dignity* in the Ukrainian and English linguistic cultures and to build nation-specific models of its conceptualization.

In order to achieve the goal, the following tasks are to be performed:

1) to operationalize the theoretical notion of the social value via a certain number of measurable lexico-grammatical features;

2) to develop and verify a method of automatic extraction and annotation of data from the corpora with estimation of inter-coder reliability (using Cohen's Kappa coefficient);

3) to quantitatively analyze the distribution of modifiers, collocations and synonym rows of the lexemes *гідність* and *dignity*;

4) to interpret the discovered quantitative differences from the perspective of culturally specific models;

5) to make some recommendations concerning translation in the light of proper transfer of the notion in the interlingual communication.

The preliminary assumption is that there are significant differences in distributional properties of the Ukrainian lexeme *гідність* and the English *dignity* which indicate substantial differences in their conceptual content.

The **object** of the research is the notion of *dignity* as a verbalized social value in Ukrainian and English linguistic cultures.

The **subject** of the study comprises the lexico-semantic and lexico-grammatical features of the functioning of the lexemes *гідність* and *dignity* in contemporary Ukrainian and English web corpora, specifically: frequency and association strength (LogDice) of adjectival modifiers, verbal collocations (lemma in object and subject positions of action), genitive modifiers, and synonym rows of both lexemes.

Materials and methods. For the purposes of this study, a corpus-based contrastive analysis is used as a tool for the investigation of the conceptualisation of *dignity* in modern Ukrainian and English linguistic communities. As opposed to an intuitive introspective methodology of lexical semantics, the study makes use of empirical data drawn from the reference corpora available on the internet in order to ensure high methodological validity and reproducibility. Overall methodology combines corpus data retrieval, association measures, lexico-grammatical operationalisation, semantic annotation and inter-coder reliability testing in order to construct a precise cognitive model of the notion under discussion.

The main comparative framework of the research includes the study of two target lexemes: *гідність* in Ukrainian and *dignity* in English. In order to ensure high cross-linguistic validity of the results obtained, the study considers five different syntagmatic and paradigmatic aspects presented in Table 1 below. The combination of frequency and association allows to evaluate socio-cultural values embedded in linguistic structures.

The empirical basis of the present study is built on large web corpora available via the Sketch Engine. The Ukrainian corpus is taken from *uktenten22_rft2*, while the English one from *ententen21_tt31*. Both corpora have millions of running words with examples of modern usage of the language in different styles, such as journalistic, scientific, legal, and public.

In order to create a statistically solid base, frequency and dispersion values were determined for each of

Table 1

Summary of Corpus Extraction Parameters and Overall Frequencies

Linguistic culture	Target lemma	Tokens	Primary grammatical relations analyzed
Ukrainian	гідність	107,037	Adjectival modifiers, nominal heads, object/subject verbs, genitive modifiers, synonyms
English	dignity	174,830	Adjectival modifiers, nominal heads, object/subject verbs, genitive modifiers, synonyms

the examined lemmas. Collocations in the specified grammatical relations were extracted through Word Sketch searches. In order to exclude insignificant collocation pairs, the strength of association was computed with the help of the LogDice measure, which is not affected by the size of the corpus and has a value from 0 to 14 [Rychlý, 2008, p. 6].

Abstract social values can be operationalized by the translation of philosophical and sociological notions into measurable lexico-grammatical variables. In this research, the dependent variable is understood as the contextual lexical environment of the target lemma, operationalized in terms of unique syntactic slots, whereas the independent variable is the concrete linguistic culture. Data extraction process involved the automated processing of Word Sketch algorithms and manual exclusion of any parsing errors like proper names and other parsing noise. After the automatic data extraction, all ambiguous or polysemantic concordance lines were manually annotated. A coding system was created in order to establish mutually exclusive semantic categories. For example, verbal collocations could be categorized into the following two macro-semantic classes: (1) Violation / Infringement (*принижувати, ображати, violate, undermine*) and (2) Protection / Maintenance (*поважати, відстоювати, respect, preserve, restore*). In order to minimize researcher bias and provide for internal validity, each concordance line was independently coded by two linguist experts. The classification rubric was piloted with a test sample of 1,000 concordances per language to further define category boundaries and create exhaustive operational definition. Inter-coder reliability was formally assessed with the help of Cohen's Kappa coefficient (k), calculated with the following formula:

$$\kappa = \frac{P_o - P_e}{1 - P_e}$$

where P_o represents the relative observed agreement among raters, and P_e denotes the hypothetical probability of chance agreement.

The inter-rater reliability coefficients obtained in all categories varied from 0.82 to 0.89, showing very high to perfect concurrence between the two coders based on standard methodological thresholds [O'Connor & Joffe, 2020]. Any disagreements between the coders were negotiated, and the codes re-examined using the criteria outlined in the coding manual.

The final coded data set was arranged into a matrix based on the lexico-grammatical context and measured in terms of frequency and association as well as semantics categories. The statistical analysis involved the comparison of proportions in the different categories using the chi-square test of independence in order to confirm the statistical significance of the observed differences between cultures, thereby making the empirical results completely objective, reproducible, and verifiable.

Presentation of the main material. The empirical results obtained as the outcome of the contrastive corpus analysis allow for presenting quantitative evidence on the structural, semantic and pragmatic differences in the conceptualization of *dignity* in the Ukrainian and English linguistic cultures. Exploring the adjectival modification, co-occurrence of verbs, collocation with nouns and synonym relations, the research provides an objective basis for evaluation of the linguistic entrenchment of cultural values.

The quantitative distribution of adjectives modifying the word under investigation points to both anthropocentric universals and culture-specific priorities (see Table 2).

In view of the absolute predominance of modifiers referring to humanness (*людський / human*), we may conclude about the existence of a common universal semantic core, but hierarchical orders give grounds for identifying the specific conceptual orientations. Thus, while the Ukrainian *гідність* prioritizes possession and collectivity (*власний, національний, особистий*), the English *dignity* tends to emphasize transcendence and innateness (*inherent, god-given, innate*) along with the legal-egalitarian aspect (*equal*). Moreover, the Ukrainian top tier is characterized by the prominence of the adjective *принижуючий*, which demonstrates the essential experiential connection of the notion with its devaluation contexts, a phenomenon absolutely foreign to the core adjectival structure of the English *dignity*.

It is noteworthy that the absolute leader in frequency in both languages is the adjective denoting 'human' (*людський / human*), which confirms the shared anthropocentric basis of the notion. Divergence emerges at the second rank: the Ukrainian lexeme tends toward modifiers of ownership and collective belonging (*власний, національний, особистий*), whereas its English counterpart gravitates toward modifiers of innateness and transcendence (*inherent, god-given, innate* – further down the list) alongside the modifier equal, indicating a parallel link between

Table 2

Adjectival modifiers

Rank	гідність (LogDice)	dignity (LogDice)
1	людський – 26420 (9.50)	inherent – 3869 (7.84)
2	принижуючий – 737 (7.80)	human – 58574 (7.46)
3	власний – 16257 (7.24)	god-given – 598 (6.51)
4	національний – 11760 (6.84)	quiet – 3156 (6.45)
5	особистий – 436 (6.78)	equal – 2708 (5.94)

the notion and the legal category of equality. Notably, the inclusion of the adjective *принижуючий* in the top-2 Ukrainian list serves as a direct lexical trace of the frequent collocational pairing of *гідність* with the semantic field of degradation, which is absent from the English material.

The qualitative distribution of the top-20 verbal collocates of each language into two semantic groups ('violation / infringement', including *принижувати, ображати, топтати, зневажати*, *violate, offend, undermine, insult*, etc., and 'protection / maintenance', including *поважати, відстоювати, зберегти, respect, preserve, uphold, restore, etc*.) yielded the following quantitative results (see Table 3).

Table 3

Verbal collocates (X in the object position)

Rank	гідність (freq, LogDice)	dignity (freq, LogDice)
1	принижувати – 6904 (12.21)	respect – 5856 (7.63)
2	ображати – 1052 (9.51)	uphold – 2830 (7.42)
3	поважати – 1164 (8.72)	affirm – 1471 (6.92)
4	принизити – 420 (8.65)	restore – 5609 (6.74)
5	принижуючи – 237 (8.01)	preserve – 4045 (6.43)

This is the most statistically convincing result of the study. It empirically confirms the hypothesis regarding the dynamically conflictual nature of the Ukrainian notion, where *гідність* is primarily mentioned in contexts of threats to it, as opposed to the statically protective nature of the English notion. Specifically, *dignity* is predominantly maintained or restored, with verbs such as *regain*, *reclaim*, and *restore* pointing to a legal and procedural model of 'restoring a lost status' that differs both from purely 'innate immutability' and from the Ukrainian model of 'continuous struggle'.

The "nouns modified by X" category revealed the most culturally significant outcome for the Ukrainian lexeme (see Table 4). The absolute leader in terms of LogDice (12.11) and the second highest in frequency (21,477 token occurrences) is the lexeme *революція*, which directly refers to the official designation of the 2013–2014 events in Ukraine known as the Revolution of Dignity (*Революція Гідності*). This is followed by *приниження* (3,694; LogDice 10.28), *почуття* (15,516; 9.26), *повага* (806; 7.13), *марш* (243; 6.55, referring to the March of Dignity / Марш Гідності), *утвердження*, and *відстоювання*. The English material demonstrates no comparable phenomenon, namely, a specific historical event entrenched within the very name of the notion, where abstract categories such as *self-respect, equality, fairness, compassion, decency, autonomy,* and *privacy* clearly dominate.

Table 4

Nominal collocates (nouns modified by X)

Rank	гідність (freq, LogDice)	dignity (freq, LogDice)
1	Революція – 21477 (12.11)	self-respect – 246 (7.25)
2	приниження – 3694 (10.28)	respect – 2759 (6.86)
3	почуття – 15516 (9.26)	equality – 1412 (6.60)
4	повага – 806 (7.13)	fairness – 252 (6.31)
5	Марш – 243 (6.55)	compassion – 445 (6.30)

A similar trend is confirmed by the category of genitive modifiers / possessors (see Table 5). For the Ukrainian lexeme, the second-highest item by LogDice is *українець* (1,515; 6.45), reflecting the fixed collocation *гідність українця*, preceded only by the more general terms *людина* (9,527; 6.38) and *особа* (3,384; 6.24). In contrast, the English category of possessors of X is characterized by a legal and human rights register featuring items such as *detainee*, *refugee*, *resident*, and *migrant*, alongside general terms like *being* (5.92), *person* (993; 5.47) and *individual* (331; 5.00). Some results, such as proper names, represent parsing noise that requires manual filtration prior to final analysis.

Table 5

Genitive modifiers / possessors

Rank	гідність (freq, LogDice)	dignity (freq, LogDice)
1	поводження – 448 (7.01)	being – 38 (5.92)
2	українець – 1,515 (6.45)	detainee – 23 (5.66)
3	людина – 9,527 (6.38)	person – 993 (5.47)
4	особа – 3,384 (6.24)	refugee – 22 (5.23)
5	особистість – 1,015 (6.11)	resident – 121 (5.22)

The empirical data introduces a substantial correction to the previously stated thesis (see Table 6). For the English lexeme, the leading synonym is not *integrity* (LogDice 7.37, ranking only 15th), but *respect* (LogDice 10.14, freq 33,005), which significantly outperforms the rest of the series (worth 8.91; honor 8.67; grace 8.23; equality 8.22; freedom 8.20). For the Ukrainian lexeme, the primary synonym is *честь* (LogDice 13.09, freq 29,568), substantially surpassing *свобода* (10.56), *гордість* (8.59), *самоповага* (8.43), and *повага* (7.96).

Thus, both languages deploy a synonymic field around the category of 'respect' (*честь/повага* ↔ *respect*), yet with varying association strength. The Ukrainian link 'гідність ↔ честь' (LogDice 13.09) is statistically stronger than the English 'dignity ↔

Table 6

Synonymic field (category "X and/or…")

Rank	гідність (freq, LogDice)	dignity (freq, LogDice)
1	честь – 29568 (13.09)	respect – 33005 (10.14)
2	свобода – 6002 (10.56)	worth – 5624 (8.91)
3	гордість – 836 (8.59)	honor – 6013 (8.67)
4	самоповага – 580 (8.43)	grace – 5544 (8.23)
5	повага – 931 (7.96)	equality – 6151 (8.22)

respect' (LogDice 10.14), which confirms a higher degree of semantic cohesion between the Ukrainian notion and the category of honor.

The quantitative word sketch data unequivocally support the core hypothesis of the study, providing a significantly more precise empirical foundation than intuitive observations. The Ukrainian conceptualization of *dignity* is statistically and lexically closely tied to eventfulness, humiliation, and collective-national identity (Revolution of Dignity, dignity of a Ukrainian, dominance of verbs of humiliation), whereas the English conceptualization is associated with the legal-procedural maintenance and restoration of an individual's status within human rights discourse (respect, preserve, restore, detainee, refugee).

Conclusions. The conducted study confirms the high efficiency of applying corpus linguistics methodology to the study of abstract social values. In accordance with the principles of objective linguistic research, systematic quantitative analysis of the distribution of linguistic phenomena in texts makes it possible to avoid the subjectivity of introspective judgments and obtain empirically reliable results. The operationalization of the theoretical construct of value through specific lexico-grammatical patterns has proven its complete validity, transforming philosophical categories into measurable linguistic parameters suitable for statistical evaluation.

The contrastive analysis of the lexemes *гідність* and *dignity* using corpus tools revealed fundamental divergences in their conceptual content despite a shared denotative basis. The quantitative analysis shows that the notion of dignity in the Ukrainian language culture is characterized by a very anthropocentric and dynamic nature. The frequent co-occurrence of this word with the adjectives *national* and *own* and the verbs *defend*, *protect*, or *preserve* reveals that the Ukrainians perceive this notion as something to constantly fight for, as well as an important attribute of collective identity. Close synonymic relations with the notions of *honour* and *pride* also add an emotional aspect to *dignity*.

English-language discourse demonstrates a fundamentally different cultural model. The lexeme *dignity* functions predominantly as a universal, philosophical, and abstract-legal category. The statistical significance of the modifiers *inherent* and *innate* in combination with the verbs *preserve* and *maintain* shapes the perception of *dignity* as an innate static quality that merely needs to be maintained and safeguarded. The direct connection of the English lexeme with concepts such as *integrity*, *liberty*, and *compassion* testifies to the integration of this value into the general system of liberal democratic ideals, devoid of the acute emotional colouring of active resistance.

The results of our work prove that the universal human values are objectified in different languages in entirely different ways, directly reflecting the unique historical and social experience of a specific nation. Language does not simply transmit information about abstract values; rather, it forms the specific motivational infrastructure of society through the allocation of attention and the prioritization of certain semantic fields. The identified lexical semantic discrepancies require special attention in the fields of intercultural communication and translation studies, since the adequate transfer of meanings is possible only under the condition of a deep understanding of underlying cultural models. Prospects for further research are envisioned in engaging a wider spectrum of social, vital, and political values in contrastive corpus analysis, which will allow for the creation of a comprehensive semantic map of value orientations across different linguistic cultures.

BIBLIOGRAPHY

1. Dinu E. Exploring the Role of Intercultural Communication and Cultural Intelligence in Enhancing Stakeholder Engagement and ESG Practices in International Organisations, Insights from the UN. *Sustainability*. 2025. Vol. 17, No. 22. Article 10388. DOI: https://doi.org/10.3390/su172210388
2. O'Connor, C., & Joffe, H. Intercoder reliability in qualitative research: Debates and practical guidelines. *International Journal of Qualitative Methods*, 2020. 19, 1–13. https://doi.org/10.1177/1609406919899220
3. Rychlý P. A A Lexicographer-Friendly Association Score. *Proceedings of the 6th Conversational Workshop on Recent Advances in Slavonic Natural Languages Processing.* 2. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, p. 6–9.
4. Sketch Engine. (n.d.). English web corpus ententen21_tt31 [Data file and software]. Lexical Computing. https://www.sketchengine.eu
5. Sketch Engine. (n.d.). Ukrainian web corpus uktenten22_rft2 [Data file and software]. Lexical Computing. https://www.sketchengine.eu

6. Stefanowitsch A. Corpus linguistics, A guide to the methodology. Berlin : Language Science Press, 2020. 508 p.
7. Yıldırım D., Akin E. The Core of Caring, Human Dignity in Nursing Through a Constructivist Grounded Theory. *Nursing Ethics*. 2025. Vol. 32, No. 1. DOI: https://doi.org/10.1111/scs.70222

REFERENCES

1. Dinu, E. (2025). Exploring the role of intercultural communication and cultural intelligence in enhancing stakeholder engagement and ESG practices in international organisations, insights from the UN. *Sustainability*, Vol. 17, No. 22. Article 10388. https://doi.org/10.3390/su172210388
2. O'Connor, C., & Joffe, H. (2020). Intercoder reliability in qualitative research: Debates and practical guidelines. *International Journal of Qualitative Methods*, *19*, 1–13. https://doi.org/10.1177/1609406919899220
3. Rychlý, P. (2008). A lexicographer-friendly association score. In *Proceedings of the 6th Conversational Workshop on Recent Advances in Slavonic Natural Languages Processing* (pp. 6–9). Masaryk University.
4. Sketch Engine. (n.d.). *English web corpus ententen21_tt31* [Data file and software]. Lexical Computing. https://www.sketchengine.eu
5. Sketch Engine. (n.d.). *Ukrainian web corpus uktenten22_rft2* [Data file and software]. Lexical Computing. https://www.sketchengine.eu
6. Stefanowitsch, A. (2020). *Corpus linguistics: A guide to the methodology*. Language Science Press. https://doi.org/10.5281/zenodo.3735824
7. Yıldırım, D., & Akin, E. (2025). The core of caring, human dignity in nursing through a constructivist grounded theory. *Nursing Ethics*, Vol. 32, No. 1. https://doi.org/10.1111/scs.70222

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 811.111–047.37:159.942.5
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-31

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

СТАН ТРИВОГИ В МОВНОМУ ТА ПСИХОЛОГІЧНОМУ РАКУРСАХ: НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Харкевич Г. І.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0001-6681-5251
kharkevych.halyna@vnu.edu.ua

Ключові слова: *ситуативна тривога, тривожність, психологічний феномен, лексична репрезентація, лексема, семантика.*

У дослідженні розглянуто два різновиди тривоги: ситуативна – емоційний стан, що виникає під впливом переважно зовнішніх чинників і є відносно швидкоплинним; тривожність – як наслідок внутрішніх подразників, психічний стан, що виступає як довготривалий.

Психологічний зміст стану тривоги визначають: зовнішні і внутрішні емоціогенні чинники; безпосередня та опосередкована оцінки небезпечної ситуації; власне ситуативна тривога та механізми психологічного захисту; явища тривожного ряду; можливість подолання тривоги або збереження контролю над нею; втрата контролю над тривогою, що призводить до її перетворень в інші емоційні стани чи до активації тривожності як риси особистості.

Лексична репрезентація поняття тривоги (anxiety) в сучасній англійській мові дозволяє виявити цілий спектр лексем, що стоять за цим поняттям: погане передчуття (*apprehension*, *foreboding*), нервозність (*nervousness*), занепокоєння (*solicitude*, *trouble*, *worry*, *uneasiness*), напруження (*stress*, *strain*, *tension*), небезпека (*danger*), жах (*dread*), страх (*fear*), порушення душевного спокою (*disturbance of mind*), сумніви (*uncertainty*), рухове збудження (*agitation*), біда (*misfortune*).

Більшість складників психологічного змісту стану тривоги отримує своє диференційоване позначення в лексиці сучасної англійської мови. Так, зовнішні та внутрішні чинники виникнення тривоги співвідносяться з лексемами *cause*, *threat*, *danger*, етап безпосередньої оцінки ситуації позначається іменником *uncertainty*, відчуттю внутрішньої напруги відповідає лексема *foreboding*, роздратованості – *agitation, fretting*, *disquietude*, переживанню невизначеної загрози – *bother*, *concern*, *solicitude*, *trouble*, *worry*, *uneasiness*, зародженню страху – *dread*, *dismay*, *apprehension*, *fearfulness*, *misgiving*, невідворотності катастрофи, що насувається, – *alarm*, тривожно-боязкому збудженню – *anguish*, *distress of mind*, *eagerness*, *nervousness*.

З іншого боку, деякі з етапів розвитку тривоги, зокрема подолання тривоги, опосередкована оцінка емоціогенної ситуації та механізми психологічного захисту, не мають сталих відповідників у лексичній системі англійської мови. Водночас в англійській мові отримують свою лексичну репрезентацію таке супровідне до тривоги явище, як *бажання* (desire, strong wish) до активних дій, та її ймовірні негативні наслідки – *біда* (misfortune), *страждання* (affliction) і *ушкодження* (harm).

STATE OF ANXIETY IN LINGUISTIC AND PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVES: BASED ON THE ENGLISH LANGUAGE

Kharkevych H. I.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6681-5251
kharkevych.halyna@vnu.edu.ua

Key words: *state anxiety, trait anxiety, psychological phenomenon, lexical representation, lexeme, semantics.*

The study examines two types of anxiety: state anxiety, an emotional state caused mostly by external factors that is relatively short-term; and trait anxiety, resulting from internal triggers, which acts as a long-term mental state.
The psychological content of the state of anxiety is determined by: external and internal emotiogenic factors; direct and indirect assessments of a dangerous situation; situational anxiety itself and psychological defense mechanisms; phenomena of the anxiety series; the ability to overcome anxiety or maintain control over it; loss of control over anxiety, leading to its transformation into other emotional states or to the activation of anxiety as a personality trait.
The lexical representation of the concept of anxiety in modern English reveals a whole spectrum of lexemes standing behind this concept: *apprehension*, *foreboding*, *nervousness*, *solicitude*, *trouble*, *worry*, *uneasiness*, *stress*, *strain*, *tension*, *danger*, *dread*, *fear*, *disturbance of mind*, *uncertainty*, *agitation*, and *misfortune*.
Most components of the psychological content of the state of anxiety receive their differentiated designation in the vocabulary of the modern English language. Thus, external and internal factors of the emergence of anxiety correlate with the lexemes *cause*, *threat*, *danger*; the stage of direct evaluation of the situation is designated by the noun *uncertainty*; the feeling of internal tension corresponds to the lexeme *foreboding*; irritability – *agitation*, *fretting*, *disquietude*; the experience of an indefinite threat – *bother*, *concern*, *solicitude*, *trouble*, *worry*, *uneasiness*; the genesis of fear – *dread*, *dismay*, *apprehension*, *fearfulness*, *misgiving*; the inevitability of an impending catastrophe – *alarm*; and the anxiously timid excitement – *anguish*, *distress of mind*, *eagerness*, *nervousness*.
On the other hand, some stages of anxiety development, particularly overcoming anxiety, the mediated appraisal of an emotiogenic situation, and psychological defense mechanisms have no fixed equivalents in the lexical system of the English language. At the same time, such accompanying phenomena of anxiety as the *desire* (strong wish) for active action, as well as its probable negative consequences – *misfortune*, *affliction*, and *harm* – receive lexical representation in English.

Постановка проблеми. Сучасний антропоцентричний підхід у гуманітарних науках спонукає до комплексного вивчення внутрішнього світу людини, де особливе місце посідають емоційні стани. Серед розмаїття людських переживань тривога (anxiety) є одним із найпоширеніших і водночас найскладніших феноменів. Вона впливає на когнітивні процеси, поведінку та знаходить безпосереднє відображення у мові.

Дослідження тривоги у межах психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології дозволяє експлікувати не лише суб'єктивні механізми переживання цього стану, а й способи його вербалізації в окремо взятому лінгвокультурному просторі. Англійська мова як глобальний засіб комунікації володіє потужним інструментарієм для вербалізації цього емоційного стану.

Стан тривоги як складний психологічний феномен привертає увагу науковців різних галузей. Ініціатива в постановці питання про причини, характер та перебіг тривоги належить психологам, які наголошують на невизначеності й багато-

плановості цього явища, що ускладнює вивчення засобів його вербалізації у мові.

Водночас існують лише фрагментарні лінгвістичні розвідки зазначеної проблематики. Зокрема, мовний аспект тривоги розглядався під час аналізу концепту ANGST (із нім. *страх*) через зіставлення лексики німецької й англійської мов, у тому числі з погляду прагматики [Wierzbicka, 1999]. Окремих аспектів концептуалізації та вербалізації тривоги торкалися вітчизняні англісти, досліджуючи структуру номінативного простору концепту СТРАХ [Борисов, 2005], вивчаючи особливості вербалізації концепту КОХАННЯ [Огаркова, 2005], а також розглядаючи особливості вербалізації концепту ANXIETY неологізмами сучасної англійської мови [Жулінська, 2023]. Різноманітність теоретичних тлумачень тривоги та постійна увага науковців до вивчення емоцій сприяють висвітленню нових перспектив у розгляді широкого спектра емоційних явищ, до яких належить і тривога.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї роботи є всебічний аналіз феномену тривоги в мовному та психологічному ракурсах через розкриття лексико-семантичних особливостей його реалізації в сучасній англійській мові.

Досягнення сформульованої вище мети дослідження передбачає виконання таких завдань:

– висвітлити релевантні для мовної репрезентації психологічні особливості стану тривоги;

– розкрити особливості лексичної репрезентації поняття тривоги в сучасній англійській мові та з'ясувати закономірності її кореляції з психологічними особливостями цього стану.

Об'єктом дослідження є тривога як мовний і психологічний феномен. **Предметом** проведеної наукової розвідки є психологічні тлумачення тривоги та лексичний потенціал вербалізації тривоги (anxiety) в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних лінгвістичних дослідженнях емоцій існує декілька підходів до їх моделювання, що різняться акцентуванням статичного або динамічного аспектів осмислення цих емоційних явищ. Якщо на перший план виходить репрезентація емоцій у статиці, ці явища моделюються як: семантичні пропозиції, що будуються на основі семантичних примітивів [Wierzbicka, 1992], або метафоричні чи метонімічні концептуальні моделі [Kövecses, 2000; Lakoff, 1980].

У випадку, коли на перший план виходить динамічний аспект емоцій у ракурсі їх виникнення і поетапного розгортання, тоді ці емоційні явища моделюються як прототипові сценарії або ситуації, що складаються з декількох фаз. Наприклад, гнів в англійській мові описується, як така послідовність подій: 1) причина гніву (cause of anger), 2) наявність гніву (anger exists), 3) спроба контролю гніву (attempt at controlling anger), 4) втрата контролю над гнівом (loss of control over anger), 5) наслідки гніву (retribution) [Kövecses, 2000, p. 143–144].

У нашій роботі ми застосовуємо динамічний підхід при відтворені лінгвопсихологічного змісту стану тривоги. Лінгвопсихологічний зміст тривоги відтворений на основі аналізу психологічної літератури, уточнений та конкретизований мовним змістом поняття тривоги, як воно відбивається у лексичних репрезентаціях, представлених у тлумачних словниках сучасної англійської мови.

І. Психологічний зміст стану тривоги. У психологічній науці тривогу традиційно диференціюють від страху. Якщо страх (fear) є реакцією на конкретну, реальну загрозу, то тривога (anxiety) зазвичай орієнтована на майбутнє, є дифузною, безпредметною та пов'язаною з очікуванням невизначеної небезпеки [Anxiety].

Згідно з класичною концепцією Чарльза Спілбергера, тривогу слід розглядати у двох вимірах: ситуативна тривога, особистісна тривожність. Ситуативна тривога – це тимчасовий емоційний стан, що характеризується суб'єктивним відчуттям напруги, хвилювання та активацією вегетативної нервової системи у відповідь на стресовий стимул. Особистісна тривожність: відносно стійка індивідуальна характеристика, що відображає схильність людини сприймати широке коло ситуацій як загрозливі й реагувати на них станом тривоги [Spielberger, 1983].

З когнітивного погляду, тривога є результатом дисфункціональної обробки інформації. Мозок тривожної особистості схильний до катастрофізації та вибіркового сприйняття негативних сигналів. Людина потрапляє в замкнене коло негативних думок, які запускають низку фізіологічних та поведінкових реакцій [Clarck & Beck, 2023].

З огляду на вище зазначену диференціацію доцільно розмежовувати *ситуативну тривогу* і *тривожність* як рису особистості. *Ситуативна тривога* є реакцією на зовнішню стресову емоціогенну ситуацію, на небезпеку ззовні, коли людина може визначити ту чи іншу загрозу щодо себе або свого оточення. *Тривожність* розуміється як індивідуальна психологічна особливість, генетична вразливість, схильність людини до інтенсивних та тривалих переживань стану тривоги [Харкевич, 2012, с. 21]. Вираження тих чи інших рис особистості і сила їх вияву інтегровані в психічному стані людини. Ці два види тривоги характеризуються певною симптоматикою, що варіюється у залежності від інтенсивності цього стану і виражається, зокрема, у тремтінні тіла, сухості у роті, потовиділенні, змінах у серцебитті, роботі шлунка, розумовій діяльності [Sheehan, 1990, p. 8–9].

Каталізатором виникнення та розвитку ситуативної тривоги, її перетворень в інші емоційні стани або появи тих чи інших психічних розладів, виступають внутрішні й зовнішні чинники. До *внутрішніх*, генетично закладених, *чинників* тривоги відносять біологічні фактори і психологічні передумови, які пов'язані з появою різних фобій та стресом, що викликані не зовнішніми емоціогенними факторами, а виникають на основі особистісних конфліктів [Sheehan, 1990, p. 80].

Поряд з внутрішніми чинниками виникнення та розвитку ситуативної тривоги, її психологічний зміст визначають і *зовнішні чинники*, що мають емоціогенний характер. Ситуативний стан тривоги може виникати під впливом навколишнього середовища, при загрозі отримання фізичної травми, в нових і незнайомих умовах, при небезпеці втрати засобів існування у майбутньому, при неочікуваних обставинах [Anxiety]. Внутрішні і зовнішні чинники виникнення стану тривоги є взаємопов'язаними. Так, зовнішні чинники посилюють особистісні протиріччя, що лежать в основі ситуативної тривоги, яка, у свою чергу, впливає на спроможність людини контролювати свій емоційний стан.

Відтворимо послідовність розвитку ситуативної тривоги. Маючи підтвердження у зовнішніх подіях, тривога передбачає щось неприємне, загрозливе і сигналізує про це індивіду. У результаті *безпосередньої оцінки* людиною зовнішніх і внутрішніх чинників емоціогенної ситуації виникає *ситуативний* стан тривоги, що послідовно, за ступенем збільшення інтенсивності проходить шість стадій розвитку, які характеризуються такими явищами, як: відчуття внутрішньої напруги, роздратованість, переживання невизначеної загрози, зародження страху, відчуття невідворотності катастрофи, що насувається, тривожно-боязке збудження [Харкевич, 2012, с. 22–25]. Ці стадії співвідносяться з внутрішніми і зовнішніми фізіологічними реакціями людини, а також у випадку підсилення цього емоційного стану – з активацією тривожності, яка може переходити у хворобливий психічний стан, що характеризується домінуванням різних фобій.

Характеризуючи явища тривожного ряду, що супроводжують ситуативну тривогу, слід відзначити, що найменша інтенсивність притаманна такому її складнику, як відчуттю *внутрішнього напруження*, яке проявляється у переживаннях дискомфорту. Внутрішня напруга сигналізує лише про наближення тривоги, що відбивається у внутрішніх фізіологічних змінах в організмі людини, зокрема у зміні температури тіла, онімінні губ тощо.

Більш інтенсивною є друга стадія розвитку тривоги, а саме, поява *роздратованості*, яка проявляється через недиференційовані поведінкові реакції (нервові, метушливі, тривожні рухи), що свідчать про зростаюче емоційне збудження і є непомітними для самої людини.

Наступна за інтенсивністю стадія тривоги пов'язана з появою у людини емоційного переживання *невизначеної загрози*, що активізує її розумову діяльність, а в психофізіологічному плані проявляється як відчуття тремтіння в різних частинах тіла, зокрема в грудях, яке супроводжується сомато-вегетативними розладами [Харкевич, 2012, с. 24].

Далі у процесі інтенсифікації тривоги з'являється елемент *страху*, коли людина конкретизує для себе раніше невизначену загрозу, хоча об'єкти, які пов'язуються зі страхом, необов'язково є дійсно небезпечними. Посилення стану тривоги супроводжується енергетичною мобілізацією організму до майбутньої діяльності, під час якої увага звужується і концентрується на чомусь одному, з'являються нав'язливі думки і переживання.

Ці нав'язливі думки й переживання провокують виникнення у людини відчуття *невідворотності катастрофи*, що насувається. У свідомості індивіда емоційне починає переважати над інтелектуальним, що призводить до думки про неможливість уникнути небезпеки, навіть якщо вона пов'язана з конкретним емоціогенним фактором [Харкевич, 2012, с. 24].

Нарешті з'являється *тривожно-боязке збудження*, яке проявляється у нервозності, панічному пошуку людиною допомоги разом із виявами ворожості до оточення. Усе це супроводжується відчуттям необхідності у руховій розрядці.

Останні зі згаданих явищ тривожного ряду підштовхують людину до більш раціональної, опосередкованої оцінки небезпечної ситуації. Здійснення *опосередкованої оцінки* емоціогенної ситуації людиною тягне за собою можливу переоцінку цієї ситуації, за якої спрацьовують *механізми психологічного захисту* (придушення стану тривоги, його заперечення, уникнення), які виводять індивіда з ситуації, що викликає тривогу, зменшуючи відчуття цього стану, підсилюючи його контроль над ним та сприяючи його подоланню [Spielberger, 1983].

У випадку, коли механізми психологічного захисту не спрацьовують, людина *втрачає контроль* над станом тривоги, який виник у неї ситуативно, і це призводить: до можливих перетворень тривоги в інші емоційні стани (страх, жах, гнів) або до активації тривожності як риси особистості [Харкевич, 2012, с. 25].

Послідовність розвитку ситуативної тривоги, відбивається у лексиці сучасної англійської мови, доповнюючись і розширюючись за рахунок мов-

ного змісту поняття тривоги, що ми й з'ясовуємо детальніше.

ІІ. Лексична репрезентація поняття тривоги в сучасній англійській мові. За даними словникових статей прямою номінацією стану тривоги в сучасній англійській мові є іменник *anxiety* [AHCD, 1993; CCELD, 1991; LDCE, 2000; OALDCE, 2004]. Для виявлення семантичних компонентів, що складають значення згаданої лексеми, звернемося до тлумачних словників.

Семантична структура цієї лексеми включає три значення: 1) стан неспокою і поганого передчуття – "a state of uneasiness and apprehension"; 2) стан сильного, часто блокувального поганого передчуття, невизначеності чи страху, викликаного передчуттям чогось загрозливого – "a state of intense, often disabling apprehension, uncertainty, and fear caused by the anticipation of something threatening"; 3) нестерпне бажання діяти, рухове збудження – "eager, often agitated desire" [AHCD, 1993, p. 61].

Порівнюючи три значення лексеми *anxiety*, як вони представлені в різних словниках, ми виявили низку семантичних компонентів, які можна вважати ключовими для лексичної репрезентації поняття тривоги в сучасній англійській мові, зокрема: 1) власне тривоги – *погане передчуття* (apprehension, foreboding), *нервозність* (nervousness), *занепокоєння* (solicitude, worry, uneasiness), *напруження* (stress, strain, tension); 2) чинників стану тривоги – *причина* (cause), *небезпека* (danger), *загроза* (threat); 3) супровідних явищ – *невпевненість, сумніви* (uncertainty), *порушення душевного спокою* (distress / disturbance of mind), *рухове збудження* (agitation), *жагуче бажання* (desire), *сильне внутрішнє бажання/ збудження* (strong wish, eagerness); 4) ступеню емоційного збудження – *інтенсивність* (intensity), *стримана*, *пригнічена емоція* (repressed emotion); 5) негативних наслідків тривоги – *біда* (misfortune), *страждання* (affliction), *ушкодження* (harm) 6) переходу тривоги в інші емоційні стани – *жах* (dread), *страх* (fear).

Виокремлені семантичні компоненти лексеми *anxiety* частково корелюють з іншими іменниками, які використовуються в англійській мові для позначення тривоги: *alarm*, *apprehension*, *bother*, *dread*, *foreboding*, *nervousness* etc.

Виділені з синонімічних словників одиниці первинного означування тривоги, подані в алфавітному порядку: *agitation* «збудження», *alarm* «паніка», *anguish* «мука», *apprehension* «побоювання», *bother* «турбота», *concern* «занепокоєння», *disquietude* «стурбованість», *dismay* «розгубленість», *dread* «страх», *fearfulness* «страх», *foreboding* «погане передчуття», *fretting* «роздратування», *misgiving* «побоювання», *nervousness* «нервозність», *solicitude* «турбота», *trouble*, *worry*, *uneasiness* «занепокоєння», групуються нами навколо базової лексеми *anxiety* (тривога). Ці іменники доповнюють картину емоційних переживань тривоги, відображену в словникових статтях, за рахунок таких понять, як: *паніка*, *мука*, *турбота*, *занепокоєння*, *стурбованість*, *розгубленість*, *роздратування*, *побоювання*, відбиваючи тією чи іншою мірою особливості ситуативної тривоги та тривожності як риси особистості.

Для отримання повнішої картини стану тривоги, як він репрезентується у свідомості носіїв сучасної англійської мови, зіставляємо мовний зміст сукупності одиниць первинного означування тривоги з психологічним змістом цього стану.

Це зіставлення свідчить про те, що семантика виокремлених іменників на позначення тривоги в сучасній англійській мові корелює зі складниками психологічного змісту стану тривоги [Харкевич, 2012, с. 29]. Так, лексеми *cause*, *danger*, *threat* характеризують зовнішні і внутрішні чинники виникнення тривоги, а іменник *uncertainty* – етап безпосередньої оцінки емоціогенної ситуації. Стан тривоги, що представлений явищами тривожного ряду, репрезентується лексемами: *foreboding* – внутрішня напруга, *agitation*, *disquietude*, *fretting* – роздратованість, *bother*, *concern*, *solicitude*, *stress*, *strain*, *tension*, *trouble*, *worry*, *uneasiness* – власне тривога (переживання невизначеної загрози), *apprehension*, *dread*, *dismay*, *fearfulness*, *misgiving* – зародження страху, *alarm* – невідворотність катастрофи, що насувається, *anguish*, *distress of mind*, *eagerness*, *nervousness* – тривожно-боязке збудження. Іменники *alarm*, *anguish*, *apprehension*, *dread*, *dismay*, *fearfulness*, *misgiving*, *distress/ disturbance of mind*, *eagerness*, *nervousness* можуть також характеризувати певні перетворення стану тривоги, зокрема у страх, жах, паніку, і вияви тривожності. Етап збереження контролю над тривогою співвідноситься з позначенням пригніченої емоції (*repressed emotion*), втрата контролю над цим станом асоціюється зі словосполученням *disabling apprehension* (блокувальне погане передчуття), а інтенсивність емоційного процесу з семантичним компонентом '*intensity*'.

Поряд зі збігами, між психологічною і лексичною репрезентацією поняття тривоги, було виявлено певні розбіжності, які, з одного боку, стосуються того, що психологічний зміст стану тривоги не відбиває такого супровідного явища, як *бажання* (desire, wish) до активних дій, а також ймовірні негативні наслідки тривоги – *біда* (misfortune), *страждання* (affliction) і *ушкодження* (harm).

З іншого боку, деякі з етапів розвитку тривоги, зокрема подолання тривоги, опосередкована оцінка емоціогенної ситуації та механізми психологічного захисту не мають сталих відповідників у лексичній системі англійській мові. На нашу думку, це пояснюється тим, що зазначені етапи стану тривоги є непередбачуваними, а тому немає конкретних показників їх розвитку і можлива та чи інша варіативність у їх лексичній репрезентації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджений психологічний зміст стану тривоги свідчить про багатокомпонентність цього емоційного явища, яке включає два різновиди тривоги: ситуативну тривогу та тривожність як рису особистості. Стан тривоги, виникнувши в результаті внутрішніх і зовнішніх чинників, унаслідок безпосередньої і опосередкованої оцінок небезпечної ситуації, постає як усвідомлений або неусвідомлений емоційний стан, що характеризується певними емоційними переживаннями та внутрішніми і зовнішніми фізіологічними змінами, що варіюють залежно від інтенсивності тривоги.

Семантичні компоненти, що входять до семантичної структури одиниць первинного означування тривоги, у своїй сукупності дають уявлення про емоційний та психічний стан людини, її розумову діяльність і поведінкові реакції, пов'язані з переживанням тривоги. У своєму мовному вираженні стан тривоги постає як відображення душевного неспокою людини (*distress*/*disturbance of mind*), її збудження (*agitation*), бажання до активних дій (*desire*, *eagerness*, *strong wish*), що супроводжуються її знервованістю (*nervousness*), занепокоєнням (*solicitude*, *worry*, *uneasiness*), напруженням (*stress*, *strain*, *tension*), поганим передчуттям (*apprehension*, *foreboding*), відчуттями небезпеки (*danger*) і страху (*fear*, *dread*), а також переживаннями страждання (*affliction*), мук (*anguish*) і шкоди (*harm*). Специфічні відчуття та почуття людини, яка зазнає стану тривоги, виражаються у її жестах, міміці та поведінкових діях, що сукупно вербалізуються у мові.

Перспективним надалі видається дослідження специфічних маркерів тривоги, за допомогою яких англомовні користувачі вербалізують панічні атаки та тривожні розлади в інтернет-просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту СТРАХ: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Донецьк, 2005. 20 с.
2. Жулінська М. О. Вербалізація концепту ANXIETY неологізмами сучасної англійської мови. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. *Сер. Філологія*. 2023. № 60. Т. 1. С. 44–47. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.60.1.10
3. Огаркова Г. А. Вербалізація концепту *кохання* в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 221 с.
4. Харкевич Г. І. Стан тривоги в контексті художньої семантики: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2012. 136 с.
5. Anxiety. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Anxiety (Last accessed: 05.07.2026).
6. Clarck D. A., Beck A. T. Anxiety and Worry: The Cognitive Behavioral Solution. New York: Guilford Press, 2023. 355 p.
7. Collins Cobuild English Language Dictionary (CCELD). London: Harper Collins Publishers, 1991. 1704 p.
8. Kövecses Z. Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 215 p.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphor We Live By. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
10. Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE). Barcelona: Longman, 2000. 1668 p.
11. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (OALDCE). 6-th ed. Oxford: Oxford University Press, 2004. 1600 p.
12. The American Heritage College Dictionary (AHCD). Boston; New York: Houghton Mifflin Company, 1993. 1630 p.
13. Sheehan D. V. The Anxiety Disease. New York: Bantam Books, 1990. 190 p.
14. Spielberger C. D. Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (from Y). New York: Consulting Psychologist Press, 1983. 36 p.
15. Wierzbicka A. Emotions Across Language and Culture: Diversity and Universals. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 362 p.
16. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. New York; Oxford: Oxford University Press, 1992. 487 p.

REFERENCES

1. Borysov, O. O. (2005). *Movni zasoby vyrazhennia emotsiinoho kontseptu STRAKH: linhvokohnityvnyi aspekt (na materiali suchasnoi anhlomovnoi khudozhnoi prozy) [Linguistic Means of Expressing the Emotional Concept of FEAR: Linguocognitive Aspect (Based on Contemporary English-Language Fiction)]*. Avtoref.

dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.04. Donetsk. 20 p.
2. Zhulinska, M. O. (2023). Verbalizatsiia kontseptu ANXIETY neolohizmamy suchasnoi anhliiskoi movy [Verbalization of the Concept of Anxiety through Modern English Neologisms]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Series: Philology. No 60. V. 1. P. 44–47. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.60.1.10
3. Oharkova, H. A. (2005). *Verbalizatsiia kontseptu kokhannia v suchasnii anhliiskii movi: kohnityvnyi ta dyskursyvnyi aspekty [Verbalization of the Concept of Love in Modern English]*. Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv. 221 p.
4. Kharkevych, H. I. (2012). *Stan tryvohy v konteksti khudozhnoi semantyky [Anxiety in the Context of Fiction Semantics]*. Monograph. Lutsk: Vezha-Druk. 136 p.
5. *Anxiety*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Anxiety (Last accessed: 05.07.2026).
6. Clarck, D. A., Beck, A. T. (2023). *Anxiety and Worry: The Cognitive Behavioral Solution*. New York: Guilford Press. 355 p.
7. *Collins Cobuild English Language Dictionary* (CCELD). (1991). London: Harper Collins Publishers. 1704 p.
8. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press. 215 p.
9. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphor We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
10. *Longman Dictionary of Contemporary English* (LDCE). (2000). Barcelona: Longman. 1668 p.
11. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (OALDCE). (2004). 6-th ed. Oxford: Oxford University Press. 1600 p.
12. *The American Heritage College Dictionary* (AHCD). (1993). Boston; New York: Houghton Mifflin Company. 1630 p.
13. Sheehan, D. V. (1990). *The Anxiety Disease*. New York: Bantam Books. 190 p.
14. Spielberger, C. D. (1983). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (from Y)*. New York: Consulting Psychologist Press. 36 p.
15. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Language and Culture: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press. 362 p.
16. Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. New York; Oxford: Oxford University Press. 487 p.

Дата першого надходження статті до видання: 18.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

UDC 811.111’42:32]:81’37’25
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-32

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

TELEOLOGICAL MODALITY IN POLITICAL DISCOURSE: THE THEORETICAL PREREQUISITES OF SEMANTIC SCRUTINY

Shevchenko O. I.
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Theory and Practice of Translation
from the English Language
Zaporizhzhia National University
Universitetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6972-5761
shavch.alex@gmail.com

Key words: *telicity, future contingency, dynamic semantics, default semantics, post-Gracian pragmatics, teleological enrichment, teleological reflective sense.*

This paper addresses the problem of linguistic representation of modality with reference to future contingency in political discourse. The accuracy of comprehension and the quality of translation of the written or spoken word is unavoidably dependent on our ability to ascribe mental states to the speaker and interpret them. In terms of formal semantics, understanding implies the capacity to attribute the propositional content and propositional attitudes to the statements of those involved in the process of communication. In other words, proper understanding of an utterance requires the differentiation of what is said, what is meant and what is retrieved for many reasons. One of the factors making such a distinction necessary is modality. Lurking beyond words are the motives of the speaker, the awareness of what is necessary, possible or probable as a consequence. These semantic aspects of utterances in discourse are covered by the phenomenon of modality. The problems of meaning and modality, which are not always expressly manifested in discourse, demand more attention in modern linguistics and translation studies specifically in the wake of the latest developments in semantics, pragmatics and machine translation (Natural Language Processing). Teleological modality deals with possible or necessary means for achieving the ultimate goal. In this research teleological modality is treated as a semantic and cognitive factor determining purpose-related meaning creation. The aim of this account is to overview the current theoretical and methodological bases suitable for comprehensive analysis of teleological modality in political discourse. The basic semantically-related teleological premise of this enquiry is that the truth value of an utterance and possible or necessary means for achieving a final goal of communicative activity are supposed to accord with human fundamental values and norms.

This research is based on the methodology of moral teleology, post-Gracian pragmatics and dynamic semantics. The semantic characteristics of utterances are analysed with reference to their teleologically-related modal aspects. The initial assumptions underpinning this enquiry are: (a) a telic bias is an ontological trait of political discourse; (b) modality is an indispensable attribute of any politically-engaged statement expressed; (c) there is an inextricable purpose-related explicit or hidden attitude which represents modality in the process of creation and construal of meaning in political discourse.

The results of the analysis performed suggest that current theoretical underpinnings of teleological modality investigation in discourse can be grouped into the following major trends: (a) the lexico-syntactical approach as a conventional semantic treatment of modality; (b) the dynamic semantics approach, which incorporates default semantics, ostensive-inferential understanding of communication, post-Gracian pragmatics and access semantics; (c) the translatology perspective of modality investigation.

The analysis of the theoretical and empirical material shows that the complex process of understanding an utterance and its translation can be schematically presented as a minimalist model consisting of such principal stages: (a) understanding as decoding of the intended speaker meaning relying on the principles of compositional semantics; (b) encoding the original proposition as its mental representation in the target language domain; (c) transcoding as bringing home the intended speaker meaning to an addressee along with all modality-related salient stimuli sufficient for teleological enrichment of meaning.

ТЕЛЕОЛОГІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСТАВИ СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Шевченко О. І.
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6972-5761
shavch.alex@gmail.com

Ключові слова:
телеологічність, ймовірність, динамічна семантика, інтуїтивістська семантика, постграйсіанська прагматика, телеологічне розширення смислу, телеологічний рефлексійний смисл.

У пропонованому дослідженні розглянуто проблему лінгвістичної репрезентації телеологічної модальності в англомовному політичному дискурсі. Точність розуміння і якість перекладу висловленої думки неодмінно залежить від нашої спроможності визначати цілі, прагнення та бажання мовця, навіть якщо вони не здобули словесного вираження. У термінах формальної семантики розуміння передбачає здатність учасників комунікації осмислювати пропозиційний зміст (*propositional content*) висловлення і виявляти ставлення (*propositional attitude*) до висловленої думки. Іншими словами, адекватне розуміння висловлення потребує розмежування смислу самого висловлення, смислу, котрий вкладає в нього мовець, і смислу, котрий отримує адресат. Одним із чинників, котрий зумовлює необхідність такого розмежування, є модальність. За словами криються мотиви мовця, його усвідомлення того, що потрібне, можливе, або ймовірне як наслідок. Ці семантичні аспекти висловлення, котрі можуть бути прихованими, охоплює феномен модальності. Проблеми семантики і модальності, котрі не завжди здобувають словесне вираження у дискурсі, потребують ще більшої уваги у сучасній лінгвістиці з приходом у академічне середовище і прикладну лінгвістику штучного інтелекту. Цей аспект семантики також здобуває надзвичайну актуальність з огляду на широке застосування машинного перекладу, котрий позбавлений людської інтуїції для розуміння підсмислів. Телеологічна модальність висвітлює можливі і необхідні засоби і способи досягнення кінцевої мети діяльності. У пропонованому дослідження телеологічну модальність розглянуто як семантичний і когнітивний чинник, котрий визначає ціннісно-цільові аспекти смислоутворення. Метою цієї розвідки є створення теоретичної і методологічної бази, котра б відображала сучасні розробки і підходи, гідні для глибокого аналізу лінгвістичної репрезентації телеологічної модальності в англомовному політичному дискурсі. Пропоноване дослідження грунтується на постулатах і методології моральної телеології, постграйсіанської прагматики та динамічної семантики. Семантичні характеристики висловлень розглянуто з урахуванням їх телеологічних і модальних властивостей.

Результати виконаного аналізу виявили декілька головних сучасних підходів, котрі можуть бути застосовні до аналізу телеологічної модальності у політичному дискурсі: (а) традиційний лексико-семантичний підхід; (б) підхід, котрий грунтується на базових положеннях динамічної семантики і залучає принципи інтуїтивістської семантики, контекстуалізму, постграйсівської прагматики і теорії можливих світів; (в) перекладознавчий підхід.
Аналіз теоретичного і фактичного матеріалу вказує на те, що складний і багатогранний процес розуміння і перекладу висловлення може бути схематично представлений у вигляді мінімалістської моделі, котра втілює спробу поєднати композиційні, контекстуалістські і інтуїтивістські наукові підходи у сучасній семантиці для виявлення глибинних прошарків смислу ціннісно-цільового гатунку.

Problem statement. Since antiquity, the *Telos* of rhetoric, as the ultimate goal "to which all arts tend", has been "to speak well", "to think and speak rightly", and all this ought to be done by a speaker who "is in the first place a good man" [Quintilian, 2001, pp. 369, 375]. This definition of the highest aim of human communication is wrapped in opaque phrases vaguely indicating the purpose-related moral validity, the aesthetic value of an utterance, and the good character of a speaker. Such understanding of the ultimate purpose of the verbal expression of thought may be positioned and accepted as fundamental in rhetoric. However, it may cause more questions than answers in political discourse, considering the double-edged power of eloquence, biased political attitudes, the ostensive-inferential nature of meaning creation and the problems of differentiation of telic and atelic actions. The semantic quandaries associated with purposiveness, modality and moral propriety of meaning intended and meaning retrieved in discourse are specifically felt in modern linguistics and translation studies with the advent of AI and the evolvement of machine translation.

As a philosophical, logical and linguistic problem modality has been elucidated enough, especially its ontology, types and issues [Jaszczolt, 2023; Kripke, 1980]. However, teleological modality has been receiving only occasional treatment [Hegarty, 2019; Kai von Fintel, 2022; Nadathur, Filip, 2024]. For many reasons it deserves more attention, not least with reference to such aspects of teleological modality as its linguistic representation and instantiation in discourse.

Modality is a distinctly human phenomenon, which highlights motives, attitudes, desires and preferences. Along with that, modality is about "alternative ways things could have been or might be" [Holliday, Icard, 2020, p. 77]. Thus, by definition modality is heuristic. It relies on potentiality, rather than actuality. Probabilistic nature of modality may create issues even with root modals in terms of instantiation in discourse, comprehension and translation [Hegarty, 2019, p. 68]. The situation is still exacerbated when it comes to teleological modality with reference to such issues as future contingency, the compliance of a proposition with truth conditions and rules of morality, characteristic inconsistencies and fluidity of human volition.

Modality is inherent in teleology. There is a tendency of "associating futurity with modality", and for a good reason, since the future is "more speculative than the present" [Jaszczolt, 2023, p. 151]. All the more so, the "speculative" character of the future invokes the introspective idea of teleological reflection as a meaning determining factor. The purposive aspect of meaning, which concerns future contingency, possibility or necessity, instantiates teleological modality.

The aim of this study is the overview of current theoretical bases for comprehensive analysis of linguistic representation of teleological modality in political discourse. **The subject matter** research is the assessment of state-of-the-art theoretical trends, methodologies and principles befitting the objectives of teleological modality investigation.

This enquiry is based on the **methodology** and principles of moral teleology and dynamic semantics. The semantic features of utterances are analysed with regard to their teleologically-related modal aspects, and with reliance on both utilitarianist (consequential) and deontological (normative) rules. The research is conducted in accordance with the semantically-related teleological premise which asserts that possible or necessary means for achieving a particular goal ought to comply with human fundamental values and norms. The empirical material has been taken from the British press covering the time span of 2025–2026.

Presentation of the main material. The initial presuppositions and premises of this account are:

– a purpose-related bias is an inherent trait of political discourse;

– modality is part and parcel of any politically-engaged statement expressed;

– there is an intrinsic purpose-related overt or hidden belief, attitude, judgement, which instantiates

modality in the process of creation and retrieval of meaning in political discourse.

Teleological modality concerns possible or necessary means for achieving the final goal. As M. Hegarty notes, referring to the specifically linguistic aspects of teleological modality, "the prototypical teleological modal depends on the goals or interests of the overt or implicit agent of the main predicate of the clause" [Hegarty, 2019, p. 230]. In a wider perspective, teleology deals with universally valid norms and standards of human conduct in the process of achieving the final goals of activity. In modern linguistics and rhetoric, teleology is held to be "an important paradigm" to understand and explain human behaviour [Bonnett, 2024, p. 69; Shevchenko, 2024a; Shevchenko 2024b]. The core concept of teleology the final goal belongs to the set of "genuine causes", which are "invoked" in the construal and interpretation of "supreme", "preferred" or "permanent" values, norms and legal provisions, "beyond which you cannot go" [Weldon, 1955, p. 128; Lloyd, 1973, pp. 90, 91, 194, 195]. Arguably the linguistically relevant laws and principles of teleological moral canon can also be referred to the class of supreme, preferred or permanent values overriding other sense bearing and regulatory factors.

Given the inconsistencies of human aspirations, motives and moral bases, researchers find it hard to provide a clear-cut set of modality-related sense bearing factors. T. Harcup stresses that ethically- and ideologically driven instances which may acquire semantic and semiotic value in discourse "cannot be reduced to a list of discrete aspects" [Harcup, 2014, p. 96]. Another constraint on the way to rigorously established semantically- and teleologically-related supreme, preferred and permanent values is that "a dogmatically established canon" of universally accepted standards of conduct is unlikely to be universally applicable [Lloyd, 1973, pp. 166, 167]. It explains the plurality of sense construal while dealing with teleological modality.

In this research, along with overt conventional linguistic ways of modality representation, the focus is also on less obvious, opaque, ambiguous and covert ways and means of teleological modality expression. We hold that teleological modality is overtly or covertly embedded in any utterance as an indispensable semantic constituent of meaning creation in political discourse. In the following example the implied teleological modality can be easily traced, however to be adequately and accurately actualised it may require some contextual support: *Starmer is 'gambling with young lives'* [The Metro. 2026. 15 June]. The proposition of this sentence taken alone is sufficient for a reader to formulate only the general idea about the intended meaning by suggesting that the speaker/author believes that something is wrong and needing correction. The further context provides an explanation to the propositional content of the sentence, specifying the wrong means and misplaced priorities (according to the author) for achieving the final purpose (not to subject young people to the hazards of the Internet).

There are cases when utterances in political discourse seem to be totally devoid of any formal purpose-related modal attributes. However, having assumed the shape of impartial statements, they may possess "lurking" modal potentialities, which can be recognised on the basis of certain lexical and contextual cues and inferences. The example below represents one of such instances: *Samsung workers get £300,000 bonus* [The Sun. 2026. 28 May]. The sentence itself has no expressly manifested modality, beliefs or attitudes. Taken separately, it is rather about actuality than about teleological modality with reference to the future. Only the further context and the awareness of the potential dangers highlight the whole semantic "depth" of the utterance. Its meaning may be teleologically "enriched" by the inferences concerning the possibilities of imminent *"tensions inside Samsung"*, the problems with *"global supplies"*, the dangers that *"workers in other parts of the business <...> are expected to receive much smaller bonuses"*, *"other unions may now demand similar profit-sharing deals"*, *«the agreement could reduce money available for shareholders"* [The Sun. 2026. 28 May]. And the list of potential teleologically-related inferences is not exhausted. So, considering the implications of the above seemingly innocuous statement, it may be regarded as an utterance potentially capable of expressing teleological modality (attitudes, stances, judgements) with reference to future contingencies.

The analysed theoretical and empirical material demonstrated the astounding variety of indirect ways and means of modality instantiation in discourse. It became obvious that special attention needs to be paid to the nomenclature of modality types with reference to the purposive aspects of utterances. Specifically, teleologically-related aspects of meaning in political discourse require delving into more fine-grained scrutiny of various manifestations of epistemic, deontic, bouletic and alethic modalities [Hegarty, 2019, pp. 17, 65, 80; Mautner, 2005, p. 393; Kai von Fintel, 2006, p. 2; Yalcin, 2020, pp. 339–340].

The specificity of teleological modality representation is affected by the character of agents engaged in political discourse. The analysed material shows that teleological modality can reflect attitudes and aspirations of individuals, social, political, ethnic and administrative entities with their specific ontological traits and linguistic attributes. The characteristic types of agents tend to influence the ways modality is manifested in political discourse.

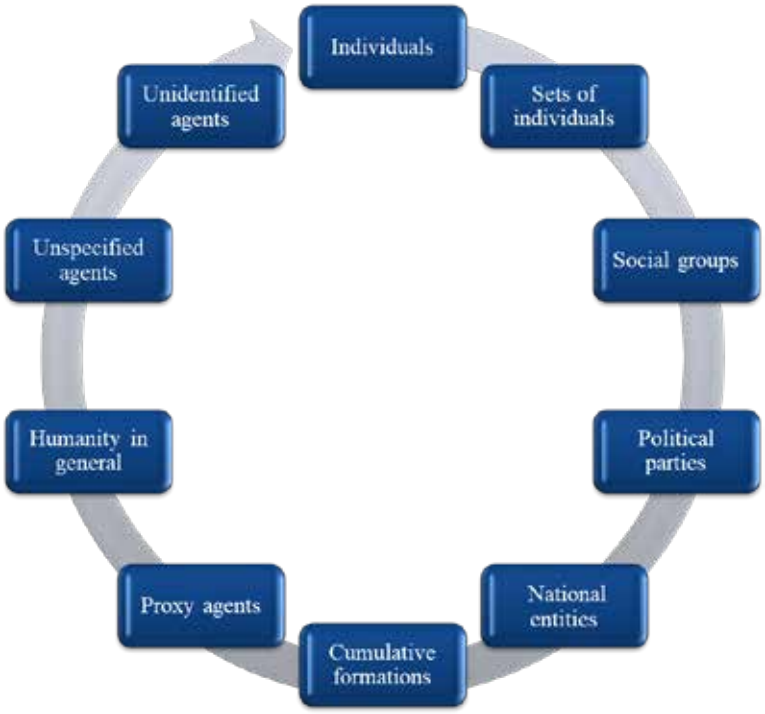

Fig. 1. The agents of teleological modality ascription

With regard to teleological modality, the agents pursuing certain goals in discourse can be represented by (*Fig. 1*):

a) individuals expressing personal aspirations: *As he continues his battle with cancer, it remains the King's abiding* ***hope*** *that in time a reconciliation will be* ***possible*** [The Daily Mail. 2025. 11 September];

b) individuals representing aims of some political parties, social or professional groups: *Labour* ***needs*** *a female deputy leader. <…> The new deputy leader* ***should*** *not be from London* [The Daily Mirror. 2025. 9 September]; *Met chief* ***wants*** *officers* ***to stop*** *policing tweets* [The Daily Mirror. 2025. 8 September];

c) sets of individuals aspiring to achieve certain aims: *Badenoch tells Starmer:* ***Let's*** *work together* ***to cut welfare*** [The Daily Telegraph. 2025. 9 September]; *Ministers* ***must confront*** *"the whole-system failure" leaving young people trapped on State handouts* [The Sun. 2026. 28 May];

d) social groups: *In an increasingly digital world, their* ***interests*** *(of elderly people)* ***need protecting*** *too* [The Daily Telegraph. 2025. 9 September];

e) political parties: *The modern labour party* ***must*** *reflect the country which it* ***seeks*** *to govern, not just the parts within Westminster bubble* [The Daily Mirror. 2025. 9 September]; ***We are going to make people better off****. That's the* ***priority*** *of this government and what this new team will be getting on with* [The Times. 2025. 8 September];

f) geographically bounded national entities: ***Britain needs to ramp up its defence*** *budget immediately <…> Failure to prepare for this new phase in history risks being not just detrimental to Britain's future, but catastrophic* [The Daily Mail. 2025. 11 September]; ***Rwanda will continue to work constructively*** *with international partners, guided by international norms and mutually beneficial co-operation* [The Financial Times. 2026. 2 June];

g) cumulative formations of technological, financial or economic kind: ***Markets appear less focused*** *on Treasury rhetoric and more on whether* ***the government can present*** *a credible plan* ***to control spending*** [The Times. 2025. 3 September];

h) individuals as proxy agents and as subjects of indoctrinated teleological modality (fostered beliefs): ***Mr Farage has been challenged*** *to release the information about the amount of tax he pays on huge outside earnings. "****As a party leader****, of course,* ***he should publish them****"* [The Daily Mirror. 2025. 8 September]; ***Keir Starmer should be popping down to Brighton*** *for this week's TUC annual Congress* ***to pick up*** *a few bold ideas* ***to revitalize his struggling Labour government*** *instead of staying away* [The Daily Mirror. 2025. 8 September]; ***He*** *(Mr Trump)* ***should*** *visit Cottingley* ***to see*** *how it all started* [The Times. 2025. 3 September]; ***They*** *(students)* ***need*** *to understand the broader context what's happening in the world from business perspective* ***to be on top of the news*** [The Financial Times Business Education. 2025. September];

i) humanity in general: ***For the sake of*** *improving the physical and mental health of the next generation for the rest of their lives,* ***we should*** *be piling resources into mother and child health* [The Times.

2025. 8 September]; ***We need*** *an educational system that right from kindergarten has a higher degree of challenge* ***to build the skills*** *of analysis, evaluation classification, extraction and synthesis* [The Financial Times Business Education. 2025. September];

j) unspecified actors: *Windrush payouts* ***need*** *significant overhaul* [The Guardian. 2026. 2 June]**;** *Benefits* ***should not*** *become the place where ambition goes to die* [The Sun. 2026. 28 May];

k) unidentified actors in impersonal modal constructs: *Benefits* ***must not be*** *allowed to kill off young people's ambitions* [The Sun. 2026. 28 May]; *The channel* ***should not be*** *allowed to broadcast the way it does* [The Guardian. 2026. 2 June].

The analysed material suggests that the theoretical underpinnings of teleological modality investigation in discourse can be grouped into such major trends (Fig. 2).

I. The conventional lexico-syntactical approach to teleological modality analysis.

The conventional linguistic take on teleological modality is focused on the linguistic representation of modality through the use of modal auxiliaries, modal adverbs, adjectives, etc. (*possibly, perhaps, probably, certainly, likely, possible*) [Palmer, Greenbaum, 1992, p. 664]. In traditional linguistic terminology the notion of modality is applicable "to grammatical or lexical indications" referring to a type of a speech act, or to "the degree of uncertainty with which something is said" [Matthews, 2014, p. 247].

However, even in cases with explicit linguistic representation of modality with the help of root modals making sense of teleological constituents of utterances is not that simple. In linguistics the notion of meaning is arguably the most debatable, so is a proposition as a unit of meaning, which is as «recalcitrant» to define [Jaszczolt, 2023, p. 6]. Proper comprehension of the future contingence propositional content of an utterance requires effort, skill, knowledge, erudition, experience and intuition on the part of an addressee or a translator. Even in simple utterances with root modals like «*There* ***must*** *be consequences»* the array of potentially ascribed meanings is not limited by the canonical set of interpretations. Depending on a great range of sense bearing factors the above utterance may convey the meanings of necessity, possibility, apprehension, threat, concern, *etc*.

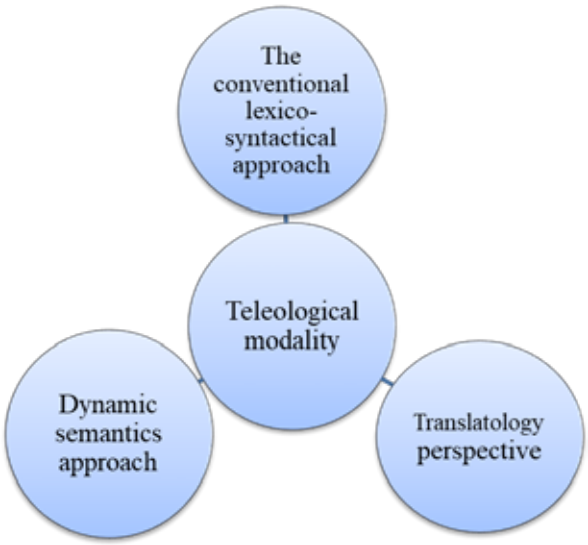

Fig. 2. Theoretical underpinnings of teleological modality investigation

Teleological modality is inextricably linked with the problem of meaning creation in political discourse. To differentiate right from wrong is notoriously challenging and frequently subjective. As Quintilian observes, "the weapons of eloquence are powerful for good or ill, it is unfair to count as evil something which it is possible to use for good" [Quintilian, 2001, p. 385]. Thus, traditional approaches to teleological modality investigation in discourse are frequently ineffective for the very reason of utilitarianist nature: the necessity to deal with inherent fluidity and plurality of judgements, attitudes and assessments of what is good and what is not.

II. Dynamic semantics as a theoretical basis for teleological modality investigation is represented by a variety of contextualist oriented semantic theories, to name just a few:

Default semantics from teleological perspective.

The contextualist treatment of meaning as hidden potential falls into line with the idea of "dynamic", "deep" or "rich" understanding of a proposition in the spirit of default semantics and ostensive-inferential sense creation [Jaszczolt, 2023, p. 262; Scott-Phillips, 2019, p. 10; Wilson, Sperber, 2012, p. 242]. Default semantics looks for "what lurks under the surface" of an utterance relying on intuitive truth conditions of post-Gracian pragmatics, relevance theory, contextualism, heuristics and dynamic semantics [Jaszczolt, 2023, pp. 167, 202, 236, 262].

The factors governing meaning recovery in political discourse include the whole gamut of linguistic and non-linguistic data: literal meaning, pragmatic charge, a contextual and situational backdrop, presumed speaker's and addressee's knowledge of the world, the speaker's and addressee's outlook, moral values and an "audience design", *etc*. [House, 2024, pp. 46–47; Jaszczolt, 2023, pp. 273–274]. For example, to retrieve the «lurking» meaning by default from a simple assertion «*Equality laws* ***should*** *be a shield, not a sword*» [The Daily Mail. 2026. 10 June] will take a lot of linguistic and non-linguistic variables to consider including immigration concerns, political infighting and a growing number of violent attacks in Britain.

Post-Gracian pragmatics as applied in teleology.

The demarcation of speaker meaning, sentence meaning and addressee meaning is instrumental in

delving into the vagaries and nuances of meaning creation and retrieval in post-Gracian pragmatics [Grice, 1969, p. 147; Recanati, 2020, p. 113; Scott-Phillips, 2019, p. 2]. Conventionally, semantics is held to be concerned with sentence meaning and pragmatics with speaker meaning [Saeed, 2023, p. 17]. We argue that teleology, being based on reflective assessment of human activity, along with sentence meaning and speaker meaning, takes into account the meaning recovered by an addressee who functions in the process of meaning creation as an equally important actor in this semantic triad. It should be noted that addressees are rightfully engaged in the process of evaluation and ascription of teleological modality-related constituents of meaning. In the teleological domain it is the addressee who is allotted his/her due prominence and who is bestowed with a teleological enrichment function.

Concerning the notion of addressee meaning, T. Harcup suggested a "crude" subdivision of addressees of a message into several types: (a) those accepting information at face value, "along with whatever ideology has been embedded within the text"; (b) those adopting "a questioning approach"; (c) those "rejecting outright any ideological assumptions" [Harcup, 2014, p. 94].

The above categorisation may be viable in some specific contexts, within some social or age groups, but does not seem to be universally tenable. The process of meaning construal in discourse is arguably not as straightforward. The scope of variables affecting meaning creation in political discourse is extremely wide, and, considering the possible combinations of semantically relevant variables, is potentially infinite [Shevchenko, 2025]. For example, an utterance frequently heard today «*Just peace is urgently* ***needed»*** may acquire quite different speaker and addressee meanings and different modalities ascribed depending on political, social, cultural or military considerations. The semantic salience of variables involved in meaning creation is determined and constrained by the principles of relevance. The relevance theory is held to be effective in the investigations of addressee meaning construal [Jaszczolt, 2023, pp. 10, 262; Wilson, Sperber, 2012].

The ostensive-inferential approach to meaning creation from teleological perspective.

The analysis of semantic processes in political discourse is viewed as instrumental in "recognition of informative and communicative intentions" of a speaker [Scott-Phillips, 2019, p. 10; Wilson, Sperber, 2012]. In teleological domain, ostensive-inferential meaning construal, as «deep» or «rich» understanding of an utterance, is instantiated in teleological reflection and subsequent teleological reflective sense attribution [Shevchenko, 2025].

In accordance with the ostensive-inferential approach a speaker to be adequately understood in communication is expected to produce "a stimulus which makes <…> manifest to the audience a set of assumptions" [Wilson, Sperber, 2012, p. 242]. When applied to the teleological domain, the appropriate purpose-related stimuli are supposed to prompt purpose-related inferences and assumptions which constitute teleological reflection and teleological enrichment of the meaning of an utterance by an addressee. The notion of teleological enrichment (*cf.* "pragmatic enrichment" [Noveck, 2021, p. 104] is postulated in this account as meaning creation which acts as a precursor of mental or linguistic representation of modality. Essentially, teleological enrichment is an inference concerning the teleological modality of an utterance in terms of its necessity, possibility or moral validity. Teleological explanation is in fact the result of teleological enrichment.

The idea of teleological enrichment can be substantiated by G. Frege's notion of "associated conception" as "an internal image, arising from memories of sense impressions <…> and activities <…> and often saturated with feeling" [Frege, 1948, p. 212]. However, unlike an associated conception with reference to the past, teleological enrichment is future oriented without discarding past experience. Teleological enrichment serves as the basis for modality-related inferences, entailments and attitudes, concerning future contingency. In teleological terms, enrichment is to be understood here as a semantic phenomenon which relies on the ability of an addressee to engage the "embedded implicatures" [Noveck, 2021, p. 104].

Embedded implicatures are moral values, conventions, biases and attitudes, prompting the process of inferencing for a model listener/reader to successfully recover the so-called "functional proposition" [Jaszczolt, 2021]. The term "functional proposition" in post-Gracian treatment of meaning is supposed to incapsulate along with overt propositional content also covert salient sense bearing factors, including non-linguistic ones. Teleological enrichment is viewed here as the process and result of the formation of teleological reflective sense [Shevchenko, 2025].

To be materialised in discourse, teleological modality with its focus on the juxtaposition of good and evil, needs to be either explicitly expressed or implicitated with the provision of ostensive cues. The function of a purposive ostensive stimulus aiming "to illuminate deeper meanings" can be performed by a teleological explanation. Explanations of purposive aspects of utterances may assume overt established linguistic forms or covert constructs in the shape of "reframing" [Cope, Kalantzis, 2022, pp. 1, 17, 19]. In teleological terms, reframing a purposive aspect of meaning may specify the nuances of "deep"

understanding of the proposition and highlight the degree of moral propriety of an utterance. Reframing may occur in the shape of a teleological explanation which serves as a marker of teleological reflective sense attribution [Shevchenko, 2024a].

A teleological explanation as a logical, semantic and a lexico-syntactical construct is a specific linguistic and teleological phenomenon involving such constituents as "explanandum" and "explanans". In this case, the semantically relevant facts of reality, alleged mental states, attitudes, intentions, conventions are viewed as "explanans", i.e., they are tools which explain, while the intended speaker meaning is treated as an "explanandum", *i.e.,* something to be explained [Jaszczolt, 2023, pp. 12, 239; Woodfield, 2000, pp. 492–494; Wright, 2013]. For example, the meaning of the assertion "*I **can't** send you to jail … because of Labour 'leniency'*" as an explanandum is substantiated by the further context as an explanans: *"Labour's 'soft touch' sentencing reforms", "the reforms introduced to free up space in jails"* , "*tens of thousands of prisoners freed from jail early"* [The Daily Mail. 2026. 10 June].

Addressee meaning (it is also postulated as "interpersonal meaning") is supposed to be "invoked" or recognised rather than explicated or "inscribed". Addressee meaning may depend on the hearer's specific "predefined values and assumptions" [Hart, 2016, p. 44]. Modality is regarded as one of the «most important ways» in which interpersonal meaning can be expressed [Katan, Taibi, 2021, p. 161]. Predefined values, norms, rules and assumptions of ethical and moral kind to be "invoked" by an addressee as embedded values, belong to the teleological conceptual domain.

Access semantics and the possible worlds theory as applied in teleology.

In the cognitive and machine translation perspective the phenomena of teleological modality and meaning creation are viewed through the conceptual arsenal of access semantics. This approach is based on the idea of existence of logically and semantically accessible possible worlds as "infinite alternative realities" [Leibnitz 1990, pp. xii, 54; Kripke, 1980; Evans, 2019, p. 458; Lewis, 1986]. Accordingly, in discourse the meaning of an utterance is retrieved and evaluated through "an accessibility relation" and "assigned" to the relevant world "pertinent to the type of modal statement being expressed" [Hegarty, 2019, p. 17; Kai von Fintel, 2006, p. 3]. To assess the way the meaning of a teleological modal accords with the rules, conventions, moral values and the goals of the speaker, the evaluation of an utterance is done by arranging and selecting the relevant contextually determined potential semantic variants (sets of propositions) as "ordering possible worlds in a modal base" [Hegarty, 2019, p. 17].

The discourse mechanism of teleological modality manifestation is underpinned by the associative nature of meaning creation. Linguistic representations, viewed as "labelled" or "lexical concepts", function as "points of access to other non-linguistic conceptual domains" [Langacker, 1987, pp. 161–167; Saeed, 2023, p. 385]. In this way the "meaning potential" of lexical concepts, which integrates all relevant kinds of knowledge and experience is realised in context [Allwood, 1999, pp. 1–18; Saeed, 2023, p. 385]. For example, the meaning potential of the utterance «*Public services are systems **needing** «**transformation**»*» [The Daily Mirror. 2026. 28 May] is virtually limited by the accessibility relations to possible worlds to be conjectured by certain politicians, parties or social groups.

III. The translation studies perspective.

Modality in its various manifestations in translation has been attracting attention of scholars for centuries. In fact, intents and volitions of the speaker as the "truth", "heart" and "soul" of the original text has been the point of academic contention and unending debate concerning the quality of translation. A. Roberts, challenging the critics of the translation of Homer's "The Odyssey" by G. Chapman, argues that some alleged "deviations" and "inaccuracies in rendering of the original" serve the purpose of deep understanding of the source text. A. Roberts stresses that these deviations manage to lay bare the true meaning of what is said and the "frame of mind" of the author, rather than "slavishly reproduce the letter" of the master-text [Roberts, 2002, pp. vii, xi, xv]. Arguably the phrase "the frame of mind" here figuratively represents the essence of modality as motives, attitudes and desires.

On the other hand, depending on the material for translation, a literal reproduction of the original in a target language can sometimes prove to be more appropriate for an addressee to retrieve the depths of meaning along with modality attributes of an utterance. For example, Boethius's translations of Aristotle are hailed as "invaluable", though they "were deliberately literal rather than literary" [Walsh, 2008, pp. xxiii-xxiv]. The translator decided to leave it to the reader with his/her embedded values to reconstruct the literary aesthetics of the original. However, even in this case the fidelity of the translation was regarded to be "impressive <…> especially as Aristotle's teachings in the compressed form <…> were so difficult to interpret" [Walsh, 2008, pp. xxiii–xxiv].

Keeping above considerations in mind, the intricate procedure of understanding an utterance and its translation from one language to another can be reduced to a minimalist model consisting of such principal stages (*Fig. 3*):

(a) understanding as decoding of the intended speaker meaning of the source language utterance

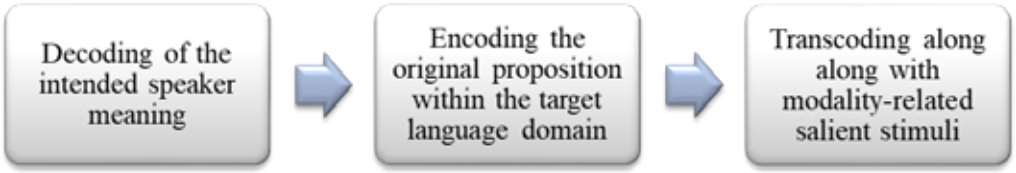

Fig. 3. The schematic model of understanding and translation of an utterance from a teleological perspective

relying on the minimalist principles of compositional semantics;

(b) encoding the original proposition as its mental representation within the target language domain;

(c) transcoding as bringing home the intended speaker meaning to an addressee along with modality-related salient stimuli necessary for teleological enrichment of meaning.

The analysis of teleological aspects of meaning and modality in the process of transcoding is bound to involve the concept of a proposition as an instantiation of the meaning of a sentence. Without delving deep into metatheoretical discussions about the essence of such a "flexible and controversial beast" as the notion of a proposition, in this research this term is used also in the sense of the "unit of meaning" which reflects the "nuances of thought" and propositional attitudes "lurking beneath the literal meaning" [Jaszczolt, 2023, pp. 6, 8, 54].

Conclusions and prospects for further research. The overview of theoretical approaches befitting teleological modality investigation in political discourse provides a tentative methodological basis for further fine-grained analysis of the purposive aspects of modality. The modern trends in semantics can be grouped into the following major approaches to meaning formation analysis: (a) the conventional lexico-syntactical approach; (b) the dynamic semantics contextualist oriented approach; (c) the translation studies perspective.

It was established that in linguistic terms teleological modality is a purpose-related introspective assessment of human communication in its contextual milieu. In the teleological domain the addressee is allotted his/her due prominence in the process of teleological enrichment of the meaning of an utterance.

The notion of teleological enrichment was introduced as the basis for modality-related meaning formation with reference to future contingency. In teleological terms, enrichment is postulated as a semantic phenomenon which relies on the ability of an addressee of an utterance to engage the *a priori* embedded moral norms and values.

A minimalist model was suggested schematically representing the process of understanding an utterance and its translation: (a) understanding as decoding of the intended speaker meaning on the principles of compositional semantics; (b) encoding the original proposition as its mental representation in the target language domain; (c) transcoding as bringing home the intended speaker meaning to an addressee along with modality-related salient stimuli sufficient for teleological enrichment of the meaning of an utterance.

The analysed empirical material has shown that the agents engaged in political discourse with their specific status and ontological attributes tend to affect the ways modality is manifested and perceived. Further investigation and fine-grained scrutiny of overt and covert manifestations of teleologically-related epistemic, deontic, bouletic and alethic modalities in discourse may be feasible.

BIBLIOGRAPHY

1. Allwood, J. (1999) Semantics as Meaning Determination with Semantic-Epistemic Operations. *Cognitive Semantics: Meaning and Cognition.* J. Allwood and P. Gardenfors (eds.). Amsterdam: John Benjamins. Pp. 1–18.
2. Bonnett, A. (2024) How to Argue. 4th ed. London: Sage. 121 pp.
3. Cope, B., Kalantzis, M. (2022) Making Sense. Reference, Agency, and Structure in a Gramar of Multimodal Meaning. Cambridge: Cambridge University Press. 364 pp. DOI: 10.1017/9781316459645
4. Evans, V. (2019) Cognitive Linguistics: A Complete Guide. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press. 896 pp.
5. Frege, G. Sense and Reference. (1948) *The Philosophical Review.* Volume 57. Issue 3. Pp. 209–230.
6. Grice, H. P. (1969) Utterer's Meaning and Intention. *The Philosophical Review*, 78 (2). Pp. 147–177.
7. Harcup, T. (2014) A Dictionary of Journalism. Oxford: Oxford University Press. 355 pp.
8. Hart. C. (2016) Discourse, Grammar and Ideology. Functional and Cognitive Perspective. London: Bloomsbury. 216 pp.
9. Hegarty, M. (2019) Modality and Propositional Attitudes. Cambridge: Cambridge University Press. 293 pp.

10. Holliday, W. H., Icard, T. F. (2020) Axiomatization in the Meaning Sciences. *The Science of Meaning. Essays on the Metatheory of Natural Language Semantics.* D. Ball and B. Rabern (eds.). Oxford: Oxford University Press. Pp. 73–97. DOI https://doi.org/10.1093/oso/9780198739548.003.0002
11. House, J. (2024) Translation. The Basics. 2nd edition. London, New York: Routledge. 245 pp. DOI: 10.4324/9781003355823
12. Jaszczolt, K. M. (2021) Functional Proposition: A New Concept for Representing Discourse Meaning? *Journal of Pragmatics.* №. 171. Pp. 200–214. DOI https://doi.org/10.17863/CAM.59889
13. Jaszczolt, K. M. (2023) Semantics, Pragmatics, Philosophy: A Journey through Meaning. 2nd ed. New York: Cambridge University Press. 438 pp. DOI: 10.1017/9781108589338
14. Kai von Fintel. (2006) Modality and Language. Retrieved from: https://web.mit.edu/fintel/fintel-2006-modality.pdf
15. Kai von Fintel. (2022) Teleological Theories of Mental Content. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: https://plato.stanford.edu/entries/content-teleological/
16. Katan, D., Taibi, M. (2021) Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. 3rd edition. London, New York: Routledge. 418 pp.
17. Kripke, S. (1980) Naming and Necessity. Oxford: Blackwell. 180 pp.
18. Langacker, R. W. (1987) Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press. Pp. 161–167.
19. Leibnitz, G. W. (1990) Philosophical Writings. G. H. R. Parkinson (ed.). Translated by M. Morris and G. H. R. Parkinson. Everyman's Library. London: J. M. Dent & Sons. 270 pp.
20. Lewis, D. K. (1986) On the Plurality of Worlds. Oxford: Blackwell. 280 pp.
21. Lloyd, D. (1973) The Idea of Law. Harmondsworth: Penguin Books Ltd. 363 pp.
22. Matthews, P. H. (2014) The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. Oxford: Oxford University Press. 443 pp.
23. Nadathur, P., Filip, H. (2024) Telicity, Teleological Modality and (Non-)culmination. *Proceedings of the 39th West Coast Conference on Formal Linguistics.* Ed. Autry R. at al. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. Pp. 617–625.
24. Noveck, I. (2021) Experimental Pragmatics. The Making of a Cognitive Science. Cambridge: Cambridge University Press. 252 pp. DOI: 10.1017/9781316027073
25. Palmer, F. R., Greenbaum, S. (1992) Modality. *The Oxford Companion to the English Language.* McArthur (ed.). Oxford: Oxford University Press. Pp. 664–665.
26. Quintilian. (2001) The Orator's Education. Books 1–2. Edited and translated by D. A. Russell. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press. 430 pp.
27. Recanati, F. (2020) From Meaning to Content. *The Science of Meaning. Essays on the Metatheory of Natural Language Semantics.* D. Ball and B. Rabern (eds.). Oxford: Oxford University Press. Pp. 113–137.
28. Roberts, A. (2002) Introduction. *Homer "The Odyssey"*. Translated by G. Chapman. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Classics. 488 pp.
29. Saeed, J. I. (2023) Semantics. 5th edition. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. 568 pp.
30. Scott-Phillips, T. C. (2019) Speaking our Minds. Why Human Communication is Different, and how Language Evolved to Make it Special. London: Macmillan International Higher Education, Red Globe Press. 193 pp.
31. Shevchenko, O. I. (2024a) Telos-based Reflective Constituents of Meaning in Political Discourse. *Нова філологія: Збірник наукових праць.* Запоріжжя: ЗНУ. Вип. 95. С. 79–89. DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-95-11
32. Shevchenko, O. I. (2024b) Linguistic Representation of the 'Telos'-based Reflective Sense in Political Discourse. *Нова філологія: Збірник наукових праць.* Запоріжжя: ЗНУ. Вип. 96. С. 173–181. DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-21
33. Shevchenko, O. I. (2025) Variables Affecting Teleological Reflective Sense Formation in English Political Discourse. *Нова філологія: Збірник наукових праць.* Запоріжжя: ЗНУ. Вип. 98. С. 193–202. DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-24
34. The Daily Mail. 2025. 11 September.
35. The Daily Mail. 2026. 10 June.
36. The Daily Mirror. 2025. 8 September.
37. The Daily Mirror. 2025. 9 September.
38. The Daily Mirror. 2026. 28 May.
39. The Daily Telegraph. 2025. 9 September.
40. The Financial Times Business Education. 2025. September.
41. The Financial Times. 2026. 2 June.
42. The Guardian. 2026. 2 June.
43. The Metro. 2026. 15 June.
44. The Sun. 2026. 28 May.
45. The Times. 2025. 3 September.
46. The Times. 2025. 8 September.
47. Walsh, P. G. (2008) Introduction. *Boethius. The Consolation of Philosophy.* Oxford World's Classics. Oxford: Oxford University Press. Pp. xi–xlix.
48. Weldon, T. D. (1955) The Vocabulary of Politics. An Enquiry into the Use and Abuse of

Language in the Making of Political Theories. Harmondsworth: Penguin Books Ltd. 199 pp.
49. Wilson, D., Sperber, D. (2012) Meaning and Relevance. Cambridge: Cambridge University Press. 382 pp.
50. Woodfield, A. (2000) Teleological Explanation. *A Companion to the Philosophy of Science*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 492–494.
51. Wright, L. (2013) Revisiting Explanations: Reflections Three Decades on. *Functions: Selection and Mechanisms*. Dordrecht: Springer. Vol. 363. Pp. 233–243.

REFERENCES

1. Allwood, J. (1999) Semantics as Meaning Determination with Semantic-Epistemic Operations. *Cognitive Semantics: Meaning and Cognition.* J. Allwood and P. Gardenfors (eds.). Amsterdam: John Benjamins. Pp. 1–18.
2. Bonnett, A. (2024) How to Argue. 4th ed. London: Sage. 121 pp.
3. Cope, B., Kalantzis, M. (2022) Making Sense. Reference, Agency, and Structure in a Gramar of Multimodal Meaning. Cambridge: Cambridge University Press. 364 pp. DOI: 10.1017/9781316459645
4. Evans, V. (2019) Cognitive Linguistics: A Complete Guide. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press. 896 pp.
5. Frege, G. Sense and Reference. (1948) *The Philosophical Review.* Volume 57. Issue 3. Pp. 209–230.
6. Grice, H. P. (1969) Utterer's Meaning and Intention. *The Philosophical Review*, 78 (2). Pp. 147–177.
7. Harcup, T. (2014) A Dictionary of Journalism. Oxford: Oxford University Press. 355 pp.
8. Hart. C. (2016) Discourse, Grammar and Ideology. Functional and Cognitive Perspective. London: Bloomsbury. 216 pp.
9. Hegarty, M. (2019) Modality and Propositional Attitudes. Cambridge: Cambridge University Press. 293 pp.
10. Holliday, W. H., Icard, T. F. (2020) Axiomatization in the Meaning Sciences. *The Science of Meaning. Essays on the Metatheory of Natural Language Semantics.* D. Ball and B. Rabern (eds.). Oxford: Oxford University Press. Pp. 73–97. DOI https://doi.org/10.1093/oso/9780198739548.003.0002
11. House, J. (2024) Translation. The Basics. 2nd edition. London, New York: Routledge. 245 pp. DOI: 10.4324/9781003355823
12. Jaszczolt, K. M. (2021) Functional Proposition: A New Concept for Representing Discourse Meaning? *Journal of Pragmatics.* №. 171. Pp. 200–214. DOI https://doi.org/10.17863/CAM.59889
13. Jaszczolt, K. M. (2023) Semantics, Pragmatics, Philosophy: A Journey through Meaning. 2nd ed. New York: Cambridge University Press. 438 pp. DOI: 10.1017/9781108589338
14. Kai von Fintel. (2006) Modality and Language. Retrieved from: https://web.mit.edu/fintel/fintel-2006-modality.pdf
15. Kai von Fintel. (2022) Teleological Theories of Mental Content. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from: https://plato.stanford.edu/entries/content-teleological/
16. Katan, D., Taibi, M. (2021) Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. 3rd edition. London, New York: Routledge. 418 pp.
17. Kripke, S. (1980) Naming and Necessity. Oxford: Blackwell. 180 pp.
18. Langacker, R. W. (1987) Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press. Pp. 161–167.
19. Leibnitz, G. W. (1990) Philosophical Writings. G. H. R. Parkinson (ed.). Translated by M. Morris and G. H. R. Parkinson. Everyman's Library. London: J. M. Dent & Sons. 270 pp.
20. Lewis, D. K. (1986) On the Plurality of Worlds. Oxford: Blackwell. 280 pp.
21. Lloyd, D. (1973) The Idea of Law. Harmondsworth: Penguin Books Ltd. 363 pp.
22. Matthews, P. H. (2014) The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. Oxford: Oxford University Press. 443 pp.
23. Nadathur, P., Filip, H. (2024) Telicity, Teleological Modality and (Non-)culmination. *Proceedings of the 39th West Coast Conference on Formal Linguistics.* Ed. Autry R. at al. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. Pp. 617–625.
24. Noveck, I. (2021) Experimental Pragmatics. The Making of a Cognitive Science. Cambridge: Cambridge University Press. 252 pp. DOI: 10.1017/9781316027073
25. Palmer, F. R., Greenbaum, S. (1992) Modality. *The Oxford Companion to the English Language.* McArthur (ed.). Oxford: Oxford University Press. Pp. 664–665.
26. Quintilian. (2001) The Orator's Education. Books 1–2. Edited and translated by D. A. Russell. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press. 430 pp.
27. Recanati, F. (2020) From Meaning to Content. *The Science of Meaning. Essays on the Metatheory of Natural Language Semantics.* D. Ball and B. Rabern (eds.). Oxford: Oxford University Press. Pp. 113–137.
28. Roberts, A. (2002) Introduction. *Homer "The Odyssey"*. Translated by G. Chapman. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Classics. 488 pp.

29. Saeed, J. I. (2023) Semantics. 5th edition. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. 568 pp.
30. Scott-Phillips, T. C. (2019) Speaking our Minds. Why Human Communication is Different, and how Language Evolved to Make it Special. London: Macmillan International Higher Education, Red Globe Press. 193 pp.
31. Shevchenko, O. I. (2024a) Telos-based Reflective Constituents of Meaning in Political Discourse. *New Philology.* no. 95. pp. 79–89. DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-95-11
32. Shevchenko, O. I. (2024b) Linguistic Representation of the 'Telos'-based Reflective Sense in Political Discourse. *New Philology.* no. 96. pp. 173–181. DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-21
33. Shevchenko, O. I. (2025) Variables Affecting Teleological Reflective Sense Formation in English Political Discourse. *New Philology.* no. 98. pp. 193–202. DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-24
34. The Daily Mail. 2025. 11 September.
35. The Daily Mail. 2026. 10 June.
36. The Daily Mirror. 2025. 8 September.
37. The Daily Mirror. 2025. 9 September.
38. The Daily Mirror. 2026. 28 May.
39. The Daily Telegraph. 2025. 9 September.
40. The Financial Times Business Education. 2025. September.
41. The Financial Times. 2026. 2 June.
42. The Guardian. 2026. 2 June.
43. The Metro. 2026. 15 June.
44. The Sun. 2026. 28 May.
45. The Times. 2025. 3 September.
46. The Times. 2025. 8 September.
47. Walsh, P. G. (2008) Introduction. *Boethius. The Consolation of Philosophy.* Oxford World's Classics. Oxford: Oxford University Press. Pp. xi–xlix.
48. Weldon, T. D. (1955) The Vocabulary of Politics. An Enquiry into the Use and Abuse of Language in the Making of Political Theories. Harmondsworth: Penguin Books Ltd. 199 pp.
49. Wilson, D., Sperber, D. (2012) Meaning and Relevance. Cambridge: Cambridge University Press. 382 pp.
50. Woodfield, A. (2000) Teleological Explanation. *A Companion to the Philosophy of Science*. Oxford: Oxford University Press. Pp. 492–494.
51. Wright, L. (2013) Revisiting Explanations: Reflections Three Decades on. *Functions: Selection and Mechanisms*. Dordrecht: Springer. Vol. 363. Pp. 233–243.

Дата першого надходження статті до видання: 21.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’42:004.8
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-33

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ ТИПОГРАФІЧНИХ НОВАЦІЙ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО НАРАТИВУ

Юхимець С. Ю.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Одеський національний морський університет
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-3350-7310
yukhymets.svetlana@gmail.com

Ключові слова: *генеративний штучний інтелект, англомовний художній наратив, типографічні новації, типографічні засоби, лінгвостилістичний аналіз, цифрова гуманітаристика, художній текст.*

Статтю присвячено дослідженню можливостей використання генеративного штучного інтелекту в аналізі типографічних новацій сучасного англомовного художнього наративу. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком генеративних мовних моделей та їх активним впровадженням у сучасні гуманітарні й філологічні дослідження, що відкриває нові перспективи для комплексного аналізу художнього тексту. Особливу увагу приділено типографічним новаціям як важливому компоненту авторської стилістики, що виконує не лише графічну, а й смислотвірну, експресивну, прагматичну та композиційну функції у структурі сучасного англомовного художнього наративу.

У дослідженні охарактеризовано основні типографічні новації сучасного англомовного художнього наративу, серед яких використання курсиву, капіталізації, варіювання шрифтового оформлення, графічного членування тексту, нестандартного просторового розташування текстових елементів, комбінування різних графічних прийомів та інших засобів візуальної організації художнього мовлення. Проаналізовано потенціал генеративного штучного інтелекту щодо автоматизованого виявлення типографічних особливостей, їх систематизації, класифікації та інтерпретації відповідно до контексту художнього твору. Встановлено, що використання генеративного штучного інтелекту сприяє швидкому опрацюванню значних обсягів текстового матеріалу, підвищує ефективність первинного лінгвостилістичного аналізу та дозволяє виявляти закономірності функціонування типографічних засобів у різножанровому англомовному художньому наративі.

Водночас визначено, що результати, отримані за допомогою генеративного штучного інтелекту, потребують критичної наукової інтерпретації, оскільки сучасні мовні моделі не завжди здатні повною мірою враховувати культурний, історичний, прагматичний та індивідуально-авторський контекст художнього твору. Доведено, що найбільш ефективним є поєднання традиційних методів філологічного аналізу із можливостями генеративного штучного інтелекту, що забезпечує більш повне розкриття функціонального потенціалу типографічних новацій у сучасному англомовному художньому наративі. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному розгляді генеративного штучного інтелекту як інструменту аналізу типографічних новацій англомовного художнього наративу та визначенні його можливостей і обмежень у сучасних лінгвістичних дослідженнях.

GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE STUDY OF TYPOGRAPHICAL INNOVATIONS IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE LITERARY NARRATIVE

Yukhymets S. Yu.
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign languages and Translation
Odessa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3350-7310
yukhymets.svetlana@gmail.com

Key words: *generative artificial intelligence, English-language literary narrative, typographical innovations, typographical devices, linguistic and stylistic analysis, digital humanities, literary text.*

The article explores the potential of using generative artificial intelligence in the analysis of typographical innovations in contemporary English-language literary narrative. The relevance of the study is determined by the rapid development of generative language models and their increasing integration into contemporary humanities and linguistic research, opening new opportunities for the comprehensive analysis of literary texts. Particular attention is paid to typographical innovations as an essential component of an author's stylistic system, performing not only graphical but also meaning-making, expressive, pragmatic, and compositional functions within the structure of contemporary English-language literary narrative.

The study characterizes the principal typographical innovations found in contemporary English-language literary narrative, including the use of italics, capitalization, font variation, graphic text segmentation, unconventional spatial arrangement of textual elements, the combination of diverse typographical techniques, and other means of visual organization of literary discourse. The potential of generative artificial intelligence for the automated identification, systematization, classification, and interpretation of typographical features in accordance with the contextual framework of literary works is analysed. The findings demonstrate that the application of generative artificial intelligence facilitates the rapid processing of extensive textual corpora, enhances the efficiency of preliminary linguistic and stylistic analysis, and enables the identification of patterns in the functioning of typographical devices across literary narratives of different genres.

At the same time, the study establishes that the results generated by artificial intelligence require critical scholarly interpretation, as current language models are not always capable of fully accounting for the cultural, historical, pragmatic, and individual authorial contexts of literary works. It is argued that the most effective approach involves combining traditional philological methods with the analytical capabilities of generative artificial intelligence, thereby providing a more comprehensive understanding of the functional potential of typographical innovations in contemporary English-language literary narrative. The scientific novelty of the research lies in the comprehensive examination of generative artificial intelligence as a tool for analysing typographical innovations in English-language literary narrative and in identifying its capabilities and limitations within contemporary linguistic research.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку цифрових технологій суттєво трансформує методологію гуманітарних досліджень, відкриваючи нові можливості для аналізу мовних явищ і художніх текстів. Особливе місце серед таких технологій посідає генеративний штучний інтелект, який дедалі активніше використовується у філології для автоматизованого опрацювання великих масивів текстових даних, виявлення мовних закономірностей, аналізу стилістичних особливостей та інтерпретації художнього дискурсу. Використання генеративних мовних моделей значно роз-

ширює інструментарій сучасного мовознавства, сприяючи поєднанню традиційних методів лінгвістичного аналізу з новітніми цифровими технологіями.

Одним із перспективних напрямів сучасних лінгвістичних досліджень є вивчення типографічних новацій художнього тексту. У сучасному англомовному художньому наративі графічне оформлення вже не виконує виключно технічної функції, а стає повноправним компонентом авторської художньої стратегії. Курсив, капіталізація, варіювання шрифтового оформлення, нестандартне просторове розташування тексту, графічне членування сторінки, комбінування різних типографічних прийомів та інші засоби візуальної організації тексту беруть участь у формуванні художнього змісту, посилюють експресивність мовлення, структурують наратив і впливають на читацьке сприйняття. Типографічні засоби дедалі частіше виступають самостійними носіями смислу, доповнюючи вербальний компонент твору та забезпечуючи багаторівневу організацію художнього дискурсу.

Попри активний розвиток цифрової гуманітаристики та широке впровадження генеративного штучного інтелекту в мовознавчі дослідження, проблема його використання для аналізу типографічних новацій сучасного англомовного художнього наративу залишається недостатньо висвітленою. Сучасні дослідження генеративного штучного інтелекту переважно присвячені автоматизованому аналізу мовних даних, семантичному моделюванню, машинному перекладу та обробці природної мови. Зокрема, R. Bommasani та ін. у фундаментальній праці "On the Opportunities and Risks of Foundation Models" (2021) запропонували концепцію фундаментальних моделей (foundation models), обґрунтували їх універсальність для виконання широкого спектра мовних завдань та окреслили перспективи використання у гуманітарних дослідженнях, зокрема для аналізу текстових корпусів, класифікації, узагальнення й інтерпретації текстів [Bommasani, 2021]. E. M. Bender, T. Gebru, A. McMillan-Major і S. Shmitchell у праці "On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?" (2021) критично оцінюють можливості великих мовних моделей, наголошуючи на необхідності експертної перевірки результатів автоматизованого аналізу, врахування мовних упереджень та контекстуальних особливостей тексту [Bender, 2022, с. 610]. H. Touvron та ін. у дослідженні "Llama 2: Open Foundation and Fine-Tuned Chat Models" (2023) продемонстрували ефективність сучасних генеративних моделей у виконанні завдань класифікації, узагальнення, аналізу та генерації текстів, що значно розширює можливості їх застосування у комп'ютерній лінгвістиці [Meta, 2026]. У технічному звіті GPT-4 "Technical Report" (2023), підготовленому OpenAI, представлено результати досліджень, які засвідчують здатність великих мовних моделей виконувати складний семантичний, дискурсивний та стилістичний аналіз текстів, працювати з різножанровими корпусами та підтримувати дослідницькі завдання у сфері цифрової гуманітаристики [OpenAI, 2026]. Водночас C. D. Manning у праці "Human Language Understanding & Reasoning" (2022) обґрунтовує необхідність поєднання сучасних методів обробки природної мови з когнітивними підходами до аналізу мовлення, підкреслюючи, що системи штучного інтелекту мають забезпечувати не лише статистичну обробку даних, а й глибше розуміння мовного контексту [Manning, 2024, с. 127]. D. Jurafsky і J. H. Martin у праці "Speech and Language Processing" (2024) розглядають сучасні трансформерні архітектури та великі мовні моделі як ефективний інструмент автоматизованого аналізу лексичних, семантичних, синтаксичних і дискурсивних характеристик тексту [Jurafsky, 2024]. Проте можливості використання генеративних мовних моделей для дослідження типографічних новацій англомовного художнього наративу, їхніх лінгвостилістичних функцій та ролі у формуванні художнього змісту практично не висвітлені в сучасній науковій літературі.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розроблення сучасних підходів до аналізу типографічних новацій із використанням генеративного штучного інтелекту, оцінки його аналітичного потенціалу та визначення можливостей і обмежень застосування таких технологій у сучасній лінгвістиці. Комплексне поєднання традиційних методів лінгвостилістичного аналізу із можливостями генеративного штучного інтелекту сприятиме більш повному розкриттю функціональної ролі типографічних засобів у сучасному англомовному художньому наративі та розширить методологічні засади цифрових філологічних досліджень.

Об'єкт дослідження – сучасний англомовний художній наратив, у якому типографічні засоби виконують важливу смислотвірну, стилістичну та композиційну функції.

Предмет дослідження – типографічні новації сучасного англомовного художнього наративу та можливості використання генеративного штучного інтелекту для їх виявлення, класифікації, аналізу й інтерпретації.

Мета дослідження – дослідити можливості застосування генеративного штучного інтелекту в аналізі типографічних новацій сучасного англомовного художнього наративу, визначити особливості їхньої мовної та стилістичної репрезентації, охарактеризувати функції типографічних засобів

у формуванні художнього змісту, а також оцінити переваги й обмеження використання генеративних мовних моделей у сучасних філологічних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний розвиток цифрових технологій суттєво вплинув на методологію гуманітарних досліджень, сприявши активному впровадженню методів штучного інтелекту у сферу мовознавства, літературознавства та цифрової гуманітаристики. Упродовж останніх років особливу увагу дослідників привертають можливості генеративного штучного інтелекту щодо автоматизованого аналізу текстових даних, виявлення стилістичних закономірностей, інтерпретації художнього дискурсу та підтримки цифрових філологічних досліджень.

Так, R. Bommasani та ін. у фундаментальному дослідженні "On the Opportunities and Risks of Foundation Models" (2021) запропонували концепцію фундаментальних моделей (foundation models), обґрунтували їхній потенціал для виконання широкого спектра мовних завдань та окреслили перспективи використання у гуманітарних науках, зокрема для аналізу текстових корпусів і виконання різноманітних лінгвістичних досліджень [Bommasani, 2021]. У технічному звіті GPT-4 "Technical Report" (2023), підготовленому OpenAI, продемонстровано здатність великих мовних моделей здійснювати семантичний, стилістичний і дискурсивний аналіз текстів, узагальнювати інформацію, інтерпретувати складні мовні конструкції та працювати з різножанровими текстами, що відкриває нові можливості для цифрових філологічних досліджень [OpenAI, 2026].

E. M. Bender, T. Gebru, A. McMillan-Major і S. Shmitchell у праці "On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?" (2021) акцентують увагу на необхідності критичного використання великих мовних моделей, наголошуючи, що результати їхнього аналізу потребують наукової перевірки та експертної інтерпретації, особливо у сфері гуманітарних досліджень [Bender, 2022, с. 610]. H. Touvron та ін. у дослідженні Llama 2: Open Foundation and Fine-Tuned Chat Models (2023) продемонстрували ефективність генеративних мовних моделей у виконанні завдань класифікації, узагальнення, аналізу та генерації текстової інформації, що створює передумови для їх застосування у сучасній комп'ютерній лінгвістиці [Meta, 2026].

Значний внесок у розвиток сучасної комп'ютерної лінгвістики зробив C. D. Manning, який у праці "Human Language Understanding & Reasoning" (2022) досліджує проблеми мовного розуміння (language understanding) та логічного опрацювання тексту (reasoning), підкреслюючи необхідність поєднання статистичних методів із когнітивними моделями для більш повної інтерпретації природної мови [Manning, 2024, с.132]. Водночас D. Jurafsky і J. H. Martin у праці "Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition" (3rd ed. Draft, 2024) розглядають сучасні трансформерні архітектури та великі мовні моделі як перспективний інструмент автоматизованого аналізу мовних одиниць різних рівнів, стилістичних особливостей і дискурсивних структур [Jurafsky, 2024].

Суттєвий внесок у дослідження мультимодальності та візуальної організації тексту зробили N. Nørgaard**,** G. Kress**,** T. van Leeuwen та J. Drucker, які доводять, що графічне оформлення художнього тексту є важливим елементом смислотворення та бере активну участь у формуванні стилістичної, композиційної й прагматичної організації твору [Drucker, 2014; Kress, 2021; Norgaard, 2019].

Попри активний розвиток досліджень у галузі цифрової гуманітаристики, генеративного штучного інтелекту та лінгвостилістики, проблема комплексного використання генеративного штучного інтелекту для аналізу типографічних новацій сучасного англомовного художнього наративу залишається недостатньо розробленою. У наявних працях переважно увагу зосереджено на лексичному, синтаксичному, стилометричному або семантичному аналізі текстів, тоді як типографічні особливості художнього наративу та можливості їх автоматизованого виявлення й інтерпретації за допомогою генеративних мовних моделей ще не стали предметом окремого комплексного лінгвістичного дослідження. Саме це зумовлює актуальність і наукову новизну запропонованої роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний англомовний художній наратив характеризується активним використанням типографічних засобів, які виходять за межі традиційного поліграфічного оформлення та стають важливим компонентом художньої організації тексту. Якщо в класичній літературі типографія виконувала переважно технічну функцію, то в сучасному художньому наративі вона дедалі частіше виступає самостійним засобом створення смислу, організації наративу та впливу на читацьке сприйняття [Norgaard, 2019]. Графічне оформлення тексту взаємодіє з його лексичним, синтаксичним і композиційним рівнями, формуючи додатковий семіотичний простір художнього твору.

Для аналізу було обрано романи Mark Z. Danielewski "House of Leaves" (2000), Margaret Atwood "The Handmaid's Tale" (1985), Stephen King "The Shining" (1977), Dan Brown "The Da Vinci Code" (2003), Kazuo Ishiguro "Never Let Me Go" (2005)

та Jonathan Safran Foer “Extremely Loud & Incredibly Close” (2005), у яких типографічні новації є важливим складником художньої організації тексту. Вибір зазначених творів зумовлений різноманітністю використаних графічних засобів, що дає змогу комплексно дослідити можливості генеративного штучного інтелекту щодо їх виявлення, класифікації та інтерпретації.

У сучасній англомовній прозі типографічні новації реалізуються через широкий спектр графічних прийомів, серед яких найпоширенішими є курсив, капіталізація, варіювання шрифтового оформлення, нестандартне просторове розміщення тексту, використання порожнього простору сторінки, графічних символів, цифрових елементів, фотографій, схем та інших засобів візуальної організації наративу [Drucker, 2014; Kress, 2021; Norgaard, 2019]. На відміну від традиційних стилістичних засобів, типографічні елементи впливають не лише на змістове сприйняття тексту, а й визначають особливості його візуального декодування, активізуючи додаткові когнітивні механізми інтерпретації та формуючи специфічну модель взаємодії читача з художнім твором. Унаслідок цього типографія стає повноцінним компонентом художньої комунікації, який взаємодіє з лексичними, синтаксичними, стилістичними та композиційними засобами, розширюючи семантичний потенціал тексту та створюючи нові можливості для реалізації авторської інтенції [Foer, 2005, с. 354].

Аналіз таких багаторівневих типографічних структур традиційними методами є доволі трудомістким, особливо під час опрацювання значних масивів художніх текстів. У зв’язку з цим генеративний штучний інтелект може виступати ефективним допоміжним інструментом автоматизованого виявлення, класифікації та систематизації типографічних новацій, а також аналізу їхніх функцій у структурі художнього тексту.

Особливого значення типографічні новації набувають у творах постмодерністської та експериментальної прози, де вони виконують не лише оформлювальну, а й текстотворчу функцію. Так, у романі “House of Leaves” (2000) Марка З. Данилевського просторове розташування тексту, зміна кольору окремих слів, використання різних шрифтів, численних приміток і нетрадиційної композиції сторінки стають невід’ємною складовою художнього задуму [Danielewski,2000]. Одним із найхарактерніших типографічних прийомів є систематичне виділення слова house синім кольором незалежно від його контекстуального вживання. Такий графічний маркер виконує не лише візуальну, а й символічну функцію, акцентуючи увагу читача на центральному образі роману та підкреслюючи його концептуальну значущість. Іншим показовим прикладом є різке звуження текстового поля в окремих епізодах: на деяких сторінках текст складається лише з кількох слів або навіть одного рядка, тоді як значна частина сторінки залишається порожньою. Подібна організація сторінки відтворює психологічний стан персонажів, створює ефект замкненого простору та передає відчуття тривоги, дезорієнтації й руху лабіринтом. Крім того, автор широко використовує багаторівневу систему приміток, різні гарнітури шрифтів і варіювання напрямку тексту, внаслідок чого читач змушений змінювати спосіб читання, повертати книгу та одночасно сприймати кілька текстових шарів. Отже, типографічні засоби у романі виконують не декоративну, а текстотворчу функцію, стаючи одним із ключових механізмів формування художнього змісту [Touvron, 2023].

Застосування генеративного штучного інтелекту дає змогу автоматизувати аналіз зазначених типографічних особливостей. Великі мовні моделі можуть ідентифікувати повторювані графічні патерни, класифікувати типографічні засоби за їхніми функціями, виявляти взаємозв’язок між графічною організацією тексту та розвитком сюжету, а також узагальнювати закономірності їх використання в різних частинах твору. Водночас інтерпретація символічного значення кольору, просторової організації сторінки чи багаторівневої структури приміток потребує філологічного аналізу, оскільки такі елементи нерозривно пов’язані з авторською концепцією, культурним контекстом і читацькою рецепцією.

У романі “The Handmaid’s Tale” (1985) Маргарет Етвуд типографічні засоби є менш експериментальними, проте виконують важливу стилістичну та композиційну функцію. Одним із найхарактерніших прийомів є використання курсиву для передачі внутрішніх спогадів Офред, її асоціативних роздумів і фрагментів минулого. Завдяки цьому читач чітко розмежовує теперішній час оповіді та ретроспективні епізоди, пов’язані з життям героїні до встановлення режиму Гілеаду [Atwood, 1985]. Крім того, авторка використовує графічне членування тексту через короткі абзаци та окремі фрагменти, що імітують уривчастість пам’яті й психологічну напругу головної героїні. Показовими є розділи *“Night”*, у яких композиція сторінки стає більш фрагментарною: короткі абзаци, паузи між ними та зміна темпу оповіді відображають внутрішній монолог Офред, її сумніви, страх і спроби зберегти власну ідентичність. Важливу роль відіграє також композиційне виділення біблійних цитат і ритуальних формул, які регулярно повторюються в тексті та підкреслюють домінування офіційного дискурсу тоталітарного суспільства. Таким чином, типо-

графічні засоби не лише структурують наратив, а й допомагають відтворити психологічний стан персонажа, розмежувати часові площини оповіді та посилити емоційний вплив художнього тексту [Atwood, 1985; Kress, 2021].

Застосування генеративного штучного інтелекту під час аналізу роману дає змогу автоматизовано виявляти курсивні фрагменти, композиційні особливості тексту, повторювані ритуальні вислови та інші графічні маркери, класифікувати їх за функціональним призначенням і простежувати їхню взаємодію з наративною структурою твору. Водночас визначення художньої ролі цих типографічних засобів потребує філологічної інтерпретації, оскільки їхня семантика безпосередньо пов'язана з жанровою специфікою роману, авторською концепцією та історико-культурним контекстом зображуваного тоталітарного суспільства.

У романі "The Shining" (1977) Стівена Кінга типографічні засоби використовуються для передачі психологічної напруги та поступового руйнування свідомості персонажів. Одним із найхарактерніших прийомів є капіталізація окремих слів і висловів, яка посилює їхню експресивність та імітує нав'язливі думки головного героя. Найвідомішим прикладом є багаторазове повторення фрази "ALL WORK AND NO PLAY MAKES JACK A DULL BOY", що візуально відображає втрату Джеком Торренсом психічної рівноваги та його поступове занурення в стан одержимості [King, 1977]. Важливу роль відіграє також повторення окремих лексем і словосполучень, яке створює ритмічний ефект нав'язливості, підсилює атмосферу психологічного тиску та формує відчуття неминучої загрози. Завдяки поєднанню графічних і лексичних засобів автор досягає високого рівня психологічної експресії, а типографічні прийоми стають важливим елементом художньої організації тексту.

Генеративний штучний інтелект може бути ефективним інструментом для аналізу таких типографічних особливостей. Великі мовні моделі здатні автоматично виявляти випадки капіталізації, аналізувати частотність повторів, визначати закономірності їхнього розташування у структурі твору та встановлювати взаємозв'язок між графічним оформленням тексту й розвитком психологічного стану персонажа. Крім того, застосування генеративного штучного інтелекту дає змогу здійснювати порівняльний аналіз подібних типографічних прийомів у творах різних авторів, що значно розширює можливості сучасних лінгвостилістичних досліджень. Водночас інтерпретація художньої функції повторів, капіталізації та інших графічних засобів потребує філологічного аналізу, оскільки їхня семантика визначається контекстом твору, жанровою специфікою та авторською концепцією.

У романі "The Da Vinci Code" (2003) Дена Брауна типографічні засоби використовуються насамперед для організації процесу розгадування загадок і привернення уваги читача до ключових деталей сюжету. Автор активно застосовує графічне виділення криптограм, анаграм, числових послідовностей і символів, що безпосередньо пов'язані з розвитком сюжетної лінії. Зокрема, повідомлення, залишене Жаком Соньєром після вбивства, подано окремими рядками: *"13–3–2–21–1–1–8–5", "O, Draconian devil!", "Oh, lame saint!"*. Таке композиційне оформлення виокремлює криптографічні елементи із загального тексту, акцентує увагу читача на необхідності їх дешифрування та посилює інтригу роману [Brown, 2003]. Крім того, у романі систематично використовуються латинські вислови (sub rosa), історико-релігійні назви (Priory of Sion, Opus Dei, Keystone) та інші культурно марковані одиниці, які в більшості видань графічно виділяються курсивом, підкреслюючи їхню символічну й концептуальну значущість. Таким чином, типографічні прийоми не лише структурують текст, а й сприяють організації читацької інтерпретації, спрямовуючи увагу на ключові сюжетні вузли та семіотично значущі елементи.

Застосування генеративного штучного інтелекту дає змогу автоматизовано виявляти графічно виділені криптограми, латинські вислови, символічні назви та інші типографічні маркери, класифікувати їх за функціональними ознаками й аналізувати їхню роль у розвитку сюжету. Великі мовні моделі можуть встановлювати взаємозв'язок між графічним оформленням тексту, повторюваністю окремих елементів і композиційною структурою роману, що значно полегшує дослідження художнього тексту. Водночас інтерпретація семіотичного, історико-культурного та символічного змісту криптографічних повідомлень і типографічних засобів потребує комплексного філологічного аналізу, оскільки їхнє значення визначається широким культурним, релігійним та історичним контекстом.

У романі "Never Let Me Go" (2005) Кадзуо Ішіґуро типографічні засоби мають стриманий характер, однак відіграють важливу роль у формуванні особливої оповідної манери твору. Автор використовує лаконічне графічне оформлення, послідовне абзацне членування та відсутність надмірних графічних акцентів, що відповідає спокійному, рефлексивному стилю оповіді. Значну стилістичну функцію виконує композиційне відокремлення спогадів, які плавно переходять у сучасну сюжетну лінію без різких графічних змін. Наприклад, уже на початку роману Кеті Г. розпо-

чинає розповідь словами *"My name is Kathy H. I'm thirty-one years old…",* після чого без будь-яких спеціальних типографічних маркерів переходить від опису теперішнього до спогадів про Гейлшем. Нові епізоди пам'яті відокремлюються лише абзацами, а не спеціальними графічними засобами, завдяки чому минуле природно інтегрується в основну сюжетну лінію. Мінімалістична організація тексту створює ефект безперервного перебігу пам'яті, дозволяє читачеві поступово реконструювати життєву історію персонажів і підсилює емоційний вплив розповіді. Такий підхід гармонійно поєднується з тематикою втрати, пам'яті та особистісної ідентичності, не відволікаючи увагу від внутрішнього світу героїв [Ishiguro, 2005]. Незважаючи на відсутність виразних експериментальних типографічних прийомів, саме мінімалістичне графічне оформлення стає важливим засобом художньої організації тексту, забезпечуючи цілісність оповіді та її психологічну достовірність [Drucker, 2014].

Генеративний штучний інтелект може використовуватися для аналізу композиційної організації такого типу художніх текстів, автоматично виявляючи переходи між часовими площинами оповіді, особливості абзацного членування, повторювані мовні конструкції та зв'язки між композиційною структурою й тематикою твору. Великі мовні моделі здатні систематизувати подібні текстові закономірності та здійснювати порівняльний аналіз різних авторських стратегій організації наративу. Водночас оцінювання художньої функції мінімалістичної типографії, її психологічного та естетичного впливу потребує філологічної інтерпретації, оскільки такі особливості визначаються авторською концепцією, жанровою специфікою та контекстом твору.

Роман "Extremely Loud & Incredibly Close" (2005) Джонатана Сафрана Фоєра є одним із найяскравіших прикладів використання експериментальної типографії в сучасному англомовному художньому наративі. Автор поєднує традиційний вербальний текст із фотографіями, схемами, сторінками з надмірною щільністю тексту, порожнім простором та іншими графічними елементами, перетворюючи книгу на мультимодальний художній простір [Foer, 2005].

Зокрема, у листах дідуся головного героя окремі сторінки майже повністю заповнені текстом без звичних полів і абзаців, що візуально відображає неможливість мовця зупинити потік думок і передає його внутрішнє психологічне напруження. В інших епізодах трапляються майже порожні сторінки, на яких розміщено лише кілька слів або коротких фраз, що символізує мовчання, емоційну втрату та нездатність персонажів висловити пережите. Ще одним характерним прийомом є використання сторінок із накладеним одна на одну текстом, що значно ускладнює процес читання та відтворює психологічне перевантаження персонажа. Особливо показовим є фінал роману, де послідовність фотографій чоловіка, який падає з вежі Всесвітнього торгового центру, подано у зворотному порядку. Під час швидкого перегортання сторінок створюється ілюзія руху часу назад, ніби падіння перетворюється на зліт. Такий мультимодальний прийом набуває глибокого символічного значення, репрезентуючи прагнення головного героя повернути минуле та змінити трагічний перебіг подій. Отже, типографічні засоби функціонують як повноцінні елементи художнього змісту, поєднуючи візуальний і вербальний рівні наративу та суттєво розширюючи його інтерпретаційний потенціал [Drucker, 2014; Kress, 2021; Norgaard, 2019].

Генеративний штучний інтелект відкриває нові можливості для аналізу таких мультимодальних художніх текстів. Великі мовні моделі здатні автоматизовано виявляти взаємозв'язки між вербальними та візуальними компонентами, класифікувати типографічні прийоми, аналізувати структуру сторінки, визначати повторювані графічні патерни та систематизувати їх відповідно до виконуваних функцій. Поєднання генеративного штучного інтелекту з мультимодальним аналізом дозволяє комплексно досліджувати взаємодію тексту, зображення та графічного оформлення, що значно розширює можливості сучасної цифрової гуманітаристики. Водночас інтерпретація художнього значення фотографій, просторової організації сторінки та інших типографічних новацій потребує філологічного аналізу, оскільки їхня семантика формується у взаємодії з авторським задумом, культурним контекстом і читацькою рецепцією.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що типографічні новації є важливим складником сучасного англомовного художнього наративу та виконують не лише оформлювальну, а й смислотвірну, композиційну, стилістичну й прагматичну функції. Курсив, капіталізація, варіювання шрифтового оформлення, графічне членування тексту, просторове розташування мовних одиниць, використання фотографій, схем та інших візуальних елементів беруть активну участь у формуванні художнього змісту, моделюванні психологічного стану персонажів, організації наративної структури та реалізації авторської інтенції.

Аналіз романів *House of Leaves* (2000) Марка З. Данилевського, *The Handmaid's Tale* (1985) Маргарет Етвуд, *The Shining* (1977) Стівена Кінга,

The Da Vinci Code (2003) Дена Брауна, *Never Let Me Go* (2005) Кадзуо Ішіґуро та *Extremely Loud & Incredibly Close* (2005) Джонатана Сафрана Фоєра засвідчив, що характер використання типографічних засобів визначається жанровою специфікою твору та особливостями індивідуального авторського стилю. У романах експериментального й постмодерністського спрямування типографія стає одним із провідних засобів побудови художнього світу, тоді як у психологічній прозі та антиутопічному наративі вона виконує переважно композиційну й експресивну функції, сприяючи розкриттю внутрішнього світу персонажів і структуруванню оповіді.

Доведено, що генеративний штучний інтелект є перспективним інструментом сучасних філологічних досліджень, здатним ефективно підтримувати виявлення, класифікацію та систематизацію типографічних новацій художнього тексту, аналізувати закономірності їх функціонування та встановлювати взаємозв'язок між графічною організацією тексту й його лінгвостилістичними особливостями. Використання генеративних мовних моделей значно прискорює опрацювання великих масивів текстових даних, полегшує порівняльний аналіз творів різних авторів і жанрів та відкриває нові можливості для розвитку цифрової гуманітаристики.

Водночас результати дослідження підтверджують, що генеративний штучний інтелект не може повністю замінити традиційний філологічний аналіз, оскільки інтерпретація типографічних засобів нерозривно пов'язана з урахуванням історико-культурного контексту, жанрової специфіки, авторської концепції та читацької рецепції. Тому найбільш ефективним є поєднання можливостей генеративного штучного інтелекту з традиційними методами лінгвостилістичного аналізу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у створенні спеціалізованих корпусів англомовних художніх текстів із типографічною розміткою, удосконаленні методів автоматизованого аналізу графічних засобів сучасними мовними моделями та розширенні досліджень на матеріалі творів різних літературних напрямів і національних літератур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Atwood M. *The Handmaid's Tale*. London: Jonathan Cape, 1985. 324 p.
2. Bender E. M., Gebru T., McMillan-Major A., Shmitchell S. *On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big*? Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT). New York: ACM, 2021. P. 610–623. DOI: 10.1145/3442188.3445922.
3. Bommasani R., Hudson D. A., Adeli E. et al. *On the Opportunities and Risks of Foundation Models*. Stanford: Stanford University, 2021. 252 p.
4. Brown D. *The Da Vinci Code*. New York : Doubleday, 2003. 597 p.
5. Danielewski M. Z. *House of Leaves*. New York: Pantheon Books, 2000. 709 p.
6. Drucker J. Graphesis: *Visual Forms of Knowledge Production*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014. 200 p.
7. Foer J. S. *Extremely Loud & Incredibly Close*. Boston: Houghton Mifflin, 2005. 368 p.
8. Ishiguro K. *Never Let Me Go*. London: Faber & Faber, 2005. 288 p.
9. Jurafsky D., Martin J. H. *Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition*. 3rd ed. Draft. Stanford University, 2024.
10. King S. The Shining. New York: Doubleday, 1977. 447 p.
11. Kress G., van Leeuwen T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 3rd ed. London: Routledge, 2021. 312 p.
12. Manning C. D. *Human Language Understanding & Reasoning*. Daedalus. 2022. Vol. 151, № 2. P. 127–138.
13. Nørgaard N. *Multimodal Stylistics of the Novel: More Than Words*. London: Routledge, 2019. 232 p.
14. OpenAI. *GPT-4 Technical Report*. PDF version. URL: https://cdn.openai.com/papers/gpt-4.pdf (дата звернення: 04.08.2026).
15. Meta AI. Llama 2: *Open Foundation and Fine-Tuned Chat Models*. URL: https://ai.meta.com/llama/ (дата звернення: 04.08.2026).
16. Stanford Center for Research on Foundation Models. *On the Opportunities and Risks of Foundation Models*. URL: https://crfm.stanford.edu/report.html (дата звернення: 04.08.2026).
17. Stanford University. *Speech and Language Processing* (3rd ed.). URL: https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/ (дата звернення: 04.08.2026).
18. Touvron H., Martin L., Stone K. Et al. Llama 2: Open Foundation and Fine-Tuned Chat Models. 2023. URL: https://arxiv.org/abs/2307.09288

REFERENCES

1. Atwood, M. (1985). *The Handmaid's Tale*. Jonathan Cape.
2. Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021). On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big? In *Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT)* (pp. 610–623). ACM. https://doi.org/10.1145/3442188.3445922

3. Bommasani, R., Hudson, D. A., Adeli, E., et al. (2021). *On the opportunities and risks of foundation models*. Stanford University.
4. Brown, D. (2003). *The Da Vinci Code*. Doubleday.
5. Danielewski, M. Z. (2000). *House of Leaves*. Pantheon Books.
6. Drucker, J. (2014). *Graphesis: Visual Forms of Knowledge Production*. Harvard University Press.
7. Foer, J. S. (2005). *Extremely Loud & Incredibly Close*. Houghton Mifflin.
8. Ishiguro, K. (2005). *Never Let Me Go*. Faber & Faber.
9. Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2024). *Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition* (3rd ed., draft). Stanford University. https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/
10. King, S. (1977). *The Shining*. Doubleday.
11. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2021). *Reading Images: The Grammar of Visual Design* (3rd ed.). Routledge.
12. Manning, C. D. (2022). Human language understanding & reasoning. *Daedalus, 151*(2), 127–138.
13. Nørgaard, N. (2019). *Multimodal Stylistics of the Novel: More Than Words*. Routledge.
14. OpenAI. (2023). *GPT-4 Technical Report*. https://cdn.openai.com/papers/gpt-4.pdf
15. Meta AI. (2023). *Llama 2: Open Foundation and Fine-Tuned Chat Models*. https://ai.meta.com/llama/
16. Stanford Center for Research on Foundation Models. (2021). *On the Opportunities and Risks of Foundation Models*. https://crfm.stanford.edu/report.html
17. Stanford University. (2024). *Speech and Language Processing* (3rd ed.). https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/
18. Touvron, H., Martin, L., Stone, K., et al. (2023). *Llama 2: Open Foundation and Fine-Tuned Chat Models*. https://arxiv.org/abs/2307.09288

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026

УДК 81’23(477)(049.32)
DOI https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-103-34

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ КОСМЕДИ ТЕТЯНИ АНАТОЛІЇВНИ ТА ПАПІШ ВІТАЛІЇ АНДРІЇВНИ «УКРАЇНСЬКА ПСИХОЛІНГВІСТИКА: ІСТОРІОГРАФІЯ (ДР. ПОЛ. XIX – ПОЧ. XXI СТ.)»[1]

ПОВЕРНЕННЯ ВКРАДЕНОГО ГОЛОСУ: ІСТОРІОГРАФІЧНА РЕПАТРІАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Негер О. Б.
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
вул. Університетська, 14, Ужгород, Україна
orcid.org/0000-0002-9823-8329
oksana.neher@uzhnu.edu.ua

REVIEW OF THE MONOGRAPH BY TETIANA A. KOSMEDA AND VITALIIA A. PAPISH “UKRAINIAN PSYCHOLINGUISTICS: HISTORIOGRAPHY (SECOND HALF OF THE 19TH – EARLY 21ST CENTURY)”[1]

RECLAIMING THE STOLEN VOICE: HISTORIOGRAPHICAL REPATRIATION OF UKRAINIAN PHILOLOGICAL THOUGHT

Neher O. B.
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language
Uzhhorod National University
Universytetska str., 14, Uzhhorod, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9823-8329
oksana.neher@uzhnu.edu.ua

Повномасштабна війна РФ проти України актуалізувала потребу негайної деколонізації гуманітарного простору й демонтажу імперських міфів про вторинність української науки. Одним із таких міфів тривалий час залишалося твердження про відсутність самобутньої української психолінгвістичної традиції та її тотальну залежність від радянської теорії мовленнєвої діяльності. Монографія Тетяни Космеди й Віталії Папіш «Українська психолінгвістика: історіографія (др. пол. XIX – поч. XXI ст.)» (Вінниця–Львів, 2026) є потужною науковою відповіддю на ці виклики, повертаючи вітчизняному мовознавству його суверенну історію.

Це дослідження репрезентує фундаментальний зсув у методології дослідження історії мовознавства. Праця пропонує системну ретроспективу розвитку вітчизняної психолінгвістичної думки за понад півтора століття, долаючи усталені стереотипи про імпортований чи вторинний характер цього наукового напряму.

Тривалий час вітчизняна психолінгвістична історіографія була презентована переважно у форматі розрізнених наукових статей, окремих розділів навчальних посібників (як-от у працях Л. Калмикової чи Л. Засєкіної) або вузькоспеціалізованих дисертаційних оглядів. Проте масштаб-

[1] Космеда Т., Папіш В. Українська психолінгвістика: історіографія (др. пол. XIX – поч. XXI ст.). Вінниця; Львів: ПростірМ, 2026. 448 с.

ного, системного монографійного дослідження, яке б реконструювало цілісний шлях української психолінгвістичної думки від XIX століття до сьогодні із залученням спадщини діаспори, аналізом регіональних шкіл, асоціативної лексикографії та дидактики, в українському мовознавстві досі не було створено.

Актуальність рецензованої праці визначається її націєцентричною та антропоцентричною методологією. Авторки не просто здійснюють механічний опис публікацій, а реконструюють «психологійний код нації», закладений у працях українських мислителів. Особливою цінністю монографії є доведення того факту, що українські класики не просто йшли в ногу зі світовою наукою, а часто випереджали її. Так, у праці переконливо продемонстровано, що Олександр Потебня своєю феноменологійною психолінгвістичною теорією випередив ідеї М. Гайдеггера та М. Мерло-Понті, а зафіксовані Іваном Франком «сонні візії та галюцинації» у творчому процесі передували теорії тлумачення сновидінь З. Фройда.

В основі концепції видання лежить ідея спадкоємності національної наукової традиції від ідей Олександра Потебні до розгалуженої мережі сучасних дослідницьких центрів. Монографія побудована за хронологійно-

тематичним принципом, що дає змогу Т. Космеді й В. Папіш детально простежити еволюцію психолінгвістичних ідей крізь призму різних історико-політичних епох.

Зміст праці виявляє чітку логіку розгортання наукового наративу від першоджерел до сьогодення, що вможливлює комплексне охоплення персоналій, інституцій та лексикографійних праць.

Структурне наповнення монографії вражає своєю масштабністю та охоплює розвиток філологічної думки від зародження потебніанства до діяльності сучасних регіональних осередків. На особливу увагу заслуговує деталізований аналіз шкіл, представлений у книзі. Авторки здійснили унікальне картографування сучасної української науки: від харківських досліджень художнього тексту Л. Лисиченко та одеських розробок у галузі NLP й інформаційної безпеки Т. Ковалевської до клінічної психолінгвістики й нейропсихології перекладу Луцької школи Л. Засєкіної та С. Засєкіна. Окремо висвітлено роль Переяславського осередку, який очолює Л. Калмикова, під егідою якого з 2006 року функціонує Всеукраїнська асоціація психолінгвістів (ВАПЛ).

Дослідження не обмежується лише суто лінгвістичними аспектами, а активно залучає суміжні сфери: психоаналіз (у контексті розвідок В. Підмогильного), літературознавчу психологію мови (І. Франко, Д. Овсянико-Куликовський) та історіографію асоціативної лексикографії. Такий інтегративний підхід уможливлює відтворення цілісної картини розвитку вітчизняного людинознавства.

Передмова монографії, що відкривається концептуальним зауваженням Ігоря Симоненка про історичну пам'ять як стрижень національної ідентичності, задає чіткий вектор усьому дослідженню. Авторки відкрито артикулюють проблему інформаційної та ідеологійної війни, під час якої концепт «русского мира» тривалий час намагався маргіналізувати українське мовознавство, тавруючи його як «другосортне» чи суто «діалектне». У силовому полі радянської імперської ідеології послідовно нав'язувався міф про відсутність в Україні власної психолінгвістичної традиції, а вагомі напрацювання українських учених або замовчувалися, або апропріювалися імперським центром.

У цьому контексті Тетяна Космеда й Віталія Папіш пропонують змінити дослідницьку парадигму, висуваючи на перше місце принципи антропоцентризму й націєцентризму. Націєцентризм визначається як імператив глибокого пізнання власної наукової спадщини, відновлення історичної тяглості й ліквідація прогалин, зумовлених лінгвоцидом і тоталітарним минулим.

Важливим елементом передмови є гостра наукова полеміка, що демонструє безкомпромісну позицію авторок щодо колоніальних рудиментів у сучасному академічному просторі. Авторки вступають у дискусію зі статтею С. Кривенка (2024), який, хоч і декларує актуальність узагальнення досягнень української психолінгвістики, фактично залишається в полоні радянської методології (теорії мовленнєвої діяльності) й ігнорує доробок українських учених тоталітарної та посттоталітарної доби.

У передмові відверто порушується питання про діяльність Олени Горошко, чиї праці часто маркують вітчизняний психолінгвістичний дискурс, але публікуються виключно російською мовою у виданнях країни-агресора, що залишається непоміченим багатьма сучасними оглядачами.

Спростовується також твердження про те, що в Україні функціонує лише один профільний журнал із психолінгвістики. Авторки наголошують на паритетному існуванні двох авторитетних видань: часопису «Психолінгвістика» (Переяслав) та «East European Journal of Psycholinguistics» (Луцьк), що свідчить про високий рівень інституціоналізації науки.

Окрему увагу приділено працям Л. Засєкіної (2007) та Н. Лешкової (2012), у яких, попри патріотичні декларації, теоретичні узагальнення переважно спиралися на російськомовний матеріал. Це відображало стан розвитку психолінгвістичних досліджень того часу, коли

системне осмислення та історіографічне представлення українського досвіду ще не було достатньо сформованим.

У першому розділі «Зародження і поступ психолінгвістики в Україні: діяльність знаних мовознавців у тоталітарну добу (др. пол. XIX – 80-і роки XX ст.)» (с. 14–94) авторки блискуче аналізують потебнянство як ментальний фундамент української психолінгвістики, а також залучають до наукового обігу малодосліджені психолінгвістичні аспекти творчості Івана Франка, Леоніда Булаховського та Валер'яна Підмогильного. Останній постає як новатор, який здійснив першу спробу психоаналітичного опису особистості класика української літератури І. Нечуя-Левицького.

Другий розділ «Українське зарубіжжя: діяльність Івана Огієнка і Юрія Шевельова в царині психолінгвістики» (с. 95–120) виконує важливу «місію» інтеграції розпорошеного наукового знання: у ньому запропоновано аналіз спадщину українського зарубіжжя. Психолінгвістичні концепції Івана Огієнка (крізь призму часопису «Рідна мова») та Юрія Шевельова повертаються в загальнонаціональний дискурс як невіддільний елемент нашої інтелектуальної історії.

Третій розділ монографії «Сучасні психолінгвістичні осередки: видатні персоналії і школи (к. XX – поч. XXI ст.)» (с. 121–280) містить унікальну мапу сучасних наукових осередків (Харківського, Львівського, Одеського, Луцького, Переяславського та ін.) з докладної характеристикою особливостей їхньої діяльності.

У четвертому розділі «Досягнення української асоціативної лексикографії і психолінгвістичної дидактики» (с. 281–355) досліджено практичні виміри науки: історіографію асоціативної лексикографії (від перших праць Н. Бутенко до сучасних словників рекламних назв) та дидактичне забезпечення. Авторки здійснили детальний критичний аналіз навчальної літератури (посібників Л. Засєкіної, С. Куранової, Л. Калмикової та ін.), що дозволяє викладачам вищих навчальних закладів чітко орієнтуватися в сучасному навчально-методичному просторі.

Проте справжнім концептуальним ядром монографії є її післямова, яка перетворює історіографійний опис на далекоглядну дорожню карту розвитку дисципліни. Т. Космеда й В. Папіш чітко формулюють п'ять стратегійних завдань для постколоніального самоствердження української психолінгвістики:

1. Відновлення історичної пам'яті й репатріація імен – повернення у вітчизняну історіографію вчених, чиї праці були безпідставно апропрійовані радянською чи російською наукою.

2. Консолідація понятійного апарату – нагальна потреба опису національної терміносистеми психолінгвістики й створення першого фундаментального «Словника термінів психолінгвістики».

3. Розширення міждисциплінарних меж – інтеграція психолінгвістичних методів у сферу національної інформаційної безпеки й екологізації медіапростору.

4. Інституціоналізація нової субдисципліни – виокремлення в системі мовознавства самостійного наукового напряму – «Історія української психолінгвістики».

5. Дидактичне забезпечення нового покоління науковців – створення серії персональних покажчиків видатних українських учених, бібліографій фахових часописів (зокрема «East European Journal of Psycholinguistics» та «Психолінгвістика»), а також академічних хрестоматій і довідників.

Монографія Тетяни Космеди й Віталії Папіш є взірцем високоакадемічного, методологійно вивіреного й національно зрілого дослідження. Вона не лише заповнює лакуни в історії мовознавства, але й формулює програмні орієнтири для майбутніх поколінь науковців. Праця є фундаментальним внеском у процес деколонізації українського гуманітарного простору й заслуговує на найвищу оцінку наукової спільноти.

Дослідження Тетяни Космеди й Віталії Папіш «Українська психолінгвістика: історіографія (др. пол. XIX – поч. XXI ст.)» не просто підсумовує минуле, а є маніфестом і дорожньою картою майбутнього розвитку української психолінгвістики: її історію виокремлено в самостійну академічну субдисципліну. Особливо цінним у ній є те, що авторки довели інтелектуальну першість українських учених (О. Потебня, І. Франко) у формуванні світових психолінгвістичних і психоаналітичних концептів. Це руйнує міф про провінційність українського мовознавства. Уперше в межах однієї праці зведено воєдино діяльність вісьмох регіональних шкіл України із чітким описом їхньої спеціалізації (від прикладних NLP-технологій інформаційної безпеки до клінічного аналізу перекладу).

Дата першого надходження до видання: 18.07.2026
Дата прийняття до друку після рецензування: 23.08.2026
Дата публікації (оприлюднення):

НОТАТКИ

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 103, 2026

Комп’ютерна верстка – О.І. Молодецька
Коректура – Я.І. Вишнякова

Дата розміщення онлайн – 18.11.2026 р.
Дата друку – 25.11.2026 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 32,78.
Замов. № 1126/889. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.